biblioteca școlarului

ION NECULCE

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI

LITERA INTERNAȚIONAL

biblioteca școlarului

Ion

NECULCE

LETOPISEŢUL ŢĂRII MOLDOVEI

Litera
INTERNAŢIONAL
BUCUREŞTI — CHIŞINĂU

Colecţie iniţiată şi coordonată de Anatol Vidraşcu şi Dan Vidraşcu
Concepţia grafică a colecţiei şi coperta: Vladimir Zmeev
Pe copertă: *Sf.evanghelist Ioan* (detaliu)
Reproducere din colecţia de miniaturi
a Muzeului de Artă al României
Diapozitiv color de Alexandru Comănescu

REFERINŢE ISTORICO-LITERARE:

Mihail Sadoveanu,
Nicolae Iorga, Sextil Puşcariu,
Ştefan Ciobanu, George Călinescu,
Nicolae Cartojan, Şerban Cioculescu,
George Ivaşcu, Nicolae Manolescu,
Iorgu Iordan, Nichita Stănescu.

Editura „Litera Internaţional“
O. P. 33; C.P. 63, sector 1, Bucureşti, România
tel./fax (01) 3303502; e-mail: info@litera.ro

Grupul Editorial „Litera“
str. B. P. Hasdeu, mun. Chişinău, MD-2005, Republica Moldova
tel./fax +(3732) 29 29 32, 29 41 10, fax 29 40 61;
e-mail: litera@litera-publishing.com

Difuzare:

S.C. David D.V.Comprod SRL
O. P. 33; C. P. 63, sector 1, Bucureşti, România
tel./fax +(01) 3206009

Librăria „Scripta“
str. Ştefan cel Mare 83, mun. Chişinău, MD-2012,
Republica Moldova, tel./fax: +(3732) 221987

Prezenta ediţie a apărut în anul 2001 în versiune tipărită
şi electronică la Editura „Litera Internaţional“ şi
Grupul Editorial „Litera“.
Toate drepturile rezervate.

Editori: *Anatol şi Dan Vidraşcu*
Redactori: *Tudor Palladi, Petru Ghencea*
Tehnoredactare: *Victor Gorbatovschi*

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic din Chişinău
Comanda nr. 20036

CZU 821.1351.-3
N 34

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii

Neculce, Ion
Letopiseţul Ţării Moldovei/ Ion Neculce; col. iniţ. şi coord. Anatol şi Dan Vidraşcu; conc. gr. a col. şi coperta/ Vladimir Zmeev.— Ch., Litera, B., Litera Int., 2001 (Combinatul Poligrafic). — 416 [p]. — (Bibl. şcolarului, serie nouă, nr. 231)

ISBN 973-8358-33-7. — ISBN 9975-74-387-0

821.135.1.-3

ISBN 973-8358-33-7
ISBN 9975-74-387-0

© LITERA INTERNAŢIONAL, 2001
© LITERA, 2001

CUPRINS

Tabel cronologic 5

O SAMĂ DE CUVINTE

LETOPISEŢUL ŢĂRII MOLDOVEI

de la Dabija-vodă până la a doua
domnie a lui Constantin Mavrocordat

Predoslovie 10

O SAMĂ DE CUVINTE 13

LETOPISEŢUL ŢĂRII MOLDOVEI
de la Dabija-vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat. 33

Cap. I. Domnia Dabijii-vodă 33
Cap. II. Domnia Ducăi-vodă celŭ bătrân leat 7174 38
Cap. III. Domnia lui Ilieşŭ-vodă, ficiorul lui Alexandru-vodă . . 40
Cap. IV. Domnia a doa a Ducăi-vodă celui Bătrân 41
Cap. V. Domnia lui Ştefan Petriceico-vodă 47
Cap. VI. Domnia lui Dumitraşco-vodă Contacozino leat 7182 . 54
Cap. VII. Domnia lui Anton-vodă Rusăt vleato 7184 60
Cap. VIII. Domnia Ducăi-vodă celui Bătrân a tria
în Ţara Moldovei 66
Cap. IX. Domnia a doa a lui Petriceico-vodă de la Iaşi 80
Cap. X. Domnia a doa a lui Dumitraşco-vodă
Ca[n]tcozino la velet 7192 81
Cap. XI. Domnia lui Constantin Cantemir-voievoda
în anul 7193 iunie 10 89
Cap. XII. Domnia lui Constantin sân Ducăi-vodă celui Bătrân
leat 7199 mart 17 111

Cap. XIII. Domnia lui Ant[i]ohi-vodă sân Cantemir-vodă leat 7204 124
Cap. XIV. Domnia a doo a lui Constantin Duca-vodă leat 7209 căptembrie 14 144
Cap. XV. Domnia întăi a lui Mihai Răcoviţă-vodă leat 7211 . . 159
Cap. XVI. Domnia a doa a lui Antiohi-vodă, sân Cantemir, leat 7213 164
Cap. XVII. Domnia a doa a lui Mihai-vodă la velet 7215 171
Cap. XVIII. Domnia întâiu a lui Neculaiu-vodă Mavrocordat, feciorul lui Alecsandru Exapărât, vleato 7218 181
Cap. XIX. Domnia lui Dumitraşco Cantemiru-voievoda în anul 7219 192
Cap. XX. A doa domnie lui Neculai-voievoda Mavrocordatŭ, ficior lui Alexandru-vodă icsaporit, vleat 7220 249
Cap. XXI. A treia domnie a lui Mihai Racovită-voievoda, vleat 7224 263
Cap. XXII. Domnia lui Grigore-vodă, nepot de fiiu lui Grigoraşco-vodă, domnul Muntenescu, strănepot Ghicăi-vodă ce-au fost la noi, văleat 7234 284
Cap. XXIII. Domnia lui Constantin-vodă, fiiul lui Neculai-vodă Mavrocordat, vleato 7241 mai 7 300
Cap. XXIV. A doa domnie a lui Gligorii Ghica-vodă, văleat 7244 dechemvrie 15 312
Cap. XXV. A doa domnie a lui Constantin-vodă Neculai, la văleat 7250 octomvrii 1 354

Glosar 362

Referinţe istorico-literare 384

TABEL CRONOLOGIC

1672 *Conform cercetătorilor de până acum, viitorul cronicar se naşte la Prigorenii Mici (actualmente Ion Neculce). La 1732 el însuşi mărturisea că avea „şaizeci de ani“. Vistiernicul Enache Neculce, tatăl său, este originar din Moldova. Părintele acestuia, un meridional, de fel este dintr-o insulă a Arhipelagului Grecesc, poate Hios (după G. Muntean). Unul dintre fraţii săi, Stamate Hiotu, fusese mare postelnic. Tatăl cronicarului era neam cu Vasile Lupu. A fost „spuden“, studiase peste hotare. Era om întreprinzător, bogat, cu faimă în epocă. Despre asta vorbeşte şi căsătoria cu o fată înstărită pre nume Catirina, fiica marelui spătar al lui Dabija-vodă, Iordache Cantacuzino, descendent din împăraţii Bizanţului şi a Alexandrei, mezina lui Gavrilaş Mateiaş, om cu ştiinţă de carte, cumnatul lui Miron Barnovski, pe timpul căruia devine mare vornic al Ţării de Sus la 1628, ca şi strănepotul său peste un veac (conform aceluiaşi Georghe Muntean). Deţinea proprietăţi în viitoarea Bucovină. O parte din acestea îi vor reveni cronicarului. El le vizita, oprindu-se pe mai multă vreme la Boian, care devenise cea de-a doua lui reşedinţă. Localitatea se considera averea familiei din secolul al XIV-lea. Ea a fost păstrată până la 1845. Cât despre maică-sa, căreia i se spunea „muta“, şi vede că era o fire foarte plecată. Fiul ei în epocă era cunoscut ca „Ioniţă marele spătar, feciorul Mutei den viţa şi sămânţa Cantacuzineştilor“, vorba lui Radu Greceanu.*

1677–1678 *La Târgu Ocna (unde era cămăraş) tatăl cronicarului este ucis de către nişte bande poloneze. Maică-sa peste o vreme se mărită cu Enache Grămăticul. Imposibil de a se înţelege cu noul tată, trece în grija bunicii Alexandra, de la care pare-se o fi putut să audă cea mai însemnată parte a celor* O samă de cuvinte. *Tot de la ea o fi aflând viitorul cronicar şi istorisirile referitoare la viaţa lui Ştefan cel Mare şi a lui Petru Rareş, istorisiri dăinuind pe atunci prin*

Moldova de Sus (apoi devenită Bucovina), meleag unde Iordăchioaia îşi petrecuse copilăria şi tinereţea. Oricum, ea îi servise cronicarului dacă nu drept unica sursă, atunci una dintre cele de bază. Însăşi situaţia, starea ei socială contribuiseră ca Iordăchioaia să ştie multe lucruri din epocă şi din timpurile anterioare. Unde mai pui că un străbun de-al ei fusese portar de Suceava la 1528. Prin alţii era neam cu familia lui Ieremia şi Petru Movilă. Apoi tatăl şi bunicul ei fuseseră dieci, fapt care îi obliga să ştie multe. În afară de aceasta Alexandra deţinea cunoştinţe, avea legături mari în societatea de atunci, de vreme ce viaţa de văduvă de mai bine de un sfert de veac o pusese într-un contact viu cu lumea. După cum consideră unii, darul de povestitor, ca şi cel al scrisului, al lui Ion Neculce cumnecum dar i-a fost inspirat cumva tot de către ea.

1686 Polonezii dau foc conacului familiei cronicarului din Prigoreni (Târgul Frumoş — Iaşi). Enache Grămăticul este omorât de către un podgheaz polonez. După aceasta bunica şi mamă-sa, împreună cu copiii (două fete), se refugiază în Ţara Românească, la stolnicul Constantin Cantacuzino. Or, ea, fiind fiica vistiernicului Iordache, care la rândul său era frate cu stolnicul şi cu Şerban Cantacuzino voievodul, nu putea sa fie refuzată. Aici vor sta patru ani. Tot aici viitorul cronicar probabil va fi învăţat carte. Deoarece la 1711 convorbise cu Petru cel Mare la Iaşi. Aici se stinge din viaţă şi Iordăchioaia. Limbile pe care le ştia la această dată sunt, se vede, polonă, rusă, ucraineană.

1691 Revine în Moldova. Capătă slujba de postelnic. În 1693 asistă la nunta lui Constantin Duca căsătorit cu Maria Brâncoveanu. De remarcat că în această epocă a fost şi staroste de Cernăuţi.

1700 Însoţeşte, în calitate de vătaf de aprozi, pe Antioh Cantemir la Cameniţa, în Polonia. În acel timp împarte averea moştenită de la părinţi cu surorile sale. Se căsătoreşte cu Maria, fiica Bivhatmanului Lupu Bogdan şi nepoată de soră a lui Dimitrie Cantemir, cu care se înrudeşte.

1705 Se află o vreme la Constantinopol. Aici este de faţă când o seamă de boieri îl pârau pe Mihai Racoviţă, domnitorul mazilit, otomanilor, fapt care îi va aduce neplăceri când acesta va veni a doua oară la domnie.

1707 Devenit rudă cu Antioh Cantemir prin căsătorie, se bucură de încrederea acestuia. Când Antioh merge spre a întări cetatea Tighina,

Neculce, împreună cu încă doi boieri, este caimacamul domnitorului la Iaşi. Dar domnul este însă mazilit şi cronicarul fuge de nevoie în Polonia întru a scăpa de groaza lui Mihai Racoviţă care îl socotea implicat printre cei ce-l pârâseră la 1705 la Poartă, de vreme ce era sfetnic şi rudă a lui Antioh Cantemir. Patru luni peregrinează în Ţara Leşească, apoi se împacă totuşi cu noul domnitor, „având, precum zice el însuşi, cinste şi căutare în zilele Măriei sale“.

1711 În timpul domniei lui Dimitrie Cantemir (1710-1711) ajunge mare spătar şi apoi hatman. Asistă la sosirea lui Petru cel Mare la Iaşi, îl însoţeşte pe ţar în plimbările lui prin oraş. Comandă oştile moldoveneşti în timpul războiului ruso-turc, iar după confruntările de la Stănileşti şi de la Prut, împreună cu 23 de boieri, se refugiază în Rusia. Abia în 1713, după doi ani de chinuri, de pribegie, primeşte învoirea domnitorului să se întoarcă acasă. Dar Neculce, sfătuit spre a nu fi ucis de turci, trece în Polonia, unde aşteaptă 7 ani de zile. După repetate tatonări şi intervenţii la Poartă, de lupte cu vornicul Lupu din ţară care-i luase averea Neculce reintră în cele din urmă în Moldova. La 1716 obţine un firman de iertare. Însă maşinaţiile Lupului fac desigur ca firmanul să se rătăcească, iar cronicarul să mai aştepte încă trei ani de zile pentru a i se da alt firman.

1719 După 9 ani de străinie, 2 ani la Moscu, 7 în Ţara Leşească, revine în ţară în timpul domniei lui Mihai Racoviţă.

1720 În urma unui proces cu văduva vornicului Lupu (el tăiat fiind între timp de către turci) şi cu fiul său Iordache, îşi redobândeşte toată averea pierdută.

1731 I se încredinţează funcţia de vornic al Ţării de Sus de către Grigore al II-lea Ghica.

1733 Este cel mai probabil an când cronicarul şi-a început a scrie Letopiseţul Ţării Moldovei. *Despre aceasta ne confirmă şi* Predoslovia *cronicii.*

1735 Constantin Mavrocordat îl numeşte staroste de Putna. În acelaşi an revine la vornicie. Va fi iar „biv“ de prin 1741, când va fi judecător de divan.

1740 Doi fii al lui Antioh Cantemir ocupă, în timpul războiului ruso-turc, cu ajutorul feldmareşalului rus Munnich, pentru o lună Iaşii.

1741 Cu un salariu de 50 lei pe lună, este numit în funcţia de judecător de divan la Iaşi.

1743 Este ultimul an ale cărui evenimente sunt consemnate în cronica lui Ion Neculce.

1745 Cronicarul semnează la 25 februarie un izvod. Tot ce-i posibil că s-a stins din viaţă la Prigorenii Mici de lângă Târgu Frumos, de vreme ce la 12 ianuarie 1746 i se împărţea averea.

1959 La Editura de Stat pentru literatură *şi artă, în colecţia S*criitori români*, apare* Letopiseţul Ţării Moldovei. O samă de cuvinte. *Text stabilit, glosar, indice şi studiu introductiv de Iorgu Iordan.*

1980 Editura Minerva*, Bucureşti, tipăreşte, în seria* Patrimoniu*,* Letopiseţul Ţării Moldovei. O samă de cuvinte*, ediţie îngrijită şi glosar de Iorgu Iordan, cu referinţe istorico-literare de Andrei Rusu.*

1982 Tot la Minerva*, de astă dată într-o ediţie îngrijită şi cu un studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, reapar* Letopiseţul Ţării Moldovei *şi* O samă de cuvinte.

1997 La Editura Litera*, în colecţia* Biblioteca Şcolarului *apar* Letopiseţul Ţării Moldovei. O samă de cuvinte*, reeditate în anul 2002 în aceeaşi colecţie, serie nouă.*

O SAMĂ DE CUVINTE

LETOPISEŢUL ŢĂRII MOLDOVEI

DE LA DABIJA-VODĂ PÂNĂ LA A DOUA DOMNIE A LUI CONSTANTIN MAVROCORDAT

PREDOSLOVIE

Acest pământ al Moldovii n-au fost aşedzat de demult de oameni, să fie fost trăit într-însul cu pace, ce în câteva rânduri au fost şi pustiiu. Deci pentru acee nu să află letopiseţe scrisă de pământeni vechi. Ce de la o vreme, de la descălecatul lui Dragoş-vodă, târziu s-au apucat Urechi vornicul de au scris istoriile a doi istorici leşeşti. Şi l-au scris până la domnia lui Aron-vodă.

Apoi au mai făcut după Ureche vornicul şi un Simion dascal, şi un Misail călugărul, şi un Evstratie logofătul, şi iar l-au scris, cât au scris Ureche vornicul, până la Aron-vodă. Numai aceştie, poate-fi, au fost oameni neînvăţaţi, de n-au citit bine la istorii, că au defăimat pre moldoveni, scriind că sunt din tălhari. Pentru aceasta dară nimene din scrisorile lor, nici cele ce ar fi fost adevărate, audzite sau vădzute a lor, nu le pot oamenii crede.

Iară pre urma acestora s-au apucat dumnealui Miron Costin, vel-logofăt, de au făcut un letopisăţŭ. Şi cât n-au putut istovi Miron logofătul l-au istovit fiiu-său, Nicolai Costin, biv-vel-logofăt, şi l-au scris di-nceputul lumii, arătând cine au trăit pre acest pământ, cu mărturii a istorici sreini. Şi l-au scris până la Dragoş-vodă, şi de la Dragoş-vodă l-au scris di pe izvodul lui Ureche vornicul până la Aron-vodă. Însă mult l-au mai împo-dobit, mai frumos, şi Miron logofătul şi fiiu-său Nicolai Costin. Iar mai înainte nu să mai găseşte scris de Miron sau de fiiu-său Nicolai. Poate-fi, de ar fi şi scrise de

Nicolai logofătul, dar or fi poate tăinuite, şi până acmu la ivală n-au ieşit.

Iară de la Dabije-vodă înainte îndemnatu-s-au şi Ion Neculce, biv-vel-vornic de Ţara de Sus, a scrie întru pomenirea domnilor. Însă până la Duca-vodă cel bătrân l-au scris di pe neşte izvoade ce au aflat la unii şi alţii şi din audzitele celor bătrâni boieri; iară de la Ducă-vodă cel bătrân înainte, până unde s-a vidè, la domnia lui Ion-vodă Mavro-cordat, nici de pre un izvod a nemărui, ce au scris sângur, dintru a sa ştiinţă, cât s-au tâmplat de au fost în viiaţa sa. Nu i-au mai trebuit istoric strein, să citească şi să scrie, că au fost scrisă în inima sa. Deci vă poftescu, cetitorilor, pre unde ar fi greşit condeiul mieu, să priimiţi, să nu gândiţi că doară pre voia cuiva sau în pizma cuiva, ce, precum s-au tâmplat, cu adevăr s-au scris. Doar niscaiva veleaturi a anilor de s-or fi greşit, iară celelalte întru adevăr s-au scris.

Mai socotit-au şi din letopisăţul lui Evstratie logofătul şi a lui Simion dascalului şi a lui Misail călugărului neşte cuvinte câteva, de nu le-au lăsat să nu le scrie, ce le-au scris, măcar că dumnealui Miron logofătul şi cu Nicolai fiiu-său nu le-au scris, şi-i ocăreşte. Şi să cade să-i ocărască, unde face că sunt moldovenii din tălhari. Bine face că-i ocăreşte şi dzice că sunt basne. Iar pentru Dumbrava Roşie, cum că au arat-o Bogdan-vodă cu leşii, Miron logofătul au lăsat de n-au scris. Dar acee dzicŭ să nu fie basnă. Şi pentru neamul Movileştilor, şi cum li s-au numit acest nume, dintru Ştefan-vodă cel Bun, Moghila, iar nu-i basnă. Şi altele multe n-or fi ştiut istoricii streini, ca să le pomenească toate. Deci o samă de istorii mai alese şi noi nu le-am lăsat să nu le scriem. Însă nu le-am scris la rândul lor, ce s-au pus de o parte, înaintea domniii Dabijii-vodă s-au scris. Ce cine va vrè să le creadă, bine va fi, iar cine nu le va crede, iarăşi bine va fi, cine cum îi va fi voia, aşa va face. Că mulţi istorici streini, de alte ţări, nu le ştiu toate câte să fac într-alt pământu. Tot mai bine ştiu cei de

locŭ decât cei streini, însă ce să face în viiaţa lor, iară nu în delungate vremi, iar istoriile celi vechi mai bine le ştiu istoricii, că le au scrisă, iară nu audzite.

Deci, fraţilor cetitorilor, cu cât veţi îndemna a ceti pre acest letopisăţŭ mai mult, cu atâta veţi şti a vă feri de primejdii şi veţi fi mai învăţaţi a dare răspunsuri la sfaturi ori de taină, ori de oştire, ori de voroave, la domni şi la noroade de cinste.

O SAMĂ DE CUVINTE

O samă de cuvinte ce suntu audzite din om în om, de oameni vechi şi bătrâni, şi în letopiseţŭ nu sunt scrise, ce s-au scris aice, după domnia lui Ştefăniţă-vodă, înaintea domniii Dabijii-vodă. Deci cine va ceti şi le va crede, bine va fi, iară cine nu le va crede, iară va fi bine; cine precum îi va fi voia, aşa va face.

I. Ştefan-vodă cel Bun, luund domnia Moldovii şi viind turcii în dzilele lui să treacă în Moldova la Galaţi, i-au bătut foarte răŭ pre turci şi au luat şi Cetatea Albă şi Chilia de la turci. Apoi mai pe urmă iar le-au luat turcii aceste doao cetăţi. Şi în câteva rânduri s-au bătut Ştefan-vodă cu turcii. Iar când s-au bătut la Războieni, atunce s-au aşedzat turcii cu Ştefan-vodă. Şi le-au dat hotar şi olat Bugeacul şi au făcut pace. Şi turcii apoi au adus tătarî din Crâm şi i-au aşedzat în Bugeac, carii stau şi până astădzi, precum au aşedzat şi la Hotin lipcani.

II. Ştefan-vodă cel Bun multe războaie au bătut. Şi aşe să aude din oameni vechi şi bătrâni că, câte războai au bătut, atâte mănăstiri cu biserici au făcut.

III. Ştefan-vodă cel Bun, când s-au apucat să facă mănăstirea Putna, au tras cu arcul Ştefan-vodă dintr-un vârvu de munte ce este lângă mănăstire. Şi unde au agiunsu săgeata, acolo au făcut prestolul în oltariu. Şi este mult locu de unde au tras până în mănăstire. Pus-au şi pe trii boierenaşi de au tras, pre vătavul de copii şi pre doi copii din casă. Deci unde au căḑzut săgeata vătavului de copii au făcut poarta, iar unde au cadzut săgeata unui copil din casă au făcut clopotniţa. Iar un copil din casă dzicu să fie întrecut pe Ştefan-vodă şi să-i fie căḑzut săgeata

într-un deluşel ce să cheamă Sion, ce este lângă mănăstire. Şi este sămnu un stâlpu de piatră. Şi dzic să-i fie tăiat capul acolo. Dar întru adevăr nu să ştie, numai oamenii aşè povestescu. Fost-au şi bisericuţă[1] de lemnu întru acel deluşel şi s-au răsipit, fiind de lemnu. Şi aşè au fost făcut mănăstirea de frumoasă, tot cu aur poleită, zugrăvală mai mult aur decât zugrăvală, şi pre dinlăuntru şi pre denafară, şi acoperită cu plumbu. Şi dzicŭ călugării să fie fost făcut şi sfeşnicile cele mari şi cele mici şi policandru şi hora tot prisne de argint, şi pe urmă să li fie luat un domnu şi să fie făcut alteli de sprije, care le-am apucat şi noi. Iar stricându-să un clopot mare la mănăstire şi făcând călugării clopotul a doa oară, au pus aceste toate ce scriu mai sus în clopot, ca să fie mai mare.

Lăsat-au Ştefan-vodă cel Bun la mănăstirea Putna, după moartea lui, arcul lui şi un păhar, ce vorbiè călugării la mănăstire că este de iaspis, ce era în chipul marmurii albe şi al farfurii, ca să fie întru pomenire la sfânta mănăstire. Şi arcul l-au fost trăgând cu vârtej. Şi la vremea lui Constantin Cantemir-vodă, fiind răscoale, au venit nişte căzaci cu leşi, cu moldoveni joimiri, vrând ca să jecuiască ce ori găsi în mănăstire. Deci fiind un turnu cu bună tărie, nu putè să jecuiască. Deci au dzis călugarilor să dè turnul, că nu vor lua a mănastirii nemică. Iar călugării necredzind, nu vrè să dè turnul. Iar acei căzaci cu leşi şi cu moldoveni îndată au aprinsu mănăstirea, iar călugării, văzdând că aprind mănăstirea, îndată au dat turnul. Atunce, îndată, având puşci de apă, acei căzaci, leşi şi moldoveni au stânsu focul. Deci atunce au jecuit tot din turnu ce au fost a boieri şi a neguţitori, iar a mănăstirii n-au luat nemică, fără numai arcul lui Ştefan-vodă. Iar păharul au fost până la a triia domnie a lui Mihai Racoviţă-vodă. Şi scoţindu-l din turnu un egumen, pre anume Misail Chisiliţă, şi vrând să să fălească, au băut la masă cu acel păhar a lui Ştrfan-vodă, cu nişte slugi boiereşti, ce era zlotaşi. Şi bând mult cu acel păhar, s-au îmbătat şi, fiind beţi, au stricat un lucru scumpu domnescu şi de minune ca acela.

[1] În manuscris (53), bisericuce.

IV. Ştefan-vodă cel Bun, bătându-l turcii la Războieni, au mărsu să intre în Cetatea Neamţului. Şi fiind mumă-sa în cetate, nu l-au lăsat să intre şi i-au dzis că pasirea în cuibul său nu piere. Ce să să ducă în sus, să strângă oaste, că izdânda va fi a lui. Şi aşè, pe cuvântul mâne-sa, s-au dus în sus şi au strânsu oaste.

Iară împăratul turcescu au vinit cu toată puterea lui la Cetatea Neamţului. Şi au suit puşcile deasupra unui munte pre despre Moldova. Şi au început a bate Cetatea Neamţului foarte tare. Iar pre acee vreme era un neamţu închis în cetate. Şi vădzind că bat cetatea, au dzis păzitorilor să spuie mumei lui Ştefan-vodă să-l sloboadă de la închisoare, din temniţă, pre dânsul, că el va mântui cetatea de acel greu. Deci, slobodzindu-l pre acel neamţu de la închisoare, s-au şi apucat acel neamţu de au îndreptat puşcile din cetate asupra turcilor, unde sta acolo în munte, de avè nevoie cetatea. Şi au şi lovit în gura unii puşci turceşti, de au sfărmat-o. Şi au început a bate în corturile turcilor, cât şi boldul de la cortul împăratului l-au sfărmat. Deci n-au mai putut sta turcii întru acel vârvu de munte, de unde avè cetatea nevoie, ce numai le-au căutat a să da în laturi de la acel locŭ.

Iară Ştefan-vodă, mergând de la Cetatea Neamţului în sus pre Moldova, au mărsu pe la Voroneţ, unde trăiè un părinte sihastru, pre anume Daniil. Şi bătând Ştefan-vodă în uşa sihastrului, să-i descuie, au răspunsu sihastrul să aştepte Ştefan-vodă afară pănă ş-a istovi ruga. Şi după ce ş-au istovit sihastrul ruga, l-au chemat în chilie pre Ştefan-vodă. Şi s-au ispovedit Ştefan-vodă la dânsul. Şi-au întrebat Ştefan-vodă pre sihastru ce va mai face, că nu poate să să mai bată cu turcii: închina-va ţara la turci, au ba? Iar sihastrul au dzis să nu o închine, că războiul este a lui, numai, după ce va izbândi, să facă o mănăstire acolo, în numele Sfântului Gheorghie, să fie hramul bisericii. Deci au şi purces Ştefan-vodă în sus pe la Cernăuţi şi pre la Hotin şi au strânsu oaste, feliuri de feliuri de oameni. Şi au purces în gios. Iar turcii, înţălegând că va să vie Ştefan-

vodă cu oaste în gios, au lăsat şi ei Cetatea Neamţului de a o mai bate şi au început a fugi spre Dunare. Iar Ştefan-vodă au început a-i goni în urmă şi a-i bate, până i-au trecut de Dunăre. Şi întorchându-s-înapoi Ştefan-vodă, s-au apucat de au făcut mănăstirea Voroneţul. Şi au pus hramul bisericii Sfântul Gheorghie.

V. Ştefan-vodă cel Bun, când s-au bătut cu Hroit ungurul, precum dzicŭ unii la Caşen, iar letopisăţul scrie că s-au bătut la Şcheie pe Siretiu, au fost cadzut calul cu Ştefan-vodă în războiu. Iară un Purice aprodul i-au dat calul lui. Şi nu putè în grabă încăleca Ştefan-vodă, fiind om micŭ. Şi au dzis Purice aprodul: „Doamne, eu mă voi face o moviliţă, şi vino de te sui pe mine şi încalecă". Şi s-au suit pe dânsul Ştefan-vodă şi au încălecat pre cal. Şi atunce au dzis Ştefan-vodă: „Sărace Purece, de-oi scăpa eu şi tu, atunci ţi-i schimba numeli din Purice Movilă". Şi au dat Dumnedzeu şi au scăpat amândoi. Şi l-au şi făcut boier, armaş mare, pre Purece. Şi dintru acel Pureci aprodul s-au tras neamul Movileştilor, de au agiunsu de au fost şi domni dintru acel neam. Dar şi aprodzii atunce nu era din oameni proşti, cum sunt acum, ce era tot ficiori de boieri. Şi portul lor: era îmbrăcaţi cu şarvanele, cu cabaniţe. Aşè trebuie şi acum să să afle slugi, să slujească stăpânului, şi stăpânul să miluiască pre slugă aşè.

VI. Când au aşedzat pace Ştefan-vodă cel Bun cu leşii, fiind Ion Tăutul logofăt mare, l-au trimis sol la leşi. Şi au dăruit craiul leşescu Tăutului aceste sate la margine: Câmpul Lungu rusescu, Putila, Răstoaceli, Vijniţa, Ispasul, Milie, Vilavce, Carapciul, Zamostie, Vascăuţii, Voloca. Toate acestea le-au dăruit craiul leşescu Tăutului logofătului. Şi au pus hotar apa Cirimuşul, întru o duminică dimineaţa.

VII. Ştefan-vodă cel Bun, vrând să margă la biserică întru o duminică dimineaţa, la liturghie, în târgu în Vasluiu, şi ieşind în polimari la curţile domneşti ce era făcute de dânsul, au audzit un glas mare de om strigând să aducă boii la plug. Şi

mirându-să ce om este acela să are duminica, şi îndată au trimis în toate părţile, ca să-l găsască pre acel om, să-i aducă la dânsul. Şi l-au aflat pre om în sus, pre apa Vasluiului, cale de patru ceasuri, arând la o movilă ce să cheamă acum Movila lui Purcel. Că pe acel om încă îl chema Purcel. Şi ducându-l pre acel om la Ştefan-vodă, l-au întrebat Ştefan-vodă: el au strigat aşè tare, şi pentru ce ară duminica? El au dzis că au strigat el să aducă boii la plug, şi ară duminica, că este om sărac, şi într-alte dzile n-au vrut frate-său să-i dè plugul, şi acum duminica i-au dat. Deci Ştefan-vodă au luat plugul fratelui celui bogat şi l-au dat fratelui celui săracŭ, să fie a lui.

VIII. Ştefan-vodă cel Bun şi cu fiiul său Bogdan-vodă, de multe ori au avut războaie cu leşii. Şi multe robii au făcut în Ţara Leşască, cât au pus pe leşi în plug de-au şi arat cu dânşii, de au sămănat ghindă, de au făcut dumbrăvi pentru pomenire, ca să nu să mai acolisască de Moldova: Dumbrava Roşie la Botăşeni şi Dumbrava Roşie la Cotnari şi Dumbrava Roşie mai gios de Roman. Şi leşii încă nu tăgăduiescu, că scrie şi în cronica, în letopisăţul lor. Numai mă mier de Miron logofătul, cum au acoperit acest lucru de nu l-au scris. Şi aşè vorbăscu oamenii, că, când au fost arând cu dânşii, cu leşii, i-au fost împungând cu strămurările, ca pre boi, să tragă. Iar ei să ruga să nu-i împungă, ce să-i bată cu biciuşcile, iar când îi bătè cu biciuşcile, ei să ruga să-i împungă.

IX. Când au murit Ştefan-vodă cel Bun, au lăsat cuvânt fiiului său, lui Bogdan-vodă, să închine ţara la turci, iar nu la alte neamuri, căci neamul turcilor sunt mai înţălepţi şi mai puternici, că el nu o va putè ţinè ţara cu sabia, ca dânsul.

X. După ce au luat Bogdan-vodă domnia, au şi triimis pre Tăutul logofătul sol la turci, când au închinat ţara la turci. Şi aşè vorbăscu oamenii, că l-au pus viziriul de au şedzut înaintea viziriului pre măcat, şi n-au fost având mestei la nădragi, că, trăgându-i cibotile, numai cu colţuni au fost încălţat. Şi dându-i cahfè, nu ştiè cum o va bè. Şi au început a închina: „Să trăiască

împăratul şi viziriul!“. Şi închinând, au sorbit felegeanul, ca altă băutură.

XI. Când au pus ţara întâi domnu pre Petru-vodă Rareş, el nu era acasă, ce să tâmplase cu măjile lui la Gălăţi, la peşte. Şi au triimis boierii şi mitropolitul haine scumpe domneşti şi carătă domnească cu slujitori, unde l-ari întâmpina să-l aducă mai în grabă la scaon, să-l puie domnu. Deci el, întorcându-să de la Gălaţi, au fost agiunsu la Docolina, de au mas acolo cu dzece cară, câte cu şase boi carul, pline de peşte. Şi piste noapte au visat un vis, precum dealul cel di cee parte de Bârlad şi dealul cel di-ncoaci era de aur, cu dumbrăvi cu totul. Şi tot sălta, giuca şi să pleca, să inchina lui Rareş. Şi deşteptându-să din somnu dimineaţa, au spus visul argaţilor săi, celor ce era la cară. Iar argaţii au dzis: „Bun vis ai visat, giupâne, că cum om sosi la Iaşi şi la Suceavă, cum om vinde peştile tot“. Şi au şi îngiugat carăle dimineaţa, şi au purces Petru-vodă înaintea carălor. Şi când s-au pogorât în vadul Docolinii, l-au şi întâmpinat gloata. Şi au început a i să închina şi a-l îmbrăca cu haine domneşti. Iar el s-au zimbit a râde şi au dzis că „de mult aşteptam eu una ca aceasta să vie“. Şi când au purces de acolo, argaţii lui au dzis: „Dar noi ce-om face, doamne, cu carăle cu pestile?“ Iar el au dzis: „Să fie carăle cu peşte, cu boi cu tot, a voastre. Şi viniţi după mine, să vă fac cărţi de scuteală, să nu daţi nemică în dzilele mele“.

XII. Petru-vodă Rareş, fugând pin târg pin Piatră, şi gonindu-l pietrenii, l-au fost agiungând un popă. Şi au tras Petru-vodă înapoi în popă cu arcul şi l-au lovit cu săgeata în oblâncul şelii. Şi i-au dzis: „Întoarce-te, popo, înapoi, nu-ţi lăsa liturghia nesfârşită“. Iar după ce au vinit Petru-vodă domnu cu a doa domnie, au scos ochii popii şi pietrenilor acelor ce l-au gonit şi le-au făcut şi blăstăm, afurisanie.

XIII. Petru-vodă Rareş, când era închis în cetatea Ciceului în Ţara Ungurească, avè nevoie de nemţi şi de unguri. Iar fiind doamna lui sirboaică, de neamul Despoţilor, fată lui Despot

crai, au scris o carte sirbască la împăratul turcescu şi la viziriul, cu rugăminte. Şi au slobodzit cartea pre o fereastră gios din cetate. Şi au învăţat pre o slugă a lor, sirbu, ce avè, să să ducă cu cartea la Poartă, la viziriul. Şi mergând sluga acee la Poartă, a lui Petru-vodă, au scris viziriul la unguri să-l sloboadă pre Petru-vodă. Şi după ce l-au slobodzit, s-au dus la Poartă.

Iară după ce s-au dus Petru-vodă la Poartă, aşe vorbăscu oamenii, că au grăit viziriul împăratului să-l ierte şi să-l puie iar domnu în Moldova. Iar împăratul au răspunsu că-i giurat, pănă nu va trece cu calul preste dânsul, să nu-l lăsă. Deci viziriul au dzis că-i „prè lesne a plini măria ta giurământul". Şi l-au scos la câmpu şi l-au culcat la pământ, învălit într-un harariu, şi l-au sărit împăratul de trii ori cu calul. Iar alţii dzicu că au şedzut supt un pod, şi împăratul au trecut de trii ori pe pod. Deci l-au îmbrăcat cu caftan, să fie iarăşi domnu în Moldova. Deci cum au slujit mai pre urmă turcilor, scrie letopisăţul.

XIV. Ilieş-vodă, ficiorul lui Petru-vodă, după ce s-au turcit, dzic să fie rămas o fată creştină după moartea lui. Şi au luat-o un grec mare, bogat, vestit la Poartă, anume Scarlat, carele şi sulgeria împărătească o ţinè el. Şi cine s-au născut dintru ace fată, mai gios arată la rândul sau.

XV. Alexandru-vodă Lăpuşneanul, fiind domnu, au făcut mănăstirea Slatina. Şi aşè dzicu oamenii că, trăind un săhastru acolo şi fiind un paltin, copaciu mare, unde este acum prestolul în oltariu, vidè acel săhastru spre duminici şi spre alte dzile mari multe lumini întru acel paltin la vremea slujbii bisericii. Şi i s-au arătat Maica Precistă în vis şi i-au dzis să margă la Alexandru-vodă, să-i facă mănăstirea. Şi mergând săhastrul la Alexandru-vodă, s-au îndemnat Alexandru-vodă de săhastru de au făcut mănăstirea Slatina întru acel loc, unde au fost paltinul. Şi au adus şi capul Sfântului Grigorie Bogoslov, de stă pănă astădzi la sfânta mănăstire la Stalina, ferecat cu argint şi cu pietri scumpe.

XVI. Începerea lui Despot-vodă cum au fost de au agiunsu de au fost domnu. El n-au fost rudă lui Despot cel Mare, ce au fost slugă lui Despot. Şi murind Despot, precum dzicŭ unii, la Veneţie, iar alţii dzicŭ că au murit la Râm, s-au sfătuit cu cele slugi să dzică că el este nepot lui Despot, şi să împartă ei averea a lui Despot, şi să-i dè lui toate scrisorili câte au avut Despot cel Mare şi puţinè din averea lui. Iar ceelaltă avere au împărţit-o celelalte slugi. Şi aşè, mărturisind cătră veneţieni că-i este nepot lui Despot cel Mare, au credzut veneţienii că-i este nepot lui Despot. Şi n-au luat nemică din averili lui Despot veneţienii, ce toate averili lui Despot cel Mare au împărţit-o slugile. Iar Despot ce au dzis că-i este nepot au luat numai scrisorili şi hrisovul cel de la Carol, împăratul nemţăscu. Şi cu acele scrisori au făcut meşterşug de au agiunsu de au fost domnu, precum scrie letopisăţul.

XVII. De la a doa domnie a lui Alexandru-vodă Lăpuşneanul au început domnii a să aşedza mai cu temei în scaon în Iaşi. Şi când au purces de la Poartă cu a doa domnie, dzicŭ să-l fie învăţat turcii să taie boierii, să-i slăbască. Şi pe cuvântul viziriului au tăiat atâta mulţime de boieri. Şi au triimis şi au ales din curteni de ţară, pre Racoviţăşti şi pre Sturdzeşti şi pre Bălşăşti şi pre alţii mulţi.

XVIII. Ieremie-vodă au fost pus multă avere la mănăstire la Suceviţă, într-un beciu supt curţile domneşti. Iară după moartea lui, vinit-au doamna cu ginerii ei din Ţara Leşască şi au luat acè avere toată, de s-au dus cu dânsa de au făcut oaste în Ţara Leşască, şi au vinit în Moldova. Care stau tainele şi până astădzi deşarte, unde au fost acè avere.

XIX. Când au bătut turcii pre Gaşpar-vodă la Ţuţora, întrocându-să leşii înapoi, tăiat-au un tătar pre Jolcovschii, hatmanul leşescu, lângă Movilău, precum scrie şi letopisăţul. Numai tătarul nu l-au ştiut că este Jolcovschii, hatmanul leşilor. Ce după ce l-au omorât, au găsit ceasornicul, în sân, de aur cu

diiamanturi. Şi aflând tătarul că au fost hatmanul leşescu, să fie dzis tătarul acela că nu trebuieşte să trăiască omul în lume, dacă nu va avè năroc, şi să fie giunghiiat sângur.

XX. Având Radul-vodă o fată din trupul lui, să fie fugit cu o slugă, ieşind pre o fereastră din curţile domneşti din cetatea Hârlăului. Şi s-au ascunsu în codru. Şi au făcut Radul-vodă năvod de oameni şi au găsit-o la mijlocul codrului, la o fântână ce să chema Fântâna Cerbului, lângă podul de lut. Deci pre slugă l-au omorât, i-au tăiat capul, iar pre dânsa au dat-o la călugărie, de-au călugărit-o.

XXI. Radul-vodă făcând nuntă cu fiiul său Alexandru-vodă, domnul muntenescu, au luat pre fata lui Scarlat celui bogat de la Ţarigrad. Care să pomeneşte într-alt rând mai sus, că au ţinut Scarlat fata lui Ilieş-vodă celui turcit. Şi având fata lui Scarlat albaţă pre un ochiu, n-au avut viiaţă bună cu Alexandru-vodă. Şi au trimis Scarlat ferman împărătescu de ş-au luat fata de după Alexandru-vodă, de au dus-o la Ţarigrad, şi au dat-o după un grammatic, anume Mavrocordat. Şi acel Mavrocordat au făcut pre Alexandru Ecsaporitul, şi Alexandru Ecsaporitul au făcut pre Nicolai-vodă, şi Nicolaie-vodă au făcut pre Constantin-vodă, careli au fost domnu aice la noi în Moldova în anii de la zidirea lumii 7242. Careli să trage de pre strămoaşă-sa neam din domnii cei vechi moldoveneşti.

XXII. Barnovschii-vodă mergând cu multă gloată de aice din ţară la Poartă, cu mulţi boieri şi mazili şi curteni, şi cu di ceielalţi mai proşti, şi preoţi şi cu călugări, şi mergând pe drum şi poposind şi şedzind la masă, au început a strănuta Barnovschii-vodă des şi tare. Iar boierii carii era la masă cu Barnovschii-vodă, după obicei: „Sănătos, doamne, şi pre voia mării tale!“. Iar pre urmă, vădzind că tot strănută, un boier să fie dzis: „Viermi, doamne“. Şi cum i-au dzis „viermi, doamne“, au şi tăcut de strănutat.

XXIII. Când i-au tăiat capul lui Barnovschii-vodă, calul lui au şi început a sări, cât n-au mai putut să-l ţie comisul în mână. Şi scăpându-l din mână, pe loc au cădzut de au murit. Şi vădzind

turcii, mult s-au mirat şi au dzis: „Nevinovat au fost acest om“. Şi au cunoscut pre Barnovschii-vodă turcii, că au fost drept, şi s-au căit pentru că l-au tăiat. Şi s-au giurat ca să nu mai taie de acum domnu de Moldova. Numai letopisăţul de aceasta nu scrie nimicŭ. Iară oamenii aşè vorbescu, că au apucat unii dintru alţii.

XXIV. Vasilie-vodă, după ce au luat domnia de la Ţarigrad, s-au rugat viziriului să lasă ţara de bir trii ani, şi al triili anŭ să dè birul ţărâi o dată, şi pre turci pre carii or avè datorie în ţară să-i scoată, să nu supere oamenii. Şi i-au făcut pre voie viziriul. Şi după ce au vinit el în ţară, la scaonul domniii, contăş cu soboli n-au îmbrăcat trii ani, ci numai cu hulpi. Şi pe dzi numai o mierţe de pâine să mânca şi doi berbeci şi o ialoviţă la curtea domnească. Cheltuială puţină, mai mult de doi galbeni pe dzi nu ieşiè. Şi au făcut cărţi de slobodzie în toată ţara. Şi nemică din ţară n-au luat pănă nu s-au plinit trii ani. Numai din desetină şi din mortasipii, din goştină şi din vamă ce lua să chivernisiè. Iar pănă în trii ani s-au umplut ţara de oameni. Şi au scos atunce pre ţară fumărit, câte un leu de casă. Şi au plinit atunce tustreli birurile de le-au trimis la Poartă. Şi încă au rămas şi lui Vasilie-vodă o mie de pungi de bani dobândă. Atunce au triimis la Poartă poclon, de au mulţămit împăratului şi viziriului şi altor turci mari, blane de spinări de soboli pentru bine ce au făcut de au aşteptat ţara. Care acest dar n-au fost nici de un folos ţărâi, că au rămas obicei de dă ţara baraiamlâc de atunce încoace în toţi anii. De mirat lucru este că au fost domnu strein şi nu au fost grabnic la lăcomie.

XXV. Tot atunce, când au vinit Vasilie-vodă în scaon, era nişte joimiri moldoveni în Ţara Leşască şi prăda în multe rânduri ţara aceasta a Moldovii. Deci Vasilie-vodă scriè la leşi, să poroncească oamenilor săi celor de oaste să nu strice Ţara Moldovii. Iară leşii să mântuiè de cătră Vasilie-vodă şi dzicè că nu sunt leşi, ce sunt moldoveni aceie ce pradă. Ce Vasilie-vodă, vădzind că-i dau acel răspunsu de la leşi, au ales şi el puţintei moldoveni de ai lui şi au strigat în lefe oameni de

oaste slujitori şi i-au pornit a prăda în Ţara Leşască. Deci moldovenii cei din Ţara Leşască ce strica şi prăda aice în ţară, vădzind aşè, au vinit toţi la Vasilie-vodă de s-au închinat. Şi au început şi ei a prăda în Ţara Leşască. Apoi leşii, văzindu aşè, au început să scrie cu bănat la Vasilie-vodă, iar Vasilie-vodă răspundzind: „Ceie ce prăda ţara mè aceie pradă şi ţara voastră". Şi nu au ţinut aice pre mult acè gâlceavă, şi s-au aşedzat cu leşii Vasilie-vodă. Şi pre joimirii aceie i-au aşedzat la margine slujitori. Numai pre doi, trii, ce era mai căpetenii, neaşedzindu-să, i-au omorât. Şi apoi s-au făcut bună pace.

XXVI. La domnia lui Vasilie-vodă rămăsese o beizadè a Radului-vodă, tânăr. Şi au fost avut Radul-vodă un turcu mare priieten la Poartă. Şi să ruga acel turcu viziriului totdeauna pentru acel beizadè a Radului-vodă, să-l facă domnu în Moldova în locul lui Vasilie-vodă. Şi poroncind viziriul să-l aducă să-l facă domnu, au dzis că-i prè tânăr, dacă l-au vădzut viziriul. Şi au dzis turcului să mai aştepte vreo doi, trii ani, şi apoi l-a face domnu la Moldova. Şi au trimis pre acel turcu la Moldova viziriul cu o treabă, şi să vadă şi pre Vasilie-vodă şi ţara cum este. Iară Vasilie-vodă oblicisă, pentru acel turcu, că-i este nepriietin şi-i este stricată domnia despre acel turcu. Şi au şi răpedzit la Gălaţi, şi i-au ieşit mulţime de slujitori înainte, şi la Bârlad, şi la Vasluiu, şi la Scânteie, şi la Iaşi încă şi mai mulţi slujitori. Şi la drum au poroncit şi i-au ieşit mulţime de plugari şi ţară înainte, de-i vidè turcul. Şi cum au sosit la gazdă în Iaşi, cum i-au trimis Vasilie-vodă cinci mii de galbeni de aur. Şi apoi, după ce s-au împreonat cu Vasilie-vodă, poronca ce au avut acel turcu îndată au plinit. Şi stând la vorbă cu turcul, Vasilie-vodă au spus povestea cum că el ştie că i-i domnia stricată despre dânsul. Şi i-au mai dăruit şi atunce la purces cinci mii de galbeni de aur. Şi după ce au purces turcul, pe drum i-au mai trimis şi alte cinci mii de galbeni de aur. Iar când au agiunsu turcul la Ţarigrad, i-au mai dat alte cinci mii de galbeni de aur, carii s-au făcut preste tot doaodzăci de mii de galbeni de aur. Iar după ce au mărsu

turcul la viziriul de s-au împreunat, întrebându-l viziriul de Vasilie-vodă, au început turcul a dzice viziriului: „Bine ai nemerit, măria ta, de nu te-ai grăbit să-l mazileşti pre acel domnu harnic şi de treabă şi putincios. Că este mulţime de oameni în ţara lui, şi de l-ai fi mazilit, s-ar fi făcut mare greşală, că are nişte slujitori mulţi şi ţară cu putere mare, şi poate s-ar fi hainitŭ şi ar fi vinit şi el la o peire. Şi acmu el ştie că vei măria ta să-l mazileşti şi să pui domnu pre ficiorul Radului-vodă, şi este în grije. Deci de vei socoti măria ta, să faci surgun pre ficiorul Radului-vodă, să audă Vasilie-vodă, şi atunce îi va ieşi grija". Deci viziriul îndată au poroncit de l-au făcut surgun, şi s-au tâmplat de au murit ficiorul Radului-vodă în surgunie. Şi s-au mântuit Vasilie-vodă cu doaodzăci de mii de galbeni de aur şi au rămas în pace. Aşè ţin turcii prieteşugul, pentru voia banilor.

XXVII. Vasilie-vodă, aproape de mazilie, au greşit lui Dumnedzeu, că i s-au întunecat mintea spre lăcomie, de au stricat mănăstirea Putna, gândind că va găsi bani, şi n-au găsit. Şi s-au apucat să o facă de' nou iarăşi precum au fost, şi nu i-au agiutat Dumnedzeu să o facă. Că au zidit-o numai din temelie din pământ până la ferestri, şi i-au luat Dumnedzeu domnia. Că s-au sculat Gheorghie Ştefan logofătul cu oaste asupra lui şi l-au scos din domnie. Iar plumbul cu careli au fost acoperită mănăstirea Putna l-au luat căzacii lui Timuş, a ginerelui Vasilie-vodă, de l-au dus la cetate la Suceavă, de au făcut glonţuri de puşcă, să apere cetatea Sucevii despre Gheorghie Ştefan-vodă. Ce ştiu că au apărat-o bine, că s-au osândit şi Timuş pentru prada şi jacurile ce au făcut pe la sfintele mănăstiri. Şi ş-au pus şi el capul de glonţu, precum scrie letopisăţul. Şi pre urmă au gătit mănăstirea Putna Gheorghie Ştefan-vodă, după ce au luat domnia, de este zidită precum să vede acmu.

XXVIII. După ce s-au dus Vasilie-vodă la Poartă, l-au închis turcii în Edicula[1]. Şi-l pârâè domnul muntenescu şi domnul

[1] Numele unei vestite închisori — „Cele şapte turnuri" — din vechiul Constantinopol.

moldovenescu şi Racoţi, craiul ungurescu, şi sta tare asupra lui, să-l omoară împărăţia. Şi giuruiè trii mii de pungi de bani. Iar Vasilie-vodă îş pierdusă toată nedejdea de viiaţă. Şi ş-au chemat toate slugile, câte ave prè lângă dânsul, acolo la Edicula şi ş-au împărţit toată averea lor. Şi le-au dzis, de a peri, să fie averea acee a lor, iar de nu va peri, să i-o de iarăş înapoi. Şi-ş aştepta numai ceasul, să vie să-l omoară. Iară atunce viziriul au chemat pre toţi paşii de era la Poarta împărătească şi au sfătuit cu dânşii şi li-au spus cum dăruiescu trii mii de pungi de bani, ca să-l omoară pre Vasilie-vodă. Şi toţi au sfătuit să-l omoară, numai unul dintre dânşii au dzis că mulţi bani sunt, dar la o împărăţie o leafă nu agiungu bani şi nu sunt mulţi. Şi acest om poate-fi este trebuitoriu, de giuruiescu ei atâte pungi de bani să-l omoară. Că acest om să cunoaşte că-i harnic. Şi poate să vie o vreme să trebuiască şi să slujască împărăţiii mai mult preţul decât trii mii de pungi de bani, îndzăcit decât giuruiescu ei. Şi grăind acel paşe acel cuvânt, au lăsat toţi după cuvântul lui. Şi l-au iertat împărăţia pre Vasilii-vodă şi l-au slobodzit din Edicula. Şi după acee curund era să-l puie domnu. Iar n-au zăbăvit şi au murit.

XXIX. Gheorghie Ştefan-vodă, când era boieriu, murindu-i giupâneasa, au rămas văduvoiu. Şi tâlnind o giupânească săracă, frumoasă, tânără, anume Safta, de neamul Boieştilor, au timpinat-o pe drum mergând cu rădvanul la Iaşi. Şi au poprit rădvanul cu sila, şi s-au suit fără de voia ei în rădvan, şi au întorsu rădvanul înapoi la casa lui. Şi pre urmă au priimit şi è şi s-au cununat cu dânsul, care au agiunsu de au fost şi doamnă.

XXX. Gheorghii Ştefan-vodă, când era logofăt mare, au fost şedzind odată în divan cu toiagul în gură . Iar Iordachi Cantacuzino cel bătrân, vel-visternic: „Ce dzici în fluier, dumneata, logofete?“ Iar el au răspunsu: „Dzic în fluier, să mi să coboare caprile de la munte, şi nu mai vin“. El au răspunsu în pildă, şi

alţii nu s-au priceput. Că el aştepta oştile ungureşti să vie de preste munte.

XXXI. Gheorghie Ştetan-vodă trecând cu oaste ungurească prin Roman, să scoată pre Vasilie-vodă din domnie, iar un bivolar bătrân al lui au ieşit înainte dintr-o cârcimă, fiind bat, în mijlocul târgului. Şi au început a râde şi a bate în palme şi a dzice: „Dragul badii, Ştefan-vodă, mai bine îţi şade în domnie decât în boierie. Aşè să mi te porţi!“ Iar Ştefan-vodă l-au întrebat: „Ce ţi-i voia, măi?“ Iar bivolariul au dzis: „O bute de vin am neguţat şi n-am bani să o plătescu, să beu pentru sănătatea mării tali şi a oştii mării tali!“ Atunce Ştefan-vodă s-au zâmbit a râde şi au dzis la şoltuzul: „Pas' să ţi-o plătească“. Şi au mărsu de au băut butea cè de vin toată, cu soţiile lui cu cine au fost, şi au plătit şoltuzul butea cè de vin.

XXXII. Gheorghie Ştefan-vodă, după ce au luat pre doamna lui Vasilii-vodă din Suceavă la mâna lui şi pre Ştefăniţă-vodă, pre fiiul său, l-au însămnat la nas puţintel, şi pre doamna au vrut să-şi râdă de dânsa. Ce doamna lui Vasilii-vodă l-au probozit şi au început a-l blăstăma şi a-l sudui şi a-i dzice dulău fară de obraz, cum nu să teme de Dumnedzeu, că i-au fost domnu-său stăpân, şi i-au mâncat pita. Şi aşe i-au dat pace şi o au trimis la Buciuleşti de au închis-o în curţile lui. Şi i-au luat averea şi multă spaimă i-au făcut.

XXXIII. Gheorghie Ştefan-vodă, după ce ai prinsu pre Toma vornicul Cantacozino în Suceavă, l-au îmbunat până a aduce pre frate-său Iordachi Cantacozino din Ţara Leşască, cu giurământ, de la Cameniţă. Şi apoi, prindzind pre amândoi fraţii, i-au închis pre amândoi fraţii împreună cu doamna lui Vasilii-vodă la Buciuleşti. Şi acolo multă groază le făcè, şi umbla noaptea cu luntrea pre apa Bistriţii, de-i spăriè că-i vor răsturna în Bistriţă. Şi le-au luat tot ce-au avut, şi sate, şi haine, şi odoară, şi bucate, şi bani gata noaodzăci de mii de galbeni de aur ungureşti. Şi au trimis pre armaşul cel mare, pre

Hăbăşescul, să-i omoară. Ce Hăbăşescul nu s-au grăbit cu moartea. Şi au scris în doao rânduri Gheorghie Ştefan-vodă numai să-i omoare, şi tot n-au vrut să să grăbească să-i omoare. Iar al triile rând, scriind Gheorghii Ştefan-vodă la armaşul Hăbăşescul numai să-i omoară, şi stând cărţile gata pre masă, întru acel ceas au sosit un căpitan din Ţara Muntenească, anume Uşurelul, cu cărţi de la Constantin-vodă Băsărabă, domnu nou, poftind cu scrisoare pre Gheorghie Ştefan-vodă să-i sloboadă pre acei doi boieri, să nu-i omoară. Iar de-i va omorî, vor strica prieteşugul, şi să fie gata de războiu. Şi Gheorghie Ştefan-vodă nu ştiè nemică de moartea lui Matei-vodă. Că, cum au murit Matei-vodă, au şi rădicat domnu pre Constantin-vodă slujitorii şi boierii şi ţara. Întru acel ceas au cădzut cu rugăminte Constantin postelnicul Cantacozino, frateli Tomii vornicului şi a lui Iordachi vistiernicului, de au scris Constantin-vodă Băsărabă la Gheorghii Ştefan-vodă, precum s-au pomenit mai sus. Şi căpitanul acela, ce-au vinit cu cărţile, întru o dzi şi într-o noapte din Bucureşti au agiunsu în Iaşi, i-au pus muntenii numai de atunce, Uşurelul. Careli după acee multă milă au avut de la Cantacozineşti. Şi aşè cu această tâmplare i-au iertat Gheorghii Ştefan-vodă pre aceşti doi boieri şi li-au dat moşiile înapoi, iar altă nemică nu le-au dat ce le luasă.

XXXIV. Gheorghii Ştefan-vodă, după ce s-au dus în Ţara Ungurească, umblat-au pin multe părţi de loc, ca să-i dè oaste, pe la nemţi, pe la leşi, pe la Moscu, pe la şvedzi. Şi au dăruit împăratului moschicescu o cruce ferecată cu aur şi cu pietri scumpe de patru sute de pungi de aur de bani, ca să-i dè oaste, să vie în Moldova. Şi tot l-au purtat cu voroave şi nu i-au mai dat oaste, pănă ce i s-au tâmplat de au murit acolo la Moscu. Şi pe urmă i-au adus oasăle lui în Moldova, în mănăstirea lui la Caşen, de l-au îngropat.

XXXV. Iară pre doamna lui Gheorghii Ştefan-vodă, pe Safta, ce o luasă cu sila, precum s-au scris mai sus, o urâsă Gheorghii

Ştefan-vodă, umblând prin ţări streine, şi au triimis-o în ţară aice, până a nu muri el. Şi el ş-au fost luat o slujnică ţiitoare dintru aceli ţări streine. Iar doamna Safta au trăit aice în ţară cu multă vreme şi după moartea lui Gheorghii Ştefan-vodă.

XXXVI. Fost-au luat Iordachi Cantacozino şi Toma frate-său toate moşiile Ceaureştilor, pentru acè pradă ce le-au făcut Gheorghii Ştefan-vodă, cu dreptate şi cu giudecată. Dar mai pre urmă s-au socotit Toma vornicul şi cu frate-său Iordachi visternicul de voia lor şi le-au dat iar la neamurile lui moşiile, la Ceaureşti, să le stăpânească. Iară Racoviţăştii, nu să ştie din ce pricină au fost luat şi ei moşii de-a Ceaureştilor atunce şi nu le-au mai dat înapoi, care moşii din neamul Racoviţăştilor şi astădzi le ţin de le stăpânescu, satul Roznovul şi alteli.

XXXVII. Ghica-vodă, de neamul lui fiind arbănaş, copil ţânăr au purces de la casa lui la Ţarigrad, să-ş găsască un stăpân să slujască. Şi cu dânsul s-au mai luat un copil de turcu, iar sărac, din ostrovul Chiprului[1]. Şi mergând amândoi dempreună la Ţarigrad, multe vorbe bune au vorbit: de vor găsi pită, să să caute unul pre altul. Şi au dzis Ghica-vodă: „Tu eşti turcu, poţi să agiungi să fii om mare, şi ce mi-i face pre mine atunce?“ Iar turcul au dzis atunce: „De voi fi eu om mare, te voi face de vii fi mai mare în Chipru, giudecătoriu.“ Şi mergând în Ţarigrad, s-au despărţit unul de altul, să-ş caute stăpâni.

Deci copilul cel de turcu au nemerit la un agă, ce era de curtea împărătească. Şi au slujit aşè din stăpân în stăpân, până au agiunsu de era paşe. Şi fiind paşe sărac, avè un priietin musaip împărătescu. Şi mergè totdeauna la vorbă la acel musaip împărătescu. Şi pre acee vreme să tâmplasă de era

[1] Insula Cipru. Este o greşeală a cronicarului, sau, poate, a copistului, care, lăsându-se ademenit de asemănarea fonetică dintre numele insulei şi acela al satului albanez, Küprüli, de unde au pornit în lume cei doi băietani săraci, a crezul că este vorbă de bine cunoscuta insulă din Marea Mediterană. Kogălniceanu a corectat această greşeală în ediţia sa, punând „satul Chiupri“, în loc de „ostrovul Chiprului“.

multe zorbale în Ţarigrad, de nu să mai putè aşedza Poarta. Deci Chiupruliolul au dzis cătră acel priietin musaip de casa împărătească: „De m-ar pune pre mine viziriu, aş potoli eu zorbaleli aceste“. Iar împăratului i să supărasă cu zorbaleli, şi să miera ce va face, şi întreba sfat şi pre unul şi pre altul. Şi aflând vreme acel musaip împărătescu, au spus împăratului că „este un paşe sărac, şi el dzice să-l pui măria ta vizir, că a potoli toate gâlcevile aceste, pre careli îl cheamă Chiupruliolul“. Deci împăratul îndată l-au adus şi l-au pus viziriu. Şi cum l-au pus viziriu, îndată au şi pus şi au strigat oastea, şi pre de altă parte au început a tăiè capetili celor vicleni, până i-au spăriiat, de au aşedzat toate zorbaleli. Şi au rămas viziriu lăudat la turci, precum s-au vădzut şi să vede şi până astădzi neamul lui.

Iară Ghica-vodă, intrând în Ţarigrad, au nemerit la capichihăile moldoveneşti de au slujit, apoi au vinit la Moldova cu neguţitorie, apoi la Vasilie-vodă, lipindu-să de curte, fiind şi Vasilie-vodă tot de un neam, arbănaş. Şi vrând şi Dumne-dzeu, au agiunsu de au fost capichihaie la Ţarigrad şi vornic mare aici în Moldova. Deci tâmplându-să atunce, la vremea lui Gheorghii Ştefan-vodă, de au fost la Poartă cu alţi boieri, viziriul vădzându-l l-au şi cunoscut cine este. Iar Ghica-vodă nu-l cunoştè pre viziriul. Deci viziriul Chiupruliolul au şi chemat pre haznatariul lui şi i-au dzis în tainã: „Vedzi cel boieriu bătrân moldovan ce este la Divan? Să-l iei şi să-l duci la odaia ta, până s-a rădica Divanul, şi apoi să-l aduci la mine în tainã cum trebuieşte“. Iar Ghica-vodă, după ce îl luasă dintre ceielalţi boieri, să spăriiasă tare, că nu ştiè povestea ce este. Şi după ce s-au rădicat Divanul şi l-au adus la viziriul, l-au îndrebat viziriul ce om este şi de unde este, şi au dzis: „Cunoşti-mă pre mine, au ba?“ Iar Ghica-vodă s-au spus de unde este de locul lui, iar a cunoaşte pre viziriul nu-l cunoştè. Atunce viziriul Chiupruliolul s-au spus şi au dzis: „Ţii minte ce am vorbit când viniiam amândoi pre cale?“ Şi au dzis: „De ai uitat tu, dar eu n-am

uitat, şi iată că te voi face domnu în Moldova; numai să taci mâlcom". Iar Ghica-vodă au şi mărsu de i-au sărutat mâna şi s-au rugat atunce pentru stăpânu-său, să-l lasă să fie domnu, să nu-l mazilească. Iar viziriul au răspunsu: „Acmu deodată îl las să fie, iar mai pre urmă cuvântul mieu gios nu l-oi lăsa, ce te voi face pre tine". Şi pre urmă, chemând la Poartă pre Gheorghii Ştefan-vodă, şi nevrând Gheorghii Ştefan-vodă să margă, au pus pre Ghica-vodă domnu în Moldova, după cum scrie letopisăţul. Aşè au fost povestea ieşirii acestor doi oameni, Chiupruliului viziriului şi Ghicăi-vodă, că unde este voia lui Dumnedzeu să biruiescu toate firili omeneşti.

XXXVIII. Ştefăniţă-vodă, ficiorul lui Vasilie-vodă, fiindu domnu tânăr dezmierdat şi inimos, de multe ori ieşind cu boierii la primblări, punè de lua frâile din capeteli cailor boierilor şi le da chiot cailor, de cădè boierii gios de-ş sfărma capetile, cât să îngrozise boierii a mai merge cu dânsul cu cai buni la primblări.

XXXIX. Ştefăniţă-vodă vrând odată să scoată fumărit pe ţară câte şase orţi de casă, şi înainte vreme era obicei de da numai câte un leu de casă, iar Toma vornicul şi cu Iordachi, frate-său, Cantacozineştii nu-l lăsa să-l scoată mai mult decât un leu şi-i dzicè să nu facă obicei nou, că nu-i bine. Iar Ştefăniţă-vodă îndată s-au mâniiat şi au scos hamgeriul şi s-au răpedzit să dè într-înşii, şi ei au fugit din casă afară. Măcar că acei boieri era greci, dar să punè tare pentru ţară şi pentru obicei nou să nu să facă, că obiceiele cele noao fac răsipă ţărilor şi peire domnilor.

XL. Audzind aceste fapte răle Vasilie-vodă, tată-său, la Ţarigrad, nu-i părè bine şi-i scriè de multe ori să să lasă. Şi de nu ar fi murit, era numai să-l scoată din domnie pre fiiul său, să vie el domnu în Moldova, că cunoştè că nu va procopsi fiiul său în domnie, Ştefăniţă-vodă.

XLI. Era un boier, anume Neculai Milescul Spătariul, de la Vaslui de moşia lui, prè învăţat şi cărturar, şi ştiè multe limbi: elineşte, sloveneşte, greceşte şi turceşte. Şi era mândru şi bogat,

şi umbla cu povodnici înainte domneşti, cu buzdugane şi cu paloşe, cu soltare tot sirmă la cai. Şi lui Ştefăniţă-vodă îi era prè drag, şi-l ţinè prè bine, şi tot la masă îl punè, şi să giuca în cărţi cu dânsul, şi la sfaturi, că era atunce grammatic la dânsul. Iar când au fost odată, nu s-au săturat de bine şi de cinstea ce avè la Ştefăniţă-vodă, ce au sedzut şi au scris nişte cărţi viclene, şi le-au pus într-un băţŭ sfredelit, şi le-au trimis la Constantin-vodă cel Bătrân Băsărabă în Ţara Leşască, ca să să rădice de acolo cu oşti, să vie să scoaţă pre Ştefăniţă-vodă din domnie. Iar Constantin-vodă n-au vrut să să apuce de acele lucruri ce-i scriè, ce s-au sculat şi au trimis băţul acel sfredelit cu cărţi cu tot înapoi la Ştefăniţă-vodă, de le-au dat. Deci Ştefăniţă-vodă, cum au vădzut băţul cu cărţile, s-au prè mâniet şi l-au şi adus pre acel Nicolai Milescul înaintea lui, în casa cè mică, şi au pus pre calău de i-au tăiat nasul. Scoţând Ştefăniţă-vodă în grabă hamgeriul lui din brâu, au dat de i-au tăiat calăul nasul. Şi n-au vrut să-l lasă pe calău să-i taie nasul cu cuţitul lui de calău, ce cu hamgeriul lui Ştefăniţă-vodă i-au tăiat nasul. După acee, Nicolai Cârnul au fugit în Ţara Nemţască şi au găsit acolo un doftor, de-i tot slobodziè sângeli din obraz, şi-l boţiè la nas, şi aşè din dzi în dzi sângele să închega, de i-au crescut nasul la locu, de s-au tămăduit. Iar când au venit aice în ţară, la domniia lui Iliieş-vodă, numai de abiè s-au fost cunoscut nasul că-i tăiat. Numai tot n-au şedzut în ţară mult, de ruşine, ce s-au dus la Moscu, la mareli împărat, la Alexii Mihailovici, la tatăl marelui Petru împărat, carele au vinit la noi aice în Moldova. Şi pentru învăţătura lui au fost terziman împăratului şi învăţa şi pre fiiul împăratului, pre Petru Alexievici, carte. Şi era la mare cinste şi bogăţie. Şi l-au trimis împăratul Alexii Mihailovici sol la mareli împărat al chitailor, de au zăbăvit la Chitai vreo doi, trii ani. Şi au avut acolo multă cinste şi dar de la mareli împărat la chitailor, şi multe lucruri de mirat au vădzut la acè împărăţie a chitailor. Şi i-au dăruit un blid plin de pietri scumpe şi un diiamant ca un ou de porumbu. Şi întorcându-să pe drum înapoi, s-au tâmplat de au murit împăratul Moscului,

pre anume Alexii Mihailovici, iar senatorii de la Moscu i-au ieşit întru întimpinare, şi i-au luat aceli daruri şi tot ce au avut, şi l-au făcut surgun la Sibir. Şi au şedzut câţiva ani surgun la Sibir. Iară mai pre urmă, rădicându-să Petru împărat, fiiul lui Alexii Mihailovici, carele au vinit aici în ţară, în Moldova, de s-au bătut cu turcii la Prut, la Stănileşti, din gios de Huşi, în ţinutul Fălciiului, agiuns-au Cârnul din Sibir cu cărţi la dânsul, la împăratul Petru Alexievici, de i-au făcut ştire de toate ce-au făcut şi cum este surgun.

Atunce Petru Alexievici împărat îndată au chemat senatorii şi au întrebat dzicând: „Unde este dascălul mieu cel ce m-au învăţat carte? Acmu curund să-l aduceţi". Şi îndată au răpedzit de olac şi l-au adus la Petru Alexievici, împăratul Moscului, în stoliţă. Şi l-au întrebat ce-au vădzut şi ce au păţit, şi i-au plătit lucrurile toate acele de la senatori ce-i luasă, pănă la un cap de aţă, şi diiamantul cel mare. Şi împăratul, după ce l-au vădzut, s-au mirat şi l-au dat în haznaoa cè împărătească, iar Cârnului i-au dat optdzăci de pungi de bani. Şi l-au luat iară în dragoste şi în milă şi l-au pus iar sfetnic.

Şi când au ras barbeli, împăratul, a moscalilor, atunce când s-au schimbat portul, atunce sângur împăratul i-au ras barba cu mâna lui. Şi au trăit Cârnul pănă la a doa domnie a lui Mihai-vodă Racoviţă, şi atunce au murit. Care mare cinste i-au făcut împăratul la moartea lui şi mare părere de rău au avut după dânsul, că era trebuitoriu la aceli vremi.

Rămas-au acelui Cârnu ficiori şi nepoţi, şi au agiunsu unii de au fost polcovnici spre slujba oştirii. Că să însurasă el acolo, de luasă moscalcă. Şi s-au mai dus după dânsul de aice din Moldova trii nepoţi de frate, de să aşedzase şi ei pe lângă unchiu-său. Şi aceie avè milă de la împărăţie, şi acolo au murit.

XLII. Ştefăniţă-vodă dzicu unii că pentru vrăjmăşia lui şi supărarea ce făcè boierilor, atunce la Tighine, la Bender, când s-au bolnăvit, să fie murit de otravă. Dar adevărul nu să ştie, că letopisăţul nu scrie nemică de acest lucru.

LETOPISEŢUL ŢĂRII MOLDOVEI

DE LA DABIJA-VODĂ PÂNĂ LA A DOUA DOMNIE A LUI CONSTANTIN MAVROCORDAT

CAP. I

DOMNIA DABIJII-VODĂ

După moartea lui Ştefăniţă-vodă, ficiorul lui Vasilie-vodă, în anul 7170, au trimis boierii la Poartă pre Chiriţă Drace, cu rugăminte de la boieri şi de la ţară, pre cine or vrè ei să lè dè domnu de ţară. Şi le-au ieşit răspunsul de la împărăţie să margă boierii toţi la Poartă şi acolo, pre cine or alege ei, pre voia lor vor face.

După acee mers-au toţi boierii la Ţarigrad, după poronca viziriului. Şi cu dânşii era şi Evstratie Dabije vornicul. Şi dintre cei boieri mulţi carii trăgè nedejdea domniii, numai Toma vornicul şi cu frate-său vistiiernicul Iordachi, Cantacozineştii cei bătrâni, s-au agiunsu cu nepotu-său, cu cupariul Rusăt cel bătrân. Având cupariul trecere şi cinste la Poartă, au isprăvit lucrul de domnie pentru Dabije vornicul. Şi ieşind boierii înaintea viziriului, să ţinè cela di cela să-i aleagă la domnie. Iar Dabije vornicul nemică nu ştiè, nici în gând nu-i era. Ce cum intrară boierii în casă la viziriul, fiind lucrul tocmit şi aşedzat cu cupariul, şi întrebă viziriul care este Dabije. Şi arătându-l boierii, l-au şi îmbrăcat cu caftan de domnie. Iar alţi boieri ce trăgè nedejde domniii au rămas numai cu nedejdea.

Vinit-au Dabije-vodă în scaonul domnescu în Iaşi, tuturor cu bucurie de bună părere pentru domnu bun de boieriu de ţară. Şi era tuturor cu bine. Şi nu era nici un boieriu în prepus sau în minciuni la acest domnu, nici ţara nu era împresurată cu dările pre acea vreme.

Acest domnu avè obicei, când şidè la masă şi vidè niscaiva oameni săraci dvorind prin ogradă, învăţa de lua câte doao, trii blide de bucate din masa lui şi pâine şi vin şi le trimitè

acelor oameni acolo în ogradă, de mânca acei oameni. Şi dzicè cătră boieri: „De mult or fi dvorind ei şi or fi flămândzi, neavând de cheltuială“. Şi făcè divanuri dese, ca să nu zăbăvască oamenii mult, dacă or vini la Iaşi pentru nevoile lor. Şi multe divanuri făcè din amiadzădzi în desară. Care aceli divanuri den amiadzădzi în desară nu cădè toate prè de laudă. Aşijdere el bè vin mai mult din oală roşie decât din păhar de cristal, dzicând că-i mai dulce vinul din oală decât din păhar. Şi el era de locul lui din ţinutul Putnei, şi ştiind elŭ încă din boierie că au oamenii săraci dobândă bună din vie, din toate cele rele au scornit şi el acestu obicei rău de vii: de pogon câte un leu să dè; care să trage şi până astădzi.

Având un hiiastru al său, anume Lupaşco, făcut de Dabijoaie cu Buhuşu, căci Dabijoaie au avutŭ şi alţi bărbaţi mai nainte, păn-a o lua Dabije, făcut-au mare nuntă în curţile domneşti cu acel hiiastru al său, cu Lupaşco, care acel Lupaşco au agiunsu mai pe urmă şi spătarŭ mare în Ţara Muntenească şi au luat o fată a lui Iordache vistiernicul Ca[n]tacozino. Şi încuscrindu-să Dabije-vodă cu Iordachi, l-au pus spătarŭ mare, şi n-au spătărit vreme multă ş-au murit Iordachi spătarul, care cu multă pofală şi cu mare jele despre toţi pemintenii l-au îngropat înŭ Bărnovschii, că, măcar că era grec, omŭ strein, dar era om bun; să punè tare pentru peminteni la domnie.

Într-acea vreme tâmplatu-s-au de avè oştire Turcul cu Neamţul. Şi au venit poroncă la Dabije-vodă, de s-au gătit de oaste, de au mărsu la Uivaru, în Ţara Nemţască, şi au trecut Dunărea pre la Rusova, împreună cu Grigorie, feciorul Ghicăi-vodă, domnul Ţărâi Munteneşti. Şi împreunându-să cu viziriul, au bătut cetatea Uivariul ş-au dobândit-o de la nemţi, şi s-au întorsu înapoi cu multă dobândă moldovenii şi muntenii, aducând cară încărcate de haine şi multe lucruri.

Iară la anul după această oştire, iar au venitŭ poroncă de la Poartă la Dabije-vodă şi la Gligorie-vodă, de s-au gătit de

oştire, de au mărsu în Ţara Nemţască la Leva, împreună cu oştile turceşti, cu viziriul. Au lăsăt viziriul la Leva pe un sarascherŭ cu oastea turcească şi pre un soltan cu treidzăci de mii de tătari şi cu domnii acestorŭ ţări la cetate la Leva, s-o dobân-deascâ. Iară viziriul să dusesă la altă cetate, mai înlăuntru, şi l-au bătut pe viziriul nemţii de la această cetate. Şi după ce l-au bătut pe viziriul nemţii, s-au dat viziriul cu oastea sa în laturi ş-au răpedzit cum mai degrabă să margă şi oştile care lăsase la Leva, să margă la viziriul, să-i dè agiutoriu. Ce n-au apucat să margă la viziriul, că i-au şi lovitŭ nemţii şi pe-cea oaste de la Leva, de i-au bătut nemţâi şi i-au răsipitŭ. Că li să şi supărasă turcilor a mai oşti, fiindu vreme de toamnă, pre la Simedru, şi trăgându şi nedejde ca dorŭ i-or slobodzi să margă pe la casâli lor. Şi Dabije-vodă şi Gligorii-vodă sfătuisă să fug-în Ţara Leşască. Şi cum au lovitŭ nemţâi acolo la Leva, fugându oastea înapoi spre Dunăre, ei au şi trecut Dunărea cu oştile lor, fără ştirea viziriului, ş-au vinit prin Ţara Muntenească, iară Stamatie, ce era postelnicŭ mare la Dabije-vodă, au dzis Dabijăi-vodă: „Să nu fugi, măriia ta, ce să te întorci înapoi la viziriul, că apoi poate să viie din urmă poroncă la ţară să te prindză, ce să laşi pe Gligorie-vodă să facă el ce ştie“. Deci Dabije-vodă s-au întorsu şi ş-au tocmit lucrul despre viziriul.

Gligorie-vodă, neştiindu nemic de întorsul Dabijăi-vodă, ş-au pornitŭ doamna cu toată casa lui de au trecut în Ţara Ungurească, iară el au vinit prin Ţara Moldovii, ca să afle pe Dabije-vodă în ţară. Şi au mărsu păn' la Suceavă şi neaflându-lu pe Dabije-vodă, i s-au răzleţit şi oastea sa, ce avè, de dânsul şi au rămas numai cu 50 de oameni. Şi temându-să să nu sară ţara după dânsul să-l prindză, au purces noaptea de la târgul Sucevei spre Botăşeni şi de-acolo au lovitŭ la Prut la Bogdăneşti. Şi de-acolo au luat asupra Nistrului ş-au trecut tocma la Movilău. Şi cându au trecut demeneaţa pe o negură pe lângă Botăşeni, i s-au rătăcitŭ un cămăraş a lui, anume Iştoc, c-o

păreche de desagi de galbeni, şi cădzindu pre mâna Joră, ce era atunci vornicŭ în Botăşeni, au luat banii şi l-au triimis pre Iştoc la Dabije-vodă şi cu banii. Numai păn-a-l triimite, au dispecetluit banii Jora ş-au luat câţiva galbeni ş-au dat samă către Dabije-vodă că aşè despecetluiţi i-au găsit.

Gligorie-vodă n-au zăbăvitŭ mult în Ţara Leşască ş-au trecut pren Ţara Ungurească, de ş-au luat doamna, ş-au trecut cu toată casa lui la Beciu, la împăratul nemţescu, ş-au zăbăvit acolo câţiva ani la Beci.

Dece pe această vreme, audzindu stolnicul Costantin Ca[n]tacozono, fratele lui Şerban-vodă, îndată s-au dus şi el din Ţara Muntenească la Beciu, de au făcut jalobă la împăratul nemţescu pe Gligorie-vodă, precum cându era Gligrie-vodă domnu în Ţara Muntenească au închis pe tată-său, pe Costantin postelnicul, la mănăstire la Snagovŭ şi i-au făcut acolo multe cazne, şi i-au luat mulţi bani, şi l-au şi omorât. Şi el n-au fost vinovatŭ lui Gligorie-vodă cu nemic. Iară Gligorie-vodă tăgăduiè, dzicând că-l năpăstuieşte înaintea divanului împărătescu. Iar Costantin stolnicul s-au agiunsu cu o slug-a lui Gligorie-vodă, anume Ionaşco Cap-de-ghindă, şi l-au scos martur înaintea divanului împărătescu, de au mărturisit cum că l-au omorât stăpânu-său, Gligorie-vodă, fără nici o vină, pe Costantin postelnicul.

Dece Gligorie-vodă, dac-au vădzut că mărturiseşte aşè sluga lui, n-au avut ce mai răspunde, că s-apucasă de cap înaintea divanului că i-i năpaste, ş-au rămas vinovatŭ ş-au cădzut la-nchisoare şi-n mare grijă. Sfătuitu-s-au c-un prietin să-l facă catolic, că într-alt chip n-a putè scăpa de moarte, şi aşè priimind, ş-au dat şi un copil la împăratul, de l-au botedzat şi i-au pus şi nume copilului Leopold, pe numele împăratului.

Cătatu-ş-au vreme ş-au fugit de la Beci la Veneţie, şi aşè i s-au trăgănat vremea, de au zăbăvit în streinătate 7 ani, păn' s-au făcut pace la turci. Şi s-au dus pre tainä iar la Ţarigrad, şi şedè în Ţarigrad pre tainä, de nu-l ştiè nime.

Iară boierii munteneşti rădicasă cap un domnu în locul lui Gligorie-vodă pe un om prostu, anume Antonie, şi-i da nafaca lui pre dzi de cheltuială câte 10 potronici. Iar viziriul au triimis de-au chematŭ pre acel domnu la Poartă, cu boierii depreună, dzicând să le înnoiască domnia. Şi-ndată s-au rădicat pe poronca viziriului cu Antonie-vodă şi-au mărsu la Poartă, neştiindu nemic de vinirea lui Gligorie-vodă, că-l ţinè viziriul tăinuit.

Dece împreunându-să boierii cu viziriul, rugatu-s-au viziriului să le puie un domnu dintre dânşii, pe care ş-ar alege ei, că acel domnu ce-l rădicasă ei este un om prè prostu. Atunce i-au întrebat viziriul pe boieri pentru Gligorie-vodă, unde să află şi, de i-ar scrie, oare n-ar vini? Iar muntenii îlŭ suduiè, că-i omŭ rău şi nice a mai vini de unde îi dus. Dzisu-le-u viziriul: „Alegeţi-vă un domnu dintre voi, pe cine v-a plăcè, şi viniţi mâne dimineaţa să vi-l fac". Iar Gligorie-vodă, după perdeaua viziriului, asculta toate. Ducându-să boieri la gazdă, sfătuitu-s-au ş-au ales dintre dânşii pe un frate mai mare a lui Şerban-vodă, anume Drăgiciu. Şi cum au purces cu dânsul a doua dzi la Poartă să îmbrace căftan, ş-au intrat în casă la viziriul.

Iară viziriul au şi scos pe Gligorie-vodă şi l-au îmbrăcatŭ în căftan. Iară boieri munteneşti, dacă l-au vădzut, numai ce-au încremenit. Şi i-au dat pe toţi de grumadzi pe mâna lui Gligorie-vodă. Numai ce-au scăpatŭ Şerban-vodă dintre dânşii, că, vrând şi el să intre în casă la viziriul, după cielalţi, un prietin i-au spus în taină că-i Gligorie-vodă în casă la viziriul. Şi el n-au mai apucat să spuie celoralalţi fraţi, şi-ndat-au fugit şi s-au ascunsu. Iar pe Drăghiciu Ca[n]tacozono şi pe frate-său Mihaiu şi pe frate-său Costantin, care îl pârâsă pe Gligorie-vodă la Beci şi pe frate-său Mateiu şi pe Iordachi, i-au luat pe aceştea pre toţi de grumadzi, de i-au dus în Ţara Muntenească. Dece pe Drăghiciu l-au omorât, iară pe cielalţi i-au închis înŭ curţile

domneşti, la simeni. Ş-au răpedzitŭ Gligorie-vodă oamenii săi înainte cu schimi-aga, de au prinsu pe giupâneasa lui Şerban şi pe celelalte a celoralalţi boieri, de le-au închis la simeni. Şi după ce au mărsu în Bucureşti, Gligorie-vodă îi tot bătè şi-i tot căzniè pe acei boieri şi pe giupânese.

Care lăsăm acmu povestea lui Gligorie-vodă, de omŭ scrie mai înainte, cându i-a vini rândul. Şi-ncepem iar a Dabijăi-vodă, la rându nostru.

Dabije-vodă, aice în ţară domnindu cu pace şi cu domnie aşedzată, cu ţară întemeiată, era omŭ bun şi blându, fără nice o răutate. Şi neplinindu bine 4 ani a domniei lui, fiindu şi om bătrân, au plătit şi el datoria cè de opştie, de-au muritŭ. Şi l-au dus cu toată boierimea, cu mare cinste, de l-au îngropat în mănăstirea lui, în Bârnova, carei este de dânsulŭ isprăvită, iară din temeiul ei au fost-o început-o Barnovschie-vodă, şi n-au apucat s-o isprăvască, c-au pierit la Poartă, cum să pomeneşte mai sus.

CAP. II

DOMNIA DUCĂI-VODĂ CELŬ BĂTRÂN LEAT 7174

Duca-vodă era de moşie din Ţara Grecească, de la Rumelia, şi viindu aice în ţară de copil, au slujit la Vasilie-vodă în casă şi la alţi domni, păn-au agiunsu la boierie mare. Şi s-au însurat aice în ţară, de-au luat o fată a doamnei Dabijoaie, anume Nastasia, ce era făcută cu Buhuş, ş-au agiunsu de au fostu şi visternicu mare în dzilele Dabijăi-vodă. Ce, după ce au murit Dabije-vodă, au mărsu doamna Dabijoaie în Ţarigrad, cu Duca visternicul, ginere-său, având pe Cupăreştii cei bătrâni în Ţarigrad, purtători de trebile domniei, la viziriul şi la alte căpetenii a Porţâi împărăteşti. Scris-au şi Toma vornicul Ca[n]tacozono la nepoţâi lui, la Cupăreşti, ca să fie nevoitori pentru Duca visternicul. Şi aşè i-au isprăvitŭ, de l-au îmbrăcat cu căftan de domnie în Ţara Moldovei, în locul Dabijăi-vodă.

Dece viindu în scaonul domniei, în Ieşi, le era tuturor cu bine, fiindu şi el din boierii ţărâi domnit, cât nu să plângè nime nice de o strâmbătate. Dar numai giumătate de an au domnit, şi i-au şi vinit mazâlia, pentru povestea unei cărţi ce au scris el la hanul tătărăscu.

Dzic că atunce să cerca acel hanu să s-închine la împărăţâia Moscului şi să lipsască de supt împărăţia turcului. Şi înţelegându la împărăţie de povestea aceasta, n-au credzutŭ, ce au scris viziriul la Duca-vodă aice în ţară, să caute numai să adeverească acestu lucru, să-i facă ştire.

Şi viziriul, din Ţarigrad au purces la oaste. Duca-vodă, vrând să ispitească pre hanul, să afle adevăriul pe poronca viziriului, au scris şi el la hanul, cum şi el este robu şi plecat suptu puterea hanului, şi altele multe ca aceste. Şi mărgând omul Ducăi-vodă pre la Vozâia, la trecătoarea Niprului, l-au prinsu paşea de Vozâia, şi fiindu paşea neprietin Ducăi-vodă, i-au şi triimăsu cărţile la Ţarigrad, la camaicanul. Şi camaicanul, neştiindu povestea, îndată au arătat cărţile împărăţiei. Şi împărăţia au triimis de l-au mazilit. Şi era să-şŭ puie şi capul. Atunce în grab-au pus împăratul pe Iliieş-vodă, ficioriul lui Alexandru, domnu.

Numai nărocul Ducăi-vodă ce au fost de nu ş-au pus capul, că camaicanul au triimis acele cărţi a Ducăi-vodă la oaste, la viziriul, de le-au vădzut. Dece viziriul au scris la împărăţie cum că Duca-vodă cu poronca lui au scris la hanul, ca să-l ispitească, şi nu-i vinovatŭ. Şi aşè au scăpat Duca-vodă cu dzile, de n-au pieritŭ. Iară mazâl tot au rămas, că apucasă împărăţia de pusesă pre Ilieşŭ domnu. Şi au domnit Duca-vodă numai şesă luni într-această domnie întâiu.

Şi când au vinit mazâlia, era ieşit Duca-vodă la primblare cu toată casa şi boierii lui pe Prut în sus, la Berehoieşti, de-ş lua sama oilorŭ de avè din boierie. Şi acolo, fără nedejde, i-au vinit mazâlia, şi de acolo luându-l aga împărătescu, cu toată casa lui, de l-au dus la Ţarigrad.

CAP. III

DOMNIA LUI ILIEŞŬ-VODĂ, FICIORUL LUI ALEXANDRU-VODĂ

La acè vreme ce au vinit cărţile Ducăi-vodă la Poartă, care le scrisesă Duca-vodă la hanul şi le prinsesă paşea de Vuzâia, precum arată mai sus, s-au tulburatŭ tare împărăţia, ş-au întrebat împăratul ce domni să află aice la Ţarigrad mazâli. Şi tâmplându-să de murisă Alexandru-vodă, tatul lui Ilieş-vodă, rămâindu sărac şi la mare lipsă şi cu datorii multe, de pre cum este obiceiul domnilor mazâli, de rămân săraci după ce să mazâlescu, din blăstămul cel mult a oamenilor.

Mergè şi Ilieş-vodă după oasăle tătâne-său la îngropare, cu multă grijă şi fricâ de datornicii tătâne-său, să nu-l prindză să-l închidză. Şi tâmplându-să într-acel ceas de l-au tâmpinat, cu oasele ducându-le la gropniţă, un omŭ împărătescu şi tâmplându-să la acea întrebare a împăratului de domnii mazâli de Moldova, iar acel omŭ împărătescu, cine-r hi fostu, au dat samă c-au vădzut acmu pe Ilieş mărgându după oasăle tătâne-său. Şi aşe îndată au răpedzit împăratul un ceauş, de l-au luat de la îngroparea tătâne-său şi l-au dusŭ la saraiu, de l-au îmbrăcat cu căftan de domnie, de l-au pus domnu în Moldova în locul Ducăi-vodă, pe cum să pomeneşte mai sus. Iară păn-a-l îmbrăca cu căftanul, foarte rău să spăriiasă, că nu ştiè la ce-l duce şi la ce. Ce mila dumnedzăiască este mare, de bucură pe om cându nu gândeşte.

Şi după ce au vinit Ilieş-vodă domnu în ţară, pre acie vreme era pace. Şi acestu domnu era bun ţărâi şi boierilor, îi avè în cinste. Numai, fiind născut, crescut în Ţarigrad, nu ştiè limba ţărâi, ce grăiè cu tălmaciu la divan. Şi multe giudeţe a lui, fiindu cu tălmaci, nu să giudeca bine, şi câteva ispisoace au ieşit pe urmă rele. Aşijdere pe o samă de boieri ce era de casa Ducăi-vodă i-au pus câţiva bani de au dat împrumutare, şi pe care boieri îi aflasă c-au fostu sfetnici la rădicarea ţărâi asupra tătâne-sau, lui Alexandru-vodă, încă nu le pre căuta cu bine.

Tâmplatu-s-au pre acea vreme de au venit şi un ficiorŭ a lui Batişte visternicul cu domnia din Ţarigrad. Şi aflându pe un orheian, anume Bosâe, care au ucis pe tat' său, Batişte visternicul, l-au fost închisŭ în vartă, fără ştirea domniei. Iară după ce au vădzut alţii că l-au închisŭ, pe afar-au început a strâga şi a gâlcevi ce poate să fie acest lucru. Dece domnia înţelegând, îndat-au poroncitŭ de l-au slobodzit şi poroncindu să nu să teamă nime de nemic, că acele lucruri toate le-au iertat. Şi-ncă au ţinut şi pe ficiorul lui Batişte de rău. Şi ţara era împresurată cu dările, că să făcè cheltuiele mari la visterie, şi era şi darnicŭ: bacşişuri da mari, că era om bun. Şi aşe să pomeneşte că, după ce s-au mazâlit şi-au trecut Dunărea, n-au fost având de cheltuială, s-au fostu îndatorindu la boierenaşi de bani, de au fostu cheltuindu pe drum. Şi puţin n-au plinit 3 ani cu domnia şi s-au mazâlitŭ. Şi fiindu Duca-vodă domnu mazâl la Poartă, au ieşit domnu al doile rându la velet 7177.

CAP. IV

DOMNIA A DOAA A DUCĂI-VODĂ CELUI BĂTRÂN

Viindu Duca-vodă cu a dooa domnie în ţară, arătă-să la hire mai aspru decât cum era cu domnia dintâiu. Şi şi începu a zâdi mănăstirea Cetăţuia, că era ţara plină de oameni şi cu hrană şi agonisită bună.

Iară în al triile anŭ a domniei lui, la vleato 7180, rădicatu-s-au Hânceştii cu toţi orheienii şi lăpuşnenii cu oaste asupra lui, pentru urâciunea grecilor ce adusesă prè mulţi de la Ţarigrad.

Şi mai ales pentru Cupăreşti[1], ce era aice în ţară. Dece, viind Hâncului şi cu Durac sărdariul aice în Ieşi, cu toate oştili, strâga să prindză pe greci, să-i omoare. Fugit-au toată boierimea care încotro au putut. Iară Duca-vodă, vădzându că s-au rădicat

[1] Familia Ruseteştilor, numită aşa după întemeietorul ei, care avea rangul de cupar.

atâta ţară asupra lui, au ieşit din curtea domnească cu toată casa lui ş-au purces în gios pre iaz. Iară Hânceştii au intrat în curte şi prin casăli boiereşti şi neguţitoreşti, pen târgu, strâgându şi jăcuind. Şi prindzindu pre greci, pre câţi i-au găsitŭ, pe toţi i-au omorât.

Duca-vodă au trecut deodată peste Dunăre, şi cu o samă de boieri, iară o samă trecusă în Ţara Muntenească. Şi isprăvindu-şi Duca-vodă de la Poartă, şi ş-au luat tătari câţi i-au trebuit, de i-au triimis cu Alexandru Buhuş, ce era pe acie vreme sărdariu, de-au lovitŭ pin oastea Hânceştilor la Iepureni şi i-au bătut pe Hânceşti şi i-au împrăştiat.

Iară tătarâi, după ce au bătut pe Hânceşti, pe mulţi oameni au robitŭ dintr-acele ţinuturi şi pe mulţi din căpetenii, căpitani, hotnogi, prindzându-i, i-au spândzurat şi pe unii i-au înţepat. Duca-vodă după ce s-a întorsu de piste Dunăre, iarna era mare atunce. Hânceştii atunce, nu ştim, n-au vrut au n-au îndrăznitŭ să facă vrun rău domnului. Ce pentru doi, trii vinovaţi au pierit mulţi nevinovaţi, şi s-au potolit toţi. Numai numele Hânceştilor au rămas în pomenirea oamenilor de atunce până astădzi.

Iară dup-aceste zarve, cât s-au făcut vară, s-au gătit împărăţia turcului şi au purces cu oşti să vie asupra Ţărâi Leşeşti, să dobândească vestita cetate Cameniţa. Şi au triimis poroncă la Duca-vodă să-i triimiţă chip şi starea cetăţâi Cameniţâi, să vadză ce loc şi ce tărie arŭ avè. Duca-vodă au triimis pe un nemiş din ţinutul Hotinului, anume Gligorie Cornescul, ce era foarte meşter de scrisori şi de săpături la pietre şi la alte lucruri, de au făcut chip cetăţâi Cameniţâi de ceară, cu toate tocmelele ei dinluntru şi denafară. Şi o au triimis la împărăţie, de o au vădzut, şi mult s-au mirat de mărirea ei, ce era din sângură starea locului, cu apă şi cu stânci de piatră împregiuriu, minunat locŭ. Şi mai mult aceasta au îndemnatŭ pe împărăţie, de au vinit la Cameniţă.

Viziriu era atunce Chiopărăliolu. Şi nu-i era cu voie să vie împărăţia la Cameniţă, ş-au scris şi la Duca-vodă, cât arŭ putè să puie piedică, arătându că-i prè mare Cameniţa şi n-a putè-o

lua. Dar nemic n-au putut isprăvi. Numai ce s-au pornit împărăţia, la Obluciţe sosindu, au găsitŭ podul gata peste Dunăre şi au şi trecut cu oştile sale. Leşii, neştiindu nemic, nice avându veste, nu să gătisă nemic de oaste.

Duca-vodă gătindu conace şi poduri peste toate pâreile cu multă grijă, să nu-i afle împărăţâia vro pricină, să-şŭ puie capul. Vinit-au şi Gligorie-vodă cu oastea sa, după poronca împărăţâei, de era de agiutor împreună cu Duca-vodă.

Într-acestu anŭ făcutu-s-au şi o minune mare, arătare la Hotin, într-o mănăstioară mică ce este supt cetate. Au lăcrămat icoana Maicii Precistei, cât să răntuna lacrămile pe chipul icoanei, de le vide toţi oamenii. Şi pica într-o tepsie ce era pusă supt icoană, de era de mirare a prăvi arătarea şi sămnu ca acela, carele au fostu adevărat sămnu de pieire a mulţi creştini în Ţara Leşască şi începătura durerei şi stricărei ţărâi noastre. Că de atunce din an în anŭ tot rău şi amar de creştini şi pustiire au rămas locurile pre acolo.

Trecut-au împărăţâia Dunărea, şi de acolo purceasă pe Prut cu multă oaste şi cu multe tunuri grele şi mari. Şi la un tun pune câte 80 de bivoli. Unele era şi mai mici; feluri de feluri de harmate. Şi sosându la Ţuţora, au şădzut cu toată oastea de au odihnit 8 dzile. Ţara era bejănită numai din şleahul oştii, iar în laturi sta toţi cineşi pe la casăli lor; n-avè nime nice o nevoie, nice la mărsu, nice la întorsu.

Vinit-au în primblare împărăţia de la Ţuţora în Ieşi şi s-au scoborât pe la Nicoriţă în Căcaina şi s-au suitŭ prin târgul boilor şi-au descălecat în câmpu, supt saivan, de la deal de târgul boilor. Şi Duca-vodă mergè cu toţi boierii pre gios pe lângă împărăţâe. Şi s-au tinsu câteva bucăţi de atlazuri şi de tăfţi pre îmbe părţile de uliţă, pe unde mergè împărăţia.

Iară dac-au discălecat împăratul supt saivan, Duca-vodă i-au închinat multe daruri: câţiva cai turceşti cu podoabe scumpe şi leghian cu ibric de argint şi alte lucruri scumpe. Şi d-ice iar s-au întorsu împăratul la urdie la Ţuţora. Şi iar după acie au mai vinit împăratul în primblare şi s-au suit în deal la mănăstire

la Cetăţuie de au vădzut-o şi prăvind locul în toate părţile. Şi iar s-au întorsu la urdie la Ţuţora. Dzic atunce să fie strigat şi hogea în clopotniţă la Sfete Neculaiu, ş-au stătut beserica pecetluită păn' la vinirea cu domnia lui Antonie-vodă.

Dece boierii atunce, aflându vreme, au jăluit pe Duca-vodă la împărăţie foare tare, mai cu dedinsu Ursachi cel bătrânŭ. Şi era atunce să-l măzilească la Ţuţora. Numai viziriul au grăit împăratului că nu-i bine să-l mazilească pe cale, ca să nu facă sminteală pentru cele ce trebuiescu să grijască: conace, poduri şi de alte ce trebuiescu pentru treaba împărăţâei păn' la Nistru. Şi aşè l-au îngăduit împăratul, pecum au dzis viziriul, păn' la Nistru; nu l-au mazilit acolo. Purces-au împărăţia de la Ţuţora pe Prut în sus, fiindu boierii orânduiţi de purta grije ce era treaba: pâne, ordzu, iarbă, lemne, ţăruşi, ialoviţă, berbeci, unt, miere şi de alte multe ce trebuie la conace.

Acestu împărat era călăreţ bun şi vânător. Mergè tot pe câmpu cu puţintei oameni de curtea lui păn' la conac. Şi într-acestu anŭ era mare bişug în ţară de toate, şi ducè oamenii la urdie de vindè făr' nice o grije: ialoviţă, miere, unt, poame de tot felul, cini de ce avè, de s-umplusă oamenii de bani. Cându au sosit la Nistru, era podul gata peste Nistru, din gios de Hotin, la un sat anume Vârnoviţa. Şi trecându împărăţia, iară Duca-vodă sta la capul podului, di cie parte de Nistru, aştepta pentru slujba să-l îmbrace cu căftan. Iar împăratul, avându pe dânsul măraz şi gându să-l mazilească, cum au trecut, au şi făcut sămnu de luară pe Duca-vodă, de l-au dus de l-au închisu la baş-ceauş. Atunce s-au vădzut că-i mazâl. Şi i-au scris tot ce-au avut la împărăţie, şi din pâra lui Ursachi l-au bătut împărăţia. Ş-au cheltuit mulţi bani, şi era să şi peie.

Numai, nărocul lui, s-au tâmplat o blană de hulpe de mosc neagră prè bună şi scumpă. Ş-acee i-au scos capul, că, ducând-o la viziriul, vizirul au arătat-o împăratului, care s-au mirat şi-mpăratul de acea blană. Şi atunce au găsit vreme viziriul, fiindu-i prietin, de au grăit: de n-a hi apucat a pieri, să fie mila împărăţâei să-l ierte. Şi atunce împăratul l-au iertat de cap şi l-au

dat pe mâna unui agă, de l-au adus prin Ieşu, de l-au rădicatŭ cu tot ce-au avut şi l-au dus la Ţarigrad. În loc de milă şi cinste ce aştepta să aibă, ei l-au mazâlit.

Ieşit-au răspunsu boierilor: pe cine vor alege dintre dânşii să margă să-l îmbrace cu căftan de domnie. Sfătuit-au cu toţâi ş-au ales dintre dânşâi pe Petriceico cluceriul. Şi l-au dus la cortul viziriului, neavându el nici un cuget al său să iasă la domnie, l-au îmbrăcat cu căftan de domnie. Apoi şi Petriceico-vodă, ce l-au ales boierii, vidè-veţi la câtă stângere şi robie au dus ţara cu faptele lui, cum omŭ scrie pe rându mai gios.

Leşii, neavându grije de vinirea Turcului la Cameniţă aşè fără veste, nice oaste au gătit împotriva Turcului, nice Cameniţa au întărit-o cu neşticavai oşti, să să sprejânească de turci, că pe acea vreme avè gâlcevi cu şfedzii, nice ţara lor nu să bejenisă pen pălănci, neştiind nemic.

Craiul leşescu era atunce Mihail Vişnoveschie şi hatman Sobeţchie, care pe urmă au fostu şi craiu. Sta sateli pe marginea Ţărâi Leşeşti pline de oameni, şi le spunè moldovenii: „Fugiţi! fugiţi! că vin turcii în ţara voastră“. Ei nu credè, sta pe loc. Turcii, cum au trecut Nistrul, cum au început a prăda ş-a robi ş-a da foc, câtu au putut agiunge pen Ţara Leşască, fără nice o grijă de leşi.

În Cameniţă era numai vro 6000 de drăgani, de paza porţilor, şi târgoveţii. Şi cum au agiunsu turcii supt Cameniţă, trei, patru dzile, ş-au bătut din puşci, şi s-au şi închinat cei din cetatea Cameniţâi, adeverindu-le turcii milă, dacă să vor închina. Şi deschidzând porţile, au intrat turcii ş-au făcut dova în limba lor şi vesălie, mare de izbândă, c-au luat cetate ca acie vestită Cameniţa, aşè pre lesne, fără nice o scădere de oşti şi vărsări de sânge. Aşè da din tunuri, cât să cutremura locul. Şi au ieşit toţi lăcuitorii Cameniţâi pe porţi afară, cu tot ce au avut. Şi i-au aşedzat pe toţi pe denafară, pe lângă cetate, să lăcuiască.

Iară Volodiovschie, starostele de Cameniţă, dac-au vădzut că s-închină cetatea, el au intrat în ierbărie de-au dat foc, de-au arsu şi el cu iarba, socotindu mai bine să-ş facă moarte cu mânule sale decât să încap-în mânule păgânilor rob.

Dece turcii, întărindu cetatea cu puşci şi cu zahara şi cu oaste, au aşedzat şi paş, şi prădându cât au pututŭ agiunge oştili turceşti în sus prin Ţara Leşască, au purces împărăţâia în gios, iar pe acel şlah ce au vinit, ş-au trecut Dunărea la Obluşiţă cu mult plen de robi şi de dui[u]m.

Iară pe Petriceico-vodă l-au lăsat cu oastea sa, cu moldovenii, în Hotin, ca să fie de paza ţărâi ş-a şlahului Cameniţâi, ca să nu închidă leşii drumul neguţitorilor, să nu flămândzască oastea din Cameniţă.

Trimis-au viziriul la Petriceico-vodă, când era împărăţia la Nistru, să aleagă un boierŭ care-i mai de treabă, să-lŭ triimată la cortul lui, că-i trebuieşte. Ales-au Petriceico-vodă din toţi boierii ţării mai de treabă la voroavi pe Miron Costân, care au fostu mai pe urmă şi logofăt mare. Şi mărgând Miron la cortul viziriului, pusu-l-au viziriul de au şădzut înaintea lui. Şi i-au dzis viziriul să-i spuie dreptu: pare-le lor bine c-au luat împărăţia Cameniţa, au ba? Iar Miron au răspunsu că să teme a spune drept. Viziriul s-au jâmbit a râde şi i-au dzis să grăiască, să nu să teamă. Atunce Miron au dzisu că „suntem noi modovenii bucuroşi să să lăţască în toate părţile cât de mult, iar peste ţara noastră nu ne pare bine să să lăţască". Atunce viziriul iară au râs şi i-au dzis: „Drept ai grăit", ş-apoi l-au întrebat cum socoteşte: lăsa-o-a oastea turcească la Hotin cu Petriceico-vodă să fie de paza ţărâi şi a Cameniţâi păn-înŭ primăvară şi n-a avè vro primejde de leşi?

Iară Miron au răspunsu că nu-i bine să lasă oastea turcească, că este vreme de iarnă, şi să şadză oastea de iarnă la un loc n-a putè-o birui ţara de fân şi de grăunţă şi de alte bucate, că-i ţara săracă, ş-a flămândzi. S-o răschire pen sate, satele înşirati, şi or lovi podghiazuri din ceea parte, astădzi într-un sat, mâne într-altul, şi păn-în primăvară a pieri oastea împărătească toată, şi pentru oastea turcească orŭ strâcă podghiazurile şi ţara. Numai oastea turcească să să duc-în gios. Numai să le dè voie împărăţia să scrie moldovenii la leşi, cu rugăminte şi cu îmbunături, fiindu tot de o lege. Or crede leşii ş-or lăsa de n-or

face stricăciune Moldovei, şi or chivernisi şi cetatea de bucate păn-înŭ primăvară.

Şi aşè au lăsat viziriul după sfatul lui Miron, iar unii din boieri, după ce le-au spus Miron sfatul, dzicè că-i mai bine să lasă turcii, că poate pe dânşii să-i prade leşi ţara. Iară Miron dzicè că n-or prăda-o, iar de or şi prăda-o, nemic n-a hi, decât să le iè inecerii muierile şi copii şi să rămâie şi aşădzători, să nu să mai ducă.

CAP. V

DOMNIA LUI ŞTEFAN PETRICEICO-VODĂ

Stătu domnu Petriceico-vodă la vleato 7180. Şi dacă s-au aşedzat domnu, au rămas cu oastea sa la Hotin, pentru grija podului ş-a Cameniţâi, păn-în postul Crăciunului. Apoi au vinit la Ieşi în scaon.

Iară de primăvară au vinit împărăţia păn' la Obluşiţă ş-au triimis pe Husăin-paşe cu oşti la Hotin. Mărs-au şi Petriceico-vodă, cu oastea şi cu toţi boierii săi, şi domnul muntenescu Gligorie-vodă, iarăş cu oastea sa, la Hotin, iar la Ţuţora au stătut caplan-paşe cu oastea turcească.

Atunce leşii gătindu-şi oaste, au vinit asupra turcilor la Hotin Sobeţchie, hatmanul coronii, care pe urmă au fostu şi craiu, şi cu Sinavschie, hatmanul polnie, cu frumoasă oaste. Iar Mihail, craiul leşescu, era cu toată puterea sa la Leovĭ. Turcii, vădzindu că vine oaste asupra lor, făcut-au şanţuri pe lângă cetatea Hotinului ş-au intrat în şanţuri, iar moldovenii şi cu muntenii, osăbiţi într-alte şanţuri, încungiuraţi. Ce ei, ca ciia cu nevoie, s-au sfătuit ei înde ei, Grigorii-vodă cu Petriceico-vodă, să să închine la leşi, să stè cu toţii să bată pre turci, ca să nu să apuce a să aşedza în cetatea Hotinului paşa, pe cum să aşedzasă în Cameniţă. Că aşedzându-să în Hotin paşa, deci în Moldova, n-are di ce mai domni domnu. Şi agiungându-să cu leşii, ei îi chema să vie mai curund, că ei încă vor ţinè cu

dânşii asupra turcilor. Deci leşii au priimit cu bucurie şi îndată s-au pornit asupra Hotinului.

Husain-paşa, ce era saraschеriu, cu alţi paşi ce era în Hotin, înţălegând că vine oaste leşască asupra lor, să sfătuiè cum ari tocmi oastea acolo în şanţuri pedestrimea şi cum ari tocmi călărimea afară din şanţuri, să să bată cu leşii. Au chemat şi pre domni, pre Grigorie-vodă şi pe Petriceico-vodă, la sfaturi, să vadză cum ari socoti şi ei. Deci Grigorie-vodă şi cu Petriceico-vodă ruga Dumnedzeu şi aştepta să vadză cum mai degrabă izbânda leşilor asupra turcilor, ca să nu să poată aşedza turcii în Hotin.

Dzis-au paşa acestor domni, după ce au vinit la dânsul: „Marele şi puternicul împărat ne-au trimis cu oaste la această cetate, la Hotin, cu puterea sa ce nebiruită, să ţinem locul şi cetatea aceasta şi să purtăm de grije, şi de aret să fim cetăţii Cameniţii, care este de curund luată din năroсită primblarea împăratului nostru, ce s-au primblat până aice, ca să fie raiali Ţărâi Moldovii, ce este supt ascultarea împărăţiii. Să fim de aret de apărare despre leşi, aflându-să neprieteni împărăţiii despre această margine. Acmu cum socotiţi să tocmim oastea, pedestrimea şi călărimea, să putem lua izbânda neprietinilor celor ce vin acmu asupra noastră cu oşti?“

Iară Grigorii-vodă au răspunsu paşii şi au dzis: „În de aceasta nu pociu sfătui într-alt chip, fără numai oastea puternicului împărat, fiindu deprinsă la loc largu călăreşte a da războiu, foarte este tare şi cu nedejde de izbândă fără de nici o sminteală, iar din şanţuri este cu grije a să lupta cu nepriietinii cei denafară. Că de multe ori să prilejaşte, cei denafară încungiură pre cei dinlăuntru şi-i ţin închişi şi-i flămândzăscu, şi pre urmă de nevoie să închină şi cad în mânule vrăjmaşilor săi, fără de nici un războiu. Ce еъ socotescu să ieşim de aice cu oastea, să lăsăm cetatea Hotinului şi să ne pogorâm în gios pre Prut, unde vom alege loc largu şi bun de bătălie. Şi de vom vidè că nu putem sta împrotiva nepriietinilor, vii trimite măriia ta de a vini şi caplan-paşe cu oaste de la Ţuţora şi-i vom bate“.

Iară saraschеriu-paşe, dacă au audzit pre Grigorie-vodă dzicându-i să lasă cetatea, să iasă la loc largu cu oştili, s-au mâniiat prè tare pre Grigorii-vodă, cât au scos hamgeriul să-l lovască, să-l omoară, şi au răcnit de i-au dzis că pentru cetatea aceasta l-au triimis pre dânsul împăratul. Iar Grigorii-vodă cu Petriceico-vodă s-au îngrozit şi de sârgu au ieşit de supt cort afară. Şi cum s-au dus la otacul lor, îndată au trimis la leşi să vie mai curund, să nu zăbăvască. Vinit-au oastea leşască aproape de Hotin tăbărându-să ş-au tocmit oastea pre orânduiala lor de războiu. Ieşit-au şi turcii oaste aleasă călărime din şanţuri, şi Petriceico-vodă cu moldovenii, şi Grigorii-vodă cu muntenii. Şi începând războiu, mergè turcii cu năvală asupra polcurilor leşeşti, iar leşii încet păşind sprejeniè năvala turcilor. Şi stând leşii vitejaşte, s-au şi închinat Petriceico-vodă şi cu Grigorii-vodă împreună cu oştile lor la leşi, şi s-au amestecat cu leşii şi au şi început cu toţii asupra turcilor a-i tăiè.

Deci călărimea turcilor vădzind aşè, n-au mai avut vreme să facă năvală asupre leşilor, ce numai le-au căutat de au intrat în şanţuri la cee pedestrime a lor, ca să să apere, iar steagurile husăreşti, păşind înainte, au intrat în şanţurile turceşti, şi după dânşii ceelaltă oaste. Şi au şi început a-i tăiè pre turci, cât n-au mai putut să să mai îndrepte turcii. Şi au şi purces în răsipă. Unii au apucat pre pod, ce era pre Nistru supt cetatea Hotinului, alţii pin Nistru da, de să îneca, alţii pre supt cetatea de stâncă da, de să zdrobiè. Şi podul încă s-au rumptu de năvala turcilor la mijlocul Nistrului, de s-au înecat mulţime de turci. Numai câţi au apucat cu paşa înainte de-au trecut asupra Cameniţii, atâţe au hălăduit. Perit-au optsprădzece mii de turci. Umplutu-s-au leşii şi moldovenii şi muntenii de cai turceşti, şi de haine, şi de arme, şi de bani, şi de alte lucruri bune.

După ce au făcut leşii această izbândă, chemat-au pre aceşti domni de s-au sfătuit să purceadză în gios, să treacă Dunărea în Ţara Turcească. Şi au orânduit pre moldoveni şi pre munteni să margă înainte pre Prut, să le fie de straje şi să strângă oştii zaharè. Şi cu acè socotеală au purces domnii în

gios pre Prut, iar leşii, aşteptând să le mai vie oaste pre urmă, au luat de la Hotin pre supt codru asupra Toporăuţilor întru întâmpinarea ceielalte oşti ce viniè despre Sneatin, ca să să împreune cu toată oastea la un locŭ, să purceadză în gios, precum le era sfatul.

Deci domnii au trecut Prutul pre la Zalucie în ceasta parte, şi de acolo s-au despărţit. Petriceico-vodă au mărsu la satul lui la Tătărăşeni, şi de la Tătărăşeni au luat pre supt codru asupra Iubăneştilor întru întâmpinarea leşilor, iar Grigorie-vodă au luat în gios, că nu avè într-alt chip cum face, că-i era doamna şi coconii în Ţarigrad, în mâna turcilor. Deci hatmanii leşeşti, vădzindu-l pre Grigorii-vodă că au luat în gios, şi calea nu-i era într-acolo, au triimis un domnu să-l întrebe pe Grigorie-vodă di ce merge pre acolo, că calea oştii nu-i într-acolo. Iară Grigorii-vodă au dat samă cătră acel domnu că merge să de ştire ţărâi să nu fugă, nici să să bejenească, şi să orânduiască conace pentru treaba oştii. Că într-alt chip n-are pre unde merge, că să vor spăriè oamenii şi să vor bejeni, şi nemică nu vor găsi hrană de treaba oştii. Şi acest răspunsu au luat acel domnu leşescu şi s-au întors înapoi la hatmani.

Grigorii-vodă, după ce au purces acel domn leşescu înapoi la hatmani cu acel răspunsu, scris-au o carte la hatmanii leşeşti, şi au triimis-o pre de altă parte, să-l ierte şi să priimască de la dânsul acè slujbă cu izbândă ce au făcut. Că atâta au putut, iar mai mult nu poate, fiindu-i doamna şi copiii în Ţarigrad, în mâna păgânilor. Şi au purces cum mai degrabă în gios Grigorii-vodă, de au trecut Dunărea pre la Gălaţi. Şi au triimis de au dat ştire viziriului, la Obluciţă, că şi el au scăpat cum au putut şi vine la poala împărăţiii.

Deci viziriul, dacă au audzit că vine Grigorie-vodă, s-au mierat, ştiindu-l că s-au închinat la leşi, având viziriul veste de la Husain-paşe că s-au închinat la leşi. Nu credè viziriul că vine şi tot trimitè ni pre unul, ni pre altul înaintea lui, să vie mai curund. Sosind Grigorii-vodă la Obluciţă, au mărsu la viziriul, şi l-au întrebat cum au fost lucrul lui Husain-paşe sarascheriul la cetatea Hotinului, de au prăpădit oastea.

Atunce având cale Grigorie-vodă cuvintelor sale, au spus viziriului cum au sfătuit pre Husain-paşe să iasă din şanţu cu oastea împăratului, pentru căci că oastea împăratului este deprinsă a da războiu nepriietinilor la largu, iar nu la strâmtoare. Şi Husain-paşe s-au mâniiat şi au scos hamgeriul să-l omoară şi i-au făcut de au intrat în şanţuri şi pre moldoveni şi pre munteni. Şi viind oastea leşască, i-au încungiurat din toate părţile, şi numai paşa au scăpat pre pod preste Nistru, iar pe dânşii pre toţi i-au cuprinsu leşii. Ce pre urmă el au făcut cum au putut şi ş-au adus capul la poala împărăţiii. Deci viziriul, dacă au audzit aşè, au dzis că „bine ai fost sfătuit, şi nu te-au ascultat". De care lucru aşe ş-au tocmit lucrul, că au adus şi marturi Grigorii-vodă înaintea viziriului, de au arătat. Deci viziriul au triimis de au tăiat capul lui Husain-paşe.

Şi pre Grigorie-vodă, de bucurie mare ce avè viziriul că au vinit de s-au închinat de la leşi la dânsul, i-au dat iară domnia în Ţara Muntenească să fie domnu. Că înţălegând că este hain, pusese domnu pre Duca-vodă în locul lui, fiind Duca-vodă mazil la Ţarigrad, şi luasă şi pre doamna lui Grigorii-vodă cu coconii la saraiul împărătescu, să-i turcească. Deci viziriul îndată au răpedzit la Ţarigrad de au slobodzit pre doamna lui Grigorii-vodă şi pre coconi. Şi au poprit şi pre Duca-vodă să nu margă în Ţara Muntenească.

Deci Grigorii-vodă s-au rugat viziriului să-l lasă să margă pre la Ţarigrad, să-şi vadză casa şi copiii, că i să şi supărasă cu oastea. Şi mergând la Ţarigrad, apucatu-l-au muntenii cu multe pâri, mai vârtos Postelniceştii[1], fiind şi cu a Ducăi-vodă îndemnătură, temându-să să nu-i smintească domnia ce-i didese.

Şi Postelniceştii fusese ieşiţi de la închisoarea lui Grigorii-vodă mai denainte vreme. Că, după ce au vinit Duca-vodă mazil de la Moldova în Ţarigrad, şi Şerban logofătul, careli pre urmă au fost şi domnu, au scăpat, de nu l-au fost prinsu la

[1] Familia Cantacuzino, din care făceau parte, între alţii, viitorul domn Şerban şi stolnicul Constantin Cantacuzino. Îşi trage numele de la părintele acestora, postelnicul Constantin Cantacuzino.

mână să-l iè, precum au fost prinsu pre ceielalţi fraţi a lui, precum să pomeneşte mai sus, la ceelaltă poveste a lui, au fost isprăvit Şerban logofătul, cu mijlocul Ducăi-vodă, de au fost mărsu un capegi-başe de au luat pre toţi fraţii lui Şerban şi neamul lui din închisoarea lui Grigorii-vodă din Bucureşti. Şi mergând Grigorii-vodă la Ţarigrad, s-au tâmplat şi ei acolo şi şi-au aflat vreme a-l pârî feliuri de feliuri de pâri pentru cazne şi răutăţi ce le-au făcut.

Ce Grigorii-vodă era un om harnic şi tare, şi sămăţŭ, şi gata la răspunsu şi la toate socotelile, şi să pârâè faţă la faţă înaintea divanului împărătescu cu Postelniceştii, cu Şaitaniceştii, cărora le dzicu şi Cantacuzineştii. Şi mai vârtos giupânesele lor îl pârâè înaintea divanului împărătescu, că le-au fost puindu pe giupânese de au fost cărat var şi piatră, împreună cu ţiganii cei de dârvală, la curţile domneşti.

Ce Grigorie-vodă au mijlocit cu priietini lui şi iară i-au dovedit şi i-au pus iară pre toţi popreală. Şi Şerban logofătul iară prinsese de veste şi să ascunsese, ca şi întăi. Ce ceauşii împărăteşti l-au găsit ascunsu în casă la Duca-vodă în pod, şi de acolo l-au luat şi l-au făcut surgun la Crit. Şi mult mustra Grigorie-vodă şi să ciortiè cu Duca-vodă ce să punè pentru nişte oameni răi ca aceie. Şi Grigorii-vodă să gătie să purceadă cu mare vâlfă de al triile rând în Ţara Muntenească cu domnie.

Numai Dumnedzeu este mult milostiv, iar apoi de sârgu întoarce mila sa, că îndată s-au războlit Grigorii-vodă şi au murit. Nărocul Cantacuzineştilor! Dzicŭ unii să să fie agiunsu Cantacuzineştii cu un doftor şi să-l fie otrăvit.

Şi apoi, murind Grigorie-vodă, au purces Duca-vodă cu domnia în Ţara Muntenească. Şi mai cu vreme, după ce au mărsu Duca-vodă în Ţara Muntenească, au stătut cu mare cheltuială de au scos şi pre Şerban-vodă din surgunie de la Crit şi l-au adus în Ţara Muntenească şi l-au făcut logofăt mare.

De aice înainte lăsăm pentru Ţara Muntenească să scrie muntenii, şi noi iară ne întoarcem la urmă, să scriem pentru ţara noastră.

Petriceico-vodă era om bun şi slabŭ, prost, n-au cutedzat să facă ca Grigorie-vodă, să margă la turci, şi de la Tătărăşeni s-au dus la Iubăneşti, aşteptând pre leşi să să scoboare în gios şi gândind că să vor mai strânge moldoveni, să să înmulţască oastea, să strângă zaharè, ca să fie de treaba oştii leşeşti.

Iară boierii moldoveni carii era cu dânsul, vădzind că Grigorii-vodă s-au despărţit şi s-au dus la turci, sfătuitu-s-au şi ei înde ei şi s-au agiunsu şi cu toate capetile căpitani slujitorilor să ţie la un cuvânt. Şi s-au dus cu toţii la Petriceico-vodă şi au început a să ruga lui Petriceico-vodă să-i lasă pe acasă, să-şi iè fimeile şi copiii, să-i dè în laturi, să nu-i iè tătarâi, şi iarăşi or vini întru întâmpinarea lui Petriceico-vodă. Ce Petriceico-vodă, neştiind că şi slujitorii sunt cu dânşii la un cuvânt, oarecum cu simeţie le grăiè, şi nu-i credè şi nu vrè să-i sloboadză, dzicând că şi oaste leşască vine multă. Iară Miron logofătul au răspunsu: „Ori să fie voia mării tale, ori să nu fie, noi nu ne vom lăsa casăli să le ie tătarâi“. Şi s-au închinat şi i-au dzis: „Să fii măriia ta sănătos“, şi au ieşit afară. Şi aşè toţi boierii şi căpitanii au purces cela după cela pre rând a să închina şi au ieşit afară. Şi cum au ieşit afară, au început a încăleca pre cai şi au purces cu toţii în gios.

Iar Petriceico-vodă au rămas numai sângur, numai cu Hăbăşescul hatmanul şi cu casa lui. Şi au început a plânge şi a blăstăma pe Miron şi pe alţii şi dzice la ce l-au adus, şi au trecut codrul întru întimpinarea leşilor de la Iubăneşti spre Cernăuţi.

Iară boierii, după ce au purces şi au mărsu la Căcăceni, s-au sfătuit şi au scris cărţi la boierii cei de Ţara de Gios, la Gavriliţă şi la Buhuşi şi la alţii, precum ei şi cu toată oastea s-au despărţit de Petriceico-vodă şi vin în gios la dânşii. Ce să facă ştire viziriului, să poftească domnu dintre dânşii, să-ş puie pre cine vor socoti. Şi fără zăbavă şi ei îşi vor alege domnu şi vor merge cu toţii la viziriul. Şi au dat cărţile la Gheorghiţă Mitre, să le ducă la boierii carii sunt pomeniţi mai sus.

Deci când au mărsu Gheorghiţă, au găsit pre toţi boierii în Gălaţi şi pe Dumitraşco-vodă Cantacozino pus domnu de la împărăţie. Şi cum au vădzut pre Gheorghiţă Mitre că au vinit cu cărţile, l-au şi chemat, de i-au spus de toate, şi s-au bucurat, şi l-au boierit, l-au pus postelnicu al doile. Ş-au şi păzit de au scris, de au făcut ştire viziriului, cum că toţi boierii şi toată slujitorimea şi ţara s-au lăsat de Petriceico-vodă ş-au vinit şi ş-au adus capetili suptu mila împărăţâei.

CAP. VI

DOMNIA LUI DUMITRAŞCO-VODĂ CANTACOZINO LEAT 7182

Audzindu viziriul, fiind la Obluciţă, de lucrurili ce s-au făcut la Hotin şi cum s-au hainitŭ Petriceico-vodă, de s-au închinat la leşi, acolo, în grabă, nice un domnu sau ficior de domnu mazâl, nu era nimi. Numai ce s-au aflat Dumitraşco-vodă, care era ca capichihaie lui Petriceico-vodă şi fusesă mai înainte vreme şi visternic mare în Ţara Muntenească, la Gligore-vodă[1].

Şi era grec ţărigrădean de felul lui, neam de-mpărat creştinescu de Ca[n]tacozoneşti, şi ştiè rândul acestor ţări. Şi neaflându-să nime atunce, cum să pomeneşte mai sus, l-au pus pe dânsul vizirulŭ domnu în Moldova în locul lui Petriceico-vodă. Şi luându căftan de domnie, au mărsu în târgu în Gălaţi. Şi s-au strânsu toată boierimea la dânsul şi oastea, ca pui de potrinichi, după cum s-au scris mai sus. Ş-au orânduit vizirul şi un paşă cu câtăva oaste turcească şi un soltan cu 20.000 de tătari, ca să-l duc-în scaon la Ieşi şi să să bată şi cu acei leşi ce or vini asupra lui.

Dece leşii, dacă s-au tâlnit cu Petriceico-vodă spre Cernăuţi, au purces în gios păn' la...[2] , tot depreună. Apoi s-au despărţit, ş-au trecut obuzul leşescu în gios, până lângă Movila Răbâii. Dumitraşco-vodă, din Gălaţi au pornit pe acel paşe cu turcii şi

[1]Ultimele cuvinte (după virgulă) sunt adăugate de mâna lui Neculce.
[2] Loc gol în manuscrise.

pe soltanul cu 20.000 de tătari şi cu oastea moldovenească şi cu samă de boieri moldoveni, anume Alixandru Buhuş hatmanul şi cu Costantin Cantemir sărdarul, care au fostu pe urmă şi domnu, şi cu Ştefan Cerchezul comisul şi cu Mitre şi cu frate-său Gheorghiţă şi alţâi mulţi, ş-au purces în tâmpinarea leşilor. Şi era în obuzul leşescu cap hatmanul Sinavschii. Şi după ce s-au tâlnit acolo la Răbâia, le-u dat războiu prè tare, şi s-au bătut toată dzua. Iară când au fostu noapte, au făcut leşii mulţime de focuri, un om câte 5, 6 focuri. Dece paşa au chemat pe Buhuş şi pe Cantimir şi i-au triimis să iè limbă. Şi cându au mărsu, au găsit numai locul şi focurile, iar obuzul leşescu să-ntorses-înapoi, că fusesă de toţi şesă, şepte mii de leşi. Dece spuindu Buhuş paşei, s-au bucurat, ş-au mărsu o samă după dânşâi, păn-au trecut din Ieşi leşii. Şi turcii şi cu tătari s-au întorsu înapoi, că era în postul Crăciunului, vreme de iarnă. Şi leşii s-au tot dus în ţara lor, şi Petriceico-vodă încă s-au dus cu dânşii, şi hatmanul Hăbăşescul împreună cu dânsul. Numai ce au lăsat o samă de nemţi în Cetatea Neamţului şi-n Suceavă, care s-au tâmplat de au şedzut acei nemţi într-acele cetăţi mai bini de un an. Şi era acele cetăţi pline de odoare şi de haine a toată ţara, boiereşti şi neguţitoreşti, după cumu-i obiceiul la vreme de răscoale, de-ş pun oamenii cine ce are mai bun. Iar în Hotin, după ce au bătut leşii pe turci, n-au mai lăsat nice oaste, l-au lăsat pustiiu.

Dumitraşco-vodă, după ce au vădzut că s-au curăţit de leşi, rădicatu-s-au cu toată boierimea şi s-au dus în scaon în Ieşi şi s-au aşedzat la scaon. Dece Dumitraşco-vodă, temându-să de leşi să nu sloboadză nescariva poghiazuri, cu-ndemnarea lui Petriceico-vodă, să-l iè, scris-au la viziriul de au făcut ştire de toate de aceste, cum s-au tâmplat. Dece vizirul au poroncitŭ să iernedze tătari în ţară, pentru să apere şi pe dânsul şi raiaua. Iar mai multu au fostu socoteala turcilor, pentru ca să slăbească raiaua, să nu să poată haini lesne. Dzic să fie dzis viziriul lui Dumitraşco-vodă, cându l-au pus domnu, la Obluşiţe: De s-or apuca boierii să facă zapis la mâna viziriului, cum că n-or vini

poghiazuri să strâce ţara şi domnia, va trăi cu pace în Ieşi; or rădica să nu iernedze tătarii în ţară. Dece o samă de boieri s-au fost apucându să facă zapis, dar Miron logofătul dzicŭ să nu fie priimit la acel sfat, dzicându că s-au făcut multă vrajbă cu leşii şi ştiindu şi pe Petriceico-vodă că-i dus cu dânşâi, nu să vor putè răbda să nu sloboadză poghiaz, să strâce ţara, şi pe urmă a cădè greu în capetele lor; iar aşè, de-or ierna în ţară, mai bine a hi, că or apăra şi ţara de poghiazuri, că şi în Ţara Leşască vas' că ierneadză joimiri şi nu mai este nemic. Şi aşè au socotit şi n-au vrut să facă zapis şi au lăsat de-au iernat tătarâi în ţară.

Dar aceste voroave nu-s nemic, fără cât Dumitraşco-vodă, fiindu grec tălpiz şi fricos, cu piele de iepure la spate, şi neavându nice o milă de ţară, punè pricini asupra boierilor ş-a lui Miron, că sfătuiescu şi-i bine să iernedze tătari şi ei n-au priimit să facă zapis. Dar lui îi era voie şi siliè spre acela lucru, că să temè să şadză în Ieşi, să nu vie nescarivai poghiazuri să-l iè din Ieşi.

Dece intrat-au tătarâi în ţară, ca lupii într-o turmă de oi, de s-au aşedzat la iernatic pin sate, pe oameni, din Prut pănă în Nistru şi mai sus, pănă în apa Jijiei, nemărui nefiindu nici o milă de săraca de ţară, cum arŭ hi fostu ţara fără domnu. Aşè era jac într-însa, cum arŭ hi fostu ei, săracii, pricina răutăţâi, cum arŭ fi ei, săracii, sfătuit să vie leşii cu oastea la Hotin. Cum s-au îndurat a da ţara în pradă, fără nice o nevoie! Numai pentru frica cè blăstămăţască şi chevernisala lui au socotit de au iernat tătarâi în ţară păn-în primăvară!

Joimirii în Ţara Leşască, ce mânâncă gospodarii casâi mânâncă şi ei, şi au fricâ şi strânsoare de rohmistrii lor, de nu pot face oamenilor răutăţi. Iară tătarâi sunt lupi apucători, pradă, robăscu, bat şi căznescu pe creştini, neavându grije, nice strânsoare de mârzacii lor. Şi tătarâi nu mânca, ca joimiri, ce mânca gospodarii, ce mânca tot carne de vacă şi de oai, de nu-i putè să-i biruiască cu hrana, pe dânşii şi pe caii lor. Că un sac de ordzu da pe dzi unui cal, şi cât nu putè să mânânce un

cal într-o dzi îl deşerta din traişte şi-l strângè deuseghii, şi dac-îl şi fârşè bietul om ordzul din groapă, iar tătarul îl făcè pe om de cumpăra ordzul cela ce strângè el de pen traişte. Mâncat-au tot, şi pâne, şi dobitoc, ş-au jâcuit tot păn' la un cap de aţă. Pe mulţi au şi robit, cu furiş, femei, fete, copii. Rămas-au bieţâi oameni numai cu sufleteli, bătuţi şi strunciunaţi, cum era mai rău şi mai amar, cum nu să poate nice a scrie, nice a să povesti caznele şi ucisurili lor ce au avut de tătari. Dece viindu primăvara, s-au rădicat tătarâi din ţară.

Iară nemţâi tot şădè pen cetăţi, în Neamţu şi Suceavă, şi jăcuiè ce putè prin pregiurul cetăţilor pentru mâncare. Şi moldovenii sta cu oastea prin pregiurul cetăţilor, ca să-i scoată, şi nu-i putè, şi sta pen pregiurul cetăţilor şi totdeauna avè cu dânşâi bătaie. Şi boierimea di pin pregiur era bejeniţi de răul lor.

Purces-au la a doeli anŭ viziriul cu oaste în Ţara Leşască, pe Nistru, pe di cie parte, tot strâcându şi ardzindu pen Podolia cetăţile şi târgurile cu balemezurile, şi hanul cu tătarâi robindu toată Podolia în sus, păn-au agiunsu la Zăravna.

Iară aice au orânduit pe Caplan-paşe, cu oastea turcească şi cu moldovenii, de au stătut prin pregiurul cetăţii Sucevei câtăva vreme, şi nu putè scoate pe nemţi, până au flămândzitŭ şi s-au închinat de bună voie, şi viindu-le şi poroncă de la leşi să iasă.

Iară cei din Cetatea Neamţului, neavându bucate, n-au zăbăvitu mult, ce au ieşit legând tabăra de au mărsu la Suceavă, la ceelalţi nemţi. Era atunce Alexandru Buhuş hatman, şi cum i-au tâmpinat hatmanul Buhuş la Podişoari, aproape de târgul Sucevei, şi dându-le năvală vitejeşte acolo cu slujitorii săi, au rumtu tabăra nemţilor în două. Atunce au ucis calul de supt hatmanul Buhuş, şi căzusă hatmanul într-un răzor, cu faţa în sus, de nu să putè îndată să să scoali. Şi nemţii năvăliè să-l apuce, iar un căpitan moldovan, anume Decusară, au grăbitu cu calul asupră-le, şi s-au apucat hatmanul de coada calului lui Decusară, şi, ţiindu-să bine, l-au scos din năvala nemţilor. Dece hatmanul, încălecându-şi pe alt cal, le-au mai dat năvală

în câteva rânduri, şi mulţi nemţi au pierit, iară pe unii i-au prinsu vii, iar o samă s-au tot apărat, păn-au intrat în Suceavă la ceelalţi. Triimis-au nemţâi cei vii, ce i-au prinsu în războiu, şi capeteli celor morţi în Ieşi la Dumitraşco-vodă, şi Dumitraşco-vodă i-au triimis la împărăţie. Şi şădè pregiur cetate oastea, şi nu-i putè scoate; şi doi ani tot au ţinut nemţâi cetatea Sucevei, nu i-au putut scoate.

Tâmplatu-s-au de au murit şi craiul leşescu Vişnoveschie. Şi era multă amestecătură între leşi, că nu-şi putè alege craiu, şi din sus cu sfedzii nu era bine aşedzaţi, din gios îi bătè turcii şi cu tătarâi, pe cum s-au pomenitŭ mai sus. Dece leşii au agiunsu la toată creştinătatea, cât sunt în Evropa, şi la Neamţu, şi la Moscu, şi la Franţuz, şi la Veneţiian, şi la papa. Toate crăiile câte sunt creştineşti au scris cărţi la împăratul şi la vuziriul turcescu să dè pace leşilor, să nu să mai atingă de dânşii, că apoi ei cu toţâi s-or scula asupra lor.

Dece viziriul atunce era la Jăravina, şi era hanul pe de altă parte şi alţi paşi pe alte locuri, de tot strâca zidurile cetăţilor şi ardè şi prăda. Dece atunce la Jăravina, cum au vinit acele cărţi de la creştinătate, au şi stătut viziriul cu leşii la pace, că acolo la Jăravina era strânsă şi oastea leşască. Şi aşe s-au aşedzat: să dè toată Podolia olat Cameniţâi, din Nistru de la Buceci, pe la Satanova şi păn' la Nejiboje, şi pe la Lăticiova, cât cuprinde Podolia toată şi Ocraina, şi să iasă şi nemţâi de pen cetăţi din Moldova, şi poghiazuri în Moldova să nu mai facă, şi Cameniţa să aibă pace de poghiazuri.

Şi să coroneascâ şi pe hatmanul Sobeţchi, să le fie craiu, căce hatmanul Sobeţchi avè prieteşug bun cu hanul. Ş-au stătut hanul la mijloc cătră viziriul, de au aşedzat să-l puie pe dânsul leşii craiu, şi aşè, aşedzindu-să de îmbe părţile, s-au întorsu viziriul înapoi pe Nistru, pe la Tighine, de s-au dus la Poartă.

Scris-au atunce vizirul la Dumitraşco-vodă, ieşind nemţii din cetăţile Ţărâi Moldovei, să triimiţă să le strâce toate, ca altă dată să nu mai vie oşti să între într-însăle. Aşè se voroveşte, că mai mult sfatul şi-ndemnătura lui Dumitraşco-vodă au fostu decât voia vizirului.

Triimis-au Dumitraşco-vodă pe Panaitachii uşerul Morona c-un agă turcu, pentru să strâce cetăţile, şi cu alţi boieri. Şi atunce, ieşind nemţâi din Suceavă, au întrat acel Panaite, tălmaciu agăi, şi cu acel agă ş-au spart săcreile şi lădzile unora şi altora, care au fostu pusă acolo, şi multe lucruri scumpe şi odoară au luatŭ, de s-au împlut de avere. Iară mai pe urmă i-au rămas ficiorul, de muriè de foame, a lui Panaitachie.

Dece atunce au strâcat cetatea Sucevei ş-a Neamţului ş-a Hotinului.

Pe hatmanul Buhuş îlŭ ţinè la mare cinste Dumitraşco-vodă pentru vitejâile ce făcusă acolo la cetăţi. Când au vinit de la oaste la Ieşi, făcutu-i-au mare cinste şi alaiu cu toţi slujitorii curţâi, cu dobe, cu surle, ca unui hatman ce era vestit, de slujâè domnului cu dreptate şi ţărâi.

Făcut-au acestu domnu Dumitraşco-vodă un obiceiu rău şi spurcat în ţară, care n-au mai fost până atunce, de au dat hârtii, de scriu feţele oamenilor de la mic păn' la mare, care au rămas pomana lui, de n-o mai lasă nice un domnu să să uite acea pedeapsă a săracilor.

S-au scornit o ciumă mare în toată ţara în dzilele acestui domnu la vleato 7183, de la luna lui iuni, ş-au ţinut păn' la ghenarŭ. Ş-au murit mulţi oameni, că nu-i putè îngropa şi-i arunca prin gropi, de-i năruiè.

Iară Dumitraşco-vodă, vădzindu atâta omor, au ieşit în deal la Gălata cu boierii, şi acolo şedè. Şi atunce s-au tâmplat un paşe, anume Caplan[1], fiindu la Ţuţora cu oaste, petrecându haznalele ce mergè la Cameniţă, i-au vinit farman de la Poartă să mazilească pe Dumitraşco-vodă. Dece Caplan-paşe, cum i-au sosit farmanul, au şi triimis la Dumitraşco-vodă, de l-au chemat la Ţuţora, şi i-au arătat fărmanul cel de mazilie. Şi de acolo nu l-au mai lăsat să să mai întoarcă la Ieşi, ce l-au şi pornitŭ în gios la Ţarigrad. Numai ce au triimis la Ieşi de ş-au luat agărlâcul, că doamna lui era la Ţarigrad. Iar în locul lui au pus domnu pe Antonie-vodă Rusăt.

[1] *Caplan-paşe,* paşă comandant al caplanilor (vezi glosarul), a fost interpretat (foarte probabil de către copist) drept un nume propriu (paşa Caplan).

CAP. VII

DOMNIA LUI ANTON-VODĂ RUSĂT VLEATO 7184

Dac-au mazilit Caplan-paşe pe Dumitraşco-vodă la Ţuţora, au vinit domnu Antonie-vodă Ruset, iară grec ţărigrădean, rudă cu Dumitraşco-vodă. Acesta, dac-au vinit în scaunul domniei, fiindu bun şi milostiv, s-au apucat a face lucruri dumnedzăieşti, beserici, să rămâie pomană. Au dires clopotniţa la Sfetei Neculaiu, o au şindilit pestetot şi au făcut zidŭ împregiur şi au zugrăvitŭ pristolul, cum să vede, şi au adus şi apă pe vale, păn-în zidul aceştii beserici, carei pe urmă cu vremea s-au astupat, netocmind-o nime. Zidit-au şi la mănăstirea Sfetei Savei zidulŭ împregiur, ce n-au apucat să-l istovască. Alŭ doile anŭ a domniei lui au vinit poroncă de au mărsu la oaste cu vizirul la Ceahrin.

Mărs-au şi Duca-vodă, domnul muntenescu, şi bătându cetatea Ceahrinului câteva săptămâni, şi viind oastea moschicească cu un cneadzŭ, anume Ramadan, au bătut pre turci, şi mulţi turci s-au înecat în apa Tesmenul. La Antonie-vodă era hatman Gavriliţă. Iară dac-au mărsu oastea la Ceahrin, fiindu ştiind Halep-paşe pe Buhuş hatmanul, carele au mărsu cu o zahara la Cameniţă, şi Buhuş hatmanul făcè pod peste Nistru, şi viindu oastea leşască, ţinè calea să nu lasă zaharao să o treacă la Cameniţă. Şi s-au făcut un războiu mare, unde sta Buhuş vitejeşte. Acel paşe, întrebându pre Anton-vodă unde este Buhuş hatmanul, iar Antonie-vodă au datŭ samă că au bolnăvitŭ şi n-au putut vini în oaste. Şi au făcut pre Antonie-vodă de au triimis cum mai de sârgu, de l-au adus pre Buhuş tocma acolo la Ceahrin. Şi mărgându Buhuş cu slujitorii ce avè pre câmpu pustiiu, au dat preste nişte căzaci ce ţinè şlevul turcilor la nişte stânci de piatră, şi nime nu le putè strâca nemic. Iară lovindu-i Buhuş, i-au luat pe toţi de grumadzi, până n-apuca ei să intre în stâncă. Şi mărgându la adunare, au închinat la paşe, pentru care slujbă au dobânditŭ cinste şi nume bun de la paşe. Şi îndat-au po-roncitŭ paşa lui Antonie-vodă de

l-au pus hatman, şi să nu afle că-l mai schimbă din hătmănie. Dece pentru Buhuş era şi Ducavodă, domnul muntenescu, îndemnător la paşe ca să-l puie hatmanŭ. Dar şi hărnicia lui îlŭ arăta la stăpâni, cum şi atunci n-au mărsu cu mânule goale la paşe.

Iară la anul dup-aceasta au mărsu turcii cu oaste şi cu domnii acestor ţări la Ceahrin şi au dobândit Cehrinul cu vicleşugul lui Ramadan. Dzic să fie căzdut în robie un ficior a lui Ramadan, dintr-un poghiaz ce au mărsu spre Crâm, mai înainte de oştirea turcilor la Ceahrin, şi l-au fostu turcitŭ. Şi înţelegându el că este tată-său cu oştili moschiceşti acolo la Ceahrin, au spus turcilor şi să-l ducă şi pre dânsu, că, dacă-lŭ va şti tat' său el va închina cetatea.

Antonie Ruset

Dece mărgându turcii a doora cu oşti la Ceahrin, au dus pre ficiorul lui Ramadan, şi au scris la tat-său să silească să-l scoată din robie. Şi agiungându turcii şi cu bani la Ramadan, el au făcut vicleşug, scoţindu-şi ficioriul din robie. Au îmbătat cu holercă pre căzacii cei din cetate, şi dormind beţi, au dat ştire turcilor, şi au intrat turcii în cetate şi au prinsu pre toţi căzacii şi au arsu cetatea păn-în pământ, că era de lemnu şi de pământ. Iar Ramadanoschi s-au făcut a fugi şi tâmpinându-să cu oastea moschicească ce viniè asupra turcilor la Ceahrin, dac-au înţeles c-au luat turcii Cehrinul, s-au întorsu înapoi în deşert.

Pe urmă, înţelegându de vicleşugul lui Ramadanovschii, l-au prinsu împăratul moschicescu ş-au topit banii ce-au luat de la turci şi i-au turnat în gura lui Ramadanovschii. Şi aşè ş-au luatŭ plata după fapta lui.

Iară la Poarta împărăţâei, pe acie vreme umbla Dumitraşco-vodă Ca[n]tacozono să mazâlească pre Anton-vodă, şi Şerban Caănîtacozono logofătul umbla pentru domnia Ţărâi Munteneşti, să mazâlească pre Duca-vodă, domnul muntenescu. Că pe Şerban logofătul îlŭ lăsasă Duca-vodă camaican în Bucureşti şi ispravnic, să facă curţile domneşti acolo în Bucureşti. Şi dac-au gătit curţile, el n-au mai aşteptat pe Duca-vodă să vie de la Ceahrin, că atunce au găsit vreme bună de fugă, şi s-au dus cu toată casa lui şi cu tot neamul lui Ca[n]tacozoneşti. C-avè mulţi şi mari neprietini la Duca-vodă, de sta în tot ceasul să-i mânânce capul, pe toţi Cupăreştii şi pe alţi boieri de Ţara Muntenească, tovarăşi cu Cupăreştii. Şi sta totŭ de pârâ. În doo rânduri l-adusesă Duca-vodă, pe gurile lor, la Bucureşti, să-i taie capul. Numai să punè doamna şi cu fratele doamnei, Lupaşco spătarul, fiindu-i cumnat lui Şerban, de-i scote capul. Iar pe urmă, tâmplându-să de-au murit Lupaşco spătarul, au vădzut Şerban că n-are cine să mai pune pentru dânsul; numai ce au căutat de au fugit.

Dece Duca-vodă, dac-au înţăles de la Cehrin c-au fugit Şerban logofătul la Udriiu şi cu tot neamul lui, s-au mâhnitŭ. Chemat-au pe Costantin stolnicul, fratele lui Şerban logofătul, şi pe nepotul său, Costantin Brâncovanul postelnicul, de le-au giurat Duca-vodă cum că n-a avè nice o nevoie, să s-întoarcă iar înapoi. Că stolnicul Costantin îl credè Duca-vodă, că-i era cumnat, şi s-a apuca c-a întoarce pe frate-său de la Udriiu înapoi. Şi aşe au amăgit şi ei pe Duca-vodă, de i-au triimis şi pe dânşii de la oaste tocma la Udriiu, la ceelalţi. Dece Şerban-vodă, după ce au vădzut şi pe frate-său scăpat de la Duca-vodă, n-au căutat să să mai întoarcă înapoi, ce, avându prietini la Poarta împărăţâei, au făcut cum au putut, cu cheltuială, ş-au ieşit domnu în Ţara Muntenească. Însă pe Duca-vodă nu l-au

putut mazâli, ce au mazâlit pe Antonie-vodă. Ş-au vinit Duca-vodă din scaonul muntenescu aice în Moldova, în locul lui Antonie-vodă. Întorcându-să Antonie-vodă de la Ceahrin, au vinitŭ păn' la Soroca. Şi-l pârâsă o samă de boieri pe Antonie-vodă, şi Antonie-vodă cheltuisă o sută de pungi de bani şi mai bine atunce la vizirul. Şi ştiè că ş-au tocmit lucrul. Ş-au mărsu de ş-au luat dzua bună de la viziriul ş-au îmbrăcat căftan să margă la Ieşi cu domnie. Iar Buhuş şi alţi boieri carei îl pârâsă, dac-au vădzut c-au îmbrăcat căftan de la vizirul, au început a-şi prinde caii, să fugă carei încotro or putè. Mărs-au Antonie-vodă şi la chihaieoa, să-ş iè dzua bună. Atunce au şi nemerit un agă de la împărăţie cu măzâlia. Şi acolè, de la chihaieoa vizirului, i-au luat căftanul din spate şi l-au pus în here şi l-au dus la împărăţie la Udriiu. Ş-au pus camaican pe...[1], până a socoti împărăţia să puie domnu. Atuncè, audzind boierii cee ce era să fugă, s-au bucurat ş-au dat laudă lui Dumnedzău.

Iar pe Duca-vodă atunce nu l-au mazilit. Ş-au mărsu de la Ceahrin la Bucureşti, şi în Bucureşti au triimis de l-au mazilit. Au vinit cu mazilia Costantin Brâncovanul postelnicul în Bucureşti, cu cealma în cap, făr' de veste, de nemic nu ştiè Duca-vodă, împreună cu schimi-aga, să-l ducă în Ţara Moldovei, şi-n locul lui să fie Şerban logofătul.

Umblat-au Brâncovanul postelnicul, nepotul lui Şerban-vodă, ca să prindză pe toţi neprietinii lui Şerban, să-i ţie la-nchisoare, păn-a vini Şerban-vodă cu domnia de la Ţarigrad. Dece pe Cupăreşti, fiind greci, nu i-au putut lua de la mâna Ducăi-vodă. Iar pe boierii munteneşti carei era duşmani lui Şerban-vodă, Staico păharnicul şi cu alţâi, dac-au prinsu de veste, au făcut cum au putut ş-au fugit ş-acee în Moldova. Iar pe Hrize şi pe alţi mulţi boieri munteneşti au prinsu-i şi, după ce au vinit Şerban-vodă, pe toţi i-au omorât cu grele şi cumplite morţi. Iar Duca-vodă au purces la scaonul său în Moldova în postul Crăciunului.

[1] Loc gol în manuscrise.

La vremea lui Antonie-vodă, după ce s-au întorsu de la Jăravina vizirul şi cu hanul, coronit-au leşii pe Sobeţchie craiu la vleato...[1]. Şi după ce l-au coronit, stătut-au cu toată recipospolita de au ales pe un domnu mare leşescu, de l-au triimis sol la Poartă pentru întemeierea şi aşădzământul păcei ce au fostu făcut la Jaravina. Ş-au trecut pen târgu pen Ieşi cu mare pofală, şi i-au ieşit Antonie-vodă înainte şi i-au făcut mare cinste şi pofală. Ş-au făcut multă zăbavă la Ţarigrad. Târdziu s-au întorsu la ţara lui.

Antonie-vodă, măcar că era grec şi strein ţărigrădean, dar era mai bun domnu decât un pementean, că nice un obiceiu rău în ţară în dzilele lui n-au făcutŭ, ce încă şi câte au găsit de alţii rele multe au lăsat. Numai la toţi domnii să află câte un musaip om rău. Aşè şi la Antonie-vodă era o rud-a lui, anume Alixandru Ramandei, postelnic mare, grec simăţŭ, mândru, nebun, lacom. Trecè peste toţi, nu cunoştè pre nime, având trecere şi cinste de la Antonie-vodă.

Dar încăşi, pe cum văd acmu, musaipii la domnu, nu numai streini, ce şi de a noştri moldoveni, carei au cinste şi sunt aproape la domni, au întrecut cu dzece părţi cu răutatea şi neomenia pe Ramandiiu, că Ramandiiu nice un obiceiu rău n-au îndemnat pe domnu să facă, nice au făcut. Iar aceştie de pe acmu, câte ciume şi răutăţi toate le-au scornit şi le-au făcut, precum le-ţi vidè la rândul lor înainte, că s-au însămnat tot anume la ce domnu s-au făcut şi cine-au fostu musaipii.

Fost-au şi ficiorii lui Antonie-vodă dezmierdaţi. Fără frică umbla prin ţară, cu mulţi ficiori de mazâli, nebuni, strânşi cu dânşâi, de făcè multe giocuri şi beţâi şi nebunii prin târguri şi prin sate boiereşti, de lua femeile şi fetele oamenilor cu de-sâla, de-ş râdè de dânsăle, ce nu numai a oameni proşti,

[1] Loc gol în manuscrise.

Sobieski a fost ales rege în anul 1674 (7182 de la „facerea lumii"). Această dată nu corespunde celei arătate de Neculce, după care Antonie Rusăt s-a urcat pe tronul Moldovei la 7184. Autorul cronicii noastre ne previne în *Predoslovie* asupra eventualelor greşeli de „veleaturi a anilor".

ci şi a oameni de frunte. Ce, deşi obliciè Antonie-vodă, încă nu le dzicè nemic şi nu-i certa cu cuvântul, ca un părinte ce le era. Şi pentr-acie poate în osândă mai pe urmă Antonie-vodă au căzdut.

C-au mărsu boieri la Poartă de l-au pârât prè tare la Poartă, cu multe năpăşti, în loc de bine ce au făcut Antonie-vodă ţărâi, de n-au scos nice un obiceiu rău. Cu acestu fel de mulţămită boierii i-au mulţămit, că l-au închis turcii, şi l-au bâtut, şi l-au căznitŭ cu fel de fel de cazne. Păn' şi tulpanuri supţiri îl făcè de înghiţiè ş-apoi le trăgè înapoi, de-i scotè maţăle pe gură. Şi l-au făcut de au dat 1000 de pungi de bani şi mai bine. Şi după ce l-au slobodzitu-l turcii să margă la casă-ş şi apropiindu-se de casă-ş, numai ce-au vădzut că-i arde şi casa; şi puţintele odoară ce-i mai scăpasă, mistuite în casă, au arsu şi acele.

Vedeţi păcatul şi osânda la ce aduce pe om la vreme de bătrâneţe: sărăcie şi caznă! Cât au mai trăit, cu milostenie îş ţinè viiaţa lui, şi ficiorii lui, la mare lipsă, să hrăniè cu păscăria în Ţarigrad.

Dar şi boierii cee ce l-au pârât, încă nemic nu s-au mai ales de casăle lor. L-Alixandru Buhuş hatmanul nemic nu i s-au ales de casa lui şi de ficiorii lui, care să vede şi păn-astădzi. Aşijdere şi Miron Costân logofătul, când au pus Costantin Cantemir-vodă de i-au tăiat capul în Roman, ce-i poveste scrisă înainte la rându. Dzicè şi strâga în gura mare că nu-i vinovat cu nemic lui Cantemir-vodă şi pere pe dreptate. Numai osânda lui Antonie-vodă îlŭ goneşte, şi pentr-acee piere, că l-au pârât pe strâmbătate. Şi alţâi mulţi ca acesta. Dece bine-r fi, fraţilor, să nu vă îndesaţi a pârî domni, că-s stăpâni şi pomăzanici a lui Dumnedzău. Măcar de v-arŭ şi poronci domnul atunce, care-i stăpânitor, încă din cele drepte să le mai împuţinaţi, iar năpăşti să nu puneţi, că osânda nu să iartă, nice trece pe mulţi. Amŭ vădzut îndesându-să, pentru cinste să dobândească, de pârăscu domni şi să laudă între dânşii, că să tem domni de dânşâi, că ştiu bine a pârî. Iar pe urmă, de cest fel de hărnicie nice pe unul n-am vădzut viindu la precopseală.

CAP. VIII

DOMNIA DUCĂI-VODĂ CELUI BĂTRÂN A TRIA ÎN ŢARA MOLDOVEI

Vinit-au Duca-vodă cu domnie în Ţara Moldovei din Ţara Muntenească cu a trie domnie la vleato 7187. Ş-au intrat în Ieşi în şesă dzile a lui dechevri, la Sfetei Neculaiu. Vinit-au şi câţiva boieri munteneşti aice în ţară cu Duca-vodă, de frica lui Şerban-vodă, precum s-au scris mai sus. Atunce era greu în ţară pentru zaharale şi meziluri la drumul Cameniţâi şi cheltuială cu schimbatul paşilor din Cameniţă. Din Ieşi păn-în Cameniţă era pustiiu încă din iernatul tâtarâlor din dzilele lui Dumitraşco-vodă. Şi aşedzind slujitori în Tabără şi în Ştefăneşti, Antonie-vodă ţinè mezilul din Ştefăneşti păn-în Cameniţă. Iar pe urm-au aşedzat oameni în Hotin şi-n Pererita. Viniè poghiazuri din Ţara Leşască la drumul Cameniţâi, de loviè pe turci şi pe neguţitorii ce mergè la Cameniţă, şi făcè multe pagube şi strâcăciuni.

Iară dacă s-au întorsu solul de la Poartă, cel leşescu, ce trecusă la Antonie-vodă, au ales loc Cameniţâi ş-au hotărât toată Podolia să fie olat Cameniţâi: din Nistru de la Buceci păn-în Ocraina şi cu Ocraina cu tot păn-în Cehrin şi păn-în Vozie în gios au rămas tot supt ascultarea turcilor. Ş-au ieşit mulţime de ruşi dinluntru, din Ţara Leşască, de s-au aşedzat în olatul Cameniţâi, de s-au făcut sate şi raiè, de-u pus subaşi pen sate după obiceiul lor. Şi umbla turcii la leşi şi leşii la turci fără nice o grijă. Atunce şi-n Moldova s-au aşedzat slujitori pe la mezâluri şi pe la margine şi a să face şi slobodzii pe la Cernăuţi şi pe la Hotin.

Iară în al doile anŭ au tăiat Duca-vodă pe trii boieri, anume pe Vasâlie Gheuca vel-visternic şi pe Gheorghie Bogdan vel-jicnicer şi pe Lupul sulgerul, carei au fostu făcut cărţi hicleni, cu iscăliturile lui Dumitraşco-vodă, la orheieni şi la lăpuşneni, să să rădice cu oaste, să margă să prindză pe Duca-vodă, cu toată casa lui, şi pre o samă de boieri a lui, şi cu izvod de ce

morţi să-i omoare pe toţi. Şi triimiţindu cartea acie cu Lupul sulgerul, ca cum vrè hi de la singur Dumitraşco-vodă, la căpitanii de la acele ţinuturi. Iar un căpitan, anume Decusară, dac-au înţeles ce scriè într-acea carte, s-au făcut a triimite poronca la alţi căpitani, iar pe de altă parte au şi vinit cum mai de sârgu la Ieşi, de au mărsu la Buhuş hatmanul de l-au întrebat, c-o lui ştire este? Ce Buhuş, neştiindu nemic de aceste, îndat-au mărsu la curte de au spus Ducăi-vodă. Şi Duca-vodă au triimis pe Gheorghiţă Ciudin sărdarul de au prinsu pe Lupul sulgerul cu acea carte vicleană. Iar Ghieuca şi Bogdan nu ştiè nemic. Ce cum l-au adus pe Lupul sulgerul la Duca-vodă, l-au întrebat Duca-vodă pe Lupul sulgerul c-o cui învăţătură au făcut aceste.

Iar el au spus că l-au triimis Gheuca şi Bogdan. Şi îndată Duca-vodă au triimis nişte bulubaşi cu simeni de i-au luat de pre la gazdele lor şi i-au închisu-i. Şi a doa dzi i-au scos la divan, între toată boierimea, şi ei nemic n-au mai putut să tăgăduiască faptele lor, şi au spus drept că ei suntu vinovaţi. Deci Duca-vodă mult i-au mustrat şi au orânduit pe Toader Flondor vel-armaş de le-au tăiat capeteli a tustrii dzua amiadză-dzi la fântâna denaintea porţâi domneşti. Şi în locul Gheucăi au pus visternic mare pe Toderaşco Ca[n]tacozono, ficiorul lui Iordachi celui bătrân. Fost-au giupâneasa Gheucăi vară primare cu doamna Ducăi-vodă, Nastasia, dar nemic nu i-au putut folosi.

Iară după ce s-au plinit 2 ani de domnie Ducăi-vodă, au mărsu la Ţarigrad, la împărăţâe, avându pâră cu Ştefan-vodă, ficior Radului-vodă, pentru logodna ce făcusă cu fiică-sa Catrina, că, fiindu ficiorul Radului-vodă grozav la faţă, punè pricină şi nu vrè să i-o dè. Dece au rămas ficiorul Radului-vodă pe Duca-vodă de la divanul împărătescu.

Atunce au cheltuit Duca-vodă mulţi bani la Poartă, aproape o mie de pungi de bani. Şi i-au dat turcii şi hătmănia Ocrainei, căftan, şi şlic, şi buzdugan, şi un tui. Şi din Ţarigrad au purces depreună cu ficiorul Radului-vodă, ginere-său, cu 3 tuiuri şi cu buzdugan, de-l ducè înaintea lui, cu mare alai intrându în Iaşi.

Îndatăşi s-au apucat de au făcut mare şi frumoasă nuntă. Triimis-au în toată ţara de au poftit pe toată boierimea şi

mazâlimea de la mic păn' la mare, şi de alte căpitenii, ce nu cu poroncă, şi cu poftă. Şi după ce s-au strânsu cu toţâi la Ieşi, făcutu-le-s-au oboroace tuturor de la domnie, de le da toate ce le trebuiè, de nu cheltuiè nime nemic.

Aşijdere mai adus-au opt soli, 2 din Ţara Muntenească, 2 din Ţara Ungurească şi 2 din Ţara Leşască şi 2 din Ţara Căzăcească cè mare de piste Nipru, de au adus solii multe daruri şi frumoasă, de au închinat Ducăi-vodă. S-au veselit 2 săptămâni cu feluri de feluri de muzâci, şi de giocuri, şi pelivani, şi de puşci. Şi giuca 2 danţuri pen ogradă şi pe uliţe, cu toţi boierii şi giupânesele împodobiţi şi toţi neguţitorii şi tot târgul. Şi un vornic mare purta un cap de danţu şi alt vornic mare alt capu de danţu, îmbrăcaţi cu şarvanele domneşti. Numai mirili şi mireasa, fiindu ficiori de domnu, nu giuca în danţu pe afară, numai ce giuca boierii. Cât nu era nuntă, şi era minune. Şi după ce au nuntit, au mulţămit solilor, şi s-au dăruit bine şi s-au dus la ţărâle lor.

Pe urmă s-au gătit ş-au purces la Ocraina, la Nemirova. Şi s-au strânsu toată căzăcimea acolo la Duca-vodă, la Nemirova. Ş-au ales din capete dintre dânşii ş-au pus giudecători şi polcovnici şi sotnici şi le-u pus şi-n locul lui nemesnic, în loc de hatman, să le poarte de grije lor, anume Ene Gredinevici, omŭ slujit, ştiindu limbă căzăcească, de neamul lui grec. Ş-au făcut şi curţi lângă Nemirova, în marginea Buhului, ş-au făcut şi alte curţi în marginea Nistrului, la Ţicanovca, împotriva Sorocii. Şi de-colo s-au întorsu de toamnă la Ieşi. Şi stăpâniè Duca-vodă şi Ocraina şi Ţara Moldovei, domnu cu trii tuiuri. Şi acolo, cându au fostu la Ocraina, multă cinste au făcut căzacilorŭ.

Dup-acee mărs-au în primblare la un sat a lui, ce este în ţinutul Neamţului, anume Prăjăştii, avându şi curţi acolo, cu toată casa lui, cu ginerii şi cu ficiorii lui şi cu toată boierimea şi curtea lui. Ş-au zăbăvitu acolo vro 2-3 săptămâni, îmblându pe la vânaturi şi pe la alte sate a lui. Chematu-l-au în cinste şi un boier, anume Costantin postelnicul Ciobanul, la un sat a lui,

anume la Sileşte, de l-au cinstit 2 dzile. Şi aşè iar s-au întorsu la Ieşi la scaon.

Duca-vodă, vrându să scoată banii ce cheltuisă la Poartă pentru hătmănia Ocraenei şi avându şi casă grè, cu mare cheltuială, şi nu cheltuiè ca un domnu după putinţa ţărâi, şi vrè să cheltuiască ca un craiu, şi vădzind şi vicleşugul boierilor celora ce i-au tăietu-i, de cum era rău de fel, încă mai rău s-au făcut şi mai groaznic asupra boierimei şi asupra ţărâi. Scos-au nişte hârtii pe ţară, mari câte de 6, de 8 ughi, şi câte n-au îmbrăcat pe feţe le-au dat năpăşti pin sate. Şi după ce au dat tablele în visterie, au aruncat orânduiele pe hârtii de un galbăn 16 galbeni. Care luasă hârtie de şesă galbeni îi făcè mai bine de o sută. Şi dacă nu găsiè cu ce plini de la om, lua altuie pentru acela. Şi pe unde era pustiiu, făcè pe zlotaş de plătiè de la casăle lor. Şi-i bătè pe zlotaşi cu buzduganul, de au omorât vro doi, trii. Deci vădzind că mor de buzdugan, au făcutŭ un băţŭ în optu muchii, de bătè pe boieri şi pe zlotaşi cu băţul. Şi-i punè pe boieri dăjdi, şi-mprumuta peste putinţa lor, cătŭ nu să mai putè plăti. Că era boul 2 galbeni şi vaca un ughiu, şi istoviè zlotaşii tot. Nice cu odoarăli ce le zălojâè pe la neguţitori. Ce era pline închisorile de boieri şi grosurile de cei săraci, de-i bătè şi-i căzniè cu capeteli pen garduri, şi leşinaţi de foame, şi bărbaţi şi femei. Şi muriè prin grosuri.

Şi giupânesă sărace încă le lega la puşci şi le închidè la simeni pentru bani. Pentr-acea vrăjmăşie şi groază ce-i umplusă inema diiavolul de lăcomie ce avè, urât-au toţi pre Duca-vodă. Şi să ruga toţi lui Dumnedzău să-i mântuiască de mânule lui, şi-l blăstăma de la mic păn' la mare, de audziè slugeli lui cu orecheli. Atunce fugit-au mulţi boieri şi mazâli de groaza lui pentr-alte ţări, de s-au pustiit casăle. Tudosâe Dubău vel-spătar au fugit într-o noapte din târgu din Ieşi în Ţara Leşască. Aşijdere şi Savin Zmucilă vel-medelnicer şi cu frate-său Gheorghiţă postelnicul. Şi i-au agiunsu gonaşii lepcani în codrul Herţei, şi s-au bătut cu dânşâi, şi nu le-au pututŭ strica nemică. Şi Moţoc

şi alţâi mulţi. Iar la anul, la vleato 7190, gătitu-s-au vizirul de oaste, să margă asupra nemţilor.

Vinit-au poroncă şi la Duca-vodă să margă în oaste. Făcut-au mare gătire de oaste, c-au adus şi câteva polcuri de căzaci de la Ocraina, şi călărăşime, şi lefecii, şi curteni, şi hânsari. Şi pe ţară au orânduit oameni de oaste, şi boieri, şi mazâli, câte cu 10-12 slugi. Ş-au pus şi pe un Brahă căpitan de au făcut un steag de oameni tot din vătajâi boierilor ş-a giupânesilor celor săraci.

Ş-au purces cu toată oastea sa de aice din Ieşi în 20 dzili a lui aprilŭ. Boierii şi ţara, toţi era bucuroşi să purceadză Duca-vodă în oaste, să hălăduiască de vrăjmăşia lui. Şi-l blăstăma toţi să nu să mai întoarcă de unde mergè. Că şi atunce la purces, multă strânsoare pentru rămăşiţa banilor birului să istovască boierii. Şi nu putè istovi, că bani nu era necăiuri, vândzare în vite nu era. Ce şi pre cale, păn' la Focşeni, mărgându cu oastea, tot zapceituri era. Mergè încetŭ şi făcè oturace, câte 5-6 dzile şi mai mult, la un locŭ, pentru tătari, trecându hanul cu tătărâmea pre la Fălciiu. Atunce multe jacuri au făcut pen ţară, slobodzindu-să tătarâi prin sate şi pre la casăle boiereşti, păn-au trecut în Ţara Muntenească, mărgându la oaste. Şi dacă s-au strecurat tătărâmea di prin ţară, ş-apoi au trecut şi Duca-vodă pe la Focşeni cu toată oastea lui. N-ar hi făcut tătarâi atâta stricăciune în ţară trecând, de-r hi dat Duca-Vodă poclon deplin, pecum cerè. Numai Duca-Vodă n-au vrut să-i dè.

Rămas-au camaicani în Ieşi Neculaiu Racoviţă logofătul şi Pălade spătarul şi Toderaşco visternicul, carei, la purcesul Ducăi-vodă, s-au sfătuit cu o samă de boieri de cee ce au mărsu cu domnia în oaste ca, de s-arŭ mai întoarce Duca-vodă, ei să nu vie cu dânsul, că nice ei nu-l vor aştepta în Ieşi, ce să vor duce să-ş prindză capeteli printr-alte ţări, că nu-l mai pot sătura. Mărgând Duca-vodă cu oastea prin Ţara Muntenească, au trecut peste munte pre la Logoj, pre la Timisvar, pre la Sarvaş, pre la Sonnoc, ce este la apa ce să cheamă Tisa, şi de acolo la Dunăre, la cetatea Buda. Au trecut Dunărea pe pod din gios de Buda. Într-un câmpu au agiunsu pe Şerban-vodă cu oastea, şi

au venit Şerban-vodă de s-au adunat cu Duca-vodă, iar vizirul cu oastea şi tătărâmea era înainte la Stonbeligrad[1]. Viziriul Kara Mustafa-paşe atunce cu acee gătire mergè anume să dobândească cetatea Enâcul, ce este în marginea Ţărâi Nemţeşti, cu îndemnarea lui Tiuchiun-grof şi altor domni ungureşti, ce îndemnasă pe viziriul să margă. Dece nemţâi, avându veste de vinirea oştilor turceşti la Enâc, au grijit cetatea cu oaste şi cu bucate. Sosindu vizirul cu oastea la Enâc, au prinsu limbă, care au spus că cetatea Enecul este grijită foarte bine şi cu tărie mare, nu o va pute dobândi. Iar cetatea Beciul este făr' de nice o grijă: nice oaste, nice bucate nu au sosit, numai cei de locŭ în cetate. De va merge, pre lesne o va dobândi. Luându această veste, viziriul nemic lângă Enec n-au zăbovitu, ce au şi purces cu oastea în sus, pre lângă Dunăre, la Beci şi au tăbărât lângă Beci. Şi-n 5 dzile a lui iiulie au început a bate din tunuri.

Împăratul nemţescu era cu oşti atunce într-altă parte, de să bătè cu alţi megieşi a săi, iar în Beci era numai un ghinăral, anume Sterimbeg, cu 25.000 de nemţi. Şi au zăbăvitŭ turcii pregiur cetatea Beciului din 5 dzile a lui iiulie până în 2 dzile a lui septemvrie. Şi nepărăsitŭ da din tunuri, cum şi din cetate să apăra bărbăteşte. Şi era în mare strânsoare cei din cetate, cât era în cumpănă de pieire, neviindu-le agiutorŭ nice de o parte, păn' ce au venit Sobeţchi, craiul leşescu, cu oaste şi au bătut pe turci şi au mântuit cetatea Beciului de năvala turcilor. Şi întorcându-să viziriul făr' de nice o izbândă, l-au zugrumat în Beligrad şi i-au dus capul la împărăţâe. Că el s-apucasă că va aduce cheile cetăţâi la împărăţie, a Ianâcului, apoi şi a Beciului, iar Dumnedzău nu i-au agiutatŭ după simeţia lui. Ce au rămas Ţara Nemţască prădată şi arsă, cât numai pământul au rămas pe urma lor. Dacă s-au întorsu oastea turcească de la Beci, au vinit la Buda, şi pogorând şi oastea leşască pe Dunăre în gios la Hostrohon. Iar turcii s-au simeţit şi s-au întorsu înapoi ş-au lovitŭ pe leşi, şi leşii, fiindu netocmiţi, nu i-au putut sprejâni

[1] Probabil acelaşi cu Belgrad.

ş-au îndreptat înapoi a fugi. Atunce au pierit ficiorul hatmanului polnâe şi alţâi mulţi, şi aproape era să piară şi craiul Sobeţchi. Numai nărocirea lui au fostu că l-au tâmpinat nişte polcuri de husari, de l-au mai rătuit, păn-au agiunsu şi pedestrimea. Nemţâi dece iar i-au înfrânt pe turci, ş-au rămas izbânda la creştini, iar cu mare scădere oştii leşeşti.

Şi păn-a vini pieirea vizirului şi zăbăvind la Buda, nice pre domni acestor ţări nu vrè viziriul să-i lasă să vie înainte. Pârâtus-au atunce Duca-vodă cu Şerban-vodă la vizirul pentru o somă de bani, ce au rămas la Duca-vodă, a Ţării Munteneşti, cându au fost domnu în Ţara Muntenească. Şi l-au rămas Şerban-vodă pe Duca-vodă să plătească toţi banii la visteria împărătească. Dece luându-şi dzuoa bună Duca-vodă atunce de la vizirul, să vie în ţară, au lăsat zălog la vizirul pentr-acei bani pe Apostol Catargiul vel-comis şi pe Tănase de Soroca, păn-a triimite banii. Şi Duca-vodă au purces în gios, de au vinit la ţinutul Putnei, la satu la Domneşti, iară doamna cu casa lui au lăsat-o în Focşeni. Că fugisă doamna din Ieşi mai nainte, de leşi, la Brăila şi i-au ieşit Ducăi-vodă înainte la Focşeni. Vizirul încă, dac-au purces Duca-vodă, încă i-au vinit sconcenie, pecum scrie mai sus, de au pierit, iar boierii care era zălog atunce, perind vizirul, atunce au fugit. Ce n-au vinit la Duca-vodă, ce s-au dus în Ţara Ungurească, că le-au fostu casăle acolo, cu alţi boieri ce pribegisă din Moldova.

De la Domneşti, Duca-vodă scrìè la camaicani, la Neculai Răcoviţă vel-logofătŭ şi la Toderaşco vel-visternic şi la altă boierime, să iasă din Hangu din bejenie, să margă la dânsu la Domneşti, să nu să teamă de leşi, că leşii sunt nişte tălhari. Iar boierii, cum i-au vădzut cartea, îndatŭ au făcut pătăşti şi au fugit pe potică în Ţara Ungurească, în Giurgedŭ, cu toate casăle lor, ca să nu mai dè într-ochi cu Duca-vodă.

Iară când ş-au luat dzioa bună Duca-vodă şi cu Şerban-vodă de la veziriul, şi i-au îmbrăcat veziriul cu caftane, au fost dzicând Şerban-vodă Ducăi-vodă: „Iacă în Ţara Moldovii să aude că au ieşit leşii. Blem pe la mine, că îţi este şi doamna la

Brăila, şi-i şidè câtăva vreme acolo, şi te voi griji de conace, şi până vii vidè cum a mai fi. Şi de acolo te vii putè chivernisi şi vei merge cu temei". Iar el n-au vrut să facă aşè, pe cum îi dzice Şerban-vodă, şi au trecut Dunărea în ceasta parte, de au vinit pin Ţara Ungurească, de au mărsu pe la Apafi Mihai, craiul unguresc, la Biliigrad. Şi i-au făcut craiul masă frumoasă Ducăi-vodă, şi l-au cinstit tare, şi au giucat amândoi şi cu toţi boierii. Şi craiul unguresc încă îi spune Ducăi-vodă să vie în Ţara Moldovii, că au vinit în ţară alt domnu de la leşi, ce să aştepte acolo la dânsul, şi-i va da de toate ce i-a trebui, sau, de a vrè, să-i dè câteva mii de cătane, să-l pitreacă până la scaon. Şi el nici aşe n-au priimit. Şi purcegându de acolo şi agiungându la Cotele, lângă Braşov, o samă de boieri a Ducăi-vodă, cărora le era giupânesele în Ţara Muntenească cu doamna şi era la un sfat cu ceielalţi boieri din Moldova, cu caimacamii, sfătuiè pe Duca-vodă să treacă de la Braşov în Ţara Muntenească, gândind că-ş vor apuca giupânesele şi să vor închina la leşi cu ceielalţi boieri, ce era caimacami.

Iară Miron logofătul şi cu Buhuş hatmanul şi cu Costantin postelnicul Ciobanul, fiind mai aproape de casa Ducăi-vodă, n-au priimit acel sfat să treacă de la Braşov în Ţara Muntenească, dzicându: „Dacă n-am mărsu pin Ţara Muntenească, cându ne îmbiè Şerban-vodă, iar de aice ce să căutăm? Ce mai bine este să mergem drept pe Oituz, şi dacă vom vidè că n-om putè merge la Iaşi de răul leşilor, noi om lua pe Trotuş în gios şi om merge la Focşani". Şi pe acel sfat au purces şi au ieşitŭ pe Oituz. Deci oastea Ducăi-vodă, fiindu supărată de la Svetii Gheorghie până la Svetii Nicolai, s-au şi răsipit, carii încotro au putut, pre la casăle lor. Şi au rămasŭ numai doao steaguri de lipcani şi puţinei siimeni. Deci la Iaşi n-au avut cu cine merge şi au luat în gios de s-au dus la Domneşti.

Boierii carii sfătuiè pe Duca-vodă de la Braşov să margă pin Ţara Muntenească, dacă au vădzut că nu le ascultă sfatul lor, ei s-au răzleţit de Duca-vodă, de la Braşov, şi s-au coborât în Ţara Muntenească, de ş-au găsit giupânesele acolo, după

cum le era sfatul cu ceielalţi boieri, când au purces din Iaşi la oaste, ca să-l părăsască pre Duca-vodă, să nu-l mai vadză în ochi. Anume Gavriliţă Costachi vel-vornic şi Ion Racoviţă vel-păharnic şi Gheorghiţă tretii-logofăt şi alţii s-au dus în Ţara Muntenească, pecum mai sus s-au scris.

Viindu veste în Ţara Leşască precum craiul Sobeţchii şi cu nemţii au bătut pe turci la Beciu, au şi început a să slobodzi poghiazuri în Podolia, în raiaoa turcească, a tăiè şi a robi pe turci. Deci turcii, câţi au putut prinde de veste, au fugit şi s-au închis în cetate în Cameniţă, iar prostimea, satele, s-au răsipit carii încotro au putut. Şi au început a să slobodzi tălhărit şi în Moldova şi Brăneştii de la Cernăuţi, şi au început oamenii de la câmpu a să bejeni spre munte.

Atunce boierii caimacami îş făcè spaimă, mai mult ei decât alţii. Îş găsisă vreme de au spăriiat pre doamna Ducăi-vodă, de au fugit în gios la Brăila. Şi au fugit şi boierii la munte, să nu mai dè ochi cu Duca-vodă, să-şi mai dè sama de atâta mulţime de rămăşiţă ce le era asupră, precum mai sus s-au scris. Atunce şi oamenii carii era închişi câte de un an şi mai bine pe la târguri şi grosuri s-au slobodzit şi au dat laudă lui Dumnedzeu.

Rădicatu-s-au Petriceico-vodă din Ţara Leşască cu boierii carii era pribegi cu dânsul, şi au vinit cu oaste în Moldova. Şi s-au coborât Petriceico-vodă la Suceavă cu Demideţchii şi cu Coneţchii şi cu puţinte oaste căzăcească, să iè Moldova, să margă să bată Bugeacul, fiindu tătarâi duşi în oaste la Beciu. Şi de la Suceavă s-au coborât Petriceico-vodă la Iaşi şi au triimis pe Savin medelniceriul Zmucilă, carele pe urmă au fost şi ban, şi pre alţii prin bejenii, de scotè oamenii la oaste, pe moldoveni, pe unii de voie, pe alţii de nevoie. Şi s-au dus împreună cu căzacii şi cu Coneţchii în Bugeac, iar Petriceico-vodă au rămas în Iaşi. Deci tot tăiè şi arde în Bugeacu tătarcele cele burduhoasă, le spinteca şi punè copii pin pari, şi slobodziè robii de pin obezi, şi-i lua cu bucatele cele tătărăşti, şi aducè duiumuri multe, cât nu mai putè să le iè sama. Că nu avè cine

să le stè împotrivă. Şi aşè au umblat câtăva vreme, ardzindu şi stricându Bugeacul.

Duca-vodă, dacă s-au aşedzat în Domneşti, au triimis pe Buhuş hatmanul de au bătut pre nişte adunături ce era cu Vasilie Hăbăşescul. Să strânsese multe căpitenii şi oameni de ţară la Movileni, în malul Siretiului, despre Tecuci. Şi era şi aceie mergători la Bugeac. Şi i-au răsipit, cât nu s-au putut apuca de nemică.

Petriceico-vodă, dacă au sosit în Iaşi, îndată au slobodzit poghiaz căzaci şi leşi, cu Demideţchii şi cu Costantin Turculeţ polcovnicul şi cu Bainschii sărdariul, să margă să lovască pre Duca-vodă la Domneşti. Şi purcegându poghiazul din Iaşi, au mersu pre Siretiu în gios, şi luundu mazili şi căpitani şi slujitori şi pre cine afla pin ţară, să se înglotească cât de mulţi.

Duca-vodă, înţălegându că vine poghiaz pe Siretiu, s-au sfătuit cu boierii cum vor face. Buhuş hatmanul sfătuiè să să coboare Duca-vodă din Domneşti la Focşani, la margine, că este mai fără de grije, şi să vor găsi şi slujitori în lefe, dacă ar trebui, că în Domneşti este cu grije. Doamna Ducăi-vodă încă vinisă de la Brăila în Focşani. Iar Miron logofătul au sfătuit să nu să clintească nicăiri din Domneşti, că aceie ce vin sunt nişte tălhari. „Ce putere au ei să vie asupra mării tali? Să nu dăm locul, că pământul acesta este frământat cu sângele moşilor şi a strămoşilor noştri!“ Şi cu acest sfat înşelătoriu nu s-au clătit Duca-vodă din Domneşti, ce au făcut căutare slujitorilor siimenilor, şi s-au aflat numai şesedzăci de siimeni. Şi i-au băgat în curte, că pănă atunce era denafară. Era şi lipcani, optdzăci de oameni, la doao steaguri. Aceasta au fost luni, în dzioa de agiunul de Crăciun. Şi au trimis Duca-vodă doi-sprădzăci lipcani cu Muharecico, căpitanul lor, în sus spre Răcăciuni, de straje. Şi a doa dzi era să margă şi hatmanul, în dzioa de Crăciun, cu ceielalţi lipcani întru întimpinarea poghiazului. Iar sosindu poghiazul la Răcăciuni întru acè seară, au prinsu pre lipcani acolo în Răcăciuni şi i-au tăiat pre toţi. Numai unul au scăpat şi, viind noaptea să dè ştire, au dat piste

nişte oameni la Copăceşti, pe apa Trotuşului. Şi dându-i un om să-l ducă la Domneşti, el l-au dus pintr-o dumbravă, rătăcindu-l până în dzio. Şi când au sosit lipcanul drept Domneşti pin dumbravă, atunce şi poghiazul au fostu agiungându la curte în Domneşti fără de veste. Şi încungiurându curtea, era să intre pe poartă un rohmistru ce viniè înainte. Ce întâmplându-să în poartă un bulubaşe, anume Cerchezŭ, au vădzut că sunt leşi, şi au dat cu puşca şi au lovit pre acel rohmistru, de nu s-au mai clătit. Şi au apucatŭ poarta de o au închis siimenii cu mare greu, că năvălisă leşii la poartă să intre. Duca-vodă atunce şedzusă la masă. Lipcanii, luund banii de lefe, era toţi la gazda rohmistrului, de le împărţiè lefele. Au plecat fuga cine încătro au putut, să scape caii lor pre la gazde prin sat; n-au apucat să să încălăredze. Miron logofătul şidè cu Duca-vodă la masă şi cu Costantin postelnicul, iar Buhuş hatmanul era la o casă departe de curte, mai în gios. Şi dacă au audzit gâlceava la curte, numai cu Dediul sărdariul şi cu vreo cinci, şese lipcani, ce scăpasă călări, şi au purces spre curte. Ce timpinându-să cu căzaci şi cu leşi, n-au putut răzbi spre curte, ştiindu că în curte era slujitori siimeni şi curtea lui vodă şi să vor apăra. Ce ş-au întorsu giupâneasa de au fugit în luncă cu sania, iar el, hărăţindu-să oarece, au dat dos, oarece sprejenindu-să şi leşii cu moldovenii a-i goni. Şi nemică nu le-au stricat, că nice gonaşii nu prè îndrăzniè.

Au triimis hatmanul în Focşani la doamna pre Manolachi sulgeriul, să dè bani să facă oaste de acolo, din Focşani, şi să vie la dânsul, să margă să să bată cu leşii, să poată face vreo izbândă. Şi dacă au mărsu Manolachi la doamna, n-au pus să strâge în lefi nescai slujitori, ce au şi-ncălecat Ştefan-vodă, ginerele Ducăi-vodă, cu nişte siimeni şi cu slugi de pe la boierii ce era cu doamna. Şi într-acea noapte au vinit la hatmanul în Zăbrăuţi, la Şoldeşti. Iară hatmanul, dac-au vădzut pe ginerele Ducăi-vodă, numai ce s-au ciudit pentru ce au vinit. Că el vrè să margă, cu gloata ce era, să de războiu cum arŭ hi putut, iar cela vrè fi stătut în laturi, şi lângă dânsu vrè rămânè ceie ce vinisă hatmanului într-agiutor.

Purces-au cu toţâi din Zăbrăuţi şi au mărsu de noapte în Cornul Dumbrăvii, dreptu Domneşti. Ce n-au vrut să lovască noaptea, temându-să să nu răpuie oameni, ce au socotit să aştepte păn-în dzuo, să vadză cine sunt. Iar neîndrăznindu-le, să va întoarce şi va strânge oaste, ştiindu că în curte era 60 de siimeni şi boierinaşi de curte şi altă gloată. Să vor apăra câteva dzile, că şi bucate şi hrană de cai şi iarbă de puşcă de agiunsu avè. Şi dacă s-au făcut dzuă, s-au apropietŭ prin arini, lângă sat, pe din gios de curte, într-o râpă, şi au ieşit de au prinsu limbă pe un celednic leav. Şi acela au spus câte steaguri sunt de căzaci şi câte-s de leşi şi de moldoveni, de toţi ca 500 de oameni. Leşii sta denaintea curţâi ţiindu caii de frâu, că avè grije de Buhuş, să nu vie cu tătarâi să-i lovască.

Hatmanul Buhuş, vădzindu-i că stau stoliţi, au scos pre Dedul sărdarul cu vro 20 slujitori ai lor, de-au mărsu spre oastea leşilor, ca doar arŭ încălica şi s-ar slobodzi asupra lor. Şi atunce, depărtându-să de lângă curte, să dè năvală şi hatmanul cu ai săi, să apuce dispre curte şi, ieşindu şi cei din curte, să vor bate cu leşii. Că ceelaltă gloată de ţară, ce era luată cu desâla în poghiaz, era toţi gata de fugă, cât ar vidè pre hatmanul. Ce mărgându Dedul sărdarul păn-aproapi de dânşii, au încălecat numai trii inşi den gloata leşilor şi le-au ieşit înainte, întrebându-i ce caută. Dedul sărdarul au răspunsu în limbă turcească, iar ei au dzis: „Vă ştim noi cine sunteţi; mai bine să viniţi să fimŭ tot de unii“. Şi s-au întorsu înapoi la ai săi, iar temeiul lor, a leşilor, sta neclătit înaintea curţii. Hatmanul încă s-au dat în giosu spre gârlă, triimeţindu să-i mai vie agiutor, şi dece să vie asupra leşilor anume, că siimenii din curte vor sta pentru domnu. Iar ei, cum s-au clătit hatmanul de acole, au şi deschis portiţa, de s-au închinat la poghiaz un bulubaş, anume Dedul, nice de o nevoie, nice de o strânsoari, numai de vicleni ce era. Şi intrând leşii şi căzacii şi moldovenii, au luat pre Duca-vodă şi pe alţi boieri, pre toţi dezbrăcându-i, i-au lăsat cu peile goale. Şi s-au întorsu poghiazul cu dobândă şi-au dus pe Duca-vodă în Ţara Leşască, şi acolo au murit. Şi cându-l duce pe drum, îl pusesă

într-o sanie cu doi cai, unul albu şi unul murgu, şi cu hamuri de teiu, ca vai de dânsul. Ocări şi sudălmi, de audze cu urechile. S-agiungându la Suceavă, la un sat, anume...[1], au poftit puţintel lapte să mânânce. Iar femeia gazda i-au răspunsu că „n-avem lapte să-ţi dăm, c-au mâncat Duca-vodă vacili din ţară, de-l va mânca viermii iadului cei neadormiţi". Că nu ştiè femeia acie că este singur el Duca-vodă. Iar Duca-vodă, dacă au audzit că este aşè, îndat-au început a suspina şi a plânge cu amar.

Că el să ţinè şi vorovè în casa lui, de să ispitè să fie craiu în Ţara Ungurească, şi un ficior a lui în Ţara Moldovei domnu, şi altul în Ţara Muntenească, şi ginere-său hatman în Ocraina. Că el îşi ţinè lucrul pre sus. Curtea lui, masa lui, cheltuiala lui, ca un craiu ţinè. Şi când ieşè afar-în nărod, tot posomorât căuta, ca să-i iè oamenii de frică. Că el apucas-învăţătură de la Vasâlie-vodă fiindu cămăraş mare la Vasâlie-vodă. Era om nu prè nalt şi gros, burduhos şi bătrân. Numai îş cernè barba. Pe atâta să cunoştè că n-are acătare minte sau frica lui Dumnedzău. Şi ce gândè el să facă şi la ce să ispitiè, şi la ce l-au adus păcatul şi osânda de la Dumnedzău! Şi aşe l-au dus pe Duca-vodă în Ţara Leşască, de au murit acolo. Aşe ş-au agonisit de lăcomia banilor, ce avè.

Era un boierŭ, anume Ursachi, bogat într-această ţară a noastră, de, cându vinè birul de la împărăţie, de multe ori, cându era în grabă, îl încărca de la casa lui şi-l pornè la Poartă, şi mai pe urmă lua de la ţară. Şi nu l-au putut să-l rebde Duca-vodă pe acel boierŭ, precum suntu mulţi pentr-alte ţări boieri bogaţi. Ce den domnia a doa au început a să acolisi de dânsul ş-a-l prădare, şi neputând răbda Ursachi pe Duca-vodă, l-au pârât şi la Poartă, pecum mai sus s-au pomenit. Iar mai pe urmacmu, ştiind Duca-vodă pe Ursachi c-au avut gâlceavă c-un neguţitor mare din Ţara Leşască, anume Bălăban, şi giudecată acolo în Ţara Leşască, multă, pentru nişte bude, trămăs-au Duca-vodă la acel Bălăban, de au vinit în ţară de au pârât pe Ursachi.

[1] Loc gol în manuscrise.

Şi i-au făcut strâmbătate lui Ursachi, că l-au dat rămas să de lui Bălăban vro patru, cinci sute de pungi. Şi aşè i-au luat tot şi l-au închis în temniţă cu tălharii. Şi-l scotè în toate dzileli de-l bătè la talpe, păn' i s-au zgârcit vinele şi-au rămas olog păn' la moartea lui. Şi la moartea lui, din cè bogăţie multă n-avè cu ce-l griji. Au vândut un sat la Bacău, anume Fântâneleli, de l-au grijit. Aşè au făcut Duca-vodă lui Ursachi, şi pe urmă i-au plătit Dumnedzău şi Ducăi-vodă.

Fost-au şi trii semne mari în dzileli Ducăi-vodă, când au purces la Beci. Că s-au arătat o stè pe cer cu coadă, de s-au vădzut multe dzile. Mânca şi lupul oameni. Fost-au şi cutremur prè mare. Cădzut-au atunce şi turnul cel mare din cetatea Sucevei, ce-i dzice turnul Nebuisăi.

Iară doamna Nastasâia a Ducăi-vodă, după ce-au luat leşii pe Duca-vodă, è au rămas deodată în Ţara Muntenească. Ş-au umblat mult pentru Duca-vodă, ca să-l răscumpere de la leşi. Şi-l neguţasă cu leşii drept 70 de pungi de bani, să dè leşilor şi să-l lasă. Şi triimiţind banii pen Ţara Ungurească, i-au poprit ungurii cu-ndemnarea lui Şerban-vodă, temându-să c-a ieşi şi l-a sminti din domnie Duca-vodă. Atunce era în Leov slobod şi oblicind c-au poprit ungurii banii, l-au lovit cataroia de voie rè ş-au murit în loc.

Iară doamna Ducăi-vodă, vădzind aşè, s-au dus cu toată casa ei la Ţarigrad. Aşè au început a o apuca datornicii, unii de o parte, alţâi de alta, cu feluri de feluri de priceni, ş-a o îngrozi, ş-a o închide, ş-a o jăcui, care cum putè, agiungând-o osânda creştinilor.

Care mai pe urmă au vinit şi mai la mare osândă şi ocară, c-au amăgit-o un grec, de s-au măritat după dânsul. Având è doi ficiori şi patru fete, n-au socotit cinstea ei, că era mai mult bătrână decât tânără. Şi după ce-au mărsu dup-acel grec, au amăgit-o de-au dat bani şi odoară câte-[a]u mai avut, de-au dat turcilor de l-au pus beiu la Mana. Şi au mai şădzut vro săptămână cu dânsa, păn' ş-au făcut cheful, şi s-au dus la Mana, dzicând c-a duce-o şi pe dânsa. Şi aşè vro doi, trii ani au şădzut

acolo şi n-au mai triimis la dânsa să o iè, păn' s-au hainit şi el de la turci. Iar è, la bătrâneţe, au rămas şi săracă, şi ocărâtă de voroava oamenilor, şi cu o casă plină de copii. Aşè au plătit şi Dumnedzău Ducăi-vodă, pe cum au făcut şi el altora.

CAP. IX

DOMNIA A DOA A LUI PETRICEICO-VODĂ DE LA LEŞI

Petriceico-vodă, după ce-au înţeles c-au bătut pe turci la Beci, s-au scoborât cu moldovenii pribegi şi cu puţintei leşi în târgu în Suceavă şi-au început a strânge pe boieri, pe unii de nevoie, alţii viniè de bună voie. Şi de-acolo s-au scoborât la Ieşi şi-au triimis poghiaz de au luat şi pe Duca-vodă. Şi-au triimis şi moldoveni în Bugeag, cu puţintei căzaci cu Coneţchie, a prăda şi-a strâca, de pecum le-i obiceiul moldovenilor gata la jacuri, după cum s-au pomenit mai sus la domnia Ducăi-vodă.

Deci în scurtă vreme au nemerit şi tătarâi de la Beci la Bugeag şi văzdind de[a]tâta stricăciune ce le-au făcut moldovenii şi căzacii, datu-le-au mare războiu moldovenilor şi căzacilor. Dece moldovenilor[1], cum sunt gata la jac şi gata şi la fugă, în scurtă vreme au început a să răsâpi în fugă, de au perit ca vai de dânşâi, şi în Prut s-au înecat. Iar căzacii, cu tabăra legată, au trecut peste Nistru. Deci tătarâi au prădat şi-au tăiat în ţară cât le-au fostu voia. Iar Petriceico-vodă, văzdind că n-are cu cine să stè, s-au întorsu din Ieşi iar la Suceavă, şi-nţelegând c-au pus turcii domnu pe Dumitraşco-vodă Ca[n]tacozino, luat-au şi el miere şi vin, vaci şi boi, turme de oi, ce-au putut apuca, şi s-au dus în Ţara Leşască. Şi-au stăpânit şi el, de la Ieşi, de la noiemvri păn' la făurar. Bogat bine şi folos au rămas ţărâi şi de la Petriceico-vodă, pradă şi foamete mare! Şi s-au dus şi din boieri cu dânsul: Miron Costân vel-logofât şi Apostol Catargiul vel-comis şi Ilei Drăguţescul sărdariul şi Savin Zmucilă medelnicer şi frate-său Gheorghiţă şi alţii.

[1] În manuscrisul 53, „moldovenii“ (aşa cere construcţia frazei).

CAP. X

DOMNIA A DOA A LUI DUMITRAŞCO-VODĂ CA[N]TACOZINO LA VELET 7192

Înţelegând turcii de ce să lucreadză în Moldova, cum au luat pe Duca-vodă leşii, au pus domnu pe Dumitraşco Ca[n]tacozino. Şi viind la Gălaţi, răpedzit-au cărţi în toate părţile, să-ş vie cineş la locurile sale, că de la puternica împărăţie sunt toţi iertaţi, oricine ce greşală ar hi făcut. Dece cine de pe unde au fostu ş-au audzit, de pen Ţara Ungurească şi din Ţara Muntenească, toţi au vinit, făr' cât numai Buhuş au râmas în Ţara Muntenească. Şi cei din Ţara Leşască n-au vinit, au mai zăbăvit ş-au vinit la domnia lui Cantemir-vodă. Dece viind domnia în Ieşi ş-aşădzindu-să în scaon, era mare foamete, că fusesă ţara toată bejenită şi nu putusă oamenii ara şi nu să făcusă pâne. Era oameni tot leşinaţi şi morţi pe drumuri şi pe uliţi, cât să mânca om pe om. Poghiazuri din Ţara Leşască totdeuna să slobodziè de strâca şi prăda. Tălhăret mult era. De la Cotnar în sus era ţara pustie.

Peste Prut păziè joimirii drumul Cameniţâi, de jăcuiè. Tătarâi făcè mare gâlcevi pentru prada lor. Ce viind fărman la hanul de la Poartă, s-au aşedzat. Pâne aducè oamenii de pen Ţara Ungurească şi de la tătari, câte puţintè. În Ieşi era mare nevoie, că trecè paşi la Cameniţă cu haznale şi cu zaharale, şi nu era harnici să-i grijască de bucate şi de cai. Şi umbla turcii sânguri pe la gazdele boierilor de le lua caii. Atunce domnul muntenescu Şerban-vodă au încărcat pâne de a lui, arată cu plugurile lui, câteva sute de cară, de-au dus-o la Cameniţă, având poroncă de la-mpărăţie. Oamenii în târgu în Ieşi ardè curţile boierilor şi ogrădzile şi-a altora, de-au arsu târgul mai giumătate, că nu era cine să aducă lemne. Viteli era scumpe, mierea era scumpă, găineli mai nu era în ţară. Găina câte un leu, oul câte un potronic, oca de untu câte doi orţi bătuţi şi un zlot, oca de brândză câte doi potronici. Bani ieşisă mulţi în ţară, dar bucate nu era.

Iară când au fostu în al doile anŭ a domniei, început-au a vini mulţime de taberi de cară tătăreşti cu mălaiu de vândut în Ieşi. Dece Dumitraşco-vodă pus-au de au făcut mierţa mare ş-au pus de au strâgat crainecul să nu cumpere nime păn-în trei dzili, că-l va înţepa care va cumpăra. Şi aşè au rumtu preţul mirţâi câte un leu bătut, şi peste doo, trei săptămâni s-au scoborât mierţa şi la zlot. Dece au început săracii oameni a să sătura. Numai era greu, că muriè, că era hămnisiţi.

Chemat-au Dumitraşco-vodă de câteva ori să vie în ţară pe Buhuş hatmanul, fiind om harnic la oştire şi trebuitor la acee vreme. Dar el, vădzind vremili neaşădzate în Moldova şi fiind şi bolnav, n-au vrut să vie. Care i s-au tâmplat aşeş şi moartea acolo, în sat în Ruşi.

Iar Dumitraşco-vodă, vădzind că nu va să vie, au căutat în pizmă ş-au ales un boieru care era mai sărac şi mai prost, anume Zosen Başotă. Măcar că era de neam vechiu, dar nu era harnic de acee boierie la celi vremi, nice el n-avè acee nedejde, nice în gând nu gândiè. Aşè fârâ veste din târgu l-au luat şi l-au dus la curte de l-au îmbrăcat cu căftan, de l-au pus hatman.

Dumitraşco-vodă era un om bătrân, grec ţărigrădean de neamul lui, de Ca[n]tacozoneşti. Şi mai nainte vreme fusesă visternic mare şi-n Ţara Muntenească, la Gligori-vodă. Şi era om nestătător la voroavi, tălpiz, amăgitor, geambaş de cei de la Fener din Ţarigrad. Şi dup-aceste, după toate, era bătrân şi curvar. Doamna lui era la Ţarigrad, iar el aice îşi luasă o fată a unei rachierițe de pe Podul Vechiu, anume Arhipoaie, care o chema Aniţa, ţiitoare, de o purta în vedeală între toată boierimea, de-o ţinè în braţi, de-o săruta şi o purta cu sălbi de galbeni şi cu haine de şahmarand, cu şlic de sobol şi cu multe odoară împodobită. Şi era tânără şi frumoasă şi plină de suleiman, ca o fată de rachieriţă. Şi o triimitè cu carăta domnească, cu siimeni şi cu vornici şi cu comişi dzuoa amidzidze mari pe uliţi, la feridiu şi pe la mănăstiri şi pe la vii, în primblări. Şi făcè şi pe boieri de-ş triimitè giupânesăle cu dânsa. Şi după ce viniè de la primblări, triimitè giupânesilor

daruri, canaveţe, bilacoase, căce i-au făcut cinstea de-au mărsu cu dânsa în primblare. Şi după ce s-au mazilit, au luat-o cu dânsul ş-au dus-o în Ţarigrad cu dânsul ş-au măritat-o dup-o slugă a lui, după un grec. Căutaţi, fraţi iubiţi cetitori, de videţi ce este omenia şi curvia grecească! Că el, de bătrân, dinţi în gură n-avè. Dimineaţa îi încliè de-i punè în gură, iar sara îi desclie cu încrop şi-i punè pe masă. Carne în toate posturile cu turcii depreună mânca. Oh! oh! oh! săracă ţară a Moldovei, ce nărocire de stăpâni c-aceştia ai avut! Ce sorţi de viiaţă ţ-au căzdut! Cum au mai rămas om trăitor în tine, de mare mirare este, cu atătea spurcăciuni de obiceiuri ce să trag până astădzi în tine, Moldovă! Şi din vreme în vreme tot s-au mai adaos spurcateli de obiceiuri, carei mai înainte s-or pomeni cineş la rândul lor.

Tâmplatu-s-au de-au găsit câţiva mii de galbeni acolo în mănăstire în Râşca, puşi de titori pentru treaba mănăstirei. Şi i-au luat toţi şi nemic n-au lăsat mănăstirei de schivernisală, sau să tocmească ceva, fiind mănăstirea săracă.

Aşijdere ficiorii lui Chiriac Sturdzii vornicului, Ion şi cu Sandul, care acel Ion au agiunsu mai pe urmă şi vornic mare la alţi domni. Aceşti boieri pârâè pe o maştehă a lor la Dumitraşco-vodă, dzicându că ar fi rămas mulţi bani de la tatul lor Chiriac Sturdze, şi lor nu va maşteha lor să le facă parte. Deci Dumitraşco-vodă, cu meşterşugurili lui, au aflat unde era banii şi au triimis şi i-au luat toţi şi nemică nu le-au mai dat acestor boieri, nici lor, nici maştihăi lor. Şi după ce s-au mazilit Dumitraşco-vodă, s-au dus maşteha acestor boieri, vorniceasa lui Chiriac Sturdzii, la Ţarigrad, de au zăbăvit giumătate de an şi ş-au aprinsu rogojini în cap, de l-au pârât la împăratul pe Dumitraşco-vodă. Şi nemică n-au putut face, să isprăvască ceva. Şi au mâncat banii toţi Dumitraşco-vodă.

Iară boierilor celor mari le arăta dragoste şi cinste, că nici pre mult n-au domnit a doa domnie, nici vremile nu-i slujiè. Ce nu avè într-alt chip cum face, ce numai îi căuta să le arăte dragoste, că nu-i da mâna într-alt chip să facă.

Şerban-vodă, fiindu domnu în Ţara Muntenească, era veri primari cu Dumitraşco-vodă di pe Cantacozineşti, şi avè vrajbă şi pizmă între dânşii încă di pe cându era tineri, di pe la Grigori-vodă, şi să tot pârâè la Poartă unul pe altul. Atunce au chemat Şerban-vodă pe Buhuş hatmanul şi l-au învăţat să margă la Focşani şi să să agiungă cu boierii moldoveneşti şi să le dzică să fugă la dânsul în Ţara Muntenească, că el le va purta de grije. Să nu şadză în Moldova, că Dumitraşco-vodă au făcut ferman să-i taie pre toţi boierii din Moldova, dzicându că boierii au adus pre leşi de au luat pe Duca-vodă şi au prădat Bugeacul, şi ţine acel ferman ascunsu gata. Deci Buhuş hatmanul, pe poronca lui Şerban-vodă, s-au dus la Focşani şi au spus lui Gavriliţă vornicul.

Deci Gavriliţă vornicul, cum au înţăles, s-au şi rădicat cu ficiorii lui şi cu alţi boieri din Ţara de Jos, cu câţiva, şi au fugit în Ţara Muntenească, la Şerban-vodă. Iar Şerban-vodă, după ce i-au vădzut că au vinit la dânsul, tare s-au bucurat şi au şi răpedzit la Poartă harzuri de la boieri, cu pâră asupra lui Dumitraşco-vodă. Şi cu silinţa şi cheltuiala lui Şerban-vodă au isprăvit să margă boierii la Obluciţă, la Suliiman-paşe, fiind saraschériu acolo, să le iè sama cu Dumitraşco-vodă, să-i giudece. Deci Şerban-vodă, avându prieteşug cu Suliiman-paşe şi avându nedejde pe dânsul, au chemat pre boieri de au sfătuit pe cine vor rădica domnu dintre dânşii, după ce or isprăvi. Şi au socotit cu toţii pre Costantin Cantemir cliuceriul, fiind om bătrân, ca de şaptedzăci de ani, şi om prost, mai de gios, că nice carte nu ştie, socotind boierii că l-or purta precum le va fi voia lor. Şi de va fi rău, încă nu va trăi mult, că era bătrân. Că alţii mai de cinste şi mai de neam nu priimie să fie domnu. Şi au giurat Costantin Cantemir cliuceriul lui Şerban-vodă că din cuvântul lui nu va ieşi, ce-i va poronci, pe voie i-a face de toate. Şi au dzis Şerban-vodă lui Cantemir să nu fie protivnic creştinilor, că el încă nu este. Căci Şerban-vodă avè bună nedejde că va dezbate toată creştinătatea din Ţarigrad încoaci de supt mâna turcilor. Că pe acee vreme să bătè sultan Mehmet

cu nemţii, cu Leopold, împăratul nemţăscu, şi-l tot bătè Neamţul pe Turcu şi luasă mult loc Neamţul de la Turcu. Şi să agiunsese Şerban-vodă şi cu nemţii, şi cu Moscul, şi cu leşii. Şi moscalii încă bătusă la acè vreme cetatea Azacul şi era să margă şi la Crâm. Şi gândul şi gătirea lui Şerban-vodă era să fie el împărat în Ţarigrad. Şi cu acel mijloc siliè să facă pe Cantemir domnu în Moldova, coborându-să şi leşii să să împreune, să să facă tot unii asupra turcilor. Şi iarăş au mai giurat Cantemir lui Şerban-vodă pentru doi boieri greci ce era în Moldova trăitori, fraţi, pre anume Iordachi şi Manolachi, fiind de neamul lor aceşti doi boieri Rusăteşti, cum a merge Cantemir cu domnie, să-i şi prindză, să-i omoare. Şi mai avè aceşti doi boieri încă trii fraţi la Ţarigrad, pre anume Lăscărachi şi Mihălachi şi Scarlatachi, cinci ficiori a cupăriului celui bătrân, tot de un neam di pe maică cu Şerban-vodă. Numai că apucasă de să învrăjbisă de la vremea Ducăi-vodă, cându era domnu Duca-vodă în Ţara Muntenească. Aşijdere au mai giurat Cantemir şi lui Gavriliţă: luund domnia Cantemir, să nu să atingă sabia lui de dânsu sau de vreun ficior a lui, pentru căci el vidè şi cunoştè Gavriliţă pe ficiorii lui că nu sunt toţi aşedzaţi la minte, ce o samă sunt şi cam zlobivi.

Şi cu aceste lucruri, după ce s-au sfătuit şi le-au aşedzat, au purces cu toţii la Obluciţă, la Suliiman-paşe. Deci şi Dumitraşco-vodă despre partea lui au ales boieri de frunte şi de cinste şi i-au trimis acolo la Suliiman-paşe, să stè la pâră cu ceielalţi boieri. Şi au şedzut acolo la pâră câteva dzile. Şi într-o dzi, numai ce au îmbrăcat cu caftan de domnie în Moldova pe Cantemir. Şi au gătit pe Husain, beiul de la cetatea Vozia, de l-au triimis cu mazilia înainte la Dumitraşco-vodă să-l iè din Iaşi, să-l ducă la Ţarigrad.

Iară boierii cei trimişi despre partea lui Dumitraşco-vodă, dacă au vădzut că au îmbrăcat pe Cantemir cu caftan de domnie, s-au închinat lui Cantemir-vodă. Deci Cantemir-vodă i-au şi pus pe dânşii, pe acei boieri, pe Balşe vornicul şi pe alţii, de au scris cărţi cu vicleşug lui Dumitraşco-vodă, pecum

au isprăvit ei caftan pe voia lui Dumitraşco-vodă. Şi l-au trimis înainte pe Husain beiul de la cetate de la Tighine cu caftanul înainte, împreună cu Toader armaşul Fliondor. Că armaşul Fliondor încă fusese pribagŭ cu ceielalţi boieri. Numai ceielalţi boieri a lui Dumitraşco-vodă scrie bine de dânsul, cum nu-i nici un vinovat, că nu s-au amestecat cu ceielalţi boieri pribegi, iar pe aceie boieri, pe Cantemir şi pe Gavriliţă, i-au pus Suliiman-paşe tot în fieră şi i-au dat pe mâna lor să-i aducă cum mai de sârgu la Dumitraşco-vodă.

Deci Dumitraşco-vodă, cum au vădzut cărţile boierilor lui, a lui Balşe vornicul şi a celoralalţi, îndată au credzut. Şi s-au bucurat şi s-au gătit cu mare alai de au ieşit întru întimpinare lui Husain-beiu la Valea Adâncă după obicei. Şi întimpinându-să cu Husain-beiu acolo, s-au împreonat cu dânsul, şi nemică nu i-au spus, nici Dumitraşco-vodă n-au priceput de mazilie. Şi acolo, şi Toader Fliondor s-au împreonat cu dânsul, şi-l căiè Dumitraşco-vodă pe Fliondor şi arăta dragoste şi milă cătră dânsul. Şi de acolo s-au întorsu înapoi, după ce s-au împreonat cu alaiul şi cu caftanul înainte, până ce au intrat în Iaşi, în curţile domneşti.

Şi aşteptându Dumitraşco-vodă să-i puie caftanul în spate Husain-beiu, iar el i-au cetit fermanul de mazilie. Şi au pus caftanul în spatele lui Ion Racoviţă vornicului, să fie caimacam, până a vini Cantemir-vodă în scaonul domniii.

Iară Toderaşco vistiernicul, ficiorul lui Iordachi Cantacozino celui bătrân, fiind văr primare cu Dumitraşco-vodă, era în mare cinste la Dumitraşco-vodă. El era alfa şi omega atunce în Ţara Moldovii. Pusu-l-au, pe dumnealui, Husain-beiu în fieră şi l-au dus la gazda lui, ca să-l puie la popreală până a vini Cantemir-vodă, să dè samă de răsipa ţărâi. Deci mai pe urmă au stătut boierii caimacami şi cu puţinte cheltuială la Husain-beiu, şi l-au dat pe chizăşie lor să stè faţă. Iar Dumitraşco-vodă, vădzindu aceste, plânge de să răsipie înaintea a tot nărodul. Şi s-au gătit până a triia dzi şi au purces la Ţarigrad, precum este obiceiul domnilor mazili. Şi la purcesul lui Dumitraşco-vodă din Ieşi s-au

făcut mari gâlcevi şi calabalâcŭ. Fliondor armaşul şi cu frate-său Gheorghiţă Ciudin, cu Mitre căpitanul, cu Mileştii şi cu alţii, au burzuluit tot târgul şi slujitorimea asupra grecilor, tot cu pietri şi cu beţe, de era curtea domnească plină de oameni. Şi pe ziduri sta oameni, iar grecii tot în casă şidè, lângă Dumitraşco-vodă, şi să ascundè carii pe unde putè. Şi mai vârtos căuta pe un grec, pre nume Sarâieni, carele au fost de au fost bătut stupii lui Gavriliţă vornicului şi au fost dat ştiubeilor foc. Şi oblicind Husain-beiu de la gazdă, au alergat mai degrabă cu câţiva turci, slujitori ai lui, şi au început a bate şi a împrăştiè nărodul. Şi au prinsu pe frateli Milescului, de l-au bătut prè rău cu buzduganul Husain-beiu. Şi purcegându din Iaşi Sarăieni şi alţi greci, tot denaintea lui Husain-beiu mergè, ca să nu-l poată lua moldovenii. Că să agiunsese Dumitraşco-vodă cu Husain-beiu, de ţinè cu dânsul. Şi la ieşitul din curtea domnească, Dumitraşco-vodă arăta fantazie, de dzicè surleli şi trâmbiţeli şi bătè dobeli. Dar năroadele tot îl suduiè şi-l hitcăiè şi arunca cu pietri şi cu lemne după dânsul. Şi cu această cinste frumoasă au ieşit Dumitraşco-vodă din Moldova. Şi i s-ar fi căzdut pre cale şi mai mare cinste să pitreacă, că de la dânsul s-au scornit hârtiile, el le-au scos întăi, de este acel madem bun şi până astădzi în Moldova.

Aşijdere la acè gâlceavă prins-au Fliondor armaşul la gazdă pre un grec, anume Mavrodin păharnic, şi l-au bătut şi l-au dezbrăcat, de l-au lăsat numai cu cămeşa. Şi l-au legat şi l-au pus pe un cal îndărăpt cu faţa spre coada calului, şi didese coada în mâini, de o ţinè în locu de frâu. Şi-l ducè prin mijlocul târgului la Copou la primblare şi-l priviè tot nărodul dzioa amiadzădzi mare. Şi-i dzicè ficiorii ce-l ducè: „Dzi, grece, cal murgu la fântâna Bordii“, iar el nu putè dzice „cal murgu la fântâna Bordii“, ce dzicè „alogo murgo sto fântâna Bordii“. Iar slugile lui Fliondor îi da palme şi-i dzicè: „Dzi, grece, bine; nu dzice aşè“. Acest fel de zeefet frumos i-au făcut. Şi după ce au vinit Cantemir-vodă, iar l-au mai bătut şi l-au surgunit. Iar apoi la Costantin Duca-vodă iar au vinit în ţară, de au fost vistiernic

mare. Şi mai pe urmă iar l-au prinsu Antiohii-vodă Cantemir, şi l-au jecuit, şi l-au pus şi în ocnă. Şi la Mihai-vodă iar au vinit în ţară, de au trăit până ce au murit de bătrân, şi nu s-au mai putut curăţi ţara de dânsul.

Aşijdere tâmplatu-s-au şi alt grec la mazilia lui Antonie-vodă Rusăt, anume Palaloga, de l-au luat cu pielea gol din feredeu şi pre acela, de să pomeneşte până astădzi.

Şi la Alexandru-vodă Iliiaş iar, ce au păţit Batişte şi alţii, şi la alţi domni! Şi în Ţara Muntenească de câteva ori în câteva rânduri s-au tâmplat grecilor de au păţit necinste şi răutate. Şi nu s-au mai putut curăţi aceste doao ţări de dânşii.

Aşè socotescu au cu firea mè această proastă: când a vrè Dumnedzeu să facă să nu fie rugină pe fier, şi turci în Ţarigrad să nu fie, şi lupii să nu mânânce oile în lume, atunce poate nu vor fi nici greci în Moldova şi în Ţara Muntenească, nici or fi boieri, nici or pute mânca aceste doao ţări, cum le mânâncă. Iar alt leac n-au rămas cu condeiul mieu să mai pomenescu, ca să pot gâci. Focul îl stângi, apa o iezăşti şi o abaţi pe altă parte, vântul când bate, te dai în laturi, într-un adăpost şi te odihneşti, soarele intră în nuor, noaptea cu întunerecul trece şi să face iar lumină, iar la grec milă, sau omenie, sau dreptate, sau nevicleşug, nici unele de aceste nu sunt, sau frica lui Dumnedzău. Numai cându nu poate să facă rău să arată cu blândeţe, iar inima şi firea, tot cât arŭ putè, este să facă răutate. Căutaţi de cetiţi la hronograful grecescu, de vă încredinţaţi şi mai bine, pe când au fost grecii puternici şi împărăţia era a lor, ce făcè pre atunce şi ce lucra!

Iară după ce au vinit Cantemir-vodă la scaonul domniii în Iaşi, trimis-au boieri de ţară la Poartă după Dumitraşco-vodă de l-au pârât la Udriiu. Şi au trimis şi pe văru-său Toderaşco vistiernicul Cantacozino, împreună cu ceielalţi boieri, de l-au pârât tot la ochi. Şi l-au închis pe Dumitraşco-vodă şi l-au făcut de au cheltuit mulţi bani. Numai, nărocirea lui, au scăpat cu dzile, că au apucat de au dăruit un hamger de mare preţ veziriului. Şi aşe au hălăduit cu viiaţă. Şi după acee n-au pre

lungit, fiind mazil acolo, şi au şi murit. Şi i-au rămas casa în multă şi mare sărăcie.

Aşijdere şi Toderaşco vistiernicul, după ce s-au pârât cu Dumitraşco-vodă acolo la Udriiu, s-au războlit şi au murit. Şi fiindu Şerban-vodă cu dânsul vâr primare, au trimis cu mare cheltuială de i-au luat oasăle de la Udriiu. Şi le-au adus pin Ţara Muntenească şi le-au adus în Moldova, de le-au îngropat ficiorii lui în mănăstire în Bisericani, fiindu ei ctitori, aceşti boieri Cantacozineştii, la acè sfântă mănăstire. Şi au rămas dator, din visternicie ce au fost vistiernic mare la Duca-vodă, cu vreo doaodzăci şi mai bine de pungi de bani. Aşè sunt de bune boieriile în Ţara Moldovii, de la Vasilie-vodă încoaci!

CAP. XI

DOMNIA LUI COSTANTIN CANTEMIR-VOIEVODA ÎN ANUL 7193 IUNIE 10

Venit-au domnu Ţărâi Moldovii Costantin Cantemir-vodă, pre careli l-au ales la domnie boierii Ţărâi Moldovii în locul lui Dumitraşco-vodă, cu nevoinţa şi cheltuiala lui Şerban-vodă, domnului muntenescu, pecum mai sus s-au scris. Acest domnu Cantemir-vodă au fost de oameni proşti de la ţinutul Fălciiului. Şi dacă s-au rădicat la vârstă, s-au dus în Ţara Leşască de au slujit la oaste, pănă au agiunsu de au fost rohmistru. Apoi viindu în Moldova, s-au dus cu Grigoraşco-vodă Ghica în Ţara Muntenească şi au fost acolo ceauş spătărescu. Şi era om viteazu şi cu sfat bun. După aceea, viindu aice în ţară în Moldova şi slujindu bine, l-au pus căpitan mare, şi apoi au fost şi sărdariu, şi mai pe urmă au fost şi cliucer mare. Fost-au şi capichihaie la Poarta împărăţiii, ştiindu limbi multe şi fiind om bătrân. Cu alesul tuturor boierilor ce era pribegi în Ţara Muntenească l-au rădicat domnu, cu cheltuiala lui Şerban-vodă, domnului muntenescu, precum mai sus s-au scris. Şi titluşul lui nu scriè Cantemir-voievoda, ce numai Costantin-voievoda.

Carte nu ştiè, ce numai iscălitura învăţasă de făcè. Practică bună avè la voroavă, era sănătos, mânca bine şi bè bine. Semne multe avè pe trup de la războaie, în cap şi la mâini, de pe cându fusese slujitoriu în Ţara Leşască. La stat nu era mare; era gros, burduhos, rumăn la faţă, buzat. Barba îi era albă ca zăpada. Cu boierii trăiè până la o vreme, pentru că era om de ţară şi-i ştie pe toţi, tot anume, pre careli cum era. Şi nu era mândru, nici făcè cheltuială ţărâi, că era un moşneagu fără doamnă. Şi avè doi ficiori, beizadele, pre Antiohii şi pe Dumitraşco, şi era zălog la Poartă şi cu alţi ficiori de boieri. Şi era bine în ţară dintr-alteli, numai nu putè trăi oamenii de poghiazuri leşeşti, că era ţara pustie din Iaşi în sus. Şi din toţi boierii era mai ales la acest domnu Gavriliţă vornicul şi ficiorii lui. Era el boieriu şi chivernisiè precum îi era voia. Şi era o samă din ficiorii lui can făr' de ispravă, zlobivi: Lupul şi Solomon şi Costachi. Avè slugi tălhari la casăle lor, de ţinè drumurili, de ucidè turcii şi fura bucate din Bugeac, cai, iepe. Şi să făcè farmutate totdeuna şi slimuri cu tătarâi pentru fapteli lor, şi nu putè să dzică nime nemică de frica lui Gavriliţă. Şi domnul, deşi ştiè, răbda.

Vinit-au atunce şi Miron logofătul din Ţara Leşască, foarte scăpat, şi l-au avut Cantemir-vodă în milă şi în cinste. Şi avându trii ficiori, i-au boieritŭ. Pe Ioniţă l-au făcut sărdariu, pe Nicolai logofăt al triile, pe Pătraşco cămăraş mare. Şi ş-au logodit Cantemir-vodă şi o fată cu dânsul, pre anume domniţa Safta, iar pe Miron logofătul l-au făcut staroste la Putna.

Pre acee vreme pusese Cantemir-vodă hatman pe Velicico, ce era frate cu Miron logofătul. Şi într-acè vreme ieşit-au hatmanul Velicico cu puţintè oaste ce ave spre ţinutul Sucevii împotriva a multe poghiazuri leşeşti, ce umbla de strica în ţară. Găsit-au atunce un poghiazu mare la Baie. Şi s-au lovit hatmanul Velicico cu dânşii prè tare, că l-au lovit pe hatmanul dintr-un sineţŭ, de i-au rupt dzaoa de pe lângă grumadz. Velicico năvăliè în războiu sângur cu suliţa a mână, şi altul l-au lovitŭ de i-au rumptu spogârniceala de la frâul calului, şi altul i-au lovit din sineţ dârlogul de la şè, şi n-au putut să izbândească, ş-au

purces moldovenii în răsâpă, ş-au fugit hatmanul, şi multă stricăciune au făcut acel poghiaz leşesc. Şi şi alte multe poghiazuri leşeşti loviè pe alte locuri, de strâca în ţară.

Mai lovit-au un poghiaz leşescu pe Velicico hatmanul între vii la Copou, de l-au gonit păn-în Ieşi. Şi Velicico era un om de fire şi de treabă la toate socotelele, şi-ndrăzneţŭ, bun, numai neavând nice cu cine, au doară nice năroc la războiu n-avè, că pe unde mergè îl tot bătè.

Atunce având nemţâi oaste cu turcii încă de la Beci, şi tot bătè nemţâi şi să lăţâè. Dece şi leşii era la un cuvânt cu nemţâi şi da lefe moldovenilor. Să dusesă mai toţi moldovenii, boierinaşi şi slugi boiereşti, slujitori şi viniè de jăcuiè în ţară.

Venisă 3 sirghi, ce fusesă chesăgii, la Duca-vodă aice în ţară să slujască, anume Ilei şi Stanciu şi Dima Iurucu. Ispoveduitus-au la un călugăr în Gălaţi, grec, trecând Dunărea. Şi acel călugăr i-au pârât la Duca-vodă, de le-au luat 70 de pungi de bani şi multe odoară scumpe. Şi pe urmă ş-au găsit vreme de s-au dus în Ţara Leşască, şi aceie au bătut pe Velicico hatmanul la Baie. Şi făcè multe poghiazuri şi răutăţi ţărâi, că era oameni harnici. Şi aşè s-au tâmplat într-un poghiaz, de i-au împresurat mulţime de tătari. Stanciul au perit acolo în războiu, iar cielalţi au scăpat cu multe rane. Dece dintr-acele rane s-au spăriiat şi s-au dus în Ţara Nemţască, de-au agiunsu acolo de era cap la împăratul nemţescu pe 20 de sârbi. Iar Dima Iuruc mai pe urmă ş-au făcut pace ş-au vinit în ţară, de era baş-bulubaş la Costantin Duca-vodă. Ş-au perit şi el de foc, împreună cu Totoiescu, vel-căpitan, când s-au aprins ierbăria în Ieşi. Videţi acmu ce-au făcut acel dohovnicu grec! Dè dragul să te ispoveduieşti la dânşii!

Coborâtu-s-au şi doi hatmani leşeşti cu oşti pe Prut în gios, păn' la sat la Boian. Ieşitu-le-u Suleman-paşe sarascherul înainte şi cu Cantemir-vodă şi le-u dat leşilor războiu prè tare şi frumos. Care leşii n-au pututŭ ţinè războiul, şi peste noapte pe-ntreg-au tăiat lunca ş-au trecut peste Prut. Iar Suleman-paşe şi cu tătarâi şi cu Cantemir-vodă s-au întorsu înapoi. Care Cantemir-vodă

de atunce au dobândit de la turci mare cinste şi laudă şi credinţă, căce mergè prè bine şi frumos la războiu. C-aşè mergè în frunte, de nu să putè ţinè cei tineri de dânsul.

Deci leşii dintr-acee au prinsu şi mai mare pizmă pe dânsul, de slobodzie poghiazuri în toate părţili, de strâca. Şi ţara era tot bejănită, lipsă de pâne, că nu putè ara oameni. Iar stupi şi vinul să făcè, că era om năroc it. Ţara bir nu da, că era iertată de la Poartă. Numai nu putè de vrajbă, că şi caii lui din ceir i-au luat Crupenţchi c-un poghiaz leşescu. Care pe urmă acel Crupenţchi au agiunsu de-au fostu şi jicnicer mare. Şi domnia în Ieşi, după ce i-au luat caii, nu putè şădè, ce s-au mutat în Cetăţuie. Că de nu s-ar fi mutat în Cetăţuie, când au bătut poghiazul pe Velicico hatmanul la Copou, l-ar hi luat şi pe dânsul din Ieşi.

După voroava ce-au avut Şerban-vodă cu Cantemir-vodă, prins-au pe Iordachi postelnicul Rusăt de l-au închis şi l-au muncit, că i-au cetluit capul. Ş-au dat vro treidzăci, patrudzăci de pungi de bani, şi pe urmă l-au luat Gavriliţă şi cu Velicico în chizăşie, cum că n-a fugi din Moldova, şi l-au slobodzit. Iar pe urmă i-au datu veste Velicico hatmanul că-i stă cu price Şerban-vodă şi este să peie. Şi-nţelegând, au fugit în Ţara Ungurească. Atunce când au mărsu Suliman-paşe cu Cantemir-vodă înaintea leşilor la Boian, vinit-au şi Şerban-vodă cu oaste din Ţara Muntenească păn-în Ieşi, de-u descălecat cu oastea la mănăstirea lui Aron-vodă, de-u şădzut vro 4, 5 dzile de ş-au isprăvit de la Suliman-paşe, având grijă de nemţi. Şi s-au întorsu înapoi pe Bârlad, tot vânând vânaturi şi peşte.

Iară în al doile anŭ a domniei lui Cantemir, scoborâtu-s-au craiul Sobeţchie cu toată puterea sa, şi cu toţi hatmanii, şi cu toată recipospolita, şi cu multe poghiazuri în toate părţile, în toată ţara, pre la Ocnă, pe la Bârlad, pe la Bujoreni, de nu rămânè un loc neprădat şi nestrâcat. Tăiat-au atunce leşii pe doamna Rucsanda, fata lui Vasâlie-vodă, la cetate la Neamţu, şi pe Andrieşoaia, şi pe Enache gramaticul la o mână, şi pe alţâi mulţi. Că să făcusă tălhari nu numai de la oastea leşască,

şi şi din munţâi ungureşti, de jăcuiè mănăstirili, şi alţâi dinspre Bugeagŭ. Încotro căutai, tot de tălhari dai. Atunce mulţi boieri şi giupânesă săraci ş-au lăsat casăle ş-au fugitŭ în Ţara Muntenească de răul tălhăretului. Atunce craiul s-au coborât în gios pen târgu pen Ieşi ş-au mărsu în gios pe Prut păn' la Pagul. Şi de la Pagul n-au putut merge mai nainte, că i-au ieşit turcimea şi cu tătărâmea înainte. Şi s-au întorsu înapoi, încungiurat de tătari: care cum ieşiè din obuz, cum îlŭ lua tătarâi. Şi s-au întorsu iar pen Ieşi înapoi. Şi era şi Petriceico-vodă cu dânsul. Ş-au lovitŭ pe la Târgul Frumos, şi n-au agiunsu cailor obuzului apă heleşteul cel mare de la Prigoreni. Ş-au luat Siretul în sus ş-au lovitŭ pe la Cernăuţi la Şletin în ţara lui. Iară Cantemir-vodă l-au gonit cu tătarâi păn' la Siret, la Hărmăneşti.

Atunce au arsu leşii şi tătarâi multe curţi boiereşti la ţară şi la Ieşi. Ars-au în Lungani, în Obrejeni, în Popi, în Doroşcani la Leca, în Căcărădzeni 2 părechi, în Podobiţi, într-alţi Lungani, în Albeşti, în Brăieşti, în Prigoreni, în Găneşti, în Târgul Frumos, în Criveşti, în Petrişu, în Heleşteieni, în Hăbăşeşti, în Ruginoasa, în Hălăuceşti, în Cozmeşti, în Purceleşti, în Stolniceni, în Păşcani şi pe alte locuri multe. Tot curţi şendilite boiereşti au arsu atunce, fiind oameni închişi pen mănăstiri de frica leşilor ş-a tătarilor. Era în Golâe oca de apă un potronic.

Atunce au luat craiul şi pe Dosofteiu mitropolitul din Ieşi, cu toate hainele şi odoarăle mitropoliei. Ş-au luatŭ şi moaştele lui Sfetei Ion Novei de la Suceavă, care le-u fostu adus aceste moaşte din Ţara Turcească Alexandru-vodă cel Bun. Şi le-u dus acele moaşte împreună cu Dosoftei mitropolitul în Ţara Leşască, la un târgu al craiului Sobeţchie, anume Jolfa, de stau acolo păn-în dzuoa de astădzi. Şi Dosoftei încă acolo au murit.

Acestu Dosofteiu mitropolit nu era om prostu de felul lui. Şi era neam de mazâl; prè învăţat, multe limbi ştiè: elineşte, lătineşte, sloveneşte şi altă adâncă carte şi-nvăţătură, deplin călugăr şi cucernic, şi blând ca un miel. În ţara noastră pe-ceasta vreme nu este om ca acela. După ce l-au dus la Jolfa, îl punè

craiul Sobeţchie de s-îmbrăca cu hainele cele scumpe şi odoarăle mitropoliei ţărâi noastre, de făcè liturghii la dzile mari şi iordan la Boboteadză, dup-obiceiul ţărâi noastre, de să mira craiul şi toţi domnii leşeşti şi lăuda de frumoasă ţărămonia ce are beserica ţărâi noastre. Cantimir-vodă să mâniese pe-cel mitropolit şi-i făcusă afurisănie de la patrierhi. Dar nemic de dânsul nu s-au atinsu, că dzic oamenii că-i sfânt, iar de Cantimir-vodă s-au atinsu, că l-au găsit legat. Ce nu să ştie, dintr-acee pricină au dintr-alte.

Cantimir-vodă, când au vinit craiul, rămăsesă mai sângur. Boierimea, slujitorimea fugisă care încotro putusă. Numai prè cu puţintei rămăsesă, oameni de curte. Şi-l îndemna o samă de boieri să s-închine la leşi. Şi-i scriè şi Şărban-vodă să s-închine, că s-a închina şi el, că i să scoboară şi nemţâi despre Ţara Nemţască, şi moscalii încă mărgu la Crâm, şi s-or face tot una.

Iară Cantemir-vodă nu s-au potrivit. Una, că ştiè rândul leşilor, că-i slujâsă, a dooa, îi era ficiorul la Poartă zălog, Antăiîohie-vodă bezădeoa. Ce nu-i da mâna. Ce el cu cine au avutu s-au tras spre Fălciiu înaintea tătarâlor, cum mai sus s-au pomenit. Şi cu aceasta au nemerit, de i-au ieşit mare laudă de la turci.

Pe cie vreme era vro 40 şi mai bine de codreni tălhari, de ţinè drumurile în Ţara de Gios. Agiuns-au la Cantemir-vodă de i-au iertat. Ş-au vinit toţi în Ieşi, şi i-au dus pe toţi în mănăstire, în Gălata, de-au giurat cum or sluji lui Cantemir-vodă şi ţărâi cu dreptate. Şi le-au dat leafă câte 4 lei de lună. Şi au pus capete dintre dânşii pe Zaharie şi pe Sandul şi le-u dat cărţi de volnicie, să strângă cât de mulţi. Şi cum au sosit la Piatră, au găsit un poghiaz de leşi cu căzaci, vro 200 şi mai bine. Şi aşè i-au lovitŭ fără veste, pe o negură, de i-au spart şi i-au spârcuit şi i-au prinsu şi vii, de i-au dus la Cantemir-vodă, de i-au tot înţăpat şi i-au spândzurat. Dece dintr-acea izbândă au început Cantemir-vodă a faci steaguri de lefecii în Roman şi în Cozmeşti şi-n Târgul Frumos, în Hârlău, în Podul Leloaie, în Ieşi. Ş-au început a-i birui pe tălhari ş-a-i prinde, de-i ducè la Cantemir-vodă, de-i tot omorâè cu fel de feluri de cazne.

Aşijdere şi Miron logofătul, fiind storaste la Putna, au făcut siimeni şi hânsari ş-au început şi dentr-acolo a răsâpi tălhari. Că numai o dată la o bătaie au prinsu 40 de tălhari şi i-au tăiat câte în patru bucăţi, de i-au pus pen prepeleci pe la drumuri. Pus-au Miron logofătul de-u lărgit şi drumul la Lunca Mândrişcăi, că, fiind drumul strâmtu, nu putè să umble de răul tălharilor. Şi aşè cu aceste au început a să mai stârpi. Că de ce-i omorâè, de ce să făcè mai mulţi în dzileli acestui domnu.

Aşijdere atunce, când-au vinit craiul mai nainte, după ce-au făcut Cantemir-vodă slujitori, vădzind Şerban-vodă că umblă tălhăret mult în Moldova şi n-are cine să le stè împotrivă, şi Cantimir-vodă n-au ţinut parola, cum s-au apucat, când l-au pus domnu, să omoare pe Iordachi Rusăt, ş-au fugit în Ţara Ungurească, triimis-au şi el pe Mănăilă căpitanul cu saragele să prindză pe giupâneasa lui Iordachi Rusăt. Dece aflându-să giupâneasa lui Iordachi cu multă bejenie pe Oituz, la un sat Grozăşti, de frica unui poghiaz leşescu ce viniè din sus, au apucat numai è, Iordăchioaia sângură, cu rădvanul. Numai de n-au prins-o sarageleli, iar altă ce-au avut agărlâc, i-au luat tot sarageleli. Şi peste noapte s-au întorsu sarageleli peste munte în Ţara Muntenească. Şi bejănari, cine-au fost, au sărit după dânşii a dooa dzi pe şleah şi nu i-au putut agiunge, şi s-au dus cu paci.

Triimisă sol pe Gavriliţă în Ţara Muntenească, la Şerban-vodă, Cantemir-vodă, că vădzu că s-au mâniiat Şerban-vodă pentru Iordachi şi pentru căci nu s-au închinat la leşi, de pe cum să adeverisă, când l-au pus domnu. Şi-ntorcându-să Gavriliţă înapoi, îndat-au şi murit. Dzic să-l fie otrăvitŭ Şerban-vodă. Caută de [a]cmu înainte de vedzi ce s-au lucrat zavistia şi răutatea în Moldova şi-n Ţara Muntenească, de pizma lui Şerban-vodă ş-a Cupăreştilor, ce-u avut veche.

Indată ş-au făcut pace cu Cantemir-vodă, de-au vinit de la Ţarigrad în Ieşi, Cupăreştii. Ş-au pus pe Iordachi visternicŭ mare, de i-au dat Cantemir-vodă cheia ţărâi în mână, şi i-au dat şi o samă de bani din cei ce-i luasă, iar pentru o

samă i-au dat târgul Scheia şi Drăcşani, şi pe frate-său Manolachi, staroste la Putna, de să mai adăogè vrăjbile cu muntenii. Pus-au şi pe fraţâi lor, acestor doi, pe Scarlatachi şi Laţcarachi şi pe Mihalachi, capichihăi la Ţarigrad. Ţine-te, săracă Moldovă, de acmu înainte de jac şi mâncări! Toţi aceştie tuscinci ficiori cuparului celui bătrân, de nu să sătura unul cu o sută sau doo de pungi!

Dat-au Cantemir-vodă toată taina ce-au avut cu Şerban-vodă lor. Bucurat-au Cupăreştii pe Cantemir-vodă că l-or faci domnu în Ţara Muntenească. Şi aşè tot să pârâè şi să mânca unii pe alţii.

Murind Gavriliţă cel bătrân, pus-au vornic mare în locul lui pe fiiu-său Vasâlachie, dar nu avè trecere la domnie ca tătâ-său. Şi pe ceilalţi fraţii ai lui au început a-i mai scădè din volnicia ce ave când trăiè tăt-său[1]. Scos-au şi pe Velicico din hătmănie şi l-au pus vornic mare de Ţara de Sus, şi hatman au pus pe ginere-său Bogdan. Dece Iordachi visternicul au şi legat frăţâe cu Bogdan hatmanul, vădzind că-i gineri lui Cantemir, de ţinè la un cuvânt, şi pe cielalţi boieri a-i călca din obiceiurile lor. Şi scotè mulţime de orânduieli pe ţară, şi pe mazâli dăjdii grele, şi pe breslaşi greutate, de s-au stâns de-atunce. Că era breslaşi mulţi în ţară atunce, cu mii de stupi. Şi Cantemir-vodă carte nu ştiè, sama nime nu-i lua, că-i supusesă pe cielalţi boieri, că ţara era iertată de bir de la-mpărăţâe. Iară Lăţcărachi tot triimitè la sute de pungi de lua, ni c-o pricină, ni cu alta. Oarice sta împotrivă pentru ţară Miron logofătul şi cu frate-său Velişco vornicul. Îi dzicè lui Cantemir-vodă şi lui Iordachi visternicul la mesă: „Mai des cu păharăle, măria ta, şi mai rar cu orânduieleli, că ţara îi iertată de la Poartă, ş-ei vrè să-ţi dai măria ta sama odată şi nu-i putè.“ Şi Velicico şi mai tare totdeuna să sfădiè cu Cantemir-vodă şi cu Iordachi visternicul. Care dintr-acele voroave având frică, au cădzut şi la prepus, de ş-au pus şi capeteli.

[1] Începutul acestei fraze şi partea finală a frazei precedente reproduc pasajele corespunzătoare din ms. 53, fiindcă textul ms. 253 este neclar.

Şerban-vodă făcusă gătire mare de oşti în Ţara Muntenească, şi făcusă câteva vasă, şeici, la Argeş, cu zahara, de sta gata să să scoboare pe Dunăre. Şi s-agiunsesă cu toate capeteli sârbimei pe di ciea parte de Dunăre şi triimisesă şi la nemţi pe frate-său Iordachi spătarul şi pe ginere-său aga Bălăceanul, ca să vie cu o samă de oaste nemţască. Agiunsesă şi la Moscu, să să scoboare la Crâm.

Şi stând împotriva sfatului un cneadzŭ mare, cheltuit-au Şerban-vodă de l-au otrăvitŭ, ca să nu mai hie potrivnic sfatului. Agiunsesă şi cu craiul Sobeţchi, ca să să scoboare în gios la Bugeag. Şi aşè şi el să purceagă cu această gătiri, să apuce Ţarigradul, când or hi turcii la Beligrad, la nemţi. Numai era pedică Cantemir-vodă cu Cupăreştii, că-l tot pârâè la Poartă. Dece Şerban-vodă, vădzind împidecarea lui Cantemir-vodă, au strânsu câţiva boieri moldoveni ce era în Ţara Muntenească pribegi, unii de frica lui Cantemir-vodă, alţâi pentru frica poghiazurilor leşeşti. Strânsu-i-au pe toţi la dânsul la sfat, la Bucureşti. Ş-au ales pe Ilie Drăguţescul să-l facă domnu în Moldova, cu toată cheltuiala lui, ca să să mântuiască de Cantemir-vodă, să nu-i mai fie piedică. Şi n-au zăbăvitŭ dup-acesta sfat Şerban-vodă ş-au şi murit. Dzic să-l fie otrăvitŭ fraţâi lui, stolnicul Costantin şi spătarul Mihai, că era un om groznic: nu veghè nimărui voia. Om mare la stat, cu ochii ca de bou, harnic, darnicŭ, milă făcè mare la streini, la slujitori. Cheltuiè mult, să-ş facă nume, iar nu să strângă. Cantemir-vodă încă de aceste oblicind de toate, pârâsă la Poartă pe Şerban-vodă. Şi turcii nu putè să-l măzâlească, că să teme de numeli lui Şerban-vodă, ce scrisesă la hanul să să gătedze să margă să iernedze în Ţara Muntenească, să prindză pe Şerban-vodă. Ce gătându-să, i-au şi vinit veste c-au murit. Ce gândeşte omul nu dă domnul! Că cine ştie la ce cumpănă arŭ hi vinit şi Ţara Muntenească, de n-ar hi murit atunce.

Rădicat-au fraţii lui Şerban-vodă, Costantin stolnicul şi cu Mihai spătarul, domnu atunce pe un nepot a lor de sorŭ, anume Costantin Brâncovanul Băsărab în locul lui Şerban-vodă. Avè

Şerban-vodă ficior mare, şi n-au vrut fraţâi lui Şerban-vodă să-l puie pe dânsul, căce nu trăiè bine cu doamna.

După ce s-au aşedzat Brâncovanul în scaun în Bucureşti, gâlceava şi zavistia cu Cupărestii tot au rămas şi la Brâncovanul, cum era şi la Şerban-vodă, de să tot pârâè unii pe alţii la Poartă, de să tot făcè cheltuială amânduror ţărilor.

Început-au Brâncovanul a supăra pe doamna lui Şerban-vodă cu feluri de feluri ş-a-i lua bani de pe unde era mistuiţi. Că-i fiindu-i nepot şi-n cinste la dânsul, îi ştiè. Dece aga Bălăceanul, ginerele lui Şerban-vodă, dac-au înţeles de acea supărare, n-au vrut să vie de la nemţi ş-au rămas acolo la Sâbiiu. Iar Iordachi spătarul, fratele lui Şerban-vodă, au venit la Brâncovanul de la nemţi, de unde-lè triimisesă Şerban-vodă. Dece doamna lui Şerban-vodă căzdzus-în mare prepus, văzdzind c-au rămas ginere-său Bălăceanul la Sâbii. Şi pusesă trei steaguri de lefecii moldoveni, anume Beşlaga şi Vicol şi Tatul, de-o păzâè pe dânsa şi pe ficiorul ei, Gheorghe bezadè, lasat la Drăgăneşti, să nu fugă la ginere-său la nemţi.

Iară după ce-au trecut un an a domniei Brâncovanului, coborâtu-s-au Bălăceanul cu oşti nemţeşti şi cu Hezăr ghenărarul de au venit în târgu în Bucureşti.

Dar ficiorul lui Şerban-vodă, cum au înţeles c-au trecut nemţâi munteli în Ţara Muntenească, de vin la Bucureşti, într-o sară s-au îmbrăcat cu haine proaste ş-au ieşit printre straja de la Drăgăneşti ce-l păzâè şi s-au dus înaintea oştii nemţeşti. Ş-au rămas numai doamna sângură la Drăgăneşti în pază.

Brâncovanul, dac-au vădzut că s-apropie oştile nemţeşti de Bucureşti, au lăsat Bucureştii şi s-au scoborât la sat la Ruşi, cu toată casa lui, şi boieri, şi curte, slujitori, ş-au şedzut acolo la Ruşi vro doo, trei săptămâni. El şedè în Ruşi şi nemţâi în Bucureşti, cale de opt, noo ceasuri unii de alţii. Şi purta de grijă Brâncovanul de zahara, de le da tot de-agiunsu de ce li trebuiè, şi pe de altă parte au făcut ştire la Poartă şi la tătari să vie.

Tremăs-au atunce ghenărar Heizăr pe un culonel cu vro sută de nemţi la Drăgăneşti, de au luat pe doamna lui Şerban-

vodă de au dus-o în Bucureşti. Cu voia Brâncovanului era, că Drăgăneştii de Ruşi nu era departe, cale de doo ceasuri.

După ce-au rădicat pe doamna din Drăgăneşti, vinit-au numai sângur ghenărar cu capul lui, cu vro sută de oameni, de la Bucureşti la Drăgăneşti. Şi s-au sculat şi Brâncovanul din Ruşi, de s-au dus la dânsul în Drăgăneşti de s-au împreunat cu dânsul. Ş-au mâncat ş-au vorovit cinci, şesă ceasuri ce i-au trebuit. Şi aşè s-au întorsu ghenărar iarăşi la obuzul lui în Bucureşti, şi Brâncovanul s-au întorsu la obuzul lui la Ruşi. Ţara n-o lăsa să să bejănească. Pe cine-i prindè le tăiè nasul, urecheli, de sta pe loc, ca să poarte de grijă zaharelei oştilor.

Atunce toţi boierii munteneşti îndemna pe Brâncovanul să s-închine la nemţi. Numai unchiu-său stolnicul Costantin n-au priimit acestu sfat şi nu l-au lăsat să s-închine. Când va Dumnedzeu, şi omul nemereşte sfatul.

Atunce fiindu domnie nouă, şi viind oşti, şi neavând cu ce să chivernisi în grabă, trebuind bani, au scos văcăret întăieş dată un tult de vită şi doi orţi de cal, de-au rămas obiceiu până astădzi. Şi de acolo de la munteni, peste câţiva ani la domnia lui Costantin Ducăi-vodă, au sărit scânteia şi la noi în Moldova, de s-au aprinsu acestu pojar de obiceiu.

Dece în scurtă vreme au purces şi tătarâi a vini în Ţara Muntenească. Brâncovanul îndat-atunce au dat ştire ţărâi să să dè în laturi în munţi. Ş-au triimis doamna la mănăstire la Brad, la munte, şi el au purces în tâmpinarea soltanului la Buzău. Şi numai într-acea dzi să nu să fie tâmpinat cu soltanul, era să prade ţara.

Iar nemţâi, dac-au înţeles că vin tătari, s-au rădicat cu doamna lui Şerban-vodă şi cu toţâi din Bucureşti ş-au trecut munţâi la Braşov. Şi tătarii cu Brâncovanul i-au gonit păn-au trecut munţâi, şi nemic nu le-u putut strâca. Iar pe ţară au strâcat-o rău tătari, că numai căce n-au luat robi, iar altă ce-au găsit tot au luat. Că acolo sunt munţâi goli, nu pot să s-ascundză oameni şi dobitoaceli, şi era vreme şi de iarnă. Ce au rămas oameniăiî numai cu sufleteli.

Iar de vară, după ce s-au făcut, trecut-au tătarâi doo, trei rânduri pen Ţara Muntenească. Şi la mărsu şi la întorsu tot pen Ţara Muntenească trecè, de mergè la Beligrad, unde să bătè turcii cu nemţâi, de făcè bogată stricăciune Ţărâi Munteneşti.

În al doile anŭ de domnia Brâncovanului rânduit-au împărăţia turcească pe munteni şi pe moldoveni şi pe tătari şi pe un sarascher cu turcii, o samă, să ducă pe Tucul grof să-l puie craiu în Ţara Ungurească. Dece de aice din Moldova au mărsu hatmanul Bogdan cu o samă de moldoveni, şi un soltan cu tătari, şi Brâncovanul cu capul său şi, agiungând la marginea Ţărâi Munteneşti unde să cheamă Câmpina, ieşitu-le-u Heizărŭ ghenărar şi cu aga Bălăceanul şi cu câteva mii de nemţi. Ş-au dat războiu foarte tare, de îmbe părţile, şi groznic, câteva ceasuri, şi pe urmă au spart pe nemţi. Ş-au purces nemţii în răsâpă. Şi atunce au prinsu pe Heizăr ghenărarul la mâna-i lui Tuchil grof, şi Bălăceanul au pierit în războiu, dar au pierit şi sarascherul turcescu, că l-au lovitŭ un glonţu tocma în gură. Dzic că la acel războiu să fie fostu mai mult izbânda despre partea căzacilor Brâncovanului, care le era cap căzacilor un moldovan, anume Costân, ficiorul Nenului.

După ce au aflat Brâncovanul pe Bălăceanul mort în războiu, trimisu-i-au capul la Bucureşti, de l-au pus într-un prepeleac în mijlocul ogrădzâi lui, de-au şedzut vrun an cu capul în prepeleac. Şi au învăţat de i-au răsâpit şi curţile şi ograda, de-au rămas numai jărişte.

După izbânda ce-au făcut acolo, intrat-au Tuchil grof în Ţara Ungurească cu toate oştile ce scriu mai sus. Ş-au început a strâca şi a arde ş-a robi pe care nu vrè să s-închine lui. Ş-aşè au umblat câteva dzile, strâcând pen Ţara Ungurească, păn' ce s-au rădicat altă oaste nemţască ş-au purces asupra lor. Dece hrof cu turcii şi cu tătarâi n-au cutedzat să stè împotrivă-le ş-au fugit peste munţi înapoi în Ţara Muntenească. Iar Bogdan hatmanul, vrând dreptu să iasă pe Oituz la Ţara Moldovei, ieşitu-i-au ţărănime săcui înainte la Oituz, la strâmtoari, de i-au dat războiu toată noaptea, de cu mare greu au scăpat de-au

ieşit din mâna lor, că era să piară cu toţii. Iar tătari s-au dus în Bugeac acasă, iar Tucul grof cu oastea lui, cu ungurimea, au rămas în Ţara Muntenească de-au iernat ş-au şi vărat, şi multă strâcăciune făcè ţărâi. Numai, păn-a să rădica Tucul grof de s-au dus în Ţara Turcească, foarte cu puţintè oaste curuţi de-a lui rămăsesă, că pusesă Brâncovanul oameni de-a lui, pe care curuţ îl găsiè în laturi, pe tainâ îl şi ucidè.

Făcut-au leşii la Zvancea ocop, din sus de Zvancea, de-au aşedzat oaste. Triimis-au şi ăînî cetatea Sorocei un polcovnicŭ iar cu oaste. Aşedzat-au şi-n ţinutul Cernăuţului în câteva locuri, de-au făcut părcane de-au aşedzat oaste joimiri moldoveni şi leşi: în Vasâleu, pe Nistru, drăgani, în Orăşeni pe Zaharoţchie cu leşi, în Coţmani pe Dobravschie tiji cu leşi, în Bănila pe Turculeţŭ cel mare cu moldoveni, în Hliniţă [pe] Botedzu tiji [cu] moldoveni, în târgu în Cernăuţi ăpeî Brăneşti, în Cuciur [pe] Turculeţŭ cel mic cu moldoveni. Şi aşè cuprinsesă tot ţinulul Cernăuţului de-l ţinè. Şi altă treabă n-avè. În toate dzileli să bătè cu turcii supt Cameniţă, că păzâè drumul Cameniţâi de cine trecè. Tot îi lua de grumadzi şi-i robiè şi să slobodziè furiş în Moldova şi-n Bugeag, de apuca herghelii a cui găsâè, şi lua şi limbă. Şi cându ducè turcii zaharali în Cameniţă, le ieşiè înainte ori la dus ori la întorsu, de-i robiè, şi de bogate ori îi şi smintiè. Aşijdere şi lepcanii din Cameniţă şi cu turcii ieşiè şi loviè pe joimiri, pe unde era aşădzaţi, fără veste, şi de bogate ori îi strâca.

Tătarâi din Bugeag, hanul, soltani, câte de trei, patru ori mergè în Ţara Leşască, de-i prăda cât le trebuiè. Şi la întorsu, slăbindu-le cai, fiind uneori iarnă, ieşiè joimirii de pen zămci de-i loviè. Pe urmă şi scote duiumuri şi robi, iară uneori îi robiè tătari pe dânşii.

Odată, ieşindu Turculeţ cel mare la Ştefăneşti, la drumul Cameniţâi, să iè limbă, au vădzut vro 40 de turci pe şlah viind de la Cameniţă. Deci Turculeţ, trecând Prutul să margă la dânşii să-i lovască, au apucat de-au trecut numai vro treidzăci de joimiri, şi s-au şi rumtu gheaţa, că era de primăvară. Ş-au rămas

oastea cea multă a lui Turculeţŭ di ceasta parte, neputând trece Prutul, că să rumsesă gheaţa. Dece Turculeţ au ieşit înaintea celor 40 de turci, şi aşè s-au bătut faţă la faţă vro doo ceasuri, că nu putè cie oaste să treacă să le dè agiutor. Şi i-au înfrânt pe turci şi i-au prinsu vii, care n-au pierit la bătaie. Numai doi au scăpat, şi i-au luat robi de grumadzi de i-au dus în Ţara Leşască. Pe unii i-au triimis la craiul, de ş-au făcut nume şi cinste, pe alţâi i-au ţinut la dânsul, la Bănila, de s-au răscumpărat. Ş-au găsit atunce la acei turci neguţitori 50 de pungi de bani gata, fără odoară şi haine şi cai.

În al şesăle anŭ a domniei lui Cantemir-vodă coborâtu-s-au craiul Sobeţchi cu oşti grele iar în Ţara Moldovei, fiind îndemnaţi şi de munteni, de Brâncovanul, de pe cum era învăţat ca să facă rău acestei ţări, de să acolisiè de dânsa totdeuna, pe cum şi mai pe urmă, de-au adus şi pe moscali cu fapteli lui. Care, Dumnedzău, pentru suspinurile săracilor, i-au plătit de s-au stânsu pomenirea lui cu totul. Ş-au vinit craiul cu obuzul pe la Botăşeni şi pen Cotnari păn' la Târgul Frumos, şi de la Târgul Frumos iar s-au întorsu la ţara lui, că era vreme de toamnă. Şi atunce, întorcându-să, au lăsat oaste cu bucate în cetate, în Neamţu, şi-n Suceavă, în mănăstirea armenească, şi-n Agapia în mănăstire, şi-n Săcul, şi-n Câmpul Lungu, şi-n Hangu. Şi când au agiunsu cu obuzul pe Siret pe la Ropcea, aşè i-au lovit o ploaie cu ninsoare, de i-au ţinut acel vicol vro trei, patru dzili, de-au murit oastea mai bine de giumătate, îngheţată şi leşinată, că era pe la noiemvrii. Iar caii le-u murit toţi din obuz, de le-au rămas carăle şi carăteli şi puşceli toate la Ropcea. Dzic că nice craiul mai n-au fostu având cal să-ncalece. De-biè au mărsu păn' la Sletin, că i-au fostu lovitŭ mânia lui Dumnedzău, de nu era numai vicolul, ce-i lovisă o boală, de muriè şi oameni şi cai. Şi la anul au triimis din Ţara Leşască de-au luat puşcele de la Ropcea.

Tătarâi şi cu Cantemir-vodă n-au vrut să margă mai nainte după dânşii de la Criveşti, ce s-au întorsu înapoi. Îndemnatu-i-au Cantemir-vodă pe tătari să margă înainte, că, de-r hi mărsu, i-ar hi luat pe toţi de grumadzi. Numai tătarâi n-au vrut să margă.

Dzic că Sobeţchi s-au fostu agiunsu cu tătari, de-au fos' tot una. Numai în videala leşilor s-arăta neprietin. Că odată s-au fostu tâmplat într-o noapte de-au tăiat pe nişte tătari prè rău Turculeţ al nostru cu moldovenii[1]. Şi a doo dzi vădzindu Sobeţchie, au fostu jăluind pe tătari: „Păcat c-au pierit atâţe viteji!" Ş-au fostu dzicând lui Turculeţŭ pentru ce i-au lovit noaptea furiş. Că el avè prieteşug cu dânşii încă din hătmănie.

După ce s-au dus craiul în ţara lui, scris-au cărţi la-mpăratul Neamţului şi la papa de la Râm, de să făliè pe- cum au luat atâte cetăţi din Ţara Moldovei. Şi pe celi scrisori papa de Râm tot îl credè şi-i trimitè bani să facă oaste asupra păgânilor. Căce aşè era voroviţi şi cu împăratul Neamţului: el să margă pe de o parte, şi celalalt pe de alta.

Triimis-au Cantemir-vodă o samă de tătari cu moldoveni lefecii în Câmpul Lungu şi-n Hangu, de-au prădat ş-au arsu, ca să scoaţă pe joimiri. Şi nu i-au putut scoate, iară duium şi robi au luat mult tătarâi. Şi-ntorcându-să înapoi pe la Ieşi, încă le-au dăruit Cantemir-vodă tuturor mârzacilor postavuri şi atlazuri. Şi s-au dus în Bugeag.

În al şeptele anŭ a domniei lui gătitu-s-au Cantemir-vodă cu oastea lui de-au mărsu să iè cetatea Sorocii, împreună cu Daltaban-paşe, sarascherul Obluşiţâi, şi cu hatmanul Steţu a Ocrainii hanului şi cu câteva mii de tâtari. Ş-au stătut pen pregiurul cetăţâi câteva săptămâni, de-u tot bătut-o cetatea, de-au făcut meterezuri şi lagumuri. Ş-au dat năvăli prè tare, şi n-au putut-o lua, şi au pierit multă oaste atunce, când da năvăli turcii şi moldoveni. Şi nu era atâta oaste în cetate, ca doo, trei sute de drăgani şi căzaci; numai ei din cetate nemeriè tot în om, iar cei den afară nu putè să le strâce nemic. Şi s-au întorsu înapoi la Ieşi, fără nice o izbindă şi cu multă pagubă de oaste.

Tot într-acel anŭ, mai nainte ce-au mărsu la Soroca, strânsu-s-au toţi ficiorii lui Gavriliţă şi cu alţi boieri mulţi de Ţara de

[1] Ultimele cinci cuvinte din această frază sunt scrise de Neculce însuşi. Lectura „al" nu-i sigură: literele au fost tăiate, în parte, când s-a legat manuscrisul.

Gios la nunta lui Ion Pălade, la Băcani, din sus de Bârlad. Şi acolo au fostu şi vornicul Velicico, fiind cumnat lui Pălade. Şi srângându-să acolo la-cea nuntă, au sfătuit şi s-au giurat cu toţâi, ei înde ei, să fug-în Ţara Muntenească la Brâncovanul, să le dè agiutor de cheltuială, să margă la Poartă să pârască pe Cantemir să-l scoată din domnie, să rădice domnu dintre dânşii pe Velicico vornicul.

Dece s-au sculat un boierŭ dintre dânşii, anumi Ilie Ţifăscul, care îl poreclisă pe urmă Frige-vacă, şi i-au pârât la Cantemir-vodă, de le-u spus tot sfatul. Că era boierii de la o vreme prè supăraţi de Cantemir-vodă, că era la curte boierinaşi, tot ficiori de mojâci codreni şi gălăţeni. Şi dzicè Cantemir-vodă că domnul face neamurile, domnul le strânge. Şi-i era urâţi ficiorii cei de boier, să nu-i vadză într-ochi, de pe cum îi era nătura lui. Şi era în cinste numai hatmanul Bogdan, ginere-său, şi cu Iordachi visternicul Rusăt. Aceşti doi schivernisiè şi mânca ţara, cum le era voia. Dece boierii pe acee vreme nu mai putè suferi să fie călcaţi de acei doi boieri şi de mojâcii aceloralalţi mai mici de curte. Că când ieşiè la ţară cu slujbe, boierinaşii făcè multe năcazuri casălor celor mari a boierilor.

Dece Cantemir-vodă, cum au înţeles acel sfat, din Ilie Frige-vacă, a boierilor, au şi răpedzit într-o noapte boierinaşi d-è lui şi slujitori, să-i prindză pe toţi pe acie. Dece unii au scăpat în Ţara Muntenească, iar pe carei i-au prinsu i-au adus la Ieşi. Şi pe Velicico vornicul, după ce l-au adus la Ieşi, era zavistie mai mare despre Cupăreşti, împungându-să cu horba mai denainte vremi. Şi avè şi sâială de dânsul, căce era mai om decât toţi. Atunce în grabă Cantemir-vodă în mânie l-au bătut cu buzduganul şi l-au închis în beci. Deci neprietinii lui Velicico atunci au şi aflat vreme de-au dzis lui Cantemir-vodă: „De vreme că te-i grăbit de l-ai bătut, nu-l lăsa viu. Păzeşte de-l omoară, că, d-è scăpa viu, mâne, poimâni el ne omoară pe toţi“. Şi el încă îndat-au ascultat şi l-au scos noaptea de i-au tăiat capul denaintea porţâi. Pentru bineli ce-au dat ştire Velicico lu Iordachi visternicul, de-au fugit când vrè să-l omoare

Cantemir-vodă, acum i-au mulţămit şi Iordachi visternicul într-acesta chip, ca un grec. Şi aflară atunce neprietinii vreme de-au dzis lui Cantemir-vodă: „Acmu, de vreme c-ai omorât pe Velicico, triimite de prinde şi pe frate-său, Miron logofătul, de-l omoară. Ori vinovat, ori nevinovat, să nu scapi, c-apoi încă a hi mai rău şi de tine şi de noi“. Deci Cantemir-vodă nu ş-au socotitŭ viiaţa lui, că era trecut cu bătrâneţeli, om de 70 de ai, de numai cât nu-i sosâsă ceasul şi lui, ce s-au potrivit neprietinilor şi nu ş-au cruţat sufletul. Ce ca un tiran au triimăs pe Macrei, vătavul de păhărnicei, cu slujitori de l-au luat decolo, de la casa lui de la Bărboşi, de l-au dus păn-în Roman, şi i-au tăiat capul. Şi când l-au găsit Macrei acolo la Bărboşi, atunce-i murisă şi giupâneasa. Şi nemic nu ştiè de sfatul frăţinesău sau de a celoralalţi boieri, că nu era amestecat cu ceielalţi boieri la sfat. Că el pornisă atunce pe un ficior a lui, pe Neculaiu, să iè fata Ducăi-vodă de la Ţarigrad şi să gătasă şi cu celalalt să iè fata lui Cantemir-vodă, să s-încuscredze, şi nice cu gândul nu gândiè că i-a vini o furtună ca acie.

Dzisu-i-au slujitorii, când l-au găsit la Bărboşi, să fugă, că nu-i departe în Neamţu, iar el n-au priimitŭ, ştiindu-să drept. Gândiè că l-or duce la Ieşi şi s-a îndrepta. Iar după ce i-au vinit Macrei, şi viind zapciu după zapciu să piară, nu l-au mai îngăduit ş-au pus de l-au tăiat în Roman. Şi mult s-au rugat lui Macreiu să-l ducă păn-în Ieşi, iar Macrei, ca un om rău şi de nemic, nu i-au fostu milă de sufletul stăpânu-său şi s-au grăbit de l-au omorât. Că de l-ar hi dus în Ieşi, poate s-ar hi îndreptat şi n-ar hi pierit. Că multe slugi să tâmplă la domni vrednice, de nu să grăbescu şi ferescu pe stăpâni de păcat, şi pe urmă cad la laudă şi despre stăpân, şi despre oameni, şi despre Dumnedzeu. Iar acesta, ca un varvar, nefiind de neam, n-au socotitŭ.

Cantemir-vodă dup-acee mult să căiè ce-au făcut şi de multe ori plângè între toată boierimea şi blăstăma pe cine l-au îndemnat de-au grăbit de i-au tăiat. Că, după ei, n-au trăit un an nice Cantemir-vodă ş-au murit.

Iar pe Vasâlie vornicul, ficiorul lui Gavriliţă, şi pe frate-său Solomon şi pe frate-său Costachi şi pe Gheorghiţă Mitre şi pe

Dedul spătar Arbănaş şi pe tustrei ficiorii lui Miron, pe toţi pe aceştie i-au prinsu şi i-au închis, unii în turnu, pe unii la simeni, pe alţâi pen beciuri, şi pe Neculaiu, mărgând să s-însoare, l-au întorsu de la Bârlad de l-au închis şi pe dânsul.

Iară Lupul, ficiorul lui Gavriliţă, şi Costantin cumnatu-său, păharnicul Lambrino, şi cumnatu-său Ivaşco şi Antiohie Jora şi Bujorăneştii şi alţii din Bujorăneşti au scăpat în Ţara Munteneascâ, la Brâncovanul, şi de-acolo s-au gătit şi s-au dus la Odrei, la Poartă, să pârască pe Cantemir-vodă. Şi le-u dzis atunce Brâncovanul să nu să grăbască să margă atunce la Poartă, că-i prietin vizirul Cupăreştilor. Ei n-au ascultat ş-au păzit de au mărsu.

Iară Cantemir-vodă, după ce-au înţeles, au răpedzit şi el pe Bogdan hatmanul şi pe Iordachi Rusăt visternicul, cu alţi boieri mulţi de ţară, de s-au pârât de faţă cu toţâi la Divan. Şi i-au dat pe toţi în obedzi de grumadzi, de i-au adus la Cantemir-vodă în Ieşi.

Dece Cantemir-vodă, după ce i-au adusu-i, i-au pus la închisoare, şi nu i-au omorât, c-au poroncit Poarta să nu-i omoare. Şi ş-au adus aminte şi de giurământul ce-au giurat Cantemir lui Gavriliţă celui bătrân, să nu-ş atingă sabia de neamul ficiorilor lui. Ce i-au pus bani pe toţi, să-i întoarcă cheltuiala ce-au cheltuit la Poartă, pe unii câte dzeci pungi, pe alţii câte 5, pe alţii câte cum au socotit. Şi după ce ş-au plinit banii, i-au dat pe chezăşie şi i-au slobodzit. Deci carei au avut putinţă şi prietini, mai curând au dat, şi i-au slobodzit, iar carei au fostu mai neputincioşi au şădzut mult închişi, şi i-au bătut păn' ş-au plătit banii. Iară ficiorilor lui Miron nu le-u luat nemic şi i-au dat pe chezăşie şi i-au slobodzit.

Din toţi boierii rămăsesă Dedul spătarul Arbănaşul închis în turnul clopotniţâi la Trei Sfetiteli. Şi-l pusesă 10 pungi de bani, şi n-avè cu ce plini, că era un om mai scăpat. Şi poate avè şi pizmă pe dânsul, că-l scoses-în doo rânduri să-i taie capul. Dece el într-o noapte au îmbătat pe siimeni, pe străjerii ce-l păzâè, şi s-au slobodzit cu o frenghie pe o ferastră din turnu pănă gios ş-au apucat de-u încălecat cu doi ficiori ş-au fugit.

Dar Cantemir-vodă a doo dzi, dac-au oblicit c-au scăpat, au poroncitŭ să nu-l mai caute nime, nice să-l mai gonească. Că, de vreme c-au încălecat, nu este nime harnic să-i stè împotrivă sau să-l prindză pe om pe cela. Că-l ştiè el ce viteaz bun este, c-au fostu cu dânsul la războiu. Că, când alerga pe cal cât putè, săriè de pe un cal pe altul, şi pune 3 cai alături şi de pe gios să răpedzie şi-i săriè pe tustrei pe sus. Nu era altu om în ţară ca dânsul harnic şi viteaz. N-au zăbăvitŭ prè mult şi ş-au făcut pace şi au vinit în ţară, şi l-au iertat Cantemir-vodă.

Dup-acie Cantemir-vodă au strâcat logodna cu Pătraşco, ficiorul lui Miron logofătul, şi ş-au ales din toţi ficiorii de boierŭ pe Mihălachi, ficiorul lui Ion Răcoviţă vornicului, de l-au luat gineri. Care acela pe urmă au cădzut domnu, de-i dzic Mihai-vodă. Ş-au făcut nuntă cu dânsul domnească şi l-au şi boierit, l-au făcut comis mare, iar pe urmă l-au făcut stolnic mare. Numai n-au avut parte de dânsul, că n-au trăit mult cu dânsa, şi i-au murit fiică-sa. Căce Cantemir-vodă era cumătru cu cuscru-său Ion Răcoviţă, că-i botedzasă Cantemir-vodă un copil lui Ion Răcoviţă, mai mic decât ginere-său Mihălachi. Căce poate n-au răbdat Dumnedzău. Numai Mihălachi mai pe urmă, la domnia lui Ant[i]ohie-vodă, au luat altă fată de boier, a Dedului spătarului de la Gălaţi, şi cu acie au vieţuit, de-au făcut copii şi-au fostu şi domnu.

Cantemir-vodă şi Cupăreştii s-au mai apucat şi de alt danţu asupra muntenilor, şi muntenii asupra lor. Ţineţi-vă, săracelor ţări, dacă sunteţi putencioase, de acmu să biruiţi nevoile din pizmele vechi la ce s-au început să să lucredze!

Era un boier de mult priibag din Ţara Muntenească în Ţara Ungurească, anume Stoica păharnicul, şi şi cu alţâi mai mici, iar munteni pribegi, încă de când au luat domnia Şerban-vodă. Chematu-i-au Cantemir-vodă de la Braşov aice la dânsul în Moldova. Ş-au început a faci pâră şi harzuri la Poartă, a pârâ pe munteni cu feluri de feluri de pâri, cum suntu haini şi bogaţi. Ce Poarta dintâiu i-au îmbucurat. Şi i-au trimis Cantemir-vodă la Poartă la Cupăreşti, la spătarul Lascarachi cuparul, fiind

capichihaia lui Cantemir-vodă, să pârască pe munteni şi să isprăvască domnia lui Cantemir-vodă în Ţara Muntenească.

Dece ştiu c-au isprăvit Cantemir-vodă bine! Că, după ce-au oblicit muntenii, au cheltuit Brâncovanul la Poartă 1000 de pungi. Ş-au luat Brâncovanul pe ceielalţi de grumadzi. Şi pe cuparul Rascarachi, fratele lui Iordachi vistiernicul, l-au făcut surgun la Rodos. Şi era să mazâlească şi pe Cantemir-vodă. Numai au sosit veste atunce c-au murit. Dusu-l-au pe Stoica la Brâncovanul în Bucureşti, cu o lăcată cât un şlic de mare la grumadzi. Şi l-au scos la Divan înaintea a toată ţara ş-apoi l-au purtat tot ţârgul cu lăcata de-a grumadzii. Ş-apoi l-au spândzurat îmbrăcat, încălţat, la târgul de afară. Şi pe-cele soţâi a lui, pe unii i-au spândzurat şi pe alţâi i-au iertat.

Într-acea vreme vorovit-au tustrei ficiorii lui Miron logofătul şi cu Vasâlaşco spătarul Ca[n]tacozâno şi cu frate-său Ilie şi cu Dumitraşco Ursachi să fugă din ţară de grele dăjdi şi prepusuri. Că nu mai putè birui de răul lui Iordachi visternicul. Că învăţasă Iordachi de le tot cumpăra odoarăle şi sateli făr' de preţŭ, că-i tot îngreuiè cu dăjdile. Cantemir-vodă, oblicind că vor să fugă, trimis-au steaguri de slujitori să-i prindză. Dece ficiorii lui Miron au prinsu de veste ş-au scăpatŭ la comăndatul de Cetatea Neamţului. Iar pe cielalţi boieri, neavând veste, i-au prinsu lefeciii, şi le-au jăcuit casăle, şi i-au pus în here, şi i-au pornit la Ieşi.

Când au agiunsu în Valea Leţcanilor, i-au şi tâmpinat vestea, nărocul lor, c-au murit Cantemir-vodă. Şi i-au slobodzit din hiere. Dece au mărsu în Ieşi de-au fostu la-ngroparea lui Cantemir-vodă. Şi s-au împreunat cu beizăde, ficiorul lui Cantemir-vodă, anume Dumitraşco. Şi i-au îmbunat Dumitraşco-vodă cu cuvânt bun, că, de va da Dumnedzău să fie pe voia lui de la Poartă, i-ar milui. Şi iar boierii să ruga şi ei să ierte pe tată-său. Şi i-au slobodzit să margă acasă, cum au şi fugit în Ţara Muntenească, la Brâncovanul, că le era rudă, de-au răpedzit Brâncovanul la Poartă pentru Costantin-vodă, ficiorul Ducăi-vodă celui bătrân.

Cantemir-vodă, după ce-au murit, ţinutu-l-au mort tăinuit o dzi şi o noapte, păn' s-au gătit cărţile de-au făcut harzuri de la

ţară la Poartă, de poftiè să puie pe un ficior a lui Cantemir în locul tătâne-său. Şi au răpedzit pe vătavul Pârvul şi cu Ştefăniţă Rusăt, ficiorul lui Manolachi postelnicul. Şi după ce-au pornit cărţile, a dooa dzi s-au agiunsu Bogdan hatmanul şi cu Iordachi visternicul şi cu toţi slujitorii să rădice pe Dumitraşco beizădeoa, ficiorul lui Cantemir-vodă, domnu în locul tătâne-său. Dece au gătit Divanul cel mare şi s-au strânsu toată boierimea şi mitropolitul şi slujitorii la curte. Ş-au adus la curte pe un agă a vizirului turcu, ce era vinit cu trebi împărăteşti în Ieşi.

Atunce au spus a tot nărodul c-au murit Cantemir-vodă. Ce slujitorii au şi-nceput a strâga că altul nu le trebuie să fie domnu, fără cât Dumitraşco beizădè, ficiorul lui Cantemir-vodă. Ce boierii şi ţara nu cutedza să dzic-într-alt chip, că să teme de slujitori, ce numai le căuta să priimască şi să dzică cum dzic slujitorii. Turcul aga, vădzind că strâgă cu toţâi într-un cuvânt, au luat un căftan ş-au pus în spateli lui Dumitrasco beizădeoa. Şi beizădeoa au îmbrăcat pe turc c-un contăş cu soboli. Ş-au şedzut amândoi în scaone. Ş-au început a da din puşci şi a dzice surlele, şi toţi boierii şi slujitorii, căpeteniile, cineş după rândul său, au purces a săruta poala turcului ş-a lui Dumitraşco beizădè. Şi dup-aceea au încălicat cu alaiu ş-au purces la Sfetei Neculaiu, de i-au cetit molitfeli de domnie dup-obiceiu.

Scos-au oasăle lui Cantemir-vodă boierii cei mari afară, supt cortu, în ogrăjoara cea mică la curtea domnească. Şi l-au ţinut trei dzile, păn' l-au grijit, ş-apoi l-au dus la Sfete Neculaiu de l-au îngropat în gropniţa lui Antonie-vodă. Şi s-au tâmplat atunce la prohodul lui 4 patrierhi, unul de Ierusalim şi altul de Antohia şi altul de Alicsăndria şi unul mazâl de Ţarigrad, Iacob. Ş-au domnit puţin, nu deplin 8 ani, şi ş-au plătit şi el datoria dup'obiceiul acestei lumi.

După ce-au îngropat pe Cantemir-vodă, au şedzut în scaonul domnescu fiiu-său Dumitraşco beizade, de au domnit 3 săptămâni. Ş-au vinit un capegiu de la Poartă de-u luat pe Dumitraşco-vodă beizadè. Iar Bogdan hatmanul şi Iordachi visternicul într-aceli 3 săptămâni n-au dormit, ce s-au gătitu-să. Ş-au pus

străji din Gălaţi păn-în Ieşi, şi când au sosit capegi-baş în Ieşi să iè pe beizădè şi pe dânşâi, ei au fugit din Ieşi.

Căci atunce, mărgând veste la Poartă c-au murit Cantemir-vodă, Brâncovanul, domnul muntenescu, au apucat înainte ş-au isprăvitŭ domnia lui Costantin sân Ducăi-vodă, de-au îmbrăcat căftan de la Poartă de domnia Moldovei. Atunce au făcut şi pe Laţcarachi surgun ş-au luat şi pe Staico de grumadzi. Totodat-atunce s-au tâmplat de au triimis şi la Dumitraşco-beizădeoa, sân lui Cantemir, să-l ducă la Poartă şi să prindă pe Bogdan hatmanul şi pe Iordachi visternicul, să-i ducă la Poartă să dè samă pentru ce-au mâncat ţara. Deci Bogdan şi Iordachi au fugit în Ţara Leşască, cum mai sus să pomeneşte. Pe-aceste lucruri poate şi alţâi să să încreadză cu Poarta turcească, că unele să gătiè şi alteli s-au făcut!

Acel capegiu-baş ce-au vinit cu mazâlia, ce-au luat pe Dumitraşco Cantemir beizădeoa din Ieş, fusesă bun prietin mai nainte lui Cantemir-vodă, şi de neamul lui era cerchez. Şi fără zăbavă dup-acee au căzdut de-au fost şi paşe şi musaip la-mpăratul, care-i dzicè mai pe urmă Cerchez Mehmet-paşe imbriorul. Era şi un boierŭ atunce aice în Ieşi, Ştefan comisul Cerchez. Dece atunce Ştefan comisul Cerchez mult s-au rugat acelui capegiu pentru Dumitraşco beizădeoa, să-i fie milă de dânsul, că-i un copil, având cunoştinţă cu acel capegiu, fiind amândoi cerchezi, încă de la domnia lui Cantemir-vodă. Ce, după ce l-au dus la Poartă, stătut-au munteni şi cu Costantin Duca-vodă cu multe pricini asupra ficiorilor lui Cantemir-vodă, de le cerè multă somă de bani. Ce nemică nu le-au putut strâca, că s-au pus tare acel capegiu-baş pentru dânşii. Şi mai pe urmă, după ce-au căzdut mai la cinste acel capegi-baş, au făcut şi alte lucruri mari, carei la rândul lor s-or pomeni.

De la Cantemir-vodă nescareva avere nu le-u rămas, că ce era vinitul mânca alţâi, cum mai sus s-au pomenit. Atunce la moarte 50 de pungi de bani le-u dat la patriarhul de Rusalim, să li mistuiască. Şi patriarhul, pentru voia muntenilor, le-u spus turcilor, şi le-u luat. Şi copii numai au rămas cu vro

10—15 pungi de bani. Ce Dumnedzău unde va, nu trebuiescu bani. Că acel Cerchez Mehmet-paşe le-u prinsu mai bine decât mii de pungi de bani. Că unde va Dumnedzău, sunt şi bani, şi prietini, şi de toate. Că nime nu mai gândiè c-or mai ieşi ficiorii lui Cantemir la domnie, pe cum s-a vidè înainte. Acestu[i] Cantemir-vodă i-au rămas în urmă 2 ficiori, anume Antiohi şi Dumitraşco, care mai pe urmă au işit amândoi domni în Moldova, precum li s-a arăta înainte, la rândul lor, istoriele lor[1].

CAP. XII

DOMNIA LUI COSTANTIN SÂN DUCĂI-VODĂ CELUI BĂTRÂN LEAT 7199 MART 17

Îmbrăcându căftan de domnie, Costantin-vodă, sân Ducăi-vodă celui bătrân, era om tânăr, ca de şesăspreci, şeptespreci ai, cându au cădzut la domnie. Atunce era şi nişte boieri de aice de ţară la Poartă, triimişi de Cantemir-vodă cu trebile ţărâi. Deci vădzându-l c-au îmbrăcat căftan, s-au dus la dânsul de s-au închinat dup'obiceiu. Aşijdere şi de-ice Lupul Gavriliţă şi alţii, înţelegând de domnie noo, au alergat cu bucurie noo la Costantin-vodă. Şi mulţi ficiori de boier. Că n-avusesă căutari de la Cantemir-vodă, pe vina lor, că-l ocârâè şi nu vrè să-i slujască, ca unui domnu, ce pentru cee miluiè pe cei proşti.

Triimis-au Brâncovanul pe Mihai spătar şi cu alţi boieri ce să tâmplas-acolo pribegi, de s-au dus la Poartă di-au aşedzat logodna cu fiica Brâncovanului, anume Maria, cu Costantin ficiorul Ducăi-vodă. Şi strângându-s-atâta boierime acolo atunce la Poartă, au făcut mare cheltuială ţărâi cu multe podoabe, can şi fără treabă, pre cum era ţara atunce slabă: cai, rafturi, corturi, 200 de siimeni cu haine şi cu leafă şi alteli multe cheltuiele, fără treabă şi fără ispravă. Ş-au zăbăvitŭ acolo atunce cu atâta boierime şi om de la mart păn' la iuni. Dece au făcut multă cheltuială. Ce Costantin-

[1] Fraza ultimă este scrisă de Neculce.

vodă fiind tânăr şi neştiind rândul, îl bucura Lupul, ficiorul lui Gavriliţă. Ca un bezmetec ce era la minte, dzicè că-i ţara bogată şi-i mulţime de bucate a boierilor pribegi, a lui Bogdan ş-a lui Iordachie; are de unde scoate să plătească datoria ce face. Dece şi lui Costantin-vodă nu-i era urâtă datoria, şi-i era dragă şi mândria. Şi avè casă grè şi îmă-sa, Nastasâia, cu atâte fete. Au încărcat mulţime de datorie.

Aşijdere Lupul Gavriliţă pârâè la Poartă pe ficiorii lui Cantemir-vodă, c-au luat tas-său din ţară 1000 de pungi de bani, şi ţara au fostu iertată de bir. Dece turcii sta de [a]sculta acele voroave deşerte din gura lui ce grăiè. Şi ficiorilor lui Cantemir n-au strâcat nemic, iar ţărâi au făcut mare strâcăciune. Că de ce înainte nu vrè turcii să mai ierte birul şi-l cerè deplin. Şi cea laudă mare de bucateli pribegilor, dac-au început a le strânge, n-au găsit atâta pe cât socotiè c-or găsi. Ş-au făcut datorie, ş-au rămas neplătită.

Dece sosând la Gălaţi cu atâta om, ş-au adus şi câţiva greci cu dânsul, cu mare alaiu în postul Sâmpetrului. Ieşitu-i-au toată boierimea şi mazâlimea înainte cu mare bucurie, ştiindu-l că-i ficior de domnu şi va căuta neamurile boiereşti. Şi viind în scaon, pusă boieri pe toţi Gavriliţeştii şi pe toţi Mironeştii şi pe alţii dintr-alte neamuri, mai mulţi tineri decât bătrâni.

Şi să şi apucă de făcu nuntă cu o sor-a lui, domniţa Ileana. O dede după Neculaiu Costin, sin Miron logofăt, şi-l pusă şi hatman. Şi făcură nuntă frumoasă domnească, că era şi maică-sa cu dânsul, a răposatului Duca-vodă cel bătrân, cu alte fete mai mici, anume doamna Nastasia.

Atunce nu s-au aflat în visterie mai mult de-o sută de pungi de bani, gata strânşi de cămăicani. Că la moartea lui Cantemir scosesă nişte hârtii, şi n-apucasă Cantemir a le lua. Dece puind Duca-vodă pe Lupul Gavriliţă visternic mare, n-au agiunsu acei bani 2, 3 luni de cheltuială visteriei. Care apoi mai pe urmă l-au şi scos din visternicie, cu mare bănat pentru acea slujbă curată.

Pus-au atunce la mazâli şi la ţară banii steagului grei. Început-au a prinde pe boierinaşii lui Cantemir, cei rădicaţi

din neamuri proaste, ce dzice Cantemir că i-a faci neamuri, şi-ncepură a-i bate ş-a-i închide pen temniţi şi pe la simeni. Şi-i sărăciră, de rămasără cum le-u fostu postrigul, mojâci. Iar unii dintr-aceli bătăi au şi nebunit, de-u rămas nebuni. Şi pe cale le făcusă, că vai de boierul ce să roagă mojâcului.

Aşijdere au triimis la casăli boierilor celor fugiţi de le-u luat tot ce-u găsit, anume a lui Bogdan hatman ş-a lui Iordachi Rusăt visternic. Şi le adusără şi giupânesăli în leşi, şi le prindè vătajâi de-i munciè. Şi femeile şi feteli slujnice din casă le bătè să spuie bani şi odoară şi haine mistuite şi bucate ce-avusesă. Să aflară multe mistuite şi ascunsă pen ţară, pe la prietini, după cum este obiceiul celui fugar a ascunde. Şi luară tot ce găsiră şi pe urmă le făcură pe giupânesăli lor surgune la Focşeni. De la Focşeni li-au dusu-li cu căruţi şi cu cai răi şi cu podvodzi pen munţi, pen Hangu, şi le-u trecut la Neamţu la cetate, la boierii lor, cu bogată lipsă şi nevoie. Îş râsă cum îi vini la minte, şi mai mult era acesta sfat de boierii cei mari şi de munteni îndemnare.

Osândă pe casăli lor pentru vărsarea singelui lui Miron ş-a lui Velicico ce făcusă Cantemir-vodă cu sfatul acestor doi boieri pribegi! Şi dup-acee scrisă Duca-vodă la Poartă c-au triimis Bogdan şi Iordachi poghiaz din Ţara Leşască de ş-au luat giupânesăle ş-au făcut mare strâcăciune ţărâi, pentru ca să strâce pe copiii lui Cantemir-vodă turcii şi pe Cupăreşti. Dar Poarta, fiind înţeleaptă şi cuprinsă la minte, nu s-au potrivit scrisorii lui, c-a priceput că-s scrisorile lui deşerte.

Că Bogdan şi Iordachi din Ţara Leşască nu dormiè, nici le şăde scrisorili. Triimitè la Cameniţă, la Caraman-paşe, că era prietin vechiu lui Cantemir-vodă, şi la Daltaban, sarascherul de Obluşiţă, şi la Ţarigrad, de jăluiè, şi înştiinţa la împărăţâe de toate fapteli Ducăi-vodă ce face. Ce nu le-u putut strâca nemic ficiorilor lui Cantemir-vodă. Mai mult îşi strâca numele lui cu aceste lucruri.

Iară când fu de toamnă, într-acel anŭ a domniei lui, s-apucă de făcu nuntă şie. Şi triimisă Brâncovanul pe fiică-sa Maria cu

unchi-său stolnicul Costantin Cantacozono şi maică-sa doamna Stanca şi cu mulţi alţi boieri şi giupânesă, rudenii din Ţara Muntenească, de vinir-în târgu în Ieşi. Şi le dede tuturor gazdă pen curţi boiereşti şi neguţitoreşti, grijă de toate, să nu li lipsască nemic. Iar pe mireasă îi dede gazdă în casăli lui Vasâlachi vornicului Gavriliţă. Şi acolo fece nunta mireasa, iar domnia în curţile domneşti. Şi boierimea a doo ţări nuntiră 3 săptămâni cu mare pofăli şi podoabe şi cu feluri de feluri de muzice şi de pelivănii, de mirare în târgu în Ieşi. Că era să facă nunta la Focşeni, ce, fiind toamna, vreme de iarnă, au făcut-o la Ieşi. Şi-ncălecă sângur domnul ca un mire, împodobit şi cu surguci în cap şi cu mare alaiu, de-u mărsu la gazda miresâi de-au luat-o. Şi după ce au luat-o de la gazdă, au mărsu la mănăstire la Golâe. Şi acolo fiindu un patriarhu de Ţarigrad mazâl, anume Iacob, îl cunună acolo în Golâe. Şi de acolo purcesă cu mare alaiu pen mijlocul târgului de sus şi pen târgul de gios păn' la curţile domneşti. Pe-cee vreme şi eu, Ion Neculce vel-vornicŭ, eram tânăr postelnicŭ şi mergèm cu alţi postelnici împreună, cu toiegeli a mână pe gios înaintea domnului. Şi după istovul nunţâi, petrecu domnia pe boierii munteneşti păn' la Valea Adâncă, cu mare cinste. Şi-ş luară dzua bună de acolo.

După aceste începur-a vini datornici de la Ţarigrad şi a-şi cere datoriile, că li să plinisă dzua. Şi-ncepur-a vini şi poronci de la Poartă, havalele, a cere obiceiurile ţărâi, că nu vrè să le ierte, ca la Cantemir-vodă. Că lăudasă Lupul la Poartă c-au luat Cantemir mulţi bani, şi turcii, ştiind acee, nu ierta. Atunce s-au conoscut ce-au grăit Lupul la Poartă. Ţara era puţină şi boierii era tineri, nu ştiè cum or schivernisi. Ce învăţară de scoaseră şi aice obiceiul cel rău, ce l-au scornit Brâncovanul în ţara lui. Aflară-să şi aice sfetnici fără lege şi tirănească zavistie, rană fără leac, şi să cheamă lepra sau fistula în pântece: văcăret, de vac-un zlot şi de cal un leu să dè tot omul, de să trage acel obiceiu spurcatŭ păn-astădzi în pământul nostru. Că orice domnu vine îi drag acel obiceiu şi nu-l mai lasă.

Şi dintr-acel ceas ce-au scos văcăretul, să şi conoscu că n-a lungi cu domnia, nice a precopsi casa lor de lacrâmi multe a

săracilor. Şi-n scurtă vreme căzdzu blăstămul mai de grabă pe Dumitraşco Ceaurul vel-logofătŭ, fiind sfetnic, că-i scurtă Dumnedzău viiaţa. Că muri cum îi mai rău, în dub frenţit, şi i să istovi şi casa lui şi 3 ficiori a lui ce-au avut. Să stânsă pomenirea lui cu sunet, şi moşâile lui căzdură la mâni streine. Sfetnicul de domnu rău, pentru cinstea ce are, orbit de răutate fiind, gândeşte şi-i pare că nemereşte, şi pe urmă mai rău să greşeşte, că pe urmă răul cel mai mare şi osânda cade în capul lui. Că lacrâmile săracilor nice soareli, nice vântul nu le poate usca. După cum dzice şi Isus Sirah, că ruga smeritului nuori în cer pătrunde.

Iară de vară, în al doile anŭ, vădzindu-l muntenii de lucruri slabe ce are de la Poartă, îl tot grăbiè de bani ce era ei chizeşi pentru dânsul, ce luas-în datorie. Şi el, fiindu-le gineri, să nu-i mânie, sâliè să le facă voia, să să plătească. Iară au scornit un obiceiu nou pe ţară, de-au scos de pogonul de păpuşoiu şi de părincu ce-l făcè oameni cu sapeli pen curături, să nu moară de foame, el le lua câte un zlot, şi de pogonul de tutun câte 4 lei. Lucruri deşerte, fără nice o socoteală sau vrun sporŭ să poată să rădice nevoia! Umbla ca nişte oameni hămeiţi, neagiungându-i mintea să schivernisască. Că stupii şi vinul să făcè buni şi mult, că avè năroc la bişug. De-ar hi avut năroc şi la boieri cu minte şi cu sfat, cum era nărocul la sporul hranei, că era bişug de toate în dzilele lui, aru hi fost lăudat numele lui. Numai cu aceste obiceiuri ş-au strâcat numele şi de la ţară şi de la prietini. Şi-l smintiè şi muntenii mult, că vre să-l stăpânească şi să facă cum era voia lor. Şi câţi bani cerè muntenii elŭ tot le da; mai că nu ştiè ce le-u dat şi cu ce le-u rămas dator. Şi la sânge încă nu era lacom, vărsător, într-acel rându a domniei lui. Că mai mult de doi oameni în dzilele lui n-au pierit: un tălhar, pe vina lui, şi un răzădent a lui Tucul grof, pe dreptate. Acesta au pierit numai de frica lui Tucul grofu, că-l închisesă, şi la mazâlie, temându-să să nu-l pârască Tucul grof, au triimis, de l-au zugrumat, pe Irimeica Jora la Trotuş. Că era închis acolo, la mâna lui Buhuş,

cămăruşului de ocnă, precum i s-a spuni povestea mai gios la rându. Şi era domnu cu-nţelepciune, şi la mânia lui grăiè tot cu cinste şi cu îngăduială, nu cu răstituri, prostatic. Şi era un om foarte învăţat bine la carte. Şi măcar că era învăţat, dar spor în casa lui nu era. Dece iar la al doile an mai scoasă şi al doile văcăret la vită.

Când fu al treile an a domniei lui, vinit-au Daltaban sarascher-paşe de la Obluşiţă cu oaste la Ţuţora. Ş-au pornit zaharaoa din ţară şi o dede pe mâna Ducăi-vodă să-i poarte de grijă, să triimiţă la Cameniţă cu oastea lui şi cu un soltan cu tătari, precum purta mai înainte de grijă şi Cantemir-vodă. Deci Duca-vodă alesă oaste şi triimisă cu zaharaoa, iar Daltaban să-ntoarsă iar la Obluşiţă înapoi. Şi cât zăbăvi la Ţuţora, păn-a să porni zaharao, cinci, şesă dzile, i-au şi luat joimirii un haznătar limbă de la Chipereşti mărgând la Ieşi. Şi-l dusăr-în Ţara Leşască la hatmani. Deci hatmanii leşeşti şi răpedzir-un rămentar cu câtăva samă de oaste şi loviră zaharaoa lângă Nistru şi o spărsără şi o jăcuiră. Dece Costantin-vodă şi căzu în prepus mare despre Daltaban sarascherul, şi să mâniè foarte tare pe Costantin-vodă.

Şi scrisă la Poartă rău de Costantin Duca-vodă, că nu este om harnic la domnie, nice este cu dreptate Porţâi, că den chivernisala lui cea proastă au luat leşii zaharaoa. Ce atunce nu-i putu strica nemic Daltaban, că sta socru-său Brâncovanul de-l sprejăniè tare dispre Poartă.

Pârâ-l şi Caraiman-paşe din Cameniţă şi cu tot culucul Cameniţâi, că-i lipsită cetatea de bucate, şi havalelele ce-s orânduite la Cameniţă nu le dă, şi-i cetatea flămândă. Ş-acee îndemnătură de pârâ era mai mult despre boieri pribegi Bogdan şi Iordachi, că s-agiunsesă cu Caraiman-paşe din Cameniţă. Şi oblicindu Duca-vodă, dat-au otravă unui bulubaş din Cameniţă, anume Pepec, ce umbla din Cameniţă la Poartă cu trebile paşei. Ce s-au priceput acel bulubaş de-au băut doftoria şi n-au murit. Ce încă şi mai tare şi mai mare pârâ ş-au scornit Duca-vodă asupră-ş.

Duca-vodă avè un grec din Ţara Frâncească, anume Neculaiu Deport, pe lângă dânsul, om învâţat şi tălpiz, de ştie despecetlui cărţile. Şi pe-cee vreme scriè Tucul grof de la Poartă la franţuji, de le triimite pen Ieşi pe la Duca-vodă, şi Duca-vodă le da la un răzădent a lui ce şădè în Ieşi, şi răzădentul le triimitè la franţuji. Numai le tot despecetluiè Duca-vodă cu acel Neculaiu Deport de le cetiè şi le izvodiè, să ştie ce scrie, ş-apoi le pecetluiè iar şi le da la răzădent, de le triimitè. Păn-o dată tot aşe făcè. Iar când-au fostu odată, au priceput franţojâi că li se despecetluiescu cărţile ş-au scris la Tucul grof. Dece Duca-vodă, sâmţind şi temându-să, au luat pe-cel răzădent de l-au triimis într-o noapte la cămăraşul de ocnă, la Ion Buhuş, vărul Ducăi-vodă, de-l ţine la Trotuş închis cu taină. Şi când i-au vinit mazâlia, au triimis pe Irimeica Jora de l-au zugrumat, temându-să să nu-l apuce Antiohi-vodă la mâna, pe cum mai sus s-au pomenit. Atunce avè pârâ la Poartă şi despre Tucul grof, pârâ că nu-i omul ş-au perit din Ieşi. Şi s-au boţit toate aceste pâri ce scriu mai sus asupra lui Costantin Ducăi-vodă la Poartă.

Dece atunce în grabă nu l-au mazâlit, că au purces împărăţâia la oaste, ce au triimis un capegiu-başe, foarte omŭ mare şi de credinţă, să plinească banii birului deplin de la Costantin Duca-vodă. Şi l-au învăţat vizirul pe taină să cerce pentru pâra ce-l pârâsă Taltaban şi camenicenii şi Tucul grof: este adevărat, aşè hau ba, şi cum chiverniseşte ţara. Şi aflând că este adevărat, cându s-a întoarce împărăţâia de la oaste, să-l mazâleascâ, luându şi banii birului deplin. Şi cu aceste au mărsu acestu capegiu-baş în Ieşi.

Iară împăratul soltan Mehmet, sângur cu capul său, împreună cu vizirul şi cu Tucul grof au purces la oaste pe capul Ţărâi Munteneşti, de-au intrat în Ţara Ungurească. Şi nu prè mult strâcară turcii în Ţara Ungurească, şi le-u ieşit nemţâi înainte şi i-au bătut prè rău. Şi aşè în grab-au trecut munţâi înapoi împărăţia în Ţara Muntenească, cum n-au gândit. Dece atunce Brâncovanul n-au mai putut într-alt chip să facă

alte vicleşuguri şi i-au căutat numai să ias-înaintea împărăţiei. Ş-aşè fără veste lovindu-l, nemic gătire n-avè de zaharali ce trebuiè conace împărăţiei. Ce cu multă grijă şi fricǎ i-au căutat numai a-i ieşi înainte. Ş-au apucat de-u luat numai în nişte cuhnii cu cai a lui vro sută de chile de ordzu ş-au luat şi trei sute de pungi de bani cu dânsul. Ş-agiungându la-mpăratul c-ocei bani, au astupat gureli tutoror, cine ce cerè. Ordzul l-au dat vizirului, iar vizirul l-au împărţit cu caii împăratului. Fost-au prinsu doi nemţi turcii şi i-au fostu ţiind aproapi de cortul vizirului legaţi. Ş-au fost spuind turcilor că Brâncovanul au făcut ştire nemţilor că intră turcii în Ţara Ungurească. Şi să temè prè rău Brâncovanul pentr-acie.

Dece buiuc-imbrihor, fiind prietin Brâncovanului, au dzis vizirului: „Pentru aceşti 2 ghiauri nemţi, ce stau legaţi acolè, să poronceşti măria ta să-i taie, să nu fugă la noapte să dè ştire nemţilor unde suntem, să fii mai rău". Dece vizirul îndat-au poroncit de i-au tăiat, şi s-au mai curăţit Brâncovanul de grijă. Atunce au dzis imbrivorul lui Brâncovan-vodă: „Acmu să mă cunoşti că ţi-s prietin".

Brâncovanul mergè tot înaintea împăratului pe drum. Ş-au triimis de l-au întrebat cum de nu suntu oameni pecesta loc, iar Brâncovanul au dat samă că, de cându umblă oştile, au mutat oamenii mai în gios din şleah. Iară împăratul au dzis: „Bine şi cu socoteal-ai făcut". Şi aşè mărgând păn' la Dunăre, când-au şedzut împăratul în şeică, să treacă Dunărea, atunce i-au pus şi lui caftanul în spate, de s-au întorsu înapoi la Bucureşti. Cându-i mila lui Dumnedzău, slujeşte şi mintea omului, şi banii folosăscu, iar cându-i mânie de la Dumnedzău, nice mintea nu slujeşte, nice prietinii, nice banii, precum mai înainte la rândul lor să va arăta.

Capegi-başe, care mărsesă în Ieşi pentru banii birului şi pentru alte pricini, care mai sus s-au pomenit, şădè în gazdă în casăli Ciobanului Costantin postelnicul. Ş-au zăbăvit mult în Ieşi. Să miera cum a faci, că banii birului nu-i da Costantin-vodă, şi adevărul nu ştiè pentr-aceli pricini de pârâ ce-l pârâsă de la Cameniţă şi Daltaban sarascherul, şi Tucul grof.

Ce au chemat pe Tudosâe Dubău logofăt şi pe Panaitachi Morona vel-postelnic ş-au început a-i întreba cu taină ş-ai ispiti pentr-aceli lucruri ş-au spus că are fărman şi de mazâlie. Deci acei doi boieri îndat-au spus taina turcului lui Costantin-vodă. Ce Costantin-vodă îndată să spăriè, şi nu-l mai lăsă frica să să sfătuiască cu socru-său Brâncovanul sau cu alţi boieri de sfat a lui, să vadă cum ar face să să mântuiască de cel lucru.

Ce şi chemă pe cumnatu-său, Costân hatmanul, şi feceră sfat numai amândoi şi alesără sfatul rău şi fără socoteală. Că triimisă la Moisăiu sărdarul, la cetate la Neamţu, de-au vinit cu vro trei, patru sute de joimiri într-o noapte, şi-n faptul dzuei au lovit pe capegi-başi, de i-au tăiat capul, ş-au prădat chervăsăria turcească. Pe unii turci i-au tăiat, pe unii i-au luat robi, carei n-au putut scăpa, şi pe balci-paşe, aga hanului, l-au luat rob de la gazdă. Şi s-au dus la Neamţu cu paci. Iar Costantin-vodă s-au făcut a sări după dânşii pe urmă şi s-au dus păn' la Valea Leţcanilor şi s-au întorsu înapoi.

Acestu Moisăiu sărdarul era de casa Cantemireştilor şi fugis-în Neamţu de frica unor tătari, ce-i pusesă Cantemir la vremea lui de-i tăiasă la Prut, viindu din sus cu robi. Şi pe urmă, oblicind tătarâi, îl cere, şi el de cea frică au fugit în Ţara Leşască. Deci Moisăi, cum au sosit în Neamţu, cum au şi umplut locul că l-au chemat Duca-vodă să fac-acea faptă. Dece Bogdan şi Iordachi era atunce în Neamţu. Vădzind acel lucru, tare s-au bucurat, că una ca acie să să facă de mult o aştepta.

Căutaţi de videţi ce sfat şi lucru de nemic! Nu socotiè că-i va veni asupră mai mare lucru. Trei, patru sute de oameni, ce taină va să fie? Că un om şi nu poate ţinè taina, dar atâţe! Au stânsu bine focul cu paie! Deci Iordachi şi Bogdan, din Neamţu, în toate părţile au răpedzit la Cameniţă şi la sarascher Daltaban de la Obluşiţă şi la Poartă, au dat ştire ce-au făcut Costantin Duca-vodă. Şi turcii din chirvăsărie au jăluit de jac şi de pieirea ce-au tras. Şi hanul, pentru omul lui, ce era balci-başe, iar au jăluit, de-au umplut urechile Porţâi. Caută acmu tălpizlâcul la ce cinste aduce pe omul mare! Deci împărăţâia tot nu sosâs-în Ţarigrad din oaste, pecum să pomeneşte mai sus.

Costantin-vodă pe urmă, vădzind c-au greşit prè rău, şi stătu mult la gânduri, cum a faci să potolească huietul de greşala ce-u făcut. Că s-umplusesă locul c-au chemat el pe Moisăiu de-au lovit Ieşii. Ce scrisă iar la Poartă c-au triimis Bogdan şi Iordachi din Neamţu joimirii, de-au tăiat pe capegi-baş, şi ş-au luat şi giupânesăli din ţară de le-u dus în Neamţu, cum scrisesă şi de altă dată. Ce acmu nu i să trecu scrisoarea ca-ntăiu, că, după ce-u sosât împărăţia la Udriiu, au şi treimis un capegiu de l-au mazâlit.

Ce păn-a-i vini mazâlia, să mânie pe cumnatu-său Neculaiu şi-l scoasă din hătmănie şi pusă în locul lui pe Antiohie Jora. Şi s-apucă şi de alt sfat, ca să-ş poat-acoperi greşala, să-şi facă nume bun la Poartă. Şi strânsă oaste pre tainâ şi treimis-într-o noapte pe hatmanul Ant[i]ohie de-au lovit părcanele de supt Cetatea Neamţului fără veste, să prindză pe Bogdan şi pe Iordachi, că le era gazdele gios. Dice, cum au sosât într-o noapte, au şi spart o bucată şi i-au dat foc şi au făcut oarice şi strâcăciune. Numai pe Bogdan şi pe Iordachi nu i-au putut prinde, că le-u făcut un prietin din Ieşi veste, şi-ntr-acea sară s-au mutat în cetate.

Apoi oastea lui Antiohie s-au şi sămeţit şi s-au dus la mănăstire la Agapia, şi la Săcul, şi la Schit ş-au tot bătut ş-au scos pe joimiri şi pe drăgani de pen mănăstiri. Ş-au început a s-îngloti oastea lui Ant[i]ohi. Ca la 4000—5000 să făcusă. După cum este obiceiul nărodului omenescu, unde aud şi văd dobândă, aleargă de toate părţile, aşè şi acolo să strângè, dac-au audzit, unii din Bugeag, unii de la munteni, turcii din chirvăsărie, joimirii, de s-închina, şi le da cărţi de iertare şi leafă. Pe dzi ce trecè tot să-nglotiè oastea.

Dece, dac-înţălesă Iablanovischie, hatmanul leşescu, de această socoteală ce-ncepusă Costantin Duca-vodă, îi păru deodată că-i o basnă, pentru ce că Costantin Duca-vodă pururе avè răspundenţie şi prieteşug cu hatmanul Iablanovischie. Trăiè bine, nu ca Cantemir. Poghiazuri în ţară nu umbla prădând, şi-n tot ceasul treimitè Costantin Duca-vodă veşti de la Poartă. Şi

când mergè ceambururi tătărăşti în Ţara Leşască să prade, el da ştire la leşi, să să păzască.

Deci hatmanul Iablanovischie nu să tulburǎ prè rău, ce scrisă la Turculeţ rămentarul, ce era pe margine la Cirimuş, să iè vro dzeci, 12 steaguri, să ias-înaintea hatmanului Antiohie, să vadză ce-s aceli lucruri şi pentru ce să fac aceste socoteli. Căci ei au legătură bună de prieteşug.

Dece Turculeţ luând oaste şi mărgând în tâmpinarea hatmanului Antiohie, începur-întâiu să vorbască. Joimirâi ocărâè pe moldoveni întâiu de le dzicè iepaşi, ai noştri le dzice gligani, cumu-i rândul nărodului prostu. Şi sta deoparte Turculeţŭ cu Melente, stegarul lui Antăiîohi, de voroviè de paci. Iar un câmpulungean din oastea lui Turculeţŭ au şi slobodzit un sâneţŭ în Melente stegarul. Dece oastea moldovenească, cum au vădzut aşè, au şi năpustit asupra joimirilor. Şi puţină bătaie au avut, ş-au şi-nceput joimirii lui Turculeţ a fugi, şi moldovenii cu turcii, cu lepcanii a-i sparge ş-a-i tăiè. Şi aşè prinsără şi pe rămentarul Turculeţ viu, supt Cetatea Neamţului, unde era numai să saie peste părcane. Să boţisă oastea fugând la strâmtoare, şi Turculeţ, rămâindu[1] oastea lui denapoi, l-au boţit la un gardu şi l-au prinsu viu Tatul căpitanul, fratele lui Vicol; l-au oborât cu suliţa de pe cal.

Dece Antiohi hatmanul, dup-acea izbândă ce-au făcut, au triimis pe Costachi sân Gavriliţă cu veste la Costantin Ducavodă c-au prinsu pe Turculeţŭ. Ce Costantin-vodă să umplu de mare bucurie, unde audzi acea veste, gândind că-şi va astupa greşala lui ce făcusă de la Poartă cu capegi-başe, prindzind pe Turculeţ. Căci la Poartă să ştie numeli lui Turculeţ, că de multe ori avè bătaie cu tătarii şi la Cameniţă, pecum mai sus s-au pomenit. Şi-ndat-învăţară de gătiră puşcele şi surleli să facă Costantin-vodă şenlicŭ de bucurie, după ce i-au spus Costachi vestea acie.

[1] În ms. 253, „rătăindu“, cuvânt neexistent în limba noastră. (Nici ca variantă a lui „rătui“ nu poate fi socotit, din cauza sensului, care nu se potriveşte cu contextul.)

Îndată ce găti Costantin Duca-vodă aceste toate să-nceap-a dzice surleli şi să dè puşceli, numai capegi-başe şi-ntră pe poartă cu mazâlia. Şi-nvăţară să prindă porţile, că-i mazâlie, că este domnu Antiohi beizădeoa, sân Costantin Cantemir-vodă. Deci îndată să schimbă bucuria în scârbă, că să strâcă giucăria, de nu dederă nice puşceli, nice dziseră surleli. Şi-ncepură siimenii a închide şi porţile. După cum dzice Scriptura: „Cine sapă groapa altue dă într-însa". Aşe dă Dumnedzău, că pasărea vicleană dă sângur-în laţŭ.

Iară boierii lui, păn-a vini Dubău logofătul, de-l pusă turcul cămăican, au ieşit despre doamna ş-au fugit în Ţara Muntenească, că n-avè cine-i goni, că slujitorii era cu Antiohie hatmanul în oaste. Ş-au fugit anume Neculaiu Costân hatmanul şi frate-său Ioniţă sărdar şi frate-său Pătraşco tretii-logofăt şi Vasâlaşco Catacozâno vel-spătar şi alţii mulţi mai de gios. Şi mai pe urmă, după ce-au vinit ş-Ant[i]ohi-vodă, au fugit şi Antohi hatmanul şi Mavrodin, de să făcus-o ceată mari în Ţara Muntenească de boieri, de-au şedzut vro 4 ani în Ţara Muntenească, în dzileli lui Antăiîohi-vodă, de făcè multe mestecături la Poartă şi cheltuială ţărâi. Şi nemic n-au putut isprăvi, pecum s-a arăta mai gios.

Dece Costantin Duca-vodă, vădzindu-să că-i mazâl, răpedzi pe taină la Antohi hatmanul la Neamţu, ca s-aducă mai degrabă pe Turculeţ, să-l de pe mâna lui capegi-baş, să-l ie să-l ducă la Poartă, împreună cu dânsul. Iar boierii camaicani, Dubău logofăt şi cu Manolachi Rusăt, înţelegând c-au triimis Duca-vodă s-apuce pe Turculeţ, au şi răpedzit camaicanii şi l-au tâmpinat la Podul Leloie. Ş-au luat pe Turculeţ din mâna lui Antohi hatmanul şi l-au dus la Gălata. Şi peste noapte, din mâna slujitorilor camaicanilor, au şi fugit iar la Neamţu Turculeţ. Deci Antohi hatmanul, mărgând cu oastea la Ieşi, ş-au spus Ducăi-vodă c-au luat camaicanii pe Turculeţ din mâna lui, ş-au făcut mare voie rè. Şi s-au agiunsu cu capegi-başe de-u triimis noaptea un steag de lipcani să-l iè din mâna oamenilor camaicanilor, să-l ducă la Ieşi, iar păn-a merge lipcanii, el apucasă de scăpasă.

Agiungând vestea la Neamţu, la Bogdan şi la Iordachi, de mazâlia Ducăi-vodă, ei îndată purcesără de la Neamţu de

apucară pe Costantin Duca-vodă nepurces din Ieşi şi, mărgând la curte, de s-împreunară cu Duca-vodă şi cu capegi-baş. Era atunce mare calabalâc de slujitori în curte, de-ş cerè lefele de la Duca-vodă. Începu şi Bogdan şi cu Iordachi a să prici tare cu Duca-vodă înaintea capegi-başei şi-naintea a toată boierimea, pentru ce le-u prădat casăli şi le-u muncit slugili şi slujniceli din casă, şi le-u purtat giupânesăli pe la Focşeni şi pe la Hangu, şi le-u triimis în Neamţu, ş-au scris la Poartă c-au triimis ei poghiaz leşescu de le-u luat. „Şi pentru ce-i triimis pe Moisăiu cu joimiri de-au prădat chirvăsăria ş-au tăiat pe capegi-başă, şi pentru ce-i despecetluit cărţile lui Tucul grof şi i-ei omorât omul?“ Toate aceste şi mai multe ca aceste i le dzicè faţă, şi spune şi capegi-başei celuie ce-au vinit cu mazâlia, şi-naintea turcilor celor de chervăsărie, ce era prădaţi de Moisăi. Iar Duca-vodă nu putè nemic să mai răspundă de ruşine şi de frică, numai ce schimba feţe. Uneori să făcè roşiu, uneori galbăn, şi-i era mai mari ciuda cum că-i ştiè toate tainele ce le făcusă şi i le dzicè faţă, în videală. Precum dzice Scriptura, că nice o tainâ nu poate să nu să ştie, dar încă care este şi cu vărsari de sânge, şi mai tare şi degrabă curund să vedeşte, că sângeli nevinovat cere giudecată la Dumnedzău şi nu lasă.

Dece a dooa dzi îl gătiră de-l porni-l, cu mult calabalâc despre slujitori pentru lefe şi blăstămuri de la oameni, de audzie cu urechile, pentru văcăret. Iar doamna lui, fata Brâncovanului, fiind tânără şi dezmierdată de tată-său, să bociè în gura mare munteneşte: „Aolo, aolo, că va pune taica pungă de pungă din Bucureşti pân' în Ţarigrad şi, dzău, nu ne va lăsa, şi iar ne vom întoarce cu domnia îndărăpt!“[1]. Iar după ce-au agiunsu la Ţarigrad, n-au avut acel năroc să să mai întoarcă, c-au trăit 2, 3 luni ş-au murit de ciumă. Şi să şi conoscu schimbat cu slăbăciune nărocul lui Costantin-vodă şi de la Brâncovanul mai puţintel agiutor şi sâlinţa a-i arăta.

[1] Aşa apar aceste cuvinte în ms. 253; cum vedem, prea puţine particularităţi dialectale munteneşti. Iată acelaşi pasaj sub forma pe care i-o dă ms. 53: „Haoilio, haoilio!, că va pune taica pungă de pungă din Bucureşti până în Ţarigrad şi, zeu, nu ne va lăsa aşa, şi iar ne vom întoarce cu domnia îndărăpt“.

În dzilele acestui domnu, măcar că nu era pace, au trecut un sol leşescu la Poartă şi-n scurtă vreme s-au întorsu înapoi fără nice o ispravă, anumi Răuţchie. Acestu Răuţchie în scurtă vreme au cădzut şi hatman coronie.

Pe cestu domnu Duca-vodă, într-această domnie dintăiu, era numai cu numeli domnu, că-l stăpâniè muntenii. Pe cine dzicè muntenii, pe acie boieriè, şi ce dzice, acie făcè. Şi era şi înmăiesa, doamna Ducăi-vodă celui bătrân, şi s-amesteca şi è la răutăţi. Şi boierii încă era tineri, şi nu să mai ştiè ce mai este de chivernisală.

Boierii lui Costantin Duca-vodă cine-au fost:

Dumitraşco Ceaurul, vel-logofăt; Tudosâe Dubău, biv-logofăt, l-au pus ban, iar după moartea lui Dumitraşco l-au pus iar logofăt mari; fiind om de treabă, era dvoreala după vel-logofăt; Vasâlie Costachi, vel-vornic; Neculaiu Donici, vel-vornic; Neculaiu Costân, hatman; Vlaso, vel-postelnic; Vasâlaşco Catacozin, vel-spătar; Antohie-Jora, vel-păharnic; Lupul Costachi, vel-visternic; Iordăcuţ Catacozino, vel-stolnic; Ilie Catacozino, vel-comis.

Încălecat-au un soltan cu cătăva tătărâme în al doile an a domniei Ducăi-vodă de-au lovit fără veste pe Oituz în Ţara Ungurească, iarna, de-u prădat trei dzile, cât au putut, şi s-au întorsu înapoi cu pace. În ţară la noi, ce-au găsit în calea lor au mâncat ş-au strâcat tot. Acestu soltan s-au rădicat ş-asupra turcilor de-au arsu Chilia şi Smilul şi Renii.

CAP. XIII

DOMNIA LUI ANT[I]OHI-VODĂ SÂN CANTEMIR-VODĂ LEAT 7204

După ce porniră pe Costantin Duca-vodă la Poartă, rămasără cămăicani în Ieşi, puşi de Antiohi-vodă, Tudosâe Dubău logofăt şi Bogdan hatmanul şi Iordachi visternicul. Şi din rămăşiţeli ce-au găsit de la Duca-vodă în ţară, strângându-le, Bogdan şi Iordachi ş-au mai întorsu oarice din pagube ce i-au jăcuit Duca-vodă, cum să pomeneşte mai sus.

Antioh Cantemir

Viind Ant[i]ohi-vodă cu domnia în Ieşi, era iar om tânăr, ca de 20 ani, om mare, cinsteş, chipeş, la minte aşedzat, giudecător drept. Nu era prè cărturar, numai nu era prostu. Menciuneli, tălpizicurili nu le iubiè, la averi nu era lacom, obiceie noo nu priimiè să le facă prè peste samă, vânator şi slujitor bun, după hirea tătâne-său. În rè parte era can straşnic, să nu grăiască fiecine şi fără vreme cu dânsul. Şi era şi credincios la giurământ, îl ţinè cinstit horba. Şi boierii în curtea lui, pecum i s-a arăta viiaţa lui înainte, tot cu cinste umbla. Mânie avè straşnică, răcniè tare, can cu grabă, şi de cie să depărta inemile boierilor de dânsul.

După ce s-aşedză la domnie, boieri după obiceiu. Iar boierinaşâi tătâne-său lui Cantemir-vodă vrè să să bucure de domnia fiiului stăpânu-său, dar nu putè, la focul, să ţie inema să să bucure. Că aşè era de bătuţi şi de stâlciţi şi de jăcuiţi, cât rămăsesă cu peile, de n-avè cu ce ieşi înaintea stăpânu-său.

Alţii, fiind pedepsâţi de-nchisoari, îş pierdusă şi mintea. Deci Ant[i]ohi-vodă, după ce i-au vădzut într-acesta chip, să mira şi el ce li va mai face cu dânşii.

Atunce şi Răscarachi Rusăt cuparul încă au ieşit din surgunie. Numai nice de-un folos nu fu lui Antiohi-vodă, că vini de la Rodos în Ţarigrad bolnav de dropică şi-n scurtă vreme au murit. Şi nu-i era lui Rascarachi atâta jeli de moarte, câtu-i era jele că-i vinisă zamanul şi nu putè să-ş răsplătească răutatea ce trăsesă de cătră munteni.

Ce Ant[i]ohi-vodă pusă capichehaie la Poartă pe un frate a lui Rascarachi, Chiriţă Mihălachi, şi cu frate-său, beizădè Dumitraşco, să-i poarte trebile. Şi acole la luarea domniei n-au cheltuit mai nemic la Poartă, nice pe drum n-au făcut atâta cheltuială, că mai mult de cu vo treidzăci, patrudzăci de oameni n-au vinit de la Ţarigrad. Şi boieri pe-ceşti boieri: Donici, vel-logofăt; Vasâlie Costachi, vel-vornic; Dumitraşco Mitre, vel-vornic; Lupul Bogdan, hatman, cumnat lui Ant[i]ohi-vodă; Manolachi Rusăt, vel-postelnic; Mihălachi Răcoviţă, vel-spătar, tiji cumnat, şi pe urmă au cădzut şi domnu, de-i dzic Mihai-vodă; Ion Buhuş, vel-păharnic; Iordachi Rusăt, vel-visternic; Ilie Ţifăscul, vel-stolnic; Ştefan Cerchez, vel-comis. Şi aşè să aşedzară şi să tocmiră boieriile la toate trebile, de chevernisâè cum să cadă, că era Bogdan şi Iordachi mai aleşi şi capete bune, de-i agiungè la toate socoteleli, de domniè Ant[i]ohie-vodă cu cinste şi cu paci.

În scurtă vreme să tâmplă de muri sora lui Ant[i]ohi-vodă, ce-o ţine Mihălachi spătarul, anume Safta, şi avu mare jele şi păreri de rău după dânsa. Şi pe Mihălachi dup-acie nu l-au mazâlit din boierie. Tot în boierie au fostu şi la cinste, cât au fostu domn, şi-ncă i-au dat voie de s-au şi însurat în dzileli lui, de-au luat altă fată de boier, anume a medelnicerului Dedul de la Gălaţi.

Sfătuitu-s-au Antiohi-vodă cu boierii de-au făcut prieteşug cu leşii. Şi triimisără cărţi, cu rugăminte la craiu şi la hatmani, să nu pozvolească să sloboadză poghiazuri în ţară să o strâce,

că-i păcat că sunt creştini. „Şi cându s-a tâmpla să margă cembururi tătărăşti în sus, om faci şi noi ştire leşilor să să ferească". Dece craiul Sobeţchie şi cu hatmanul Iablonovischie îndată cu bucurie priimiră că n-or mai triimite poghiazuri, şi s-aşedză lucrul mai cu paci a trăire. Nu feci ca tată-său Cantemir, să să puie împotriva unei crăii cu o mână de oameni slabi. Paza bună trece primejdia rè, mielul blând suge la doo maice, capul plecat nu-l prinde sabia. Aşè bună chivernisală fece şi Antăiîohie-vodă atunce.

Ant[i]ohi-vodă era logodit cu o soră a lui Costantin-vodă Duca încă din vremea tătâne-său, încă când era la Ţarigrad, anume Maria. Şi gândisă să triimită să o aducă, să-i fie doamnă. Ce-i şi vini vestea pecum au murit, ş-au avut mare păreri de rău de acea veste. Triimisă Antiohi-vodă sol pe Bogdan hatmanul în Ţara Muntenească la Brâncovanul pentru aşedzarea păcei, să nu să mai pârască la Poartă aceste doo ţări, să să strâci. Şi cerşu să-i dè şi o fată, să-i fie doamnă. Deci Brâncovanul pentru pace i-adeveri, şi pentru fată numai îi răspunsă să omoare pe Iordachi Rusăt visternicul şi să să lepede şi de ciie fraţi a lui Iordachi, de Cupăreşti, ce-i sunt capichihaie la Ţarigrad. Dece Antiohi-vodă nicecum acel lucru nu vru să priimască şi să lăsă de prieteşugul lui.

Şi-ş alesă doamnă fată de boier din ţara noastră, fata logofătului Dumitraşco Ceaurului, anume Catrina. Şi făcu cu dânsa nuntă domnească în târgu în Ieşi, dup-obiceiul acestei ţări, în al doile an a domniei lui.

Brâncovanul, vădzindu pe Ant[i]ohie-vodă că-i mărgu lucrurili cu-ntemeiere bună, începu în sfaturi cu boieri pribegi şi cu Costantin Duca-vodă a mesteca pe Antiohi-vodă şi pe Cupăreşti pre mult la Poartă. Aşijdere şi Dumitraşco, frate-său beizădè, şi cu Cupăreştii depreună, pe de altă parte amesteca şi ei pe munteni, cum place turcilor. Aşè făcè ei, îmbe părţile, şi nu-ş putè strâca unul altuie nemic, fără cât cheltuiè sute de pungi de bani la Poartă. Şi la celi cheltuieli mari scoasă şi Antăiîohie-vodă pe ţară obiceiul Ducăi-vodă,

văcăret în doo ierni, încă şi mai greu, 2 lei de cal şi 1 ughiu de vacă, ca să să aperi de duşmani, iar duşmani nu-i mai da răzbun niceodată. Vădzu Antiohi-vodă că nu-i obiceiul bun de ţară, că să faci mare pustiire ţărâi, şi făcu mare legătură cu blăstăm de la patrierhi şi lăsă ca să nu mai fie acel obiceiu spurcat aice în ţară. Şi cât au fostu el domnu nu l-au mai scos nice al doo domnie.

Duca-vodă au pârât la Poartă pe Antiohi-vodă, dzicând că la mazâlia lui au fostu prinsu pe Turculeţ, hainul cel mare a-mpăratului, care ţinè drumul Cameniţâi, şi era să-l aducă la Poartă, iar Bogdan şi Iordachi, oameni[i] lui Antiohi-vodă, au vinit din Neamţu şi l-au luat din mâna oamenilor lui şi l-au slobodzit, de s-au dus iar în Ţara Leşască. Deci atunce s-au tâmplat şi doi boieri moldoveni la Poartă, triimiş de Ant[i]ohie-vodă cu trebi, anume Dabije clucerul şi Silion medelnicerul. Ş-au dat samă acei boieri înaintea vizirului că nu este aşe cum pâreşte Duca-vodă, că nu i-au slobodzit Bogdan şi Iordachi; numai au fostu pe mâna unui căpitan de ţară de-l păzie, anume Cernat, şi din paza acelui căpitan într-o noapte au fugit.

Poroncit-au vizirul să aducă pe acel căpitan faţă, să spui. Deci aducând pe căpitan faţă, n-au spus cum au fostu drept, că l-au scăpat el, ce au spus pe pâra Ducăi-vodă, că i l-au luat Bogdan şi Iordachi din mâna lui de l-au slobodzit. Deci era acel căpitan de casa Mironeştilor şi s-agiunsesă cu dânşii, de grăiè pe voia lor.

Atunce vizirul să mâniesă ş-au poroncit să taie pe cei doi boieri, pe Dabije şi pe Silion, dzicând c-au grăit minciuni. Atunce Dumitraşco beizedè şi cu Cupăreştii au cheltuit vro şesădzăci, şeptedzăci de pungi de bani, de-au scos acei doi boieri de la moarte. Ş-au dat vizirul de grumadzi şi pe Cernat căpitan în mâna lui Dumitraşco bezădelei. Şi n-au zăbăvit doo, trei dzile, ş-au fugit Cernat căpitanul de-acolo în Ţara Munteneasc㠎. Iar peste doo, trei luni ş-au făcut paci Cernat, de greşala ce-au făcut, de la Antohie-vodă, ş-au vinit în ţară. En căutaţi acmu greşala lui Cernat, şi căutaţi şi mila şi bunătatea lui Ant[i]ohi-vodă, cum au fostu de bun şi de milostiv!

Dumitraşco-vodă beizădè, vădzind neaşădzarea muntenilor asupra frăţine-său, începu şi el a mesteca prè tari pe munteni, să iè domnia în Ţara Muntenească. Că cădzusă la cinste mare Cerchez Mehmet-paşe imbrihorul, care era mare prietin de la moartea tătâne-său, Cantemir-vodă, când au vinit cu mazâlia de l-au luat. Şi era acel paşe şi musaip, şi alţi turci mulţi prietini Cupăreştilor. Şi spăriesă pe munteni prè tari, că mai în toate lunile cheltuiè Brâncovanul câte cinci, şesă sute de pungi. Şi nu era nice de-o laudă, nice moldovenilor, nice muntenilor, de-atâta cheltuială. Atunce Iordachi visternicul Rusăt, într-aceli vremi de vrăjbi, au slăbit tare din prilej pe mănăstire şi pe breslaşi.

Logodisă Dumitraşco beizăde cu o fat-a lui Şerban-vodă, din Ţara Ungurească, cu tainâ. Şi prinsără munteni de veste şi-i sta pedică despre nemţi, că nu lăsa pe doamna lui Şerban-vodă să i-o dè. Şi-ncă mai mare vrajbă dintr-acee să făcè.

După poronca de la Poartă, triimis-au Antiohi-vodă pe Bogdan hatmanul, împreună c-un soltan cu tătari, de-au dus la Cameniţă, iarna, în al doile anŭ a domniei, zahara şi hazna. Ş-au dus-o cu paci, fără nice o smenteală. Iară de primăvară, în al doile anŭ a domniei, vinitu-i-au poroncă de la Poartă lui Antăiîohie-vodă să să gătedze să ducă zahara şi hazna şi mai mare la Cameniţă.

Şi păn-a sosi haznaoa şi turcii şi tătarâi, vinit-au cărţi de la Caraman-paşe din Cameniţă la Ant[i]ohie-vodă să păzască cu zaharao, păn-în doo săptămâni să sosască în Cameniţă, că, nesosând, n-are puteri să ţie Cameniţa de foame, că-ş mâncasă şi cai şi tot ce [a]vusesă, şi haznao şi oastea de la Poartă încă nu sosâsă. Deci în grab-au gătit pe Moisăiu sărdarul cu trei sute de slujitori şi cu trei sute de cai în pohod, şi pe tot calul câte 2 chile de pâne, şi l-au răpedzit furiş, cum au putut, de-au dus acea pâne în Cameniţă, de le-u mai prinsu foamea deodată cu acea pâne. Că lui Moisăiu îi făcusă Ant[i]ohie-vodă fărman de la Poartă de paci pentru capegiul ce-l tăiasă şi pentru

chirvăsăria ce prădasă în dzilele lui Costantin Ducăi-vodă, de nu-i dzice nime nemic.

Iară mai pe urmă au sosât şi un paşă cu o mie de iniceri şi cu opt sute de pungi de bani, haznao, şi chihaiaoa lui Isuf-paşei sarascherul de Obluşiţă cu 600 de spafei, şi un sărdar muntenescu cu 600 de slujitori munteni, şi Elaga din Bugeag cu 12.000 de tătari, şi Antăiîohi-vodă cu toată oastea sa, ca la 1.500 de slujitori. Şi aşè cu toţâi au purces cu zaharao şi cu haznao. Şi făcusă cară la o mie şi cinci sute cu pâne, şi cu celi neguţitoreşti, şi cu ciredzi de vaci, şi cu multe turme de berbeci neguţitoreşti. Ş-au purces cu aceste cu toate de le-u dus în Cameniţă. Şi pe multe locuri la drumuri să făcè spaime de leşi. Iar tătarâi mergè tot înainte, de apuca limbi de pe unde putè, din sus.

Iar când au agiunsu la Nistru Ant[i]ohie-vodă cu zaharaoa, tătarâi era trecuţi toţi peste Nistru şi slobodzisă cembururi în toate părţile mai sus de Cameniţă, cale câte de o dzi, de prăda. Numai ce s-audziè tunurili dând din ocop şi de pen zămci dând. Ce Antăiîohi-vodă într-acea sară păzi de trecu căruţeli cu bani şi triimisă pe Bogdan hatmanul cu o samă de oaste, de-apucă de intră în Cameniţă.

Iar Ant[i]ohie-vodă şi cu cielaltă oaste şi cu tătarii ce-u rămas la coş au şedzut a dooa păn-a trie dzi, de-u trecut şi ei cu zaharao şi cu tot agârlâcul. Şi fiind Nistrul mare, da tătarâlor de tot carul cu pâne câte 2 zloţi, de lega boii din cară de coadeli cailor, de trece Nistrul înot. Şi cum au trecut Nistrul, cum au răpedzit înapoi la Poartă de-au făcut veste c-au băgat zaharao în Cameniţă. Şi-ş făcu Ant[i]ohie-vodă de la Poartă mare cinste şi laudă pentr-aceasta.

Aşişdere şi-n Cameniţă, după ce au mărsu, i-au făcut mari cinste Caraman-paşe. Şi o săptămân-au zăbăvitŭ acolo la Cameniţă, păn-au descărcat, şi s-au întorsu înapoi cu paci.

Atunce muntenii să agiunsesă cu Iusuf-paşe sarascherul şi sta chihaieoa lui cu pricini, numai să s-întoarcă zaharao şi haznaoa, dzicând că vin leşii ş-or lua zaharao şi haznao. Iară

Ant[i]ohie-vodă au luat asupra lui şi n-au priimit să o întoarcă, ş-au dus-o în Cameniţă, pe poronca împărătească. Iar muntenii, vădzind aşe, numai să trântiè şi plesniè de ciudă, că nu-i putè să-i strâci nemic lui Ant[i]ohi-vodă.

Tot într-acestu an de cu iarnă murit-au şi craiul Sobeţchie. Ş-au avut craiul Sobeţchie 3 ficiori, şi nu s-au învoit leşii să puie din trei ficiori a lui Sobeţchie nice pe unul craiu. Şi au pus om strein, pe Avgust, prinţipul de Xaxonia, bucurându-să capeteli leşăşti la soma de bani mulţi ce le-u dat. Bucurându-să la bani, au gândit că i-or mânca banii şi pe urmă l-or goni şi s-or mântui de dânsul, pecum l-e hi voia, pecum mai făcusă şi altă dată lui Decont, craiului de la franţuzi. Ce acestuie, după ce l-au pus craiul, n-au putut să-i facă aşe, pecum i s-a arăta povestea înainte.

După ce l-au pus craiu pe acesta Avgust, au şi început a arăta lucruri mari şi vestite. Ş-au adus oaste multă din Xaxonia, şi s-au gătit şi leşii, ş-au purces în gios cu mare gătire, cu 2 obuzuri, unul leşescu, 70, 80 de mii de oaste şi mai bine, şi altul a lui cu nemţi, iar cu 50.000, 60.000 de oaste. Şi aşè le era sfatul, să margă să iè Ţara Moldovei şi Bugeagul păn-în Dunăre. Atunci înţălegând Ant[i]ohie-vodă de acea gătire bun-a lor, triimis-au şi el pe Eni pârcălabul şi pe Vargalovici cu Mihuleţ, cu cărţi înainte la craiul şi cu daruri, poftindu-l, pogorându-s-în ţară, să nu facă stricăciune ţărâi şi să nu vie pen tară, să margă pe Prut asupra Bugeagului. Şi dându Dumnedzău să bată pe tătari şi luând Bugeagul, atunci şi el cu toată ţara i s-a închina lui. Atunce craiul tare s-au bucurat şi i-au priimit darurile cu cinste: un cal turcescu foarte frumos cu toate podoabeli lui îi triimisesă. Şi craiul încă i-au triimis lui Ant[i]ohi-vodă alte daruri şi s-au adeverit că nemic stricăciune în ţară n-a faci, a merge tot pe Prut.

Numai l-au poftit zahara, pâne, bucate să-i scoată înainte-i dreptu leşi, să-i scoată să cumperi cu bani, iar nu-n dar. Şi câte ponturi triimisesă Antiohi-vodă de poftie la craiul pentru aşedzământul domniei ş-a ţărâi, cum va fi după ce-a birui pe

turci, toate pe voia lui Ant[i]ohi-vodă le lăsasă craiul: de pecum îi aşedzată Letfa, aşè să fie şi Ţara Moldovei.

Dece au vinit craiul cu aceli 2 obuzuri de oaste păn' la Cerneliţa, din sus de Horodinca, pe Nistru, cale de un ceas. Şi leşilor nu le era cu voie să vie craiul, ce umbla cu feliuri de feliuri de meşterşuguri şi de priceni, ca să strâci acea cale. Ce, după ce-au sosât la Cerneliţa, au învăţat capetele cele mari leşeşti pe unul mai tânăr din neamul Potoceştilor, anume pisar coronie, de-au făcut pricină c-un ofiţer, nepot a craiului, de i-au dat palme supt cortul craiului, şi de acolo au fugit în obuzul leşescu. Şi triimeţând craiul să-l iè din obuzul leşescu, să vie la giudecată, leşii cei mari nu l-au dat. Deci craiul, vădzind acea socoteală a lor, s-au mâniet tare şi a doo dzi s-au şi-ntorsu cu obuzul înapoi la Leov. Leşii, dac-au vădzut aşe, încă s-au întorsu cu obuzul lor ş-au început a să răsâpi cineş pe la casăli lor, şi s-au strâcat acea oştire.

Atunce, într-acea vară, gătitu-s-au şi soltan Mehmet, împăratul turcescu, sângur cu capul lui, de au mărsu la cetatea Varadinului. Şi atunce au mărsu şi Dumitraşco beizădè, fratele lui Antăiîohi-vodă, la oaste cu-mpărăţia. Numai, păn-a purcede împărăţia de la Udriiu, iar el au vinit în cai de olac de la-mpărăţie aice în Ieşi, la frate-său, cu trebi împărăteşti. Ş-au şedzut aice în Ieşi numai 4, 5 dzile şi iar s-au întorsu în cai de olac înapoi, de-au purces cu-mpăratul la oaste. Iar Brâncovanul cădzusă în mare grijă pentru acel olac a lui.

Atunce, pe acie vreme, era un ficior de mazil, de-l chema Davidel. Slujisă în Ţara Leşască, de agiunsesă rohmistru, şi era la cinste mare. Avè cetealî, pravilă mare, şi nu ştiu ce i se părè lui, că umbla pentru domnia Moldovei. Întăiu au scris la nemţi, de închina ţara, apoi au fugit de la leşi în Cameniţă. Din Cameniţă s-au dus cu cărţi la hanul ş-au dzis cătră hanul că, de i-a da oaste să margă cu dânsul, s-a închina: câtă ţară şi cetăţi a Moldovei au luat leşii, toate s-or închina la dânsul. Ş-au mărsu hanul sângur cu dânsul de au prădat în Ţara Leşască, şi nemic den câte au dzis n-au fostu. Ce mărgând şi hanul

cu-mpărăţia la oaste la Varadin, au mărsu şi el. Ş-au grăit hanul vizirului, şi era numai să-l puie domnu în Moldova. Numai, prindzind de veste Dumitraşco beizădeo, au spus vizirului că acela-i un om nebun, nu este de domnie. Ş-aşè au lipsit de n-au luat domnia cât s-ar rumpe un păr.

Iară după ce au agiunsu împărăţia la cetate la Varadin, s-au şi audzit că vine prinţipul Evghenie cu oaste nemţască. Deci împăratul turcescu au lăsat cetatea ş-au purces înapoi la pod, să treacă apa Tisăi, să nu le apuce nemţâi podul. Deci mărgându asupra podului, nemţâi încă au sosit cu tabăra, şi sâliè care de care oaste s-apuce mai curundu la pod. Şi nu să bătè temeiul, numai aripile să hărăţiè. Şi tot mergè alături obuzurile, păn-au însărat. Iar peste noapte au fugit turcii de-u apucat la pod, de-u sârguit de-au trecut împăratul şi cu curtea lui. Iară nemţâi dimineaţa, vădzind că nu-s turcii, au şi purces în goană; pe carei cum îi agiungè îi tăiè şi jecuiè. Ş-aşè s-au făcut un hramăt şi o spaimă denapoi în turci, de trecè om peste om, cât s-au rumtu şi podul. Şi aşè, sosând temeiul nemţilor, i-au luat pre toţi de grumadzi, pe vizirul şi inecer-aga. Au pierit în războiu şi toţi ineceri acolo în medereze, la capul podului, la 200.000 de oaste. Peste tot s-au potopit 30 de paşi, fără alţi agalari; 120 de tunuri mari, toată urdia, carăle şi mulţime de bucate neguţitoreşti s-au istovit atunce. Tisa este o apă mâloasă pe margini. Carei cum săriè în apă cu capul să şi îngloda. Şi aşè tot om peste om cădè, de să îneca. Dintr-o sută de scăpa unul, era bine. Şi să tăiè ei înde ei. Iar împăratul, cu câţi au scăpat salt, toată noaptea şi a doo dzi au tot fugit, păn-au agiunsu la cetatea Beligradului, şi acolo s-au poprit. Tătarâi, vădzind aşè, n-au mai stătut la bătaie ş-au luat în gios pe malul Tisăi, păn-au găsit un vad, de au trecut înot cu paci. Atunce şi agărlicul lui Dumitraşco beizădè ş-a capichihăilor acolo s-au prăpădit. Numai ce au scăpat ei cu capetele.

Iară în al triile anŭ a domniei lui Antiohi-vodă treimăs-au turcii sol la nemţi pe Ramie Reiz-afende şi pe Alexandru tărzimanul Marvocordat, ce-i dzicè şi Ecsapăretul, la nemţi,

să stè să facă pace. Ş-au mărsu şi vizirul păn' la un loc, cu oaste gata, de au stătut acolo, că să spăriesă turcii a să mai bate cu nemţâi. Şi s-au dus solii la Carlovici. Aşijdere şi nemţii s-au gătit cu oaste, de-u mărsu păn' la un loc, ş-au triimis şi ei soli la Carlovici. Ş-acolo la Carlovici s-au strânsu, din toate ţărâle Evropii, soli de la leşi, de la franţozi, de la Vineţia, de la Anglia, de la Olandia, de la moscali şi de pentr-alte ţări, de-au şădzut acolo la Carlovici 2, 3 luni, toată vara, de s-au aşedzat păcile cu toţâi. Numai cu franţojâi nemţâi nu s-au putut aşedza, ş-au rămas tot să să bată. Pentru crăia Ţărâi Spaniei nu s-au putut învoi. Moscalul încă au dat cuvânt să să aşedze pace în al doile anŭ.

Turcii cu nemţâi s-au aşedzat într-acesta chip: cât loc au luat de la turci, luat să fie. Încă opintie nemţâi să fie Dunărea hotar, dar n-au priimit turcii. Şi s-au apucat să le dè bani turcii câte 800 de pungi de bani pe anŭ, păn-în 25 de ani, să fie paci, pentru cheltuiala şi strâcarea ce au făcut turcii nemţilor în 17 ani ce au avut tot bătaie. Pentru căci începătura bătăii au fost întâiu despre turci, cându au mărsu la Beci. Şi le-au tot dat turcii această somă de bani nemţilot, cât au trăit acestu împărat soltan Mehmet.

Leşii încă cere Ţara Moldovei, dar turcii au răspunsu pentru Ţara Moldovei că Ţara Moldovei nu pot să o dè, să le fie lor podani, că este volnică, că turcilor îi închinată, nu-i luată cu sabia. Deci leşii, vădzind aşe, s-au aşedzat într-acesta chip: cetăţile din Moldova şi mănăstireli, câte au luat şi cât loc, tot să-l dè înapoi moldovenilor. Şi turcii să dè Cameniţa leşilor, cu tot olatul ei, şi Ocraina. Şi pe nohai să-i rădice pe toţi în Bugeag, să să ducă la locul lor peste Donu, să rămâie numai bugegeni. Şi Hotinul să nu-l tocmască turcii nice odată, nice altă cetate să nu facă în Moldova turcii, nice paşe să nu puie. Aşijdere şi-n Ţara Muntenească cetăţi să nu facă, nice paşi să puie. Aşè s-au aşedzat cu toţâi, şi de toamnă s-au întorsu solii cineş la stăpânii săi.

Atunce, pe acie vreme, împăratul moschicescu, anume Petre Alixievici, s-au dus sângur, cu capul lui, la împăratul nemţescu,

la Leopold, şi multu s-au rugat împăratului nemţescu să nu facă paci cu turcii. Căce că atunce să apucasă să facă şi el orânduială de oaste, ca la nemţi, pecum pe urmă au şi făcut-o.

Dar împăratul nemţescu n-au putut să-i facă pe voie, să nu facă pace cu turcii, că slăbisă ţara, şi-i dzice Moscului: „Măcar că te apuci că m-ei da câţiva ani chiltuiala oştii, dar nu pociu, că acmu el mă roagă, dar pe urmă, cine ştie, sau m-a ruga, sau ba, că poate să să lungească mulţi ani înainte bătaia. Şi eu am slăbit, că eu nu mă bat numai cu Turcul, şi mă bat şi cu Franţujul, şi acolo am mai mare bătaie decât cu Turcul".

Dece împăratul Moscului, întorcându-să înapoi la ţara lui, îndată atunce s-au şi apucat a rade barbele boierilor ş-a slujitorilor, ş-a le şi schimba hainele, ş-a face obiceiuri şi orânduială tot nemţască. Ş-au adus şi câteva capete nemţi, de-i învăţa de pecum suntu şi până astădzi.

Tot într-acel anu, de primăvară, în postul cel mare, trecut-au sol mic de la Ieşi, iar Răuţche, carele trecusă şi maiinte vreme şi la Duca-vodă pentru trebile păcei. Şi după ce ş-au isprăvit trebile, de toamnă s-au întorsu iară înapoi pen Ieşi. Şi l-au cinstit Ant[i]ohi-vodă, ca pe un sol, şi mărgând şi viind.

Ant[i]ohi-vodă atunce, tot într-acea iarnă, triimis-au pe Vasâlie Pureci, vornicul dinspre doamna, cu tainâ, în Ţara Ungurească, la doamna lui Şerban-vodă, de au dat doamna pe fiică-să, domniţa Căsandra, de o au adus-o să o iè frate-său Dumitraşco beizădè, că era logodită cu dânsul. Era cu ştirea ghenărarului de Braşov, numai ghenărarul să feriè, că să temè de Brâncovanul. Că Brâncovanul avè mare cinste şi trecere la împăratul nemţescu, şi nu era cu voia Brâncovanului să o iè Dumitraşco beizădè.

Şi după ce au adus-o la Ieşi, i-au dat gazdă la Iordachi Rusăt visternicul, fiindu-i neam. Ş-au şi răpedzit Ant[i]ohi-vodă la Ţarigrad de i-au făcut ştire, de au vinit frate-său Dumitraşco beizădeoa. Şi după Ispas atunce, în al patrule an a domniei lui Ant[i]ohi-vodă, la velet 7208, au făcut nuntă, în târgu în Ieşi, domnească, după obiceiul domnilor. Şi şedè în Ieşi în nişte

curţi a lor, ce le cumpărasă tată-său Cantemir-vodă de la Gheuculeasa visterniceasa. Ş-au şedzut acolo în gazdă, păn' s-au dus mai pe urmă la Ţarigrad, cu doamna lui cu tot.

Dece atunce, în scurtă vreme, tot într-acea vară, al patrule anŭ a domniei lui Ant[i]ohi-vodă, îi şi vini ferman să să gătească să margă să rădice turcii din Cameniţă şi să dè Cameniţa pe mâna leşilor, împreună cu un paşă şi cu oaste şi cu câteva părechi de biholi pentru rădicarea balimezilor şi cu un sărdar cu oaste de la munteni. Şi purcesă Antăiîohi-vodă voios, şi s-învoioşe toată ţara de-cea veste, unde să rădică acea nevoie deasupra ţărâi ş-a creştinilor, şi dederă slavă lui Dumnedzău. Şi atunce eram şi eu, Ion Neculce vel-vornicu, pe acie vreme vătavu de aprodzi. Dece dacă sosi Ant[i]ohie-vodă la Cameniţă, îndată să apucă şi făcu pod mereu piste Nistru în gura Smotriciului, la un sat anume Bârnoviţa. Şi şedzu acolo câtăva vreme, de aştepta să-i aducă leşii ferman de la Poartă la paşa din Cameniţă să iasă, că era şi comisarii leşeşti acolo, anume hatmanul Litvii şi Adam Sinavschii, voievoda Belschii, careli mai pe urmă au agiunsu de au fost hatman mare de corona leşască, şi Stanislav, voievoda Chiovschii, şi Ştefan Potoţchi, strajnic corunnii, şi alţii, cu oaste ca la dzece mii. Sta cu obuzul din cee parte de Nistru, şi Ant[i]ohii-vodă sta din ceasta parte de Nistru, şi ferman nu li mai trimitè leşilor solul lor Reuţchii, careli era la Poartă, că ponturili de pace iscălisă, numai craiul Avgust nu iscălisă, şi turcii poftiè să iscălească şi craiul Avgust şi toată recepospolita. Şi acee era pricina zăbăvii.

Deci s-au apucat chizăş la Poartă solul Inglezului, precum că va iscăli craiul Avgust şi toată recepospolita. Şi au triimis fermanul pe omul Inglezului, de l-au dat la comisarii leşeşti. Şi comisarii l-au dat în mâinile lui Cahriman-paşii, să iasă din Cameniţă şi să dè cheile cetăţii Cameniţii în mâinile leşilor. Iar omul Inglezului s-au dus în sus la craiul Avgust cu ponturili păcii, să iscălească craiul Avgust şi toată recepospolita. Deci apoi paşa au şi început a deşerta cetatea Cameniţa. Tâmplatu-s-au multă zăbavă de şidere acolo la Nistru, pănă s-au aşedzat aceste trebi.

Atunce s-au făcut mare eclipsis, întunecare de soare, cât nu să vide om cu om. Întunecasă lumea în anul 7208 septemvrie în doaosprădzeci dzile, întru o dzi marţi.

Găsitu-s-au atunce şi un ursu mare groznic. Şi sărisă toată oastea, şi moldovenească, şi nu-l putè ucide. Şi au dat în câteva rânduri în Nistru, şi iară ieşiè afară. Şi gonindu-l pe Nistru cu un pod, să suisă în pod, şi oamenii au sărit din pod în Nistru, şi multă grozăvie făcè. Câţiva oameni s-au împuşcat slobodzind focul să-l lovască, şi îmbulzindu-să oamenii să loviè ei înde ei. Nu era curat. Trii, patru ceasuri toată oastea l-au gonit şi de-abie l-au ucis. Şi era prè mare, de mirare.

Apoi gătindu-să şi scoţind tot din cetate din Cameniţă, întru o dzi totdeodată s-au rădicat leşii a merge la Cameniţă pe de o parte, şi Antiohii-vodă pe de altă parte. Şi s-au întimpinat la poarta din sus, ieşind şi paşa din Cameniţă numai cu curtea lui. Şi aşè să întâlniră tustrii odată la un locŭ, ca cându i-ar fi tocmit cineva. Şi marsără aşè cu toţii la un locŭ, cât o pistreală de săgeată, până la un săivan a paşii, ce era întinsu, de descălecară cu toţii, şi paşa, şi Antiohii-vodă, şi leşii. Iar agârlâcul paşii şi cu turcimea toată ce era în cetate în Cameniţă trăitori, tot păziè cu cară, cu căruţe, cine cu ce avè, de ieşiè din cetate din Cameniţă pe altă poartă, din gios.

Apoi după ce descălecară leşii, dederă fermanul de la Poartă în mâna paşii de-l ceti. Şi paşa dede în mâinile leşilor trii pungi de urşinic cu trii chei a porţilor cetăţii Cameniţii. Iar leşii începură a râde şi a vorovi voroave de glume cu paşa. Şi întru aceli vorbe de glume vorbiră şi alteli mai de treabă. Şi-i cinsti paşa cu cafè şi cu cerbet, după cum este cinstea turcească. Şi-ş luară dzioa bună de acole unii de la alţii. Şi purceasă paşa şi cu Antiohii-vodă în gios. Iar leşii cei mari stătură pre loc afară, de nu intrară degrab-în cetate, temându-să să nu fie pus turcii vreun lagum în cetate. Şi apoi intrară şi leşii cei mari în cetate în Cameniţă şi o curăţiră de toată scârnăvia. Şi dezgropară pe paşi de pin biserici, ce le făcusă meceturi, şi făcură o sveştenii de le sfinţiră. Şi aşedzară puşti mari a lor leşii şi oaste leşască cât au trebuit.

Iară paşa şi cu Antiohii-vodă, dacă au trecut Nistrul în ceasta parte, purceasă înainte la Tighine, paşa cu carăli lui şi cu curtea lui, iar Antiohii-vodă cu puşcile celi mari în urmă. Şi pusă pre geabhana şi pe pravul cel de puşcă cu carăli pre Mihălachi Racoviţă vel-spătar, careli fusese cumnat cu Antiohii-vodă, iar pe Nistru cu podurile au pus cambaraleli şi glonţurile celi de puşci şi cu multe fieră mănunţuşuri, şi plute şi şeici pe apa Nistrului le-au pornit. Şi au fost ispravnicŭ pe aceste cumnată-său, Lupul Bogdan hatmanul, de au mărsu cu oastea pănă la Tighine, pe malul Nistrului.

Şi atunce au dat şi leşii agiutor lui Antiohii-vodă poduri de a lor di pe Nistru, pentru mai degrabă deşertare. Şi paşii încă i-au dăruit doao mii de galbeni leşii, să iasă mai degrabă din Cameniţă, pentru că paşa mai zăbăviè vreme pentru să să gătedze. Şi leşii cu un ceas mai înainte era bucuroşi să iasă turcii din Cameniţă, ca să nu mai puie vreo pricină turcii.

Şi făcusă leşii comisari şi zapis la mâna lui Antiohii-vodă pentru moştile Sfântului Ioan cel Nou ce au fost la Suceavă, să le dè, să vie, iară aice în ţară, cu toate odoarăli şi veşminteli mitropoliii. Numai poate-fi voia lui Dumnedzău n-au fost, că s-au tâmplat acel zapis de s-au rătăcit, şi când au trebuit să-l scoată nu l-au găsit. Şi aşè au rămas moştile Sfântului Ioan iară în Ţara Leşască.

Şi aleasă Antiohii-vodă pre Lupul Costachi, ficior lui Gavriliţă vornicul, şi-l făcu comisar, dimpreună şi cu alţi boieri, şi-i trimisă la Suceavă şi la Neamţu de scoasără pre toţi leşii din ţară. Şi viind Antiohii-vodă la Ieşi, la scaonul domnescu, după ce dusă toate lucrurili în Tighine, rămasă ţara toată în mâna lui Antiohii-vodă, Hotinul, Suceava, Cernăuţii, cât stăpânisă leşii. Şi au mai făcut Antiohii-vodă ferman de la Poartă şi au isprăvit de au luat şi ţinutul Orheiului în mâna lui, că era Ucraina pre atunce, de-l stăpâniè hanul.

Şi să făcu bună pace de toate părţili, ca de mulţi veci, şi nu să simţiè nemică necăiri de tălhari.

Deci atunce, în scurtă vreme, au trecut, după ce au dat Cameniţa turcii leşilor, şi solul cel leşescu de la Ţarigrad, anume Reuţchii, şi s-au dus în ţara lui, precum mai sus s-au scris.

Iară de iarnă, tot în acel an, vinit-au alt sol din Ţara Leşască, mai mare, pre anume Lişcinschii, voievoda Poznavschii, ce era ginere hatmanului Iablanovschii, a căruie un ficior, pre anume Stanislav Lişcinschii, au agiunsu de au fost craiu în Ţara Leşască, ce l-au pus Carol, craiul Şvedului, mai pre urmă, precum i să va arăta istoria la rându înainte.

Deci acel sol mare viniè cu multă pohvală şi podoabe şi cu mulţi ficiori de domni leşeşti. Şi i-au ieşit Antiohii-vodă înainte pe Bahluiu, cale de un ceas, şi aşè tot alături au vinit cu dânsul până la gazda lui. Şi apoi a doa dzi Antiohii-vodă l-au poftit pe sol la curtea domnească, la cinste. Deci acel sol să ţinè prè mare, după cum li să şi cade să să ţie, că n-au călcare de nime şi sunt nelipsiţi di cele trebuitoare, ce le trebuiescu, şi nu ştiu pedeapsa sărăciii aceştii lumi ca noi. Şi i-au răspunsu lui Antiohii-vodă, de-i va ieşi înainte să-l întimpine la giumătatea de scări a cerdacului, va vini la cinste, iar de nu-i va ieşi înainte aşè, nu va vini. Deci aşè s-au aşedzat: să să scoboare Antiohii-vodă până la trii scări şi solul să să suie iar până la trii scări. Şi la al şapteli scară, unde este giumătatea, să să închine unul altuie, şi aşè alături să margă până în casă. Şi la băut totodată să bè amândoi. Iar la acè vreme, fiind Ion Neculce vel-agă, era rânduit de domnie de grijiè pe sol la gazdă de ce-i trebuiè. Deci i-au făcut Antiohii-vodă mare cinste solului, şi au purces după acee solul de s-au dus la Ţarigrad pentru întărirea păcii, pentru ca să fie pace vecinică leşii cu turcii. Deci noi moldovenii ne bucuram unde audziiam că este să să facă pace vecinică, fiindu pământul nostru supărat de podghiazuri şi de pustietate. Dar nu ne pricepèm că mai cu amar pre urmă ne va fi vecinica pace. De răutate şi de amar ne-au căzdut noao moldovenilor pe urmă, că ni s-au micşurat cinstea de la turci, că ne-au înmulţit obiceiuri rele asupră şi ne-au făcut oameni de nemică de suntem, că ne-au călcat pre cum le-au fost voia, care înainte să vor arăta toate pre rându.

După acee în scurtă vreme au şi vinit iarna ferman de la Poartă, să margă Antiohii-vodă şi cu hanul dimpreună să scoată pre nohai din Bugeacu, să să ducă la Don, să trăiască acolo, după cum s-au aşedzat la pace. Şi ei să pune împotriva hanului şi nu voiè să iasă din Bugeac. Deci Antiohii-vodă îndată să găti şi purceasă cu frumoasă oaste, că atunce era şi Turculeţ, cu vreo doao mii de slujitori ce fusese joimiri, suptu ascultarea ţărâi. Deci purceasă din Iaşi pre Bârlad pănă la Fălcii, şi de acolo s-au întorsu iar la Iaşi, că s-au aşedzat hanul cu nohaii să-i lasă pănă în primăvară. Şi cum au vinit primăvara, s-au şi rădicat de bună voia lor, de s-au dus la Don să trăiască.

Iară Antiohii-vodă de primăvară, în al cinceli an a domniii lui, au făcut cărţi de slobodzii pin toate săliştile. Şi au mutat slujitori de pin Piatră şi din Roman şi de pin toate târgurili, ce era pin mijlocul ţărâi aşedzaţi, şi i-au mutat pe la marginile ţărâi, pe la vaduri, pe Nistru şi pe Prut îi aşedză.

Şi scoasă şi ruptă pe ţară, de-i aşedza pre oameni pe putinţă cu pecetluituri roşii domneşti pe feţe, pe tot omul anume şi cu giurământ mare că vor da de patru ori într-un an. Deci aşè purceasără oamenii din toate ţărâli a izvorî şi a vini cineş la locul său şi la moşia sa.

Aşijdere şi boierii carii era pribegi în Ţara Muntenească încă de la mazilia lui Costantin Ducăi-vodă, de făce multe amestecături, atunce vădzind că s-au făcut pace şi nu mai pot isprăvi nemică nici cu Costantin Duca-vodă, nici cu Brâncoveanul-vodă, ş-au plecat capetili la Antiohii-vodă şi au vinit în ţară. Şi Antiohii-vodă i-au priimit cu dragoste şi-i ţinè la mare cinste. Carii mai pre urmă acei boieri i-au fost de mare folos la mazilie lui Antiohii-vodă, precum să va arăta mai înainte.Numai că au rămas în Ţara Muntenească Nicolai Costin hatmanul, că era cumnat cu Costantin Duca-vodă, şi Mavrodin vistiernicul, că era grec, nu avè la ce vini.

Tare să bucurasă oamenii atunce şi de pace şi de chivernisala cè bună a lui Antiohii-vodă. Şi începură boierii a-ş face curţi şi a iezi iazuri pre la sălişti, şi cu toate să siliè.

Întorsu-s-au şi solul cel mare leşescu de la Poartă, pre anume Lişcinschii, voievoda Poznavschii. Şi i-au ieşit Antiohii-vodă înainte şi iar l-au cinstit după obicei, şi s-au dus la ţara lui, în Ţara Leşască.

Atunce, după aceste după toate, s-au rădicat şi Dumitraşco beizădè din Iaşi cu doamnă-ş şi cu tot agârlâcul său, şi s-au dus la Ţarigrad, să trăiască acolo. Iară Brâncoveanul-vodă, după ce au vădzut că au mărsu Dumitraşco beizăde la Ţarigrad, s-au umplut de grije şi de frică că-l va pârî, pentru că ştie doamna lui, din Ţara Ungurească, toate tainele ce ave Brâncoveanul-vodă cu nemţii, a doa, pentru mulţi bani ce luasă Brâncoveanul-vodă a lui Şerban-vodă. Şi-i era aminte să nu-l smintească şi din domnie, cu prietinul său, cu Cerchez Mehmet-paşe, cu Cuciuc imbrihor, musaipul împăratului. Că Dumitraşco beizădè ştiè bine rândul Porţii şi avè cinste mare de la turci.

Ce Brâncoveanul-vodă să sfătui mult cu unchii lui, cu Costantin stolnicul şi cu spătariul Mihai, cum ari face să să poată mântui de Cantemireşti, ca să nu vie la vreo primejdie cu Costantinŭ Duca-vodă, să cheltuiască să-l scoată la domnie. Nefiindu-i ginere, îl urâsă. Şi dzicè că cându îi era ginere şi nu-l asculta, dar acmu, dacă va ieşi la domnie, nici l-ari băga samă.

Şi sfătuiră şi triimisără pre unchiu-său, pre Mihai spatariul, la Poartă, şi umblă spatariul Mihai şi cercându şi giuruind mult veziriului, să mazilească pre Antiohii-vodă şi să puie domnu strein, pre carele au ales Brâncoveanul-vodă. Şi Brâncoveanul-vodă alesese pre un Toderaşco de la Gălaţi. Care acel Toderaşco a fost neguţitor: om era chipeş şi de fire, dar mai rău şi mai spurcat, şi mai varvar, şi mai tiran nu era alt om pre aceli vremi în ţară. Că de ar fi fost acela domnu în Moldova, nici un boieriu până în doao, trii luni n-ar fi rămas viu în ţară.

Acel feliu de milă avè Brâncoveanul-vodă pe ţara noastră a Moldovii şi pe boieri. Ce Dumnedzeu nu s-au îndurat, că au răspunsu veziriul spătariului Mihai că nu va mai înmulţi domnii, ce, de va mazili pre Antiohii-vodă, a pune pre Costantin Duca-vodă, iar pre alţii nu va pune.

Audzind acest răspunsu de la veziriul, spătariul Mihai nu l-au mai încăput vremea a mai aştepta într-alt chip, că avè grije de Dumitraşco beizade, ce numai i-au căutat a să lipi iar de Costantin Duca-vodă să-l scoată la domnie.

Nu ştiu ce vom dzice, nenorocirea Ţărâi Moldovii, au mânia lui Dumnedzeu. Să tâmplasă la acee vreme de ţinè gazdă solul nemţăscu în casăli lui Costantin Ducăi-vodă. Şi i să rugă acelui sol, ţiind gazdă la dânsul, de au grăit solul veziriului să-l facă domnu pre Costantin Duca-vodă. Şi atunce veziriul îl ţinè la mare cinste pre acel sol, şi numai ce i-au căutat a face voia, puindu-să chizeşi muntenii şi agiutându-l şi cu bani.

Vinit-au atunce la Iaşi, la Antiohii-vodă, şi alt sol micŭ moscal de la Ţarigrad, careli mersese pe la Azacu pe apă cu un galion. Şi turcilor nu le părè bine unde l-au vădzut că a vinit pre apă, de au deşchis drumul pe apă şi au învăţat a face galioane şi ei. Şi mult să mira şi să strângè noroade de priviè acel galion moschicescu, că nici cu gândul nu gândiè, netocma să vadză galion moschicescu să vie la Ţarigrad. Şi audziè mai înainte că facŭ moscalii galioane, dar nu credè, dar atunce l-au vădzut şi cu ochii. Ce întorcându-să acel sol, pe uscat, prin Iaşi, l-au cinstit Antiohii-vodă după obicei şi după cinste. I-au spus acel sol că este mazil, că înţălesese din solul nemţăscu. Pentru aceasta numai nici de un folos nu i-au fost lui Antiohii-vodă că i-au spus, că cum au purces solul din Iaşi, iară a doa dzi i-au şi sosit un capegi-başe cu mazilia. Căutaţi acmu de socotiţi ce fără de năroc ţară şi oameni, că numai şapte, optu luni didese Dumnedzeu de era răsuflare în ţară şi să bucurasă ţara tare. Dar de ar fi ţinut şepte, optu ani sau dzece aşè, n-ar fi putut oamenii şi dobitoaceli a încăpè în ţară. Dar Dumnedzeu nu va să ierte păcatul şi greşala aceştii ţări, tot mai mare, şi mai rău, şi mai amar, şi mai suspin să adaoge. Deci cum dede mazilia, îndată şi apucară porţili şi începură a căuta pre Bogdan hatmanul şi pre Iordachi Rusăt vistiernicul, cu ferman făcut de la Poartă, Costantin Duca-vodă şi cu muntenii. Şi să strânsără într-un ceas slujitori, de-i pusă capegi-başe împregiurul curţii domneşti de sta de străjuiè

să prindă pre acei doi boieri, pre Bogdan şi pre Iordachi. Iar acei doi boieri şidè în casă la doamna mistuiţi, ascunşi, şi nu cutedza capegi-başe să intre în casă la doamna să-i iè de grumadzi, că-i oblicisă că sunt acolo. Şi era turcul om împărătescu.

Iară a triia dzi au stătut Antiohii-vodă de au mijlocit lucrul cu boierii carii fusese pribegi, carii mai sus s-au scris că au vinit la mila lui, şi cu alţi boieri de ţară ce se tâmplasă în Iaşi din capete, anume Vasilaşco Cantacozino spatar şi cu fratesău Ilie Cantacozino vistiernic şi cu Ioniţă sărdariul, ficior lui Miron Costin logofătului, şi Antiohii hatmanul şi Lupul, ficior lui Gavriliţă vornicul.

Vorovit-au cu toţi cu aceştia şi i-au poftit şi i-au rugat pentru Bogdan şi pentru Iordachi. Dece aceşti boieri n-au putut călca voia lui Antiohi-vodă, şi măcar c-avusesă mult supăr de Bogdan şi de Iordachi, întâiu Ioniţă sărdarul, sân Miron Costân, având mare rană în inema lui pentru tăierea tătâne-său, lui Miron logofătul, în vremea lui Cantemir-vodă, că mai mult era prepusul de Bogdan şi de Iordachi c-ar hi îndemnat pe Cantemir-vodă atunce de au perit tat-său. Şi acmu, vădzind rugămintea lui Antiohi-vodă, le-au lăsat toate gios ş-au sfătuit cu toţâi. Şi ieşindu sara la gazde, au îmbrăcat pe Bogdan şi pe Iordachi în haine proaste, şi s-au făcut în loc de slugi de-u mărsu dup-acei boieri pen mijlocul slujitorilor, pănă au ieşit pe poartă afară.

Însă fiindu şi baş-bulubaş de casa lui Antiohi-vodă, s-au agiunsu şi cu dânsul, de-u pus nişte slujitori ca aciie, cu plată, de n-au luat tare sama, când au ieşit. Dece hatmanul Bogdan, după ce-au agiunsu la gazda Lupului visternicul, îndat-au încălecat cu câteva slugi ş-au fugit în Ţara Leşască. Iară Iordachi Rusăt visternicul au mărsu după Ilii comisul Catacozino păn' la gazdă pe gios, şi n-au putut încăleca şi el, ca Bogdan, să fugă, fiind om bătrân şi slab. Ş-au purces Catacozino la ţară, şi aşe într-o cuhne l-au ascunsu, şi apoi au fugit şi Ilie, pentru voia lui Iordachi, depreună. Şi l-au dus pen Hangu, ş-au trecut în Ţara Leşască amândoi, şi aşè li s-au tâmplat de au scăpat.

Iară Antiohi-vodă s-au gătit şi-au purces la Ţarigrad, împreună cu capegi-baş. Şi-au domnit 5 ani fără 3 luni. Şi păre tuturor rău de dânsul, şi-l pomeniè de domnu bun până în dzua de astădzi, că avè năroc la toate. Bucateli, de să făce în dzileli lui, nice boal-în bucate nu era, şi stupii nici într-o vară nu s-au făcut răi. Acestu năroc avu Antiohi-vodă, şi plata de la turci, pentru slujbe ce-au făcut, i-au plătit cu mazâlia.

CAP. XIV

DOMNIA A DOO A LUI COSTANTIN DUCA-VODĂ LEAT 7209 SĂPTEMVRIE 14

Costantin Duca-vodă, dac[ă] îmbrăcă căftan de la Poartă, cu cheltuiala şi agiutorul muntenilor fece iar cheltuială mare. Şi cu datoria a domniei cei dintăiu neplătită, să-ncărcă de să feci o somă mare de bani, şi-ndători ţara şi pe vaci, şi pe oi, şi pe miere, şi pe ceară, de luo bani de la neguţitori.

Şi dacă-i vini veste c-au scăpat Bogdan hatmanul şi Iordachi Rusăt visternicul, să otrăvi de mânie pe camaicanii din Ieşi, căci i-au scăpat pe cei doi boieri. Şi să mânieră şi le păru rău şi muntenilor că i-au scăpat şi nu ş-au putut faci cheful pizmei cei vechi. Căci sfatul lor cu Duca-vodă gândiè că vor găsi la dânşii multe averi, să-ş plătească nevoia şi datoria ce avè după cap. Şi acel sfat şi gând dede Dumnedzău de nu-i fu nice de un folos.

Şi după ce vini în Ieşi, pusă boieri după obiceiu, anume pe Ion Buhuş, vărul lui, vel-logofăt şi pe Mitre vel-vornic de Ţara de Gios, pe Pavăl Ciocârlan vel-vornic de Ţara de Sus, pe Neculaiu Costân, cumnatu-său, hatman, pe Panaite Morona vel-postelnic, pe Cuze vel-spătar, pe Savin Zmucilă vel-ban, pe Gavril Miclescul vel-păharnic, pe Gheorhiţă Mitre vel-visternic, pe Pătraşco Zosin vel-stolnic, pe Manolachi Hristo-verghi vel-comis. Aceştia era boierii lui Costantin Ducăi-vodă. Numai mai aleşi din toţi era la sfat Panaite Morona postelnicul, că să potrivie cu stăpânu-său la o fire.

Dece, după ce boieri, îndată triimisă boierii la Poartă cu pârâ asupra lui Antiohi-vodă ş-a frăţâne-său, lui Dumitraşco, cu multe năpăşti şi pricini făr' de cale. Şi-nvăţa pe boieri, cu dè frica, de-i pârâè, fiind şi muntenii învăţători şi agiutori la Poartă. Şi deodată îl închisără turcii pe Antiohi-vodă. Că Antiohi-vodă, când s-au mazâlit, mai mult de 27 de pungi de bani în casa lui n-avè, măcar că fusesă domnu cinci ani, şi n-avè cu ce să să sprejâneascâ de neprietini, după cumu-i obiceiul turcilor, de-l faci prietin cu dare. Pe-cestu lucru să poate socoti că Antiohi-vodă era om bun şi nelacom. Unde să să găsască altul de potriva lui să fie!

Dumnedzău nu-l lăsă mult în pedeapsă, că să schimbă Poarta, şi-ş tocmiră Cantemireştii trebili, şi ieşi de la-nchisoare Ant[i]ohi-vodă. Iar Duca-vodă, dac-audzi că şed Cantemi-reştii la casăli lor cu paci, îndată să-mbrăcă cu cămeşe de gheaţă. Deci şi triimisă pe vlădica de Roman, anume Lavrenti, la Bogdan şi la Iordachi, în Ţara Leşască, de le giură şi le adeveri mare milă, şi-i adusă în ţară la pământul lor să trăiască cu paci.

Iară munteni[i] triimitè totdeauna la Duca-vodă de cere datoria cè vechi şi iastă noo, şi nu le mai da nemic. Şi de ce-l poftiè sau l-învăţa, el nu-i asculta ca-n domnia dintăiu, nice să mira de dânşii. Ce să mânieră şi ei tare, şi vădzind şi pe Cantemireşti c-au ieşit de la-nchisoare, le-u intratu şi lor o oarice grijă de dânşâi, şi-ş arătară obraz de făcură paci cu tainâ, să nu ştie Duca-vodă. Numai pace sulemenită, că, când le viniè muntenilor zamanul, tot îi împedeca la trebi pe Cantemireşti.

Şi-ncepu Duca-vodă a scoate grele [dări şi] mari pe ţară, a-ndesi ciferturili ce le scosesă Antiohi-vodă: din patru dederă opt într-an, şi oamenii începură a să spăriè şi a fugi; şi pe mazâli a-i îngreuiè cu dăjdii grele şi desă. Şi pe Bogdan şi pe Iordachi, totdeauna triimitè la dânşii, de le lua împrumutări mari, pungi de bani, şi-napoi nu le mai da nemic. Şi nu ţinè giurământul, că era în prepusuri, după cum este acel obiceiu la toţi domnii, de au prepusuri pe unii boieri.

Atunce Iordachi Rusăt visternicul, încuscrindu-să cu Vasâlie vornicul Gavriliţă, feci sfat la nunta fiilor lor, ce vor faci să să

poată mântui de acestu domn, că nu mai pot rădica nevoile. Dece Vasilie vornicul, măcar că era la cinste, dar pentru voia cuscru-său, lui Iordachi, îi întunecă mintea şi-ndată să sculă cu toţi fraţâi lui, anumi Lupul şi Solomon şi Costachi, şi cu alţi boieri: Mihălachi spătarul, ce fusese cumnat cu Antiohi-vodă, şi Ilie Frige-vacă spătarul şi cu alţi mulţi boieri, ca la vro 50 şi mai bine. Şi o samă loviră pe la Bogdan, pe la casăle lui pe la Iveşti, neştiind Bogdan nemic, şi-l îmbunară, cum vor să fugă şi să ciie pe Ant[i]ohi-vodă de la Poartă să le fie domnu. Şi-i credzu, şi fugi şi Bogdan cu dânşii în Ţara Muntenească. Cu toţâi să dusără, iară Iordachi rămasă în Ieşi, cu mare grijă, făcându-să bun şi nu ştiè nemic. Deci Duca-vodă, dacă vădzu aşè, să tulbură tare şi-ş aprinsă poaleli de toate părţile. Şi ce strânsesă bani de la ţară, nu apucă a da pe la datornici, şi şi începu a triimite bani la Poartă şi la hanul şi la Isuf-paşe, sarascherul de Baba. Şi isprăvi de scoase ferman să-i iè pe toţi Duca-vodă de grumadzi din Ţara Muntenească. Ce şi Brâncovanul deodată nu-i dede, şi triimisă doo, trei rânduri jalobă la Poartă de ce le faci Duca-vodă, şi tot nu le ţinu în samă Poarta.

Dece Brâncovanul-vodă, vădzindu că nu le poate isprăvi de la Poartă, stătu să facă paci de la Duca-vodă. Şi-i triimisă pe boieri la Focşeni să stè împreună cu căpitanul de Focşeni, să i le giure şi să treacă în Moldova. Şi treimisă şi Duca-vodă pe Ioniţă hatmanul sân Costân şi pe Misail mitropolitul, de marsără la Focşeni de giurară boierilor că nu l-è fi nemic despre domnu Costantin Duca-vodă. Şi trecură boierii toţi în Moldova la casăle lor. Însă nu-i dede pe toţi ce era mai cu prepus şi mai capete, ce-i mistui Brâncovanul pe aciie de cătră capegi-başe ce vinisă să-i iè, anume pe Vasâlie Costachi vornicul şi pe Bogdan hatmanul şi pe Mihălachi spătarul şi pe Ilie stolnicul Frige-vacă şi pe Macsut postelnicul. Pe aceştia îi popri Brâncovanul, că să temè să nu-i omoare. Iar Costantin Duca-vodă, vădzind că nu i-au dat pe aciie, iar s-au apucat de pâră la Poartă mai tare pe Brâncovanul, cu jalobă.

Deci Iordachi, din Ieşi, iar pe tainâ au îndemnat pe alţi boieri ş-au fugit în Ţara Ungurească, anume Ilie Catacozino şi

Balşe şi Ursachi şi Ion Sturdze şi alţii. Şi pe alţii îndemnă de fugir-în Ţara Leşască, anume pe Macrei banul şi pe Gheorghiţă comisul şi Pilat şetrarul şi alţii mai mici din căpetenii. Deci dacă înţelesă Duca-vodă cum c-au fugit boierii şi-n Ţara Ungurească şi-n Ţara Leşască, i s-aprinsă inema de voie rè. Şi slăbi a mai pârî pe Brâncovanul la Poartă pentru boierii cei mai de frunte ce-i poprisă Brâncovanul, de nu-i dedesă. Că-ş tocmi apoi Brâncovanul lucrul de la Poartă să nu-i dè, şi rămasără acolo. Că triimisesă Duca-vodă pe Dumitraşco Buhuş să omoare pe furiş în Bucureşti pe Bogdan hatmanul. Ce Buhuş, ca un fecior de boierŭ şi de neam, n-au vrut să fac-acel lucru tălhărescu şi, după ce-u mărsu, au spus lui Bogdan şi Brâncovanului.

Ce Brâncovanul, cum audzi acel lucru, îndată feci mărturie de la mulţi turci şi de la boieri şi triimisă la Poartă de feci ştire. Şi cu acea socoteală îş strâcă obrazul şi numeli şi mai rău de la Poartă Duca-vodă, de nu mai putu cere pe acei boieri ce rămasără acolo la munteni.

Atunce strâcă Duca-vodă legătura văcăretului ce făcusă Antăiîohi-vodă şi scoasă văcăretul, de cal 2 lei şi de vacă un galbăn şi adăoşag de toată vita câte un tult. Ş-apoi, vădzind că să strâcă ţara şi să pustieşte, să spăriè că ş-a pune capul şi feci şi el legătură şi scrisă cărţi pe la margine de milă. Şi triimisă la boierii cei pribegi de la unguri şi de la leşi cu giurământ să-ş vie în urmă la pământul lor. Şi viniră iarăş înapoi acasă. Dar cei 5 boieri tot au rămas la munteni, n-au vinit, nicecum n-au credzut.

Într-această vreme, mârzaci nohai, cu oăaîrdele lor, începură unii dintre dânşii iar a s-întoarce în Bugeag. Şi turcii îi goniè iară înapoi, nu-i lăsa. Ce să burzului un soltan cu dânşii asupra turcilor şi făcură multă răutate în olatul Chel[i]ei şi arsără şi Renii. De-r hi fostu îngheţată Dunărea, păn-în Ţarigrad ar hi agiunsu. Ş-au scris la Duca-vodă să-ncalece şi el cu moldovenii, c-apoi a prăda ţara. Ce Duca-vodă au căzdut cu rugăminte că n-are cu cine să-ncaleci şi i-au triimis 15 pungi de bani. Şi aşè l-au lăsat.

Vinit-au Isuf-paşe sarascherul împotriva lor la Smil ş-au şedzut câteva săptămâni acolo cu meteredze, păn-i s-au strânsu oaste. Şi trimisesă şi la Duca-vodă să margă. Ş-au mărsu numai păn' la Bârnova şi s-au întorsu iar, că s-au aşedzat sarascherul cu tătari.

De vară s-au mutat Isuf-paşe de la Baba cu sarascherlâcul la Tighine, puindu pricina zorbalâcul tătarilor. Şi vădzindu că este vrajbă în Ţara Leşască, n-avè cine-i sta împotrivă, să nu facă sarascherlâc la Tighine.

Dece s-au apucat a tocmi cetatea ş-a o mări ş-a o lărgi, de-au lucrat câţiva ani, pecum se vede, co ceste 2 ţărâ. Şi pe tătari au început a-i călca ş-a-i pune a lucra la cetate de-a valma cu creştini. Şi i-au făcut de-u plătit toată paguba ce făcusă raielei la Tighine şi la Reni.

Tot l-această vreme craiul leşescu al doile Avgustu începu şi el să strâce volnicia leşilor, să fie numai optu sfetnici şi să iè tot vinitul stărosteilor, să strângă acei bani să facă mulţime de oaste. Şi să giuca în cărţi cu doamnele celi frumoas-a leşilor. Şi care-i plăcè, o ţinè câte doo, trei luni la dânsul. Încă pe-a lui Lebomirţchie au dus-o şi-n Saxonia, de-au ţinut-o vro doi ai. Şi pentru dragostea ei l-au pus şi hatman, după ce-au murit Iablano[v]schie.

Iară domnii leşeşti nu putură răbda, ce făcură sfat cum or faci să să mântuiască de dânsul, să-l gonească din ţară, pecum au mai gonit pe un craiu a lor, anume den Conte, ce vinisă de la franţuji. Şi să căiră mult atunce că n-au pus pe un ficior a lui Sobeţchi.

Şi marsără cu toţâi la craiul Avgust şi-ncepură a-lŭ îndemna să margă să iè cetatea Râgăi de la Cifed, că-i a lor de moşie. Şi-i tulburară mintea craiului, şi s-apucă de gâlceavă cu craiul sfedzescu. Şi marsă la Riga s-o iè. Ce leşilor nu le era trebuitoare Riga, numai le era voia să-nceapă gâlceavă cu Sfedul, şi ei să facă una cu Sfedul, şi lui să-i dè peste cap. Dece Sfedul era o ţară puternică, craiul lor tânăr de 16 ani şi bun viteaz, dârzu. Îndată trecu marea Balticului şi ieşi în Livonia, în tâmpinarea

leşilor. Şi nu-i putură sprejeni leşii. Şi-ncepură unii a s-închina la sfedzi, iar unii să făcè a ţinè cu craiul Avgustu.

Atunce nu zăbăvi vreme, şi muri Iablanovschie, hatmanul coronie, care era cap la tot sfatul începături leşescu cel mai mare. Căci el să socotiè că s-a mântui de Avgust craiul şi a lua pe crăiasa lui Sobeţchie, fiind nensurat, ş-a fi el craiu. Ce n-au apucat să isprăvască ce gândisă, şi s-împlu Ţara Leşască de oşti streine, de rămasără ca un roiu făr' de matcă leşii.

Pusă craiul Avgustu hatman pe-cel Lebomirschie, cari s-au pomenit mai sus, şi nu zăbăvi vreme, şi muri şi Lebomirschie. Apoi pusă hatman coronie pe Adam Sinavschie. Era om mic de stat, dar întreg la minte, cu dreptate craiului şi-nvăţat foarte, şi om dumnedzăescu, la streini milostiv.

Sfătui pe craiul Avgustu de s-agiunsă cu Moscul, că vădzu că pe Cifed nu-i putincios craiul să-l bată sângur. Că leşi mai mulţi era cu Cifedul, de pecum s-au dzis mai sus. Şi-i ascultă cuvântul craiul Avgust şi să legă la un cuvânt cu ţarul Moscului, cu Petre Alicsovici.

Ţarul Moscului îndată preimi bucuros, că el încă-şi schimbasatunce portul, de luas-orânduiala nemţască, şi vrè să-şi ispitească nărocul oştii sali. Şi dede şi el pricină Cifedului pentru toate ţărâle Livonei ce au luat Cifedul de la strămoşu lui fără cale. Şi-ncepu şi el gâlceavă şi a să bate pe de altă parte cu Cifedul, de au luat cetatea Narvei şi altele. Ce Sfedul rămasă a să bate în doo părţi, şi Moscul cu oastea lui iar bătе în doo părţi: cu o samă de oaste să bătè la Narva cu cifedzii, iar pe de altă parte dedesă oaste craiului leşescu într-agiutor. Ce birui Cifedul pe craiul Avgustu şi-l goni în Saxonia, în ţara lui. Şi Cifedul să dusă după dânsul, de au iernat acolo în Xaxonia, cu toată oastea lui.

Şi de frică, craiul Avgustu, că i-a istovi ţara, făcu pace cu Cifedul şi-i giură craiului cifedzescu cum nu-i mai trebuie să ias-în Ţara Leşască să fie craiu. Şi dup-acie să rădică Şfedul şi vini iar în Ţara Leşască şi coroni pe Stanislavŭ Leşinţchi, care era ficior solului celui mare ce trecus-în dzileli lui Antăiîohivodă la Poartă, voievoda Poznavschie. Şi pe Iosâf Potovschie,

voievoda Chiovschie, îl pusă hatman coronie, fiind rudă cu Lecinschie.

Iară hatmanul Sinaţchie şi cu hatmanul Oghinţchie şi cu hatmanul Zapiva şi cu oastea moschicească era spre Litfa, într-altă parte.

Dece craiul şfedzescu au lăsat pe un ghinărar a lui cu oaste, anume Cras, cu Stănislavŭ craiu în Ţara Leşască, iară el au purces cu obuzul lui drept în Ţara Căzăcească, de au trecut Niprul pe la Starii Dub, şi ce-u lucrat s-a scrie înainte la rândul lui.

Atunce leşi[i], fiind Racoţi pribag la dânşii, i-au dat vro doodzăci de steaguri de oaste într-agiutor, de au ieşit şi el în Ţara Ungurească cu zorba, ca să să dezbată Ţara Ungurească de la nemţi. I-au dat leşii, carei ţinè cu Cifedul, că să temè de Neamţu să nu dè agiutor lui Avgust craiu, fiindu-i Neamţului alector. Ce i-au dat pentru să-i fac[ă] împedecare.

Dece Racoţi, cum au ieşit cu aceli 20 de steaguri în Ţara Ungurească, au şi-nceput mulţime de unguri a să strânge la dânsul, de să făcusă la cindzăci, şesădzăci de mii de oaste. Că alerga din toate ţările, din Moldova, de la munteni, păn' şi tătari, fără poroncă, pe furiş, să duce la leafă la dânsul. Atunce moldovenii, mulţi şi ficiori de boier, să duce la leafă, unii la moscali, unii la leşi, unii la Racoţi, unii la Cifed, pentru agonisită. Şi Racoţi, pe unde găsiè nemţi, îi tot bătè şi-i scotè de pen cetăţi. Mai îş dezbătusă ţara, c-au umblat vro doi, trei ai pen Ţara Ungurească.

Nemţii să bătè cu Franţuzul şi nu putè să stè să să bată şi cu Racoţi. Deci mai pe urmă au dat Neamţului agiutor Englezul 40.000 şi Dania 30.000. Şi ş-au înglotit oastea Neamţul ş-au început a să bate şi cu Franţozul şi cu Racoţi. Ce pe Racoţi l-au biruit şi l-au gonit la franţuzi, iară o samă de boieri unguri, carei ţinè cu dânsul, au pribegit aice în Moldova, iar unii în Ţara Leşască. Ce ceştii de aice în scurtă vreme-au făcut pace şi s-au dus înapoi.

Atunce, pe acee vreme, toată Evropa să tulburasă cu oşti, de au umblat câţiva ani aceste oşti, ce s-au pomenit mai sus.

Numai turcii avè paci, şi le tot umbla cărţile şi soliile ni la unul, ni la altul, de-i tot îndemna şi-i învrăjbiè. Ce în scurtă vreme vini şi la dânşii zorba, pecum înainte arată. Să lăsăm cele streine, să vinim iar la Moldova.

Brâncovanul chemă pe boieri pribegi la sine, şi făcură sfat pe tainã, să stè să le facă domnu pe unul dintre dânşii, iar nu din Cantemireşti. Şi să ferirã de Bogdan, fiind Cantemireştilor cumnat, să nu ştie nemic de cel sfat. Şi triimisă la Costantin Duca-vodă Brâncovanul, ca-n chip de sol, pe un mitropolit a patriarhului Dosoftei de Ierusalim, anume Hrisantos, carele acel Hrisantos pe urmă au cădzut şi patriarhu la Ierusalim. Şi mărgându la Duca-vodă, ş-au dat solia ce-au avut, iar pe tainã, cu Iordachi Rusăt visternicul, au avut altă solie, de-i giură de la Brâncovanul pentru celi trecute pizme vechi şi gro[a]zi şi pagube, ce au avut Iordachi, să fie iertate. Şi feci şi logodnă c-un ficior a lui Iordachi, anume Neculaiu, să iè pe o fat-a Brâncovanului, şi de acmu înainte să fie fraţi. Şi de Cantemireşti să fie despărţit, şi lepădat de prieteşugul lor. Şi-l întrebă pe cine va socoti, dintre boieri Moldovei ce-s pribegi acolo, să cheltuiască Brâncovanul la Poartă, să-l puie domnu. Deci Iordachi, măcar că era om înţelept, iar firea îi era de grec, lacom la cinste, nu socoti nice la Dumnedzău, nice ruşine de oameni, nice la osândă sau la ce va vini pe urmă lucrul.

Şi-ndată făcu logodnă şi priimi să să lepede de Cantemireşti. Pe Ant[i]ohi-vodă încă l-au rugat Brâncovanul să-i dè fata şi să să lepede de prieteşugul Cupăreştilor şi n-au priimit, iar el, cum îi vini zamanul, îndată priimi cu bucurie. Ce să ştiţi, fraţilor, că nu numai Iordachi, ce toţi greci[i], mai drepţi şi mai bune slugi nu-i alt neam în lume pănă este stăpânul în cinste şi-n puteri, iar cât să slăbeşte sau să micşurează cinstea stăpânului, îndată să şi lasă şi aleargă la altul, carei vede că-i mai cu puteri. Pecum şi Iordachi, făcând această grabă, mai pe urmă la multe primejdii de viiaţă şi de pagub-au vinit, care să va arăta înainte la rândul lor.

Dzis-au Iordachi cătră acel mitropolit că este bun de domnie Mihălachi spătarul, ficiorul lui Ion Răcoviţă vornicul, că este

neam de boier vechiu moldovan şi este rudă şi Brâncovanului. Şi este şi bun, că nu-i va ieşi Brâncovanului din cuvânt, la ce i-ar poronci. Iară aceasta nu dzice Iordachi pentru altă, ce o dzice, căci era Mihălachi de casa lui, rudă aproapi, şi va faci pe cum i-ar hi voia lui, şi va mânca ţara cum au mâncat-o şi la Antiohi-vodă. Care aşe i s-au şi tâmplat, de-au făcut pecum au şi gândit.

Şi cu acestu sfat încă şi mai mari mulţămită arătă Iordachi lui Ant[i]ohi-vodă, că Mihălachi spătarul era plin de neam, boierii [carii era[1]] mai capete în ţară. Şi era toţi de casa Cantemireştilor, iar după ce-au luat Mihălachi spătarul domnia, acee s-au despărţit toţi de casa Cantemireştilor şi s-au făcut toţi de casa lui Mihălachi spătarul, şi Cantemireşti rămăsesă din boierii de frunte numai cu cumnatul său, cu Bogdan hatmanul. Aşè le aşădză, aceste vorbe toate, acel mitropolit, şi să dusă de le spusă Brâncovanului toate deplin.

Costantin Duca-vodă de acestu sfat nemic nu ştiu, nice pricepu. Şi-ncă îl şi boieri pe Iordachi, îl pusă vornicu mare de Ţara de Gios, ca să-l fac-al său prietin. Deci ştiu că l-au făcut ca oaia pe lup.

Atunce Costantin Duca-vodă au scos pe ţărani miere şi ceară, de-au dat pe desetina de stupi şi de porci, de tot mascurul şi de un stup, câte-o ocă de miere şi de ceară.

Trecut-au un sol moschicescu mare de la Ţarigrad pen Ieşi, mărgând la Moscu, anume cneadzu Dumitru Galecin. Ş-au botedzat un cucon a Ducăi, de s-au cumătrit, şi l-au cinstit după obiceiu.

Atunce, din boierii cei pribegi ce era în Ţara Muntenească, anume Vasâlie Costachi vel-vornic, i să tâmplă moartea acolo, în pribegie. Şi n-au apucat să-ş vie la pământul lui şi la casa lui, nice să să bucure de sfatul ce-l începusă.

Pe cie vreme era vizir Rămif Răiz-afend, carele fusesă sol la pace, când s-au făcut la Carlovici. Şi luas-aminte, de ştiè toate fapteli şi mestecăturile muntenilor, încă păn-a cădè vizir,

[1] Carii era, adăugat după ms. 53, pentru întregirea sensului.

şi dzicè: „Eu, de-aş cădè vizir, ştiu ce-aş faci muntenilor pentru Moldova, că ei au prăpădit-o cu meşterşugurile lor. I-aş faci pe dânşi de-ar umplè ţara de oameni, şi toată cheltuiala să fie de la dânşii.“

Dece în scurtă vreme au şi cădzut vizir. Ce, cum au cădzut, îndat-au şi chemat pe Brâncovanul la Poartă, ca să-l mazilească din scaon, că să temè turcii că nu-l vor putè prinde la mână. Deci fiind în multe prepusuri la împărăţâe o domnie îndelungată ca acie, nu vrè să margă la Poartă. Iară unchii lui Catacozineştii, sfetnici lui, nu l-au lăsat să iè într-altă parte, ce l-au îmbărbătat numai să margă la Poartă, că apoi, nemărgând el, va aduci pierirea ţărâi şi boierimei. Şi aşè, cu mare grijă, au purces la Udriiu şi, mărgând încetu, păn-a sosi în Udriiu, ş-au tocmit lucrul cu banii, ca un domnu bogat ce era, câtu nice vizirul n-au avutŭ ce-i face. Încă l-au grăit de bine cătră împăratul, că încotro să întorcè vizirul tot de bine-l grăiè. Ce, dac-au sosât la Udriiu, l-au întrebat împăratul pe vizirul de ce-au adus acolo pe domnul muntenescu. Iar vizirul au dzis că l-au adus, că-i om înţeleptu, cu sfat şi avutŭ, că „la această vreme ne trebuieşte sfat şi bani“. Impăratul au dzis: „Să nu-l zăbăveşti aice, ce să-l îmbraci cu câftan, să nu stè ţara acie fără domnu“.

Vizirul, dac-audzi aşè, l-au chemat la adunare şi, şi pentru altă ce-au avut a-i dzice, l-au întrebat pentru Ţara Moldovei ce s-au strâcat şi s-au pustiit: „Oari de schimbările domnilor, au de oşti ce au călcat-o?“ Iar el, vrând să mazâlească pre Costantin Duca-vodă, au dzis că o au strâcat-o domnul, carele este acmu domnu într-însa.

Vizirul i-au dzis: „Dar putè-vei tu să porţi de grije acei ţări, să-ţi fie pre samă, să o tocmeşti, să fie plină de oameni?“ Iară el, dac-au audzit aşe, foarte era cu voie să fie domnu la 2 ţări, că pentru acie aducè oşti streine pen ţara noastră şi schimba domnii dintr-însa, să o strâci şi să rămâie pustie. Dece de la această întrebare n-au putut da răspunsu vizirului păn' nu va lua răspunsu de la unchii săi, ales de la Costantin Catacozino stolnicul. Ce s-au rugat vizirului să-l aştepte păn-în 5 dzile, să

să socotească, şi atunci îi va da răspunsu vizirului pentru acestu lucru. Iar Costantin stolnicul i-au scris să mulţămească lui Dumnedzău că nu-i pe voia neprietinilor, şi să-ş păzască treaba şi grija ţărâi sale. Iară mai mult să nu-l ştie că s-amestecă, că apoi, de nu-l va asculta şi va faci peste voia lui, bine să ştie că, când va încăleca el din Iudrii, iar el va înhăma în căruţă şi va treci în Ardeal, şi când va sosi el în Bucureşti, el va sosi în Udriiu. Şi ce va vidè, să nu să sparie.

Iară Brâncovanul, a cince dzi, luând acestu răspunsu de la unchi-său, au mărsu la vizirul şi i-au dat răspunsu că nu va putè purta grije a doo ţări, ce sunt de margine. „Ce să mazâleşti, măria ta, pe cesta, să poronceşti la ţară să-ş aleagă ei pe cine le va plăcè domnu. Şi aşè, alegându-l cu toţâi, aşè vor nemeri om bun, şi va tocmi ţara. Că aşè m-au ales şi pe mine Ţara Muntenească, de m-am învoit cu boierii ş-am tocmit ţara." Ş-aceasta n-o grăiè pentru altă, numai pentru sfatul ce sfătuisă cu boierii să puie pe Mihălachi spătarul. Ş-au mai dzis vizirului Brâncovanul că Costantin Duca-vodă s-au încumătrit cu solul moschicescu care au mărsu pe acolo, şi i-i gândul să fugă la Moscu şi co ceasta strâcă ţara.

Vizirul, înţelegând aceste, îndată cu taină au răpedzit un capegiu la Isuf-paşe sarascherul, să-l prindză, să-l triimaţă la Poartă cu bună pază. Ce sarascherul împreună cu capegi-başe au triimis pe capegilar-chehaie a lui şi pe alai-beiu cu 200 şi mai bine de spahii. Şi cându s-au apropiet de Ieşi acei agii cu oaste, au triimăs înainte la Costantin Duca-vodă să le grijască conac, că mărgu să hotărască la Horodinca despre leşi. C-au jăluit leşii că au strâmbătate despre moldoveni.

Dece descălecând turcii la gazde demineaţa, n-au dzis nemic, iar cându au fost pe chindie, numai ce-au umplut turcii ograda domnească, de-au apucat porţile şi-mpregiurul zidului, cât să spăriesă toţi câţi era în curte, că n-avè unde să scapi. Şi l-au închis pe Duca-vodă în casa ce mică ş-au pus la uşi turci de pază. Şi casa cè mare, şi cè mică era plină de turci. Şi aşè l-au ţinut patru, cinci dzile, de nu-l lăsa din casă să ias-afară,

nice la doamna să margă, păn' l-au pornit. Ş-au pus pe Iordachi Rusăt camaican, şi atunce au deschis porţile.

Duca-vodă, vădzind aşè urgie, au priceput că s-or rădica boierii cu pârâ asupra lui, şi nu să va mai întoarce la domnie. Căci fărmanul nu-i scrie de mazâlie, numai îi scriè să-l ducă la Poartă. Agiunsu-s-au cu capegi-başe, ş-au şi-nceput a răpedzi harzuri la Poartă, şi la hanul, şi la sarascherul, şi-n toate părţile pe unde avè prietini. Brâncovanul încă au făcut veste boierilor ce era pribegi în Ţara Muntenească pecum au aşedzat cu vizirul.

Dece boierii pribegi din Ţara Muntenească au şi făcut ştire cestor din ţară: cum s-a rădica Duca-vodă din Ieşi, cum să să pornească şi ei la Udriiu după Duca-vodă, că le-or ieşi şi ei în tâmpinare. Atunce toată boierimea şi mazâlimea, înţălegând c-au prinsu pe Duca, s-au strânsu la Ieşi ş-au început a gâlcevi cătră capegi-başi ş-a-i spune că faci Duca-vodă harzuri de trimite la Poartă, fără voia lor şi fără ştirea lor, iar lor nu le mai trebuie să le fie domnu. Iară când au fostu a doo dzi, chemat-au capegi-başi pe toţi boierii la curte să le cetească un fărman de mazâlia Ducăi-vodă ce i-au vinit. Şi strângându-să toţi boierii la curte, deodată numai ce au închis iar porţile, ş-au început turcii a prinde pe boieri, carei era mai capete, ş-a-i închide ş-a-i pune şi-n heră, ca vro dzece, cincispreci, pe izvodul ce-i dedesă Duca-vodă: ce numai pe cei streini şi pe cei de casa lui să iè cu dânsul, şi, sosând la Udriiu, să ţie în partea lui.

Ş-au închis şi pe Iordachi vornicul, ce-l pusesă cămăican, ş-au pus cămaican în locul lui pe Ion Buhuş logofătul, fiindu-i rudă, ca să poprească ţara să nu margă după dânsu să-l pârască. Şi l-au pornit din Ieşi în gios spre Bârlad, împreună cu acei boieri ce-i prinsesă, şi s-au dus păn-în Gălaţi. Şi acolo, din boierii ce-i prinsesă şi era a lui, i-au boierit în Gălaţi. Au pus hatman şi visternic şi comis, ca să sparie ţara că nu-i mazil, şi-i domnu. Iar pi ciielalţi boieri ce era în prepus nu-i lăsa din heră, ce au trecut Dunărea cu dânşii, să-i ducă la Udriiu. Ş-au scris şi la Hapdi-paşe să poprească la Dunăre, să nu treacă nime după dânsul să-l pârască.

Boierii carei au rămas de nu i-au închis au ieşit din Ieşi tot câte unul, unul pe de o parte, altul pe de altă. Şi s-au strânsu toţi la Hadâmbul, supt codru, şi de acolo au luat pe Racova în gios tot a să strânge boierimea şi mazâlimea, în urma Ducăi-vodă, păn' la Piscu. Ş-au răpedzit de olac în Ţara Muntenească pe la boierii pribegi, de-u făcut ştire, de toate de aceste ce au făcut Duca-vodă, Brâncovanului la Udriiu.

Ce Brâncovanul, înştiinţând pe vizirul, au triimis de au luat pe Duca-vodă de pe drum şi l-au făcut surgun la Cavala, unde era multă ciumă, ca să nu-l mai superi oamenii cei din curtea împăratului, că să punè tare sălihutarul pentru dânsu. Şi pe boierii ce-i aducè în hieră i-au slobodzit. Şi Dunărea încă Isuf-paşe au slobodzit-o, să treacă boierii. Ş-au scris Brâncovanul în Bucureşti la stolnicul Constantin, de-au pornit pe boierii pribegi la ciielalţi, de s-au împreunat la Piscu, de-au trecut Dunărea cu toţâi, de s-au dus la Udriiu să-l rădice domnu. Numai ce au scris la stolnicul de au poprit pe Bogdan hatmanul în Bucureşti, de nu l-au lăsat să margă cu ciie boieri la Udriiu, dzicând să aştepte, că-i trebuitor păn-a vini de la Udriiu, că-i trebuitor Brâncovanului. Că nu era de altă trebuitor, numai să temè să nu puie vro piedică să scoaţă iar pe Antăiiohi-vodă domnu.

Atunce au făcut mare cheltuială Brâncovanul la Udriiu cu Poarta, avându nume de bogat şi vrându să umple gurili tuturor. Ş-au mai adaos şi birul Ţărâi Munteneşti, peste cât da mai întăiu, pe an câte o sută şi cindzăci de pungi să dè mai mult. Şi tocmindu-ş toate lucrurili, au purces de-au vinit la Bucureşti.

Iară boierii Moldovei care s-au pomenit mai sus, bine n-au agiunsu la Udriiu, numai s-au şi sculat zorba mari din Ţarigrad toate mulaleli şi rusfeturili cu oaste şi cu puşci de-au purces la Udriiu să mazâlească pe-mpăratul. Ş-au pus şi vizir dintre dânşii. Iară soltan Mehmet, cu câtă oaste avè la Udriiu lângă dânsul, încă s-au gătit de-au făcut meteredze să stè împotriva acelora ce viniè. Şi atunce, tumpinându-să oştile, s-au făcut tot una şi l-au scos pe soltan Mehmet din Udriiu. Ş-au pus pe un frate a

lui, soltan Mustafa, împărat, iar pe soltan Mehmet l-au pus la închisoare, şi peste o săptămână l-au otrăvit, de-au murit. Muftiul s-ascunsesă, şi găsindu-l, l-au muncit, de-au luat mulţi bani de la dânsul, păn' l-au omorât.

Şi au pus un popă de legea noastră şi altul armenescu de l-au prohodit, şi au mărsu înainte-i cu cântări şi cu cădelniţă, păn' l-au scos afară din Udriiu şi l-au îngropat, dzicând c-au fost ghiaur. Şi-mpăratul cel mazâl i-au fostu puştu lui, şi el făcè ce-i era voia, de schimba paşii şi domnii totdeuna. Iară pe Rami vizirul nu l-au putut găsi, că nice le era prè cu voia capitelor să-l găsască. Că să voroviè atunce că cu îndemnarea şi ştirea lui să fie fostu aceasta, că nu putè să vizirească de răulŭ muftiului.

Atunce şi boierii Moldovei sta acolo de aştepta să găsască vreme. Şi Ant[i]ohi-vodă înţelegând, încă era acolo la Udriiu şi aştepta să-l ceară boierii de la Poartă, să nu cheltuiască mult. C-aşè-l amăgiè boierii, să şadză mâlcom, că l-or cere pe dânsul domnu. Şi mai cu dedânsu Iordachi îi poronciè, şi el îl credè. Şi-i poroncisă din Ţara Muntenească cumnatu-său, Bogdan hatmanul,toate trebile ce-or să facă boierii cu Brâncovanul, să-ş caute treaba deusebi, să-ş isprăvască de la Poartă. Iar el n-au credzut şi s-au potrivitŭ lui Iordachi. Atunce Iordachi vornicul au chemat pe Panaite Morona postelnicul, hiindu din partea Ducăi-vodă, şi pe alţi boieri a Ducăi-vodă şi le-u giurat cum că n-or avè nice o nevoie. Şi le-u spus tot sfatul, că li-i voia să puie pe Mihălachie spătarul domnu. Deci ei având grijă de Ant[i]ohi-vodă, îndată fură bucuroşi să fie şi ei la un cuvântu, şi mai vârtos Panaite postelnicul Morona, că-i era rău greşit lui Ant[i]ohi-vodă, că-i stătus-împotrivă la vremea Ducăi-vodă.

Atunce Panaite Morona, fiindu om harnicŭ şi isteţŭ la toate, de ştiè rândul Porţâi turceşti la toate, au şi făcut un hardzu cu mâna lui, că ştiè turceşte, ş-au şi purces cu toată boierimea şi gloata la împăratul pen mijlocul urdiei, de nu să temè de nime. Inicerii atunce era dârji în zorba şi-l întreba unde mergi co cè

gloată de oameni. Iar el dzicè cătră iniceri că merge la împăratul să pârască pe mufteul, că le-u mâncat ţara. Şi ienicerii, audzind aşè, le tot făcè cale.

Ce împăratul, vădzind acea gloată de oameni, au şi triimis de le-u luat arzul şi, cetindu-l, l-au buiurdit la vizirul, să le facă pe voie pentru toate ce-or pofti. Şi atunce cu toţâi au rădicat pe Mihălachi spătarul de l-au pus domnu. Să făcè a nu-i plăcè să priimască domnia, ca şi fata cie ce dzisă unui voinic: „Fă-te tu a mă trage, şi eu oi merge plângând.“ Aşè să făcè şi Mihai-vodă că nu-i trebuieşte domnia.

Îmbrăcându Mihălachi spătar căftan de domnie de la vizirul, îi şi schimbară numeli Mihai-vodă. Atunci simţi şi Ant[i]ohi-vodă de vicleşugul boierilor ce i-au făcut şi alergă la inecer-aga de-i dede ştire şi-i giurui mulţi bani. Şi inecer-aga îndată să dusă la vizirul ş-apucă pe Mihai-vodă la vizirul încă neieşit din cort afară. Şi-ncepu a grăi cătră vizirul să puie pe Ant[i]ohi-vodă domnu şi a strâga tari că dă bani mulţi şi trebuie leafă inicerilor. Să spăriiasă Mihai-vodă şi toată boierimea că l-è strâca giucăria inecer-aga. Numai n-au putut, că apucasă de ieşisă talhâşŭ de la împăratul ş-apucasă de-l îmbrăcasă cu căftan. Ce nu s-au putut, iar cu un cifertu mai înainte de-r hi sosât înecer-aga la vizirul, lua iar Antiohi-vodă domnia.

Dup-acie s-au rădicat împărăţia de la Iudriiu, cu toată oastea, ş-au purces la Ţarigrad, şi Mihai-vodă cu boierimea după dânşii. Şi după ce-au agiunsu la Ţarigrad, făcu Mihai-vodă şi cu toţi boierii mare jalobă la vizirul asupra lui Costantin-vodă. Şi trimisă vizirul de-l adusără la Ţarigrad din surgunie. Să pârâră de faţă la Divanul vizirului, c-au strâcat ţara şi i-au jăcuit cu feliuri de feliuri de obicie, cât nu mai putè să mai răspundă nemic Duca-vodă înaintea boierilor. Şi de la vizirul l-au dus la cazascherul şi pe la multe Divanuri a cadiei. Şi tot aşè îl purta boierii pe uliţi, din giudeţŭ în giudeţŭ, vro doo, trei săptămâni, până cheltui Duca-vodă pe la giudeţă tot ce avu. Şi-l lăsară acolo, cu mare sărăcie şi pedeapsă, şi-nchisoari pururе dispre datornici.

Iar Mihai-vodă aşedză capichihăi la Poartă pe Cupăreşti, pe doi fraţi a lui Iordachi vornicul, anume Mihălachi şi Scarlatachi, iar pe alt neam şi nepoţi a Cupăreştilor, pe toţi îi luo cu sine de-i adusă în Moldova. Şi-mbrăcă căftan. Şi de la împăratul, luând steag şi tuiuri de domnie, să găti cu toţi boierii şi purcesă de vini în ţară cu bună pace. Iar Duca-vodă Costantin, sin Ducăi-vodă celui bătrân, n-au mai ieşit la domnie altă dată, ce-u murit la Ţarigradu cu mari lipsă. Şi i-au rămas 3 ficiori, unul făcut cu fata Brâncovanului, şi au murit, altul s-au dus la moscali, altul este la Ţarigrad, cu mari lipsă. Precum va mai hi, vremea va arăta[1].

CAP. XV

DOMNIA ÎNTĂIU A LUI MIHAI RĂCOVIŢĂ-VODĂ LEAT 7211

După ce-au vinit Mihai-vodă în Ieşi, în scaon, boierit-au şi el după obiceiu. Pusă pe Antiohi Jora, carei au fostu hatman, vel-logofăt, şi pe Iordachie Rusăt vornicul îl pusă vornic de Ţara de Gios, şi pe Bogdan hatmanul vel-vornic de Ţara de Sus, şi pe Lupul Costachi hatman, şi pe Manolachi, frateli lui Iordachi, vel-postelnic, şi pe cumnatu-său Ilie Frige-vacă vel-spătar, şi pe Marvodin visternicul vel-păharnic, şi pe cumnatul său Pălade vel-visternic, şi pe Dumitraşco Ursachi vel-stolnic, şi pe frate-său Dumitraşco Răcoviţă vel-comis.

Aceştia era boierii lui Mihai-vodă, iar mai ales şi mai de cinste era Iordachi Rusăt vornicul. Ce vrè el şi ce poronciè el, acie făcè şi Mihai-vodă. Aşijdere şi munteni[i], iar ce vrè făcè. Şi neamul lui, toţi era tari şi mari, cine de capul lui, cum vrè, aşè făcè. Şi slugeli lui cei din boierie era tari şi mari şi obraznici, după cumu-i hirea mojâcească. Intra în casă, şi cu treabă şi fără treabă, când le era voia, de nu sămăna curtea nemic a domnie, de atâta obrăznicie ce era. Iar Mihai-vodă, cum s-arăta în boierie, iar atunce îţi părè că-i un om zălud. Şi să

[1] Ultimele trei fraze sunt scrise de mâna lui Neculce.

mira cum a faci să le poată intra în voie tuturor, şi nu le mai putè intra în voie. Iar cei streini sta în laturi de mansipuri, că nu putè încăpè de Cupăreşti, şi de neamul lui, şi de slugeli lui.

Şi-ncepur-a sfătui să stângă pe boierii cei streini, să rămâie numai neamul lui cu Cupăreştii, pecum au făcut şi Şerban-vodă şi Brâncovanul, de-u stânsu pe cei streini, de-au rămas numai neamul lor Ca[n]tacozoneştii. Aşè şi acesta au început a pune dăjdii grele pe mazâli şi pe oamenii lui Antiohi-vodă şi pe a Ducăi-vodă. Încă-i şi-nchidè şi-i bătè pe ciie Ducăi-vodă. Atunce ciielalţi boieri streini au priceput că i-au amăgit Iordachi vornicul cu giurământul, c-au fostu numai pentru bineli lui acel giurământ, şi mult să căiè atunci că n-au cerşut domnu de la Poartă pe Antiohi-vodă.

Atunce era la curţile domneşti pe poartă o beserică mică, făcută de Ştefan-vodă Tomşe, şi mai nice boierii cei cu boierii nu putè încăpè într-însa. Şi lângă beserică era visteria, şi desupra besericei ş-a visteriei era un turnu nalt în chip de clopotniţă, iar dedesuptul besericei şi a visterii era un beci, de-nchidè tălhari.

Ce socoti Mihai-vodă că nu-i cu tocmeală să fie beserică mică la curte, că mazâlii şi slujitorii n-au unde încăpè, nice este cu cale să fie temniţă supt beserică. Ce s-îndemnă şi răsâpi şi turnul, şi visteria, şi tinda besericei, şi beciul cel dedesupt, şi lăsă numai altarul şi turla cea naltă din mijlocul besericei. Şi s-au mai apucat a zâdi din pământu ş-au făcut tinda lungă, cu toate podoabeli, cum să vede.

Aşijdere s-au mai apucat de-au mai făcut şi altă beserică, de lemnu, şi i-au pus hramul Sfetei Lazor, în ograda vămii, aproapi de curţile tătâne-săi, lui Ion Răcoviţă vornicul.

Şi doamna măriei sale încă s-au apucat de-u tocmit ş-au şindilit mitropolia cè vehci, cu toate cheltuieleli ce-au trebuitŭ, de cântă sfânta leturghie şi astădzi, că era pustiită de mult.

Atunce au scos Mihai-vodă rumtă pe ţară, cu pecetluit roşiu, pe faţă, tot omul. Şi oameni să temè să iasă toţi la rumtă, să nu s-înmulţască ciferturile, pecum să înmulţisă la Costantin Duca-vodă. Ce vădzind aşe, au scris cărţi pe la stăpânii satelor şi pe

la vornicei şi pe la vătămani, să-i scoaţă pe toţi la rumte, c-apoi pe urmă, aflându-să, or petreci rău capeteli. Iar pe urmă, unde găsâè zlotaşi câte un om fără pecetluit, îl punè pe vornicel sau pe vătăman în butuci şi-l triimitè la Ieşi. Şi-l purta pe uliţi, căce n-au scos oameni întâiu la rumtă, să-ş fie luat pecetluit. Şi vădzind că nici cu acie nu-i poate spăriè să iasă toţi la rumtă, vândut-au toate ţinuturili la cochi-vecŭ ciocoilor, ca goştina de oi, pe oamenii cei făr' de pecetluituri de rumtă, de nu putè scăpa nice un becisnic pe necăiuri să nu iè pecetluit.

Atunce fiind Poarta neaşădzată, avè şi Mihai-vodă mare nevoie de bani, că-ntr-un an şi giumătate ce-au fostu domnu s-au schimbat trei viziri şi şepte chihaieli. Să mira şi el ce va faci, că n-avè de la cine lua şi el bani, că ţara era giumătate scutelnică, tot a neamului lui ş-a Cupăreştilor, cum s-au pomenit mai sus.

Şi aşè fără veste veni veste din Ţara Muntenească cum au îmbrăcat Ant[i]ohi-vodă căftan de domnie, şi el îi mazâl. Deci cum înţălesără de acè veste Iordachi vornicul şi frate-său Scarlatachi — să tâmplas-în Ieşi de la Ţarigrad vinit — şi alţi greci mai mici, Cupăreşti, şi Dumitraşco Răcoviţă comisul, frateli lui Mihai-vodă, aceştea toţi, temându-să de Ant[i]ohi-vodă, n-au mai aşteptat să sosască capegi-baş cu mazâlia ş-au şi fugit în Ţara Muntenească, iară Panaitachie Morona au trecut în Ţara Leşască.

A doo dzi, ceielalţi boieri, ce rămăsesă şi nu ştiè nemic, să mira ce poate să fie. Chemat-au Mihaiu-vodă pe Bogdan la curte de i-au spus pecum i-au vinit veste de olac într-o noapte din Ţara Muntenească, de i-au spus acea veste. Ce Bogdan vornicul mult i-au dzis lui Mihai-vodă, căci au făcut spaimă, şi n-a hi nemic pe urmă, şi-i lucru cu ruşine.

Prepun oamenii şi vorovăscu de dzic că atunce, ştiind Mihai-vodă pe Bogdan că este om vrednic şi temându-să că după ce-a vini cumnatul său, Antiohi-vodă, l-a schivernisi bine la domnie, să-i fie dat atunce în cafè otravă. Care şi can samăn-acel lucru să fie fostu şi can adevărat, că curund s-au şi bolnăvitŭ şi peste

cinci, şesă luni au murit, după ce-au vinit Ant[i]ohi-vodă, şi boala lui într-acel chip au priceput-o doftorii la moartea lui. Dè-hi aşè, va da samă la Dumnedzău.

Tâmplatus-au de-au zăbăvit acel capegi-baş cu mazâlia vro trei, patru dzile după vestea ce vinisă lui Mihai-vodă. Deci boierii tot să strângè la gazda lui Bogdan vornicul şi sfătuiè şi să mira ce poate fi. Şi să temè să nu fie luat Costantin Duca-vodă domnia. Ş-au pus străji în gios la drumuri, de străjuiè şi când sosâè capegi-baş în Ieşi. Iar Bogdan vornicul şi cu toată boierimea s-au sculat din Ieşi şi s-au dus pe Bahluiu în sus păn' la Căcărădzeni. Ş-au stătut acolo păn-au sosât capegi-baş ş-au cetit fermanul că este Antiohi-vodă domnu. Şi au vinit şi omul lui Ant[i]ohi-vodă cu cărţi la vornicul Bogdan, să fie cămăican.

Atunce cetindu cărţile Bogdan, a lui Antiohi-vodă, la Căcărădzeni, au adeverit tuturor boierilor ce era cu dânsul să nu poarte nime nici o grijă, nice să aibă nice un prepus dispre Antiohi-vodă, pentru câţi au fostu la rădicarea domniei lui Mihai. Ş-au luat asupra sufletului lui că n-a avè nime nice o nevoie. Şi aşè toţi să învoieşeră şi purceseră cu toţâi înapoi la Ieşi. Şi-ntrară cu toţâi grămadă în curtea domnească, de descălecară şi s-împreunară cu capegi-başe, de le ceti fermanul. Şi spusără capegi-başei că ei au fugit, temându-să de Duca-vodă că este, iar de Ant[i]ohi-vodă nu fug[e] nime.

Dece cădzind Bogdan cămăican, grijit-au pe Mihai-vodă cu toate deplin, câte i-au trebuitŭ. Şi de toate de câte au poftit ş-au luat îndestul. Şi l-au pornit cu mare cinste, ca pe un domnu. Pe nime n-au lăsat să-i facă vro gâlceavă sau să-i grăiască vrun cuvântu împotrivă. Păn' şi bucatele ce-au avut a lui şi pe une slugi din boierie i-au lăsat cu bună paci, de-au mărsu în Ţara Muntenească, de i-au dat Brâncovanul o moşie, de-au ţinut bucatele acolo.

Atunce la mazâlie să tâmplasă de vinisă sol din Ţara Muntenească Toma spătarul Ca[n]tacozino. Şi la acea spaimă au fugit şi el din Ieşi în Hangu, că nu l-au încăput vremea, de frică, să margă în Ţara Muntenească, împreună cu văru-său

Ilie păharnicul Ca[n]tacozino şi cu Neculaiu Costân hatmanul. Deci Bogdan au şi răpedzit cărţi la dânsul, să margă în ţara lui făr' de nici o grijă. Şi s-au întorsu din Hangu, de s-au dus la ţara lui cu paci.

Ş-au scris şi la ceie boieri, la Ilie păharnicul şi la Neculaiu şi la alţâi câţi mai era acolo, de s-au întorsu toţi înapoi la casăle lor, fără nici o grijă. Şi rămasă Bogdan în Ieşi, stăpânind cămăicănia cu bun-învoială şi dragoste cu toţi.

Şi triimisă şi la Panaitachi postelnicul Morona, în Ţara Leşască, de-l luo asupra sa, pentru greşeleli ce făcusă lui Ant[i]ohi-vodă, că nu i-a hi nemic. Şi după ce-au vinit în ţară, l-au triimis înainte în Dobrogea, în tâmpinarea lui Antiohi-vodă. Şi atunce puţintel l-au mustrat Antiohi-vodă ş-apoi l-au iertat. Şi-l ţinè în mare cinste şi milă, căci era om harnic la slujbe, de ştiè rândul turcilor, după cum s-au dzis mai sus. Slugiè ca un grec, după cumu-i umbla vremea.

Atunce triimisă Brâncovanul pe văru-său Ştefăniţă păharnicul, ficiorul stolnicului Costantin Ca[n]tacozino, carele acela au cădzut şi domnu mai pe urma Brâncovanului, la Ţarigrad, de-au stătut de-au făcut paci lui Antiohi-vodă cu Brâncovanul, cu giurământ înaintea patriarhului, ca să nu să mai pârască la Poartă unul pè-lalt, să să strâci ţărâli cu cheltuiala, şi-ncă să s-agiute unul pe alalt cu prieteşugul. Şi pentru Mihai-vodă să nu să mai puie să-l scoată Brâncovanul la domnie. Şi Dumitraşco beizădè, fratele lui Antiohi-vodă, încă să-i dè Brâncovanul pe an câte 10 pungi de bani pentru chevernisala lui, ca să s-odihnească în Ţarigrad la casa lui cu paci şi să nu mai umble amestecând pe Brâncovanul şi făcându-i cheltuială, ce încă să-i arete slujbă. Că să spăriasă Brâncovanul că i-a sminti domnia, pentru multă cheltuială şi pagubă ce-i făcè totdeauna. Aşijdere au făcut pace Brâncovanul şi cuscru-său, lui Iordachi Rusăt vornicul, ca să slujască lui Ant[i]ohi-vodă cu dreptate, ca maiinte, şi să fie lepădat dispre Mihai-vodă, şi el şi toate rudeli lui Cupăreştii. Şi aşè au ţinut de bine această paci, pe cum ţin cânii vinerili. Care mai nainte la rândul lor s-a arăta.

Antiohi-vodă, tot atunce, după ce-au vinit Mihai-vodă mazâl la Ţarigrad, chemat-au şi vro doi, trii boieri din Moldova, de-au pârât pe Mihai-vodă de doo biruri şi doo bariiamlâcuri: când au fostu domnu, le-u luat din ţară şi la visteria împărătească nu le-u dat, de-au rămas rămăşiţă. Şi el tăgăduiè, că nu le-u luat din ţară. Deci l-au rămas şi l-au pus la-nchisoari, să plătească banii la visteria împărătească. Atunce şi eu eram tânăr, şi fusesăm mai nainte agă, şi m-am tâmplat în Ţarigrad, de-am vădzut acea pără.

Dup-acee s-au gătit Ant[i]ohi-vodă cu tot agârlâcul şi s-au rădicat din Ţarigrad ş-au vinit la Baba, pe la Isuf-paşe sarascherul. Şi i-au fostu şi sarascherului cu bună dragoste, şi l-au cinstit ca pe un domnu. Că pe-cee vreme sarascherul nu şădè tot la un loc, ce să ducè de-mbla şi la Tighine, şi la Obluşiţă, şi la Baba. Şi de acolo sosând la Gălaţi, au găsât strânşi toată boierimea, arătându-le tuturor dragoste şi cinste. Şi purcegând din Gălaţi, au mărsu pe la sat pe la Iveşti, la soru-sa Lupa, hătmăneasa lui Bogdan, care acolo i-au făcut cinste 2 dzile, şi lui, ş-a toată boierimea şi oastea câtă era. Şi de acolo au mărsu la Ieşi în scaon.

CAP. XVI

DOMNIA A DOA A LUI ANTIOHI-VODĂ, SÂN CANTEMIR, LEAT 7213

După ce sosi Antiohi-vodă în Ieşi în scaon, pe cie vreme era paci bun-în ţară. Şi pusă boierii a trei dzi după obicei: pe Antiohi Jora vel-logofăt, pe Lupul Costachi vel-vornic de Ţara de Gios, pe Neculaiu Costân, biv-hatman, vel-vornic de Ţara de Sus, pe Bogdan vornicul iar l-au pus hatman, pe Macsut vel-postelnic, pe Ilie Ca[n]tacozino vel-spătar, pe Savin Zmucilă vel-ban. Şi de atunce să aşădză această boierie cu temei în Moldova, de-i aşedzată la rând. Că mai nainte, de-şi era la vrun domnu, uneori şădè mai sus, uneori mai gios. După cum le fusesă altă boierie, aşè şădè şi cu bănia la Divan. Iar de ice

înainte i s-au aşedzat rândul după spătarul cel mari, şi i s-au făcut şi vinit boieriei câte un ban de drobul de sari de la ocnă. Pe Dabije clucerul l-au pus vel-păharnic, pe Lupul Colivarul vel-visternic. Pentru acesta, vădzindu-l mazâlimea că-i din neam prostu, li să strâcară tutoror voia, că nu le era cu cinste să margă la gazda lui. Pe Ion Sturdze vel-stolnic, pe Gheorghiţă sărdarul vel-comis, carei era neam lui Ant[i]ohi-vodă. Pe aceştie îi boieri Antiohi-vodă deodată, iar mai ales şi mai de cinste era cumnatul său, Bogdan hatmanul. Toate trebile şi cheverniseleli ţărâi era după dânsul. Numai nu putè, că era bolnav, cum mai sus s-au pomenit.

Curundă vreme l-au triimis sol în Ţara Muntenească, şi mult au zăbăvit acolo, fiind bolnav. Şi după ce-au vinit, încă din pat nu s-au mai sculat şi-n scurtă vreme au şi murit. Care la moartea lui multă jele au avutu Ant[i]ohi-vodă şi boierimea şi ţara, de boier moldovan, cap întreg şi cunoscător la giudeţe şi vrednicŭ la toate trebile, cu-nţelepciune. Care tuturor le-u părut rău de păgubirea ce-au păgubit ţara, iar mai cu dedinsu lui Antiohi-vodă i-au rămas rană nevendicată. Că i s-au şi schimbat lucrurili, şi i s-au micşurat schivernisala, cu multe amestecături, nu cum era în domnia întâiu.

Pus-atunce pe Ion Buhuş logofăt mare şi pe Antiohi Jora logofătul hatman, în locul lui Bogdan, şi pe Ilie Ca[n]tacozino spătarul visternic mari, în locul Lupului Colivarului, şi pe mine, Ion Neculce, din sulgeria cea mari m-au pus spătar mare.

Şi rămas-atunce toată cinstea şi chevernisala după Ilie visternicul Ca[n]tacozino, împreună cu Panaitachi Morona biv-postelnic, carei aceşti doi boieri chivernisâiè pe Ant[i]ohi-vodă. Şi să potrivis-amândoi aceşti boieri într-o fire, după cum să dzice „calul râios găseşte copaciul scorţos“: iuţi, mândri, mincinoşi, făţarnici, giurători pentru hiece, amăgitori. Care, cât era Antiohi-vodă de straşnic la mânie, că de multe ori la Duvan cu buzduganul azvârliè în oameni cei vinovaţi, şi tare şi drept conoscător la giudecată, dar nu ţine mânia mult, şi nu-l putè nime întoarce din dreptate la giudecată, nice iubiè

minciuneli, dar aceşti doi boieri ce mai sus s-au pomenit îl întoarseră pe Antiohi-vodă, de li să potriviè. Că mai toţi domnii sunt buni, numai să tâmplă de să află de-cestu fel de oameni, de să lipăscu mai lesne mai la toţi domnii, de le strâcă firea cè bună. Mai mulţi să află la domni de-ceştia decât di cei direpţi şi buni. Ce dacă să tâmplă boierul chivernisătorul de-i înţelept şi bun, măcar de-i şi domnul rău, îl îmblândzeşte şi-l întoarce cu blândeţe, de-l face de-i bun.

Atunce, apucându visternicia Ca[n]tacozino, scoasă Antiohi-vodă nevoi grele pe ţară, că avè şi datorie la Ţarigrad, gândindu că s-a plăti. Scoasă orânduiele multe, şi satarale, şi hârtii, şi fumăret, câte un zlot de toată casa. Şi-l făcu Ca[n]tacozino de făcu şi obiceiu în ţară, carei n-au mai fostu, câte 2 bani de vadra de vin. Însă da numai ţărani, dar boierii şi mazâlii de la aga în sus nu da. Şi mult s-au apărat Antiohi-vodă şi nu vrè să fac-acel obiceiu, numai nu putè, că-l tot îndemna Panaitachi şi Ilie visternicul.

Mai făcut-au şi alt obiceiu: de tot boul de negoţ, cornărit câte un leu. Iară pe mazâli îi îndesiè cu dăjdii grele şi cu împrumute dese, şi nu le mai da. Şi-i asupriè Ca[n]tacozino pe pizmă, şi nu le făcè dreptate, şi-i tot pârâè şi-i amesteca cătră Ant[i]ohi-vodă cu feliuri de feliuri de amestecături de pără, pentru ca să s-îmbunedze şi s-înmulţască cinstea lui, ca un om fără suflet. Că nu era nemic adevăr într-însul.

Şi pe mazâli, zlotaşi îi supăra din cale-afară, de-i făce de plătiè pustiele. Şi pe unii îi pârâè, de-i trimitè pe la ocnă. Şi Antioh-vodă, de-l şi pricepè, îi învoiè, pentru voia muntenilor, fiindu-le rudă. Şi mai nu avè nice o parte Ant[i]ohi-vodă dintr-acele nevoi multe ce scotè, că datoria i-au rămas neplătită, şi când s-au mazâlit, au rămas mai cu nemic, ca şi la mazâlia dintâiu. Numai ce-au rămas cu vro cindzăci, şesădzăci de pungi de bani. Că el nu era prè samiş, nice lacom, ce-l credè pe dânsul ce grăieşte. Şi el mânca, şi făţiş, şi furiş, cumu-i era lui voia. Şi avè şi altă nebunie în cap, că gându lui era cum ar putè apuca domnia, având pe munteni nedejde. Şi pentr-acee avè prieteşug cu Panaitachi

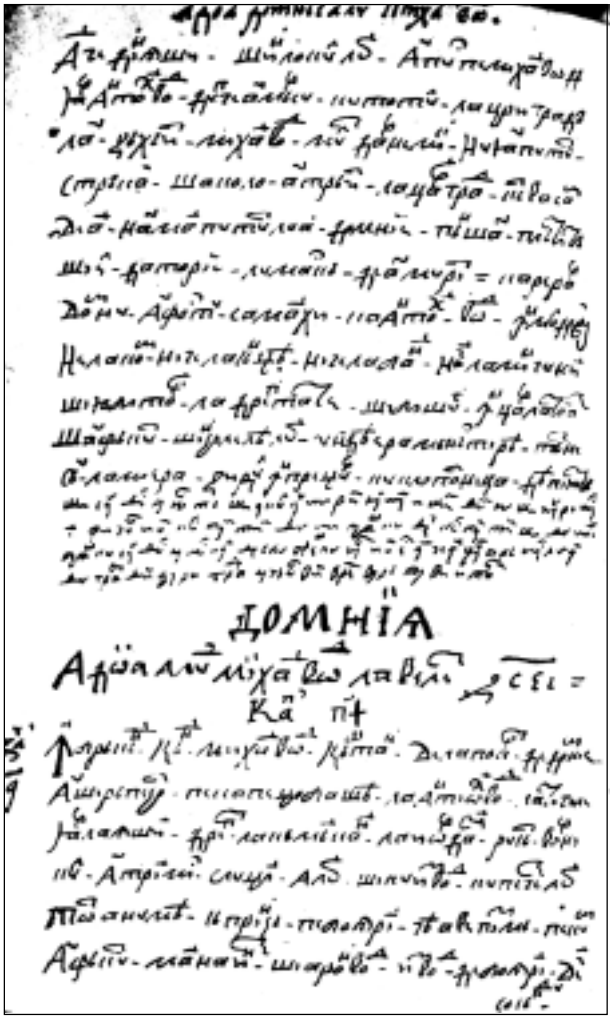

Fila 313 verso din ms. 253 — autograful lui Neculce şi intervenţii ale copiştilor.

postelnicul Morona, ştiind rândul Porţâi, socotind c-a găsi vro vreme, ca şi Mihai-vodă. Pentr-acie sta asupra mazâlilor, ca să-i răsâpască, să facă nume rău stăpânu-său, lui Antiohi-vodă. Şi atunce au agonisât din vesternicie el 70 de pungi de bani, mai mult decât au agonisât stăpânul său, Ant[i]ohi-vodă.

Vinit-au atunce poroncă de la Poartă de au dus multă somă şi mare lemnu şi greu la Tighine şi la Cetatea Albă şi la Vozia, cu mare grabă şi cu mulţi zapcii. Boieri au stătut toată vara cu Orheiul şi cu Lăpuşna şi cu toţi siimenii din curte, de-l tăiè. Şi cu mare greu l-au rădicat păn-în iarnă. Şi-ncă au închisŭ în turnul Golâei pe Darie Donici sărdarul şi pe Chirica şi pe Bogoş, şi era să li taie şi capetili, fiind ispravnici pe lemnu şi nu-l putè în grabă să-l ducă. Că s-agiunsesă munteni[i] şi cu Mihai-vodă şi cu Isuf-paşe, ca să-i dè pricină la Poartă pentru lemn, că nu poartă grijă. Şi pentr-acie îl grăbiè Isuf-paşe din cale-afară cu lemnul.

Pe acee vreme, de la închisoari, Mihai-vodă au făcut un harzu, de l-au dat la împăratul, cu pâră pe Antiohi-vodă că-l năpăstuieşte cu doo biruri şi doo bariiamlâcuri, că le-u luat din ţară, şi el nu le-u luat, şi cu jalobă pe Baltagiul vizirul, dzicând că l-au ales pe dânsul toată ţara de l-au pus domnu, iar vizirul l-au scos din domnie fără nice o vină ş-au pus pe Antiohi-vodă fără voia ţărâi. Deci împăratul, cetindu acel harz, l-au triimis la vizirul şi i-au poroncit să-i facă dreptate.

Apoi vizirul, vădzind aşe, chemat-au pe Osman, chihaieo lui, de-au învăţat de-au scris la Antiohi-vodă să caute să triimiţă boieri şi oameni de ţară, să dovedească pe Mihai-vodă, să nu rămâie vizirul ruşinat de cătră împăratul. Antiohi-vodă îndată alesă de triimisă câţiva boieri, carei ştiè că-i sunt împotrivire, şi câţiva breslaşi megieşi d-è lui Mihai-vodă, vasluieni tot de cei buni de gură şi de pârâ. Şi s-au pârât pe faţă înaintea Divanului împărătescu. Breslaşi în gura mare strâga: „Vândutu-ne-i, vândutu-ne-i, vândutu-ne-i la cochi-vechi ciocoilor, ca pe mascuri şi ca pe oi!“ Carei numai ce huie Divanul împărătescu, şi să mira toţi paşii şi agalari de pâra ce-i dau. Şi aşe l-au

dat iar rămas, să plătească iar bani la visteria împărătească, şi iar l-închisără, încă la mai gre închisoare, la Babagefer.

Trimis-au şi Brâncovanul sol în Moldova, pe ginere-său Şerban logofătul, pentru mare încredinţari prieteşugului, care au făcut şi logodnă, un ficior a Brâncovanului să iè o fată a lui Antiohi-vodă. Şi făcându cinste mare atunce solului, Lupul Costachi sân Gavriliţă la masă, îmbătându-să şi veselindu-să, multe cuvinte deşerte şi fără treabă grăiè împotriva lui Antiohi-vodă înaintea solului. Şi dintr-aceli voroave proaste s-au rădicat şi masa. Ce Antăiîohie-vodă atunce, ca un domnu înţelept, mult au răbdat Lupului pentru aceli voroave proaste, ce le grăiè cum nu i să cădè.

În scurtă vreme dup-acie să mazili şi vizirul Baltagiul de la Poartă, şi cădzu Ciorlul-paşe silehtarul viziriu, care să tâmplasă de era prietin lui Mihai-vodă. Şi-l scoasă pe Mihai-vodă de la închisoari. Iară Păladie visternicul, cumnatul lui Mihai-vodă, şi cu Preda stolnicul, dac-înţălesără c-au ieşit Mihai-vodă de la-nchisoare, fugir-în Ţara Muntenească. Şi acolo în Ţara Muntenească mai era şi fratele lui Mihai-vodă, Dumitraşco, şi-mbla clevetind pe Antiohi-vodă şi mestecând cătră munteni. Numai munteni[i] era cu 2 obrază: arăta prieteşug şi cătră Ant[i]ohi-vodă, şi cătră partea lui Mihai-vodă. Şi aşè politiciè lucrurili de îmbe părţili.

Iar la veletul 7214 făcut-au nuntă Brâncovanul c-un ficior a lui, anume Dinul, în târgu în Bucureşti, de-au luat o fată de aice din ţară, de la noi din Moldova, a lui Ion Balşe vornicul, de-au dus-o acolo la Bucureşti, de-au făcut nuntă, cu mulţi boieri rudenii de-a ei. Au mărsu cu voia şi poronca lui Ant[i]ohi-vodă. Atunce m-au triimis şi pe mini, cu solie despre partea domniei, de m-am tâmplat la acea nuntă, care nu era nuntă domnească, ce vom dzice că era crăiască.

După veselia nunţâi poftit-au Antăiîohi-vodă pe Brâncovanul cu mare credinţă, ca să dè pe Pălade visternicul, să-ş vie acas-în Moldova, să nu mai umble amestecând. Ce Brâncovanul n-au vrut să-l dè, fără câtu nu l-au priimit să mai şadză în Ţara Muntenească şi l-au gonit la Braşov. Ant[i]ohi-vodă, vădzind

că n-au credzut Păladie să vie, mâniiatu-s-au şi-au triimis de i-au jăcuit casa. Şi i-au închis giupâneasa, şi-au pus şi sămenii de i-au răsâpit curţile din Iaşi, de nu i-au rămas nice jărişte.

Ilie Ca[n]tacozino visternicul, fiind învrăjbit cu Iordachi Rusăt vornicul mai denainte vreme, pentru căci Ilie Ca[n]tacozino făcusă bine lui Iordachie Rusăt de-l scosesă di-nchisoare, cându-l prinsesă la mazâlia lui Ant[i]ohi-vodă, cum s-au pomenit mai sus, iar Iordachi Rusăt, când au rădicat ţara pe Mihai-vodă domnu, au stătut pricină lui Ilie, şi acie era mânia şi vrajba între dânşi. Iar apoi au început Ilie în toate nopţile a umbla la gazda lui Iordachi furiş, de s-au împăcat. Şi s-au rugat Ilie lui Iordachi, fiindu-i cuscru cu Brâncovanul, ca să stè să-i logodească o fată a lui Ilie c-un ficior a Brâncovanului, pe tainâ să nu ştie Antiohi-vodă nemic.

Dece Ant[i]ohi-vodă pe urmă, oblicindu aceste lucruri şi alte multe amestecături a lui Iordachi, ce umbla cu cărţi, amestecând la Mihai-vodă, şi la fraţii lui în Ţarigrad, şi la Pălade în Ţara Ungurească, mânietu-s-au Ant[i]ohi-vodă şi-au închis pe Iordachi la vătavul de aprodzi, cu mare urgie şi pază. Iară Ilie, dac-au vădzut c-au închis pe Iordachi, s-au spăriet şi s-au dus de-au spus tot lui Ant[i]ohi-vodă, ce voroave au avut cu Iordachi. Ce lui Ilie nu i-au făcut nemic, pentru voia stolnicului Costantin din Ţara Muntenească, fiindu-i unchi. Numai ce l-au scos din visternicie, că nu mai putè să-l mai rebde de jaloba mazililor, numai la cinste tot îl ţinè.

Iară pe Iordachi, după ce l-au închis, l-au pus împrumutare, de-au dat 10 pungi de bani. Şi iar au mai giurat lui Ant[i]ohi-vodă cum să fie slugă dreaptă, cum au fostu mai nainte. Şi l-au pus şi l-au slobodzit de la închisoari.

Iară la anul, de primăvară, vinit-au poroncă de la Poartă la Ant[i]ohi-vodă să margă să lucredzi la Tighine. Deci îndată s-au rădicat cu toată boierimea şi cu salahori şi s-au dus la Tighine, iară aice în Ieşi au lăsat cămăicani pe Iordachi Rusăt vornicul şi pe mine, Ion Neculce vel-spătar, şi pe Ilie Ca[n]tacozino biv-visternic şi pe Ilie Catargiul vel-visternic, de purta grije

ţărâi, ce era. Iar Ant[i]ohie-vodă, lucrând acolo toată vara, pe la Sfete Ilie i-au vinit mazâlia, şi l-au pornit Isuf-paşe de acolo la Ţarigrad. Numai ce au triimis de i-au luat doamna de aice din Ieşi, şi-n locul lui au pus pe Mihai-vodă. Iar Ant[i]ohi-vodă, după ce au mărsu cu totul la Ţarigrad, l-au zăhăit Mihai-vodă mult, dar nemic nu i-au putut strâca. Ş-acolo au trăit, la Ţarigrad câtăva samă de ai. N-au mai putut lua domnia, păn' ş-au plătitŭ şi el datoria lumască, de-au murit. Care rar domnu au fostu ş-a mai hi ca Ant[i]ohi-vodă în Moldova, nelacom nice la sânge, nice la bani, nici la minciuni, şi iubitori la dreptate şi bişug în ţară la toate. S-au făcut şi-n dzilele lui, unde era mănăstirea tătâne-său, la Miera, zidul împregiur cu clopotniţa de piatră. Şi s-au dus la Poartă şi acolo au murit. N-au mai ieşit domnu. Şi i-au rămas 3 ficiori: Ion, Costantin, Dumitraşcu. Deci Costantin şi Dumitraşco s-au dus la muscali, de slujescu, iar Ion este aice în ţară. A rămas luându graiu din Ţarigrad. La ce or vini, vremea viitoare va arăta[1].

CAP. XVII

DOMNIA A DOA A LUI MIHAI-VODĂ LA VELET 7215

Îmbrăcând Mihai-vodă căftan, de la Poartă, de domnie, au şi răpedzit pe capegi-başe la Antiohi-vodă, la Tighine. Iar la Ieşi, drept la cămăicani, la Iordachi Rusăt vornicul au triimis slugi a lui, şi cu izvod, cu pecetea lui, tot anume să prindză pe boierii ce avè pizmă, pe cum au făcut mai nainte şi Aron-vodă izvod de boieri. Deci sosându şi slugeli lui într-o dzi, pe amiadzădzi, la gazda lui Iordachi cu cărţile şi cu izvodul, iar Iordache s-au şi bucurat tare de ceasul ce aştepta de mult să-i sosască. Ş-au triimis la puţintei simeni ce rămăsesă la curte de strajă, de i-au chemat la gazda lui, cu numeli lui Antiohi-vodă, fiind cămăican, de i-au şi pornit pe la gazdele boierilor ş-a boierinaşilor lui Antiohi-vodă, carei era în izvodul ce triimisesă

[1] De la „Şi s-au dus la Poartă...“ până la sfârşitul capitolului este scris de Neculce.

Mihai-vodă, de i-au prinsu, şi-i lega şi-i închidè pe la închisori. Atunce au prinsu şi pe Ilie Ca[n]tacozino cel tare şi mare, perifan, numai cu cămeşe şi desculţu şi fără sliz, că să tâmplasă de nu ştiè nemic şi dormiè. L-au luat şi l-au dus pe uleţă, de l-au închis, şi zapcii care îl ducè gol pe uleţă, îl mustra, de-i dzice: „Ţine-te, cerbule, cu coarneli cele buore ce ne împrăştiei, că te prinsă astădzi leul în mână.“ Şi pe urmă l-au slobodzit cu chizeşi, păn-a vini domnia.

Aşijdere şi pe Panaitachi Morona biv-vel-postelnic, carei era gata la toţi domnii, de slujiè dreptu şi le priè lor, iar nu ţărâi, greceşte, şi pe urmă, după slujbă, îi pârâè. Tâmplatu-s-au de era bolnav, şi aşè cu pătaşca l-au luat simenii de la gazdă de l-au dus la-nchisoari, la simeni, şi tot acolo l-au ţinutŭ păn-au vinit Mihai-vodă. Şi după ce-au vinit, în scurtă vreme au pus de l-au zugrumat acolo, la odăile simenilor, dzicând că pe toţi domnii pâreşte. Această mulţămită şi plată au avutŭ Panaitachie de la Mihai-vodă pentru harzul ce-au făcut cu mâna lui la împărăţie, de l-au poftit domnu la domnia întâiu.

Atunce, tâmplându-să de eram şi eu de casa lui Antiohi-vodă, m-au fostu pus Mihai-vodă şi pe mine într-acel izvod să mă prindă. Şi păn-a sosi săimenii la gazdă-mi, eu amŭ prinsu de veste ş-am apucat de amŭ încălecat, de am fugit în Ţara Leşască. Ş-acolo mi s-au tâmplat şi mie de-am zăbăvit vro patru luni, păn-a aşedza domnia. Ş-apoi mi-am făcut pace ş-amŭ vinit înapoi la casa mè, şi n-am avut despre nime nice o nevoie. Ş-am avut cinste şi căutare în dzilele măriei sale.

Dece, aşedzându-să Mihai-vodă în scaon cu domnie, pus-au boierii după obicei, anume pe Antăiîohi Jora vel-logofăt, pe Lupul Costachi sân Gavriliţă vornicu de Ţara de Gios, pe Manolachi Rusăt, frateli lui Iordachie, vornic de Ţara de Sus, pe Dumitraşco Răcoviţă, fratele lui Mihai-vodă, hatman, pe Neculai, ficior lui Iordachi Rusăt, postelnic mare, pe socru-său Dedul spătar mare, pe Ion Balşe vel-păharnic, pe Pălade, cumnatu-său, vel-visternic, pe Preda vel-stolnic, pe Costantin Costachi, sân lui Vasâlie Gavriliţă vornicul, vel-comis. Aceştie

era boierii lui Mihai-vodă a doo domnie. Numai chevernisala şi cinstea era, tot a ţărâi, după Iordachi Rusăt vornicul, măcarŭ că nu era cu boierie. Ce vrè el să facă, făcut era.

De atunce Mihai-vodă făcusă şi cheltuială la Poartă, la luatul domniei, şi era cu datoria cè vechi a visteriei împărăteşti, şi sâliè să le plătească. Ce au început nevoi a ieşi grele în ţară. Ş-au scos hârtii, şi pe hârtii năpăşti, doî rânduri de năpăşti. Ş-au scos de vară pecetluituri cu iscălitura boierilor, să de tot omul câte un leu. Oameni să bucura că-i uşoară dajdea şi ieşie la pecetluituri, iar mai pe urmă, după ce i-au scris ş-au dat tablele la visterie, au mai ieşit să de câte 5 lei de pecetluit cui dedesă.

Mai adaos-au şi câte doi bani de vadră de vin, să dè câte 4 bani ţăranii, dar nu boierii. Făcut-au şi alt obiceiu nou, care nu mai fuses-în ţară, asupra boierimei ş-a mazâlimei ş-a mănăstirilor stângere, de-au dat desetină de stupi şi de mascuri câte doi potronici, ţărăneşte. Atunce au început a-l pricepe boierimea, că Mihai-vodă nu este, cum s-arăta, blând, şigaci cu toţâi şi moale, ce într-alt chip, că era multe hiri, nu numai o hire. Începusă să s-arate, numai nu deplin, că nu-i da mâna, că avè sâială, că era la Ţarigrad Ant[i]ohi-vodă şi frate-său Dumitraşco şi Duca-vodă. Mazâlii sta acolo, din ceas în ceas aştepta s-apuce domnia. Aşijdere şi Brâncovanul pururе era bucuros să fugă boierii Moldovei la dânsu, să-ş facă el nume bun, şi alţâi să rămâie cu nume rău. Dece Mihai-vodă nu putè deplin să stăpânească cum să cade, că şi boierii Moldovei pe-cie vreme era nişte boieri mai ţapeni, mai putincioşi, să iubiè unul cu alalt şi s-învoiè la sfat. Măcar că Iordachi vornicul umbla să-i supuie şi să-i calce, dar tot nu putè deplin să-i calce, şi să-i scoată din obiceile lor.

Brâncovanul s-apucă să facă nuntă şi c-ol doile ficior a lui, anume Ştefăniţă, să iè pe fata lui Ilie Ca[n]tacozino. Şi pofti pe Mihai-vodă să-l lasă pe Ca[n]tacozino, cu fata lui şi cu alte rude, să margă în Ţara Muntenească, să facă nuntă. Că Brâncovanul păn-atunce avè tot doo obrază de prieteşug, de-ş arăta unul cătră Mihai-vodă şi altul cătră Ant[i]ohi-vodă.

Dece Mihai-vodă, vădzind acea poftă, îndat-au poroncit lui Caănîtacozino visternicul de s-au sculat cu toată ruda lui, de au mărsu în Ţara Muntenească, de-au făcut nuntă cu fiică-sa.

Atunce au triimis Mihai-vodă şi sol la nuntă, dispre partea lui, pe Costantin Costachi sân Gavriliţă comisul. Şi Ca[n]tacozino, după ce fece nuntă şi s-încuscri cu Brâncovanul, nu vru să mai vie în ţară, ce rămas-acolo. Şi fugi şi Catargiul visternicul şi cu alţâi mulţi, mai de gios, carei era de casa lui Antohie-vodă. Şi întoarsă pe Brâncovanul mai mult cu obrazul spre Ant[i]ohi-vodă, de prieteşug. Şi-ncepur-a mesteca tare pe Mihai-vodă la Poartă. Şi-ncepu şi Mihai-vodă a s-îngriji de celi lucruri, să nu să mazâlească, pecum s-a însămna înainte.

Într-aceae vreme arătatu-s-au în ţată şi lăcuste, numai nu era multe, ca de altă dată. Şi pânea să mai sui cu preţul, stupii să făcură răi, iară vin mult, că şi altădată să făcè vin mult. Pace în ţară era bună, iară în Ţara Leşască şi Căzăcească şi la Moscu nu era, precum s-au pomenit înapoi, l-acele domnii ce s-au scris. Care acum, viindu-i rândul, iară începem a scrie de acele.

Craiul şfedzescu, după ce-au trecut Niprul din Ţara Leşască în Ţara Căzăcească pe la Stari Dub, după cum s-au pomenit mai sus, la domnia [a doa a lui Costantin Duca-vodă][1], ieşitu-i-au toţi căzacii înaintea craiului, împreună cu Mazăpa, hatmanul lor, de i s-au închinat. Ş-au purces craiul pen Ţara Căzăcească, cu toată oastea lui, ca cum ar merge un izgon cu doo trei obuzuri. Ş-au purces în gios spre Poltava, pen Ţara Căzăcească, avându adeverinţă c-or vini şi turcii şi tătarâi la dânsul, de va merge întinsu în stoliţa moschicească pe de o parte, şi Stănislav craiul cu leşii pe de altă parte. Şi aşe, cu acel gând, s-au zăbăvit puţin cu un anŭ în Ţara Căzăcească, detot o strâca ş-o mânca.

Iară împăratul moschicescu, vădzind acel lucru, îş tot strângè oştile pe unde avè şi umbla zăhăindu-l pe de laturi, ca să-l flămândzască şi să-l hămeiască. Turcii şi tătarâi tot cu menciuni l-au purtat pe Cifed şi nu i-au mai dat agiutor. Aşijdere şi Stănislav craiu n-au putut, că leşii ţinè giumătate cu Stănislav

[1] Adăugat de mine; în cronică, loc gol.

craiul, iară giumătate ţinè cu hatmanii lui Avgust craiu, cu Sănavschie şi Ughinschie şi Zapiva şi cu o samă de moscali despre Litfa ţinè lui Stănislav calea. Căzacii iar au început a să împărăchè, a fugi de la Mazăpa ş-a să duce la moscali şi s-închina. Şi aşè, înmulţindu-să oastea la moscali, cându au fostu în dzua de Sânpetru la velet de la Adam 7217, datu-s-au parola de bătaie. Şi aşè s-au bătut îmbe părţile, ş-au biruit Moscalul pe Şfed. Şi-ncă craiul Şfedului s-au şi rănit. Şi peste noapte, numai i-au căutat a fugi ş-au lăsat obuzul împreună cu Mazăpa. Ştiind rândul, l-au trecut Niprul şi Buhul tocma la Vozâia salt cu vro mie de oameni numai călări: moldoveni, şfedzi, căzaci. Iar altă oaste, câtă au avut Şfedul în Ţara Căzăcească, doo obuzuri, cu totul au luat-o moscalii, cu ghenărari, cu ofiţeri, cu cară, cu puşci, cu totului tot şi cu multă avere, că jăcuisă Ţara Leşască şi Saxonia. Şi i-au triimis împăratul Moscului pe şfedzi pe toţi la robie, la stoliţă, iar pe căzacii ce s-închinasă la Şfed pe toţi i-au pus supt sabie.

Atunce şi Avgustu craiu, după ce-au înţeles, au lăsat giurământul şi pacea ce făcusă cu Şfedul ş-au ieşit iar la crăie în Ţara Leşască, de s-au împreunat cu hatmanii săi şi cu oastea cè moschicească, ce era lăsată. Ş-au gonit pe Stănislav craiu din Ţara Leşască şi pe Cras ghenărarul, ce era cu 17.000 de şfedzi împreună cu Stănislav. I-au bătut şi i-au gonit în Ţara Şfedului peste mare. Împăratul Moscului, dup-acea bătaie, au mărsu la Chiu, ş-au orânduit pe vro doi, trei ghenărari, anume pe Ianăşu şi pe Volconschie şi pe Vesubadţchi şi pe Cropot bragadir, cu oaste, călărime moschicească, şi pe Chigeci polcovnicul şi pe Vasâlie Tanţschi polcovnicul şi pe frate-său Ion polcovnicul cu oaste, cu joimiri moldoveni. Toată această oaste, ca la 10.000, au aşedzat din Cirimuş pe Nistru păn-în Ehurluc, pe margine, pen toate vadurili, sta steiaguri, şi din steiag în steiag[1] câte un om, cât să vidè, de păzâè pe Cifed să nu fugă de la Tighine în ţara lui, sau să umble nescareva cărţi la leşi.

[1] Aşa apar aceste cuvinte în ms. (253).

Iară împăratul s-au sculat de la Chiiu ş-au purces pen Ţara Leşască în sus, de s-au împreunat cu Avgustu craiu şi cu hatmanii leşeşti. Ş-au lăsat şi la dânşâi o samă de oaste, pe Bont ghenărarul şi pe Fluc, ş-au început a căuta leşii cei haini, ce ţinè cu Cifedul, de-i prindè şi-i bătè şi-i goniè.

Şi de acolo împăratul Moscului ş-au strânsu toată puterea, împreună cu Şerimet, cifert-marşalâc, şi cu Alecsandru Dănăloveci Menzic, tiji cifert-marşalâc, şi cu alţi ghenărari şi cu toată puterea sa de oaste, şi s-au dus pe marginea mărâi Balticului pe di ceasta parte în Lidvonia. Şi pe unde găsiè cetăţi de-a Cifedului, şi pe uscat şi pe apă, le tot bătè şi le lua.

Atunce şi Mihai-vodă, când era împăratul moschicesc la Chiov, s-agiunsesă cu împăratul să fugă la Moscu. Că i să supărasă cu închisorile în domnia dintâiu şi, vădzind că i să strâcă şi lucrurile de la Poartă, şi Brâncovanul să lepădasă de prieteşug, pentru voia lui Ilie cuscru-său Ca[n]tacozino, şi cei trei domni mazâli ce sta la Ţarigrad iar asupra lui ca nişte lupi, socotisă să să lasă de domnia Moldovei. Căci vădzusă şi tăria Moscalului şi socotie că-n scurtă vreme va hi biruirea şi bucuria creştinătăţâi. Şi nu numai Mihai-vodă s-agiunsesă, ce şi Brâncovanul şi sârbimea toată mai denainte vreme s-agiunsesă cu Moscul şi trăgè nedejdea lui din ceas în ceas cu bucurie.

Craiul cifedului, cu acea puţintè oaste ce scăpasă, şădè la Tighine. Atunce şi-n toate dzileli ieşiè la primblare afară, numai cu câte cinci, şesă oameni, cale, câte de un ceas, doao, alergând pe cele câmpuri drept vânatul. Că nu-ş ştiè rândul ţărâlor acestora, să umble cu gloată. Şi era cuvântul să să rădice de la Tighine, să vie să şadză la Ieşi.

Atunce Mihai-vodă, vădzind primblarea craiului cifedzescu la Tighine şi-nţelegând că va să vie la Ieş să şadă, au făcut ştire Moscului, când a vini, să triimată oaste pre taină sprintenă, şi atunce or prinde pre craiul, şi s-a rădica şi el de s-a duce. Atunce împăratul Moscului înţelegând, foarte tari s-au bucurat şi mare adeverinţă i s-au adeverit. Ş-au învăţat pe hatmanul Sănavschie şi pe ghenărarii care s-au pomenit mai sus că-s

puşi la margine pentru calaori, cându le-r scrie Mihai-vodă şi le-r faci ştire, îndată să-i triimaţă oaste cât ar pofti, să-l iè pe craiul ori pe dânsul, dac-a vrè.

Craiul Cifedului apoi nu l-au lăsat turcii să vie să şadză la Ieşi, nărocul lui, ce au triimis numai un polcovnic cu vro sută şi mai bine de cifedzi şi cu vro doo sute de căzaci la târgu la Cernăuţi, să stè acolo să zacinguiască oaste din Ţara Leşască. Făcând veşti la împărăţia Moscului Cropot bragadir, carei era pe margine pentr-acei cifedzi, cum s-au apropiat la Cernăuţi, împărăţia Moscului nu i-au putut răbda, ce au scris lui Cropot bragadir şi lui Turculeţ, de-au încălecat cu vro trei, patru mii de oaste, de-au trecut Cirimuşul în ceastă parte ş-au lovit pen codru ş-au ieşit la Mihalci, de i-au lovit în Cernăuţi fără veste. Ce căzacii au şi dat la vale, în lunca Prutului, de-au scăpat mai toţi, iar cifedzii au purces să să suie în vârvulŭ dealului Cernăuţului, să s-apuce de bătaie. Ce vădzind că-i mulţime de oaste, nu s-au mai putut apuca de bătaie, ce încungiurându-i i-au luat pe toţi de grumadzi şi-ndată i-au luat ş-au purces cu dânşii în Ţara Leşască. Iar vro dzeci, cinspreci ce mai scăpasă din cifedzi, i-au tot ucis la sateli Ţurcanii de pe supt munte, la Cupca şi la Rădăuţi, la Suceavă. Vinis-atunci dintr-acea strajă moschicească, de-ş pusesă nişte steaguri, moldoveni d-è moscalilor la mănăstire la Putna şi la Câmpul Lungu. Ce oblicind Mihai-vodă, îndat-au răpedzit la dânşii cu taină, să să rădice să să ducă, să nu oblicească tătarâi, să prade ţara. Şi-ndată s-au rădicat şi s-au dus în Ţara Leşască. Mihai-vodă, vădzind că pe Şfed l-au luat moscalii din ţara lui, de la Cernăuţi, şi steaguri şi joimiri au vinit la Câmpul Lungu şi la Putna, s-au şi-mplut de frică, să nu-l priceapă craiul Şfedului sau alţi neprietini a lui, boierii pribegi din Ţara Muntenească, să nu-l pârască la Poartă că-s faptele lui sau meşterşugurile lui. Ce au şi-nceput a să găti pe tainâ, a-şi face potcoave la cai şi căruţi la Botăşeni. Şi scosesă cuvânt că va să margă la un sat a lui, ce are de moşie, Cândeştii pe Sâret, să-l vadă. Şi triimisesă şi pe socru-său, Dedul spătarul, la Cernăuţi, de-i purta trebile dispre moscali, ca, când a ieşi din Ieşi, să-l şi tumpine oastea moschicească, să-l iè.

Numai îl închedeca un lucru, de să zăbăviè, că era un capegi-başe în Ieşi, pentru banii birului, de sta zapciu. Şi nu putè să purceagă, fiind capegi-başe în Ieşi. Ce au scos atunce nevoie în ţară, de tot omul un leu, cu pecetluituri, cu iscăliturili boierilor ci era zlotaşi. Şi strângând acei bani pe feţe, au orânduit năpăşti de un leu: cine dedesă da cinci, pe cum s-au pomenit mai sus. Ş-au pornit pe capegi-başe la Galaţi, să aştepte acolo să-i plinească zlotaşii banii, şi el cu gând ca cela să iè în sus, să-ş caute treaba.

Brâncovanul, de-ceste lucruri a lui Mihai-vodă simţindu, de moscali, pe tainã au înştiinţat prietini de la saraiul împărătescu. Neştiind vizirul nemic, au triimis împăratul un om al său din casă teptilŭ, de-au umblat în Moldova şi-n Ieşi peste tot locul, şi nu l-au ştiut, nice l-au priceput nime. Ş-au mărsu şi la Focşeni de cie parte, la boierii pribegi, la Ilie Ca[n]tacozino şi la Catargiul, de i-au întrebat de ce au fugit şi cum este Mihai-vodă. Că de dânşii nu s-au ferit şi le-u spus că-i triimis de la împărăţie. Ce acei boieri atunce tare s-au jăluit de Mihai-vodă ş-au spus că umblă să să hainească. Deci acel om împărătescu, cum au mărsu la împăratul de i-au spusu-i, împăratul îndat-au triimis la vizirul de i-au spus că Mihai-vodă este hain şi să nu scape, că, d-è scăpa, cap n-are.

Dece vizirul îndat-au răpedzit un capegi-başe cu mazilia la Isuf-paşe sarascherul de la Tighine, scriind numai să prindză pe Mihai-vodă, că, d-è scăpa, capul i-a tăie. Ce Isuf-paşe îndată noaptea au gătit 300 de spahii cu alai-bei, împreună cu capegi-başe, de l-au lovitŭ fără veste, de l-au prinsu.

Mihai-vodă atunce aştepta să-i sosască carte de la socru-său, pe cum joimirii au trecut Cirimuşul în ceasta parte, şi el să purceadză din Ieşi. Şi-ntr-acea dzi ce-u sosât turcii cu mazâlia în Ieşi au sosit şi carte de la socru-său Dedul, că joimirii la Cirimuş stau gata să treacă, şi le-u dat şi câte un leu de cheltuială, la 400. Deci Mihai-vodă, vădzind că l-au apucat turcii în Ieşi, au şi răpedzit la Dedul, de-u fugit în Ţara Leşască, şi s-au întorsu şi joimirii înapoi. Atunce, de-r hi avut Mihai-

vodă cumpăt bun, să fie mai grăbit lucrul şi să nu fie ştiut pre mulţi acel sfat, ar hi avut vreme bună ş-ar hi apucat de-r hi scăpat. Numai era mulţi sfetnici, şi era plin locul, şi socotiè că păn' n-a agiunge capegi-başe cu birul la Ţarigrad nu l-or mazâli. Şi mai mult cu acel gând s-au înşelat, de l-au prinsu.

Dece turcii, cu mare strajă şi groază, l-au luat de l-au pornit la Tighine şi de la Tighine la Ţarigrad, de l-au închis în Edicula cu mare urgie, care nime nu mai dzice c-a vidè lumea. Capegi-başe carei strânge birul în Gălaţi au apucat de-u luat de la boierii zlotaşi numai 10 pungi de bani şi le-u dus la Ţarigrad, de le-u dat la visteria împărătească.

Aice în Ieşi au pus capegi-başe, care luasă pe Mihai-vodă, camaican pe Ion Buhuş logofătul. De domnie nu să ştiè cine este, fără cât trăgè nedejde lui Antiohi-vodă, ştiindu-l că-i mazâl acolo. Iară boierii cei pribegi din Ţara Muntenească, Ilie Ca[n]tacozino visternicul şi Ilie Catargiul visternicul, cum au înţeles de luarea lui Mihai-vodă din Ieşi, s-au şi bucurat cu nedejdea că este Antiohi-vodă domnu. Ş-au trecut în grabă în ceasta parte la Focşeni şi, fără nice o poroncă, au şi-nceput a prinde ş-a lega ş-a bate pe oameni lui Mihai-vodă ce să tâmplasă cu slujbe acolo şi a lua bucateli a boierilor lui Mihai-vodă care să dedes-în laturi. Prins-au şi pe un grec, nepot de sor' lui Iordachi Rusăt vornicul, de l-au bătut şi l-au îmbrăcat cu sucman negru şi l-au triimis de l-au închis la Cetate la Neamţu. Şi multe lucruri făr' de cale făcè. Ş-au mărsu la Ieşi, dârji şi sămeţi, aşteptând din ceas în ceas să le vie cărţi de la Ant[i]ohie-vodă, să fie cămăicani.

Atunce au trecut pen Ieşi, de la Poartă, un agă împărătescu la margine, la Cernăuţi, în cai de olac, de-au măsurat locul din mijlocul Prutului, de la Orăşeni. Au pus pe un om pe gios, de-au mărsu păn-în târgu în Cernăuţi, şi aga turcul alături cu dânsul cu ceasornic, ca să vadză câte ceasuri au călcat moscalii hotarul, cându au vinit de-au luat pe Şfed. Şi s-au aflat opt ceasuri c-au călcat hotarul. Întrebatu-l-au cămăicanii pe-cel turcu, doar ştie să spuie pe cine-or să puie domnu aice, şi n-au ştiut nemic să spuie.

Strânsu-s-au toată boierimea la Ieşi ş-au intrat în mare grijă, să nu puie de la Poartă vrun paşe sau să nu vie să mai iè nescareva boieri la Poartă. Vădzind c-au luat pe Mihai-vodă cu mare urgie şi cu nume de hainlâc, şi veste de domnu nou nu le vine, să mira ce-or faci. Sfătuiè unii să fug-într-alte ţări, alţii sfătuiè să să bejănească la munţi. Ce apoi au scris şi la Brâncovanul, cu rugăminte să-i sfătuiască ce-or face şi, d-è hi audzit ceva, ori de bine, ori de rău, să le facă ştire. Deci Brâncovanul le-u răpedzit de olac şi le-u scris să nu poarte nice o grije, că fără zăbavă vreme le va vini veste că le-u pus Poarta domnu. Iară de celi reli ce socotescu, nu-s nice de uneli, că aşe are el veste de la capichihăi. Şi aşe le-u mai ieşit boierilor grija.

Atunce poroncit-au vizirul lui Ant[i]ohi-vodă să grijască trei sute de pungi de bani, să-l puie domnu, că alţii dau cinci sute. Antiohi-vodă socotiè că n-or pune pe alţii, având el nume bun de la ţară, şi numai pe dânsul l-or pune. Ş-au răspunsu vizirului că el mai mult de o sută şindzăci de pungi n-a da, că ţara este săracă, şi el nu poate să jăcuiască.

Dece vizirul, vădzind acel răspunsu de la Antiohi-vodă, au chemat pe Neculai Marvocordat tărdzimanul, ficiorul lui Alexandru Exapărâtul, tărdzimanului celui bătrânŭ, şi i-au dzisu-i de vrè, că Antiohi-vodă n-au vrut să de trei sute de pungi să fie domnu: „Iată că tu eşti tărdziman, slug-împărătească, credincios, şi-ţi dau ţie domnia fără nice un ban“. Şi l-au îmbrăcat cu căftan.

Iară după ce s-au trecut trei, patru dzile după ce au îmbrăcat căftan, făcut-au vizirul un izvod la câte locuri trebuie să de bani Neculaiu-vodă, carei cuprindè acel izvod opt sute de pungi de bani. Şi l-au făcut de-u dat toţi banii în grabă. Şi cu ce-u mai cheltuit cu casa lui, păn-a purcede de acolo, s-au făcut aproapi de o mie de pungi de bani.

Atunce tată-său Alixandru Exapărâtul, şădzind la gazdă, nemic nu ştiè de fiiu-său, c-au luat domnia. Şi cum au înţeles, au şi-nceput a plânge, ş-aş da palme peste obraz, ş-aş smulge părul din cap şi din barbă, ş-a blăstăma pe fiiu-său, căci au priimit domnia, şi a dzice că din ceasul acesta este casa lui

stânsă, de vreme că s-au amestecat la domnie. Şi fiind şi bătrân, n-au trăit doo săptămâni şi-au murit. Încă n-apucasă Neculaiu-vodă să purceadză din Ţarigrad. Iar în locul lui Neculaiu-vodă au pus tărdziman pe frate-său, pe Ion.

Triimiţind Neculaiu-vodă cărţi în ţară de domnie noo, au triimis şi nişte oameni a lui, greci. Arătatu-s-au la toţi cu blândeţe şi cu milă. Atunce Ilie Ca[n]tacozino şi cu Ilie Catargiul, cum au înţeles că nu-i Antăiîohi-vodă domnu şi-i Neculaiu-vodă, s-au şi spăriet de faptele lor cele nebune ce făcusă, pecum mai sus s-au pomenit. Bogată ruşini le era! Ş-au şi-nceput a fugi în Ţara Muntenească. Şi Neculaiu-vodă, neştiindu-i c-au vinit în Moldova, le-u scris cărţi de le-au triimis pen Ţara Muntenească, cu adeverinţă bună, ştiindu-i că sunt acolo, să-i ias-înainte la Gălaţi. Deci fugând iar, i-au tumpinat cărţile la Bacău. Deci vădzind cărţile lui Neculaiu-vodă, s-au mai îmblândzit ş-au ieşit înaintea lui Neculaiu-vodă la Gălaţi.

Atunce şi Iordachi vornicul Rusăt şi frate-său Manolachi şi alţi mulţi boieri a lui Mihai-vodă fugisă, unii în Ţara Leşască, alţii în Ţara Muntenească, alţii în Ţara Ungurească, temându-să c-a lua Antăiîohi-vodă domnia. Căci era greşiţi rău lui Ant[i]ohi-vodă. Ce vădzind cărţile lui Neculaiu-vodă scriindu-le cu blândeţe, s-au întorsu toţi înapoi cu bucurie. Care acea bucurie pe urmă au vinit în suspinuri şi-n amar, pecum înainte s-a scrie la rând.

CAP. XVIII

DOMNIA ÎNTÂIU A LUI NECULAIU-VODĂ MARVOCORDAT, FECIORUL LUI ALECSANDRU EXAPĂRÂT, VLEATO 7218

După ce s-au gătitŭ în Ţarigrad cu domnia, au purces ş-au vinit la Gălaţi. Ş-acolo, după obicei, i-au ieşit toată boierimea din Ţara de Gios înainte.

Şi-ndat-au şi dat cuvântu mojâcilor să-ş iè banii înapoi de la boierii zlotaşi, care-i dedes-înaintea mazilii lui Mihai-vodă pecetluţeleli cele de un leu şi năpăştile cele câte 5 lei de leu,

ce s-au pomenit mai sus, ce scosesă Mihai-vodă. Ce zlotaşi, unii luasă cu datorie ş-apucasă de dedesă lui Mihai-vodă, iară unii luasă de pe la oameni şi dedesă la capegi-başe ce strângè birul, care s-au pomenit mai sus. Şi Neculai-vodă n-au vrut să ţie în samă nice un ban dentr-acea orânduială, nice ce-u dat la Mihai-vodă, nice ce-au dat la capegi-başe ce strângè birul. Ş-au poroncitŭ zlotaşilor, cu mare groază, numai să întoarcă toţi banii mojâcilor înapoi.

Dece, cum au purces Neculaiu-vodă din Gălaţi, s-au şi rădicat ţărănimea Ţărâi de Gios cu jalobă asupra zlotaşilor, în Tecuci, în Bârlad, în Vaslui, în Schinteia[1]. Pe la toate conaceli, tot divanuri de zlotaşi era cu mojâcii. Şi zlotaşii, ca vai de capeteli lor, umbla şipurindu-să şi rugându-să mojâcilor, şi-ndatorindu-să, şi-ntorcând mojâcilor. Şi le făcè şi zapis, să-i mai aştepte, şi mojâcii nu priimiè. Iară după ce-au sosit în Ieşi, rădicatu-s-au tot târgul asupra zlotaşilor, de nu putè răzbi pe uleţi de nărod de oameni, după cumu-i rândul prostimei. Şi zlotaşii apucasă de dedesă mulţi bani la visterie şi n-avè de unde întoarce mojâcilor. Ce i-au bătut Neculai-vodă cu buzduganul şi i-au închis în temniţă cu tălharii, păn' ş-au vândut ce-u avut tot ş-au plătit ţăranilor păn' la un ban. Deci mojâcii, vădzind acea voie, aşè s-au dârjitŭ şi s-au însămeţit în toată ţara.

A trie dzi, după ce-au sosât în Ieşi, au boierit după obiceu. Pus-au pe Ion Buhuş vel-logofăt, pe Neculaiu Costân vel-vornic de Ţara de Gios, pe Ion Sturdze vel-vornic de Ţara de Sus, pe Antohi Jora hatman, pe Ramadan vel-postelnic, pe Ilie Catargiul vel-spătar, pe Gavril Miclescu vel-păharnic, pe Ilie Ca[n]tacozono vel-visternic, şi-ndat-atunci, ieşind de la curte, s-au războlit şi păn' la săptămâna au şi murit, şi-n locul lui au pus visternic mare pe Gheorghiţă Mitre, şi pe...[2] stolnic mare şi pe Hristo-verghei comis mare. Şi era mai ales şi mai de cinste şi trebile toate după Rămadan postelnicul. Şi gătiè pe Sturdze vornicul

[1] Scânteia, sat în judeţul Iaşi. În text apare aspectul muntenesc al cuvântului care-i stă la bază, ceea ce ar dovedi că copistul era muntean.

[2] Loc gol în manuscrise.

Nicolaie Mavrocordat

să-l triimaţă sol în Ţara Muntenească. Iar după ce-au trecut 7 dzile după ce i-au boierit, au şi mazâlit pe Sturdze vornicul şi pe Catargiul ş-au pus în locul Sturdzii vornic mare pe Ion Balşe, iar în locul Catargiului pe Cuze. Iară pe Sturdze şi pe Catargiul i-au închis la săimeni, de i-au pus în heră. Şi nu lăsa pe nimi să margă la dânşâi. Şi i-au ţinut vro doo, trei săptămâni închişi şi i-au făcut de-au dat unul câte 4 pungi de bani ş-apoi i-au slobodzit. Şi nu să ştiè adevărul pentru ce-au fost acea închisoare a lor. Dzicè unii că i-ar hi pârât Savin banul Zmucilă, iar alţâi dzice că i-ar hi pârât Iordachi vornicul Rusăt, cum c-ar hi vorovit ei nişte voroave proaste de Neculaiu-vodă, când au audzit că vine domnu. Iar unii dzicè că i-au pârât mazâlii, că, când au pus banii steagului, i-ar hi încărcat pe unii cu năpaste. Ieşit-au la Divan şi grecul cela ce-l îmbrăcasă Caănîtacozono cu sucman, de s-au jăluit, carei mai sus s-au pomenit. Deci Ca[n]tacozino Ilie era mort, n-avè cine da samă; numai era

Gavril Costachi sulgerul sin Gavriliţă şi Ioniţă Nenul Raţă postelnicul, carei fusesă soţâi lui Ca[n]tacozino la prinsoarea acelui grec. Deci i-au pus la scară, de i-au bătut câte cu doo sute de toiege la cur.

Dece vădzindu boierimea şi toată mazâlimea aceste fapte di-ncepătură a lui Neculaiu-vodă, s-au foarte mâhnit şi s-au spăriet tare, cât nu ştiè unul câte unul ce-or faci şi de ce s-or apuca. Că cu banii steagului încă îi îngreuiè, şi uşa era închisă tare, nime nu intra la dânsul. A doa dzi, a tree dzi, când chema câte vrun boier la doo, trei cuvinte, iar într-alt chip nime nu putè să margă la dânsul. Din spătărie încolo, mai înluntru, nime nu putè intra, nici boieri, nici mazâli, fără cât numai Ramadan postelnicul şi Spandonachi căminarul şi Sculie cămăraşul dinluntru, ce era tălmaci. Că Neculai-vodă moldoveneşte nu ştiè, ce era un lucru pre cu năcaz boierilor şi ţărâi. Şi-ş ţinè lucrurili nalte, la mânie aprig, numai nu ţinè pre mult. Vrè să stăpânească Moldova ca Poarta turcească, cu mărire mare. Şi era om învăţat foarte, bun cărturar. Şi desfătări, voroave de glume, nemic nu să făcè înaintea lui. Şi cunoscător la oameni, şi la cine-i slujiè bine arăta dar. Numai mânia ce o avè strâca celi bune a lui. Că-i era şi lui cu greu, că nu ştiè rândul ţărâi şi nu putè pe boieri să-i supuie cu schevernisala, după cum era voia lui.

Că boierii, după ce-l vădzură cu aceste lucruri tari că începe asupra lor, şi-ncepur-a fugi. Lupul, ficiorul lui Gavriliţă, Catar-giul, Manolachi Rusăt vornicul, Costantin Costachi comisul, Dumitraşco Răcoviţă hatmanul şi alţâi mai de gios fugir-în Ţara Ungurească. Banul Zmucilă, Luca visternicul, Rugină, Abăza, Dedul spătar, Mireştii, ficiorii lui Iordachi vornicul Rusăt fugir-în Ţara Leşască. Că pe Iordachi vornicul Rusăt îl închises-într-un beci, la curte, cu lăcat încuiet, de nu'ntra nime la dânsul, fără cât numai baş-bulubaş, cându-i ducè de mâncat. Şi i-au luat şi 10 pungi de bani şi nu-l mai slobodziè. Ce păn' s-au mazâlit, tot la închisoare l-au ţinut, arătându-i pricină că el au învăţat pe turcii balgei, de-l pârăscu

la Poartă că cere turcilor cornăret de boi de negoţ, şi ei pănatunce nu dedesă. Şi să dusesă de-l pârâiè la Poartă, şi Neculaiu-vodă prepunè că cu îndemnarea lui au mărsu de-l pârăscu. Aşijdere şi boierii ce fugisă, carei mai sus să pomeneşte, iarăşi îi dzicè că cu îndemnarea lui au fugit şi fug.

Pe Gheorghiţă Mitre, visternicul lui, nu trecusă şesă, şepte luni a domniei, şi-l mazâlisă şi-l închisesă la simeni. Şi i-au scădzut la samă cheltuiala, de l-au scos cu câţiva bani dator năpaste. Şi l-au orânduit la lefe, de-l lega slujitorii şi punè puşcele cele mari peste dânsul. Acestu fel de scopos începusă Neculai-vodă asupra boierilor de le făcè.

Iară ţărâi, prostimei, vrè să le arete milă şi dreptate şi vrè să le ţie de parte. Scosesă rumtă cu pecetluituri roşii, să dè de 4 ori întru an, numai nu prè pe putinţă, ce can încărcaţi, că avè zlotaşi silă să îmbrace soma, şi mazâlii iar era încărcaţi peste putinţă la somă.

Pe la toate margineli alesesă boieri de cinste, capete, de le dedes-în sama lor ţinuturili, pârcălăbiile şi stărostiile. Şi făcusă mulţime de cărţi de slobodzâi, de le dedesă la mână, de făcè sate. Şi s-începus-a să faci multe sate pe margine, şi s-ar hi fostu întemeiat ţara de oameni, numai nu ţinu mult domnia. Că nu s-amesteca nime, să umble alţi zlotaşi de la curte, fără cât boierii aciie ce le era daţi în sama lor, de era capete pe margene, şi avè şi vreme de vinit mojâcii, că era oşti pe hraniţă.

Atunce Petre Alecsiiovici, împăratul moschicescu, începusă tare a s-întări şi din puteri şi din nume, cât lua cetăţile Şfedului. Şi atunce au luat şi cetatea cea vestită în lume şi mare, anume Râga. Şi într-alt chip cu războiu nu o putè lua, făr' de cât au făcut meşterşug cu nişte cambarale cu otravă, care ţine o cambara 50 de pungi de bani cheltuială. Şi aruncându aceste cumbarale în cetate, i-au lovit o moarte pre şvedzi, cât le-u căutat a să închina, că să spăriese că n-a mai rămânè nime. Şi cu acel meşterşug au luat moscalii Râga de la şvedzi. Şi alte cetăţi multe şfedzeşti le tot bătè şi le lua, că Şvedul atunce, în nădejdea Turcului, era la Tighine pribagŭ.

Iară Avgust, craiul leşescu, iarăşi cu oastea lui cerca pre leşii care era haini împotriva lui, de ţinusă cu Şvedul, de-i bătè şi-i goniè din ţară. Atunce s-au tâmplat un răimentar a craiului Avgust, anume Sminghilschii, cu o samă de oaste, de-u lovit pre voievoda Chiovschii, fiind hain craiului, şi l-au prinsu viu nevătămat. Şi ducându-l acel reimentar la stăpânu-său, craiul Avgust, cădzut-au voievoda cu rugăminte la Sminghilschii, ca să nu-l ducă la craiul sau la moscali, ce să fugă cu dânsul şi să ţie amândoi. Şi s-au adeverit cu giurământ că-i va da o fiică a sa după dânsul, de-l va face ginere, şi multă bogăţie şi târguri de a lui îi va da.

Deci Sminghilschii îndată l-au credzut şi s-au făcut una cu dânsul, şi au fugit amândoi într-o parte de loc. Şi au strânsu altă oaste şi aşè umbla tot din loc în loc noaptea, pe unde găsiè oaste de a craiului sau moschicească, de strica, că era omu harnic şi de treabă la războiu acel rămentar Sminghilschii.

Dar de la o vreme nu l-au încăput vremea să poată umbla prin Ţara Leşască cu poghiazul, că să umplusă ţara de moscali şi de sasi, şi-i goniè ca pre o fiiară sălbatică din loc în locŭ. Ce numai i-au căutat a lăsa Ţara Leşască şi au intrat în Ţara Ungurească. Şi acolo încă n-avè odihnă voievoda de Avgust craiul.

Şi de acolo au luat munţii, fără drum, în lungu, păn-au dat la Cirimuş şi au ieşit la Vejniţă, în Ţara Moldovei, numai cu vro 300 de oameni. Şi-ndată au şi trecut codrul, de-au luat Siretiul în gios la Ieşi, că să teme de moscali, că-l goniè din urmă. Că sta moscalii de pază din Cirimuş pănă în Ehorluc omŭ de om. Numai el, cu mare meşterşug, au scăpat de-au ieşit în Moldova, că au făcut veste că iesă mai din sus pre Prut la Colomâe. Şi alergându de la strajă moscalii să-i ţie calea, el mai pri din gios au ieşit în Moldova.

Şi după ce-au venit la Ieşi, s-au împreunat cu Nicolai-vodă, şi i-au făcut cinste pre obiceiu, ca unui domn strein. Şi după ce-au trecut trei, patru dzile, s-au dus la Tighine, unde era şi craiul şvedzescu. Şi nezăbovind la Tighine, ş-au lăsat oastea

acolo. Şi i-au scris cărţi craiulŭ şvedzescu şi l-au trimis sprinten la Poartă. Şi au zăbovit acolo la Poartă vro treidzăci, patrudzăci de dzile. Multe mestecături, turburări şi îndemnări au făcut, ca să strice turcii pacea cu moscalii. Ce veziriul nu priimiè să strice pacea.

Iară împărăţia, înţelegând din voievoda Chiovschii cum să întemeiadză Moscalul despre toate părţile, au mazilit pe veziriul şi pre Iusuf, paşe Tighinii, căci sta pricini să nu strice pacea, şi au pus vezir pre Uman-paşe Chipruliulŭ. Atunce au găsit vreme la acelŭ vezir şi Mihai-voievoda de-au ieşit din Edicula. Şi încă i-au dat veziriul lui Mihai-vodă şi 10 pungi, bani din visteria împărătească, jăluind că i-au luat când l-au mazilit. Dar acestu vezir n-au fost trei, patru săptămâni, şi l-au mazilit şi pre acesta, căci nu era lacom şi vrè să ţie pravila lor cea veche. Şi împăratului aşè nu-i plăcè.

Apoi au triimis împăratul de-au adus pe Mehmet-paşe Baltagiul, care mai fusese vezir mai nainte, într-alt rând, şi l-au pus vezir al doile rând. Deci acel vezir Baltagiul îndată au şi trimis la hanul, de l-au chemat la Poartă la sfat, şi au şi stricat pacea. Şi au dat poroncă în toate părţile, de vară să să gătedze de oaste, şi au închis şi pre solul moschicescu în Edicula.

Şi au scris împăratul turcescu cărţi la craiul Şvedului la Tighine, precum nu l-a lăsa în streinătate. Şi s-au adeverit prè tare precum va sta de-l va împăca cu Moscalul pre pofta lui, de-i va da Moscul toate ce-au păgubit. Iară de nu va priimi Moscalul pace cu Şvedul, să-i întoarcă ce i-au luat, s-a bate el sângur cu Moscalul. Şi-i va da şi oaste, câtu-i va trebui, de-l va duce la ţara lui. Şi i-au triimisŭ câteva pungi Şvedului de cheltuială. Şi au triimis şi pre voievoda Chiovschii şi omul de adeverinţă de la Poartă la craiul Şvedului de primăvară, să să gătească de oaste. Şi au făcut şi ferman să dè Moldova zahara oştii leşesti şi şvedzeşti ce era la Tighine: ialoviţi, ordzu, grâu, făină, cât le-a trebui.

Deci sosind la craiul Şvedului voievoda Chiovschii cu acea oaste ce scriè împăratul la Şfedŭ pentru pace, s-au bucurat

craiul Şvedului şi ţinè acea carte de adeverinţa împăratului tot în sân, la dânsul. La care mai pre urmă s-au schimbat într-alt chipŭ acea adeverinţă împărătească turcească, precum s-a vedè mai nainte la rândul ei.

Scris-au şi veziriul la craiul Şfedului, ca să trimiţă unŭ omŭ a lui de ispravă să vorovască cu dânsu pentru oştire. Deci, trimiţându-l la veziriul, l-au întrebat veziriul ce feliu de oameni sunt moscalii şi ce feliu de războiu au. Iar acel omŭ a Şvedului au dzis că sunt nişte oameni proşti şi blăstămaţi detot. Iar veziriul au răspunsu: „Dar de vreme că dzici tu că sunt aşè de blăstămaţi moscalii, dar voi aşeşi nu sunteţi de nemic, că ei v-au bătut pre voi.“ Aşijdere au mai dzis acel omŭ a Şvedului cum că muntenii sunt prieteni cu moscalii, şi ce văd şi ce aud aice la Poartă, toate scriu la moscali. Iar veziriul au răspunsu: „Bine fac că scriu, că de noi n-au ce scrie rău, că noi nu ne temem de nime, că avem oaste multă, şi puşci multe, şi putere mare. Şi noi nu putem să ne gătim cu taină, să nu ştie nime, ce cu giumătate de an mai nainte ne dăm ştire şi ne gătim, că n-avem grijă de nime. Ce muntenii, de-or scrie de aceste ce le văd, că avemŭ oaste multă, să scrie sănătoşi.“ Şi acest răspunsu au luat omul Şfedului.

Scris-au veziriul de-al doile rând la craiul Şfedului, să-i trimiţă altu omŭ, mai de treabă, că „de la acesta n-am putut nemică să cunoscu din voroava lui.“ Deci Şvedul îndată au ales altu omŭ, mai de treabă, oficer de-ai lui, şi l-au trimis la Poartă. Deci veziriul l-au întrebat şi pre acela cum ştie pentru oastea Moscului. Ce acela au schimbat voroava într-altu chipŭ, dzicând că moscalii, pedestrimea este prè tare, mai tare decât la toate neamurile la războiu, stă ca un zâd nemişcat. Că de n-au pututŭ ei şfedzii să-i spargă, dar alte neamuri aşeş n-au nici o putere să-i spargă. Fără cât el aşè socoteşte, să gătească veziriul 400 tunuri, şi aşè, cu acele tunuri slobodzind o dată, dă doă ori şi de trei ori, or putè rumpe obuzul moschicescu, să-l spargă, să facă drumuri printr-însul, lovind acele multe tunuri. Şi aşè, cu acel meşterşug, poate să biruiască pedestrimea moschicească,

iar într-altu chip aiamintere nu poate nime să-i pobedească. Iar călărimea moschicească este mai slabă. Deci uitându-să veziriul la sfatul acelui oficer şfedzesc, într-acesta chipŭ s-au apucat a face gătire.

Venit-au şi hanul, după poronca împărăţiei, de la Crâm la Ţarigrad la sfat, şi au sfătuit şi el că-i bine aşè, să facă oaste asupra Moscului. Şi au dzis acmu, după ce-or îngheţa apele de iarnă, să sloboadză 2 ceambuluri tătarâi, unŭ ceambul din Bugeag şi cu oastea lui voievoda Chiovschii prinŭ Ucraina asupra Chiovului, iar cu un ceambul să margă Omar Goel din Crâm, pre apa Donului în sus, păn' la Voroniş, unde sunt galioanele moschiceşti făcute, să le aprindză. Iar de acolo a lua de-a curmedziş de l-a împreuna cu celalaltu ceambul a sultanului şi ai voievoda Chiovschii. Într-acel chip au sfătuit şi au aşădzat hanul cu împărăţia să facă.

Atunce era unŭ turcu, de-l chema Smail-efendi, şi era om de casa împăratului, din cei dinlontru. Şi era şi capichihai hanului şi avè bun prieteşug acel turcu cu Dumitraşco bezaidè, fiiul lui Cantemir-vodă. Că mergè de multe ori turcul la gazda lui Dumitraşco-vodă, şi-l cinstiè bezaidè (că poate-fi bè şi vin) şi-i dzicè beizadè în tambură. Că aşa ştiè a dzice bine în tambură, că nici un ţărigrădean nu putè dzice ca dânsul. Şi-i era foarte dragŭ beizadè acelui turcu. Şi atunce, la cinste, vorbind ei, i-au spus turcul toate tainele împărăteşti ce vor să să facă. Deci Dumitraşco beizedè, înţelegând aceste, cădzut-au cu rugăminte la acel turcu Smail-efendi să grăiască hanului, şi hanulŭ împărăţiei, să-l facă domnu în Moldova. Şi l-au învăţat şi în ce chip a grăi, giuruind câteva mii de galbeni hanului. Iar hanul, audzind aceste din Smail-efinde, îndat-au priimit.

Deci mergându hanul la împăratul la sfat, între alte sfaturi dzis-au şi acestu cuvânt, că Brâncovanul-vodă, domnul muntenesc, este un domnu bogat şi puternic, are oaste multă şi-i de multu prè bun prietin moscalilor. „Nu trebuieşte la această vreme lăsat să fie domnu, că poate să să hainească şi a face sminteală oştii împărăteşi. Ce trebuieşte prinsu, că el de bună

voie nu a veni la Poartă. Şi nime nu-i harnic să-l prindză, fără cât socotescu că beizadè, feciorul lui Cantemir-vodă cel mai mic. Este omŭ mai sprinten decât frate-său Antiohie-vodă. Ce să-l pui împărăţia ta domnu în Moldova, că el va chivernisi lucrul din Moldova şi l-a prinde. Că Neculai-vodă, care-i acmu în Moldova, îi grec şi n-a putè să facă această slujbă. Nici mie nu mi-i drag să slujesc cu grecii."

Deci împăratul, cum au audzit acele cuvinte din hanul, într-acel ceas au şi răpedzit, făr' de ştirea veziriului, de-au adus pre Dumitraşco beizadè de la gazdă, cum mai de sirgu, şi l-au adus la saraiu la împăratul. Şi îndată l-au îmbrăcat cu cabaniţă, cu spinare de soboli, în loc de căftan, şi l-au pus domnu în Ţara Moldovei. Şi apoi l-au dus la veziriul, de l-au îmbrăcat în căftan şi i-au dat ferman. Şi nezăbovindu-l doaă, trei dzile, l-au şi pornit, de-au venit în mezil la Ieşi saltu, numai cu dzece, doaădzeci de oameni. Care n-au cheltuit nici unŭ ban la Poartă, că şi tuiurile şi singeacul pre urmă i l-au trimis.

Atunce veziriul, la purcesŭ, au dzis lui Dumitraşco-vodă cu mare taină: „După ce vei merge în ţară, să chiverniseşti lucrul, să-mi prindzi pre Brâncovanul-vodă munteanul, să mi-l trimiţi aice viu. Şi de la împărăţie vei avè mare dar şi cinste, şi în locul lui tu vei rămâne acolo domnu neschimbat."

Iară Dumitraşco-vodă mulţămindu-i, s-au apucat că va face acea slujbă şi l-a prinde. Numai au dat şi el un sfat veziriului, socotind că-i va fi de folos, iar pe urmă au cădzut cu împiedecare. Că au dzis cătră veziriul ca să scrie la Brâncovanul să îndatorească Poarta cu 500 de pungi de bani, fiind acmu de trebuinţă pentru gătirea oştii. Şi Brâncovanul s-a uita la acea carte ce scrie veziriul şi n-a avè grijă de mazilie.

Deci veziriului i-au plăcut acestu sfat a lui Dumitraşco-vodă, şi au scris la Brâncovanul ca să împrumutedze Poarta cu 500 pungi de bani pentru cheltuiala oştii. Deci Brâncovanul, ca un om cu minte, au priimit că a da, numai o dată n-a putè să-i de toţi, că-i ţara săracă, ce pe lună a da câte 100 de pungi, carei să îmbracă în 5 luni, socotind că până la 5 luni or sosi şi

moscalii, şi atunce, de-or şi vrè să-i facă ceva, nu i-or putè strâca nemic. Măcar că el nu ştiè nemică de acea voroavă, dar avè minte de să păzie. Atunci s-au păzit, că l-au păzit Dumnedzeu, iar când s-au mâniet Dumnedzeu pre dânsul, n-au putut să să păzască, precum înainte la rândul lui s-a scrie.

Iară pre Dumitraşco-vodă l-au pornit la Iaş şi i-au dzis, când a fi vremea să prindză pre Brâncovanul-vodă, a trimite veziriul omul său cu ferman. Deci trimiţând înainte Dumitraşco-vodă pe capegi-başe cu mazilia, împreună cu omul său, anume Dumitru Saraciul, iar Neculai-vodă nemic nu ştiè de mazilie şi şedè la Divan de giudeca ţara.

Iară capegi-başe, descălecând la scară, s-au suit în curţi, iar Saraciul, sluga lui Dumitraşco-vodă, au năvălit degrabă la beciul suptu scara despre doamna, unde era închis Iordache Ruset vornicul. Şi au lovit lăcata cu băltagul, de-au strâcat-o, şi au scos pre Iordachi vornicul afară şi i-au dat cărţi de căimăcănie de la domnu nou, Dumitraşco-vodă. Iar boierenaşii din cerdacŭ, vădzându că au scos pre Iordache vornicul, au alergat tare de-au dat ştire lui Niculai-vodă la Divan. Şi îndată sculându-să de la Divan înspăimat, să timpină cu capegi-başe în uşa spătăriei, unde-i şi dede ferman de mazilie.

Atunce boierenaşii lui, grecii, începură a s-ascunde în casă despre doamna. Şi ţara încă începusă, precumu-i obiceiul moldovenilor celor năcăjiţi de strâmbătăţi, să facă calabalicuri domnilor mazili.

Dar nu putè să-i facă nemic, că nu avè voie. Că scrie Dumitraşco-vodă la caimacami să nu s-atingă nime de cinstea lui Neculai-vodă sau de oamenii lui, ce cu mare cinste, ca pe un domnu, de toate ce i-ar trebui la pornitul lui nemic să nu-i lipsască.

Şi aşa, după obiceiu, trei dzile grijindu-l cu de toate cele ce i-au trebuit, şi s-au pornit la Ţarigrad cu tot agârlâcul lui, neplinind unŭ an deplin cu domnia, precum s-au pomenit. Iar în Iaşi au rămas căimacam Iordache Ruset vornicul, păn-au venit Dumitraşco-vodă. Atunce şi boierii cei pribegi, înţelegând

toţi, au venit în ţară. Numai Dediul spătariul şi Zmucilă banul au rămas în Ţara Leşască.

Şi după ce-au agiunsu Neculai-vodă în Gălaţi, atunce au sosit şi Dumitraşco-vodă din Ţarigrad. Şi au mersu Neculai-vodă la gazda lui Dumitraşco-vodă, de s-au împreunat amândoi. Care nu puţintel lucru au făcut Neculai-vodă atunce, de-u mersu la gazda lui Dumitraşco-vodă. Că alţi domni nu mai stau să să împreune, după ce să mazilescu, ce fug unul de altul, să-ş scoaţă ochii. Dar Neculai-vodă au mersu de s-au împreunat şi s-au rugat lui Dumitraşco-vodă să nu să potrivască boierilor de ţară, să-l pârască la Poartă. Şi el încă s-au făgăduit că nu-l va amesteca la Poartă, cât a trăi Dumitraşco-vodă domnu, ce, de-a umbla pentru domnie, a umbla pentru domnia Ţărâi Munteneşti, ce nu pentru a Moldovii. Şi aşè unul cu altul s-au încredinţat. Şi Niculai-vodă au purces la Ţarigrad, iar Dumitraşco-vodă au venit la Iaşi. Iar precum ş-au ţinut aceşti domni tocmala, să va scrie la rândul său înainte.

CAP. XIX

DOMNIA LUI DUMITRAŞCO CANTEMIRU-VOIEVODA ÎN ANUL 7219

După ce au sosit Dumitraşco-vodă în Iaşi, după obiceiu a tree dzi au boierit boierimea. Pus-au pre Nicolai Costân vel-logofăt, pre Lupul Costache vornic mari de Ţara de Gios, pre Ioan Sturdze vornic de Ţara de Sus, pre Antiohie Jora hatman, pre un grecŭ, anume Spraioti Dracumana, vel-postelnic şi pe mine, Ioan Neculce, vel-spatar, pe Gheorghiţă vel-păharnic, pre Dabije vel-ban, pre Catargiul vel-visternic, pre Sandul Sturdze vel-stolnic, pre Costantin Costache vel-comis. Aceştie era boierii lui Dumitraşco-vodă întâiu. Iar mai de credinţă şi mai ales toate trebile domniei era după mine, Ioan Niculce vel-spatar.

Şi atunce dintâiu era boierii can grijiţi de numeli lui Dumitraşco-vodă din tinireţe, cându era bezaidè, la domnia frăţine-său, lui Antiohie-vodă. Că era atunce nerăbdătoriu şi

Dimitrie Cantemir

mânios, zlobiv la beţie, şi-i ieşisă numele de omŭ rău. Iar acmu, viind cu domnia, nu ştiu, să-ş piiardă numele cel rău: au doar mai la vârstă venisă, au doar chivernisisă viiaţa lui, unde nu era pace? Că aşè să arăta de bun şi de blând! Tuturor uşe deşchisă şi nemăreţŭ, de voroviè cu toţi copiii.

Atunce au scos pre ţară 2 civerturi, banii steagului. Şi de cum era soma la Neculai-vodă, au mai scădzut pe ţară la un civertu, câte 3000 de galbeni. Aşijdere şi mazâlilor li-au scădzut tot pre giumătate şi mai bine dăjdile. Şi li-au făcut şi carte cu giurământuri, să nu dè desetină boierii, după cum n-au dat mai nainte boierii. Că să făcus-obiceiu de la Mihai-vodă, de da desetină boierii. Şi el apoi i-au iertat.

Deci boierii, vădzând aşè milă şi nemărire, începusă toţi a să lipi şi a-l lăuda. Era omu învăţat. Numai la giudecăţi nu prè putè lua sama bine, poate-fi trăind mult la Ţarigrad în streinătate. Lăcomie nu avè mare, lucrurile lui poftiè să fie lăudate.

Atunce avè mare supărare şi cheltuială, fiind pacea stricată cu oastea lui voievoda Chiovschii şi cu cea şfedzască. O ierna şi o grijiè de zahara, lemnu la Tighine pentru tocmitul cetăţii. Deci de la Brăila căra ţara pâine la Tighine. Aşijdere şi lemnu căra den ţară la Dunăre, de făcè pod mereu la Cartari. Veşti din Ţara Leşască şi de la moscali în tot ceasul cerca de le trimitè la Poartă. Deci era prè în val şi în mare supărare. Căci el venisă de curund, şi lucrurile toate neaşădzate şi lipsite. Şi siliè ca să plinească poruncile Porţii toate, şi-i era prè cu greu, că era ţara stricată mai de-nainte vreme.

Începutu-s-au atunce şi omor în vite, cât nu mai biruiè oamenii să le despoaie. De pâine încă era lipsă, că nu rodis-într-acel an.

Boierii carii avusese greutate la Neculai-vodă sta tot vârtos către Dumitraşco-vodă, ca să pârască pre Neculai-vodă la Poartă pentru răutatea ce le făcusă. Dar Dumitraşco-vodă nu priimiè nicidecum, nici să potriviè şi nu le da voie, ce ţinè legătura ce făcusă cu Niculai-vodă, când s-au împreunat la Gălaţi. Iar Neculai-vodă, după ce-au agiunsu la Poartă, au călcat giurământul. Şi cum au mărsu la veziriul, au şi pârât pre Dumitraşco-vodă, dzicând că el, când au mărsu în ţară, au găsit mai bine de giumătate boierii haini la moscali şi prindzindu-i i-au închis. Iar Dumitraşco-vodă, cum au luat domnia, au şi răpedzit de olac înainte şi i-au slobodzit pe toţi. Şi-ncă pre care era mai mare hain l-au pus căimăcan. Ce veziriul nemic în samă nu-i ţinè vorbile lui.

Atunce, dacă au înţeles Dumitraşco-vodă de acea vorbă bună de prieteşugŭ ce-au grăit Neculai-vodă către veziriul, au şi chemat pre boierii ce-l îndemna să-l pârască pre Niculai-vodă şi li-au spus de Neculai-vodă cum ţine prieteşugul. Şi îndată i-au gătit pre o samă şi i-au triimis la Poartă. Şi sosind boierii la Poartă, ş-au păscut prilejul şi, când au ieşit împăratul la geami, ei ş-au aprinsu rogojine în capŭ şi au dat ardzaun la împăratul, jăluind ce li-au făcut Niculai-vodă. Iar împăratul, vădzând atâta jalobă, au şi trimis să aducă pre Niculai-vodă, să-i taie capul.

Numai, nărocirea lui, s-au tâmplat un prietin de i-au dat ştire, şi s-au ascunsu de au scăpat de pieire, că l-ar fi tăiat. Socotiţi, fraţilor, acmu! De vreme că cei mare nu-ş ţinŭ giurământul, ce încă-ş aduc pieire, dar cei proşti cum l-or ţinè ?

Dumitraşco-vodă pe taină să gătiè să prindză pre Brâncovanul-vodă, precum îi poroncisă Poarta. Şi trimisese şi iscoade la munteni, de vădzusă toate lucrurile lui cum stau. Şi ş-au făcut Dumitraşco-vodă vro cinci, şese steaguri de lefecii şi 2 steaguri de lipcani şi câţiva ficiori de boieri grijiţi, îi ţinè gata în Iaşi. Şi făcusă cuvânt că va să margă în sus, cu podghiaz la moscali, ca să nu priceapă muntenii. Şi aştepta din ceas în ceas să-i vie omul cel cu fermanul de la împărăţie, să să şi pornească la Brâncovanul, să-l prindză. Venitu-i-au şi de la hanul ferman, numai să încalece, să-l prindză. Ce pre fermanul hanului nu cutedza să margă, să-l prindză. Ce au mai scris la Poartă că el este gata, şi hanul încă i-au scris să purceadză. Ce să ştie şi de la împărăţie: purcede au ba? Ce de la Poartă i-au venit răspunsu să mai aştepte, că, când a fi vreme, i-a face el ştire. Că aştepta veziriul să plinească cele 500 pungi de bani Brâncovanul, ce le cerus-împrumutu, cum s-au pomenit mai sus.

Atunce, dac-au îngheţat apele după Boboteadză, au purcesŭ hanul în pradă pre apa Donului, în Ţara Moschicească, în sus pre la Harcov. Dar la galioanele moschiceşti n-au putut agiunge, să le aprindză, precum s-au apucat cătră împăratul turcescu. Nici spre Chiov de acolo n-au putut merge, că au dat de oşti moschiceşti. Şi s-au întorsu la Crâm cu multu plean.

Soltanul den Bugeag şi cu voievoda Chiovschii, de la Binder, cu oastea lui, au trecut Nistrul şi au purces prin Ucraina în sus, tot prădând şi stricând până la Nemirov şi până la Fastuv, aproape de Chiov. Iar moscalii ce era pre margine de strajă, dac-au simţit, s-au tras toţi de s-au strânsu în Podolia, spre Iaslovăţ, la Buceci, unde le era gheneralii lor, şi aştepta să le vie ucaz de la Petreburhu, de la împăratul moschicescu, să vadă ce vor face. Atunce Adamŭ Sineavschii hatmanul i-au

mustrat pe gheneralii moschiceşti, anume Vonconschi, Ianăşŭ şi Vejbah, şi li-au dzis aşè: „Ce oameni sunteţi voi de aşteptaţi ucaz, şi neprietinii pradă şi strică ţara?“ Şi îndată i-au pornit asupra tătarâlor şi a lui voievoda. Şi li-au dat şi hatmanul un rămentar, cu vro 30 de steaguri leşeşti, şi moscali încă era ca vro 10.000. Şi cum s-au pornit asupra soltanului şi a lui voievoda, n-au stătut sultanul cu voievoda să să bată cu temeiu, şi s-au întorsu înapoi la Bugeag, fără cât numai câte o strajă unde şi unde de să loviè.

Iară după ce s-au întorsu hanul şi Calga sultan din ceambuluri, au scris la Poartă de toate ce-au lucrat. Aşijdere au scris şi paşa de Tighine. Dar veziriul nu i-au credzut, ce au trimis pre taină un ciohodar de olac la Dumitraşco-vodă, de l-au întrebat anume cum au umblat hanul şi sultanul. Şi au scris Dumitraşco-vodă de toate, cum le-u fost, de rând. Scris-au veziriul cu scârbă la paşa de Tighine, dzicând că beiul de Moldova este un ghiaur şi ştie toate ce să facŭ la Moscu şi la leşi, de le scrie tot adevărat la Poartă, „iar tu eşti, vedzi doamne, busurman şi nu ştii nemic!“ La atâta credinţă şi laudă ave Dumitraşco-vodă la Poartă, cât apoi paşa Tighinei tot la dânsul trimitè de lua veşti, de scrie la Poartă. Dar Dumitraşco-vodă încă să purta bine, că i le trimitè peste cinci, şese dzile, după ce scriè el la Poartă, pentru ca să sosască întâi de la dânsul veştile, apoi de la paşa.

Dumitraşco-vodă, vădzând că de la Poartă îl zăbăvăscu cu răspunsul pentru Brâncovanul, au început a gândi că doar au prinsu veste şi ş-au tocmit lucrul. Şi ştiindu-l pre Brâncovanul mare neprieten, şi de i s-a tâmpla vro mazilie n-ar fi bine de dânsul, şi vădzând că atunce trăgè toată creştinătatea bucuria şi nădejdea creştinilor, adec-a moscalilor, au început şi el a să agiunge cu creştinii şi a-i înştiinţa de la Poartă. Şi aşè cu meşterşug au scris la Poartă, ca să-i dè voie să facă a să agiunge cu moscalii şi ce-ar vedè şi ar înţelege, de toate să facă ştire Porţii. Deci veziriul, gândind că va hi drept Porţii, datu-i-au şi acè voie.

Apoi Dumitraşco-vodă, luându-şi acea voie de la Poartă, şi mai fără sâială au început a să agiunge cu moscalii. Şi să tâmplasă de avè la Poartă şi un capechihai, anume Iano, prè mare telpizu. Şi poate-fi că-ş ştiè şi mai nainte voroava, că cu meşterşugul acelui capichihai lua cărţi de la solul moschicescu, ce era închis în Edicula, şi le trimitè la Dumitraşco-vodă, şi Dumitraşco-vodă le trimitè la împăratul Moscului. Deci cu acest felŭ de credinţă şi slujbă au cădzut Dumitraşco-vodă în mare cinste şi dragoste la Petru Alexieviciŭ, împăratul Moscului. Că altul nime nu cutedza a face acele slujbe, că era solul în mare pază.

Pe acee vreme muntenii nu ştiè pentru slujbele ce face Dumitraşco-vodă, nici din boierii moldoveni, şi scriè muntenii rău de Dumitraşco-vodă la moscali. Iară Moscalul, vădzându slujbele ce-i făcè, nicicum nu-i credè.

Aşijdere pre acee vreme, fiind mitropolit ţărâi, părintele Ghedeon şi cu Antiohie Jora hatman şi cu alţi boieri mari încă scrie de rău pentru Dumitraşco-vodă la moscali, să nu-l creadză, că el este ca şi unu turcu şi ţine cu turcii. Dar ei au 10.000 de oaste gata şi zahara, şi să trimiţă împăratul 15.000 de oaste, să lovască podul despre Dunăre, să-l strice şi să bată tot Bugeagul. Iar împăratul, vădzind slujbele lui Dumitraşco-vodă, nici de unele nu-i asculta.

Împăratul Moscului, vădzându că tătarâi au prădat în ţărâli lui, chiematu-ş-au toţi sfetnicii lui, de au stătut la sfat, ce vor face. Deci unii sfătuiè să margă cu toată puterea la Crâm şi să lasă o samă de oaste la Chiov de apărare, de-a merge cineva asupra Chiovului. Unii sfătuiè să margă pre Nipru pănă la Vozia şi să-ş ducă zahara pe apa Niprului, şi de la Vozia să iè Dunărea în sus, la Cetatea Albă, să cuprindă Dunărea. Unii sfătuiè să margă pre Nistru la Tighine.

Dar împăratul n-au priimit sfatul nemărui şi au dzis că la Crâm a lăsa oaste împotriva Voziei, iar altă oaste la Tighine nu-i bine, aşè îndată, să margă să o iè, că ş-a-şi răni oastea şi apoi cu temeiul turcilor nu s-a putè bate. Ce pe Tighine a lăsa-o

în urmă şi va merge drept la pod, împotriva veziriului, să-l bată, că apoi lesne va fi a lua pre urmă Tighinea. „Că zahara ne va scoate Brâncovanul-vodă, că aşè să adevereşte, şi ne-a ieşi înainte cu 30.000 de oaste. Şi este să mai iasă cu Brâncovanul 20.000 de oaste sirbi, şi leşii încă or să ne dè 30.000 oaste, şi din Moldova iar scriu boierii că sunt gata 10.000 de oaste". Şi are şi el ca treidzăci, patrudzăci de mii de oaste. „Şi ne agiunge atâta oaste". Şi aşè, cu aceste nădejdi, ş-au pornit greimea oştii în gios de la Râga.

Dumitraşco-vodă, dacă au simţit pre Antiohi Jora hatmanul că-l pâreşte la Moscu, l-au mazilit şi m-au pus pre mine, pe Ioan Niculce spătariul, hatman în locul lui Antiohie.

Dumitraşco-vodă, chemându-şi boierii, au întrebat sfat, dzicând că moscalii să pogoară asupra ţărâi, ce or face, ca să vadză cine ce ar dzice. Dar el să le spuie adevărul că este agiunsu cu moscalii, nu spunè. Deci boierii nu-l credè pe Dumitraşco-vodă, gândiè că ţine cu turcii. Deci aşè, unii dzicè să să dè în gios spre Fălcii, şi doamna să o trimiţă pre Oituz. Alţâi dzicè să trimiţă spre Bârlad, alţii spre Focşani, păn' să vor bate turcii cu moscalii, şi care parte a birui cu acee să ţie. Şi au rămas să trimiţă pe doamna cu giupânesele la Oituz, iar boierii cu vodă spre Fălcii. Şi cum s-au tocmit acestu lucru, au şi început a-şi răschira casăle lor, cine cum putè, şi ales unii a să agiunge cu moscalii, precum s-au pomenit.

Dumitraşco-vodă au trimis-au sol la moscali pre Luca visternicul, dzicând că-l trimite iscoadă, şi au scris şi la turci, făcându-le ştire. Deci Luca visternicul au găsit pre împăratul Mosculuı aproape, în Ţara Leşască, la Iaroslav, şi aşè au aşădzat cu împăratul de-u făcut legătura.

Ţara Moldovii cu Nistrul să-i fie hotarul, şi cu Bugeacul şi cu toate cetăţile tot a Moldovii să fie. Numai deodată prin cetăţi să aşedze moscalii oşteni, păn' s-a întemeiè ţara, iar apoi să lipsască oastea moschicească. Bir să nu dè ţara nici un ban, pre domnu să nu-l mazilească împăratul păn' la moarte, şi pre urmă fiii lui, pre care ş-or alege ţara. Neamul lui să nu

iasă din domnie. Numai când s-ar haini sau când ş-ar lepăda legea, atunce acela să lipsască, şi să puie din fraţii lui.

Pre boieri să nu-i mazilească domnul din boierie păn' la moarte, sau cu mare vină să-i scoată. Vama Ocnii şi altor târguri să fie venitul domnilor, iar altă dare să nu fie. Mazilii şi mănăstirile să-şi stăpânească ocinele şi vecinii săi, să-ş iè desetină şi goştină de oi şi de mascuri şi de stupi despre moşiile sale. 10.000 de oaste să fie tot gata în ţară, şi împărăţia să le dè lefe din visteria împărătească, din stoliţă. Din moscali să nu s-amestece la boieriile Moldovii, nici să s-însoare în ţară, nici moşii să cumpere. Domnul pre boieri să nu fie volnic a-i pierde, orice greşală ar face, fără sfatul tuturor şi fără iscălitura mitropolitului. Cătră aceste i-au dat şi titŭ de domnie, să să scrie mai de cinste şi mai sus, după cum să scriu domnii acmu, iar titul aşè-i era: „săninatul domn al Ţărâi Moldovii samoderjeţu (sângur stăpânitor) şi colegat (prietin) Ţărâi Moschiceşti", iar nu robŭ supus. Care acestu nume este puţin oarece mai de gios decât al unui craiu, care să cheamă lătineşte acestu nume sărenis, iar sloveneşte să cheamă predsfeliişe, iar leşeşte eşniosfinţunii. Aşè ca să să scrie domnii Moldovii. Aşijdere nicidecum pace cu turcul să nu facă, iar de s-ar tâmpla să facă pace, să rămâie Moldova iar suptu stăpânia turcească, să aibă împăratul moschicesc a da lui Dumitraşco-vodă 2 părechi de curţi în stoliţă şi moşii pentru moşiile din Moldova şi cheltuială pre dzi, în toată viiaţa lui, lui şi oamenilor lui să nu-i lipsască. Şi de nu i-ar plăcè acolo şi s-ar trage într-altă ţară creştinească, volnic să fie a merge, şi altele multe ca aceste. Şi pre aceste ponturi au giurat tare împărăţia Moscului şi au şi iscălit mai gios şi i l-au trimis pe Luca visternicul. Şi au scris lui Dumitraşco-vodă să să gătedze şi să-i iasă întru întimpinarea oştii moschiceşti la Nistru. Iară de n-a ieşi la Nistru şi a aştepta până s-a bate cu turcii şi i-a birui, atunce, ori să închine, ori nu să mai închine, că atunce mulţi domni s-or afla. Că scrisesă Dumitraşco-vodă pre Luca de-i făcusă ştire că oaste turcească este multă, 400.000, şi puşci 400, tot tunuri mari, şi tătărâme multă, şi

pâine în ţară nu-i. Nici atunce, la o vreme ca acee, nu pot oamenii să care de tătarî, că-i robescu, şi oamenii fug la păduri. Şi el nu poate să s-închine aşè îndată, că-s tătarâi aproape şi i-or robi ţara. Dar împăratul Moscului au răspunsu Lucăi că cu tătarâi s-au agiunsu, n-or robi, nici or putè, şi oaste are multă, nu să miară de turci. Şi pre zahara de pâne şi de vite a da bani, n-a lua în dar, că şi la Brâncovanul-vodă au trimis bani, şi are nădejde că-i va scoate zahara de agiunsu. Şi aşè, cu această tocmală, s-au întorsu Luca visternicul la Dumitraşco-vodă, aducând lui vodă de la împăratul daruri un leftu cu diamanturi, cavalerie, pecete împărătească şi câţiva soboli.

Dumitraşco-vodă sta atunce în cumpănă, cum ar nemeri să hie mai bine. Că să să de în gios, să temè în gios să nu-l pârască cineva, să-l apuce turcii să-l mazilească. Să să ducă înaintea moscalilor la Nistru, că acmu sosisă Şeremet la Nistru, iar să temè, că sau a putè să scape păn' la Nistru de ţară, sau ba. Aşijdere şi pentru ţară să temè să nu o prade tătarâi. Ce sta şi să mira cum va face. Ce au socotit şi au scos tuiurile şi corturile afară din Iaşi spre Balica, ca să mai chivernisască lucrul ceva înainte, să vadă oamenii că purcede în gios, la oaste, înaintea veziriului. Căci Şeremet fertu-marşalâc agiunsese cu o samă de oaste moschicească la Nistru, şi socotiè Dumitraşco-vodă că va merge Şeremet degrabă în gios, de va agiunge în Bugeac, şi va începe a să lovi cu tătarâi, şi el să va mai zăbovi a să găti la Ieşi, să rămâie în urmă, ca să vadă cum a merge tabăra lui Şeremet.

Avè grijă şi de turcii balgii ce era în Iaşi trăitori, văzdând că moscalii au intrat în ţară şi Dumitraşco-vodă nu mai purcede în gios, să nu priceapă că-i hain. Şi au socotit Dumitraşco-vodă şi au scris o carte la paşa de Tighine, precum moscalii au trecut Nistrul în ţară pre la Soroca, şi turcii balgii tot şed în Iaşi, şi le spune să să rădice din Iaşi, să să ducă în gios, şi ei nu vor să să ducă. Şi poate pentru dânşâi, înţelegând moscalii că sunt în Iaşi, să nu sloboadză podghiaz, să-i strâce şi pe dânşii şi târgul. Ce să trimiţă măria sa paşa un agă a lui să-i rădice din Iaşi, ca să nu facă vro belè ţărâi şi târgului.

Deci paşa au făcut răspunsu lui Dumitraşco-vodă că încă tot nu este vreme să trimiţă să-i rădice, iar când a şti el vremea acee, a trimite de i-a rădica. Şi lui încă-i va scrie atunce, de a veni cu oastea lui la Tighine. Acestu răspunsu au venit lui Dumitraşco-vodă de la paşe pre amiiadzădzi, iar după aceea, dac-au trecut vro trei, patru ceasuri, într-acè dzi au sosit o carte de la Mogâlde sardariul, precum au vădzut un turcu mare cu vro 30 oameni viind de olac la Iaşi, şi pe alţi turci purcedzând iar cu vro 300 de oameni, şi au purcesu din Tighine în sus: „Nu ştiu, la Ieşi mărgu, au aiure". Şi cetind cartea de la sardariul, n-au trecut un ceas, au şi nemerit un slujitoriu de la capitanul ce era pus de strajă la Prut, dând veste lui Dumitraşco-vodă, precum un turcu cu vo 30 de oameni vine de la Tighine de olac, şi l-au lăsat trecând Prutulŭ. Iar pe urmă au sosât şi însuşi capitanul Timoftei, ce era de strajă, dzicând că au venit cu acel depreună păn' la Aaron-vodă, şi acolo în câmpu au descălecat să mâie. Şi i-au audzit acel capitan vorovind ei înde ei, dzicând: „Să ne mânecăm dimineaţă să-i prindem pe toţi". Şi n-au înţeles bine pre cine să prindă, şi viind înainte au spus lui Dumitraşco-vodă, şi audzind vodă, au dzis că vine cu mazilia.

Atunce Dumitraşco-vodă, audzind şi vădzind acele şi vădzând că-l chiiamă paşa la Tighine, s-au temut că-i vine mazilia, prepuind că l-ar fi pârât Iordachi Ruset vornicul la paşa Tighinei că este hain. Pentru că Iordache îl ştiè pe vodă că s-au agiuns cu moscalii, şi dzicè vodă: „Nu este altu lucru, făr' decât numai Iordache m-au pârât la paşa de Tighine".

Şi îndată au şi trimis de au făcut spaimă în târgu, să să păzască cum că vine un podghiaz moschicesc să lovască târgul. Deci s-au făcut mare spaimă noaptea în balgii şi în tot târgul, şi fugiè care cum putè, de s-au umplut toată ţara de spaimă. Şi ş-au pornit şi doamna-ş la Cetăţuie, iar vodă au încălecat de au purces înaintea acelui agă cu 30 de turci: de a vedè că or să-l mazilească, să-i taie pre toţi. Deci mărgându şi aflându-i dormind pre câmpu dencolo de Aron-vodă, au năvălit de i-au

prinsu pre toţi şi au început a-i lega. Atunce au găsit la aga şi cărţile paşii ce scriè să rădice pe balgii să-i ducă la Tighine, iar nu de mazilie. Deci cetind Dumitraşco-vodă cărţile, fiind lună, s-au căit ce-au făcut şi, poroncind să-i sloboadză şi să li dè înapoi ce le-ar fi luat, au şi început a-i mustra, cu ce treabă mân ei pre câmpu noaptea, la o vreme ca aceasta, fiind lucru de nepace, şi nu i-au făcut lui ştire. Şi el s-au gândit că este podghiaz moschicescu. Şi i-au trimis la Ieşi cu un om a lui, de le-au dat gazdă. Iar Dumitraşco-vodă s-au zăbovit toată noaptea, făcându-s-a cerca podghiaz, şi a doa dzi iar au venit la Ieşi. Deci atunce, la prinsoarea acelor turci, s-au tâmplat de-au pierit unŭ turcu de moldoveni. Deci vodă au stătut cu acel agă de au împăcat lucrul pentru acel turcu şi pentru acele ce dzicè turcii că le mai lipsăscu, atunce noaptea, când i-au prinsu. Şi i-au dat acelui agă Dumitraşco-vodă o mie de lei, dzicând şi turcul aga că a lui vină este, căci au mas pre câmpu. Şi făcându-i vodă răspunsu la paşe, s-au dus la Tighine. Scris-au Dumitraşco-vodă şi la Poartă pentru aceasta, cum s-au tâmplat primejdia de au pierit un turcu, mâindu la câmpu, şi el s-au gândit că doară este podghiaz moschicescu. Şi i-au vinit răspunsu de la Poartă să fie fără de grije, că n-are nici o vină, măcar şi pre toţi de i-ar fi tăiat, că au fost vina lor, pentru ce au vrut să mâie noaptea pre câmpu la vreme de nepace. Iară dupre acee Dumitraşco-vodă s-au mutat în Cetăţuie de şidè. Iar slujitorii ce avè şidè la corturi, unde sunt acum curţile domneşti la Frumoasa. Ţara să bejenisă dintr-acè spaimă ce să făcusă. Boierimea mai toţi fugisă de pre lângă dânsul, de-l lăsasă sângur, socotind unii că să va mazili din pricina turcilor. Alţii socotiè că or vini moscalii şi or luoa ţara, şi n-a mai fi Dumitraşco-vodă domnu stăpân. Bucatele să scumpisă în Iaşi, că nu aducè nime nici de o parte, fiind bejenii. Zlotaşii fugiè cu banii şi la vistierie nu aducè, în nedejdea moscalilor. Slujitorii numai ce rămăsese vro cinci, şese steaguri de lefecii şi siimenii din curte. Iară alţi slujitori de ţară, cine cum putusă, să dusese şi nu mai viniè nice la o slujbă. Şi feliuri de feliuri de spaime umbla.

Socotit-au atunce Dumitraşco-vodă să-ş pornească doamna de la Cetăţuie pre Oituz cu Iordachi Rusăt vornicul, împreună cu giupânesili, iar vodă cu boierii şi cu acei puţini slujitori să purceadă în gios spre Huşi, să zăbăvască acolo, până or agiunge moscalii la Bugeac de s-or bate cu turcii, să vadză cum să va alege. Şi au ales o sută de siimeni cu doi bulucbaşi mai de credinţă, de i-au giurat şi le-au dat lefe şi i-au suit în Cetăţuie să purceadă cu doamna, să fie de paza ei. Iar celoralalţi siimeni ce rămăsese la corturi nu le-au dat lefe bani gata, neavând de unde, ce i-au orânduit la zlotaşi, la ţară, să margă să-ş strângă lefele, şi de la corturi să margă la curtea domnească, să fie de treaba curţii. Şi a doa dzi vrè să-ş pornească doamna, şi apoi să purceadză şi el în gios spre Huşi. Iar siimenii acei de la corturi, vădzind că nu le-au dat şi lor lefe bani gata, n-au vrut să margă în curte, ce au luat steagurile şi au purces din şes la Cetăţuie cu zorba, ca să-ş ceară lefele. Iar Dumitraşco-vodă, vădzindu-i că vin, au pus de-au închis porţile Cetăţuii şi au vrut să le stè împotrivă cu siimenii cei ce-i giurasă. Şi mai avè şi vro 60 oameni aduşi cu dânsul din Ţarigrad, şi au răpedzit şi la lefecii să încalece. Atunce seimenii cei cu zorba, au venit păn' la poarta Cetăţuii şi, vădzând c-au închis porţile şi nu-i lasă să între în mănăstire şi le stau cei dinlontru împotrivă şi lefeciii încalecă, n-au vrut să s-apuce de gâlceavă şi au început a grăi cu binişor şi a să ruga să le dè şi lor lefe. Atunce Dumitraşco-vodă să spăriesă şi au prinsu pre bulucbaşii lor înlontru şi i-au ucis cu buzduganul, şi încă pre unul l-au lovit cu sabia, dar n-au murit. Şi aşè s-au potolit acea gâlceavă, şi s-au dus la strajă, în curte, unde era orânduiţi.

Şeremet, din Soroca de la Nistru, nu să mai pogorâè în gios, să margă la pod la Dunăre, unde-l orânduisă, că să temè, că avè oaste puţină, ce prè cătinel să trăge pre Nistru în gios.

Dumitraşco-vodă, vădzând aceste lucruri, că au rămas mai sângur şi-ş caută cineş chivernisala lui, şi bani de cheltuială n-avè mai mult de 10 pungi, de toţi banii lui, că nu avusese vreme să strângă, nici era lacom precum mai sus s-au scris, schimbat-au

socoteala într-alt chipŭ. Să nu mai margă în gios la turci, temându-să să nu-l mazilească, şi a fi greu de dânsul, dzicând că toţi fug şi-ş caută chivernisala sa şi a caselor sale. Ce el încă-ş va căuta chivernisala lui, şi vădzând şi pre seimeni cum s-au burzuluit, nu s-au mai încredzut să să despartă de doamnă-ş şi să o dè în laturi, ce pre taină au trimis pre Pricopii capitanul şi pre Dimitrie aga, slugile lui credzute, la Şeremet, la Movilău, scriind ca să-i trimiţă în grabă vro 4 000 de moscali aice în Iaşi, să-i fie aret, să nu-l apuce turcii să-l mazilească.

Dacă au simţit Şeremet, tare s-au bucurat şi-ndat-au ales pre Croput bragadiriul, cu 3 000 de moscali, şi pre Chighieciu, cu un polc de moldoveni, ca vro 500 de moldoveni, ce slujiè la moscali, şi i-au pornit înainte la Ieşi. Deci agiungându Cropot bragadiriul la Prut, au răpedzit înainte, dând ştire lui Dumitraşco-vodă ca să trimiţă să grijască poduri la Zagarance, să treacă.

Atunce au sosit ferman de la veziriul la Dumitraşco-vodă, să încalece să margă să prindză pre Brâncovanul-vodă. Şi au scris cărţi şi la soltanul de Bugeag, să dè lui Dumitraşco-vodă oricâţi tătarî i-ar trebui. Atunce am ştiutŭ şi eu c-au fostu scris să vie moscalii, că eu tot gândièmŭ că om purcede în gios spre Huşi, precum sfătuisem. Iar dac-am înţăles c-au sosit moscalii, mult m-am mirat şi am dzis lui vodă să scrie, să să întoarcă moscalii înapoi, şi să mergem, precum scrie veziriul, să prindem pre Brâncovanul, şi să să lasă de moscali, că poate să-i bată turcii, şi tătarâi or robi ţara. Puiu pre Dumnedzeu martur că aşè i-am dzis, şi tare am stătut, că doar l-oi întoarce, şi n-am putut. Şi încă cu mânie mi-au răspunsu dzicând că „voi toţi vă chivernisiţi, că să rămâneţi la creştini, şi numai eu sângur pentru voi să rămâiu la păgâni; că v-am vădzut eu credinţa, că aţi fugit toţi, şi eu am rămas sângur; pentru ţară, n-or prăda-o tătarâi, că moscalii acmu sosescu, şi eu ştiu prè bine că n-or bate turcii pre moscali". Deci vădzând şi eu că mi-au răspunsu aşè cu scârbă, m-am temut a mai râspunde, să nu cumva cad în vro primejdie a vieţii. Măcar că mulţi dzic că eu l-am îndemnat să să închine la moscali, dar grăiescu cu năpaste şi ca nişte oameni

ce nu pricep şi nu ştiu. Că atunce era toţi creştinii bucuroşi moscalilor, nu numai eu, că scriè alţii mai nainte de chiema pre moscali, mai nainte de Dumitraşco-vodă: muntenii, sârbii, moldovenii, cu câţi ani mai nainte! Numai pizmaşii zavistnici scorniè asupra mè ocară, şi oamenii cei proşti şi neprieteni şi cei nepricepuţi credè aşa. Dar eu taina stăpânului, căruia i-amŭ mâncat pita, n-am putut-o descoperi, uitându-mă la Sfânta Scriptură, ce au dzis îngerul cătră Tovie dzicând: „Taina împăratului să acoperi, iar faptele lui Dumnedzeu la arătare să le mărturiseşti". Ce şi eu n-am vrut să mă facu al doile Iudă sau să-l viclenescu, să fugŭ de la dânsul. Că de-aş fi făcut aşè, ce laud-aş fi dobândit? Ce numai osândă de la Dumnedzeu şi ocară de la oameni. Iar eu aceste răbdându-le cu dreptate, din toate nevoile am scăpat, care le-am tras pre strâmbătate în 9 ani. Ce întru aceste ce mi s-au întâmplat m-am lăsat tot în nădejdea lui Dumnedzeu, păn' m-au scos, precum mărturiseşte David prorocul, psalom 39: „Răbdându am aşteptat pre Domnul, şi mi-au luat aminte, şi au ascultat ruga mè, şi m-au scos din groapa patimilor şi din tina cea adâncă, şi au pus pre piatră picioarele mele", i proci.

Chiematu-ş-au atunce Dumitraşco-vodă boierii săi, câţi mai rămăsese lângă dânsul, numai aşè, sprinteni, anume pre Nicolai Costân vel-logofăt, pe Ioan Sturdze vornicul şi pre Iordachi Rusăt vornicul şi pe Ilie Catargiul vel-visternic, şi le-u spus precum au chiemat pre moscali, şi au venit de trec Prutul la Zagarance. Atunce toţi boierii audzind, s-au bucurat şi au răspunsu cu bucurie cătră vodă şi au dzis: „Bine ai făcut, măria ta, că noi ne temèm că te-i duce la turci, şi aşè avèm gând că, de te-om vedè că mergi la turci, te-om părăsi şi ne-om duce de ne-om închina la moscali". Şi le părè bine. Numai Iordachi Ruset vornicul au dzis atunce: „Te-i can grăbit, măria ta, cu chiematul moscalilor. Să fii mai îngăduit, măria ta, păn' li s-ar fi vădzut puterea, cum l-è merge". Răspuns-au Dumitraşco-vodă, dzicând: „Nu mai era vreme a mă mai chivernisi, temându-mă ca să nu mă apuce turcii. Că iată şi

din dumneavoastră m-aţi părăsit o samă şi nu sunteţi într-un cuvânt şi într-o credinţă cu mine".

Atunce au şi încălecat Dumitraşco-vodă şi au purcesu înaintea moscalilor, la Prut. Şi s-au împreunat cu Cropot bragadir şi au venit cu dânsul în gios, pre Jijie, păn' l-au trecut Jijia şi Bahluiul. Şi l-au lăsat pre Bahluiu, din gios de Iaşi, la Podul lui Bâtcă, şi acolo ş-au pus obuzul, dându-i conac de toate ce i-au trebuit lui şi oştii. Şi luându-şi Dumitraşco-vodă 2 capitani, cu 2 steaguri de draguni, s-au întorsu desară la Cetăţuie, unde-i era doamna. Iar pre mine, Ioan Niculce hatmanul, păn-au umblat vodă la Prut, m-au lăsat de paza doamnei la Cetăţuie, ca să nu lovască niscaiva turci pre doamna în urma lui. Iar a doa dzi venit-au şi Cropot bragadiriu numai cu un steagŭ de draguni la Ieşi. Şi l-au cinstit Dumitraşco-vodă şi l-au dăruit, şi au umblat prin curţile domneşti şi prin toate mănăstirile de le-au vădzut, şi desară iar s-au întorsu la obuzul său, la Podul lui Bâtcă.

Atunce moldovenii, cum au vădzut moscalii, precum sunt învăţaţi la jacuri, când văd câte un lucru burzuluit, au şi purcesŭ, unii cu poroncă, alţii şi fără poroncă, a tăiè pre turci şi a-i robi, unii în Iaşi, alţii printr-alte târguri, unde şi-i afla, prin toată ţara. Şi-i jăcuiè de bani, de odoară, de cai, de boarfe, de boi, de oi, de miere, de ceară şi de toate ce găsiè. Iar băcăliile sta vărsate pre uliţă, de era sătui şi copiii. Strafide, smochine, alune era destule pre la toate babele. Iar pre care turci nu-i tăiè, îi ducè, cu pieile, de-i da robi domniei. Iar pre unii să tâmpla de-i ascundè prietenii, care scăpa păn' la prieteni. Carei mai pre urmă de mare folos au fost turcii acelor prieteni ce-i ascunsese.

Nezăbovind vreme, au şi venit Şeremet la Ţoţora cu obuzul lui, ca vro 15.000 oaste. Că n-au cutedzat să margă drept la pod la Dunăre, cum îl învăţas-împăratul, căci că avè oaste puţină. Veziriul turcescu încă sosisă la Dunăre şi să temè a trece în ceasta parte, audzind că vin mulţime de moscali. Ce sta şi el de cee parte.

Iară după ce au înţeles veziriul că s-au hainit Dumitraşco-vodă, îndată au prinsu pe capichihaia lui Dumitraşco-vodă,

pe Iano, şi i-au tăiet capul. Aşijdere şi împăratul turcescu, înţelegând la Ţarigrad, au şi prinsu pre Antiohie-vodă şi l-au închis. Şi era să-l taie. Numai norocirea lui au fost c-au mărturisit caimacamul cătră împăratul cum Antiohie-vodă cu o lună mai nainte i-au spus lui că frate-său este hain, nu umblă bine, şi el n-au credzut, gândind că-l pâreşte pre pizmă. Şi aşè spuind împăratului caimacamul, l-au iertat şi l-au slobodzit din Edicula.

Iară Şeremet, când au fostu venit de la Nistru la Ţoţora, au fost venit pre la Orheiu. Şi s-au rădicat toţi orheienii, sorocenii şi lăpuşnenii, de-au venit cu dânsul păn-au trecut Prutul. Şi ţărănimea cu bejeniile s-au dus toată în Cârligătură[1], iară slujitorimea au rămas toată la Dumitraşco-vodă, în oaste.

Apoi Dumitraşco-vodă ş-a mutat doamna în curţi la Ieşi şi i-au lăsat un polcu de moscali de pază ei. Iar el, cu slujitorii câţi avè la Ţoţora, s-au dus şi ş-au aşădzat oastea lui dincoace de Prut şi cu moscalii lui Cropot bragadir. Şi s-au sculat cu boierii lui, care s-au dzis mai sus, şi au trecut Prutul la Ţoţora, de s-au împreunat cu Şeremet, unde era obuzul lui. Şi i-au făcut Şeremet cinste mare lui Dumitraşco-vodă şi boierilor săi. Şi au dăruit Dumitraşco-vodă lui Şeremet un cal foarte frumos, aşijdere şi Şeremet lui Dumitraşco-vodă au dăruit 2 părechi de soboli şi boierilor câte o bucată de ladan de cele bune, câte de doao haine.

Dumitraşco-vodă au sfătuit cu Şeremet să scrie o carte în limbă turcească la sultanul, ca să să închine şi el, cu tot Bugeacul, că, neînchinându-să, pe urmă n-a fi bine de dânşii. Şi au pus Şeremet un copil a lui ce ştiè scrii bine turceşte, iar Dumitraşco-vodă au dzis că n-a putè copilul scriè cu dăscălie, fiind tânăr. Însă au dzis să scrie întâi pre o ţidulă de hârtie mică vro doao rânduri, să vadză cum scrie. Iar acel copil, fiind telpiz bun, au scris pre o ţidulă aşè, că „nu este mai mare blăstămat în lume decât omul cela ce are o fărâmă de pâine în

[1] Fost judeţ, a cărui întindere coincide cu a actualelor raioane Hârlău, Târgul Frumos şi Paşcani. Şi o plasă din fostul judeţ Iaşi a purtat, până nu demult, acest nume.

mână şi o leapădă pe acee şi cearcă să afle alta mai mare“. Şi au dat la Dumitraşco-vodă. Iar Dumitraşco-vodă cetind, au dzis copilului: „Hai ghidi cahpol!“ Şi n-au mai spus lui Şeremet ce-au scris copilul, fiindu-i ruşine, numai ce-au dzis c-a putè scrie. Şi l-au pus de-u scris cartea şi au triimis-o la soltanul, iar soltanul n-au dat nici un răspunsu pre acea carte. Şi s-au întorsu Dumitraşco-vodă la conacul lui preste Prut.

Venisă cu Şeremet depreună şi un menistru a împăratului, anume Simion Savva Rogojinschii, neguţitor de feliul lui, de la Rogojia, despre partea turcească. Şi căzdusă boieriu mare, de cinste şi de sfat, la împărăţia Mosculuі, că ştiè multe limbi. Şi-i dedesă împărăţia mulţi bani, să-i fie de purtat grijă la cheltuiala oştii. Atunce au dat el lui Dumitraşco-vodă 100 pungi, bani, să facă oaste de moldoveni, păn’ la 10.000, sau şi mai bine. Şi de i-or mai trebui, să-i mai dè bani. Şi să dè de tot polcovnicul câte 100 ruble, de rocmistru câte 30 şi de chihai, şe de stegariu câte 10, şi de tot tovarăşul, de unul, câte 5 ruble. Şi aceşti bani să le fie dintăiu de cheltuială, iar apoi, dacă s-or aşădza, să le dè lefe. Şi i-au mai dat vro 30 pungi bani să trimiţă în ţară, să cumpere vite câte 4 lei vita, să le fie de treaba oştii.

Aşijdere i-au mai dat şi câteva cărţi împărăteşti, scrisă la toată boierimea şi slujitorimea, toţi să încalece, să vie la oaste cu plată, iar care n-a veni va rămâne podan şi lipsit din moşiile sale. Ţăranii să aibă a aduce bucate, fără frică, să le dè bani.

Deci Dumitraşco-vodă îndat-au răpedzit la ţară, făcându-le ştire tuturor. Deci boierii mazili au şi început a veni de prin bejenii la oaste. Foarte prè puţini n-au venit. Şi au trimis, cu cărţile, şi bani la cine au socotit, să cumpere vite.

Aşijdere şi slujitorii, dac-au audzit, au şi început a vini toţi de toate părţile şi a să scrie la steaguri. Şi audzind de leafă, nu numai slujitorii să scriè, ce şi ciobotarii, croitorii, blănarii, cârşmarii. Slugile boiereşti lăsa pre boierii săi şi alerga de să scrie la steaguri. Oaste de strânsură, din târgu, mai mulţi fără arme decât cu arme. Să făcusă păn’ la 17 polcovnici şi 170 rocmistri cu steaguri în cincispredzece dzile. Numai steagurile

încă tot nu apucas-a să plini bine, câte 100 oameni la steag, neavând cându să plinească.

Atunce Şeremet zăbovind la Ţoţora, aşteptând împărăţia să vie cu toată greimea, lovit-au tătarâi în vro doao, trei rânduri straja lui Şeremet, fără veste, de o strica şi apuca câte o herghelie, doao de a oştii moschiceşti şi să da iar înapoi. Să can hărăţiè câte puţină cu oastea moschicească cea sprintină, iar cu temeiul nu vrè să să bată.

Peste Prut, de ceasta parte, nu cutedza să treacă la moldoveni, că să făcusă veste că sunt moldoveni 30.000. Şi ştiind pre moldoveni că sunt sprinteni la războiu, nu cutedza să le facă vrun vicleşug. Nici în ţară pe de altă parte nu vrè să intre, ce numai pre de cee parte, cât putè, zăhăiè pre moscali.

Atunce era un boieriu, anume Lupul Costache, fiiu lui Gavriliţă, şi era dator lui Dumitraşco-vodă den goştină cu 3.000 de galbeni. Şi-i mai dedese şi 800 de galbeni să cumpere pâine de la Bârlad, că să să afle la vreme de trebuinţă, ori la care parte i-ar trebui. Iar el, audzind de Dumitraşco-vodă că s-au închinat la moscali, au strânsu câteva rude a lui şi ş-au făcut tabără la mănăstire la Bursuci şi s-au închis cu câteva gloate acolo. Şi la Dumitraşco-vodă nu mergè, nici bani sau pâine nu trimitè. Şi scriè cărţi la Şeremet de-ş făcè obraz, adică veşti de la turci, şi pe Dumitraşco-vodă, în loc de laudă, îl clevetiè cătră Şeremet.

La turci scriè cu altu obraz, că sunt moscali puţini şi-i o oaste flămândă. Ce să treacă veziriul Dunărea fără grijă, că-i va bate pre moscali. Iar Şeremet şi cu Dumitraşco-vodă, audzind de acele spurcate fapte a Lupului, că scrie la turci şi face piedecă şi altor pementeni să nu vie la moscali, au trimis pre un polcovnic, anume Chigheciu, cu vro 300 de moldoveni şi un căpitan cu vro 200 de draguni să-l prindză, să-l aducă la dânşii. Iar el vădzându-i, s-au făcut bolnav, şi el şi giupâneasa lui, şi au început a-i cinsti şi a-i dărui pre acei trimişi. Şi s-au rugat şi au trimis nişte fraţi ai lui mai mici şi pre un ficior a lui de trupŭ, dzicând că, de-i va mai trece, a ieşi înaintea oştii la

Fălcii, cu oastea ce-a putè strânge şi cu zahara. Şi aşè credzându-l, l-au lăsat şi, luând pre fraţi şi pe ficiorul lui, i-au dus la Şeremet. Care lăsare a Lupului de mare stricăciune au fost moscalilor, că el tare au îndemnat pre turci să treacă Dunărea, că să temè veziriul să treacă. Pentru care slujbă de grabă au luat plată de acel veziriu, precum înainte să va scrie. Că cine face, faci-i-să.

Împăratul Moscului atunce să zăbovisă la Iaroslav, la o nuntă leşască, şi poftind şi dând bani leşilor, ca să-i dè 30.000 de oaste agiutor. Şi i-au adeverit leşii că i-or da şi au dzis să purceadză înainte, cu oastea lui, că ai lor or purcede dreptu pre Prut şi i-or agiunge. Şi au gătit leşii oaste şi au pornit-o păn' la marginea lor, la Snetin. Şi de la Snetin n-au vrut să mai treacă în cesta hotar încoace. Şi acolo au stătut, aşteptând vreme păn' s-or bate moscalii cu turcii, şi de-or birui moscalii, să să pogoare şi ei în gios. Şi lăsasă împăratul şi pe Dolhoruchi, cel mai mare frate, cu 12.000 de moscali, să vie cu leşii, precum i să făgăduisă. Şi pre adeverinţa lor au purcesŭ împăratul în gios, pre Nistru, până la Soroca. Ş-au agiunsu temeiul oştii sale, pedestrimea, adusă tocma de la Râga degrabă, ostenită şi flămândă. Şi au trecut Nistrul pre la Soroca şi au lăsat acolo o samă ce era bolnavi şi leşinaţi, iar cu cei ce era mai tare au vinit dreptu preste câmpu la Prut, la Zagarance.

Iară de acolo s-au pornit în gios pre Prutŭ, spre oastea lui Şeremet, şi de acolo au trecutŭ Prutul şi au venitŭ marele Petru, împărat al Moscului, dreptu în târgul Iaşului, împreună cu împărăteasa lui, în curţile domneşti. Iară caimacamii, împreună cu alţi boieri şi orăşeni bătrâni mai de cinste şi mitropolitul cu tot clirosul, i-au ieşit cu toţii înainte, afară din Iaşi, şi frumos tâmpinându-i, l-au priimit cu toată inima. Şi i s-au închinat ca unui împărat creştin, dând laudă lui Dumnedzeu, ca doar îi va cerceta cu mila sa şi-i va scoate de suptu giugul robiei turcilor.

Împăratul moschicescu mai avè un obuz mare de oaste, strânsă la Azac, ca să margă să bată Crâmul. Şi era la acel obuz 20.000 de calmâşi şi 20.000 de donţi şi 15.000 căzaci din

olatul Harcovului şi 5.000 căzaci ce le dzic eiţi, ce trăiesc preste Don, şi 20.000 de moscali, care să facŭ preste tot 80.000. Şi le era cap pre această [oaste][1] Apracsin cneajul, gubernatul de Azac. Şi au venit atunce carte la împăratul de la Apracsin, precum au lovit pe tătărâmea ce-i dzic cubani, carei trăiescu preste Don, şi au robit 10.000 copii, ca de 12 ani şi mai gios, iar pre alţii, ce era mai mare sau mai mici, i-au pus tot suptu sabie. Şi acmu este gata să purceadză să intre în Crâm. Ce împăratul i-au făcut răspunsu lui Apracsin înapoi, să nu să grăbască a intra în Crâm, păn' s-a bate întâi el cu veziriul, şi apoi îi va face ştire să intre în Crâm.

Mai avè împăratul şi altu obuz, strânsu la Ceahrin, din gios de Chiov, de iasta parte pre Nipru, 15.000 de moscali şi 30.000 de căzaci, carei să ţin de hătmănia căzăcească. Şi era cap acelui obuz Dumitru Galenici, cneajul şi gubernatul de Chiov, şi cu Scoropaţschii, hatman căzăcescu. Şi era orânduiţi să iè pre Nipru în gios, să lovască Vozia. Iar când au sosit împăratul la Soroca, au scris lui Dumitru Galenici să răpadă 4000 saci de pâine cu căruţă din Chiov, să dè oştii cei bolnave de la Soroca, şi să răpadă o samă de căruţă şi aice în Iaşi, după dânsul, înţelegând că nu-i pâine în Moldova. Deci trimiţând Galenici câteva tabere de căruţă cu pâine după împăratul, o samă de căruţă s-au poprit la Soroca, iar o samă au venit la Ieş mai târdziu, iar pre o tabără de căruţe au lovit-o tătarâi la Bălţile Căinariului şi i-au făcut mici fărâme, de n-au scăpat un omŭ.

Mai avut-au împăratul şi altu obuz de oaste, lăsat în sus, despre partea hraniţii şvedzeşti. Şi era cu dânsul cneajul Alexandru Daniilovici Menjic fercu-marşalâc şi cu Bon ghenarariul, cu 18.000 de călărime aleasă şi 20.000 de pedestrime şi câteva mii de sasi de a lui Avgust, craiul leşescu, de sta acolo împotriva şfedzilor, fiind rămaşi în ţara lor de la craiul, osebi de altă oaste ce mai avè pre Mare Balticum, de umbla cu galioane, bătându-să cu şfedzii.

[1] Adăugat de mine.

Această oaste ce scrie mai sus au avut-o moscalii, şi fără socoteală au împărţit-o şi au răşchirat-o într-atâte părţi. În nădejdea voroavelor streini, a muntenilor, a leşilor, a sârbilor, a moldovenilor, au venit împăratul fără oaste, negrijit, să să bată cu veziriul şi cu poiedea oştii turceşti şi tătăreşti, într-un mijloc de câmpu pustiiu. Şi aşè, în nădejdea streinilor, era să-ş piiardză moscalii împărăţia creştinească. Că împăratul aice mai mult de 30.000 oaste moscali, cu a lui Şeremet cu tot, nu avè. Şi mai era şi vro 8.000 căzaci, polcul lui Medhoroţschii polcovnicul. Că numai pre acesta l-au luat cu sine, iar pre aceilalţi polcovnici nu i-au credzut şi i-au lăsat pre Nipru, la Ceahrin, cu hatmanul lor. Şi era şi 1.000 de donţi şi vro 6.000 de moldoveni, cu cei ce slujiè mai nainte la moscali. De toată oastea ca 50.000. Şi avè şi 52 puşci. Şi cât şi era oaste, mai mult era bolnavă, flămândă şi obosită. Iar turcii era cu veziriul 400.000, fără poiedia tătarâlor, şi ave 400 de puşci. Oaste grijită şi hrănită bine, fiind în ţara lor.

Atunce Şeremet şi cu Dumitraşco-vodă, din Branişte, de la Ţoţora, dac-au oblicit că-i împăratul în Iaşi, au lăsat oastea şi au mărsu la împărat de s-au împreunat. Atunce au umblat pren toate mănăstirile împăratul de le-u vădzut, şi din toate i-au mai plăcut mănăstirea Golâe, dzicând că are 3 feliuri de meşterşuguri: leşesc, grecesc şi moschicesc. Şi mult lăuda împăratul lucrurile, chipul şi toate obiciele moldovenilor, şi încă şi dobitoacele acestui pământ, dzicând că-s frumoasă.

Dumitraşco-vodă au făcut împărăţiei masă frumoasă în curţile domneşti, în casa cè mare cu cinii. Iar când au fost să şadză împăratul la masă, n-au vrut să şadză în capul mesei, ce-au şădzut în scaon lângă masă, iar în capul mesei au pus pe Dumitraşco-vodă şi după dânsul pe Galoftin Gavriil Ivanovici, apoi pre alţi ghenarari mai gios, anume Dolhoruchi cel mijlociu, Mihai Galicen cel mic, Sava Rogojenschii, menistru, Şefer, menistru, adecă visternic, Rentu, ghenarar, Vejbah, Toma spatar, că atunce fugisă din Ţara Muntenească, şi ficiorul lui Şeremet. Iar Şeremet n-au şădzut la masă, că îndată s-au întorsu la obuz

cu alţii din bragadiri şi polcovnici. Să ospăta şi să veseliè prè frumos cu vin de Cotnar şi lăuda vinul foarte. Şi încă mai bine le plăcè vinul cel cu pelin, şi mult să mira cum spre partea lor nu să face vin cu pelin aşè bun.

După ce s-au sculat de la masă, au venit şi boierii ţărâi de s-au împreunat cu împăratul, şi le-u dires împăratul cu mâna lui tuturor câte un păhar de vin. Împărăteasa şi cu doamna şi cu giupânesele ce să tâmplas-în Iaşi încă şedè la masă în casa cea mică de să cinstiè.

Iară împăratul era om mare, mai înalt mai decât toţi oamenii, iar nu gros, rătund la faţă şi can smad, oacheş, şi can arunca câteodată din cap, fluturând. Şi nu cu mărire şi fală, ca alţi monarhi, ce umbla fiecum, prost la haine, şi numai cu doao, trei slugi, de-i era de grija trebilor. Şi umbla pre gios, fără alaiu, ca un om prost.

Iară atâta dragoste arăta împăratul cătră Dumitraşco-vodă, unde vădzusă că s-au închinat de bună voia lui, că să tindè cu amândoao mânule şi cuprindè pre Dumitraşco-vodă de grumadzi şi-l săruta pe faţă, pe cap şi pe ochi, ca un părinte pre un fiiu al său. Aceasta era, când s-au împreunat în casa cea mică.

Atunce Iordache Ruset vornicul şi cu o samă de rude ale sale, cu Dumitraşco Racoviţă hatmanul şi cu Savin Zmucilă banul au început a agiunge cu clevete asupra lui Dumitraşco-vodă, cum că nu este bine să fie domnu vecinic, pre neam, în Moldova, ce este bine să să schimbe după cum va pofti ţara, adecă precum este şi acmu, domniile de la turci. Deci împăratul, oblicind de această poftă a lor, au învăţat pre Goloftin şi pre Rogojenschii de-au chiemat pre toţi boierii ţărâi la gazda lor, în casăle Dediului spatariul, lângă curţile domneşti. Şi au început a spune Goloftin cuvântul împăratului cătră boierii Moldovii, cum marele împărat sileşte să scoată această ţară din robie, de suptu mâna păgânilor, şi nu-i trebuie nemică de la dânsa să iè, ce-i voia să-ş facă pomană, fiind creştinii mâncaţi de păgâni. Şi domniile să nu să schimbe într-însa, să să facă cheltuială ca la păgâni. Şi alte multe cuvinte de adeverinţă,

cu milă, ca aceste. Şi audzind boierii aceste cuvinte, toţi s-au închinat şi au mulţămit, iar Iordache Ruset cu ceata lui, precum mai sus s-au dzis, iar au început a striga că nu-i bine să fie tot de un neamŭ domnu, ce să să schimbe. Deci o samă de boieri ţinè în partea lui Dumitraşco-vodă şi dzicè că nu-i bine să să schimbe domnii, ce să fie pre neamŭ, să iasă zavistia şi cheltuiala din ţară, iar Iordache tot striga că este bine să să schimbe. Şi să priciè ei înde ei înaintea lui Goloftin şi nu socotiè că este lucru cu ruşine. Atunce le-u răspunsu Goloftin că într-altu chipu nu să poate. Şi au ieşit boierii cu acestu răspunsu şi s-au dus pre la gazdele sali. Atunce au priceput Goloftin pre boierii Moldovei ce feliu de oameni pizmătari sunt şi cum nu să iubăscu.

Sculatu-s-au Savin Zmucilă banul, carele era învoit cu Iordache Ruset, şi s-au dus la Dumitraşco-vodă şi la împăratul şi au spus toată taina lui Iordache. Deci împăratul s-au mâniet şi au făcut surgun pre Iordache la Soroca, iar pre Savin Zmucilă l-au făcut Dumitraşco-vodă postelnic mare. Şi după ce s-au întorsu moscaslii la ţară-ş, au luat şi pe Iordache de l-au dus la Chiov. Şi au fost la închisoare 2 ani şi poate-fi acolo ar fi murit, de nu l-ar hi slobodzit moscalii. Numai au avut noroc şi parte de Brâncovanul-vodă, că-i era cuscru şi au stătut tare pentru dânsul la Poartă. Şi s-au agiunsu cu chihaia veziriului, de-u poroncit solilor moschiceşti, carii era atunce la Poartă, anume feciorul lui Şeremet, şi au scris feciorul lui Şeremet la tată-său, la Chiov, şi cu această mijlocire l-au slobodzit moscalii de la închisoare din Chiov. Şi giupâneasa lui, tâmplându-să de-u fost fugit în Ţara Ungurească, şi acolo au murit împreună cu o fiică a sa, încă era logodită. Căutaţi, fraţilor, acmu, cum nu trece osinda pre sluga cee ce să rădică asupra stăpânu-său. Că Dumitraşco-vodă mare bine îi făcusă lui Iordache, şi l-au scos de la închisoarea lui Neculai-vodă, din beciu, de unde poate ar fi pierit, iar Dumitraşco-vodă, înainte trimiţând, l-au slobodzit şi l-au pus căimăcan. Şi apoi ş-au dat şi o nepoată de soră după unŭ fecior a lui, anume Costantin, şi l-au pus şi păharnic mare,

fiind încă copil, nu de vârstă la boierie. Ce-i lucru de mirat pentru Iordache, ce nu-i agiunge, de să pune împotriva lui Dumitraşco-vodă. Nu dzic nemic, numai socotesc doar de era şi cu învăţătura Brâncovanului-vodă, având Brâncovanul pizmă veche pre Dumitraşco-vodă, de când luasă pre fata lui Şărban-vodă Dumitraşco-vodă, din Ţara Ungurească. Că făcusă muntenii legătură să nu-ş de fetele după Cantemireşti. Sau doară gândiè Iordache că iară a aduce pre Mihai-vodă din Ţarigrad, de l-a face domnu aice în ţară, să fie iară el alfa şi omega, după cum era mai nainte, de stăpâniè domnii de la turci. Au cine-l ştie ce gândiè.

Împărăţia Turcului, înţelegând de moscali că vin mulţime multă tare, s-au îngrijit că să va rădica toată creştinătatea de toate părţile asupra lui. Şi au şi trimis de olac de-au chiemat pre sfinţia sa presfinţitul kyr Hrysantu, patriiarhul Ierusalimului, şi i-au dzis ca să scrie o carte la Brâncovanul-vodă, domnul muntenescu, ştiind împăratul că avè prieteşug patriiarhul cu Brâncovanul-vodă, şi Brâncovanul iar avè prieteşug vechiu cu moscalii. Şi să scrie Brâncovanul şi să trimiţă un om a lui la moscali, să facă pace, şi va lăsa turcul hotar moscalului Dunărea. Şi pre acè voroavă au trimis Brâncovanul-vodă pre Machidon comisul aice în Iaşi, la împăratul Moscului, pre socoteala Turcului. Ce n-au priimit nicidecum împăratul moschicesc să facă pace, neştiitoriu gândul omului la ce-l aduce, stând vârtos Toma spătar şi cu Dumitraşco-vodă să nu facă pace, mai mult în pizma Brâncovanului-vodă.

Toma spătariul Ca[n]tacuzino, fiind văr primare Brâncovanului, îl ţinè Brâncovanul ca pre un fiiu al său. Şi-l făcusă şi spătar mare în Ţara Muntenească, şi multă milă şi dragoste şi cinste arăta cătră dânsul, ţiindu-l mai în frunte de toţi boierii săi. Iar el au lăsat pre Brâncovanul-vodă şi au fugit aice la Ieşi, la împăratul moschicesc, socotind că a hi el domnu în Ţara Muntenească în locul Brâncovanului. Şi au început cătră împăratul a pârî tare pre Brâncovanul, dzicând că 300 pungi bani ce-au triimis împăratul la Brâncovanul să facă oaste şi să

cumpere pâine, să iasă în timpinarea oştii moschiceşti la Fălciiu, să să lasă de acea nădejde împăratul, că nu sunt nici unele de acele. Ce să adevereşti că umblă cu vicleşug, că nici oaste face, nici pâine cumpără, nici el va să vie înaintea oştii la Fălciiu. Ce sfatul lui este, de a vidè că bat moscalii pre turci, el să să închine cu toată ţara lui la nemţi. Deci Toma, vădzând acel sfat a Brâncovanului că este aşè, s-au vorovit cu unchii lui, cu Costantin Ca[n]tacuzino stolnicul şi cu Mihai spătariul şi cu alţi boieri de ţară, să vie el înainte: „Să dè ştire împărăţiei tale că toată ţara îi bucuroasă să să închine la împărăţia ta, numai Brâncovanul nu priimeşte şi face piedecă tuturor. Şi 18.000 de sirbi, ce-s în capul Ţarâi Munteneşti, vrè să vie la împărăţia ta, şi i-au poprit Brâncovanul şi nu lasă pre sirbi de cei ce slujescu la nemţi". Şi au cerşut Toma oaste la împăratul, oaste ca să margă să lovască Brăila, să o iè. Şi atunce, audzind muntenii şi oastea Brâncovanului, toţi or alerga la dânsul la Brăila, şi Brâncovanul a rămâne singur, şi a strânge bucate multe din olatul Brăilii şi a ieşi înaintea împărăţiei la Fălcii, cu toată oastea muntenească şi cu zahara. Şi aşè au stătut şi Dumitraşco-vodă întru agiutor Tomii, la aceste vorbe, în pizma Brâncovanului, ca să-i facă rău. Şi nu socotiè că mai mult îş face lui, că răşchiră oastea şi la greu n-a avè cu ce să bate. Care mult i-am dzis eu lui Dumitraşco-vodă, în tainâ, să lasă pizma Brâncovanului şi să nu-ş răşchire oastea. Că pre urmă mult să va căi şi nemic nu va putè folosi, precum dzice filosoful: „Căinţile cele de apoi întru nemica sunt".

Deci împăratul îndată au poroncit de-au ales oaste, care era mai frunte de moscali şi un polcu de moldoveni, cu Rentu ghenarariul şi cu Cropot bragadiriul, şi l-au pornit cum mai în grabă. Şi i-au dzis împăratul Tomii că, de nu s-a închina Brâncovanul, îl va face pre dânsul domnu, iar de să va închina Brâncovanul, pre dânsul îl va face ghenaral, de nu va asculta, nici să va teme de Brâncovanul-vodă. Aşè aduc tinereţele pre om, când au prè multă voie şi dezmierdăciune la unŭ stăpân, precum au avut şi Toma la Brâncovanul-vodă, că la ce de apoi

s-au înstreinat de neamul său şi de binele său cel mult şi au murit în ţări streine.

După aceste, împăratul a tree dzi au purcesŭ din Ieşi la Prut, la oastea sa, şi au poftit şi pe Dumitraşco-vodă să vie după dânsul şi să-ş iè cu dânsul 15 boieri, pe care-i vor plăcè lui, să-i cinstească acolo. Şi să margă şi mitropolitul ţărâi, să slujască liturghia acolo, în beserică de cortu. Şi au pus de-u cumpărat şi câteva vasă de vin, să fie de cinstit oştenii, că atunce era şi sărbătoare, dzioa Sfinţilor apostoli Petru şi Pavel, cu trei dzile mai înainte, în post, să facă în locu de prazdnic, cum să dzice la noi, fiind şi numele lui, Petru. Avè obiceiu el de făcè şi într-alţi ani slujitorilor lor masă la Sfeti Petru.

Deci Dumitraşco-vodă s-au sculat a doa dzi şi ş-au ales boieri, pre cine au socotit, împreună cu mitropolitul Ghedeon, şi s-au dus şi au făcut întăi liturghia. Iar oastea era strânsă, şi era făcut un ocol mare, mai largu de cum cuprinde curtea gospod din Ieşi. Mai ca de doă ori de cumu-i curtea, aşe era acel ocol, de o parte drăgănimea şi de o parte tot puşcile cele mare înşirate. Deci dac-au istovit liturghia, au şi început a slobodzi puşcile cele mari pre rând, toate câte una, până în 52, că toate avè luate cu sine. Apoi au început a slobodzi drăgănimea flintele, însă nu tot odată, ce începus-a slobodzi de o parte, mergându focul slobodzind din om în om împregiur. Ca cum ar merge fulge-rul, aşè mergè focul împregiur. Şi era 5 rânduri, tot draguni de draguni.

Apoi au mersu la conac, şi acolo au întins vro cinci, şese corturi unul lângă altul, de să ţinè tot unul. Şi au pus masă suptu acel cortu, gios pre pământ, şi au săpat şanţu de slobodzit picioarele în gios. Şi au şădzut împăratul şi cu Dumitraşco-vodă şi cu toţi ghenararii, câţi era, şi bragadirii şi polcovnicii şi căpitanii. Şi pre de o parte, de la al cincile boieri moschiceşti mai gios, şedè şi cei 15 boieri moldoveneşti, tot de-a rândul, cineş după cinstea sa. Şi era într-o miercuri în post, şi au mâncat toţi carne, pentru liubovul împăratului creştinescu. Şi ne-u cinstit pre bine şi frumos, şi mai pe urmă ne-u închinat însuşi împăratul,

cu nişte vin al lui de la franţoji, care, îndată cum au băut, au mărmurit toţi de beţi, bând de acel vin. Şi n-au mai ştiut cum au dormit întru acea noapte, şi domnul şi boierii.

A doa dzi s-au tocmit şi boierii cu Dumitraşco-vodă şi mitropolitul, şi i-au făcut toţi scrisori la mână şi au iscălit toţi, şi împăratul. Şi au purces la Ieşi Dumitraşco-vodă şi Simion Sava şi au strânsu şi pre alţi boieri şi arhierei, carii nu să tâmplasă la cinste la Prut. Şi au intrat în beserica domnească pe poartă şi au cântat un paraclis, şi după paraclis au cetit catastihul cel de tocmală, ce-u făcut lui Dumitraşco-vodă. Şi au priimit toţi, şi ceielalţi boieri, care nu să tâmplasă la Prut. Şi au iscălit toţi, tot pre ponturile cele ce i-au trimis împăratul pre Luca visternicul, precum s-au pomenit mai sus.

Şi aşè era sfatul, să margă tot cătinel, zăbovind, doar se va întoarce şi Toma de la Brăila, şi vor veni şi leşii din sus. Şi or mai strânge şi vite, că trimisese slujitori prin ţară de lua a cui găsiè, şi fără voia lui, şi le da bani. Dar în scurtă vreme au şi nemerit veste, de la Lupul vornicul, că au trecut veziriul Dunărea şi vine în sus. Deci împăratul întăi să cumpăniè să întoarcă oastea înapoi, să iè pre la Iaşi la Siretiu în gios la Focşani. Apoi au văzdut că nu-i dă mână, că obuzul lui Şeremet agiunsese în gura Jijiei. Ce s-au lăsat de acel sfat şi au trecut Prutul toată oastea, în ceasta parte, şi au luat în gios, cum mai de sirgu, să agiungă la Fălcii. Atunce au văzdut împăratul că s-au greşit, unde au trimis pre Toma şi şi-au împărţit oastea. Şi au răpedzit să să întoarcă. Ce n-au apucat, că Toma agiungè atunce la Brăila.

Iară Toma, după ce-au agiunsu la Brăila, a tree dzi au şi luatu cetatea Brăilii. Şi au început a strânge zaharà, să pornească la Fălcii, şi a vini multă oaste, cum să apucasă. Şi au scris cărţi înapoi la împăratul de i-au făcut ştire. Numai Lupul vornicul au prinsu acele cărţi şi le-au trimis la veziriul, ca un împiedecătoriu de binele creştinilor. Şi moscalii nu ştiè nemic că au luat Toma Brăila.

Brâncovanul-vodă încă, după ce-au audzit c-au dat moscalii oaste Tomii şi merge la Brăila, s-au mâniet şi n-au vrut să

să mai pogoare în gios. Şi zaharaoa ce o pornisă înaintea moscalilor la Fălcii au poprit-o şi, după ce-au bătut turcii pre moscali, au trimis-o oştii turceşti. Şi banii ce-i trimisese împăratulŭ moschicescu Brâncovanului-vodă să facă oaste şi zaharà, precum s-au pomenit, după ce s-au întorsu moscalii la ţara lor, le-u trimis banii.

Pre acee vreme să rădicasă 2 boieri sirbi de la marginea Bosnei şi strânsese la 20.000 de oaste şi mai bine, tot sirbime, cu îndemnăturile moscalilor. Şi multă răutate făce turcilor despre acea parte. Numai n-au ţinut multu şi n-au apucat a să întemeiè, că, după ce-au bătut veziriul pre moscali, au şi răpedzit nişte paşi ai lui şi i-au spart. Iar boierii aceie pre urmă au venit la Petreburcu, la împăratul moschicescu, neputând trăi la locul său. Şi i-au miluit şi le-au dat sate, să trăiască acolo la Moscu.

Împăratul Moscului, neştiind rândul locului acestuie, aşijdere şi Dumitraşco-vodă nu ştiè, fiind de copil mic la Ţarigrad, şi cu venitul la Ieşi şi cu cele cinsti şi tefericii multe să hămeisă, de nu putè să să mai grijască nemic. Şi precumu-i hirea moscalilor temătoare de vicleşug, cu nime nu să sfătuiè din boierii Moldovii, numai cu Dumitraşco-vodă. Aşijdere şi Dumitraşco-vodă, vădzându-să în cinste la moscali, să văznosisă şi cu nime nu să sfătuiè. Ce ţinè pre turci istoviţi de moscali, ca cum ar lua oaricine cârpa unii fămei din cap. Aşè ţinè ei că or lua şi or bate puterea împărăţiei turceşti. Au purces oastea netocmită în gios, care cum putè, oastea moldovenească, de la tefericia cè din Iaşi, giumătate împrăştiiată pre la bejenii, să să mai grijască de bucate, alţii pentru jacuri, precumu-s moldovenii.

Atunce s-au făcut 3 obuzuri. Un obuz, ca vro 7.000 de oaste, merge înainte iuşori, cu Ianăş ghenarariul. Al doile obuz, ca vro 15.000 de oaste, merge cu împăratul şi cu Şeremet şi cu Dumitraşco-vodă. A treile obuz, mai pre urmă, cu toată greimea, pedestrimea cu Răpin ghenarariul. Şi aşè mergè de departe un obuz de altul, cale ca de 2 ceasuri.

Iară din gura Jijiei pănă în gura Sărăţii să tâmplasă acel loc tot mâncat de lăcuste, cât era numai pământul, de nu avè ce

mânca caii. Deci cele 2 obuzuri ce era mai uşoare, a împăratului şi a lui Ianoş, s-au depărtat înainte, ca să agiungă la gura Sărăţii, unde era iarbă. Şi siliè să agiungă acolo şi să aştepte greimea, de rămăsese obuzul cel cu pedestrimea departe înapoi de cele 2 obuzuri, fiind oastea leşinată şi bolnavă, ca vro 100 de cară pline de oameni bolnavi; pre alţii îi mâna cei mai sănătoşi denapoi, ca pre vite.

Atunce oastea moschicească, cum mergè înşirată pre de ceasta parte de Prut, iar tătârâmea era pre de cee parte, trecusă de coada oştii moschiceşti în sus. Pre câmpu să vede focurile ca stelele. Şi nu trecè ceie la ceştie, nici ceştie la ceielalţi, nici făcè zăhăială, nimică. Că oastea moschicească arăta preste samă de multă, fiind cară multe. Şi tătarâi încă aştepta, de-or bate pre turci, să s-închine şi ei la moscali.

Deci, cum au sosit Ianăş ghenarar cu obuzul lui înainte, într-o sâmbătă pre amiadzădzi, în 6 dzile a lui iulie, împotriva gurii Sărăţâi, lângă o baltă, de-u descălecat can în laturi de Prut, iar turcii au şi sosit şi ei împotriva lor la Prut, şi-au şi făcut 3 poduri şi au început a trece Prutul în ceasta parte.

Deci Ianăş ghenaral au scris la împăratul să păzască să vie mai tare, să să afle, pănă în dzuă, toată oastea la un loc, sau el să s-întoarcă înapoi la noapte. Că turcii sunt mulţi, şi n-a putè el, cu câtă oaste are, să sprijinească, şi poate să-i spargă.

Împăratul, după ce-au vădzut scrisorile lui Ianoş, au socotit că el, cu obuzul ce-i lângă dânsul, poate să agiungă la noapte. Dar pedestrimea este departe înapoi, nici a doa dzi n-a agiunge, că era pre la Răbâie, iar împăratul era în gura Pruteţului, la Casele Banului. Deci au socotit şi au scris la Ianoş să să rădice la noapte, să vie înapoi la obuzul lui.

Deci Ianăş ghenarar, cum au vădzut scrisorile împăratului că scrie să să întoarcă înapoi, cum au înnoptat, la doao, trei ceasuri de noapte, au şi purcesŭ înapoi. Iar turcii, audzind huietul carălor, ş-au şi făcut spaimă şi au şi început să fugă. Iar un paşă au dzis veziriului că huietul să pare că să duce, nu vine. Deci fiind unŭ bulucbaş, de neamul său sirbu turcit de la

Bosna, anume Colceag, şi-l trimisese să margă să vadză. Şi cum s-au dus, au şi luat limbă că fuge obuzul. Şi aşè au încetat turcii de a fugi şi vârtos a trece Prutul toată noaptea. Iar Colceag, dintr-acè limbă, au agiunsu de este acmu paşă la Hotin.

Deci obozul lui Ianoş, întru acè noapte, au mărsu cu pace şi au sosit păn-în dzuă la obuzul împăratului, în gura Pruteţului, la Casa Banului.

Iară turcii, a doa dzi, Duminecă dimineaţa, în 7 dzili a lui iulie, veniè, care cum putè, în puterea calului. Atunce au scos moscalii vro 4.000 de moscali afară din obuz, mai gios, pe lângă balta Pruteţului, ca trei, patru pistrele de sigeată. Şi au ieşit şi moldovenii împotriva celor 4.000 de moscali, alături, mai de despre câmpu, şi cu Dumitraşco-vodă şi puţintei donţi şi căzaci, alături cu moscalii.

Deci au şi început întâi cu moldovenii turcii a-şi da palme. Ce, până începusă a să îngloti turcii, sta oarece bine şi bieţii moldoveni, măcar că era oaste de strânsură, negrijiţi şi fără arme şi neînvăţaţi la războiu, că ei nu avusese oaste de mult. Iar apoi, înglotindu-să turcii mulţime, nu mai putè să ţie războiul, că turcii avè tot, foc şi cai buni. Iar moscali călări cu foc dennapoia moldovenilor să-i rătuiască nu era, că călărimea cei cu cai buni o trimisese cu Toma la Brăila. Ce le-u căutat numai a da dos asupra obuzului. De mirat era încă şi cât stătusă, ce putincioşi era ei să să bată cu oastea turcească.

Apoi turcii, văzdând că moldovenii au dosit la obuz, au început a da năvală asupra celor 4.000 de moscali ce era afară din obuz şi a donţilor. Deci aşè le da val, cât să părè că or trece turcii cu cai preste dânşii. Dar moscalii îi sprijiniè tare din foc, iar pre donţi şi pre nişte căzaci îi purta tot vârtej prin pregiurul moscalilor, numai să-i dezlipească de lângă moscali. Ce avè noroc de balta Pruteţului, că era pre de o parte, că-i dezlipiè de lângă moscali. Atunce, văzdând că turcii tot să adaog, le-au căutat numai şi acelor 4.000 a veni iar la obuz, şi cu acei donţi şi puţinei căzaci.

Deci păn-în sară, întru aceeşi dzi Duminecă, tot veniè vârtos din gios şi să aşădzasă pre coastă la dealŭ, iară tătărâmea tot

trecè în sus spre Huşi, pre la bejenii, dreptu pradă, ca lupii. Cum ar trece nişte lăcuste, aşè trecè de mulţi. Ce can da turcii câteodată năvală la obuz, dar îi împroşca moscalii. Şi obuzul şedè pre lângă baltă ce să chiiamă Pruteţul, alături înşirată. Ieşiè hărăţi şi de la noi moldoveni şi de la turci, de să loviè, păn' ce-au însărat. Iar obozul cel mare moschicescu au tot venit la un loc, să să împreune cu cestalalt, şi n-au putut întru acee dzi, Duminecă, să agiungă, ce numai păn' la Stănileşti au venit. Iar împăratul, vădzând că nu mai vini pedestrimea, tare s-au îngrijat.

Atunce m-au chiemat pre mine, fiind hatman, şi mi-au dzis: cutedza-oi eu cu 200 de draguni şi cu 100 de moldoveni să-l scot pe măria sa şi pre împărăteasa, că va putè merge călare, să-i scot în Ţara Ungurească? Că în Ţara Leşască nu cutedza, că-i scrie cneajul lui, Dolhoruc, că i-s leşii neprieteni şi au strânsu oaste, nu ca să-i dè agiutor, ce ca să-i stè împotrivă, şi să lasă pre Şeremet şi pre Dumitraşco-vodă în urmă cu obuzul, să să batã cu turcii. Ce eu i-am răspunsu că este un lucru prè cu grijă mare a ispiti, căci astădzi toată dzioa au vădzut măriia sa cum au trecut tătarâi şi turcii tot în sus, ca cum ar merge nişte lăcuste. Cine-i ştie cât loc or hi cuprinsu în sus, şi noi în ceastă noapte, sau om putè să ieşim dintr-înşii, sau ba. Apucându-ne dzioa, este un lucru prè cu primejdie să lăsăm oastea cè multă, să mergem cu o mână de oameni. Măriia sa este împărat, şi este un lucru foarte cu grijă, să nu cadză la vro primejdie. De ar fi un om mai de gios, de s-ar tâmpla şi primejdie, n-ar fi lucru mare. Deci împăratul, audzind aceste cuvinte ale mele, au socotit şi el că-i dzic bine, şi nu s-au cutedzat.

Şi îndată s-au şi rădicat cu obuzul de acole, de lângă Casele Banului, şi au purcesŭ noaptea în sus prin tuneric, de nu să vedè mâna. Şi au mărsu toată noaptea, şi păn-în dzuo au agiunsu la Stănileşti, supt deal. Iar de focurile turcilor şi a tătarâlor era cuprinsă costişa până pre suptu pădure, tot câmpul acela, până în Huşi. Iar turcii şi tătarâi de la focuri audziè hreamătul

obuzului, şi nemică nu să clintiè, ca cum ar fi nişte oameni morţi în răvărsatul zorilor.

Iară când au fost în răvărsatul zorilor, di începus-a să lumina de dzio, luni, atunce s-au timpinat cu toată pedestrimea ce era la obuzul lui Răpin ghenaral, în sat la Stănileşti. Deci îndată cum s-au timpinat, au şi început pedestrimea a să înşira cu părcanile în spate, un rând pre de o parte a taberii, altul pre de altă parte, iar obuzul împăratului tot păziè de intra în mijloc, în celalaltu obuz, în pedestrime.

Ce n-au apucat a intra toate carăle împăratului în celalalt obuz, să s-încheie părcanile, şi au şi lovit turcii şi cu tătarâi denapoi obuzul. Şi aşè au făcut o năvală straşnică, cât au ruptu vro 100 de cară, şi le-au luat care nu apucas-a intra în părcane. Şi între acele cară ce-au luat turcii s-au tâmplat şi vro doao, trei căruţă pline de bani împărăteşti.

Mai dat-au şi alţii năvală în coastele obuzului din gios şi alţii în coastele obuzului din sus. Ce acee n-au putut strica nemic. Mai mult ş-au stricat lor, că era părcanele înşirate şi tocmite. Deci cum au dat năvală turcii, iar moscalii au şi slobodzit părcanile la pământ, şi au slobodzit toţi odată focul şi puşcile într-înşii. Şi aşè cădè turcii, ca când ar cădè nişte pere coapte dintr-unŭ păr, cându-l scutură oamenii.

Iară bieţii moldoveni, cât să putusă ţinè la un loc de steaguri, de nu să răsipisă noaptea pe obuzuri, ei mergè înaintea obuzului afară din părcane. Deci vădzându-i turcii că sunt afară din părcane, aşè le-u dat turcii năvală, ca o noajă de lupi într-o turmă de oi. Ce moldovenii, neputându-i sprijeni, au şi plecat fuga înapoi asupra obuzului, iar turcii denapoi gonindu-i, pre carii cumu-i agiungè tot îi prăvălie şi-i tăiè, şi să făcè mare chiot.

Deci agiungând moldovenii în fruntea obuzului, iar moscalii n-au vrut să le deşchidă părcanile, ca să intri înlontru în obuz, ce le-au făcut semnu de-u purces alături cu obuzul a fugi. Şi la giumătate de obuz le-u deşchis părcanile de le-au făcut poartă. Şi au început a intra moldovenii, prin coastele

obuzului, în obuz, iar turcii tot îi goniè, ca nişte lupi, pre lângă obuz. Iar moscalii sta de-i priviè, până s-au apropiet turcii aproape şi au intrat moldovenii mai toţi în obuz. Atunce moscalii, aflând vreme, odat-au slobodzit focul din poarta ce o făcusă până în fruntea obuzului, şi aşè au oborât pre turci, ca cum i-ar mătura cu o mătură.

Apoi turcii s-au spăriet a mai da năvală la obuzul moschicescu, ce mergè prè departe, ca la 1.000 şi mai bine de paşi bărbăteşti. Fără cât numai ce ieşiè hărăţ, câte doi, trei, şi de la noi aşijdere, de să loviè cu dânşii, şi din oficerii moschiceşti şi din moldoveni. Că oficerii moschiceşti mergè tot pre denafara părcanilor, cineş dreptu steagul său. Iar pre dinlontru, alături cu părcanele, mergè câte 5 rânduri de draguni pedestri, şi în mijlocul lor carăle şi altă oaste. Iar în coada obuzului denapoi să tot bătè vârtos cu turcii, că începusă a-l agiunge şi pedestrimea turcească, inicerii. Deci mergè câte puţinel, şi sta obuzul de aştepta pre cei din urmă, că cei din urmă mergè tot bătându-să. Şi mergè puţinel şi iar sta, de să aştepta, că cei din urmă avè greu mare. Şi când sta obuzul, moscalii avè şi câte o puşcă mare pe la steaguri, şi unde vedè câte un bulucŭ de turci, câte dzece, cincisprădzece, ei şi întorcè câte o puşcă cu căruţa şi da în turci. Şi aşè îndrepta puşca de bine, cât nu era niciodată să nu lovască ori cal ori om. Deci aşè au mărsu luni toată dzioa, păn-în vremea chindiei, de la Stănileşti, de suptu deal, păn' la Prut.

Şi dacă au sosit la Prut, au mai răsuflat oarece la apă, că toată dzioa nu băusă apă, nici ei, nici caii. Iar turcii, în scurtă vreme, au început a să înmulţi preste samă, şi au agiunsu şi veziriul cu toată puterea. Şi de cee parte de Prut încă au început a sosi oaste turcească şi leşii a lui voievoda Chiovschii. Şi era un deal mare împotriva obuzului moschicesc de cee parte, şi nu putè oastea turcească să să pogoare la vale, să s-apropie de Prut, de răul puşcilor moschiceşti, că-i împroşca moscalii prè tare. Nărocul moscalilor că nu avè turcii de cee parte puşci din deal, că ar fi strâcat rău obuzul moschicesc. Iar de iasta parte

să pusese turcii în dosul unor spini şi făcè stricăciune moscalilor de după spini. Iară împăratul au poruncit de-au ieşit toţi moldovenii, de-au dat năvală turcilor la spini şi au gonit pe turci de la spini. Şi s-au mai lărgit părcanile, de-au cuprinsu spinii înlontru în obuz.

Atunce s-au prinsu şi un turcu viu, şi l-au dus la împăratul. Şi acel turcu au spus împăratului câtă oaste turcească este: 120.000 iniceri şi 250.000 de călărime, cu 40.000 sindighistri, carii sunt giuraţi de mărgu înainte la războiu. Aşijdere şi hanul cu soltanul, cu tătărâmea, şi voievoda Chiovschii cu leşii şi cu şvedzi, câţi or hi de mulţi, nu ştie. Şi au mai spus că au venit cărţi de la împăratul turcescu, scriind la veziriul, de a socoti că nu va putè birui pre moscali, să caute să facă pace, şi ce-ar cere moscalii, să le dè, să nu să bată.

Deci împăratul moschicesc, înţelegând vorba acelui turcu, au pus pre Şeremet de au scris o carte de la dânsul la veziriul într-acesta chip, precum: „Noi am avut pace cu voi, şi voi v-aţi potrivit Şfedului de aţ trimis pe hanul şi pe soltanul de-au prădat astă iarnă în ţara noastră, fără nici o vină. Şi încă n-au agiunsu cu atâta, şi te-i sculat acmu şi Măriia ta, cu toată puterea, de vii asupra noastră. Deci împăratul nostru, oblicind de această faptă, m-au ales pre mine cu această oaste înainte, întru întimpinarea Mării tale, ca să stau să vorovescu cu Măria ta şi să punem o cale pentru această pradă ce ne-aţi făcut, ca să facem pace. Că noi nu suntem bucuroşi ca să strâcăm pacea, că noi ţinem pace, iar Măria ta, cum ai vădzut oastea mè, cum ai prinsu a bate şi nu stai să vorovim. Pentru aceasta te poftescu să-mi faci ştire, să ştiu cum oi scrie la stăpânul mieu, la împăratul, căci eu n-am venit pe bătaie, ce pre pace". Într-acesta chip au scris cartea, cu numele lui Şeremet, tăinuindu-să împăratul moschicesc că nu-i în obuz. Şi au dat-o la acel turcu, şi aşeş atunce, luni sara, l-au trimis la veziriul.

Turcii atunce sara au făcut dovà, după cum li-i obiceiul, de strigă cu toţii tare, când fac dovà, adecă când să roagă lui Dumnedzeu. Iar împăratul moschicescu, dacă au audzit aşè,

în grabă au sărit, gândindu-să c-au dat năvală turcii de-au spart obuzul, şi întreba ce este. Iar Dumitraşco-vodă au spus că fac turcii rugă la Dumnedzeu, iar împăratul s-au zâmbit a râde şi au dzis: „Măcar că suntu păgâni, dar să roagă şi ei tare lui Dumnedzeu."

Deci cum au istovit turcii dovà, s-au şi apucat a da năvală de trei, patru părţi în obuzul moschicescu. Şi aşè să bătè, câte un ceas şi giumătate ţinè năvala, iar moldovenii şedè acolo, în mijlocul obuzului, ca cum ar şedè la casele lor, aşè nu avè nici o grijă. Că puşcile turceşti nu le meşterşuguiè bine, şi trecè preste obuz. Şi arunca şi cumbarale de cele mare, şi suindu-să sus nu apuca să cadă gios şi să spărgè. Şi deşi căde vreuna, cădè în lature, nu nemeriè în obuz. Şi când sta câteodată bătaia şi începè trâmbiţile moschiceşti a dzice, pre atâta cunoştè că n-au spartu turcii obuzul. Şi aşè toată noaptea s-au bătut.

Dzicè împăratul moschicescu că are şi el 2 cumbarali de cele mare, făcute cu altu meşterşug, cu otravă, care îl ţine una câte 50 pungi de bani, şi să căieşti că n-au luat mai multe. Că acmu ar arunca şi el vro una, dar n-are la cine arunca, că ordea turcilor încă nu-i strânsă, să fie aşădzată la un locŭ. Că acel fel de cumbarale sunt nu numai herăle ce-s într-însele, ce şi mirosul; pre cine agiunge cade de moare. Ce oricum, dimineaţă, dintr-acele doao a arunca una, unde a vede ordia lor strânsă.

Dumitraşco-vodă îşi lăsasă doamna în Ieşi, cu un polcu de moscali şi cu vro 200 de căzaci, dzicând şi împăratul că-ş va lăsa împărăteasa-ş în Iaşi. Iar apoi n-au lăsat-o, ce-au luat-o cu sine, cu dânsul, iar doamna au rămas în Iaşi. Dzisu-i-au atunce câţva boieri să nu-ş lasă doamna în Iaşi, şi mai vârtos i-am dzis eu să o trimită la Hotin sau la Cameniţă. Că acmu-i vreme de nepace, şi de s-a tâmpla vro primejdie, îi va fi cu greu, că nu avè nici vezetei, nici slugi, şi cine ştie cum s-a tâmpla, iar de va fi pre voia creştinilor, lesni-i a să întoarce să vie la Ieşi. Iar vodă s-au mâniet şi mi-au răspunsu să-mi ieu fămeia, de mă tem eu, să o trimit unde mi-i voia, iar el pre doamna din Iaşi n-a

clăti-o necăiuri. Iar apoi, după ce-au vădzut că au încungiurat turcii obuzul, el tare s-au spăriet, că or hi trimis turcii niscaiva oaste turcească la Ieşi şi i-or lua doamna şi copiii. Şi plângè şi întreba în toată oastea, cine să va afla un voinic să iasă pe furiş, să să sloboadă la Ieşi, să dè ştire doamnei să fugă. Şi-i va da pentru acea slujbă ce-a face 100 de galbeni de aur, sau şi doaă. Şi nime nu cutedza să s-apuce să margă. Apoi Dumitraşco-vodă, vădzând că nu să găseşte nime, să ispitiè el singur să margă şi cu Brahă, capitan de dărăbani. Şi-ş găsisă şi cealmale şi haine turceşti să s-îmbrace, să iasă noaptea din obuz, să intre în oastea turcească, ca doar ar putè străbate la Ieşi la doamna, să o iei şi să fugă. Ce din obuz nu putè ieşi nime, că nu-i lăsa moscalii la părcane fără ucaz. Şi s-au dus şi la împăratul de i-au spus ce va să facă, şi au cerşut ucaz. Ce împăratul n-au vrut să-i dè ucaz şi au socotit că nu este bine, că poate să-l prindză turcii, şi l-or omorî, iar la Iaşi, sau or fi mersu turcii, sau ba. Iar aşè, l-or omorî şi pe dânsul şi or merge apoi şi la Ieşi. Şi să nu să teamă, că, de or şi merge turcii la Iaşi, nemic n-or strica. Ce avè mare grijă şi jele nu numai el, ce şi noi cu toţii, câţi ne era casele în Ieşi.

Rugăm pre dumnevoastră, iubiţ[i] cetitori tineri, să luaţi sama aceştii scrisori, de s-ar tâmpla vrodată să mai vie nişte lucruri ca aceste în ţara noastră, să vă ştiţi chivernisi, să nu păţiţi şi voi ca noi.

Moscalii la turci niciodată năvală nu mai da, ce tot turcii da năvală la moscali, până îş istoviè focul, şi apoi iar să da înapoi, iar moscalii tot cătinel după dânşii. Şi să lărgisă şireagurile cele de moscali, în lature, cât alergai cu calul; atâta să lărgisă moscalii de la carăle lor. Iar când au fost marţi dimineaţa, turcii s-a strânsu toţi departe, şi acolo ş-au făcut meteredzu şi ş-au aşădzat toate puşcile. Şi au început a să bate prè vrăjmaş, cât întunecasă lumea, de nu să vedè omŭ cu om, şi să vedè numai para cum ieşiè din puşci. Ca cum ar arde unŭ stuhŭ mare, trestie, pe nişte vânt mare, aşe să vedè focul ieşind din puşci. Numai ce voiu să dzic, poate-fi Dumnedzeu

fereşte la războiu, că dintr-o 1.000 de sineţe abiè să tâmplă de loveşte unŭ omŭ. Că de ar hi nemerit cât focu slobodziè, n-ar fi mai rămas nici la turci, nici la moscali omŭ de poveste. După cum dzice un cuvânt Miron Logofătul: „Mare este omul, iar la războiu prè mică-i este ţinta“.

Dzis-au Dumitraşco-vodă atunce împăratului să legi toate carăle tabără şi să lasă pe Medhoroschi polcovnicul cu cinci, şese mii de căzaci ce le avè şi cu doao, trei polcuri de moscali, să rămâie să apere carăle de călărimea turcului, de or vrè să le dè năvală. Iar ceelaltă oaste moschicească, săldaţii, să dè năvală asupra inicerilor la meteredzu, că orŭ bate pe iniceri şi or lua şi puşcile turceşti, şi atunce or fugi şi ceielalţi, călărimea. Că aşè li-i obiceiul, că el au vădzut când au bătut nemţii pre turci la Varadin, că, după ce-au bătut nemţii pe iniceri, iară călărimea au şi purcesŭ a fugi, carii cum putè.

Iară împăratul au răspunsu lui Dumitraşco-vodă: „Ţi să pare şi ai vrè şi ai pofti, ticăloase oame, să fie pentru binele tău, dar, de oi şi bate pe pedestrime, călărime este multă, şi n-am cu cine o goni“. Că sta călărimea, ca cum ar sta pădurea, împregiurul obuzului, de nu-i agiungè puşca. Sta şi priviè cum să bat, şi împăratul tot nădăjduiè că-i va veni răspunsul ce scrisese noaptea, cum s-au pomenit mai sus. Şi veziriul nu-i mai făcè şi tot păziè de să bătè.

Întru acele vremi, când să bătè, venit-au nuoraş can mic şi stropiè de ploaie. Şi avemŭ grijă să nu dè atunce năvală călărimea, şi or pierde moscalii focul. Iar moscalii nici să mira şi ne îmbărbăta şi dzicè că mai pre mare ploi să bătè ei cu şfedzii, că avè mantale în spate şi ţinè flintele suptu mantale. Şi mai greu era de focul turcescu decât de cel moschicesc. Şi n-au ţinut mult acel nuoraş, ce ca giumătate de civert de ceas, şi au şi lucit soare cu mare hierbinteală, cumu-i în luna lui iulie.

Moscalii cei din bătaie trăgè atunce mare greu de sete, că n-au obiceiu, ca turcii, să le care apă cu sacalele. Deci împăratul au poroncit la moldoveni să le care apă cu ploşce,

cu fedeleşe, cu poloboace, cu ce or putè. Deci au pornit cu toţii de le căra apă. Vărsa medurile şi vinurile de prin poloboace şi căra apă de ducè la săldaţi. Şi-i scriè comisarii la izvod şi le da bani cărora căra apă.

A doa, mai trăgè greu moscalii că inicercile turcilor era mai lungi şi la heră mai bune şi bătè mai departe decât flintele moscalilor. Şi inicerii nu să prè apropiè de moscali şi slobodziè inicercile, dar moscalii, fiindu-le flintele mai scurte şi mai slabe la hier, nu le slujiè focul de departe, să agiungă focul pe iniceri. Iar de le-r hi venit lor prè îndemână să le bată puşcile departe, ca a turcilor, n-ar hi putut ţinè inicerii, atâta de lungu, bătaia, sau, de-r hi dat vrodată moscalii năvală, încă n-ar fi putut ţinè turcii războiul. Dar ei nu da niciodată năvală la războiu, ce sta numai de să apăra.

Acum venisă moscalii de să apropiesă de meteredzul turcilor şi de puşci, unde era aşădzate. Prè mult, de era ca o 150 paşi turcii de moscali. Şi era unŭ ghenaral neamţu, anume Vitman. Acesta s-au dus la împăratul şi au început a-l mustra tare pre împăratul şi-i dzicè: „Ce este aceasta, de umblăm toţi, nişte oameni hămeiţi, şi nu ne căutăm treaba şi orânduiala războiului după cumu-l ştim că să cade? Că eu în multe războaie a Neamţului am fost şi ştiu leacul turcilor ce trebuieşte. Ce-m dă comenda oştii în mâna mè, că eu în doao, trii ceasuri oi face ce ştiu şi oi curăţi pre turci, de nu i-i vedè pre aice".

Deci împăratul, audzind aşè, i-au dat ucaz ca să fie toată comenda oştii în sama lui şi să asculte toţi ghenaralii, precum le va poronci el.

Deci cum au luat acel ghenaral comenda în sama lui, au şi pus oamenii lui de au umblat împregiurul obuzului, dând ştire tuturor slujitorilor cumu-i comenda oştii în mâna lui Vitman, să fie toţi gata de năvală. Şi au luat câte un rând de săldaţi din coadă şi i-au mai îndesit în fruntea obuzului, unde era bătaia, iar în coadă, unde era mai supţiri rândurile săldaţilor împotrivă pre lângă cară, au mai îngroşat pe denapoia săldaţilor cu moldoveni şi cu căzaci. Şi aşè era socoteala lui, să facă să să

rumpă moscalii de la un loc, rândurile cele mai groase, şi să dè năvală asupra meteredzului turcescu şi să-l încungiure, iar rândurile cele mai supţiri să apere, de ar năvăli asupra carălor niscaiva călărime turcească.

Deci gătind oastea într-acesta chipŭ, mers-au la temeiul oştii, unde să bătè. Şi au mersu şi împăratul cu dânsu, să vadză ce-a face. Şi cum au vădzut pre un poruşnic moschicescu că umblă ferindu-să, l-au şi giunghet cu şpaga sa. Şi au şi trecut înainte, ca 15 paşi, în fruntea războiului, şi au început a striga să păşască mai iute înainte, să fie gata de năvală, ş-a-i îmbărbăta şi a dzice grănitarilor să înceapă a arunca cumbaralele în iniceri. Deci cum au purces săldaţii a păşi iute înainte, şi grănitarii a slobodzi cumbaralele, atunce turcii au şi început a îndărăpta şi a intra în meteredzu, iar unii începusă să s-apuce de puşci, să le tragă să fugă. Atunce, într-acela ceas ce era numai să dè năvală, l-au şi nemerit o puşcă mare turcească pre acel ghenaral, şi au căzdut mort la pământ. Şi pre altu ghenaral, anume Volcovschii, totodată l-au nemerit cu o inicercă prin chept şi au ieşit pre suptu susioară, ce n-au murit, mai pe urmă s-au tămăduit. Şi împăratul încă, de multă vărsare de sânge ce vedè atunce, au ameţit de milă şi s-au dus la cortu, de l-au udat împărăteasa cu nişte apă, şi s-au trezvit. Săldaţii atunce, perindu-le capul, s-au părăsit de năvală şi au mai contenit focul. Dar şi turcii încă au stătut şi s-au lăsat de a mai face năvală.

Deci veziriul au poroncit să mai dè inicerii năvală încă 2 ceasuri, şi de-o vedè că nu pot face nemic, să-i lasă şi să s-întoarcă înapoi şi să rădice toţi Bugigenii, să-i treacă Dunărea în cee parte. Şi mergându zapciii inicerilor de-i siliè ca să mai de năvală. Aşijdere şi călărimea turcilor să gătisă să dè şi ei năvală. Iar inicerii au început a să sfădi cu zapciii lor şi a striga că nu mai pot să dè năvală, că doar de i-i voia viziriului să să prăpădească toţi inicerii. Că nu era mult acmu, de-ar hi năvălit moscalii, cum purcesese, nici un iniceriu nu ar fi rămas. „Ce mai bine să facă pace, după cumu-i poronca împăratului, că noi am pierit mai bine de giumătate, şi câţi şi am scăpat suntem mai toţi răniţ, şi n-om mai merge“.

Deci înţelegând veziriul că gâlcevăscu inicerii, şi moscalii ca nu altă dată au început a să bate, socotit-au şi el pe urmă să nu greşască mai rău. Şi au ales pre Cerchez Mehmet-paşa ibrihorul şi l-au trimis la împăratul Moscului cu cuvânt de pace. Atunce au stătut de îmbe părţile armele de a se mai batere.

Atunce Şeremet şi ghenărarii moschiceşti şi alţi boieri moschiceşti le părè bine, ca doar s-or împăca cu turcii, că li să supărasă de câţi ani să bătè mai nainte cu şfedzii, şi îndemna pre împăratul să facă pace. Aşijdere şi împărăteasa iarăş îl îndemna să facă pace. Iar ghenararii cei streini, nemţii, nu priimiè şi dzicè împăratului să nu facă pace, că să va căi pe urmă. Aşijdere şi un dascal a împăratului, moscal, şi acela nu priimiè pace şi striga în gura mare să nu creadză pre păgâni şi ţinè rău şi pre boierii şi ghenaralii moschiceşti, pentru ce îndeamnă pre împăratul să facă pace cu păgânii. Aşijdere şi Dumitraşco-vodă cu boierii moldoveneşti încă căuta rău şi grăiè şi ei să nu facă pace, dar nu-i mai asculta nime, căci moscalilor tuturor le era voia. Cădzut-au boierii moldoveni şi ei cu rugăminte la acel dascal, să stè tare la împăratul să nu facă pace. Şi sta împăratul în cumpene. Numai nu au putut, că sta împărăteasa vârtos să facă pace.

Împăratul moschicescu au ales trei boieri a lui, pe Şefer menistrul şi pre ficiorul lui Şeremet şi pre Savva Rogojenschii (şi să temè Sava că-l vor cunoaşte turcii, că mai nainte trăisă cu neguţutorie, dar apoi nu l-au cunoscut) şi i-au trimis la veziriul.

Deci mergând la viziriul, au tăgăduit că nu-i împăratul în obuz, ce este înapoi, ce în obuz numai Şeremet este. Şi au cerşut la veziriul, pentru prada ce făcusă tătarâi în ţărâle moschiceşti, să dè turcii Dunărea hotar Moscalului, după cum au venit şi sol, carele l-au trimis Brâncovanul-vodă, cu poronca Porţii, la moscali, anume pe Machidon comisul, precum s-au pomenit mai sus.

Iară veziriul au râs şi au răspunsu că atunce au fost un târgu şi acmu este altul. „Că tătarâi au prădat, că de mult n-au luat cojoace de la voi, precum eraţi tocmiţ cu dânşii, de le daţi

câte 30.000 cojoaci pre an, să nu vă prade în ţările voastre. Ce acmu eu voiu să cerŭ de la voi, nu voi de la mine."

Atunce au dzis veziriul să lasă pre Şfed să margă cu pace la ţara lui şi să-i dè ce i-au luat, loc şi cetăţi. Ce moscalii n-au priimit ca să-i dè înapoi nemic, fără cât să-l lasă să margă cu pace, cu 30.000 oaste, prin Ţara Leşască. Şi după ce va merge acolo, or sta la pace, fiind şi alţi crai megieşi la mijlocŭ să socotească şi să giudece. Deci veziriul au lăsat să fie aşè, că nu pre să siliè nici veziriul pentru Şfed, căci Şfedul să ţinè de fire şi n-au vrut să vie la veziriul, ce el gândiè că a veni veziriul la dânsul. Nărocul moscalilor că n-au vinit Şfedul atunce de la Tighine, că n-ar fi scăpat picior de moscal, că el ar hi ştiut ce-ar hi făcut.

Cerşut-au pre Dumitraşco-vodă turcii să le-l dè. Iar moscalii au dzis că din războiul dintăi nu să ştie ce s-au făcut. „Perit-au, au fugit-au? Că noi am gândit c-au venit la voi." Iar veziriul au dzis: „Pentru un ghiaur, ce să ne sfădim noi, nişte împărăţii? Lasă-l, că să va sătura de ce au poftit. Sângur, de bună voia lui, a veni la noi". Atunce împăratul au luat pre Dumitraşco-vodă şi l-au ascunsu într-o botcă a lui, de cele cu 2 roate, de nu-l ştiè nici unŭ moldovan, fără numai Ioan Niculce hatman şi vro 2 copii din cas-îl ştiè. Şi au şădzut acolo ascunsu în botcă, păn' ce-au trecut obozul dincoace de movila Răbâei.

Mai cerşut-au turcii Azacul, şi s-au apucat moscalii să-l dè, cu tot venitulŭ şi hatarul lui.

Dzis-au turcii să strice o cetate ce să chema Troiţa, dzicând că-i făcută pre hotarul turcesc, şi, măcarŭ că era bună şi mare cetate, cu multă cheltuială făcută, s-au apucat să o strice, iar când s-ar mai tocmi vrodată cetatea, atunce şi pacea să fie stricată.

Cerşut-au şi bir să le dè şi cheltuială oştii. Ce bir n-au priimit, iar cheltuială 1.000 de pungi s-au apucat că or da.

Dzis-au să mai strice şi alte pălănci, ce sunt pre marginea hotarului, pre lângă zaporojeni şi la pragurile Niprului: Camen Zaton şi altele, şi s-au apucat că le-or strica.

Mai dzis-au şi pentru Ucraina, dencoace de Nipru, că au luat-o din hotarul leşilor, să o dè să o ţie iar leşii, şi au priimit moscalii să să rădice, să fie iar leşască.

Mai cerşut-au veziriul şi toate armele să le de moscalii. Deci Şefer au răspunsu că acestu lucru nu pot să-l facă, căci leşii le sunt neprieteni. Şi vor să margă prin ţara lor, şi fără arme nu pot să margă, fără cât, pe câte arme au ei în obuz, atâte le-or plini în Azac. Şi aşè le-au dat.

Tocmitu-s-au şi pentru oastea din Brăila, să iasă şi să margă cu pace. Atunce au oblicit moscalii c-au fost luat moscalii, cei cu Toma, Brăila.

Mai dzis-au veziriul, de-or hi întrat şi în Crâm oşti moschiceşti, să iasă, că nici veziriul nu ştiè ce or hi făcut.

Aceste toate au priimit moscalii să de turcilor şi altele multe, carele nu le poate înşira condeiul mieu. Şi au dat moscalii zălog la turci pre Şefer şi pre feciorul lui Şeremet, păn' s-or plini aceste toate. Şi aşè să audziè să hie dat şi veziriului 800 pungi bani gata. Şi au stătut obuzul pre loc 3 dzili închis, păn' s-au aşădzat toate aceste. Şi apoi au mersu solii în ordia turcească, şi obuzul moschicescu s-au pornit în sus pre Prut şi cu ceauş, să nu-i învăluiască nime.

Atunce, de cum era leşinată oastea, încă şi mai rău leşinasă, fiind închişi atâte dzile. Că mai nainte, de nu avè pită, avè carne, că le ducem ciredzi de vite multe, iar după ce s-au închis, au luat ciredzile turcii, şi nu avè nici carne, nici pită. Şi caii încă hămnisisă. Veniè turcii aproape de obuz şi le arunca pită. Caii să bălega tot apă, că altă n-avè ce băliga. Şi după ce s-au pornit obuzul, mulţi moscali fugiè la turci de foame. Aşè să audziè atunce, să fie pierit moscali, cu la bătaie cu tot, ca 30.000, iar turci să fie perit 120.000 pe număr.

Aşè socotescu că, de-ar fi fost moscalii toţi, strânsă toate obuzurile la un loc, să nu-i fi fost răschirat când s-au pornit întâiu asupra turcilor, poate ar fi biruit pre turci.

Aşijdere şi turcii, după ce i-au zăbovit cu pace pre moscali, să nu hie ţinut pace, ar fi bătut pre moscali, precum flămân-

dzisă şi ei şi caii. Numai ce vom să dzicem, voia lui Dumnedzeu au fost, de nici moscalilor nu le-u dat Dumnedzeu chivernisală ca să biruiască pe turci. Aşijdere şi turcilor le-u luat Dumnedzeu mintea, de nu s-au prăpădit moscalii detot. Nu bat cei mulţi pre cei puţini, nici cei puţini pre cei mulţi, ce numai cum va Dumnedzeu.

Deci au purcesŭ moscalii pre Prut în sus şi au mersu păn-în sară şi noaptea păn' la miadzănoapte, tot cu tabără legată. Şi când au stătut să odihnească, pe care unde i-au apucat vremea, aşè au stătut cu caii înhămaţi, tot la un loc, păn-în dzuă. Apoi iar au început a merge păn' la vro 2 ceasuri. Apoi au început a rădica părcanile, şi a ieşi oastea cè slobodă afară, şi au început a-ş adăpa caii şi a mulţămi lui Dumnedzeu că au ieşit din părcane, mai tare decât c-au scăpat de la turci. Şi au purcesŭ pe câmpu pedestrimea, pe de laturea obuzului. Atuncea ieşiè tătarî di prin păduri, bulucuri cu vite, cu robi. Deci moldovenii să slobodziè la tătarî, ca să scoată robii, iar îi lua în goană de-i goniè păn-în obuz, de-i tăiè. Că era caii moldovenilor leşinaţi, de-ş da în capŭ.

Atunce Şeremet au poroncit moldovenilor să dè pace tătarâlor, să nu să bată cu dânşii, că ei au făcut pace, şi nu le-or da agiutor, şi or petrece rău cine să va mai bate cu tătarâi. Deci moldovenii au început a striga şi a-lŭ blăstăma, cum n-or merge ei să să bată, că ei îş văd părinţii şi fămeile şi feciorii lor robi la tătarî, de audziè Şeremet cu urechile cumu-l blăstăma. Iar el le dzicè să nu bage samă, că-i va scoate împăratul, şi care va merge cu dânşii le va da împăratul moşii la Moscu. Şi nu-i era şi ruşine a grăi ce nu să cadè, un omŭ mare ca acela!

Atunce mergându câţiva moldoveni depărcior înaintea obuzului, s-au tâlnit cu vro 100 de tătarî viind cu câţva robi de la Iaşi. Şi le era caii obosiţ şi a lor. Deci lovindu-i moldovenii fără veste în gura Jijiei, i-au tăiet pe tătarî, mai pre toţi, şi i-au dat şi în Prut, de s-au înecat. Şi au scos acei robi toţi. Şi într-acei robi s-au fost tâmplat de robisă şi pe un căpitan, atunce purcesu din Ieşi, anume Tudosie Ciohoranul. Şi acela au spus atunce că

altă oaste, fără acei tătarî, la Ieşi n-au mărsu. Atunce audzind, toţi s-au învoieşat şi, spuind lui Dumitraşco-vodă, au dat laudă lui Dumnedzeu.

Atunce toţ moldovenii au purcesŭ în răsipă, carii cum putè, pre la bejeniile lor. Atunce şi moscalii au dat lui Dumitraşco-vodă 200 de moscali, de s-au dus în Iaşi, ca să-ş apuce doamna, să iasă înaintea moscalilor, mai sus pre Prut.

Dumitraşco-vodă, sosind în Iaşi, au odihnit 2 dzile păn' s-au gătit, neavând nici unele de cele ce trebuiè, nici avè cu cine, că-ş căuta oamenii cineş nevoia sa de fugiè. Atunce era şi câţva turci balgii în Iaşi, şi mulţi moldoveni din cei de jăcuisă pe turci îndemna pe Dumitraşco-vodă ca să-i taie şi pre aceie ce mai rămăsese şi era la închisoare, dzicând că, de-or scăpa turcii aceie, ei n-au putere să trăiască în ţară, că turcii ştiu tot cine ce au jăcuit.

Dumitraşco-vodă n-au priimit acel lucru să-l facă, ca să-i taie, ce-au socotit că, măcar că sunt păgâni, dar nu sunt vinovaţi, că sunt neguţitori şi le agiunge lor cât i-au jăcuit, de i-au rămas săraci, şi câtă pedeapsă de foame au tras la închisoare. A doa, iar au mai socotit că, de-i va tăiè pre balgii, el apoi nu va avè cu cine va merge la Moscu, că slujitorii şi jacaşii cari-i jăcuisă pre acei balgii n-or merge cu dânsul şi or rămâne toţi în ţară. Deci cu acestu sfat, au poate-fi nărocirea lor, au scăpat de moarte. Şi purcedzându din Iaşi, au trecut Jijia pre la Popricani şi s-au tâlnit la Prut, la Zagarance, den ceastă parte, cu obuzul moschicescu.

Domnit-au Dumitraşco-vodă ţara numai 9 luni în anul 7218 şi au ieşit din Ieşi iulie în 16 dzile, iar moscalii au făcut războiul atunce la Stănileşti în iulie 11 dzile. Deci de la Prut au purcesŭ în sus depreună cu moscalii şi au trecut Prutul pre la Ştefăneşti în cee parte. Şi de acolo au mărsu dreptu la Movilău, la Nistru. Deci câţi boieri şi alţii mai de gios, din moldoveni, ce-au ieşit cu Dumitraşco-vodă din Iaşi şi au purces cu obuzul, audziè c-au iertat turcii pre cei greşiţi. Dar nu mai putè să s-întoarcă înapoi sau să fugă într-altă parte din obuz, căci că prăda donţii şi

căzacii lui Medhoroţschii şi a lui Tanţschii pre cine găsiè în laturi de obuz, de-i lăsa numai cu sufletele. Ce nu avè putinţă să să ducă într-altă parte, ce le-au căutat numai să să ţie cu obuzul, cu Dumitraşco-vodă. Că, când au venit împărăţia, avè ucaz oastea de nu strica nimărui nemic, iar la întorsu strâca tot ce găsiè.

Sosind obuzul la Movilău, la Nistru, să luasă nişte tătarî, ca vro 200, în urma obuzului. Pe cine găsiè, tot lua. Şi au dat preste dânşii Ivaneţschii polcovnicul şi cu Tanţschii, cu slujitorii lor moldoveni, ce era la steag. Şi i-au tăiet pe tătarî şi au prinsu şi vii vro cinci, şese şi i-au dus la împăratul. Şi au pus de i-au spândzurat în malul Nistrului, încălţaţi, îmbrăcaţi.

Iară după ce-au trecut moscalii Nistrul, au scris împăratul Mosculuì la turci că, de n-or porni pre craiul Şfedului în 12 dzile şi l-or ţine acolo la Tighine, el încă a strica pacea, nu a ţinè-o.

Dumitraşco-vodă au făcut căutare tuturor moldovenilor câţi sunt cu dânsul şi i-au întrebat, merge-or cu dânsul la Moscu au ba. Ce toţi au priimit, că într-alt chip nu avè cum dzice. Că nu avè cum merge într-altă parte de răul tălhăritului. Şi i-au pus Dumitraşco-vodă într-un izvod şi l-au dat împăratului, de l-au iscălit cu mâna lui. Iar boierii şi slujitorii aceştia erau anume: 1. Ioan Niculce hatman; 2. Savin Zmucilă vel-ban; 3. Gheorghiţi vel-păharnic; 4. Iordachi Aristarhu vel-uşer; 5. Pavel Rugină vel-comis; 6. Mogâlde sardar; 7. Ilie Abăza, vornicul despre doamna; 8. Dumitru aga; 9. Ioan Mirescul polcovnic; 10. Ioan Bănariul vel-căpitan; 11. Brahă, căpitan de dărăbani; 12. Moţoc jicniceriul; 13. Ioan Dzărul, vătav de copii; 14. Nuor Dzărul postelnic; 15. Costantin Dzărul medelnicer; 16. Vasilie Dzărul, tij medelnicer; 17. Mechichi stolnicul; 18. Antiohie cămăraş; 19. Costantin Pârcălabul medelnicer; 20. Dima baş-bulucbaş; 21. Ciute căpitan; 22. Apostol căpitan; 23. Toader Mirescul căpitan; 24. Pavăl Mirescul căpitan.

Toţi aceştie şi alţii mai proşti, mai de gios slujitori, carii aice nu s-au putut înşira anume, i-au scris împăratul în visteria lui, de s-au dus cu Dumitraşco-vodă. Şi atunce au dat împăratul

lui Dumitraşco-vodă 2.000 de ruble, să le fie de cheltuială lui şi moldovenilor. Şi l-au orânduit să margă să iernedze la Harcov, preste Nipru, dincolo de Ţara Căzăcească, în slobodzie, aproape de Azac. Că acolo să cerşusă şi el, lăudându-i unii din moldovenii carii ştiè că-i locŭ bun. Şi au poroncit la gubernatul Apracsin să-i de iernatec lui şi tuturor moldovenilor lui, dându-i şi 200 de draguni să margă cu dânsul.

Iară lui Rentu ghenaral şi Tomii spătar le-u scris împăratul moschicescu şi au trimis cu cărţile pe un omŭ a lui, împreună cu omŭ a veziriului, să lasă Brăila şi să vie după dânsul în sus. Deci Toma spătariul, cum au audzit, cum au fugit în Ţara Ungurească, de ş-au mai apucat ceva de acolo. Şi pe urmă au venit la împăratul, la Petreburcu, cu câţva munteni ce-au fost cu dânsul la Brăila. Şi l-au făcut împăratul ghenarar şi-i da pre an leafă 5.000 de ruble. Şi cu vremea ş-au adus şi giupâneasa din Ţara Muntenească. Şi i-au dat sate în Ţara Moschicească de chivernisala vieţii. Şi trăind acolo câţva ani, suptu poronca împărăţiei, s-au schimbat şi el din viiaţa aceasta lumască, iar giupâneasa lui au rămas şi păn-acmu cu pace, de trăieşte pre acele moşii ce i-au dat împărăţia. Iar Rentu ghenaral s-au rădicat de la Brăila cu toată oastea în sus pre Siret, pre la Cernăuţi, tot stricând şi mâncând ce găsiè prin ţară. Şi ţara fugisă de la câmpu la munte. Şi dac-au audzit că vine Rent pre acolo, să mira încotro vor mai fugi. Deci Rentu, de la Cernăuţi au trecut Nistrul în cee parte pre la Hotin şi au agiunsu pe obuzul lui Şeremet acolo, la Polonia[1].

Iară împăratul, de acolo de la Movilău, ş-au luat 200 de draguni şi au purces în sus pre Nistru, pre la Cameniţă. Şi acolo s-au despărţit de obuzul cel mare. Şi de la Cameniţă au luat în sus, prin Ţara Leşască, pănă unde au găsit pre Avgust craiul, împreună cu împărăteasa lui, de s-au sfătuit şi s-au odihnit vro trei, patru dzile. Şi atunce l-au cinstit Avgust craiul. Şi şădzând la masă împăratul cu împărăteasa şi cu mulţi domni leşeşti, şi

[1] Polonoie, localitate în Ucraina, la vest de Jitomir. Apare şi mai departe, sub forma Polono.

între acei domni fost-au şi Adamŭ Sinavschii hatman şi cu hătmăneasa lui. Şi între alte voroave, multe can cu glumă, dzis-au hătmăneasa lui Sinavschii cătră împăratul moschicescu aceste cuvinte: „Mult mă mir de voi împăraţii şi craii, cum de nu vă ţineţ de cuvânt şi ne amăgiţi pe noi. Că mai anţerţu ne-au dzis noao, tuturor leşilor, craiul Şfedului să ne gătim cu toţii să mergemŭ să iernăm în stoliţa moschicească, împreună cu dânsul. Şi noi când ne gătièm să mergem pre cuvântul lui, el ne-au amăgit şi n-au mărsu la stoliţă, şi s-au dus la Tighine. Şi acmu împărăţia ta ne-ai dzis să ne gătim să mergem la Ţarigrad, şi noi ne bucurasem tare c-om merge de-om vedè Ţarigradul. Şi când noi ne gătièm, măria ta n-ai vrut şi te-ai întorsu înapoi." Iar împăratul au râs atunce, şi cu toţi câţi era la masă, şi i-au dzis: „Păcat că nu eşti tu bărbat, să te chemi Sinavschii. Că de-ai hi tu bătbat, să nu hii fămeie, adevărat aş merge cu tine la Ţarigrad. Iar bărbatul tău au zăbovit oştile, nu le-au trimis mai în grabă. Pentru acee nu m-am dus în Ţarigrad."

Şi de la Avgust craiul au purces împăratul la Râga, unde era Menjic cu oştile lui, carii sta împotriva Şfedului. Iar de acolo, de la Râga, s-au dus la Petreburcu, la scaonul său de iarnă.

Iară Şeremet, cu obuzul şi cu Dumitraşco-vodă, au mărsu de la Movilău păn' la Şarhorodul. Şi de acolo s-au despărţit de Dumitraşco-vodă şi au purces spre Ţara Leşască, cu toată oastea lui, câtă mai rămăsese, de o mai sătura, pre la Nejboji şi de la Nijboji la cetatea Polono, de au deşărtat-o de oastea moschicească şi de alte lucruri ce era, că o ţinè moscalii. Şi apoi au rădicat toţi oamenii di prin târguri şi de prin sate, câţi era în Ucraina, şi i-au trecut pre toţi preste Nistru în hotarul moschicescu. Şi au trecut şi el cu toată oastea, de au aşădzat-o la iernatec în Ţara Căzăcească, iar el cu curtea lui s-au aşădzat în târgu, în Prelumpca.

Iară Dumitraşco-vodă, de acolo de la Şarhorod, după ce s-au despărţit de Şeremet, au purcesŭ dreptu la Chiov, pre la Nemirova, prin câmpu pustiiu, că pre acolo era atunce locul pustiiu, numai cu cele 200 de draguni şi cu moldovenii, câţi

era cu dânsul. Că mai fusese şi nişte căzaci, cu Medhoroţschii şi cu Rogojenţschii, şi l-au lăsat în urmă pre Dumitraşco-vodă. Şi aceie s-au dus înainte.

Deci Dumitraşco-vodă, rămâind mai în urmă numai cu acele 200 de draguni, precum mai sus s-au pomenit, nu era mult să-i iei zaporojenii de grumadzi împreună cu tătarâi. Că prinsese limbă şi-l luasă şleavul, să margă după dânsul să-l prindză. Şi cale numai de un civertu de ceas, de nu l-au agiunsu să-l iei de grumadzi, cu toată tabăra lui. Că era ca la 1000 de zaporojeni şi mai bine, împreună cu tătarî amestecaţi. Ce norocul lui au fost că au fost apucat de au agiunsu în târgu în Bila Ţărcvâi. Şi acolo în târgu era cetate şi puşci şi oaste moschicească. Şi vădzând zaporojenii c-au agiunsu în Bila Ţărcvâi, s-au întorsu înapoi. Iar Dumitraşco-vodă nemic de aceasta nu ştiè, mai pre urmă au oblicit.

Şi de acolo au mărsu în Chiov, de s-au odihnit 2 săptămâni, dându-i moscalii ce-i trebuiè, nemic nu-i lipsiè. Şi când au vrut să purceadză de acolo, din Chiov, mulţi moldoveni au vrut să rămâie acolo şi nu vrè să mai margă cu Dumitraşco-vodă înlontru. Şi încă şi Ion Niculce hatmanul nu vrè să mai margă cu dânsul, gândind că doar ne-or lăsa din Chiov de ne-om întoarce la pământul nostru. Iar Dumitraşco-vodă n-au vrut să ni lasă să rămânem, ce au mersu la comendatul de Chiov şi i-au arătat izvod, cu iscălitura împăratului, de câţi boieri era, ce-l făcusă la Movilău, dzicând că suntem daţi pre mâna lui şi nu ne va lăsa să ne ducem la turci, să facem vreun vicleşug. Că el a vrè să dè samă pentru noi la împăratul.

Deci comendatul, vădzând aşè, i-au dat pe toţi pe mâna lui Dumitraşco-vodă cu sila, şi i-au dus cu vartă păn' la Harcov. Şi acolo încă, după ce-au trecut Ţara Căzăcească, încă era păn' la Harcov, cale de 2 dzile, un câmpu pustiiu pentre Harcov şi pentre Ţara Căzăcească. Şi acel câmpu este şleavul tătarâlor, când pradă de la Crâm. Şi iară cu grijă şi cu multă spaimă au mersu, păn-au agiunsu la Harcov.

Iară Luca visternicul venisă mai pre urmă, în Ţara Leşască, după noi la Chiov, şi cu Sandul Sturdze stolnicul. Nevrând ei

să margă cu Dumitraşco-vodă, nu i-au putut lua, nici comendatul nu i-au dat, nefiind în izvodul împăratului, gândind că i-or lăsa moscalii să s-întoarcă înapoi. Deci moscalii nu-i lăsa să s-întoarcă înapoi, că venisă şi Galenici cneazul mai pre urmă în Chiov, de ţinè drumul tare închis, de nu lăsa pre nime să iasă din Chiov încoace. Că era un omŭ rău, şi nici de mâncat, nici de cheltuială nu le da. Şi s-au ispitit într-un rând să fugă, şi i-au prinsu şi i-au ţinut închişi o lună. Şi apoi i-au dat pre chizăşie Tomii ghenarariului şi i-au slobodzit. Şi au şădzut un an acolo în Chiov, până ş-au mâncat tot ce-au avut. Şi apoi de-al doile rând s-au ispitit cu fuga, de au scăpat încoace, de au venit în Moldova. Şi alţi moldoveni, câţi s-au mai tâmplat în Chiov, tot aşè cu fuga au scăpat.

Şi câţi scăpa din Chiov încă cu multă grijă veniè păn-agiungè spre Cameniţă, că, rămâind locul pustiiu, era tălhărit mult, şi leşii avè pizmă pre moldoveni, căci s-au închinat la moscali. Deci pre câţ prindè îi tot jăcuiè, şi pre unii îi şi omorâè, pre alţi-i punè la popreală. Numai Adam Sinavschii hatmanul să punè pentru dânşii şi pre cari-i obliciè că-s închişi, trimitè de-i scotè şi-i miluiè. Şi pre unii îi punè la steaguri, dându poroncă să le dè pace. Şi leşii furiş tot îi strâca.

Dumitraşco-vodă, după ce s-au aşădzat la Harcov, zaharà prè multă îi da şi lui şi tuturor moldovenilor, cât nu putè birui să o mânânce. Şi i-au mai dat pe deasupra şi 13 sate a unui ghenaral, ce-l chema Sidlovschii, pline de pâine şi de hălăşteie cu mori şi câte doao, trei sute de oameni într-un sat. Şi bucate, vaci, boi, oi, stupi, odoară, toate le dedese lui Dumitraşco-vodă, sirmeaoa acelui ghenărar, căzdind el într-o greşală.

Deci Dumitraşco-vodă nu vrè să ţie pre moldoveni cu dragoste, ca pre nişte streini ce ş-au lăsat casăle şi s-au streinat de moşiile lor pentru dânsul, ce vrè să-i ţie mai aspru decât în Moldova. Că i să schimbasă hirea într-altu chipŭ, nu precum era domnu în Moldova, ce precum era mai nainte, tânăr, pre când era beizadè în dzilele frăţine-său, lui Antiohie-vodă, încă şi mai rău şi iute la beţie. Să scârbiè, şi uşa îi era închisă, şi nu

lăsa pre moldoveni necăiuri din târgu să iasă afară, fără ocazul lui. Şi cu căzacii de loc iară să învrăjbisă rău, că nu-i ţinè într-o nemică. Deci şi moscalii cei mare încă-l urâsă, pentru căci îl iubiè împăratul şi-i dedesă nume mai sus decât a tuturor.

Atunce s-au sculat Savin Zmucilă banul şi mult l-au amestecat la Şeremet, dzicând că „eu când nè-mŭ închinat la leşi, cu Petriceico-vodă, avè cinste şi boierii ca şi domnul.“ Şi cărţi de la Sobeţschii craiu, ce era atunce, şi le arăta lui Şeremet, precum au avut voie boierii, şi când le-au fost voia s-au dus în ţara lor, în Moldova, iar Dumitraşco-vodă va să-i facă robi în ţara creştinească. Şi multe ca aceste, care nu le pociu toate să le scriu cu condeiul mieu, după cumŭ sunt firile moldovenilor, carei nu pot nici la casele lor trăi să nu să sfădească, dar în ţară streină. Că şi când au fost cu Petriceico-vodă, iar destule sfădzi au fost şi atunce între domnu şi între boieri, ca şi acmu. Care pre urmă iar lor ş-au stricat, ca şi acmu de la moscali, care mainte să va arăta.

Împăratul Moscului, după ce s-au aşedzat toţi la iernatec, precum s-au scris mai sus, scris-au la Şeremet şi la tot sinatul şi gubernaţii cei mare, de au mersu toţi la Petreburcu, la sfat. Şi atunce au mersu şi Dumitraşco-vodă la împăratul.

Deci, după ce s-au strânsu toţi, au început împăratul a-i întreba pe toţ: ţinè-vor pace cu turcul, au ba, şi da-or ce-au giuruit, au ba? Deci sinatul cel mare au dzis nemic să nu dè şi să s-apuce de vară iarăşi de războiu. De s-au tâmplat acmu aşè sminteală, de acmu să va chivernisi într-altu chip, de n-a fi aşè. Căci bani şi oaste este de agiunsu, au putere şi doaodzeci sau treidzeci de ani să să bată.

Atunce împăratul, vădzând că-i sfatul aşè, au şi orânduit, în toate ţărâli, de 30 fumuri să mai facă unŭ omŭ de oaste, gata cu tot ce-ar trebui, să mai adaugă încă vro 50.000 de oaste preste cât mai are. Şi au orânduit, pănă i-a porni în gios pre Don, şi au mai lungit flintele decât inicercele turcilor, de o şchioapă mai lungi, ca să poată bate mai departe. Şi au făcut tot paloşe simcelate în vârvu de amândoao părţile

ascuţite, să să bată cu turcii la năvală, şi au lepădat spăgile. Şi le-au făcut la grumadzi lădunci de hier albu, la tot săldaţul câte de o ocă de apă, ca să aibă hiecare săldaţ apă gata la războiu, să nu pată ca la Stănileşti. Şi au însurat atunce şi pre Şeremet, dându-i împăratul o rudă a sa, dzicându-i să-ş facă copii, să-l uite feciorul ce era zălog la turci, netocma că l-a scoate el şi pre acela.

Şi au socotit atunce să pornească pe Dumitraşco-vodă înainte cu greimea, să-i dè 40.000 de moscali călăraş şi 40.000 calmâş şi 30.000 donţi şi 40.000 căzaci cu hatmanul lor, să intre în Crâm, să tot taie, să ardză, păn-a intra şi greimea să să apuce de cetăţi a le bate şi a le lua. Şi aşè au aşădzat sfatul să facă, şi începus-a porni zaharaoa şi gătisă toate aceste ce scriu mai sus.

Iară Şeremet, măcar că s-însurasă, îi era jele de fecior, că va pieri la turci, cum au şi pierit. Şi să tot ruga sinatorilor, ca doar ar putè strica sfatul, şi ei nu vrè, nici putè, că apucasă de grăisă cătră împăratul, şi le era ruşine să întoarcă sfatul. Deci oblicind împăratul pentru Şeremet că i-i jele de fecior, tare i-au bănuit şi l-au mustrat, aducându-i aminte când l-au fost trimis înainte pre Şeremet să margă să strice podul la Dunăre, după cum îi poroncisă. Şi mai pe urmă, venind şi împărăţia sa, ş-ar fi luat cele 2 polcuri a lui cu 12.000 de oaste şi cu Dumitraşco-vodă cu moldoveni şi s-ar fi dus întinsu la pod, făr' de nici o grijă. Care polcuri să chema Preobrajenschii şi Simionenţschii. Şi cu acele 2 polcuri ar fi bătut pre turci. Altă nu i-ar fi mai trebuit, ce ar fi lăsat-o înapoi, de ar fi venit încet şi ar fi izbândit.

Atunce au sosit mai pre urmă, după acel sfat, şi un unchiu a împăratului, anume Apracsin, gubernatul de Azac. Şi întrebându-l şi pre dânsul sinatul, el au dzis că nu-i bine cum au aşădzat sfatul, că-i cu greu a să bate în trii părţi. Că cu Şfedul sunt câţva ani de când să bat. Şi dintru un lucru de nemică s-au început sfada acmu şi cu Turculŭ. Aşijdere şi leşii le sunt vrăjmaşi. Cu greu la va fi. Numai cu turcii, cum au aşădzat, aşe să lasă deodată, şi de-or şi mai cere, să le dè,

pănă a trece craiul Şfedului. Şi apoi să stè să să împace cu Şfedul şi, împăcându-să cu Şfedul, s-or aşădza prè lesne şi cu Leavulŭ. Atunce le-or ieşi şi solii de la turci, ce sunt zălog. Deci prè lesne este atunce a strica pacea cu turcii şi a să bate prè cu iuşor cu dânşii. Şi aşè s-au apucat şi Savva Rogojenschii cum despre turci, dându-le bani, or face pace. Deci sinatorii, pentru voia lui Şeremet, au mersu la împăratul, şi dzicând aceste cuvinte, au lăsat şi el să fie aşè, după sinat. Şi s-au părăsit a mai face oaste împotriva Turcului pănă la o vreme.

Împăratul Moscului ş-au strânsu toată oastea şi au şădzut în vasă, de-u trecut de la Petreburcu marea, în cee parte, la Şfed, asupra finiilor. Şi s-au bătut acolo 2 ani şi au luat toată crăia finiilor, ce era suptu ascultarea Şfedului. Şi au luat şi cetate Abovulŭ, care era stoliţă finiilor, şi apoi iarăş cu cinste s-au întorsu la scaonul său, la Petreburcu.

Iară pre Şeremet l-au trimis la Chiov şi i-au lăsat 20.000 de oaste căzaci şi calmâşi, să stè să dè ce-a da, să-ş scoată feciorul şi să poarte grijă despre turci, să aşedze acel lucru. Aşijdere şi despre partea Râgăi au lăsat pre Menjic fercu-marşalâc, să păzască despre şfedzii din gios.

Iară Dumitraşco-vodă atunce au făcut ponturi de cere Ţara Harcovului, cu toate veniturile, dzicând că ţară au lăsat, ţară să-i dè. Şi pre toţi moldovenii el să fie mai mare. Ce va fi voia lui, volnic să fie, fără ucazul împăratului. Nime să nu hie volnic a merge nicăiuri. Şi altele multe ca aceste.

Atunce împăratul au dat acele ponturi a lui Dumitraşco-vodă la sinat, să le vadză şi cum or socoti ei. Deci Apracsin au dzis cătră sinat: „Nu-i bine să-i daţi Ţara Harcovului, ce o cere el, că măcar eu că am vro 30 de răvaşe de la acei căzaci, din Harcov de jalobele lor ce au pre Dumitraşco-vodă. Şi acolo, într-acè ţară, sunt aproape de 80.000 de oaste slujitori, şi acmu nefiind pace, lesne le este a să rădica ca să să dè suptu Turcu că nu-i departe Azacul. Şi cât am sta să ne batem cu streinii, noi om vrè să ne batem cu ai noştri."

Atunce şi Şeremet au dzis: „Adevărat, bine au dzis, că aşè va hi. Şi încă este alta şi mai mare. Că mi-au spus un boier a

lui, anume Savin Zmucilă banul, că mai nainte vreme s-au mai închinat din domnii moldoveni la creştini, la leşi, la unguri, şi apoi i-au iertat turcii, de s-au dus la dânşii. Şi mai pe urmă acei domni multu rău au făcut creştinilor, anume acei domni Pătru-vodă, Grigorie-vodă. Aşijdere şi acesta, de s-a aşădza la Harcov, nu-i departe Crâmul."

Deci sinatul, audzind, au ales să dè lui Dumitraşco-vodă 1.000 de dvoruri în Ţara Mosculuі, care acea mie de dvoruri cuprinde 50 de sate, şi oameni ca 15.000 suntu. Şi să-i mai dè şi câte 20 pungi de bani pre an, care fac 6.000 ruble, şi 2 părechi de curţi frumoasă în stoliţă. Iar boierilor să le dè 13 sate ce-au fost acelui ghenărariu Sidlovschii, de le stăpâniè Dumitraşco-vodă. Care boieri a priimi, să-i dè de acele sate, iar care nu a vrè, să-i dè ucaz de voie, să-ş margă la pământul său, ca să s-aşedze.

Deci Dumitraşco-vodă, ieşindu-i ucaz, au şi venit la Harcov cu multă voie rè, că să depărteadză de ţară, şi s-au rădicat şi s-au dus în Moscu. Şi nu mult după aceasta i-au şi murit doamna Casandra, fata lui Şărban-vodă, domnul muntenescu, şi au îngropat-o în târgu, în stoliţă. Şi au rămas văduoiu de-au trăit câtăva vreme, păn' s-au însurat, care s-a scrie mai nainte.

Iară boierii cine au vrut să priimască, le-au împărţit de acele sate a lui Sidlovschii, de trăiescu unii şi până astădzi într-acele sate, iar carii n-au vrut să priimască, ei au venit la Chiov, la Şeremet, ca să-i sloboadză. Dar Şeremet nu vrè să-i sloboadză, şi-ncă nu numai pre boieri, ci şi pre neguţitori, şi pe slujitori, şi pre toţi. Că-i dzisese Dumitraşco-vodă, în pizma boierilor care să duce de la dânsul, să nu lasă nici pre unul să treacă, păn' nu i-or slobodzi turcii feciorul. Deci Şeremet să potrivisă lui Dumitraşco-vodă şi nu-i lăsa, de-l blăstăma toţ, că pieriè atâţe oameni. Alţii nu avè ce mai cheltui, alţii era neguţitori, altora le rămăsese fămeile în Moldova. Ce bogat blăstăm era asupra lui Şeremet!

De aceasta audzind chihaia veziriului, au dzis feciorului lui Şeremet: „Pentru ce popreşte tată-tău neguţutorii şi moldo-

venii ce vor să vie încoace? Să-i scrii ca să-i sloboadză." Şi aşè, pe scrisorile feciorului lui Şeremet, au slobodzit neguţitorii şi pre alţi moldoveni ce era acolo. Atunce m-au slobodzit şi pre mine, Ioan Niculce hatman, cu voia lui, după ce-au trecut doi ani. Şi am venit în Ţara Leşască, cu multă nevoie, care s-au pomenit mai sus.

Dumitraşco-vodă, după ce s-au dus la Petreburcu, pre boierii moldoveni n-au vrut să-i iei cu dânsul la împăratul, socotind că va isprăvi să nu mai poată scăpa de acolo. Şi-i grăiè de rău cătră împăratul, dzicând că Ion hatman şi alţii au rămas acolo şi vor să să ducă la turci, şi pentru acee au trimis de i-au luat cu vartă, de i-au dus la Harcov, vrând să-şi acoperă ruşinea, căci i-au dus cu vartă. Că oblicisă împăratul de acel lucru, că i-au luat cu sila, şi unii din Chiov au şi fugit.

Iară împăratul au răspunsu lui Dumitraşco-vodă, mai vârtos pentru mine, Ioan hatman: „Dacă nu va să şadză, volnic să fie. Dumnedzeu să-i agiute să margă unde i-i voia, că nu mi-i robu." Atunce Dumitraşco-vodă n-au căutat bine, unde i-au răspunsu aşè.

Iară când mi-am luat dzioa bună de la Harcov, de m-am despărţit, mult mă îmbiè să mai şedzŭ, şi multe să adeveriè să-m dè, şi să-m isprăvască şi de la împăratul mare milă. Şi când mi-a hi voia, el să-mi isprăvască. Dar eu eramŭ bucuros c-au venit acela ceas, de-am găsit vreme să ies dintr-acel norod greu şi cumplit. Că-s nişte oameni foarte necredincioşi, şi prè cu greu traiu au oamenii ce sunt nedeprinşi cu acel felŭ de oameni dintr-acele părţi. Şi avè mare jele, şi el, şi doamna lui, şi toţi moldovenii. Şi-m dzicè că nu mi-oi putè face pace, ce oi pieri de turci. Dar eu am pus nădejde la Dumnădzeu, şi pentru dreptatea mè nu s-au îndurat şi din toate m-au scos. Şi după ce-am venit, încă şi Şeremet în câteva rinduri mi-au dzis să mă aşedzŭ şi va scrie la împăratul să-m dè jalovanie şi sate. Dar tot n-am priimit, că este norod prè cumplit, şi nu sunt oamenii slobodzi să margă unde i-i voia, nici la împărăţie fără ucaz. Şi ucaz nu vor să facă, ca pentru să nu facă

cheltuială împărăţiei. Şi la împărăţie, vro curte mare ca acee, cu tvorebnici mulţi, nu-i măcar pre cumu-i la domnia ţărâi noastre, sau altă crăie şi domnie, ce foarte un lucru puţin, numai oşteni de agiunsu. Deci de viiaţa mè îmi era cum îmi era, dar mai mult îmi era pentru copiii miei, la ce vor rămâne, că numai doar săldaţi să fie, iar la alte boierii nu încap feciorii unora ca acestora.

Ce, fraţilor moldoveni, rogu-vă să luaţi aminte, să vă învăţaţi şi să vă păziţi. Orcât ai fi în cinste la vrun domnu, bine este să-i slujeşti cu dreptate, că şi de la Dumnedzeu ai plată. Dar cu domnul niciodată să nu pribegeşti, măcar cum ar hi, şi nu numai în ţară streină, ce nici în Ţarigrad cu dânsul să nu mergi, fiind tu moldovan. Ce să-i slujeşti în ţara ta, căci streinii caută numai pre domnu să-l miluiască şi să-l cinstească, iar pre boieri ce sunt pribegi cu domnul, într-o nemică sunt. Altă cinste are boieriul, cându-i pribag singur, alta este, cându-i cu domnul său. Şi apoi domnul să visadză că este tot puternic, ca la ţara lui, când este domnu, şi va să ţie aşè, ca să năcăjască pre acei boieri, şi nu socoteşte slujba ce i-au făcut, că s-au înstreinat, ce nemică învoială nu-i face. Nădejdea domnului este ca săninul ceriului şi ca încetul mării: acmu este senin şi să face nuor, acmu este mare lină şi să face fortună.

Acmu să lăsăm cele streine păn-aice a le scrie deodată, până iar le-a veni rândul, şi iar să ne întoarcem a scrie, de unde amŭ lăsat a scrie de ţara noastră.

Veziriul, rămâind la Stănileşti după ce-au purces moscalii, au şi trimis pre un paşă, anume Curt, să stè la Ieşi, cu ferman de iertare tuturor greşelelor cine ce-ar hi făcut. Şi au trimis şi la Lupul sin Gavriliţă să-l aducă de la bejenii de la Bursuci. Ş-au răpedzit în toate părţile la vadurile Prutului, unde găsiè moldoveni, de-i scotè din robie. Şi au purcesu de la Stănileşti cătinel spre Dunăre, să margă la Ţarigrad.

Curtu-paşa, după ce-au agiunsu în Iaşi, pre cine găsiè din căpeteniile ţărâi au şi început a-i boieri, cum boiereşte domnul Moldovii. Şi şedè în curţile domneşti. Iar atunce era un boieriu,

Darie Donici sărdar, care pre urmă la alţi domni au agiunsu şi logofăt mare, iar la moscali au fost polcovnic. Mergând la Curtu-paşa, l-au pus hatman. Aşijdere şi pre un grecŭ, Buzagiu, îl pusese postelnic mare. Şi pre alţii ce mergè la dânsul tot îi boieriè. Ş-au început Curtu-paşa a umbla cu binişor, ca să-l poftească acei boieri aice, ca să scrie veziriul să rămâie el paşă în Iaşi. Dar n-au putut isprăvi nemic.

Iară Lupul vornicul mergând la veziriul, mult l-au mustrat pentru căci s-au hainit ţara, iar el au dat samă cătră veziriul cum nu sunt ei vinovaţi, adecă boierii, nici ţara, ce-i vinovată Poarta, că pre domnii cei buni îi mazileşte fără voia boierilor ţărâi şi pune domnu pre care nu-l ştie ţara. Şi dându-i Poarta sabie, face în ţară ce i-i voia. „Pre cum şi pre acesta, pre Dumitraşco-vodă, l-ai pus măria ta fără ştirea ţărâi, şi au făcut ce i-au fost voia. Iar mai nainte era obiceiu de-şi alege boierii şi ţara domnu, pre cine poftiè ei, şi pre acela punè şi Poarta."

Deci veziriul, audzind acestu răspunsu, nemic n-au mai răspunsu şi l-au şi îmbrăcat în căftan şi l-au trimis să fie caimacam în Iaşi, păn-a trimite împărăţia pre un domnu în Moldova. Şi au scris şi la Curtu-paşa să să rădice din Iaşi. Şi au mai pus căimăcan pre un Macsut postelnicul, care fusese pre lângă veziriul în oaste capichihaie lui Dumitraşco-vodă, şi-l iertasă veziriul pre dânsul. Numai pre soţia lui, pre Iano, l-au tăiet, precum s-au scris. Şi au purcesŭ Lupul cu Macsut la Iaşi să fie căimăcan, iar veziriul au trimis de scotè robii de la tătarî. De unde-i găsiè, tot îi aducè de-i întreba, la care domnu le-au fost mai bine, la Neculai-vodă sau la Mihai-vodă. Ei dzicè că le-au fost mai bine la Neculai-vodă, pentru căci le ieşiè înainte Ioan-vodă, fratele lui Neculai-vodă. Deci veziriul au scris la împărăţie, pentru Neculai-vodă, fratele lui Ion-vodă terdzimanul, ca să-l facă domnu în Moldova. Iar împăratul, vădzând scrisorile veziriului, au şi făcut domnu pe Neculai-vodă.

Iară Lupul vornicul, după ce-au agiunsu la Balica, lângă Iaşi, au scris la Curtu-paşa să iasă din Iaşi. I-au trimis şi cartea veziriului. Iar Curtu-paşa nu vrè să iasă din Iaşi, că aştepta să-i vie răspunsu ce scrisese să fie el paşe. Iară Lupul i-au scris să iasă din Iaşi, că el să va întoarce la veziriul şi l-a foarte pârî. Că lor nu le trebuieşte paşe. Atunce Curtu-paşa s-au spăriet şi au ieşit din Iaşi de au purces după veziriul.

Atunce Lupul şi cu Macsut au intrat în Iaşi căimăcani. Deci Antiohi Jora biv-hatman, audzind că este văru-său căimăcan în Iaşi, au alergat şi el la văru-său Lupul, să fie căimăcanŭ şi el împreună cu ceielalţi, gândindu-să, ticălosul, că i să va uita vina lui, ce de-au fost cu moscalii, de-i chema, carii s-au scris mai sus. Numai osinda lui Dumnedzeu prè pe rarŭ om de-l trece. Că Lupul, cum au sosit în Iaşi, ca unŭ lup nesăţios, au şi început a prinde pe slujitori carei fusese cu moscalii, şi închidè şi-i bătè şi pre căpitani şi le lua pungi de bani, dzicând c-au agonisit din jacurili turcilor şi au luat leafă, şi a pune bani pre târgu, pre neguţitori. Şi au pus şi de tot omul bejenariu să dè câte 2 lei, şi oamenii nu avè ce mânca, că era săcşorul de făină câte 15 lei, şi încă nu să nici găsiè.

Deci oarecarii dintr-acei pătimaşi de rău, fiind veziriul încă nedus din ţară, au mărsu de-au jăluit la veziriul. Şi cum au audzit veziriul, îndată tare s-au mâniet ş-au mânat pe Ion-vodă terdzimanul să şadză în Iaşi căimăcam, până a veni frate-său Neculai-vodă în Iaşi, şi să chivernisască ţara cu îmblândzire.

Şi au mai trimis şi un capegi-başe împreună cu Ion-vodă, de au prinsu pre Lupul vornicul şi pre Antiohie hatmanul şi pe Macsut postelnicul, carii era căimăcani, şi i-au pus în obedzi, de i-au dus la cetate la Varna, peste Dunăre, surgun, de-au şădzut acolo 2 ani la pedeapsă. Pentru faptele Lupului au tras şi ceielalţi pedeapsă, şi s-au plinit atunce un cuvântu prost ce dzice: „Cu iarba ce uscată arde şi cea verde.“

Ioan-vodă, după ce-au venit în Iaşi, era bun şi blându tuturor şi au chivernisit ţara păn-au venit frate-său, Neculai-vodă, în scaon, aice în Iaşi. Şi lăsând Ion-vodă pre frate-seu în Iaşi, s-au întorsu la slujba sa, în Ţarigrad, la terdzimănie.

Dumitraşco-vodă Cantimir s-au dus la Moscal şi acolo au murit cu 4 ficiori: Matei, Costantin, Şerban, Antioh. Iar ce-or vini, vremea viitoare va arăta[1].

CAP. XX

A DOA DOMNIE A LUI NECULAI-VOIEVODA MAVROCORDATŬ, FICIOR LUI ALEXANDRU-VODĂ ICSAPORIT, VLEAT 7220

Neculai Alecsandru-voievoda Mavrocordat, după ce-au venit în Iaşi, a tree dzi, după obiceiu, au boierit boieri. Pus-au pre Neculai Costân vel-logofăt, pe Gavriil Miclescul vel-vornic de Ţara de Gios, pre Ilie Catargiul vel-vornic de Ţara de Sus, pre Ioan Buhuş, ce-au fostu logofăt, l-au pus hatman, pe Ramadan vel-postelnic, pe Ioan Păladi vel-spatar, pe Gheorghiţă Mitre vel-ban, pre Costantin Ruset vel-păharnic, pe Grigoraş Jora vel-visternic, pe Costantin Costache stolnic mare, pe Manolache Hurmuzache comis mare. Aceştie era boierii lui Neculai-vodă, iar chivernisala şi toate trebile era mai ales după Ramadan postelnicul.

Atunce Neculai-vodă îş lăsasă firea cea simaţă, cum era în domnia dintăi. Ce multu să mai lăsasă şi trăiè bine cu boierii, în dragoste, că era boieri fugiţi, unii în Ţara Ungurească, alţii în Ţara Leşască, alţii la Moscu, şi cu dânşii şi din prostime mulţi duşi, şi avè grijă că pentru numele lui cel straşnic n-or mai veni. Deci arăta cătră toţi blândeţe şi milă. Deci toţi boierii s-au întorsu la pământul său. Numai cei de la Moscu n-au venit, că nu putè de oşti şi nu-i lăsa moscalii, pre cum mai sus s-au scris.

[1] Ultimele două fraze sunt adăugate de Neculce.

Şi carii boieri, cum veniè din streinătate, da vina cătră Neculai-vodă tot pre cei de la Moscu, şi ei îş curăţiè obrazele, cum n-au ştiut nemică, şi aşè să îndrepta. Iar Neculai-vodă, măcar că-i pricepè şi-i ştiè, dar lăsa şi el toate pre cum dzicè ei, căci era bucuroş, fie cum ştie, numai să vie în ţară.

Ţara era atunce stricată rău de tătarî şi de moscali şi de tălhărit. Aşijdere şi turcii balgii făce multă gâlceavă şi supărare lui Neculai-vodă la divanuri, pentru fraţii şi rudele lor ce perisă şi pentru jacuri ce-i jăcuisă unii şi alţii. Şi făcè şi năpăşti mai mult decât era adevărate. Deci Neculai-vodă făcè multă chivernisală. Pre unii can rar îi da platnici turcilor, iar nu deplin, pre cât cerè ei, iar pre uni-i închidè păn' la o vreme şi apoi îi slobodziè, iar a mai mulţi turci nu le ţinè în samă. Şi să îndrepta, ştiind rândul Porţii dintăiu. La giudecată să făcè a ţinè cu turcul, iar pre urmă ieşiè giudecata dreaptă moldovanului. Năroculţărâi că s-au tâmplat atunce de au venit Neculai-vodă. Iar de-ar hi venit atunce altu domnu, mai prost, ar hi fost prè rău de moldoveni.

Măcarŭ că unii au tras la Neculai-vodă greu mare şi multă închisoare, cumŭ au fost feciorii lui Manolie şi Toader armaşul, că tăiesă nişte neguţitori de la Roman, fără poronca nemărui, şi-i pârâè nişte fraţ acelor neguţitori, cu ferman de la Poartă, pre carii într-altu chip nu putè să-i izbăvască.

Atunce Neculai-vodă, pe poronca veziriului, au gătat câteva căruţă cu cai, să pornească spre Şfed la ţara lui prin Ţara Leşască, şi cu 30.000 de tătarî, după cum scrisese de la Nistru împăratul moschicesc la veziriul, numai să pornească pre Şfed, după cum s-au tocmit pacea.

Iară Şfedul n-au vrut să margă şi au scris cărţi la împăratul turcescu de-au pârât pe veziriul, precum că s-au agiunsu cu moscalii de-au luat bani şi au făcut pace. Iar de n-ar fi făcut vicleşug, să iei bani, ar hi luat pre moscali de grumazi, că nu mai avè moscalii nici o putere. Şi acmu şi pre dânsul nu l-au pus nici la o cale şi va să-l pornească, să-l iei moscalii de grumazi. Iar împăratul, vădzând cartea Şvedului, tare s-au mâniet pre veziriul.

Într-acee vreme sosit-au şi Osman, chihaiaoa veziriului, la împăratul, cu cârţi de la veziriul, să iei colac cum au bătut pre moscali şi spuind împăratului cum au încungiurat pre moscali, cât nu mai avè nici o putere, numai ce striga aman. „Deci vădzându-i că strigă aman, ne-u căutat numai a face pace, şi i-am lăsat de s-au dus la ţara lor". Iar împăratul au dzis: „Voi aţi căutat căci strigă aman şi nu i-aţ luat de grumadzi. Nu era lucru mic acela, să vă uitaţi voi la aman. Ce am înţeles eu faptele voastre." Şi-ndată au poroncit de-au tăiet capul chihaii şi au trimis de-au omorât şi pre veziriul.

Deci Şfedul au mai rămas întru acea iarnă şi preste vară, şi solii moschiceşti tot sta la Ţarigrad, popriţi. Iar moscalii au dat Azacul turcilor, şi alte cetăţi au fărmat, după cum s-au tocmit la pace. Iar Şfedul tot punè pricini şi nu vrè, dzicând că, păn' nu s-a duce Şeremet cu oaste din Ţara Căzăcească, nu va merge, că Şeremet stă să-i ţie calea. Deci Poarta au aşădzat cu solii moschiceşti să să rădice Şeremet cu toată oastea din Ţara Căzăcească, să să ducă în ţara lor, la Moscu, şi ei să pornească pe Şfed de la Tighine cu tătarî şi cu o samă de turci, să-l ducă prin Ţara Leşască pănă la ţara lui.

Deci Şeremet, cum au vădzut cărţile solilor, precum au aşădzat la anul toamna după bătaie, s-au rădicat din Ţara Căzăcească şi s-au dus în sus, la Smolenţsca, cu toate oştile lui. Iar veziriul au trimis pe Smail-efindis, cu vro 30.000 de turci, şi hanul cu tătărâme, să iei pe Şfed, să-l ducă la ţara lui. Iară Şfedul într-acee vreme au prinsu nişte tătarî, cu oamenii lui, scriind hanul la Şeremet să stè gata la Smolenţsca, că ei vor să purceadză acmu cu Şfedul şi l-or duce în Ţara Leşască, păn' la un loc, şi l-or lăsa, iar Şeremet să-i ias-înainte, să-l iei de grumazi. Şi să dè 150 pungi de bani hanului, precum s-au aşădzat.

Deci Şfedul, prindzind acei tătarî cu acele cărţi, au pus de i-au omorât pe tătarî şi au luat cărţile la dânsul. Şi tăcè mâlcom, iar hanul nu ştiè nemică, că i-au prinsu cărţile şi i-au tăiet tătarâi.

Şi-l tot siliè pe Şfed să purceadză, pănă este iarnă şi sunt apele îngheţate, şi Şfedul tot nu vrè să pornească să margă.

Scris-au paşa de Tighine şi Smail-efindis la Udriu, la împăratul şi la veziriul, mutându-să împărăţia atunce acolo, cum că au gătit pre Şfed şi oastea, şi toate sunt gata, şi el tot nu vra să purceagă. În doao, trei rânduri i-au scris, şi el tot nu vrè să purceadză.

Pănă de la o vreme, mâniindu-să împărăţia pe Şfed, au poroncit numai să-l pornească cu sila, dacă nu va de bună voie.

Deci gătind oaste, au mărsu să-l iei cu dè-sila. Iar el s-au închis în curţile lui la Varneţă, unde şedè, şi s-au apucat să să bată cu turcii, să nu să dè. Şi inicerii încă oarecum ţinè în partea Şfedului şi nu vrè să-i facă ruşine. Că nici vrè să dè şfedzii cu sineţile în iniceri, nici inicerii în şfedzi, ce sta împregiurul curţilor inicerii la gazda Şfedului. Şi să mira paşa şi cu Smail-efindis cum or face poronca împărătească, că să temè paşa să nu facă zorba inicerii şi asupra lui. Şi striga inicerii: „Pentru ce să facem noi ruşine acestui craiu, oaspe ce-au vinit la noi?“

Deci paşa au chemat pre un agă a lui de iniceri şi l-au trimis să grăiască cu craiul, să nu s-apuce de gâlceavă cu o împărăţie, că apoi poate să pieie. Şi l-au învăţat pre acel agă în taină, vădzind că nu priimeşte craiul, când a ieşi de la craiul afară, să dzică cătră iniceri: „Noi iniceri ţinem cu dânsul, iar el mai tare ne suduieşte pre noi decât pre paşa şi ne dzice că suntemŭ nişte oameni blăstămaţ, şi nu să miră el de noi.“ Şi făcând acel agă aşè, cum au audzit inicerii acea voroavă, s-au şi mâniet şi au început a slobodzi focul în şfedzi. Iar şfedzii deodată sta, gândindu-să că le sunt prieteni, neştiind pentru vicleşugul ce-au făcut aga de iniceri, căci craiul nu suduie prè iniceri.

Deci de la o vreme s-au închis în casă, de să bătè, păn' ce-au dat foc caselor. Şi ardzând casele, aşè l-au prinsu, şi păn-a-l prinde, au omorât cu mâna lui vro cinci, şese iniceri. Şi el încă să rănisă. Numai au învăţat paşa pre câţva turci să-l

apuce, să nu-l omoară inicerii, că, de l-ar fi lăsat, l-ar fi omorât. Şi aşè apucându-l, l-au dus în curţile paşii, de l-au ţinut acolo cu vartă, păn-au venit răspunsu de la Udriu.

Atunce au venit poroncă şi la Neculai-vodă pentru şvedzi şi leşi ce ierneadză prin ţară, să-i scoată şi să-i gonească din ţară. Iar şfedzii auzind, s-au închis câţva în curţi în Prigoreni, în ţinutul Cârligăturii, şi să apăra din curţi, de nu le putè strica nemică călăraşii moldoveni, ca să-i scoată. Şi au trimis călăraşii înapoi la Neculai-vodă de-au întrebat, că într-altu chipŭ nu pot să-i scoaţă, ce numai să de focŭ casălor. Dar vodă n-au vrut să-i lasă să aprindză curţile, ce le-au dzis să stè pe de o parte de dânşii. După aceasta curund au venit răspunsu de la Poartă să le dè pace.

Aşijdere mai trimisese Neculai-vodă pre hatmanul cu mulţi slujitori, tot atunce, tocma la Cernăuţi, că era oastea lui voievoda Chiovschii aşădzată acolo la iernatec şi făcè multă stricăciune lăcuitorilor, ca să-i scoată şi pre aceiea din ţară. Iar ei s-au strânsu la un loc, să s-apuce de bătaie, temându-să a trece în Ţara Leşască. Deci hatmanul, vădzând că să apucă de gâlceavă, au şi rădicat ţinutul Hotinului şi a Cernăuţilor şi i-au strânsu la un loc pre toţi. Iar leşii, vădzând că s-au strânsu atâta om, cădzut-au cu rugăminte la hatmanul, şi multe daruri i-au dăruit. Atunce au şi nemerit răspunsu de la Poartă şi de la Neculai-vodă să le dè pace.

Atunce au trimis împăratul şi la Tighine, de-au pornit pre craiul Şfedului la Udriiu împreună cu toţi şfedzii lui. Şi l-au aşădzat acolo la un târgu aproape de Udriu, anume Demirdaş[1], şi nu l-au mai lăsat la Tighine să facă amestecături.

Aşijdere tot atunce, la ace vrajbă, au venit şi craiul Stenislav Lecinschii din Pomorania teptil, prin Ţara Ungurească, au ieşit în Moldova la Comăneşti şi au venit pre la Bacău la Mărgineni, la Ştefăniţă Rusetŭ vornicul, cu puţintei oameni. Şi de acolo au mărsu în Iaşi la Neculai-vodă, de i-au

[1] Acest nume este adăugat de Kogălniceanu. În manuscrise, loc gol.

făcut mare cinste. Şi au trecut la Tighine şi de la Tighine la Udriiu, la împăratul turcescu.

Iară craiul Şfedului au pârât pre hanul şi pre Smail-efindi şi pre paşa de Tighine şi au dat şi cărţile ce le trimisese hanul la moscali.

Deci împăratul, vădzând aşè au şi mazilit atunce şi pre veziriul şi pre hanul, iar pre Smail-efindi şi pre paşa de Tighine i-au omorât. Şi au pus veziriu atunce pre Gin Ali-paşa, şi încă l-au făcut şi ginere. Atunce acel veziriu îndată au închis pre solii moschiceşti în Edicula şi i-au pus la mare pedeapsă, cât nu lăsa pre nime să intre la dânşii. Nici păn' la umblătoare nu-i lăsa să iasă, ce şi acolo cu păzitoriu. Ce mai mult să scârnăviè într-un ciubăr şi da afară. Şi pre câţ din slugi era moldoveni, munteni sau sirbi, pe toţi i-au dat la catargă.

Atunce au ieşit şi Lupul vornicul şi cu Antiohi Jora hatmanul de la închisoare, din Varna, cu mijlocul hanului, giuruind nişte sate acolo pe Prut, dzicând că sunt ai lui, şi mai multe era omeneşti. Şi au mărsu de acolo în Ţara Muntenească şi, mărgând în Ţara Muntenească, au stătut de i-au făcut pace de la Neculai-vodă, să-i dè moşiile boierilor celor ce sunt la Moscu şi alte lucruri multe. Că să temè Neculai-vodă, că începus-a-l amesteca den Ţara Muntenească la Poartă şi avè şi pre hanul agiutoriu. Şi i-au căutat numai să-i facă pre voie, să vie în ţară, să nu mai umble amestecând şi făcând cheltuială tărâi. Deci, după ce-au venit în ţară, îndată l-au pus vornic mare şi i-au dăruit şi 8 pungi de bani. Şi nu i-au agiunsu atâta, ce au cerşut şi satele boierilor ce era pribegi la Moscu. Şi i le-au dat deodată, iar după ce-au venit Luca visternicul, i le-au luat şi iar le-au dat Lucăi. Iar mie, lui Ion hatman, îmi sta mare piedecă, ca să nu pot veni în ţară, să-mi ţie el moşiile. Şi nu să temè de osinda lui Dumnedzeu, ca să-şi aducă aminte câte pedepse şi urgii de domni pre la închisori, în câteva rânduri, au tras. Care mai pre urmă au giudecat Dumnedzeu, că mi-am făcut şi eu pace la domnia lui Mihai-vodă, şi cu giudecata mitropolitului şi a tot Divanul mi-am luat şi eu moşiile înapoi.

Iară Şeremet, den Smolenţsca, dac-au înţeles că au închis solii iar, s-au şi întorsu cu oastea la Chiov. Şi veniè şi dzi şi noapte. Şi cum au agiunsu de-au întrat în Chiov înaintea oştii sali, iară tătarâi au şi slobodzit un ceambul din Bugeag, de-au lovit fără veste, numai 5 dzile, de-au agiunsu până suptu Chiov. Şi au tăiet, şi au robit, şi s-au întorsu de-au luat 20.000 robi. Şi s-au întorsu înapoi cu pace, că n-au avut cine le sta împotrivă, ne fiind oaste în Chiov. Că de-ar hi fost măcar vro 2.000, n-ar fi scăpat nici un tătar, că le stătusă caii, de mergè pre gios câţi rămăsese pre urmă pre şleav, şi ieşiè ruşi de prin bălţi şi de prin păduri de-i ucidè.

Atunce să tâmplasă numai Ivanenco şi cu Tanţschii, făr' de slujitori. Şi au ieşit ei cu 20 de oameni din Chiov, de o lature, şi au găsit vro 15 tătarî, şi i-au luat de grumadzi, de i-au dus la Şeremet, în Chiov. Iar altă oaste era de cee parte la Nipru. Năroculu tătarâlor că nu putè trece, că nu-i ţinè gheaţa, nici putè trece prin apă. Iară când au fost de primăvară, în al doile an a domniei lui Neculai-vodă, făcut-au turcii sfat şi cu Şfedul şi cu Stenislav craiu, dzicând Stenislav crai că pe dânsul îlŭ priimăscu toţi domnii leşeşti să fie craiu. Şi a da Cameniţa turcilor şi le va da şi bir şi câteva fete mare pre an turcilor, numai să-i dè oaste, să margă să-l puie craiu în locul lui Avgust. Şi atunce a trece şi Şfedul cu pace prin Ţara Leşască, şi apoi s-or scula cu toţii asupra Moscului.

Deci turcii s-au ispitit să facă şi acel lucru şi au orânduit şi pre Abdi-paşa, cu câteva mii de oaste turci şi cu tătarî şi cu Neculai-vodă. Şi au pornit şi pre Stenislav de la Odriiu, dându-i împărăţia şi 150 pungi bani de cheltuială, să să puie craiu în Ţara Leşască. Şi au venit Stenislav craiu păn' la Zagarance cu toată oastea, şi el au mai rămas acolo să vadză cum a mai fi.

Iară Abdi-paşa au mărsu păn' la Hotin şi au trimis la Chiov, la Şeremet, sol pe un turcu, de i-au dzis cumŭ să sileascâ el la împăratul Moscului, să nu să puie el a da agiutor lui Avgust craiu şi să lasă ca să puie craiu pre Stenislav, şi apoi or lăsa şi ei pre feciorul lui Şeremet. Iar Şeremet i-au răspunsu acelui

turcu sol că el de feciorul lui s-au lăsat, de când s-au dat pe mâna lor, dar el nu are nici o putere să facă acel lucru, că el este o slugă, şi păn-acmu i-au venit 4 cărţi de la împăratul Moscului, cum a vedè că intră turci în Ţara Leşască, să să pornească şi el cu oştile de la Chiov împotriva lor.

Şi iar au dzis Şeremet, cumŭ să poată ei face acestu lucru, că craiul Avgustu are pre Neamţu cu 30.000, şi pre Venitic cu 30.000, şi pre Prus cu 30.000, şi pre noi cu 30.000. Toţi aceşti monarhi sunt giuraţi să-şi de agiutor unul altuie câte 30.000 de oaste, iar când ar vedè vreun greu, şi cu toată puterea să-şi de agiutoriu. „Şi la noi nu este obiceiu, ca la voi, să să mazilească craii şi domnii, cum faceţi voi. Întâiu papa de Râm, dacă ar audzi că veniţi voi să le faceţi acest lucru, toată creştinătatea ar sili asupra voastră să să rădice. Numai craiul Şfedului are pizmă pre mine, că l-am bătut în multe rânduri, şi-mi amestecă feciorul. Dar voi nu trebuie să vă potriviţi unor oameni nebuni". Şi cu acestu răspunsu s-au întorsu solul lui Abdi-paşa de la Şeremet la Hotin.

Într-acee vreme, când au sosit turcii de la Abdi-paşa la Chiov, ce scrie mai sus, la Şeremet, atunce să tâmplasă de făcè Şeremet prazdnicul împăratului, adecă dzua Sfântului Petru apostol. Şi să strânsese la curtea lui Şeremet să-i cinstească la vro trei, patru mese, de era ograda plină de ghenărari şi de oficeri tot împodobiţi în haine de sirme. Şi fripsese un bou şi vro 3 berbeci întregi şi cu coarnele poleite. Iar slujitorii moscali şi cu puşcile sta pe deal de slobodziè focul pentru sănătatea împăratului.

Aşijdere mai gios, la Pecersca, alte puşci, scoasă cu alţi slujitori, de slobodziè focul. Aşijdere mai gios de Chiov sta căzacii, vro 20.000 de oaste, cu puşci, de slobodziè focul. Deci vădzând solii acele lucruri, să mira şi ei, şi au avut ce spune la Abdi-paşa, întorcându-s-înapoi.

Atunce oblicind Avgust, craiul de voievoda Ruschii că-i agiunsu cu Stenislav craiul, ca să de Cameniţa, l-au prinsu craiul şi l-au făcut surgun la Sacsonia, de-u şădzut câţva ani, păn' l-au slobodzit. Şi au răpedzit oaste proaspătă şi zahara

în Cameniţă cum mai în grabă, şi au făcut surgun şi pre ghenarariul ce era în Cameniţă, fiind agiunsu cu Stenislav, viind turcii, să o dè.

Deci Abdi-paşa, vădzând acel răspuns de la Şeremet şi vădzând că s-au adaos în Cameniţă oaste, şi s-au schimbat şi ghenararii, au făcut ştire la Poartă. Deci Poarta au vădzut că n-au putere să fac-aceste lucruri ce sfătuisă, ca să schimbe pre Avgust craiu şi să pui pre Stenislav în Ţara Leşască. S-au spăriet să nu să rădice toată creştinătatea Evropii şi ş-or pierde turcii împărăţia. Şi s-au lăsat de acel lucru. Şi s-au socotit într-altu chip, de-au scris la Abdi-paşa, de i-au făcut răspuns să s-aşedze la Hotin, fiindu-le ruşine să s-întoarcă fără ispravă înapoi. Dzic unii c-ar hi sfătuit Şfedul şi voievoda Chiovschii să să aşedze Hotinul, ca să le hie lesne de acolo să margă la Chiov, că tot nădăjduiè Şfedul că va mai putè să-ş dè palme cu Moscalul. Iar unii dzic că ar fi sfătuit Neculai-vodă, temându-să că nu a putè şedè în Iaşi de Dumitraşco-vodă, dar alţii că Neculai-vodă au giuruit încă împărăţiei 100 de pungi bani, ca să nu facă Hotinul. Ce adevărul nu să ştie. Ştiu că de primăvară au luat şi ţinutul Hotinului, de l-au făcut olat cetăţii, iar la anul au luat şi Cernăuţii să-i facă olat, dzicând că tot de Hotin au fost. Iar lui Stenislav i-au venit poroncă să margă iar la Udriiu, şi s-au întorsu.

Atunce Şeremet nu putè şti nemic de feciorul lui, că pusesă voievoda Chiovschii strajă de-a lui, de nu putè nime nici merge, nici veni. Şi pre cine trimitè Şeremet, îi tot prindè voievoda de-i tăiè sau îi închidè. Iar Şeremet au dat 100 galbeni unui moldovan, de ş-au băgat capul pentru voia banilor, cu cărţi, şi au făcut cum au putut şi au mersu la paşa de Tighine. Şi atunce s-au tâmplat de au slobodzit solul cel de la Moscu de la închisoare, şi l-au întorsu pre acel moldovan, anume Cârje, cu nişte turci, de-au dat veste de pace. Şi încă tot s-au mai zăbăvit, pre cum a arăta mai nainte.

Pre acee vreme era greu în ţară, nu de bir, ce de alte supărări. Că turcilor le era calea tot prin ţară, mergându şi viind la Hotin. Unii veniè pre la Focşani, de mergè pre Siretiu, pre la Botoşeni,

dispre Bosna, alţii pe Bârlad şi pre la Iaşi, alţii pre Prut. Şi ca nişte oşteni păgâni ce era, tot stricăciuni făcè cu fel de fel de râsuri şi batgiocuri a fete fecioare şi a fămei înţelepte.

Prutul pusese Neculai-vodă, de la Poartă având poruncă, pre Costantin Costache stolnicul, împreună cu un paşă, de-l curăţie, cu multe sute de oameni, de copaci şi de plahii. Alţii trăgè şăicile cu pâine păn' la Ţoţora, şi de acolo le încărca în cară, de porniè la Hotin. Şi făcusă şi hambare, de o punè la Ţoţora de sta, câtă nu o putè rădica prin cară. Dar măcar cât greu şi supărare era, şi cheltuială lui Neculai-vodă, dar şi atunce, vădzând slujba mazililor, au făcut milă cu dânşii şi cu sfintele rugi, cu mănăstirile, de le-u rădicat un obiceiu spurcat ce era asupră, de stângerea caselor boiereşti, ce să făcusă, de da desetină de stupi şi de mascuri, ţărineşte. Ce Neculai-vodă au iertat, să nu mai dè, precum n-au fost dând şi mai nainte, la alţi domni. Numai de la domnia a doa a lui Mihai-vodă li să făcusă acest obiceiu.

Atunce pre acee vreme, cu câţva ani mai nainte, să tot bătè Franţojul cu Neamţul pentru Ţara Şpaniei, care de care să o iei, să o stăpânească, neavând craiu. Şi tot biruiè Neamţul pre Franţoj, căci îi da şi alţii, făr-alectorii lui, agiutoriu. Îi mai da Angria 40.000 de oaste şi Olandria 30.000. Apoi supărându-să de atâţe ani tot bătaie, sta să s-împace, şi Neamţul nu priimiè, vădzând că biruieşte. Deci s-au lăsat Angria şi Olandria a-i mai da agiutoriu, şi începus-a bate Franţojul pre Neamţu. Deci Neamţul vădzând aşè, stătut-au şi alţi mediaturi între dânşii şi le-u făcut pace, împărţind Ţara Şpaniei în doao dreptu. Şi pre unde le-u venit hotarăle, răsipit-au cetăţi şi târguri, de le-u stricat, şi au făcut pace.

Pre atunce au trecut şi un sol mare de la leşi la Poartă, anume voievoda Mazoveţschii, de-au aşădzat cu turcii cele amestecături multe. Şi întorcându-să de la Poartă, au mărsu la Avgust craiul, şi apoi l-au trimis craiul şi la Petreburcu, la împăratul Mosculuі.

Constantin Brâncoveanu

Atunce au trimis la leşi şi Turcul sol pre un şerim din Crâm, anume Şefer-bei, de-u făcut pace lui voievoda Chiovschii şi lui Stenislav, craiul din Pomorania. Şi întorcându-să Şefer-beiu de la leşi, s-au şi rădicat voievoda Chiovschii şi cu Şendze Ianoş Vişnoveţschii şi cu alte capete, staroste Raavschii, şi s-au dus la locul lor în Ţara Leşască, la Avgust craiul, de s-au împreunat, şi n-au avut nici o nevoie.

Aşijdere şi Stănislav craiu încă au purcesu de la turci prin Ţara Ungurească şi au trecut la Pomorania. Şi nu s-au încredzut să margă la craiul, ce s-au aşădzat în nişte târguri, în hotarăle împăratului nemţescu.

Vrut-au turcii să dè galioane Şfedului, să-l pornească şi pre dânsul pre Marea Albă, păn' la franţoji, şi de acolo, ori să-i dè vase Franţia, ori să vie vasele lui. Şi n-au priimit, ce au dzis că pre uscat au venit, pre uscat să va duce. Şi să mira şi turcii ce-or mai face cu dânsul, că el arăta cartea împăratului turcescu,

ce-i scrisese când au venit la Tighine, că nu l-a lăsa şi-i va da oaste. Acee nădejde căuta şi o aştepta.

Iară când au fost în al treile an a domniei lui Neculai-vodă, văleat 7222, mazilit-au turcii şi pre Brâncovanul-vodă, trimiţind pe Buiuc ibrihorul de l-au prinsu cu mare meşterşug. Că l-au înşălat unchii lui, de-au mersu de la Târgovişte în Bucureşti, fiind agiunşi cu Mihai-vodă, de sta Mihai-vodă de-l pârâè, gândindu-să că va fi el domnu. Iar după ce l-au prinsu, au scos ibrihorul ferman de la împărăţie, scriind la ţară de or priimi pre Mihai-vodă, bine, iar de nu, să-şi rădice dintre dânşii pe cine ar vrè. Deci unchii Brâncovanului, anume Costantin stolnicul şi Mihai spatariul, dacă au vădzut că-i lasă Poarta în voia lor, s-au lăsat de prieteşugul lui Mihai-vodă şi ş-au rădicat domnu dintre dânşii, pre Ştefan Catacuzino spatariul, fiiul lui Costantin stolnic.

Iară pre Brâncovanul l-au dus la Poartă cu mare pază şi cu multă avere, scrisă tot de ibrihorul, şi l-au închis la Edicula cu mare grijă, şi pre dânsul, şi pre doamna-ş, şi pre cuconii săi, şi pre toate slugile lui. Că era acel Gin Ali-paşa vezir un păgân rău preste samă, de nu folosiè nemărui dare. Deci atunce au început şi solii moschiceşti a-l pârî, şi Şfedul, şi de multe părţile, cum este mânia lui Dumnedzeu. Măcar că cele pomeniri multe şi cei prieteni harnici şi averea ce avè, sosindu-i atunce ceasul, nemică nu i-au folosit. Precum dzice Scriptura: „Nu va folosi avera în dzioa urgiii". Poate-fi şi osinda Moldovii, că-i tot schimba domnii adese, şi-l blăstăma toată ţara, au poate-fi şi a unchiu-său, a casei lui Şărban-vodă, au doar şi a moscalilor chemare şi apoi vicleşug. Că mult sânge creştinesc s-au vărsat, şi de multe ori îl blăstăma împăratul Mosculuı şi dzicè: „Iuda-Brâncovanul m-au vândut, de-am răpus oaste şi am păţit aceasta."

Deci l-au scos şi au tăiet capetele, întâi a patru cuconi ai săi, apoi şi al lui şi a câţiva boieri, slugi ai lui. Iar pre doamna şi pre alte slugi le-u ţinut încă vro 2 ani la închisoare şi apoi i-au slobodzit. Atunce, cându-i tăiè feciorii, au fost dzicând

unul să-l turcească, să nu-l taiè, dar tată-său l-au îmbărbătat tare, să nu-ş lasă legea. Numai un copilaş, nepot de fiiu Brâncovanului au scăpat, că l-au luat în saraiul împărătescu, ca să-l turcească. Iar mai pre urmă l-au scos îma împăratului şi l-au dat la maică-sa, care mai pe urmă la istoria lui va arăta mai pre largu. Precum să dzice „domnu bogat şi fără sfat", adevăr că atunce au fost fără sfat, dacă s-au mâniet Dumnedzeu pre dânsul. Iar mai nainte, în 30 de ani, tot cu sfat au fost, că ţinè Dumnedzeu şi-i ierta osinda. Iar acmu n-au vrut să-l mai rabde. Şi când l-au tăiet, au adus pre toţi solii de-l priviè.

După aceasta au pornit şi craiul Şfedului prin Ţara Ungurească şi au trecut cu pace păn' la ţara lui, la Pomerania. Atunce au slobodzit şi pre solii moschiceşti, să-ş margă la pământul său. Şi-i aştepta Şeremet cu bucurie mare. Iar când au agiunsu feciorul lui pre la Nemirov, nu ştiu ce l-au lovit, c-au murit, şi n-au apucat tată-său să-l vadză viu. Dzic unii c-au mâncat ciuperce şi au murit, iar unii dzic să-l fie otrăvit soltanul la Tighine, pentru să să mânie tată-său, Şeremet, să strice pacea, căci tătarâi pururе ar pofti să fie oaste. Iar unii dzice că dintre dânşii l-au otrăvit.

Craiul şfedzescu, după ce-au intrat în Pomerania, strânsuş-au oaste, ce-au mai putut den ţara lui, având nădejde că-i va da şi Franţojul agiutoriu. Şi au început să să bată iar cu Moscalul, vârtos, ca să-ş scoaţă locul şi cetăţile ce i-au luat. Deci Moscalul şi Avgust craiu cu sasii şi craiul Daniei şi Prusul, toţi aceşte s-au învoit la un locŭ cu legături şi au început a să bate cu craiul Şfedului. Unii să bătè pre apă, alţii s-au dus în Pomorania, şi au tot bătut pre craiul Şfedului, până i-au luat toată Ţara Pomoraniei, cu toate cetăţile. Numai ce i-au rămas o cetate, unde-i era stoliţa Pomoraniei, anume Ştetenul. Şi să închisese acolo, de să batè cu ceielalţi crai. Şi aştepta craiul să-i vie agiutor de la Franţoj pre apă. Atunce, nărocul lui cel prost, că au murit craiul franţojesc cel bătrân, anume al 14 Liudovic.

Şi nemerind acea veste la Avgust craiul stând cu oaste prin-pregiurul cetăţii Ştetenului, au pus un trâmbicer al lui dând

veste din trâmbiţă c-au murit craiul franţojesc, ca să audă craiul Şfedului din cetate, unde era închis. Iar craiul Şfedului, dac-au înţeles din trâmbiţa lui Avgust craiu că au murit craiul franţojesc, pus-au şi el altu trâmbicer a lui de-au răspunsu înapoi din trâmbiţă lui Avgust craiu, dzicându-i aşè: „De-au murit craiul franţojescu, iar craiul nostru, unul din cei 12 monarhi a Evropiei, este sănătos şi nu să teme de nemic.“ Iar când au fost preste doao, trei dzile, au lăsat craiul cetatea şi au fugit, cu nişte vase pre mare, la ţara lui, la Ştocul.

Atunce au luat şi toată Ţara Pomoraniei, şi pre Moscal nu l-au lăsat Prusul să stăpânească acolo în Pomorania, fiind lor acolo locul de moşie. Ce i-au dat câteva pungi de bani pentru cheltuiala oştii, şi au rămas Pomorania aceloralalţi crai, cum s-au dzis mai sus.

Iar Şfedul, după ce s-au dus la Ştocul, au început a pune mediaturi de pace, să facă cu Moscul şi cu Prusulŭ şi cu Avgust craiu, şi au început a conteni de a să mai bate. Iar craiul Daniei nu-l priimie la pace şi-l tot bătè de cee parte de mare, unde are şi Dania loc.

Turcii dacă s-au curăţit de Şfed şi de soli şi de aceste toate câte scriu mai sus, rădicatu-s-au împărăţia cu toată puterea şi s-au dusŭ la frânci, la Ţara Morii, ce o ţinè veniticii. Şi au luat-o toată, cu toate cetăţile ce era întru acea Ţară Moree, şi au aşădzat într-însele paşălâcuri, pre- cum fusese mai nainte vreme iară a lor şi să dezbătusă ei de la turci, când să bătusă turcii cu nemţii la Beciu. Şi luând-o acmu, s-au întorsu iar înapoi la Udriiu. Atunce au prinsu şi pre un domnu sfetnic Ţărâi Moriii, care era şi doftor vestit, anume Lichinie. Şi fusese acel doftor şi aice în ţară, la domnia lui Antiohie-vodă întâi, şi apoi, ducându-să la moşiile lui acolo, la Moria, căzdusă de era sfetnic. Deci cunoscându-l turcii, de la Ţarigrad, îndată l-au spândzurat.

Iară de iarnă au început a să învrăjbi Turcul şi cu Neamţul, să strice pacea, din pricina Moreei. Şi au trimis de-au mazilit pre Ştefan Ca[n]tacuzino-vodă, feciorul lui Costantin stolni-

cul, din Ţara Muntenească. Şi cum l-au dus la Poartă, l-au şi spândzurat, şi pe dânsul şi pre tată-său Costantin stolnicul, neplinind anul cu domnie în Ţara Muntenească. Şi au agiunsu şi ei osinda Brâncovanului, căci îl vândusă ei pe dânsul. Şi i-au rămas lui Ştefan-vodă 2 ficiori, unul slujeşte la nemţi, altul la moscali[1].

Iară în locul lui au pus domnu pre Neculai-vodă, şi în locul lui Neculai-vodă, în Moldova, au pus domnu pre Mihai-vodă. Deci Neculai-vodă, gătindu-să de aice cu toate conacele, au purcesŭ în Ţara Muntenească. Şi atunce, la purcesul din Ieşi, multe voroave ce nu s-au cădzut au grăit Lupul vornicul lui Neculai-vodă împotrivă. În locŭ de cinste şi milă ce au avut de la acestu domnu, el îi mulţămiè cu voroave proaste, după cumu-i firea acestui neam a Gavriliţeştilor, de nu sunt nici unui domnu mulţămitori, ce pre urmă tot cu năpăşti le mulţămesc. Care în scurtă vreme ş-au răsplătit Neculai-vodă această gâlceavă de cătră Lupul, că pentru simeţia lui ş-au pus ticălosul capul, precum s-a arăta înainte. Iar în ţară au venit domnu Mihai-vodă cu a treia domnie.

CAP. XXI

A TREIA DOMNIE A LUI MIHAI RACOVIŢĂ-VOIEVODA, VĂLEAT 7224

Mihai Racoviţă-voievoda viind în scaon în Ieşi iarna, bucuratu-s-au toată ţara, fiind el pementean, şi mai vârtos neamul său, că era mult. Şi dintâiu să arăta cu mare dragoste şi blândeţe ţărâi. Ţara încă să bucura, căci era moldovan şi le era prè lesne la divanuri a grăi cu dânsul. Că-i giudeca dreptu şi blând, şi uşa îi era prè deşchisă, nu cu mărire multă. Şi după obiceiu, a treia dzi au boierit pre aceşti boieri cari-i scriu mai gios. Pus-au pre Ilie Catargiul vel-logofăt, pre Lupul Costache vel-vornic de Ţara de Gios, pre Ioan Sturdze vel-vornic de Ţara de Sus, pre frate-său Dumitraşco Racoviţă hatman, pre Costantin Ipsilanti

[1] Fraza ultimă este scrisă de Neculce.

vel-postelnic, pre Ion Păladi, cumnată-său, vel-spatar, pre Dimitrii Macriiu vel-ban, pre Costantin Ruset vel-păharnic, pre Costantin Costache vel-visternic, pre cumnată-său Costandache vel-stolnic, pre Iordache Ca[n]tacuzino vel-comis. Aceştie era boierii lui Mihai-vodă la a treia domnie. Şi nu era nici unul mai de cinste decât altul, că era mai tot un neamŭ. Numai Costantin postelnicul era oarece mai în cinste, având un frate capichihai la Poartă, anume Manolachi chiurci-başe.

Lui Mihai-vodă atunce îi vrè hi lesne şi îndemână a domni, că de neprietenii lui, de munteni, să curăţisă de toţi, boierii cei bătrâni, carii îi mai sta împotrivă, iar murisă, la Ţarigrad domni mazili pre atunce nu era. Că era numai Duca-vodă şi Antiohie-vodă, şi nu mai avè obraz la Poartă, şi Antiohi-vodă preste doi, trei ani i s-au tâmplat de-u murit. Şi adusese şi câţva greci cu dânsul, carii fusese din casa Brâncovanului-vodă. Ce iarăş acei greci l-au adus la stricăciune, precum să va arăta înainte. Şi el încă să învăţasă a domni, nu ca în cele 2 rânduri dentâi, de era o turmă şi un păstoriu. Numai n-avè nărocire, că nu era pace. Doamnă avè de treabă, bună şi milostivă, cuconi 5 şi cucoane 3. Şi-i era casa can grè. 2 cuconi îi ţinè turcii zălog la Poartă, pre rând îi schimba.

Pre acee vreme, gătindu-să turcii să purceagă asupra Neamţului, să iei Varadinul, iar Neculai-vodă făcè nişte răutăţi mare în Ţara Muntenească în boieri. Pre unii îi închidè, pre alţii îi tăiè, pre alţii îi jăcuiè, de le lua toate averile lor ce avè, şi-i pârâè la Poartă că sunt haini şi agiunşi cu nemţii. Şi pre câţ nu-i omorâè el, îi trimitè la Poartă de-i omorâè. Atunce au pierit şi Mihai spatar, atunce ş-au adus aminte şi de gâlceava ce i-au făcut vornicul Lupul, când au trecut din Moldova în Ţara Muntenească, şi l-au pârât la veziriul Gin Ali-paşa cum că este hain, agiunsu cu moscalii.

Deci Gin Ali-paşa veziriul, cum au înţeles, au şi trimis un capegi-başe de l-au pus în obedzi pe Lupul, de aice de la Mihai-vodă. Şi agiungând pre veziriul pre drum, nici l-au mai giudecat, numai ce l-au scos şi acolo în câmpu au pus de i-au tăiet capul,

Mihail Racoviţă

iar trupul lui au rămas neîngropat, de l-au mâncat pasirile. Aşè au pierit Lupul vornicul din pâra lui Neculai-vodă. Nici un boier n-am vădzut precopsit din ceie ce să pun în price cu domnul. Şi atunce cu Lupul au mai pierit împreună şi 2 boieri sirbeşti o dată cu Lupul. Iar în locul Lupului au pus Mihai-vodă, domnul Moldovii, pre Darie Donici.

Deci veziriul ducându-să la oaste la Varadin, şi le-au ieşit nemţii înainte cu Evghenie prinţepul. Şi ş-au dat bătaie de îmbe părţile, prè groaznică. Şi i-au biruit Evghenie cu nemţii pre turci, de-au fugit turcii care încotro au putut, şi le-au luat şi ordia toată. Atunce au pierit şi spurcatul Gin Ali-paşa veziriul în războiu.

Acestu Gin Ali-paşa era un păgân turbat şi mare sorbitoriu de singe asupra creştinilor. Nu-i trebuiè lui daruri sau rugăminte. Acesta au omorât pre Brâncovanul-vodă cu copiii lui. Acesta au omorât şi pe Ştefan-vodă, şi pe tată-său, Costantin stolnic,

şi pe Mihai spatariul, şe pe Lupul vornicul, şi pre alţii mulţi. Acesta au omorât şi pre vro 40 paşi, tot aleşi, fruntea turcilor, de sterpisă împărăţia turcească de capete. Acesta au stricat şi mănăstirea Mavramur de la Ţarigrad. Şi-i era gândul lui de a birui pre nemţi, să puie paşi şi în Moldova şi în Ţara Munteneasckă. Numai nu i-au agiutat Dumnedzeu, că ş-au luat şi el plata, că i-au luat tată-său, diiavolul, sufletul.

Iară nemţii, dac-au bătut pe turci, s-au mai pogorât de-u luat cetatea Timişvariul de la turci, cetate aleasă şi vestită, cu toate olatele ei, şi s-au aşădzat acolo la iernatec.

Atunce muntenii carii erau fugiţ în Ţara Ungurească de răul lui Neculai-vodă s-au rădicat cu cătane şi au luat pre Neculai-vodă din Bucureşti în robie. Şi l-au dus în Ţara Ungurească de l-au ţinut pănă la anul, păn' ce-au făcut turcii pace cu nemţii. Şi au luat nemţii şi din Oltu încolo 5 ţinuturi a Ţărâi Munteneşti. Destulă răutate era şi pe acolo de turci şi de cătane, care mai pe largu va arăta istoria ei.

Iară în locul lui Neculai-vodă venisă frate-său, Ioan-vodă terdzimanul, domnu ţărâi. Ce departe era firea lui Neculai-vodă de a lui Ion-vodă! Că Ion-vodă era minunat de om bun, cât nici acmu nu pot uita muntenii bunătatea lui.

Ieşit-au atunce cătane şi în Moldova, pre supt munte, la Caşin şi la cetate la Neamţu, şi cuprinsese ţara păn-în Siretiu. După cum sunt moldovenii gata la jac, îndată s-au dat la dânşii. Era şi asupriţi de Mihai-vodă, că scosese hârtii pre ţară şi pre mazili, dăjdi şi desetini pe mazili ţărăneşte. Obiceiul cel de stângerea mazililor nu vrè să-l mai părăsască. Deci câţi oameni şi câte casă boiereşti era dincolo de Siretiu ţinè toţi cu cătanele. Şi să făcusă nişte tălhărit mult peste samă. Şi acmu Mihai-vodă stăpâniè numai pre lângă Ieşi şi la Orheiu puţintel, iar încolo tot poghiazuri cu cătane cu moldoveni amestecaţi agiungè de prăda pre la Fălcii şi pre Bârlad. Hotinul, Cernăuţii le ţinè tot turcii. Şi să mira ce a face şi de ce să va apuca, că domnia îi era noao şi nu avè bani să plătească, să strângă slujitori. Şi-i era cu frică şi să mutasă în Cetăţuie, şi mai nici în

Cetăţuie nu mânè, ce mânè câte la un loc, de nu ştiè nime. Că şi boierii încă nu era drepţi, ce mulţi dintre dânşii să agiunsese cu cătanele.

În Cetatea Neamţului era un căpitan cap cătanilor, anume Frenţe, şi mai era şi câţva mazili moldoveni cu dânsul acolo. Deci au făcut sfat să margă cu poghiaz, să iei pre Mihai-vodă.

Iară Mihai-vodă, oblicind sfatul lui, trimis-au pre Macriiu vel-ban şi Costantin Costache vel-visternic să aducă vro doao, trei mii de tătarî, ca să margă să-i lovască întâiu el pre dânşii, decât ei pre dânsul. Şi mărgând acei boieri la tătarî, s-au rădicat câţva mârzaci să vie, încă şi mai mulţi decât poftisă Mihai-vodă. Şi viind cu dânşii până din gios de Movila lui Costantin-vodă, i-au lăsat Costantin visternicul pe tătarî supuşi în Valea lui Aaron-vodă şi au venit să spuie lui Mihai-vodă, că era lucru cu taină, de nu ştiè nime că vin tătarî. Atunce Costantin visternicul, mergând la Cetăţuie să spuie lui Mihai-vodă de tătarî că au sosit, nu l-au găsit în Cetăţuie şi au purcesŭ să vie la Ieşi, la Mihai-vodă. Atunce şi cătanele sosis-în Iaşi fără veste. Cât ai rumpe un păr din cap de n-au luat pre Mihai-vodă de grumadzi, din curţile domneşti. Că străji ce avè la Târgul Frumos şi la Podul Leiloaie, nime din străji nu scăpasă să-i dè ştire, că-i prinsese cătanele pre toţi.

Avusese ştire Mihai-vodă mai nainte vreme că au ieşit Frenţe şi cu Velicico cu poghiaz din Neamţu. Şi fusese Mihai-vodă de dimineaţă şi afară, pre Bahluiu în sus, dar apoi, văzdând că nu-i nemic, s-au întorsu în Iaşi. Că poghiazul să zăbovisă, că veniè becisniceşte, cu zăbavă, că au venit pre la Păşcani, de la Păşcani la Cotnariu, şi apoi au venit la Iaşi. Deci Mihai-vodă au apucat numai cu doi, trei copii de-au plecat fuga la Cetăţuie, şi cătanele după dânsul. Ce la pod, puţintel oarece s-au mai poprit, stându-le împotrivă, păn' s-au mai depăratat Mihai-vodă şi au apucat de-au intrat în Cetăţuie. Şi nărocul lui că nu l-au ştiut că este el, să-i ţie calea pre dincolo de Bahluiu, că l-ar hi prinsu. Iar Costantin visternicul, cum au audzit de cătani, n-au apucat a spune lui Mihai-vodă

de tătarî, că n-au apucat a veni în Iaşi, ce au şi fugit în stuh, din gios de Balica, iar Mihai-vodă nu ştiè de tătarî nemic, că au venit la Aaron-vodă, nici tătarâi de cătane.

Atunce cătanele veniè. Frenţe pre suptu deal, cu vo 200 de nemţi, iar Velicico, cu moldoveni şi cu cătane, lovisă înainte în târgu şi slobodzisă şi temniţile şi cuprinsese şi Cetăţuia, numai nu să putè lipi, că-i împroşca din Cetăţuie. Deci Frenţe şi cu cătanile au lăsat coşul în şes, unde este acmu hălăşteul la Frumoasa, şi după ce-au lăsat coşul, s-au suit la deal şi căuta loitre şi pripelece, ca să dè năvală să saie preste zâdi. Şi alerga unii şi din târgu, de li aducè loitre. Iar Mihai-vodă atunce să temè tare să nu-l iei din mănăstire. Şi toată boierimea să spăriesă. Numai au apucat de-au slobodzit o puşcă mare şi au început a trage şi clopotele cele mare. Iar tătarâi de la Aaron-vodă, cum au audzit puşca şi clopotile, oaricumŭ să îndoiè dintâiu, să nu fie vreun vecleşug, iar apoi, unde s-au pornit a veni ca vântul. Cătanile, cum au vădzut că vin tătarâi, cum au lăsat Cetăţuia şi au alergat la coş, la cai. Ce păn-a încăleca ei, tătarâi încă au sosit.

Deci au şi purces cătanile pe lângă pârâul Cetăţuii asupra Hlincii a să spăriè şi tătarâi a-i încungiura giur împregiur, de le da năvală să-i spargă. Atunce au ieşit şi Mihai-vodă cu seimenii şi cu streleţii, adecă vânătorii, ce avè, în timpinarea lor la Hlince. Şi au început a strânge şi din târgu slujitori, cine era. Deci streleţii au început a-i bate rău cu sineţele. Păn' ce-au înnoptat, au tot mărsu de la Hlince în sus, pre pârâu, alături. Iar de la o vreme, băgându-să la strâmtoari, vrând să treacă pârâul în cee parte, spre câmpu, n-au mai putut ţinè războiul. Ce au început a-i răsipi şi a cădè acolo în pârâu, fiind ţărmuros. Carii pre puţini au scăpat. Nărocul lor c-au fost noapte. Şi atunce, la acel pârâu, au prinsu şi pre Frenţe căpitan, viu nevătămat, un tătar. Şi l-au cumpărat Mihai-vodă de la acel tătar şi, multu mustrându-l, au pus de i-au tăiet capul. Şi pre alţii, pre câţi au mai prinsu den moldoveni, vii, tot i-au omorât. Şi mai pre urmă le-u strâns capetele tuturor,

şi trupurile, şi au făcut o movilă şi o cruce mare cu cerdacu, ca să fie de pomenire acolo, la Parasca. Şi nu au fost mai mulţi de 300 cătane cu moldoveni cu tot, iar tătarî au fost mai bine de 5.000, mai la şese mii.

Atunce, în grabă, mâniidu-să Mihai-vodă, au spândzurat pe Cuze spatariul, nepriceştuit, încălţat, îmbrăcat, dându-i vina că au scris el la feciori, având acolo la cătani, ca să vie să prindză pre Mihai-vodă de aice din Iaşi. Ce nu să ştie, întru adevăr, au ba. Numai în pizmă l-au omorât, că i-au fost năpaste, că n-au fost scris.

A doa dzi, tătarâi au cerşut la vodă 10 pungi de bani, să s-întoarcă înapoi, iar Mihai-vodă n-au avut, au n-au vrut să le dè. Şi le-au dat voie să prade ţara, dincolo de Siretiu, că sunt tot haini, cătane. Numai dincoace de Siretiu să nu robască.

Deci au şi purces pre Bahluiu în sus, pre la Târgu Frumos. Şi de la Siretiu încolo au şi slobodzit ceambuluri a prăda, cât au putut cuprinde ţinutul Neamţului. Şi păn-în Hangu şi păn-în Ceahlău au agiunsu de-au prădat şi au robit. Şi s-au întorsu plini de robi în Bugeag. Iar cătanile, Cetatea Neamţului au lăsat-o plină de bucate şi au fugit la Caşin, la alte cătane ce era acolo.

Scris-au Mihai-vodă şi la Poartă de izbânda ce-au făcut. Şi n-au scris cum au fost, ce-au scris c-au fost mulţime şi i-au bătut. Pentru acee ş-au agonisit mare credinţă şi laudă şi nume de viteaz de la turci, precum îşi scosese şi Cantemir-vodă, mai în trecuţi ani, când s-au bătut cu leşii la Boian pre Prut.

Atunce, tot într-acel an, Şfedul tot să bătè cu craiul Daniei de cee parte de mare, precum s-au pomenit mai sus. Dând năvală, l-au lovit dintr-o puşcă, şi au mai trăit trei, patru dzile şi au murit.

Rădicat-au şfedzii în locul craiului pre o sor a lui. Şi atunce au aşădzat toată vrajba oştirii şi s-au împăcat cu toţ craii ce s-au pomenit mai sus. Şi au lăsat cine ce-au luat să fie luat, precum a arăta mai pre largu la istoria lor. Fără cât, toată Levonia pe de iasta parte şi cu crăia Finiei de cee parte de mare şi cu 24

cetăţi, tot alese, frunte, au rămas să fie tot a Moscalului. Şi atunce, aşădzând pacea, au slobodzit pre toţi ghenărarii şi slujitorii câţi era robiţ de la Poltava şi de printr-alte locuri. Pe toţi i-au slobodzit, de s-au dus la ţara lor, la şvedzi. Aşijdere şi şfedzii, câţi moscali au fost robiţ la dânşii, pe toţi i-au slobodzit, de au venit la Moscu.

Între acei capete moschiceşti ce-i robisă şfedzii era şi Tolbeţschii cneazul rob. Şi atunce ieşind acel cneaz de la robie, ave 3 fete mare frumoasă. Atunce au dzis împăratul Moscului lui Dumitraşco-vodă să-şi aleagă dintr-acele 3 fete una, care-i va plăcè, să i-o de să-i fie doamnă. Şi alegându-ş una, i-au dat-o împăratul. Şi au făcut nuntă cu dânsa, după obiceiu, şi s-au cununat. Şi au pus împăratul pe acel cneaz gubernat la Chiov, în mare cinste.

Tot întru acel an era, în Ţara Leşască, cu multă oaste de sasi, de mânca ţara. Şi oastea leşască nu avè nici o plată de slujba ce slujiè. Deci, cum sta obuzul la câmpu, pre marginea Nistrului, s-au şi bulzuit un obuz şi au scos pre capetele lor şi ş-au ales cap den zvoncic, cum să dzice la noi zorba, anume pre un porucinic Branil, să fie cap tuturor slujitorilor. Deci, cum au stătut el capŭ, cum au început a scrie cărţi pre la cele obuzuri şi pre la slujitorii ce era împrăştieţi. Şi în scurtă vreme s-au strânsu toate obuzurile la un loc. Şi au scris cărţi la hatmanii lor să vie şi ei la obuz, să să scoale asupra sasilor, că, de n-or veni, n-or mai fi hatmani. Cum au audzit oastea Litfii, cum s-au strânsu la un locŭ.

Aşijdere şi mazilimea, şlahta, şi ei au rădicat cap pre un boier, anume Lidihovschi. Şi s-au strânsu şi ei la un loc cu slujitorii. Şi au scris Lidihovschii, care nu a încăleca, toată şleahta a fi podan, şi le-or mânca satele. Şi au purcesu asupra sasilor. Pre unde-i găsiè, tot îi omorâè. Şi au pierit mulţi sasi păn-au apucat de s-au strânsu la un loc. Iar dacă s-au strânsu la un locŭ, nu le putè strica leşii nemică, că sasii avè focŭ mult.

Deci leşii vădzând că nu le pot strica nemic, sfătuiè unii să rădice şi ţara, toată mujicimea, asupra lor, să-i împresoare

pe sasi mulţimea norodului. Dar Lidihovschii, care era cap pre mazili, au dat sfat că nu-i bine să rădice ţara, să s-înveţe mujicii la războiu. Că sunt mai mulţi ruşi pravoslavnici decât leşi catolici, şi dacă i-or rădica pe toţi, sunt mai mulţi de un întunericŭ de oameni şi orŭ bate pe sasi şi poate ne-or bate şi pre noi şi ne-or lua moşiile. Şi ei s-or închina la Moscu, că sunt tot de o lege, şi a fi mai rău, că ne-or lua mojicii ţara. „Ce mai bine, fraţilor, noi să ne vărsăm sângele, iar mojicii, lasă să şadză ca nişte mojici". Şi aşè au stătut câtăva vreme, de să tot bătè.

Craiul Avgust şedè în Sacsonia, că să teme a veni în Ţara Leşască, iar pre hatmanii leşeşti, cu meşterşug i-au prinsu pre tuspatru la mână slujitorii de prin târguri ce şedè. Şi era oastea numai să-i taie şi-i suduiè tot de faţă, şi le umbla pe denainte cu sabia goală, şi-i mustra, şi le dzicè că „voi ne-aţi stricat volnicia noastră şi ne-aţi pustiit satele, ţiind cu craiul şi cu moscalii, de aduc oştile lor de ne mânâncă satele şi ne-au stricat obiceile cele vechi". Şi i-au pus de-i ţinè la vartă slujitorească, de-i păziè slujitorii.

Fraţilor boieri moldoveni, carii sunteţi musaipi la domnu şi faceţi obiceiuri carii n-au mai fost în ţara noastră a Moldovii! Vă poftim să vă aduceţi aminte, cetind acestu pontu de asupra, să vedeţi ce-au păţit atunce acei hatmani pentru obiceiuri noao ce începus-a face în Ţara Leşască!

Atunce împăratul Mosculuí, vădzând atâta calabalic în Ţara Leşască, trimis-au pre Dolhoruc cneazul, cu 30.000 oaste, în Ţara Leşască, ca să stè să-i împace. Şi au venit cneazul la Liubliun şi au stătut de le-au făcut pace. Atunce au venit şi Avgust craiul den Sacsonia la Liublin.

Şi au făcut pace într-acesta chip. Sasii să se ducă toţ din Ţara Leşască, fără cât lui să-i dè 1.000 slujitori, să-i fie de paza curţii lui. Oaste să rămâie 50.000, iar ceelaltă să o gonească, că acmu este pace, nu trebuie mai multă. Şi să le dè leafă, să-ş cheltuiască, iar nu să şadză prin sate, la iernatec, să pustiiască satele.

Domnii să ţie câte un steag, iar nu câte doao, trei, şi alţii nici câte un steag. Slujitorii să şadză prin sate crăieşti, iar nu printr-a mazililor, ori vara cu obuzuri, ori iarna prin târguri. Şi nemic să nu-i dè pre unde a şedè, numai lemne şi apă şi grajduri de cai. Craiul să facă seimŭ în anul al treile, după obiceiu. Că acestu craiu nu mai făcè niciodată seimŭ.

Pentru voievoda Chiovschi, să-i întoarcă pagubele ce au avut în pribegie, şi să-ş strângă vecinii lui, ori în ce târgu sau sat i-ar găsi, pentru căci au pribegit, pentru să nu-ş piardză volnicia lor. Deci trebuie să nu rămâie păgubaş.

Aşè făcŭ şi boierii noştri. Dacă pribegeşte, iar ceielalţi stau cu feliuri de feliuri de năpăşti şi pârî, ca să-l istovască.

Pre hatmani i-au giurat să fie drepţi ţărâi, iar să nu mai ţie de acmu înainte cu alţii streini. Şi aşè i-au slobodzit de la varta lor şi i-au lăsat să fie iar hatmani, cum au fost. Aşè s-au aşădzat pacea între dânşii. Poate or însemna şi mai multe la istoria lor să fie. Deci aşădzându-să pacea, s-au rădicat şi Dolhoruc cneazul şi s-au întorsu la ţara sa.

Iară când au fost în al treile an a domniei lui Mihai-vodă, s-au gătit turcii să margă să să bată iar cu nemţii, la Beligrad. Şi atunce au venit şi craiul Racoţii de la franţoji. Şi au trimis Mihai-vodă, cu poronca vezirului, de-au adus şi pe Bercin, hatmanul lui Racoţi, din Ţara Leşască, fiind pribag în Jolcfa, şi cu alţi capete de ai lor, unguri, de i-au trimis la Udriiu, să margă şi ei în oaste cu turcii la Beligrad, dându-le turcii şi oarece bani, de au făcut oarece oaste, moldoveni, pre cine au putut. Şi au mersu în oaste cu veziriul.

Iară Mihai-vodă au încălecat cu tătarî şi cu slujitori de a lui, de s-au dus la Caşin şi la mănăstire la Mira de-au mai bătut pre nişte cătane ce era acolo, cuibŭ de tălhărit, de i-au spartu şi i-au gonit în Ţara Ungurească. Şi pre carii tălhari, pre unde i-au prinsu, cu rele şi groznice morţi i-au omorât. Iar tătarâi, prin ţară pre unde ş-au agiunsu, au tot robit.

Apoi înţelegându Poarta de acè izbândă a lui Mihai-vodă, venitu-i-au poroncă să încalece cu soltanul den Bugeag şi cu

oastea den Hotin, cu Colceag. Şi când a agiunge veziriul la Beligrad, atunce şi ei, pre taină, să intre în Ţara Ungurească, să prade, să să tâlnească cu veziriul în Ţara Ungurească.

Deci pre acea poroncă s-au gătit şi au purcesŭ Mihai-vodă. Tătarâi încă au trecut Prutul pre la Zagarance. Şi s-au tâlnit Mihai-vodă cu soltanul şi cu Colceag la Botoşeni, şi au intrat prin Câmpul Lungu şi au ieşit la Bistriţă, în Ţara Ungurească. Ce soltanul au şi slobodzit tătarî în pradă a arde şi a prăda satele şi a le robi. Iar Mihai-vodă şi cu Colceag, acolo lângă Bistriţă, aproape de cetate, au şi prinsu un omŭ viind cu cărţi de la Sibiiu la comendatul de Bistriţă, scriind precum au bătut pre veziriul şi au luat nemţii şi Beligradul, şi preste 4 dzile i-a veni şi la dânsul oaste.

Deci Mihai-vodă şi cu Colceag, prindzând acele cărţi, au şi răpedzit la soltanul de i-au făcut ştire să s-întoarcă. Şi au şi păzit Mihai-vodă şi cu Colceag de s-au întorsu înapoi şi au ieşit în ţară. Iar soltanul, mai zăbovind vro doao, trei dzile, au ieşit mai cu greu, că le ţinè calea săcuii. Numai pre tătarî îi rătuiè nişte cazaci zaporojeni, că era cu soltanul vreo 500, dar ar hi ieşit foarte cu greu. Şi au trecut la Bugeag, cu caii stătuţi şi mai mulţi pre gios.

Iară pre turci i-au bătut nemţii prè rău. Şi au luat Beligradul şi i-au mai lăţit multu şi preste Dunăre, aproape de Filibe. Şi s-au dus să intre şi în Bosna nemţii, ce n-au putut, că în Bosna era unŭ paşă, anume Chiupurliul, foarte omŭ harnic, şi fiind locul tare, n-au putut isprăvi nemică, ce încă s-au întorsu cu ruşine de la Bosna.

Franţojul, cum au vădzut că să bate Neamţul cu Turcul, au şi început a scorni şi el gâlceavă cu Neamţul şi a să bate cu Işpania, ca să împiedece pre Neamţu.

Atunce au isprăvit şi Mihai-vodă ferman de la Poartă şi au trimis pre Costantin Costache visternicul şi pre Luca biv-visternic de-au mărsu în Bugeag. Şi au cercat de-au scos robii de la tătarî, ce-i luasă tătarâi, atunce când au scos cătanile din ţară. Şi pre cine au găsit neascunşi şi nedepărtaţi, pe toţi i-au scos.

Împăratul Moscului, vădzând că s-au aşădzat pace despre Şfed şi vădzând pre turci că să bat cu nemţii, dusu-s-au şi el atunce tocma la franţoji, că doar ar face să să scoale asupra Turcului şi Franţojul, şi să să rădice şi el. Şi pentru vasă, ca să aibă voie să umble şi a lui pre mare, cum umblă şi a altora, să nu stè pricină.

Ce atunce era craiul tânăr, numai de vro 6 ani, că Liudovic murisă. Numai, măcar cum era de mic, dar tot i-au işit înainte şi i-au făcut uraţie. Ce împăratul cu epitropii crăiei au vorovit, şi i-au răspunsu că ei cu Turcul nu pot să să bată, că lor din Ţara Turcească li-i agonisita. Şi i-au dzis şi împăratului să ţie pacea ce-au făcut, să nu o stirce. Iar pentru vase, l-au pozvolit să-i umble.

Iară întorcându-să împăratul înapoi, găsit-au în ţara lui alte sfaturi asupra lui, făcute de o samă de boieri şi de fiiul său, Alexie Petrovici. Deci fiiu-său, dacă au aşădzat, s-au dus la nemţi şi le-au dzis acelor boieri cum, dacă vor omorî pre împăratul, să trimiţă să-l cheme pre dânsu, să le hie el împărat. Că aşè-i este ruşine de lume, să să afle faţă. Şi dacă l-or pune împărat, să-ş iei iar portul cel vechiu, şi oşteni iar cum au fost mai de demult, şi să dè şi Şfedului înapoi tot ce i-au luat, şi cu Turcul şi cu Leavul să s-aşedze, şi să-ş lepede şi puşci şi toate tot în mare, şi să trăiască cum au trăit mai 'nainte. Că acesta împărat îi va istovi detot.

Deci cum au venit împăratul şi au înţeles acestu sfat, i-au şi început a-i prinde şi a le face felŭ de feliu de cazne şi a-i omorî. Şi au trimis şi la împăratul nemţescu de au cerşut pre fiiul său cu parola. Deci Neamţul l-au dat pe parolă, ca să nu-i facă nemic. Iar după ce l-au adus la stoliţă, l-au scos la divan şi mult l-au mustrat, şi l-au făcut de-au dzis cum că-i greşit şi nu-i harnic de împărăţie. Şi au încoronat pre un cucon mai mic, ce avè cu împărăteasa cea mai de pre urmă, iar pre Alexii l-au bătut cu hunutul, şi, neplinind patru dzile, au murit. Iar pre urmă, fără zăbavă, au giudecat Dumnedzeu, că i-au murit şi copilul cel mai mic, ce-l încoronasă. Atunce au omorât

împăratul şi pre Răzanschii, patriarhul Moscului. Şi de atunce n-au mai hirotonisit patriarhu, ce le-au rămas biserica cee mare a Rosiei văduvă, şi au făcut sinod, adecă sobor: 12 episcopi sunt purtători de grijă bisericii.

Audzind de aceasta, împăratul Neamţului foarte s-au scârbit pre moscali, şi era numai să să bată, nefiind Neamţului voia să fie cel mai mic la împărăţie. Că Alexie era cumnat cu împăratul nemţescu, ţinè amândoi 2 surori. Ce au împăcat lucrul, că au murit, precum mai pe largu va arăta la istoria lor.

Iară în anul 7226, iar au mărsu turcii la Beligrad şi cu Ion-vodă al Ţărâi Munteneşti. Şi au stătut la pace: cine ce-au luat să fie luat. Timişvariul, Beligradul, cu tot olatul până unde a agiunge, şi din Oltu în sus să fie tot nemţescu. Atunce au pus nemţii pe fiiul lui Şărban-vodă peste Oltu, să fie mai mare. Ţara Morii, precum au luat-o turcii, să şi o ţie. Pentru Hotin n-au pomenit nemică, fără cât au dzis pentru Ţara Leşască să stè după cum este aşădzată mai denainte vreme, când s-au făcut la Carlovic. Şi atunce, când au făcut la Carlovic, scrie pentru Hotin ca să nu-l facă turcii, nici alte cetăţi, nici paşă în Moldova să nu fie. Deci stă de atunce Hotinul, aşè îngăimat, păn-acmu. Vârtos şede. Nu ştiu de acmu înainte ce a vrè Dumnădzău să mai lucredzi. Mai sta-o-a, au ba, au poate şi câtă ţară au mai rămas, să o iei? Va arăta vremea viitoare, cine a agiunge să trăiască.

Atunce şi Franţojul s-au împăcat cu Neamţul. Şi pre Neculai-vodă l-au scos atunce din robie. Şi au mărsu la Ţarigrad, iar frate-său Ion-vodă au mersu la scaonu-ş în Ţara Muntenească, şi neplinind anul, au murit Ioan cel bun şi frumos. Oh, oh, oh! Unde or mai găsi muntenii om bun ca Ionu-vodă? Şi în locul lui au venit iar Neculai-vodă, pedeapsa lor.

Lui Mihai-vodă i-au venit de la Poartă poroncă să strice Cetatea Neamţului şi Miera, unde au şădzut cătanele. Şi le-u stricat, iar nu foarte detot.

Fost-au pre atunce şi o foamete mare în ţară, cât agiunsese de să vindè mierţa de pâine în Iaşi 10 lei. Că numai din Ţara Leşască şi din Ţara Turcească aducè oamenii pâine.

Iară la anul după foamete, scornitu-s-au şi un omor mare de ciumă în ţară, şi au ţinut un an şi au agiunsu şi păn-în Podolia, în Ţara Leşască.

Atunce au trimis Mihai-vodă boieri, de-au jăluit la Poartă pentru ţinutul Cernăuţilor. Şi au arătat şi ispisoace pentru moşiile lor. Şi l-au dat Poarta iar Moldovii şi au trimis turci de-au hotărât ţinutul Hotinului şi a Cernăuţilor, să se ştie cât or ţinè turcii. Şi au iertat şi birul ţărâi pre giumătate, păn-în trei ani. Şi au isprăvit de-au mersu un capigi-başu, de-au hotărât şi Bugeagul cu Moldova şi au dezbătut bucata cea de loc ce o închinasă Lupul vornicul tătarilor, de au dat iar ţărâi.

Atunce şi mie mi s-au isprăvit ferman de la Poartă de pace. Şi am venit la pământul mieu, zăbovind în streinătate 9 ani, 2 ani la Moscu şi 7 ani în Ţara Leşască, cu multe valuri şi supăr, care nu le mai poci înşira cu condeiul mieu. Şi venind la Mihai-vodă, toate ce-m luasă Lupul mi s-au dat înapoi. Şi am trăit la casa mè pănă astădzi, şi înainte cât mi-a mai lungi Dumnădzeu viiaţa.

Pre acele vremi s-au rădicat un beiu turcu despre partea Indiei şi au început a să bate cu persii, în câţva ani, al căruie nume Merfiiz. Şi mai cuprinsese toată Ţara Persului, că-l tot bătè Merfeiz pre Persu. Păn' şi pe împăratul persilor l-au prinsu şi i-au scos ochii. Numai un fecior al lui au scăpat şi din cât putè, tot să bătè. Şi să mărisă numele acelui Merfeiz prè mult, cât şi împărăţia ceasta a Ţarigradului începus-a să îngriji de dânsul. Că să dusese turcii şi arapii mai giumătate de slujiè la dânsul. Şi între acele bătăi multe apropiindu-să şi de hotarul moschicescu, de Ahastranul, au fost ucis şi câţva neguţitori moschiceşti.

Deci Petru, împăratul Moscului, făcându-ş atunce pace şi fiind cuprinsu de oştire, îi era urât să şadză aşè fără oştire. Ce au trimis pentru acei neguţitori la împăratul turcescu a Ţarigradului, cum el nu poate răbda acest lucru, ce să va scula asupra persilor, având strâmbătate şi pentru hotar.

Deci Turcul i-au dat pozvol să-ş cerce strâmbătatea, că el n-are acolo amestec, fiind bucuros să s-înceapă gâlceavă acolo, să aibă el pace să odihnească.

Iară împăratul moschicescu, vădzând că răspunde Turcul aşè, s-au şi gătit şi au şi purcesŭ cu toată puterea lui tocma la persi. Şi au luat şi pre Dumitraşco-vodă atunce cu dânsul şi i-au dat o samă de oaste în mâna lui, de l-au pornit preste nişte munţi, de-a dreptul pre uscat. Iar împăratul cu greimea au încungiurat pre apă, păn' s-au tâlnit la un locŭ. Ce păn-a să tâlni cu împăratul, au avut bătaie cu nişte cumuci, şi i-au biruit Dumitraşco-vodă.

Şi împreunându-să oştile la un loc, cei de pe apă cu cei de pe uscat, purcedzând pre nişte câmpu otrăvit, au început a le muri caii, cât să spăriesă că n-or rămânè nici cu un cal. Păn' de la o vreme, luându-şi sama că acel câmpu este otrăvit, îş punè traistele în capul cailor, ca să nu apuce iarbă. Că care cum apuca, cum muriè. Şi aşè au mărsu doao, trei dzile, cât şi puşcile au lăsat înapoi, neavând cu ce le trage, că li murisă caii.

Deci întrând puţinel într-acea ţară, le-au ieşit cumucii înainte, de le-au mai stătut împotrivă moscalilor. Apoi, vădzând că n-au nici o putere, s-au închinat. Şi au trimis cumucii pe urmă de-au adus şi puşcile moscalior. Şi le-au fost spuind cumucii că n-au ştiut pe unde or vini, că acea bucată de locŭ este otrăvită, de nu trăieşte pre dânsa dobitoc. Şi de acolo au mersu mai nainte şi au mai dobândit şi vro doao, trei ţărişoare. Şi pe urmă s-au împăcat cu Persul, şi încă i-au mai dat o bucată de locŭ împăratului, ca să ţie cu dânsul, să-i de agiutor asupra lui Merifeiz. Şi au zăbăvit acolo, spre acele ţări, mai 2 ani şi apoi s-au întorsu iară la ţara lor, împreună cu Dumitraşco-vodă. Iar acolo au lăsat oşti cu ghenărari prin cetăţile ce dobândisă. Şi după ce-au venitŭ la stoliţă, la anul iar au mai trimis oşti acolo, spre acele părţi de loc. Dumitraşco-vodă încă, după ce-au venit de la persi, n-au trăit pre mult şi ş-au plătit şi el datoria aceştii lumi, cea strămoşască, şi s-au dus cătră părinţii săi. Iar

copiii lui au rămas suptu mila împărătească, aflându-să în slujbe împărăteşti, de trăiescu şi până astădzi.

Iară împăratul Moscului îş dedesă o fată a lui după Cşendzi hanu Holştinschii, care era nepot de sor' craiului şfedzescu. Şi craiul Şfedului, când au murit, au lăsat diiată de crăie surori-să, care este acmu vie, iar de a muri è, să rămâie crăia şfedzască lui Cşendzi han Holştinschii, că lui i să cade crăia, fiind dintr-o altă sor' a craiului şfedzescu. Deci împăratul Moscului dzicè ginere-său, lui Cşendzi han Holştinschii: „Cumŭ îi aştepta tu păn-a muri mătuşe-ta?" Şi gătiè oaste, să-i dè să margă să iei crăia de la mătuşe-sa. Şi apoi să să pogoare în gios, în Ţara Leşască, împreună cu împăratul şi cu craiul Avgust, cu sasii, să supuie pre leşi după voia lor, şi aşè să să pogoare asupra turcilor cu toţii. Şi aşè începusă să pornească oaste. Dar numai poate-fi n-au vrut Dumnedzeu să-i mai lasă să să verse atâta sânge. Şi atunce, la acè gătire, s-au războlit şi au murit marele împărat Petru Alexiovici în anul 7233. Şi în locul lui au rămas împărăteasa lui însăşi-stăpânitoare.

Împăratul turcescu de la Ţarigrad, vădzând că moscalii au luat o bucată de locŭ de la persi, şi Merifeiz au luat iar mai bine de giumătate iar de la persi, trimis-au şi el oastea lui la persi. Şi au luat şi el o bucată de locŭ, cu câteva cetăţi mare şi vestite. Şi Persul rămăsese un lucru slabu, mai cu nemică.

Iară mai pre urmă, mai încoace târdzie vreme, îndreptatu-s-au Persul a bate pre Merifeiz. Şi aşè din bătaie l-au bătut pre Merifeiz şi l-au răsipit. Şi ş-au scos toate ţările câte-i luasă şi l-au gonit şi pre dânsu înapoi iar la India, de unde venisă, de nu să ştie ce s-au făcut, de au pierit pomenirea lui.

După aceasta s-au apucat Persul a să bate cu împăratul turcescu pentru cetăţile ce au luat de la dânsul. Şi o samă de cetăţ ş-au scos, şi să tot bate păn-în cestu an 7241. Iar moscalii tot ţin cu pace ce-au luat de la persi. Iar lăsând cele streine, să ne întoarcem a scrie iar pentru Moldova noastră.

Iară în ţara noastră, după ce s-au aşădzat acel lucru ce scriu mai sus, s-au făcut pace bună. Şi boierii cei pribegi din

Ţara Ungurească ş-au făcut pace şi au venit toţi în ţară. Numai ce-a rămas Vasilie Ceaurul şi cu Velicico sulgeriul, că nu s-au încredzut să vie în ţară. Şi au mărsu din Ţara Ungurească în Ţara Muntenească, şi acolo au murit amândoi. Şi moşiile Ceaurului le-au dat Mihai-vodă altor boieri, streini, iar nu neamului său, dzicând că cee ce-au pribegit cu moscalii au venit o împărăţie şi s-au hainit cu domnu cu tot deci pentru aceie li să cade să li să dè moşiile, întorcându-să la mila împărăţiei, iar aceşte ce s-au închinat la cătane, au fost cătanele nişte tălhari, şi pentru acee le-au dat moşiile. Precum să va alege mai nainte, vremea va arăta.

Iară în al optule an a domniei lui Mihai-vodă dat-au Dumnedzeu o fortună grè, şi s-au aprinsu târgul. Şi multe curţi boiereşti şi mănăstiri au ars. Şi din mănăstiri au sărit şi în curţile domneşti, şi păn-a alerga oamnenii din târgu, au arsu detot. Care multe lucruri au arsu de a lui Mihai-vodă, că nu putè oamenii şi slujitorii nemic să scoaţă den curte, de fortună mare ce era.

După aceasta s-au apucat Mihai-vodă de iznoavă de le-au făcut, cu 2 părţi mai frumoase de cum era întâiu, că întâiu era mai proaste. Şi au dat şi de la Poartă 10 pungi de bani milă, ca să facă curţile. Iar domnia s-au mutat, păn-a găti curţile domneşti, în neşte case boiereşti în târgu, anume în casele cumnată-său, lui Ioan Paladi biv-spatar, şi într-a lui Costantin Costache vel-spatar, fiind aceste curţi amândoao alături.

Iară după aceasta scos-au Mihai-vodă pre ţară desetină ţărănească de stupi îndoită şi de mascur, de au plătit tot omul, şi ţăran, şi boier, şi mazil. Şi fără zăbavă trecut-au preste giurământ şi au stricat legătura sfinţilor patriiarşi. Şi au scos văcărit de i-au rămas blăstăm păn-acmu, că-l scot şi alţii. Şi au scos de moară câte 2 ughi, şi de prisacă câte 2 ughi, şi de ţigani câte 2 ughi. Dar apoi de ţigani au făcut legătură. Şi vecinii boiereşti şi călugăreşti încă nu-i da cu price, că i-au adus din raiè, alţii că sunt moşteni. Foarte prè rar de avè boieriul prè mari dovadă şi scrisori de-i da. Şi dzicè să-ş caute ţăranul

giurătoriu, să s-îndrepte. Şi aşè foarte bine să îndrepta oamenii, ieşind din vecinătate. Ce acmu mazilii nu să mai pârâè cu vecinii să-i tragă, ce ţăranii trăgè pre mazili la giudecată. Aceste toate obiceiuri au rămas în ţară. Vechindu-să domnia, nu să mai temè că-i va mai strica nime nemic.

Ţara să întemeiesă în dzilele lui. Să înmulţisă oamenii şi să lăţisă satele, că era omŭ foarte chivernisitor. Pâine să facè în dzilele lui foarte bună în toţ anii; stupii în doao veri s-au făcut buni, iar în celelalte proşti; vitele era mai în toţi anii bolnave, de muriè; fân şi vin multu în toţi anii era; bani mulţi în ţară, la neguţitori, de-ş prinde oamenii nevoile; zlotaşii nu vindè vitele, că nu-i sirguè cu istovul banilor. Din prostime, pre cine-l ştiè că are câte ceva, îi şi găsiè pricină şi-l închide şi-i lua trei, patru sute de lei, şi mai mult.

Doamna lui era foarte milostivă. Multe biserici şi mănăstiri stricate au acoperit şi le-au tocmit. Şi oameni scăpaţi îi miluiè, şi pe fete sărace le grijiè şi le mărita.

Mihai-vodă de la o vreme începus-a îndrăzni, şi multă vărsare de singe făcè în oamenii cei vinovaţi, cum s-ar dzice furii, tălharii. Nu avè nici o trecere sau milă de iertare, oricât de mică de i-ar hi fost greşala. Pusese 4 furci mari de le bătusă înaintea porţii, unde-i acmu fântâna, de sta acolo aşădzate. Şi mai în toate dzilele spândzura tălharii de picioare sau de susiori, cu capetele în gios, cu pielea goală. Şi punè pe calт de-i bătè cu puha, cât nu putè merge boierii la curte de ţipetele lor. Şi pre o parte făcè şi bine, că să sterpisă tălhăritul. Iar mulţi pieriè şi drepţi, că avè un armaş mare, grecŭ, Panaiut, ce-au fost cârşmar în Ţarigrad, lacom şi fără suflet. Şi pe gura aceluia mulţi pătimiè.

Tâmplatu-s-au atunce, grecii carii era a lui Mihai-vodă capichihai şi alţii ce slujiè la dânsul de-au început a să sfădi ei înde ei. Şi s-au făcut 2 cete şi să pârâè totdeuna la Mihai-vodă, să-ş mânânce capetele. Într-o ceată era Costantin postelnicul şi cu frate-său Manolache, chiurci-başe împărătescu, şi cu alte rude a lor, iar într-altă ceată era Tudurache capichihaie şi cu

un doftor, ginere lui, şi cu Iusufache aga. Şi să pârâè o ceată pre alta la Poartă, cum au mâncat sute de pungi de bani din ţară. Că Mihai-vodă tăiesă şi acest obiceiu, de nu mai trimitè boieri la Poartă pentru nevoile ţărâi, să vadză ce să cheltuieşte acolo, că credè numai pre greci. Şi acmu nu numai la Poartă nu mergè boierii, ce şi la visterie nu mai intra, să ştie când ies nevoile ţărâi, să orânduiască ei. Ce când vrè să scoaţă ceva, cu grecii sfătuiè şi porniè în ţară boierenaşii lui, cu tainä, ştii ca cum ar purcede un ceambul tătărescu în pradă, noaptea cu tainä, în toate părţile. Şi boierii cei de ţară nu ştiè nemică.

Deci poate-fi fiind voia lui Dumnedzeu să greşască, au lepădat pre ceata grecilor cea de frunte şi i-au gonit de la dânsul, de s-au dus la Ţarigrad, şi au priimit lângă sine pre cei blăstămaţi, de să sfătuiè cu dânşii. Şi aşè, priimind pre aceie, încă şi numele său cel bun de uşă deschisă ce-l avè cătră toţi, de intra şi copii, l-au stricat acei greci blăstămaţi, alăturându-să pre lângă dânsul, şădzând tot cu dânşii de să sfătuiè, şi pre nime nu lăsa să intre în casă, să-ş plângă jalobele.

Atunce, la acè vreme, fugisă şi câţva boieri din Ţara Muntenească aice, jăluind de Neculai-vodă, şi să ruga să scrie la Poartă, să pârască pe Neculai-vodă şi să fie el domnu Ţărâi Munteneşti.

Tot atunce, pre acea vreme, găsitu-s-au şi un copil de creştin muncit de bezzaconicii jidovi în chipul muncilor domnului Is. Hs. Şi au prinsu pre câţiva jidovi de-au pus la închisoare. Şi nu i-au giudecat, ca pe nişte jidovi, mai degrabă, să facă ce le va face, ce i-au ţinut la închisoare, gândind doar a lua de la dânşi bani mulţi. Şi încă au scris şi la Poartă, ca s-îmbunedze pre viziriul, să apuce şi pre jidovii de la Ţarigrad, să ièi şi Poarta o sumă de bani.

Deci, cum au oblicit solul lui antihrist Pazarghideanul, jidovul cel mare de la Ţarigrad, au şi început a cheltui bani şi a amesteca pe Mihai-vodă. Şi au trimis pe un agă a veziriului şi au slobodzit pe jidovii carii era aice. Şi au scris să le dè pace.

Aşijdere şi Neculai-vodă, după ce-au oblicit c-au pribegit muntenii aice şi-l amestecă, s-au mâniet şi au stricat logodna ce făcusă cu feciorul lui şi cu fata lui Mihai-vodă, şi au stricat şi prieteşugul. Ş-au vărsat multe pungi la Poartă, şi au amestecat mai tare el pre Mihai-vodă. Şi au isprăvit de-au trimis veziriul un capegi-baş să ièi pre boierii pribegi, să-i ducă în Ţara Muntenească.

Iară boierii munteni nu era în Ieşi, că-i trimisesă Mihai-vodă în Hangu, în munţi, la straja ungurească, cu socoteală ca aceasta, că să va mântui de cătră veziriul, că nu sunt în ţara lui. Deci viindu-i doao, trei porunci aspre, numai să-i dè, s-au căit căci i-au triimis acolo la margine, temându-să că nu-i va putè prinde, să-i dè în mâna copegi-başii. Şi au trimis pre Costantin Ruset ca să-i amăgească cu îmblândzire, cum c-au venit de la Poartă răspunsu să-i împace Mihai-vodă cu Neculai-vodă. Iar în urma lui Costantin Rusetŭ vornicul au răpedzit 100 de seimeni călări noaptea din Iaşi ca să-i prindză, să-i dè de grumadzi lui capegi-başe, răpedzind şi la Câmpul Lungu să caute să prindză poticile, să nu scape nici unul. Ce muntenii, având iscoade, au prinsu de veste mai nainte şi au trecut în Ţara Ungurească. Şi s-au întorsu oamenii lui Mihai-vodă înapoi, fără de nici o ispravă. Şi n-au avut pre cine da pre mâna capegi-başei.

Deci, întorcându-să capegi-başe la Poartă, au mersu pre la Neculai-vodă. Şi l-au umplut Neculai-vodă de bani. Şi mergând la Poartă, au pârât prè tare la veziriul pre Mihai-vodă, că nu bagă samă fermanul şi n-au vrut să de pe boierii munteni.

Aceste audzind veziriul, tare s-au mâniet pe Mihai-vodă. Deci Neculai-vodă şi cu Costantin postelnicul şi cu frate-său Manolache chiurci-başa, ce avè cinste la veziriul, şi cu Pazarghidian jidovul s-au făcut tot una şi au cheltuit şi au mazilit pre Mihai-vodă. Şi au pus domnu pe nepotul lui Neculai-vodă, anume Grigorie Ghica terdzimanul, iar terdziman au rămas frateli lui Grigorie-vodă. Aşè l-au adus pre Mihai-vodă păcatele, de s-au lepădat de slugile cele puternice şi s-au potrivit minciunilor celor blăstămaţi.

Deci îmbrăcând căftan de la Poartă, Grigorie-vodă au trimis pre un capegi-baş cu mazilia aice în Iaşi, împreună cu Enache aga, fecior lui Costantin postelnicul. Şi cetindu-i ferman de mazilie Duminecă în 26 dzile a lui septemvri, pus-au căimăcani pe Costantin Costache vel-spatar şi pre Sandul Sturdze vel-ban. Şi l-au grijit bine, ca pe un domnu, cu tot ce i-au trebuit, şi a patra dzi, gioi septemvri 30, au ieşit Mihai-vodă din scaon din Iaşi, can pe o bură de ploaie, petrecându-l toţi cu mare cinste.

Vrut-au atunce o samă de mazili să-i facă gâlceavă, să lege ştubeie deşerte, să le spândzure pre lângă drum, pre unde a trece Mihai-vodă, pentru căci le-au rămas de la dânsul obiceiu de desetină de stângerea caselor. Numai căimăcamii n-au lăsat să-i facă acè ocară, scriind Grigorie-vodă de la Ţarigrad. Aşijdere şi postelnicul învăţasă pre Enache aga, să nu ştie că face cineva vrun supăr lui Mihai-vodă. Măcar că el le-u făcut lor ruşine, când au purcesu din Iaşi, dar ei nu trebuie să-i facă lui, că le-au fost stăpân.

Tâmplatu-s-au atunce la mazilie de-au fost can de grabă şi au rămas boierii plini de datorii, că dedesă bani împrumut şi nu apucasă să-i ièi. Că-i punè pre boieri zlotaşi şi-i făcè de istoviè înainte cu bani turceşti. Lua noi şi da vechi. Şi au rămas mazilii stânşi.

Aşijdere şi turcii balgii încă împrumutasă pre Mihai-vodă cu bani noi, să ièi vechi. Şi cu ceară, cu miere, pentru dobânda lăcomiei, de da mulţi bani. Şi la mazilie au rămas şi neguţitorii balgii stânşi. Şi au domnit ţara în rândul al treile 11 ani fără trei luni.

Deci pornindu-să Grigorie-vodă de la Ţarigrad, ieşitu-i-au toată boierimea înainte la Gălaţi. Iară Grigorie-vodă, după ce-au agiunsu la Brăila, n-au venit pre uscat, ca alţi domni, ce de la Brăila au şădzut în 2 şeici şi au venit tot pre apă, cu multă pofală, dzicând din trimbiţă şi din naiuri şi dând şi din puşci, până ce-au agiunsu la Gălaţi, de s-au împreunat toţi boierii ţărâi acolo cu dânsulŭ, după obiceiu. Şi de la Gălaţi au purcesŭ

cu toată boierimea păn-aproape de Iaşi. Aşijdere şi din Iaşi ieşitu-i-au înainte căimăcanii cu slujitorimea şi cu orăşeni şi l-au băgat cu mare cinste în Sfetii Nicolaie, timpinându-l şi arhierei cu tot clirosul bisericii. Şi l-au încununat spre domnie părintele Gheorghie mitropolitul. Şi de acolo ieşind, au intrat în curţile domneşti.

CAP. XXII

DOMNIA LUI GRIGORIE-VODĂ, NEPOT DE FIIU LUI GRIGORAŞCO-VODĂ, DOMNUL MUNTENESCU, STRĂNEPOT GHICĂI-VODĂ CE-AU FOST LA NOI, VĂLEAT 7234

După ce-au venit Grigorie Ghica-vodă în Iaşi, a treia dzi, pre obiceiu, au boierit boierii. Pus-au pre Gavriil Miclescul vel-logofăt, pre Darie Donici vel-vornic de Ţara de Gios, pre Costantin Ruset vel-vornic de Ţara de Sus, pre Costantin Costache hatman, pre Costantin, fratele lui Manolache chiurci-baş, vel-postelnic, pre Sandul Sturdze vel-spătar, pre Iordache Ca[n]tacuzino vel-ban, pe Toader Paladi vel-visternic, pre Iordache Costache, sin Lupului, vel-stolnic, pre Andronache Vlasto, cumnată-său, vel-comis. Aceşte era boierii lui Grigorie-vodă, mai toţi rudele lui Mihai-vodă, carii fusese şi la Mihai-vodă. Iar toate trebile era după Costantin postelnicul, şi după dânsul era Sandul Sturdze spatar, fiind moldovan şi oarece şi neamŭ lui Grigorie-vodă.

Deci alţi boieri, ce mai rămăsese de atâta vreme de aştepta pre Grigorie-vodă, ca să încapă şi ei, vădzând că i-au apucat iar ceielalţi boieri pre denainte şi acmu, căuta rău.

Atunce la banii steagului n-au mai scos altă dajde. Numai găsind obiceiu gata de la Mihai-vodă văcăritul, au scos atunce şi el văcărit, 10 potronici de cal şi 6 potronici de vită. Iar de primăvară au scos şferturi, pre putinţă, iar de toamnă hârtii, iar uşoare şi fără năpăşti. Şi au mai scădzut desetina boierilor, să dè de 10 un leu, şi au rădicat ţigănăritul şi morăritul şi

prisăcăritul şi cârcĭmăritul, care le scornisă Mihai-vodă. Aceste le-au iertat Grigorie-vodă întâiu.

Iară când au fost de toamnă, s-au hainit un boier, anume Dumitraşco Racoviţă hatman, fratele lui Mihai-vodă. Fiind mazil la ţară, au început a scrie cărţi la frate-său, la Mihai-vodă. Deci oblicind Grigorie-vodă, au trimis la dânsul să-l prindză, iar el simţind, au fugit la tătarî în Bugeag. Şi cu dânsul au fugit şi ginere-său, Iordache stolnicul.

Iară în scurtă vreme s-au burzuluit şi Adli-Gherii Calga, soltan de Bugeag, asupra lui Medli-Gherii hanul şi au încălecat cu tot Bugeagul. Iar pricina era aşè. Mai nainte vreme cu câţva ani fugisă un Bahti-Gherii, ce-i dzice poreclă Delii soltan. Acesta, fugind spre calmâşi, făcè multe amestecături pentru hănia Crâmului. Să agiungè cu şerimii din Crâm, făcè de scotè Poarta mai totdeuna pe han. Deci Poarta au ales pe acest han, anume Medli-Gherii, de omŭ rău, ca doar va putè supune pre şerimi şi pre mârzaci. Deci luând hănia, mulţi mârzaci şi şerimi au tăiet, păn' şi pre nişte nepoţi a lui de sor. Şi vădzând acest Calga soltan, n-au mai putut răbda a vedè atâţe capete pierind, precum ei n-au mai avut acest obiceiu să să piardă mârzacii. Ce au şi încălecat atunce toţi bugegenii cu zorba, şi au scris şi la Poartă, cerşind han pe un frate a lui, anume Caza-Cheri. Şi Poarta nu vrè, dzicând că tot aşè s-au învăţat de schimbă hanii şi nu le pot intra în voie.

Atunce s-au făcut mare spaimă în toate ţările împregiur. Şi s-au bejenit Ţara Moldovii, temându-să încă şi raieoa Tighinii şi a Hotinului şi Ţara Rumânească, şi-ncă şi preste Dunăre, şi Ţara Ungurească, şi Ţara Leşască de încălecarea acelui soltan cu tot Bugeagul. Că nu ştiè alte ţări şi olate adevărul, ce vor să facă, măcar că dzicè ei că nu le trebuie Adli-Gherie hanul, că le strică obiceiele, de le taie mârzacii şi şerimii ca un casap, şi scriè la Poartă să le dè pre Caza-Cheri să le fie han. Dar tot nu putè oamenii crede, aşè este, au altă ceva or să facă. Şi multu au umblat prin Bugeagu, după ce-au încălecat. Apoi au trecut Nistrul şi s-au dus în

câmpi, aproape de Ceahrin, de şedè cu multe voroave şi spaime acestor ţări prinpregiur, ce scriu mai sus.

Atunce, cu câteva luni mai nainte, să tâmplasă de hotărâsă Grigorie-vodă locul ţărâi şi stricasă capegi-başe, de la Poartă, ce venisă cu ferman, câteva câşle tătărăşti, împreună cu oamenii lui Grigorie-vodă. Deci tătarâi, vădzându-să toţi la un loc, să foarte lăuda asupra lui Grigorie-vodă şi asupra ţărâi, dzicând că le-au arsu mulţime de robi şi de copii şi le-au stricat câteva geamii. Deci şi boierii ce era pribegi acolo, Dumitraşco Racoviţă hatman şi cu ginere-său, Iordache Costache stolnic, făcè şi ei multe amestecături la soltanul şi la mârzaci, cu vorbe rele şi îndemnături asupra lui Grigorie-vodă.

Grigorie-vodă înţelegând că să laudă soltanul şi mârzacii asupra lui, avè mare grijă şi Grigorie-vodă şi toată boierimea. Şi ţara încă să bejenisă. Şi era Grigorie-vodă în curţi în Iaşi, închişi cu slujitorii, în tot ceasul aşteptând gata să-l lovască. Şi trimite la soltanul oamenii săi, cu daruri totdeuna, ca să-l împace. Şi nu-l putè sătura nici cu un feliu de daruri. Era şi giupânesele boierilor pribegi aice, la popreală, în Iaşi, de Grigorie-vodă. Trimis-au soltanul un agă al său la domnie, să le lasă să margă la bărbaţii lor în Bugeag. Şi îndată le-au slobodzit, de s-au dus, cu tot ce-au avut, în Bugeagŭ, la boierii lor.

Iară pre urmă n-au cutedzat Grigorie-vodă ca să şadză în Ieşi, ce s-au dus la Botoşeni, de-au şădzut câteva dzile. Şi pre doamna-ş au trimis-o la Hotin, de-au şădzut păn' s-au împăcat lucrul.

Audzind Poarta împărăţiei de atâte amestecături acelui soltan, au orânduit un sarascheriu, cu câteva mii de oşti turceşti, şi pre Grigorie-vodă şi pre Neculai-vodă, domnul muntenescu, şi pre Colceag-beiu cu lipcanii şi cu spahiii de Hotin, să margă toţi în Bugeag, asupra acelui soltan şi a bugigenilor. Deci acel sarascher au venit cu oaste la Smil, aşteptând să să strângă şi alţii acolo. Neculai-vodă încă au venit păn' la Gălaţ, Colceag-bei încă de la Hotin au trecut pe Prut la Smil, iar Gligorie-vodă s-au pogorât de la Botoşeni pre la Cotnar şi au venit iar la Ieşi.

Şi au şădzut cu corturili şi cu toată oastea lui în câmpu la Balica vro 2 săptămâni în postul Crăciunului. Şi de la Balica au trecut codrul la Scânteie şi au mersu în gios pe Bârlad pân' la Roşieci. Şi de acolo au mărsu la Fălciiu şi au trecut Prutul şi au mers la Codrul Chigheciului, de-au şădzut acolo vro doao, trei săptămâni.

Deci saraschériul oştilor au scris la acel soltan să-ş plece capul, să margă la Poartă, că nu va avè nici o nevoie, iar pre hanul această dată împărăţia nu va să-l mazilească. Deci el, vădzând acel răspunsu de la saraschériul şi înţelegând că şi hanul vine cu oaste din Crâmŭ, şi alţi megieşi pre dincoace, ş-au plecat capul şi au purcesŭ la saraschériul la Smil, de s-au dus la Poartă, fără nici o grijă. Şi nu i-au făcut împărăţia nemică.

Iară Iusuf Mârza şi cu vro doi, trei mârzaci au pribegit în Ţara Leşască, de au trăit acolo câtăva vreme.

Iară hanul au stătut de-au iernat în Bugeag păn-în primăvară, cu multă cheltuială şi silă bugegenilor de crâmeni. Atunce au scos mai marii Bugeagului şi ei văcărit, de-au dat mulţi bani hanului, mai sus văcăritul de cumu-i la noi. Iar Gligorie-vodă, după ce-au aşădzat pace între dânşii, au venit de la codru întinsu la Ieşi. Şi cât au şădzut în codru, fân, grăunţă tot de la tătarî au mâncat toată oastea. Şi la purcesŭ au pus de-au făcut şi o movilă mare în codru, ca să rămâie de pomenire.

Atunce şi Grigorie-vodă, după ce-au vinit la Ieşi din oaste, trimis-au ardzu de jalobă la împărăţie pentru stricăciunea ce-au făcut tătarâi ţărâi şi pentru boierii pribegi, ce sunt rudă lui Mihai-vodă, cum au făcut atâte amestecături la tătarî, fiindu şi cu îndemnarea lui Mihai-vodă, de s-au făcut aceste. Deci Poarta au bănuit tare lui Mihai-vodă şi au făcut ferman la hanul pentru acei boieri pribegi, să-i dè pre mâna lui Grigorie-vodă. Şi toată paguba ţărâi şi cheltuiala ce-ar hi făcut Grigorie-vodă cu oastea să i-o plinească de la tătarî.

Atunce au trimis Grigorie-vodă la hanul pre Darie Donici vel-vornic şi pre Sandul Sturdza vel-visternic cu fermanul Porţii şi cu izvod de pagube. Deci pre boierii pribegi nu i-au dat, că

Iordache au fugit în Crâm la un soltan, feciorul hanului, iară Dumitraşco hatman au fugit teptil preste Dunăre, trăgându-să la Ţarigrad, la frate-său, la Mihai-vodă. Ce frate-său nu vrè să-l priimască, temându-să de la Poartă să nu oblicească că-i la dânsul. Ce umbla mistuindu-să prin Dobrogea din locŭ în loc. Iar pagubele de la tătarî i-au plinit toate. 700 pungi bani gata i-au adus în Iaşi cu nişte cămări cu cai. Care lucru era de mirat, unde au isprăvit Grigorie-vodă de-au întorsu tătarâi pagubele moldovenilor, că avè mare trecere la Poartă. Însă aceşti bani nu i-au luat toţ Grigorie-vodă, ce giumătate i-au dat hanului, şi o samă au dat şi oamenilor celor cu pagubele.

După aceasta, mergându Costantin postelnicul la Poartă, au oblicit şi pe Dumitraşco hatman că-i în Dobrogea, la unu sat, teptil. Şi fiind aproape de calea lui Costantin postelnicul, au umblat cum au putut şi l-au prinsu. Şi făcând ştire lui Grigorie-vodă, au şi trimis de l-au ferecat în obedzi şi l-au adus în Iaşi. Şi l-au pus la grè închisoare câteva luni, păn-au dat câţva bani, şi apoi iertându-l, l-au slobodzit. Şi ducându-să la satul lui, la Fereşti, au mai trăit trei, patru dzile şi au murit.

Iară în al treile an a domniei lui Grigorie-vodă s-au făcut de cătră toate părţile bună pace. Şi s-au apucat de-au acoperit mănăstirea Balica cu oale şi au tencuit-o pre dinafară şi au făcutu-i şi tindă, şi au zugrăvit-o peste tot pri dinlontru, şi zid împregiur, şi clopotniţă, şi curţi de piatră. Şi au îndzăstrat-o cu toate, cu veşminte, cu odoară şi cu bucate, şi cu robi şi moşii şi vii, ca pre o mănăstire deplin. Aşijdere au mai făcut curţi scumpe şi hălăşteu cu iaz la Frumoasa, să fie de primblare domnilor.

Făcut-au şi turnu mare pe poartă, în curtea domnească, şi ceasornic mare, aşijdere şi 2 cişmele, fântâni aduse pre oale, cu multă cheltuială, una denaintea porţii curţii domneşti şi una denaintea feredeului. Aşijdere şi feredeul l-au mai tocmit. Mai tocmit-au şi câteva casă în curţile domneşti şi odăile simenilor şi la grajduri. Ce era stricat, tot au tocmit. Făcut-au casă frumoasă şi-n Galata. Şi au tocmit chiliile la Bârnova. Aşijdere şi la Bărboiu au făcut turnu şi au coperit-o. Şi alte multe sfinte biserici au dires şi au tocmit.

Iară când au fost în al patrule an a domniei lui, în anul 7238 murit-au şi Neculai-vodă, domnul muntenescu, unchiul lui Grigorie-vodă. Şi l-au îngropat în mănăstirea cei de dânsu zidită la Văcăreşti. Iar în locul lui au rădicat muntenii pe fiiul său Costantin-vodă. Şi i-au rămas lui Neculai-vodă 3 ficiori, cari mai pe urmă au ieşit domni, Costantin şi Ion, precum le scriu înainte istoriile. Iar unul, Alecsandru, vremea înainte va arăta[1].

Iară în scurtă vreme făcutu-s-au mare zorba în Ţarigrad, rădicându-să inicerii asupra lui sultan Ahmet. Şi l-au scos de la împărăţie şi au pus pre un nepot a lui, anume sultan Mahmut. Şi-ntr-acea zorba multe capete au pierit şi mulţi veziri s-au mazilit. Şi să can potoliè zorbaoa şi iar să scorniè. Atunce mazilind pre veziriul, găsit-au multă avere la dânsu, iar mai mult au găsit la chihaieoa lui. C-au aflat mai bine de 40.000 pungi bani, fără drugi de aur sleiţi şi alte odoară. Că atunce dedesă voie de bè mai toţ turcii vin. Pentru acee s-au făcut zorba, de-au schimbat împăraţii.

Atunce şi Mihai-vodă aflând vreme, au mazilit pe Costantin-vodă din Ţara Muntenească, de n-au plinit încă bine luna cu domnia după moartea tătâne-său.

Atunce au mazilit şi pe Adli-Gherii, hanul tătăresc, şi au pus pre Caza-Cheri, carii şi-l poftisă ei mai nainte. Şi au ieşit şi Medli-Gherii soltan, care fusesă cu zorbaoa.

Atunce zorbalele au găsit pe un casap sirbu, anume Buţucachii, prieten al lor, şi ducându-l la veziriul cel nou, l-au făcut, fără voia lui, de l-au îmbrăcat în căftan, să fie domnu în Moldova. Ce îmbrăcându-l, nu i-au dat ferman să-l trimiţă aice mai în grabă.

De aceasta oblicind Grigorie-vodă, spus-au tuturor boierilor. Şi s-au sculat toţi boierii de au scris la Poartă cum nu le trebuie acela domnu, şi s-au gătit să fugă. Şi fiind aice şi un turcu mare, ce venisă cu căftan, şi au mărsu toţi boierii la acel turcu de i s-au rugat. Şi spuind turcul la Ţarigrad cumu-i pofta boierilor, mânietu-s-au împăratul şi veziriul. Şi pre mulţi de

[1] Ultimele două fraze sunt adăugate de Neculce.

acei cu zorbaoa au tăiet, de i-au mai împuţinat. Şi au tăiet atunce şi pre acel domnişor Buţucachii-vodă, nepurces încă din Ţarigrad. Şi de iznoavă au trimis altu căftan de domnie lui Grigorie-vodă.

Tot atunce au mărsu mârzacii câţva la Ţarigrad de au pârât pe hanul cel mazil pentru câte răutăţi le-au făcut. Şi au jăluit şi pre Grigorie-vodă de bani ce le-au luat şi de alte multe strâmbătăţi ce-au avut. Deci Poarta au orânduit aceasta la paşa de Tighine, trecând Caza-Cheri han pre acolo, să ièi sama şi să-i aşedze. Atunce au venit şi Iusuf Mârza din pribegie de la leşi. Şi viind prin Iaşi, l-au dăruit Grigorie-vodă foarte bine, ca să-l facă prieten pre un câine. Şi mergând la hanul, l-au priimit bine şi-ncă l-au şi dăruit.

Iar înaintea aceştii zarve făcutu-ş-au pace şi Iordache stolnicul de cătră Grigorie-vodă. Şi viind din Crâm, l-au priimit vodă şi l-au iertat de toate greşelele lui. Şi-ncă i-au făcut şi un rând de haine şi i-au dat şi din bucate. Şi iar îl luasă în dragoste, socotind că-ş va părăsi năravul şi a fi cu bine domniei şi cu priinţă. L-au trimis la Tighine pentru acei mârzaci ce pârâsă pre Grigorie-vodă la Poartă, ca să stè la soltanul şi la mârzaci să aşedze acest lucru, ştiindu-l că să ştie cu dânşii.

Iară după ce-au agiunsu la Tighine, n-au căutat pre slujba lui Grigorie-vodă şi s-au apucat iar de alte amestecături să facă, mai mare decât cele dintâiu. Şi la Grigorie-vodă scriè într-un chipu, iar cătră alţi boieri de aice din ţară scriè într-altu chip, cum că este gata domnia lui Costantin Duca-vodă dată de la Poartă, protivindu-să şi el minciunilor tătarâlor. Iar acei era anume Costantin Costache hatman, văr primare cu Iordache stolnicul, cu frate-său Gavriil păharnic şi Ioan Păladi vel-vornic şi cu fiiu-său Toader vel-ban şi Toader Costache stolnicul şi cu Iordache Ca[n]tacuzino spatariul şi alţii mulţi. S-au făcut toţi la un cuvânt, pre scrisorile lui Iordache, fecior Lupului, şi să sfătuisă că să fugă la soltanul, să stè pricină Ducăi-vodă, să nu fie, şi să-ş rădice pre unul dintre dânşii domnu. Şi aşè au umblat cu acest sfat câtăva vreme, nici să ducè, nici spunè lui Grigorie-

vodă, ce sta în cumpene şi să mira ce or face: fugi-or, au spune-or lui Grigorie-vodă. Unii dintre dânşii dzicè să fugă, alţii dzicè să spuie lui vodă, păn-au oblicit Grigorie-vodă ce vor să facă ei, cum giuruiè hanului ţara din Prut încolo, să fie loc tătărăscu, numai să le isprăvască acest lucru pre voie, să-ş rădice domnu dintre dânşii pre cine or socoti ei.

Deci au şi prinsu pre acei boieri ce era în Iaşi şi i-au închis. Şi au răpedzit şi la cei de la ţară, de i-au prinsu, şi ferecându-i i-au adus şi i-au pus la închisoare, pe unul într-un loc, pre altul într-alt loc.

Iară pre Iordache stolnicul, feciorul Lupului, nici l-au mai adus la Grigorie-vodă să-l giudece, şi cum l-au adus în Iaşi, l-au şi dus înaintea porţii, la cişme, şi au poroncit de i-au tăiet capul. Iar pre ceielalţi i-au mai ţinut oarece închişi şi i-au iertat, puind pre unii la giurământu, pe alţii şi fără giurământ.

Atunce au pus pre Costantin Ruset vornic de Ţara de Gios, iar pre mine, Ioan Niculce biv-hatman, m-au pus vornic de Ţara de Sus şi pe Sandul Sturdze hatman şi pe Costache Razul spatar mare şi pe Andreeş Ruset visternic mare. Şi aşe s-au potolit acele calabalicuri. Fugit-au atunce Gavriil păharnic la Bugeag, şi multe vorbe rele au grăit cătră sultanul şi cătră hanul pentru Grigorie-vodă. Iar pre urmă l-au dat lui Grigorie-vodă de grumadzi. Ce Grigorie-vodă nu i-au făcut nici un rău[1] şi l-au iertat, nici s-au uitat la ocărâle ce-i făcusă şi la ponturile ce-i scrisesă Gavriil.

Uitaţi-vă acmu, fraţilor, câtă ocară au avut Grigorie-vodă de la aceşti boieri atunce! Iar el i-au iertat, şi fără zăbavă, încă pe unii i-au şi boierit, de-au fost la cinstea dintâi. Un domnu strein, şi câtă milă au arătat! Iară după acee au trimis pre alţi boieri de-au stătut la giudecată cu tătarâi la Tighine. Şi multă cheltuial-au făcut păn' s-au aşădzat, mai îndoit de cât luasă el de la tătarî. Şi au luat şi o bucată de locŭ de a Moldovii, din hotarul cel vechiu, cale de un ceas.

[1] Ultimele trei cuvinte, absente în ms. 253, sunt adăugate din ms. 53.

Pre atunce, cu acele schimbări multe a vezirilor şi cu calabalicul tătarâlor şi cu amestecăturile acelor boieri, cădzusă ţara şi Grigorie-vodă la o mare datorie.

Tâmplatu-s-au într-aceşti doi ani, la văleat 7239 şi 7240, de-au fost şi timpurile proaste, de nu s-au făcut pâine din Iaşi în sus, şi era şi foamete, dar nu prè mare. Agiunsese mierţa de mălai, în sus pe suptu munte, la 4 lei. Dar Grigorie-vodă, având mălaiu mult la Fălciiu şi la Chişănău, strânsu din uşor, da acelor oameni de la ţinuturile den sus câte 6 potronici mierţa şi-i aştepta de bani până toamna. Şi încă au căutat câteva cară cu chirie, de-au încărcat pâine şi au trimis-o pre la târgurile den sus, la Roman, la Neamţu, la Botoşeni, la Soceavă şi la Cernăuţi, de o da oamenilor fără bani. Numai chiria îş plătiè, ce şi acee cu păsuială, dând întâi domnia chirigiilor, apoi, cu vremea, scotè de la acei oameni.

Iară tot întru acestaş an 7240 arătat-au Dumnedzeu greu bănat asupra creştinilor, pentru multe păcateli şi fărădelegile noastre. Fără lipsă de pâine ce era, au mâncat şi lupii oameni pre suptu munte, la ţinutul Neamţului şi la Soceavă. Ce curund ş-au întorsu sfinţia sa mânia şi ne-au trimis iar linişte de cătră acele hieri sălbateci. Dar să spăriesă oamenii.

Costantin-vodă, fecior lui Neculai-vodă, după ce l-au mazilit turcii şi l-au dus în Ţarigrad, n-au plinit anul mazil şi iar au ieşitŭ domnu în Ţara Muntenească la văleat 7240. Că atunce tot era Poarta neaşădzată, şi s-au tâmplat de-u cădzut un vezir, de-i dzicè Topalŭ-paşa, prieten lui Costantin-vodă şi duşman lui Mihai-vodă. Deci cum au cădzut acel Topalu-paşa vezir, au şi pârât boierii munteni pre Mihai-vodă la acela, ştiind că i-i neprieten, pentru multe superi ce le face Mihai-vodă şi le strică obiceiurile, ca şi când au fost în Moldova, şi le iè mare sume de bani. Deci veziriul l-au şi mazilit, şi trimisesă să-i taie şi capul. Numai nişte prieteni a lui Mihai-vodă au agiunsu de-au dat ştire împărăţiei, şi aşè au scăpat. Şi l-au adus în Ţarigrad viu şi l-au închis. Dar pre acel prieten grec, anume Venitura, ce-au dat ştire împărăţiei pentru Mihai-vodă, oblicindu-l

veziriul, i-au tăiet capul. Şi tot n-ar hi scăpat şi Mihai-vodă, că trimisese veziriul de venisă câţiva boieri din Ţara Muntenească de-l pârâè. Numai norocirea lui atâta au fost, că s-au tâmplat de s-au mazilit şi veziriul. Dar numai 4 dzile de-ar hi mai trăit veziriul, era baraiamul, şi atunce ar hi pierit şi el. Numai vrând Dumnedzeu, au ieşit de la închisoare deodată.

Costantin-vodă, domnul muntenesc, viind în Bucureşti, s-au aşădzat cu bună pace de cătră toţi boierii şi le-au dat toate în mâna lor să chivernisască. Şi trăiè tot cu linişte, nu ca la tată-său, Neculai-vodă, ce într-alt chip, foarte cu bună îmblândzire de cătră domnie.

Scris-au Costantin-vodă la vără-său Gligorie-vodă, domnul Moldovii, ca să-i caute o fată di boieriu din Moldova, să-l logodească, ca să-i hie doamnă. Deci Grigorie-vodă cu mare bucurie au priimit şi cercând au aflat o cucoană, fată fecioară a lui Costantin Ruset vel-vornic, foarte frumoasă şi înţeleaptă, anume Caterina, şi de bun neamŭ şi lăudat. Şi au făcut logodnă şi au trimis-o mai pre urmă cu părinţii săi şi cu alţi boieri, rudenii a ei, tocma la Bucureşti. Şi au făcut mare şi frumoasă nuntă domnească. La anul 7241 noievrie 12 au fost nunta. După aceasta au scris Costantin-vodă cu mare mulţămită la Grigorie-vodă de slujba ce i-au făcut.

Mihai-vodă, schimbându-să veziriul, şedè cu pace la Ţarigrad şi oarecumŭ şi can cu nădejde de laudă asupra muntenilor, făcând şi un ardzu viclean, dzicând că-i de la nişte boieri munteni. Deci veziriul au trimis să vie boierii, să stè faţă cu dânsul. Iar ei audzind, au şi fugit, unii în Ţara Ungurească, alţii în Moldova, vădzând că-i cheamă la Poartă. Şi au datu ştire la Ţarigrad cum toată ţara s-au încărcat, audzind de Mihai-vodă că iară îi să vie domnu. Iar împărăţia audzind, s-au mâniet şi au făcut pre Mihai-vodă surgun la Miidili, precum va arăta mai nainte vremea. Şi au cheltuit atunce Costantin-vodă la Poartă 1000 pungi, ca să omoare pe Mihai-vodă. Şi turci[i] bani au luat şi nu l-au omorât[1].

[1] Ultimele două fraze sunt scrise de Neculce.

Tot întru acestu an îndemnatu-s-au Grigorie-vodă anume că merge la primblare la Prigoreni, la vornicul Ioan Niculce, şi la Ruginoasa, la hatmanul Sturdze. Iară de la Prigoreni au trecut la Roman, de la Roman la mănăstirea Neamţul. Şi au scos icoana den mănăstire ş-au ţinut-o sângurŭ Grigorie-vodă cu mâna lui. Şi s-au închinat foarte frumos, cât să mera şi [Grigorie]-vodă şi turcii care era cu Gligorie-vodă. Şi călugării de la mănăstire dzâce că nu s-au închinat acè sfântă icoană ca atunce niciodată, aşè frumos ca atunce. Şi de acolo, la Baie şi la Săcul, apoi la Slatina şi la Dragomirna şi la Soceavă. Şi au umblat prin cetatea Socevii de-au vădzut-o. Apoi la Pobrata şi apoi la Păşcani şi la Ruginoasa, apoi s-au pogorât în Iaşi. Aşè într-o săptămână au umblat de-au vădzut toate mănăstirile şi locurile şi satele boiereşti, ca să ştie cine cum să ţine. Măcar că cei proşti şi neagiunşi de minte huliè, dar acea primblare era de mare laudă şi folos. Că poate-fi de-ar fi mai zăbovit cevaş într-acest an cu domnia, ar fi arătat milă cu mănăstirile şi cu casele boiereşti. Că au strânsu cu cărţi pre toţi igumenii de pre la mănăstiri la Boboteadză, de le-au făcut căutare de câte moşii au şi cine le stăpânescu moşiile. Şi au dat poroncă să nu-i ştie că le sunt moşiile închinate pe la boieri, ce să şi le stăpânească ei. Şi au datŭ acel izvod la vel-logofăt, să le poarte de grijă. Şi li să adeveriè că le va pune la o cale şi pre mănăstiri şi pre satele lor.

Până acmu, în al şesele an a domniei lui Grigorie-vodă, în Ţara Moscului este pace, şi ţine samoderjavia împărăţiei o nepoată de frate a lui Petru Alexiovici împărat, anume Anna, fiica lui Ioan împărat.

Despre leşi, iarăşi pace. Silie Avgust craiu, până era viu, vădzându-se bătrân, ca să-i coroneascâ leşii feciorulŭ, să fie craiu în locul lui. Ce leşii n-au priimit, măcarŭ că multe giuruinţă le adeveriè craiul leşilor, dar ţara n-au vrut. Murit-au şi câţiva domni leşeşti într-aceşti 6 ani a domniei lui Grigorie-vodă, tot capetele cele vestite şi tuspatru hatmanii leşeşti. Deci craiul încă, dacă au vădzut că nu priimescu leşii să-i coroneascâ

feciorul în locul lui, nici el n-au vrut să puie hatmani. Şi sede şi acmu oastea leşască fără hatmani, numai un rementariu, de poartă de grijă oştilor, anume Ponitovschii. Iar în cursul anilor 7241, în luna lui decheămîvrie în 23 de dzile, murit-au şi acest craiu leşesc, anume Avgust, în târgu în Varşavă. Ce s-a mai face, va arăta vremea viitoare.

Trecut-au şi un sol mare leşescu la Poartă, dar nu prin Ieşi, ce de la Hotin au mersu dreptu pre Prutŭ. Şi i-au trimis Grigorie-vodă conac şi boieri întru întimpinare-i la Ţoţora, dzicând acel sol că merge pentru întemeietul păcii la Poartă, fiind împărăţie noao. Şi numai preste iarnă au zăbovit, iar de primăvară iar s-au întorsu înapoi şi iar pre Prut au mersu. Şi i-au trimis Grigorie-vodă conac cu Sandul Sturdze hatmanul. Numai acmu craiul murisă, când s-au întorsu solul.

Despre persi, împărăţia Ţarigradului tot încă au oaste, pentru acele târguri ce le luasă mai nainte, când să bătè persii cu Merifeiz. Acmu Persul de Merifeiz s-au mântuit, cu moscalii s-au împăcat, iar cu turcii încă tot nu s-au aşădzat. Ce toate ce s-or mai lucra de acmu înainte vremea viitoare va arăta.

Totŭ întru acestaş an era mulţi oameni den Ţara Rumânească şi din Moldova strânşi la Milcov. Şi cându era nevoi dincoace, ei fugiè dincolo la munteni, iar când era nevoi dincolo la munteni, ei trecè dincoace. Tot aşè umbla, cu vicleşug. Iar Grigorie-vodă au trimis pre Enache aga, feciorul lui Costantin hatman, lazŭ de feliul lui, cu mulţi slujitori, fâcând veste că merge în gios la vădrărit. Şi aşè într-o dzi, fără veste i-au lovit şi i-au prinsu pre toţi. Şi rădicându-i de acolo, i-au adus în Iaşi, de i-au aşădzat, ca la vreo 2.000 oameni. Deci fiind atunce de cu toamnă frig, mulţi copii şi oameni bolnavi au murit pe drum de foame şi de frig. Şi după ce i-au adus în Iaşi, mulţi fugiè. Şi trimitè Grigorie-vodă de-i prindè şi-i da pre uliţă, ca să-i sparie să nu fugă, având gându ca să facă Iaşii mare, precum au dzis că sunt Bucureştii în Ţara Muntenească. Şi multu greu au tras bejenarii preste iarnă, că cădzusă o iarnă prè mare şi gre. De la 6 dzile a lui deche[m]vri[e] s-au început şi au ţinut păn' la

20 de dzile a lui martu, tot cu omăt, iar şi pănă-n Sfetâi Gheorghie tot frig au fost. Şi sfârşisă oamenii nătreţele, de agiunsese stogul de fân 10 sau 12 lei, şi încă nu să găsiè. Perit-au multe vite a lăcuitorilor, iar aşeşŭ a bejenarilor au pierit mai detot, fiind nişte oameni neaşădzaţi.

Iară când au fost în luna lui april în 13 dzile, în anul 7241, au şi sosit veste de la terdzimanul la frate-său, la Grigorie-vodă, precum împărăţia au îmbrăcat pre căpichihăile lui cu căftane, ca să să mute cu domnia în Ţara Rumânească, şi Costantin-vodă, domnul muntenescu, să vie cu domnia aice în Moldova. Şi cum i-au nemerit acea veste, au şi răpedzit pre Enache aga în Ţara Muntenească, ca să apuce scaonul şi banii hârtiilor, înţelegând că au fost scos acolo hârtii pre ţară. Tot pentru lăcomie n-au mai aşteptat ca să-i vie turcu agă de la Poartă, cum au aşteptat vără-său Costantin-vodă. Şi rămăşiţile de aice au început a strânge tare, iar bejenarilor le-au dat voie să să ducă iar la urmă, la Focşani. Deci bieţii oameni, săracii, cum au audzit acea voie, cum au şi purces carii cum au putut, unii numai cu croşna şi cu copiii în braţă, ca vai de ei. Bogat blăstăm şi lacrămi vărsa asupra acelui Enache aga, ce le făcusă acea strămutare, şi asupra celor ce-ar fi dat, acel sfat! Şi cât au agiunsu la margine, nemică n-au zăbovit, ce-au şi trecut în Ţara Rumânească. Că Grigorie-[vodă][1] indeadins îi slobodzisă, ca să treacă în ţara lui, vădzând că să duce şi el acolo domnu. Şi au pus căimăcami în Ieşi, anume pre Costantin Costache vel-logofăt şi pre Costantin Ruset vel-vornic, socrul lui Costantin-vodă. Şi încă turcul de la Poartă tot nu venisă, nici la Grigorie-vodă, nici la Costantin-vodă. Lucru de mirat pentru Grigorie-vodă, omŭ grabnic la socoteala lui, a-ş scorni singur în ţară că nu-i domnu. Nu să temè că-ş va aduce vro primejdie capului său şi ţărâi, fiind el împizmuluit şi cu tătarâi. Ce aceste aduce cè grabă şi mândreţe!

Iară după ce-au trecut 7 dzile, la săptămâna sosit-au şi capegilar-chihaies a împăratului de la Ţarigrad, cu căftan, la

[1] Adăugat de mine.

Grigorie-vodă, să margă să fie domnu în Ţara Rumânească, şi Costantin-vodă, domnul muntenescu, să vie aice în Moldova. Deci Grigorie-vodă i-au ieşit înainte cu alaiu şi cu toţi boierii la Valea Adâncă. Şi împreunându-să acolo, au venit pănă la Iaşi, şi au cetit fermanul în Divan şi i-au pus căftanul în spate. Insă boierii n-au mersu să-i sărute mâna, nefiind domnu aice, ce numai către turcu s-au închinat, după ce i-au cetit fermanul. Şi ieşind Grigorie-vodă den Divan, au intrat în casele dinlontru depreună cu capegi-başe, turcul. Şi acolo s-au împreonat şi boierii cei mare cu turcul, mulţămind împărăţiei.

Iară a treia dzi au pornit pre capegi-başe, turcul, şi cu tot agărlâcul ce-au fost mai greu pre Bârlad. Iar Grigorie-vodă, luni, în dzioa de Sfeti Gheorghi, s-au pornit din Iaşi pre la Târgul Frumos, pre Siret, cu de toate ce i-au trebuit la toate conacele, păn' la Focşani, şi au trecut în cee parte la gazdă. Aşijdere şi Costantin-vodă s-au rădicat din Bucureşti şi au trecut în ceasta parte la gazdă, tot într-o dzi luni, april 30 dzile.

Iară doamna Ruxandra, muma lui Grigorie-vodă, au mersu în gazdă osebi la o mănăstire a socru-său, a lui Grigoraşco Ghica-vodă bătrânul. Deci Costantin-vodă au mersu de s-au împreonat cu mătuşe-sa, cu doamna Ruxandra. Aşijdere şi Grigorie-vodă, ştiind de Costantin-vodă, au mersu şi el la gazda maică-sa, şi acolo s-au împreonat domnii amândoi. Apoi a doa dzi au mersu şi unul la altul, de-au vorovit ce le-au trebuit de toate. Apoi au făcut şi Divan, cineş în ţara lui. Apoi gioi, în dzua de Ispas, maiu în 3 dzile, au purcesu cineş către scaonu-ş. Domnit-au Grigorie-vodă Ţara Moldovii 6 ani şi 7 luni.

Era acestu domnu Grigorie-vodă la stat mic şi supţire, la faţă uscat. Numai era cu toane, atâta cât la unele să arăta prè harnic, bun şi vrednic, milostiv şi răbdătoriu. Şi în viiaţa lui era tot cu mese mari, cu cântări şi cu feliuri de feliuri de muzici în toate dzilele. Prè de avè vro treabă mare, să nu iasă la câmpu, ca să facă veselii cu naiuri şi cu cântece hagimeşti şi cu mulţi peilevani măscărici. Şi pre boieri totdeuna îi poftiè să fie cu dânsul la primblări. Şi dacă ieşiè la câmpu, era prè lascav şi darnicŭ.

Iară pre une locuri i să arăta lucrurile de blăstămăciune. Că să potriviè unor boieri, sfetnici ai lui, cari-i avè, 2 greci şi un moldovan, anume Costantin Psiolŭ hatman şi cu fiiu-seu Enache aga, lazi de neamul lor, oameni tirani şi curvari, iar din moldoveni avè pre Sandul Sturdze hatmanul, omŭ viclean şi închis la inima lui şi lacom. Acesta îndemna pre Grigorie-vodă tot la luat, şi pre toţ boierii moldoveni îi sărăciè şi-i depărta de cătră mila domnească, ca să fie numai el frunte şi de cinste. Care fapte a Sturdzii, trecându-să la Grigorie-vodă, multe bunătăţi a domnului întuneca şi le strica. Stinsese mazilii şi ţara şi mănăstirile detot, cu obiceiele ce găsisă în ţară, scoasă de alţi domni, mai nainte de dânsul. Şi acee domni, de le şi scornisă, le ţinè câte un an, doi şi le părăsiè. Iar Grigorie-vodă, aflându-le în ţară, toate le grămădisă la un locŭ. Şi scotè văcărit, hârtii grele, vădrărit, desetină, civerturi mare. Într-un an au scos şi pre ţigani hârtii grele. Scos-au o dată şi pre preoţi un bir, ce-i dzicè mucarè, de agiungè pe preot, cât de sărac, trei galbeni, iar pre cei mai frunte şi 8 galbeni i-au agiuns. Dentru care nu puţin blăstăm i-au rămas. Şi nemărui rădicătură nu făcè. Lua sume mare de bani în toţi anii domnii lui de la săraca de ţară, ca la 1.500 şi mai bine pungi de bani pre an, de au rămas mazilii şi ţara stânşi den sfatul acestor trei boieri.

Într-un rând iertasă Grigorie-vodă pre mazili şi pre mănăstiri de dajde şi au învăţat pre Sturdze să facă ispisocŭ de întăritură. Iar Sturdzii neplăcându-i această milă de iertare mazililor, ca un lacom de fire au făcut un ispisocŭ şi au pus numai giumătate de mazili, iar pe giumătate i-au dat la ţărănie, pentru ca să facă vrajbă în mazili. Şi aşè cu acest mijlocŭ făcând vrajbă între mazili, s-au mâniet Grigorie-vodă şi au ruptu ispisocul. Şi au întunecat Sturdze această bună faptă şi milă domnească asupra mazililor, ca să nu s-îndreptedze, să fie tot săraci, să poată a le cuprinde moşiile şi ocinele şi a pune nume rău domnului. Şi aşè îl sfătuiè şi-l purta ei, că cui să cădè să dè el îi lua, şi cui să cădè să-i ièi elŭ îi da.

Era acestu domnu şi curvar. Multe ţiitori fete mari ţine şi apoi le îndzăstra şi le mărita, cu haine, cu odoară, ca pre nişte fete de boier. Numai nu să amesteca la fete de casă mare, ce de căpetenii mai de gios. Şi avè doamnă şi cuconi, şi nu să ruşina, de-ş făcè casa de ocară un om mare ca acesta. Precumŭ şi oamenii lui, Costantin hatman cu fiiu-seu Enache aga, aşijdere făcè, încă şi mai multe. Şi alţi greci a lui, toţi. Şi la toate era desfrânat. Curtea lui poftiè să fie totŭ îmbrăcată. Pre nime din boieri să nu-i audză jăluindu-să că-i scăpat sau olecăindu-să că sunt timpurile grele şi nu s-au făcut roadele, că să foarte mâniè, şi la mânie era foarte grabnicŭ. Şi nici sfetnicii lui nu-i îndrăzniè, cându era mânios. Dară să întorcè curundu.

La giudecată îi părè că giudecă foarte bine, şi cumu-i părè, aşè rămânè. Şi pre urmă, deşi vedè că au greşit, nu întorcè, ce, aşè dându carte de rămas, rămânè, cât de la o vreme părăsisă oamenii a mai veni la Divan. De era vreun ţăran îngreuiet la bir, nu-l mai scădè, ce aşè da păn-istoviè tot ce avè. Da sume mare de bani la Poartă şi turcilor agi ce viniè de la Poartă cu trebi. Căruia era să-i dè o pungă de bani îi da cinci, şese, tot ca să-l laude la Poartă, iar de săracii ţărâi nu-i era milă. De să clintiè păn-afară den târgu sau păn' la vreun boier, tot cu căruţa cea de cupărie după dânsul. Că preste tot ceasul bè ori vin cu pelin ori vutcă. Şi încotro mergè, tot cu gloată, ca doao, trei sute de slujitori, şi alţii să fie cu dânsul. Cu puşca da prè bine. Greci mulţi adusese în ţară, de mânca lefe tot din visterie. Şi câte diregătorii la margine, tot greci le ţinè, iar boierii de ţară era numai cu numele, că la nemică nu-i mai întreba. Numai cu sfatul acelor trei boieri, ce vrè să facă făcè. Dar avè şi trecere mare la Poartă, cât pre turcii balgii din ţară foarte-i înfrânasă, şi să temè de dânsul, de nu putè face zapt oamenilor întru nemica. Pociu dzice că Grigorie-vodă, precumu-i era firea, de-ar fi avut niscai oameni cu frica lui Dumnedzeu pre lângă dânsul sfetnici, ar fi fost de mirare şi de pomenire Grigorie-vodă în domnii cei de frunte şi de laudă, iar nu cu cei de hulă.

Iară când au trecut din Moldova în Ţara Rumânească, mulţi feciori de boieri den moldoveni au luat cu dânsul, de i-au dus la munteni, dzicând că i-sŭ dragi moldovenii şi va să-ş facă pomană. Ce va mai face, vremea viitoare va arăta. Iar acmu, lăsând istoria lui Grigorie-vodă, venim cu rândul la istoria lui Costantin-vodă, ce-au venit în Moldova.

CAP. XXIII

DOMNIA LUI CONSTANTIN-VODĂ, FIIUL LUI NECULAI-VODĂ MAVROCORDAT, VLEATO 7241 MAI 7

După ce-au purces Costandin-vodă de la Focşani, venit-au toată boierimea şi mazilii Ţărâi Moldovii împreună cu dânsul din conac în conac, cu pace şi cu cinste şi cu multă gloată. Şi agiungând aproape de scaon, ieşitu-i-au înainte caimacamii cu toţi boierii şi slujitorii şi cu alţi orăşeni tocma la Valea Adâncă, de s-au împreonat după obiceiu, aducându-l cu frumoasă politie păn' la Sfetâi Nicolaie, unde l-au întimpinat mitropolitul ţărâi chir Antonie cu alţi episcopi şi cu tot clirosul besericii. Şi intrând în beserică, l-au blagoslovit spre domnia Moldovii, şi ieşind din beserică cu tot senatul, au intrat în curţile domneşti şi au şădzut în scaon.

Iară a treia dzi, după ce s-au aşădzat în scaon, boierit-au pre aceşti boieri cari-i scriu mai gios. Pus-au pre Costantin Costache logofăt iarăşi vel-logofăt, pre Sandul Sturdze, ce era hatman, l-au pus vornic mare de Ţara de Gios, pre Iordache Caănîtacuzino Deleanul vel-vornic de Ţara de Sus, pre Costantin Ruset vornicul, ce era socru domnului, l-au pus hatman, pre Mihălache Ruset, ce era văr primare cu domnul, l-au pus postelnic mare, pre Andreeş Ruset spatar mare, pre Iordache Ca[n]tacuzino Păşcanul ban mare, pre Iordache Ruset Cilibiul păharnic mare, pre Toader Păladi vel-visternic şi pre Ioan Bogdan vel-stolnic, pre...,[1] feciorul lui Iordache sulgeriul, vel-comis.

[1] Loc gol în manuscrise.

Constantin Mavrocordat

Aceşte era boierii lui Costantin-vodă dintâi. Însă nu toţi după orânduiala lor, cum să cădè, s-au pus, ce mai mulţi după mită. Fiind domnul tânăr şi neştiind rândul ţărâi, au apucat unii cu dări la musaipi. Şi aşădzându-să aceste boierii, au lăsat domnul visteria şi chevernisala ţărâi în sama boierilor, să chivernisască ei cum or şti nevoile ţărâi, după obiceiul vechiu, cum au fost mai întâiu, nu cum era la Grigorie-vodă, să chivernisască numai Sandul Sturdze cu doi greci, ce au lăsat în sama tuturor. Ce pre cât a ţinè va arăta vremea viitoare. Venit-au şi cu acest domnu şi mai mulţi greci decât la Grigorie-vodă.

Atunce la domnia noao, la banii steagului, găsindu boierii hârtiile gata de la Grigorie-vodă, scos-au hârtii frunte de 4 ughi, mijlocul de 3 ughi şi de 2, coada de un ughi, fără năpăşti. Iar apoi după aceasta scos-au pre ţară civerturi.

Iar la divanuri, oricum să părè că să pricepi mai bini decât Gligori-vodă a giudeca, să ispitè să să pui şi împotriva boierilor,

unde socotè că giudecă strâmbu boierii. Şi-n toate dimeneţile avè obicei de chema boierii di le da cafè, şi nu numai celor cu boierii mari, ce şi la o samă di boieri mazili. Cari au fost boieri mari îi chema di le da cafè, le arăta politică di cinste mari. Dară aşè, în scurtă vremi, piste 2, 3 luni, şi născu zavistie şi lăcomie, după cum îi obiceiul lumii aceştie. Că din boierii noştri, din moldoveni, începură unii a să lipi cu-mbunături pintre greci, a arăta drumuri şi căli di răutăţ, cu ce ar lua bani mai mulţi din ţară. Şi stricară legătura şi blăstămul ce făcusă Gligori-vodă milă boierilor, di da disetină din dzeci stupi un leu, iar acmu făcură di dară ţărăneşti, de dzeci stupi 22 potronici şi civerturi pi ţară totŭ odată. Iar di toamnă au scos văcărit şi vădrăritŭ totŭ odată, şi di iarnă civerturi şi hârtii, iar di primăvară pogonăritŭ şi coniţi, câti 8 potronici di vită, ca şi văcăritul.

Aceste toati nevoi într-un an le-au luat. Şi-ncepu obicei, ca şi la Gligori-vodă, de nu mai întreba pre alţi boieri di ţară. Numai c-un moldovan şi cu grecii să sfătuiè, anumi Toadir Păladi vel-visternic, di făcè cum îi era voia. Şi s-învrăjbiră şi domnii foarti tari, fiind veri primari. Că umbla Costantin-vodă să scoată pe Gligori-vodă din domnie, din Ţara Românească, să margă iar Costantin-vodă în locul lui Gligorie-vodă în Ţara Românească, şi aice în Moldova să pui pe vără-suu, Mihălachi postelnicul, domnu în locul lui. Iar Grigorie-vodă, simţind faptile lui Costantin-vodă ce umbla, siliè să scoată pi Costantin-vodă şi să pui pi Mihai-vodă domnu în locul lui Costantin-vodă. Că Mihai-vodă, după ce i s-au plinit un an, l-au scos din surgunie. Şidè în Ţarigrad la casa lui. Numai el nu să prè trăgè în Moldova, vădzând că să sfădesc domnii amândoi, socotindu ca doară a apuca domnia în Ţara Românească. Vai de aceste 2 ţărî creştine, cu aceşti domni străini! Ce di amar di bani dau pentru vrăjbile celi ticăite a lorŭ! Păladi Toaderŭ vel-visternic, fiind nepot lui Mihai-vodă şi cu atâte rudi, îi părè bine di acesti vorbi că sunt între domni şi mai mult îndemna la jacuri şi la vrăjbi. Făcându-să prietin domnului, şi nicunoscându-l, domnul gândiè că-i esti

prietin. Dar elŭ altele socotè în inima lui, ca doar s-ar spargi ţara şi să s-audă la Poartă, să-ş dè domnul în cap, să vii Mihai-vodă domnu, fiindu-i unchiu. Şi era cu doă feţi, arătându-să cătră boieri că-s vinovaţi grecii.

Greci, prăcum s-au scris că era mulţi, ei toati boieriile şi pârcălăbiele şi vămăşiile celi di pi margini, cu agonisit, tot ei le cuprinsesă de le-au luat, iar boierii di ţară nu putè încăpè la nimică. Şi toţi avè lefi mari de la visterii, şi vo dzeci ţiitori măritati a tătâni-său, bărbaţii lor tot cu lefe şi cu boierii. Era aşijdere un frate a lui, anumi Iancul beizadè, cu mari cheltuială, că avè câte 10, 15 lei leafă pe dzi, fără alteli. Şi maştehă-sa iarăşi cu mari cheltuială, că avè grè casă, cu multi roabi, di li îmbrăca şi li mărita, tot cu cheltuiala ţării, şi osăbit şi leafă pe dzi 15 lei[1].

Şi tâmplându-să de era vrajbă între leşi cu moscalii, vinè mulţi turci la Hotin şi la domnu, şi tuturor le da daruri cât nu li să cădè, ori cu treabă, ori fără treabă. Măcar că şi Grigorie-vodă da la turci mult şi făcusă obiceu mult, nu ca alţi domni, el da mai înainte, iar acesta da îndoitŭ di cum da Gligorie-vodă, cari Dumnedzău ştii ce di greu era pi ţară, tot ca să-l laude turcii la Poartă, că-i bunŭ, ca s-apuci iarăşi domnia la munteni.

Mai dinainti vreme, alţi domni, când viniè un agă prè mari, di-i da un povodnicŭ şi o pungă de bani, mult doă, iar la ceielanţi mai di gios le da câte un postav, şi unora şi câti un aclaz, şi altora câte o sută de lei, câti o sută cindzăci. Iar mulţi bani da numai cari vinè cu treabă la dânsul, iar care trecè, nu le da nimic. Şi boierii moldoveni totdeauna mergè la Poartă, di jăluiè nevoile şi lua sama capichihăilor, şi nu să făcè nici a patra parte[2] cheltuială cât să face acmu.

Agiuns-au osândă pe biata Moldovă, că tot le dzâcè că nu să mai satură di domni, iar acmu, de când au stătut domni străini, le agiunge, de nu li vine şi altu amarŭ şi mai cumplitŭ. Numai cum a hi mila lui Dumnedzău, la atâta au rămas, iar

[1] Ultimele opt cuvinte sunt scrise de Neculce.
[2] Acest cuvânt este adăugat de Neculce.

altă putinţă nu mai esti, că boierii la Poartă nu vor să margă, că nu-i lasă domnii[1]. Capichihăile fiind greci, cât dzâcŭ c-au cheltuit, atâta le dau, şi n-ari gură ciniva să li dzâcă ceva sau să li iè sama, ce dzâcŭ că suti di pungi şi mii au cheltuitŭ. Turcii ce vinŭ, tot belacoasă, ceasornici di aur, fuzâi, cai cu şeli, cu rafturi, suti de lei, mii de ughi le dau. 1.700—1.800 de pungi de bani să ièu din ţară acmu, iar mai înainti, la domnii trecuţi, mai multu di 400—500 pungi nu să lua. Şi altfel di ţară era, întemeietă, nu ca acmu. Oh, oh, oh! vai, vai, vai di ţară! Ce vremi cumplite au agiunsu şi la ce cumpănă au cădzut! Doar Dumnedzău di a faci milă, pre cum au făcut cu izrailitenii, cu Moisei prorocŭ, de-au dispicat Marea Roşie. Aşè să facă şi cu tini, săracă ţară! La ce obiceiuri ai agiunsu, ca să scapi dintr-aceste obiceiuri spurcati!

Domnul încă, după ce s-au cruntat într-acesti lucruri cari am pomenitu mai sus, şi uşile ş-au încuiet, şi hirea şi divanurile ş-au schimbat într-altu fel.

Iară la al doile şi al triile an a domnii lui Costantin-vodă scotè câti 2 văcărituri pe tot anul şi hârtii şi şverturi mulţime. Numai disetina pi boieri iarăşi au lăsat-o mai pi urmă să hie din dzeci un leu, pre cum era şi la Gligorie-vodă.

Aşijdere au făcut testament mănăstirilor, preuţilor di ţară şi mazililor, di le-au rădicat dajdea, să nu dè nemică.

Ş-au început a arăta şi dragosti şi milă cătră mazili ş-a rădica câte cevaş din văcăritŭ, temându-să ca să nu fugă în Ţara Muntenească, la Gligorii-vodă. Că Gligorii-vodă tot triimitè la boieri şi la mazili, di-i chema să vii în Ţara Muntenească, ca să dè pricini că să spargi ţara, ca să mazâlească pe Costandin[-vodă][2]. Oblicind Costandin-vodă acesti lucruri, au început a slăbi pe mazili din dări, şi boieriăiî a-i ţinè mai bine, pentru ca să nu fugă, iar pi ţară ce putè, tot lua. Şi triimitè la Poartă mulţime di bani, di da musaipilor împărăteşti. Şi s-au agiuns Costantin-vodă cu toate căpiteniile

[2] Ultima propoziţie este scrisă de cronicar.
[1] Adăugat de mine.

turci de pe Dunări, di-au pârât pe Grigorie-vodă la Poartă. Şi atunce fiind un viziriu nou, anume Smail-paşe, neavându treciri la Poartă, au isprăvit cei dinluntru iarăş domnia lui Costantin-vodă, să margă în Ţara Muntenească, c-au dat 1.400 pungi. Iar pi Grigorie-vodă n-au putut să-l mazilească, ce l-au mutat iarăşi în Moldova. Şi păn-a s-aşădza domnii în scauni, s-au schimbat şi acela vizir. Deci, după ce s-au aşădzat în scauni, au şi-nceputŭ a să sfădi şi a să pârî la Poartă unul pe altul în vedeală. Că Costantin-vodă, cum i-au vinit veste să margă domn la munteni, cum au şi păzit de ş-au făcut mărturie de la un cadeu de Hotin, ce să tâmplas-atunce la Ieş, şi de la boierii caimacani, cum că le-au fostu bun şi n-au luat nimic de la ţară. Iar Gligori-vodă, viindu pe drum încoace, cum au înţeles de acel lucru, cum au răpedzit cu scârbă la caimacani. Şi caimacanii vădzindu aşè, îndat-au răpedzit ţară la Hotin, la Tighine, la Baba la sarascherul, de-au pârât tare pe Costantin-vodă, că i-au pustiit şi i-au jecuit, şi nimică nu i-au putut strâca atunce.[1] Cari mai pi urmă, vremi viitoare, s-or scrii la rândul său. Iar capigi-başe, cari vinisă întâi să schimbe domnii, n-au apucat să margă la Poartă, ce au vinit alt capigi-başe di la viziriul cel nou, di l-au pus în heră şi i-au luat darurile ce-i didesă domnii, şi au adus altă înnoire domnilor. Şi au luatŭ şi acesta alti pocloani. Era bogati conaci şi-nvăluituri în biata ţară. Şi mutându-să domnii, n-au vrut să să tâmpine ca întâi, ce au păzit şi au trecut Grigorie-vodă pi Siret şi Costantin-vodă pe Bârlad.

Într-aceşti 2 ani pol ce au fost la Costantin-vodă, bişuguri n-au fost nici în pâne, nici în stupi, nici vândzare în nimic. Şi moarti în viti încă era, di murè vitele, şi văcăritŭ pe vitele moarti lua. Numai la mazilia lui viile au rodit bini.

Acest domnu Costantin-vodă era un om prè mic de stat, şi făptură proastă, şi căutătura încrucişetă, şi vorba lui înecată. Dar la hire era nalt, cu mândrie vrè să s-arete, dar era şi omilenic. Cazne, bătăi rele la oamini nu făcè, nici la singe nu era lacom,

[1] Ultimele trei fraze sunt scrise de Neculce.

şi răbdător mult. Îi era dragă învăţătura, corăspundeţii din toati ţările străine să aibă, prè silitor spre veşti, ca să ştii ce să faci pintr-alte ţări, ca să dobândească numi lăudat la Poartă. Minciunile îi era prè drag a li asculta, numai nu era pre grabnicŭ a faci rău. Giuruiè prè mult unora şi altora, dar la mai mulţi nu da dintr-aceli giuruinţă. Era om di-l întorcè şi alţii.

Aşè socotescu, acestu domnu, di n-ar hi avutŭ această casă grè a tătâni-său, cu mulţime de mâncăi, şi să nu-i hi fost gândul cu pizmă să scoată pi văru-său Grigorie-vodă din Ţara Munteneascâ, n-ar hi fost atâta jac în ţară, că pe mănăstiri şi pre popi îi iertasă de dajde, şi s-ar hi pomenit numile lui în numele domnilor celor buni şi aleş. Numai zavistia lăcomiii, pentru ca să margă iar în Ţara Munteneascâ, fiind acè ţară mai bogată, şi să-ş izbândească inimii asupra văru-său, lui Grigorie-vodă, şi mult îndemnându-l şi maştihă-sa, doamna tătâni-său, şi musaipii lui fiind mulţi, că nu să pot chivernisi într-această ţară a Moldovii, fiind slabă, ce sta di dzi, di noapti asupra lui numai să margă în Ţara Munteneascâ. Şi aşè au rămas cu nemulţămiri dispre Ţara Moldovii. Ce mai pre urmă mergându, precum va hi şi aceştii ţărî, viind la vârsta bătrâneţilor, vremea viitoare va arăta. Că mai mulţi domni din buni să fac răi, iar din răi să să facă buni, puţini să află.

Să lăsăm di acmu pre Costantin-vodă şi să scriem di celi străine ce s-au făcut în 2 ani pol în dzâlile lui. După ce-au murit craiul Avgust, stătut-au leşii vo giumătati an la sfat, pi cini ar socoti să pui crai. Deci unii alegè dintre dânşii, din cinci domni să pui crai pe unul, iar alţii dzâcè să aducă pi Lişinschii de la franţoj, să-lŭ pui crai, că este socru craiului franţujesc şi li giuruieşti mulţime de bani domnilor şi mulţime di lefi slujitorilor de câţva ani trecuţ, carili să cheamă zasluga. Socotè că le-a fi de folos, c-a da oasti agiutor Franţozul, di or sta împotriva moscalilor ş-a Neamţului, când or vrè să li strâce volnicia, ş-or avè agiutor şi pe Turcu, că Turcul esti la o legătură cu Franţozul. Iar di or puni dintre dânşii, n-orŭ avè agiutor di la nimi, şi i-or strâca moscalii şi nemţii, când n-or gândi ei, şi

li-or strica volnicia. Şi la acest sfat, să pui crai pe Lişinschii, era îndemnător Iosif voievoda Chiovschii, fiind văr primare cu craiul Stănislav Lişinschii, şi cu tot neamul lui Potoceştii. Iar altă samă de domni leşeşti să agiunsesă cu moscalii şi cu nemţii şi trăgè să pui pe Frederic, ficiorul craiului Avgust. Şi dzâcè că dintre dânşii nu-i bini, că-s săraci, şi de-or vrè să să scoali asupra lor cineva, n-a avè cine li agiuta. Pe Lişinschii iar nu-i bine să-l pui, că Franţozul esti diparti, şi Moscalul şi Neamţul nu priimeşti, fiind prietin Turcului, şi or vini oşti moschiceşti şi franţujeşti ş-or faci mari rău tari ţării. Deci stându aşè mult la sfat, era şi solul nemţesc şi solul moschicesc acolo la Varşavă, şi strânsă multă oasti leşască. Iară voievoda Iosif Chiovschii şi cu neamul Potoceştii au scris pi tainâ la craiul franţujesc şi la Lişinschii ş-au adus pi Lişinschii fără veste în târgu la Varşavă. Şi numai într-o dzi nu l-au arătat, iar a doa dzi au şi ieşit în videală, şi au şi-nceput a striga Potoceştii şi a i să închina lui şi a dzâce „crai nou, crai nou, crai nou, vivat!“, şi atunce cu toţii în grabă a s-închina şi a-l priimi de crai. Iar solul moschicesc au ieşit din Varşavă ş-au purces asupra Litvii ş-au răpedzât la oastea moschicească, că sta gata în Smoleanţca. Şi-ndat-au şi trecut oastea, de-au intrat în Litva, iar domnii şi boierii din Litva au şi-nceput a fugi din Varşavă ş-a alerga la oastea moschicească ş-a ţinè cu moscalii împotriva lui Lişinschii. Iară domnii şi boierii din Ţara Leşască, vădzând că să disparti di dânşii, s-au şi făcut în trii părţi. Unii alerga la moscali, iar alţii s-au dat în gios, în preajma Hotinului, nădejduind c-or vini turci să le agiute, iar o samă de domni şi cu craiul Lişinschii s-au dus de-au intratŭ în cetatea Danţca, cu o samă de domni leşeşti, aşteptând să li vii oaste franţujască într-agiutori. Dar moscalii au umplut Ţara Leşască: unii au intratŭ di la Smoleanţca, unii di la Chiov, unii di la Riga, alţii cu vasă di la Mare Balticŭ, şi s-au dus la Danţca, şi s-au tâlnit la Danţca cu câtiva mii de franţoj, şi i-au bătut pe franţoj. Apoi au mersu dzeci mii di moscali la Danţca şi, apropiindu-să di cetate la poartă, au şi aprinsu din cetati un lagum, ş-au pierit mai toţ acei moscali.

Iar dipe acee, vădzând moscalii tabăra lor, ş-au şi gătat cu temei oasti întemeietă 40.000 ş-au mers întinsu la Gdanţca. Ş-au început a bate cetatea cu cumbarali ş-au fărmat prè rău cetatea. Iar cei din cetati s-au spărietŭ, socotindu că n-or putè să ţii cetatea. Ce-au căutat numai a faci ponturi di paci şi a s-închina şi cu multu dar pentru oştile moschiceşti ce perisă. Şi domnii leşeşti cari era în cetati încă să n-aibă nici o nevoi dispre moscali, să margă şi să s-închine craiului Frederic. Şi cu această tocmală au şi deşchis porţile, ş-au intrat moscalii în cetati. Iară craiul Lişinschii, mai înainte, când să bătè, de era încungiurată Gdanţca di moscali, au făcut meşterşugŭ c-un păscar. C-au mers acel păscar cu peşte la acela ghinărar cari era mai mari pe oştile moschiceşti, ş-au făcut ocaz di la ghinărariul Lis, cari era mai mare pe oastea moschicească, ca să poată umbla cu 2 oameni pe mari, să prindă peşte, ca s-aducă totdeauna peşte ghinărariului Lis. Şi credzându-l ghenărariul, i-au dat ocaz di volnicii a umbla la peşte. Deci craiul Lecinschii s-au şi îmbrăcat în haine proasti, împreună cu păscariul, ş-au şi purces pi apă să prindă peşte, făcându-s-a prindi peşte, păn-au ieşit din străjile moschiceşti. Şi ieşind la margine, la un satŭ, au şi nemeritŭ nişte căzaci di donţi umblând pentru hrană. Iar Lişinschii s-au şi suit pe un cuptor, făcându-să bolnav. Ş-audzind căzacii gemând, nici în casă n-au vrut să intre, temându-să de boli. Iar Lişinschii au facut cum au putut ş-au mersu păn-în hotarul prusesc şi, agiungând în hotarul prusescu, n-au putut să să mai tăinuiască, ce au căutat numai a spuni. Şi oblicind craiul prusesc, l-au şi luat la sine în dragosti, şi de toati ce-i trebuiè îi da şi ca pi un crai îl ţinè. Numai în pază sta, ca să nu scapi nici într-o parti, căci esti colegatur Neamţului şi prietin Moscalului. Şi au rămas acolè. Precum va mai fi, vremea va arăta.

Iar moscalii, după ce au aşădzat Gdanţca, au lăsat oasti puţină pe margine, de-or vini niscai franţoj, să să poată apăra. Şi cee oasti s-au înturnat iarăşi în Ţara Leşască asupra leşilor. Pe undi găsè obuzuri leşeşti, să tot bătè şi-i tot biruiè pre leşi.

Atunce s-au şi coborât şi craiul Frederic cu oasti din Sacsonia, cu saşi ca la 30.000 oşteni, la Varşavă, la scaonul

crăii leşeşti. Iar pe oastea moschicească, capete mai mari era aceşti ghinărari, anumi Lis şi Bero şi Zagraţchii şi Hesenburgu şi Cotuş Minuh şi Masurlisŭ şi Vejbahu.

Aceşte ghinărari era ciniş cu obuzul său, câti 15.000—20.000 di moscali la un obuz, osăbit di căzaci şi de donţi şi de saşi. Iară leşii, păn' la o vreme, tot umbla din locŭ în locŭ şi nu s-închina moscalilor, nădejduind ca doarŭ le-ar veni agiutor di la Franţoj şi de la turci. Şi pre unii din leş boţându-i moscalii, au trecut şi olatul Hotinului. Iar turcii nu le da agiutori, căci să bătè cu cazâlbaşii, or nu să putè încrede cu leşii. Fără câtŭ au triimis puţini spahii şi un soltan la margine, la Hotin, de sta di pază, să nu facă vun meşterşug Hotinului. Şi aşè au stătut lucrurile amestecati 2 ani. Şi vădzând leşii că n-au nici o nedejde ş-agiutor nici di o parti, au începutŭ a s-închina, păn' s-au închinat toţ la craiul Frederic, ş-a-l priimi crai. Iar pe craiul Lecinschii, cu tocmală l-au trimis Prusul pe apă la ginerele său, la Franţoj.[1]

Deci şi craiul Frederic i-au priimit cu dragosti şi i-au boierit, cari nu era boieriţi. Şi au pus hatman coroni pe Iosif voievoda Chiovschii, cari era temiială zorbalâcului cel mai mari, şi hatman polni pi Braniţchii şi hatman vilchi litovschii pre Ragivir şi hatman polni de Litva pe Vişnoveţschii. Şi au rămas lucru păn-acmu aşè, păn' la let 7244 feurar 1. Iar moscalii au rămas ca la 30.000, şi saşi ca la 20.000 în Ţara Leşască, iar alţi moscali s-au dus în gios la Poltava în preajma Azacului. Că hanul s-au rădicat de-au purces cu toată puterea din Crâmŭ, să margă pe la cerchej să treacă munţii asupra cazilbaşilor pe la Dervent. Şi prindzând de veste cazilbaşii, nu i-au lăsat să treacă, şi au zăbăvit toată iarna acolo, pe la cercheji. Şi cât au zăbăvitŭ la cerchez, au început a face mistecături şi tulburări în hăniele cele de suptu Moscu, ce-s la Căzan şi la Hastrahan, a-i pune hani şi bei şi lacumiţ[2]. Şi s-au întorsu iarăş înapoi la Crâm. Ce

[1] Ultima frază este scrisă de Neculce. Am transcris "Lecinschii şi ginerele" în loc de "Lecinscrii şi ginele", cum scrisese cronicarul.

[2] Frază adăugată de cronicar.

şi moscalii încă stau mulţi, boţiţ la marginea lor, în prejma lor. Numai hanul, de toamnă, când au trecutŭ spre cercheji, au fost can stricat tătarâi nişte sati moschiceşti pi margine trecând. Iar moscalii, după ce au sosit la margine ş-au vădzut ace stricăciuni di tătarî şi acele mestecături şi tulburări ce au început a face în hăniele lor, n-au mai putut răbda, ce[1] au lovit şi ei vo 20 şi mai bini di sati tătărăşti, cari trăiesc pi dincolo di Azac, şi le-u pus tot supt sabie. Apoi s-au pornit o samă di moscali cu căzaci să marg-în Crâm. Şi pe câmpii Crâmului i-au apucat o iarnă grè, cu mari vicoli, şi le-au pierit mulţi cai şi oameni. Ce n-au putut să mai margă şi s-au întorsu înapoi, la marginea ţărâi lor, pe la Poltava, pi la Harhov, de ierneadză păn-în primăvară. Ce să va mai alege di primăvară, vremea va arăta.

Cazâlbaşii încă într-aceşti 2 ani pol a domnii lui Costandin-vodă s-au tot bătut cu turcii prè rău. Că în anul 7242 au bătut cazâlbaşii pe turci, de n-au scăpat unul, că-i boţisă la margine. De o parti era târgul Bagdatului şi di altă parte era apa Efratului, de nu putè să fugă turcii nici într-o parti. Că-i încungiurasă de toati părţili, di n-au scăpat mai nimi. Atunce au pierit şi Topal-paşe şi câţiva paşi, Topal-paşe cari fusesă mai înainti vizir şi era sarascher pi acè oasti.

Iară la văletul 7243 rădicat-au turcii mulţime di oasti, ca la 200.000—300.000 di oasti, de-au purces iară asupra cazâlbaşilor. Şi au pus sarascher pe Chipruliu, şi cu vo 30 de paş cu mulţime di tunuri. Iară cazâlbaşii s-au aşădzat cu ordia lor acolo între 2 munţi pe un şes. Ş-au făcut 2 meteredzi, nu diparte unul de altul, cât să poată agiunge cu sineţili. Şi-au făcut lagum în meteredzul din frunte, iar în cel dinapoi meteredzŭ n-au făcut lagumuri. Şi ş-au tocmit oastea, pedestrimea, în meteredzul cel din frunte cu lagumuri ş-au rânduit o samă di oasti călărime sprintină pe de amândoă părţile munţilor, supuş. Iar turcii, cum i-au vădzut pi cazâlbaşi, s-au slobodzit cu mari năvălire asupra lor. Dar cazâlbaşii s-au făcut a fugi înapoi, de-au lăsat

[1] De la „acele mestecături...“ până la „...răbda ce“ scris de Neculce. Am transcris „putut“ în loc de „put“.

meteredzul cel cu lagum, de-au intrat turcii într-însul, şi ei au intrat în meteredzul cel dinapoi. Şi aşè, cum au început a să bate, s-au şi aprinsu lagumurile şi-au început a arunca pe turci. Şi dipe ce s-au potolit lagumurile, îndată s-au şi slobodzit cazâlbaşii în turci, a-i omorî pe cari mai scăpasă de lagumuri, iar cari plecasă fuga din ordie a-i prinde cazâlbaşii cei supuş di pi supt munţi, di-i lua pe toţi di grumadzî. Dintr-atâta somă di oaste ce fusese di-abè au scăpat 1.000—2.000. Şi au pierit sarascheriul Chipruliul şi toţ paşii câţ au fost într-acè oasti. Şi vo 200 di tunuri au luat.

Cetăţile toati ce li luasă turcii în trecuţi ani di la cazâlbaşi acmu le-au luat cazâlbaşii toati înapoi. Şi acmu umblă turcii de să roagă să facă pace, dar încă nu s-au aşădzat păn-acmu. Ce precum va mai lucra vremea, va arăta la rândul său.

Fost-au datŭ pi taină agiutor împărăteasa Moscului 40.000 moscali cazâlbaşilor, cu ghinărariul Lis şi cu portul schimbat cazâlbăşeşti. Şi turcii nu ştiè nimic di acel agiutor. Şi mai mult moscali spărgè temeiul turcilor pe pedestrime, iar pi călărimea turcilor cazâlbaşii îi bătè mai rău. Şi multu s-au învăţat cazâlbaşi la foc de moscali a da[1].

Franţozul, vădzând că nu priimăsc moscalii pre socru-său Lişinschii crai în Ţara Leşască, şi cu nemţii, ş-au dat cote cu Turcu să-nceapă el gâlceavă la nemţi, şi Turcul să de agiutor leşilor împotriva moscalilor. Deci au şi sculat pe craiul Şpaniii fără veste cu oasti şi s-au coborât în Italia de-au luat câtiva cetăţ din Anapole, cari le ţinè Neamţul. Dar Franţozul a pornit oaste asupra Neamţului, ca să margă în Sacsonia, şi n-au putut mergi, că nu l-au lăsat Neamţulŭ. Şi s-au şi lovit o samă di oasti în câteva rânduri. Şi uniori bătè Neamţulŭ, şi uniori Franţozul, dar tot mai mult bătè Neamţul. Numai temeiul oştilor nu s-au lovit niciodată, că nu cutedza nici cee parte, nici ceelaltă. Iar în anu 7243 au mersu şi 30.000 moscali agiutoriu Neamţului, foarti oaste bună aleasă, cu ghinărariul Lis, care fusesă şi la cazâlbaş. Şi iar aşè s-au bătut într-acest an câti o

[1] Această propoziţie este scrisă de Neculce.

samă di oşti. Dar temeiul tot nu s-au bătut, fără câtŭ singuri moscalii s-au bătut cu o samă di franţoz, şi i-au bătut prè rău pre franţoji. La cari oasti, capetile franţuzeşti, vădzând acè groznică bătai, au scris cărţi la craiul franţuzescu să facă paci, să nu să mai bată, că oastea moschicească esti un năred prè tari, nu pot nimic să prindă cu dânşi la bătai. Di s-or mai bati, poati să istovască pe toată oastea franţuzească.

Ce acmu stă papa di Râm şi cu alti crăii mari ca să-i împaci pi Neamţu cu Franţozul. Ce precum s-a alege, vremea viitoare va arăta.

Aceste toati s-au făcut în 2 ani pol în dzâlile lui Costandin-vodă. Iar la ce s-ar mai alegi înainti, s-or scrii la rând, la domnia lui Gligorie-vodă.

CAP. XXIV

A DOA DOMNIE A LUI GLIGORII GHICA-VODĂ, VĂLEAT 7244 DECHEMVRIE 15

Şi după ce-au vinit în leş în scaun, să arăta vesel, cătră toţ boierii cu dragoste. Numai i să cunoştè faţa, că-i pare prè rău şi i-i ruşine, unde l-au scos văru-său din Ţara Muntenească. Ş-au şi-nvăţat de-au mersu boierimea toată la gazda capigi-başii cari vinisă di-l pusesă în scaun, de-au făcut mare jalobă c-au pustiit ţara Costantin-vodă şi cu grecii lui, făcând multi obiceiuri reli. Şi a triia dzi au şi pornit pe capigi-başe în grabă, ca să margă şi să pui şi pe Costantin-vodă în scaun în Bucureşti. Că vinisă numai un capigi-başe la amândouă domniile să li muti şi să li aşedză. Şi Costantin-vodă aştepta pe capigi-başe pe drum, nu-ntra în Bucureşti păn-a nu sosi turcul să-l pui în scaun.

Deci cum au pornitŭ pi capigi-başe din Ieşŭ, n-au trecut patru, cinci ceasuri, ş-au şi închis pe doi boieri, anume pe Sandul Sturdze vornicul, cari fuses-în domnia dintâi prè drag lui Gligorie-vodă şi-l ţinusă la mare cinste, şi pe Toader Păladi visternicul. Deci visternicului Păladi îi da pricină pentru catastijeli ţării şi izvoadile, că le-au luat toate Costantin-vodă,

şi n-avè pe ce îi lua sama. Iar vornicului Sturdzii era mai mare şi mai grè închisoare şi scârbă, arătându-i vină că i-i rudă şi l-au ţinut că-i a lui, şi l-au îmbogăţit în domnia dintâi, şi l-au cinstit mai mult decât pe alţii, şi l-au avut de credinţă bună. Iară el, când au scris Grigorie-vodă din Ţara Muntenească la dânsul şi la alţi boieri moldoveni să fug-în Ţara Muntenească şi i-au poroncit într-atâte rânduri, el n-au vrut să primască să fugă, ca alţii, ce încă au stătut el altora pricină să nu fugă. Că-i dzâce Sturdzie: „De-ai hi fost îndemnător tu, şi n-ai hi fost pricină să-i popreşti, şi aţ hi fugit, eu astădz n-aş hi fost mazâl din Ţara Muntenească şi aş hi şi acmu în Ţara Muntenească domnu. Şi Costantin-vodă ar hi fost mazâl, dar eu nu, că-n Moldova era să vii Mihai-vodă". Deci Sturdze rămăsesă la mari groază şi greu; s-apropiesă cumpănă vieţii. Numai s-au tâmplat, nărocul lui, un patriarhu mazâlŭ di la Ţarigrad, anumi Pais, de vinisă cu Grigorie-vodă aice în Ieşi. Ş-au stătut di dzi, di noapti cu rugăminte, şi cu mari greu, după ce-au trecut o săptămână, l-au iertat. Socotiţ acmu, fraţilor boieri, hirile domnilor! Să potriveşti cu linul mărilor şi cu săninul ceriului. Când nu gândeşti, să tulbură mările şi ceriul nuoreadză. Aşè sunt şi hirile domnilor. Când trage omul nedejde de bucurie, atunce vine la scârbă. Precum era măcar acest Sturdze, la domnia dintâi, mare şi tare, ca un leu asupra tuturor; ce vrè el şi ce dzâcè el, acee făcè şi Gligorie-vodă, iar acmu la cât vinisă! Care să pomeneşte puterea lui ce avè la domnia lui Gligorie-vodă înapoi.

Iară când au fost a patra dzi, după ce-au şădzut în scaun, au boierit boierii după obicei, anumi: pus-au pi Costantin Costachi sin Gavriliţă vel-logofătŭ, iarăşi cum au fostu logofătŭ, pi Iordachi Cantacozino vel-vornic di Ţara de Gios şi pi mine, Ioan Neculce, iarăş vel-vornic di Ţara di Sus, pi Costantin Psăolus hatman, pe Grigoraşco vel-postelnic, grec ţarigrădan, din toţ greci acestor 2 domni, el mai bun şi mai înţelept şi cilibii, nămai tot hire de grec. Pre- cum este hire mai ales de lup decât de dulău, aşè şi el nu era lup, decât să pricepè mai mult dulău decât de lup. Nămai nu avè prè multă treceri la stăpân,

după cum îi era slujba bună şi omenia. Pus-au pe Iordachi Păşcanul Ca[n]tacozino vel-spătar[1], pe Gavril Costachi Gavriliţi vel-ban, pe frati-său Toader vel-păharnicu, pre Costachi Razul vel-visternic, pri Lupul Gheuca vel-stolnic, pre Alistarhu vel-comis. Aceşte au fost boierii lui Grigorie-vodă în a doa domnie.

Iară după ce s-au aşădzat boieriile şi s-au mai curăţit de calabalâcuri, au stătut di au scos banii steagului, grei bani pi toată ţara. Şi au scos dăjdi pe boieri mazâli, şi pi popi, şi pe mănăstiri, şi au ruptu testamentulŭ ce făcusă Costantin-vodă cu blăstăm. Şi au scos şi cârcimărit, câti cinci lei de cârşmă în toată ţara. Şi iară au strâcat blăstămul ce era făcutŭ mai înainti, să nu dè. Ş-au ales boieri, ş-au pornit pi la ţinuturi cu banii steagului, din dzi întăi a lui ghenari, cu mare sirguială şi grabă di bani. Şi bine n-au trecut ghenari, să istovască zlotaşii banii steagului, au şi păzât în luna lui fevrar di au scos văcărit câti un leu di cal şi câte un zlot di vită, iarăşi cu mare grabă. Atunce să tâmplasă Costantin Costachie Gavriliţi, ce să poriclè Negel, c-avè un negel în nasŭ din naştire, cari era logofătu mare şi era cu zlotăria la Suceavă. Şi mergând la mănăstire la Suceviţi, sosind într-o simbătă sara la mănăstire, în 28 di dzâli a lui feurar, au şădzut cu igumănul şi cu alţi mazâli la masă, de-au mâncat bini sara, iar când au fost dispre dzuă, s-au sculat să margă la biserică Duminică dimineaţă. Şi n-au apucat să agiungă în biserică, şi l-au şi lovit o ameţală, de-au cădzut gios în mijlocul mănăstirii. Şi luându-l ficiorii în braţă, dè bè l-au dus păn' la chilie, şi peste un ceas au şi murit.

Apoi l-au adus slugile la Ieşi, şi i-au ieşitŭ vodă înainte şi cu toată boierimea, şi l-au îngropat la mitropolii, afară lângă uşa bisericii, c-aşè au poftit el, să nu-l îngroape în biserică. Şi mari cinste i-au făcut la îngropare, şi mai mulţi oameni strâga „Dumnedzău să-l ierte" dicât „să nu-l ierte". Că măcarŭ că era om mânios şi zavisnic asupra unora, după cum îs pizmătari

[1] De la „grec ţarigrădan..." până aici, scris de Neculce. „Pus-au..." pare mai puţin sigur ca provenind de la cronicar, deşi, prin trăsături, se deosebeşte clar de scrisul copistului. Înainte de „Nămai", apare „cât", din neatenţie, de două ori: „decât cât (de lup)".

neamul Gavriliţăştilor, dar avè şi unili lucruri bune. Că era om şi harnicŭ, nici mitarnic sau lacom, şi era şi om libovnicŭ, ospătători. Dragă-i era cinstea, şi mai aleasă decât toati era cè mai bună, că să punè tari în prici cu domnii şi cu alţii pentru ţară. Sta di să pricè, ca să nu o jăcuiască. Pentru acee nărodul mai mult strâga „Dumnedzeu să-l ierte“... Şi noă încă ni să cade, celor ce om citi, di vremi că sta pentru ţară cu bini, să dzâcim „Dumnedzău să-l ierte“. Că boieriul cari stă cu bine pentru ţară di spuni, macar de-ar vini şi la primejdia vieţii, i să cade de la ace ţară şi di la peminteni a-i da mai multă cinste di laudă decât de hulă. Făcutu-i-au şi giupâneasa lui, unde l-au îngropat, mormânt di piatră frumos, ca să rămâie di pomeniri. Iar în locul lui au pus pi Donici Darie logofătŭ mare, care fusăsă şi mai în trecuţ ani[1].

Iar când au fost în luna lui april, în săptămâna cè mari, în post la Paşti, n-apucas-a istovi nici banii steagului, nice văcăritul bini, şi-au şi scos şi hârtii greli, de nu putè oaminii nici la biserică să margă, să-ş cati de sufletŭ, să se pricistuiască, sau la Paşti să păscuiască, ce păscuiè pin păduri, cu ferăli sălbatici, ascundzându-să săracii di hârtii. Făcut-au tot atunce salohori şi cară la Vozia. Scos-au atunce de-au datŭ mazâlii şi caii împărăteşti, în doă rânduri 400 cai. Rânduit-au tot atunce în luna lui mai şi oameni să mai şi scoată lemnu la Cartal pe Dunări, să facă pod. C-au început a umbla să strâci pacea moscalii cu turcii. Ce precum s-a alege di acest lucru, s-a scrii înainte la rândul său. Toati aceste nevoi mari într-acesti cinci luni să boţisă totodată pi ţară.

Şi era prè cu greu oamenilor, că de iarnă vitele murisă, şi de pâne pe multe locuri ducè lipsă, că nu rodisă de anul trecut. Şi neguţitorii cu datorie, simţindu de nepace, nu da un ban cu datorie nimărui. Şi zlotaşi avè dispre domnu mari scârbă de zapciilâc. Ce să mira bieţi oameni ce ş-or face capetele. Că să

[1] Ultima propoziţie, împreună cu cuvintele „Darie“ şi „mare“, adăugate de Neculce.

fugă n-avè încotro, numai în codri, de răul zlotaşilor[1]. Iar piste vară, viind viziriul la Cartal, la Dunări, ieşit-au ialoviţă pi ţară, di 2 ughi, ce era în visterii la banii steagului o ialoviţă, şi 2 pile de pâni. Aşijdere ş-alte pile, di ughiu pilă, ce le-au dus la Hotin. Aşijdere şi alt rând di pili di ordzu grele, câti 2 pile la un ughiu, şi cinci civerturi. Aceste toati le-au datŭ într-acest an a domnii mării sale lui Gligori-vodă.

Viziriul viindu la Dunări, la Cărtal, neavându pace cu Moscul, precum s-a scrie înainte la rândul său, au trimis bani lui Gligori-vodă să facă oaste muldoveni. Şi Gligori-vodă au trimis pe sup' munte, la Câmpul Lungu, la Vicov, la Berghem[2], de-u strânsu de cei oameni tineri, cu sineţă, ca vo opt sute, de le da bani şi tain, de i-au ţinut la Ieş toată vara.

Gligori-vodă tot nu uita ruşinea ce i-au făcut văru-său Costantin-vodă, de l-au scos din Ţara Muntenească. Ce tot să zavistuiè amândoi la Poartă de să pârâè unul pe altul, ca să-ş dè peste cap unul altuie. Iară cându au fostu mai despre toamnă, viniè veşti bune lui Gligori-vodă de la vizirul, purtându trebile frate-său terdzimanul. Şi i-au vinit şi poruncă să margă la vizirul la Cartal, arădându în vedeală că-l cheamă la sfat. Deci îndată s-au şi gătit, cu mare pofală şi bucurie, şi au şi purces cu taină, să-l puie domnu în Ţara Muntenească.

Iar Costantin-vodă, simţindu de lucrurile lui Gligori-vodă, au şi răpedzit pe văru-su Mihălachi spătarul la Ţarigradŭ, la muftiul şi la câzlar-aga şi la alţii de curtea împărătească, şi ş-au tocmit trebile bine de la împărăţie. Şi au trimis şi alţi boieri la vizirul, cu multe vorbe proaste asupra lui Gligori-vodă, la vizirul şi la hanul.

Cându au sosit Gligori-vodă la vizirul la Cartal, bucuria s-au schimbat în voie ră, cu lucrurile srtâcate, şi încă şi în scârbă mare dispre hanul. Care, cu multă cheltuială de mare sumi de bani au dat vizirului şi hanului şi abiè ş-au aşedzat lucrurile

[1] De la începutul alineatului până aici este scris de Neculce. Am eliminat câte un „i" de prisos din cuvintele „zapciilâc" şi „codri".

[2] Lectură nesigură. Pare a fi o greşeală de transcriere pentru „Berhomete".

dispre amândoî părţile, de-u vinit iar înapoi în leş la scaunu-ş. Şi i-au poruncit vizirul să-ş caute Ţara Muldovii, să o stăpânească bine, să nu o răsâpască, iar de Ţara Muntenească să ş-aşedze, să nu mai umble mestecându, c-apoi nici în Moldova n-a hi şi va petrece mare urgie. Aşè suntu prieteşugurile turcilor. Cini dă mai mult acela-i mai prietin şi mai bun.

Costantin-vodă, fiind aice domnu în Moldova şi înţelegându de Mihai-vodă că i-i giuruită domnia la munteni de vizirul, au umblat la Mihai-vodă de s-au legat cu prieteşug şi ş-au logodit pe o sor' a lui cu un ficior a lui Mihai-vodă, ce era mai mijlociu, anume Ştefan. Iar pe de altă parte au umblat capichihăile lui Costantin-vodă la câzlar-aga şi la muftiul[1]. Şi când s-au trezit Mihai-vodă, s-au trezit numai cu giuruinţa, că Costantin-vodă l-au amăgit ş-au luat domnia la munteni, şi Gligorii-vodă aice, precum scrii mai sus. Şi iar, după ce s-au dus la munteni, Costandin-vodă scrie la Mihai-vodă cum că nu-i pricina di sminteală dispre dânsul, şi-i dispre Gligorii-vodă, şi el să ţini de acè logodnă cu sor-sa şi să găteadză de nuntă. Ş-au pornit boieri la Ţarigrad să iè pi ficiorul lui Mihai-vodă, pi Ştefăniţă, şi să-l ducă în Ţara Muntenească, să dè pi sor-sa. Iar Gligorii-vodă, di aice din ţară, nu s-au lăsat cu atâta, ce-au tot păzit de-au scris cu tainâ la Mihai-vodă, de-au stricat cu sora lui Costantin-vodă ş-au luatŭ pi o fată a lui Psăolus Costantin hatmanului, frati cu chiurce-başei. Ş-au mai făcut ş-altă logodnă, cu fata lui Mihai-vodă ce mai mari, s-o dè după ficiorul lui Gligorii-vodă cel mai mari, după Scarlatŭ. Şi ficiorul lui Gligorie-vodă era di 15 ani, şi fata lui Mihai-vodă di 25 ani.

Deci când au agiuns boierii munteneşti la Ţarigrad pi uliţă, iar nunta ficiorului lui Mihai-vodă giuca, şi au luat pi fata lui Costantin hatmanului. Deci Costantin-vodă au rămas la mari ruşini. Apoi Costantin-vodă nu s-au putut lăsa ruşinat şi au jăluit

[1] De la alineatul „Vizirul viindu..." (pag. 80) până aici, adăugat de Neculce, afară de propoziţiile „să-l puie domnu în Ţara Muntenească" (sfârşitul alineatului al doilea) şi „cini dă mai mult" (sfârşitul alineatului al patrulea). Lectură nesigură pentru „prietin" şi „bun", unde apare „r" în loc de „n" şi în special pentru cuvântul care se găseşte imediat înainte de „la muftiul".

la Poartă pi Mihai-vodă, şi i-au întorsu cheltuiala 80 pungi bani. Şi-ncă au îndemnat şi pi nişte datornici a lui Mihai-vodă di l-au pârât. Şi-ndat-au închis pi Mihai-vodă, de-au rămas şi la închisoari. Ce s-a mai lucra, vremea viitoare va arăta. De merat lucru esti di Mihai-vodă, domnu bătrân, şi cu ce minte şi hărnicii îl ştièm că era! Şi acmu 8 ani, di când s-au mazilit, i-au stătut nărocul, săracul, tot împotrivă, de-au rămas tot amăgit şi di o parti şi di altă. Iar mai înainti era el putincios să amăgească pi alţii, iar nu alţii pe dânsul. Numai poate Dumnedzău s-au mânietŭ di i-au luat darul. Dară Dumnedzău, cum s-a-ndura cu mila sa, va faci. Dzice Hăristoîs la Evanghelii că, dacă s-ar împuţi sarea, bucatile cu ce s-or săra. Trebui să socotim şi noi aceasta, că di vremi că cei mari, stăpânii noştri, umblă amăgindu-să unul pi altul pentru lăcomie şi cinstea aceştii lumi şi calcă pravilile şi legăturile cu giurământ celi adevărate, dar noi ceşti mici, vădzând pi cei mai mari, cum li vom ţinè, sau cum ne va da Dumnădzău bine sau spori sau bişug? Numai iarăş înainti, cum a fi mila sfinţii sale, ne-a îndrepta.

Să lăsăm di acmu domnia a doa a lui Gligori-vodă şi să scriem di celi streine ce s-au făcut în dzâlile lui. Păn' la vălet 7244 mart s-au şi pornit moscalii, o samă la Hastrăhan şi la Căzan şi la alte hănii tătărăşti, ce suntu supt ascultarea Moscului, înţălegând di celi fapte ce-au făcut hanul Crâmului, di-i burzuluisă asupra Moscului, di i-au bătut şi i-au supus iarăş cum au fost suptu Mosc. Iar o samă di oaste, moscali, căzaci, calmâş, s-au pornit cu Les ghenărarul asupra Azacului, şi o samă di moscali şi iarăş cu căzaci şi cu zaporogeni, cu Minih ghenărar, s-au pornit asupra Crâmului.

Deci cei moscali cari mersesă la Azac au încungiurat Azacul şi au început a să bate. Şi căzacii şi calmâşii cari era cu dânşii au început a bate ş-a tot tăiè pe nohai ce trăiesc pe dincolo de Don. Înţălegând turcii, au şi pornit pe căpitan-paşe cu câteva galioane, cu levenţâi, ca să apere Azacul. Şi apropindu-să de Azac, i-eu ieşit un soltan cu nohai care era pe de cee parte de Don. S-au sfătuit soltanul cu căpitan-paşe, de-u

ieşit levincii afară din galioani pe uscat şi-au purces asupra moscalilor împreună cu soltanul. Şi dându bătai, aşè au bătut moscali pe turci şi pe nohai, cât abè au scăpat puţânei de-au fugit în Crâm cu căpitan-paşe. Iar tătarâi di peste Don, câţ n-au pierit, s-au răsâpit, unii s-au închinat la moscali. Şi-apoi locul cel di cee parte di peste Don, cât îl ţânè tătarâi, l-au supus pestetot. Şi-apoi Les ghinărarul au stătut prenpregiurul Azacului păn' la iuli. Şi vădzând turcii şi tătarâi şi paşa din Azac că nu le mai vini agiutor, au închinat cetatea moscalilor, şi moscalii au slobodzât pe turci, di s-au dus la Ţarigrad cu pace. Iar Les ghinărarul moschicesc, după ce-au luat Azacul, au aşădzat o samă de oaste în Azac, şi în olatul Azacului pe tătari, şi s-au sculat, împreună cu hanul calmâşăsc, şi s-au dus la Crâm, l-acei moscali.

Minih fertu-marşalic şi cu căzaci şi cu donţî s-au sculat de la Poltava şi au purces şi ei asupra Crâmului, iar în luna lui mart. Iar hanul, cu toată tătărâmea şi cu turcii ce era în Crâm, le-au ieşit întâmpinare pre câmpul Crâmului. Şi aşè da năvală în toate dzâlele moscalilor. Iar moscalii tot s-apăra, nici să mera, numai s-apăra den tunuri, păn' ce au început a s-apropiè de poarta Crâmului. Iar când au fost la poarta Crâmului, aşè le-au dat tătarâi un chiot cu năvală, cât părè c-or treci peste moscali. Ş-au pierit mulţime de tătari acolo. Apoi tătarâi, neputând sprejini, numai le-au căutat a-i lăsa în Or pre moscali. Iar moscalii au început a bate Orul den puşci şi din cambarale. Îl îndesè 2 dzili. Pănă când au fost a trie dzî noaptea, tot da năvăli la poartă vârtos, de-au aruncat 180 cambarale. Iar o samă dintre dânşii s-au furat noaptea şi-au sărit preste şanţu, pre unde nu să păziè tătarâi şi turcii. Şi-n faptul dzuâi aşè i-au lovit moscalii pre den dos şi cee pre den faţă, ş-au dobândit cetatea Orul în luna lui mai. Şi au pierit şi atunce mulţime [de] turci şi tătari. Şi după ce au luat cetatea Orul, au intratŭ înluntru ş-au început a lua târguri şi cetăţî, ş-a arde, ş-a prăda. Şi pe urmă, precum s-au scris mai sus, vinit-au şi ghenărarul Les, cu hanul calmâşăsc, în Crâm, de prăda şi ardè şi ii. Pe unde găsâè robi,

pe cei bătrâni îi slobodzâè, iar pe cei tineri îi făcè oşteni. Mai bine de 50.000 robi au luat. Iar hanul tătărăsc au fugit cu o samă de tătari, cu câţ au putut scăpa, înluntru diparti, şi n-au vrut să s-închine. Şi cu cine mai putè, strângè turci şi tătari, de tot zăhăiè câte o aripă moschicească, de nu să putè lăţî. Apoi au trimis Minih fertu-marşalic o samă de oaste moscali din Crâm la Cunburul. Iar tătarii den Bugeag, fiind strânşi toţ la Vozâia, di ceasta parte di Nipru, au ales o samă de mârzaci şi cu 12.000 de tătari di i-au trecut di cee parte de Nipru. Şi i-au învăţat să margă în prejma porţâi Orului, doar ar putè găsi niscarva zahara moschicească, să o strâce, neştiind că vin moscalii la Câlbur. Şi purcegând tătarii pe câmpii Orului, nu departe de Culbur, au văzdut coborându-să într-o vălcè vo trii sute căzaci, care mergè înaintea oştii moschiceşti. Şi neştiind tătarii di-cee oaste, s-au şi slobodzât să-i iè în unghi, ca nişte ulii, pe acei puţânei căzaci. Iar căzacii acei au început a să apăra, păn' s-au ivit şi moscalii de peste deal, cei mulţî. Şi cum au văzdut pe tătari, cum s-au şi slobodzât asupra lor a-i goni şi-a-i tăiè, păn' la Culbur, căzacii pe tătarî. Unii da în Nipru, să scapi înot, şi s-înceca, alţâi umbla să între în vasă, să treacă să scapi, şi să îneca, că-i boţâsă căzacii dinapoi şi-i tot tăiè. Păn' ce-au sosât şi ghinărarul cu moscalii şi au poroncit să nu-i mai tai. Şi i-eu luat de grumadzî pe toţ câţ nu perisă şi le-au luat şi armili toate şi hainile, di au făcut o movilă din armili lor şi le-au dat foc. Iar pre dânşii i-au petrecut pe supt sabiile a doi moscali şi i-au slobodzit să margă în Bugeag, să spui celoralalţi tătari. Ca vo 1.000—2.000 i-au lăsat vii, iar ceielalţî au pierit toţî, cu tăiet, cu înecat. Mai multu de un tătar n-au scăpat den cee ce au dat înot. Ceielalţi toţî s-au înecat.

Apoi s-au apropiet de Culbur şi au început a arunca bombe şi a da din tunuri. Şi îndată s-au închinat. Şi cum s-au închinat turcii, cum au căutat vasă şi i-au slobodzât pe toţ cu paci, de au trecut la Vozâia, dzicând că „noi cu turcii avem paci, iar cu tătarii avem gâlceavă. Aşè să spui paşii de Vozâia, să şad-în cetate fără grijă..." Şi s-au şi apucat de-au tocmit Culburul.

Şi avè răspundeţii ghenărarul din Culbul cu paşa de Vozâia, di trimitè unul la alaltu daruri.

Iară după ce-au vinit la luna lui avgust, lovit-au o moarte rè pre moscalii din Crâm, de mure câtè 300—400 pre dzi. Şi să bolnăvisă prè rău. Unii dzâc să le fie otrăvit apele, cât n-au putut să stè în Crâm. Şi au lăsat Crâmul, şi au ieşit o samă spre Nipru, di s-au pusŭ pentre Nipru, şi-ntre Buh, iar o samă spre Poltava. Şi au ieşit şi cei den Culburŭ, şi s-au dus şi aceie la cei de la Buh. Şi stau păn-acmu la noiemvrie tot pe marginea ţării lor, unii pre la Poltava, unii pre la Harhov, unii pre la Săci. Iar din Azac n-au ieşit, tot îl ţânŭ.

Iar turcii s-au spăriet prè tare. De multă vreme sta hămeiţî, că să temè împărăţia de zorba, să nu facă inicerii. Apoi s-au pornit vizirul de-au ieşit la Udriiu, şi de acolo au vinit la Dunări, la Cartal, şi au făcut pod preste Dunări. Şi au trecut o samă de oaste cu inicer-aga şi c-un sarascher la Tighine, şi o samă la Hotin. Iar vizirul au şădzut tot de cee parte de Dunări, păn' la noiemvrie, şi umbla să facă pace, agiungând la Neamţu şi la franţozi. Şi nu s-au putut aşădza cu Moscul, că cerè Dunărea, şi Turcul nu da nici Azacul, şi olatul lui să-l lasă. Şi la noiemvrii, vădzând că nu să pot aşădza de pace, au lungit să stè oştile aşè peste iarnă cu pace păn' la mai, ori să facă pace, ori să să bată. Viziriul ar hi dat poate ce cerè moscalii, dar inicerii nu priimè să dè. Iar după ce au ieşit moscalii den Crâm, triimis-au viziriul de-au schimbat pre hanul, pre Aza Chirie cel bătrân, şi au pus han pre un ficior a lui Adăle-Gherii cel rău[1]. Numai şedè în Bugeag, că în Crâmu păn-acmu nu putè să margă, că să temè de căzaci să nu-i iasă înainte, ce şidè în Bugeag. Şi el pre solul moschicesc l-au slobodzit, de-au mersu cu pace la ţara lui. Viziriul încă au mersu la Baba, să iernedză pănă la mai, cum au aşădzat.

Nemţii încă au răspunsu turcilor că, de n-or face pace cu moscalii, măcar că ei au paci, dar agiutori or da moscalilor,

[1] „Un ficior a lui Adăle-Gherii cel rău" şi „şedè" din fraza următoare sunt scrise de Neculce.

după cum au dat şi moscalii agiutori nemţilor, când s-au bătut cu Franţozul. Şi s-au strânsu multă oaste nemţască peste Oltu, la Dunări, de sta gata. Neamţul încă s-au împăcat cu Franţozul. Câteva cetăţî den Anapoli au dat şi Neamţul cnezâia Liutarenghiii Franţozului, să şadă şi s-o stăpânească socru-său Lişinschie. Şi Leşinschii să dè pace crăii[i] leşeşti, s-o stăpânească Frederic cu pace pe crăia leşască.

Leşii iarăşi au făcut săim la mai, şi aşè au priimit pre Frederic toţi de crai. Şi au şi ieşit toate oştile străine dentr-însa, şi moscalii şi Sasul. Şi au răspunsu că ei cu Turcul au pace şi n-or strica pacea, că ţara lor este aproapi de turci, şi nu pot să să bată. Şi craiul, văzdând aşè, s-au dus la Sacsonia, având trebile lor. Iar hatmanii amândoi cei mare, şi a coronii şi a Litfii, s-au tras spre Ocraina cu toate oştile, de stau să iernedză. Că au vrut tătarâi să margă să prade Chiovul şi, văzdând că nu pot să răzbească de moscali, au prădat multe sate leşeşti din Ocraina. Apoi căzacii de la Sici iar s-au făcut tălhăret 1.000—2.000, şi iar nu mărgu la Bugeag, ce pradă Ocraina leşască pre la Nimirova. Deci hatmanii leşăşti, văzdând aşè, s-au aşădzat pre la Nimirova, de-au şădzut câtăva vremi, apoi au lăsat rămentari, şi ei s-au dus pre la casăle lor.

Iar cazâlbaşii, în cestu an, n-au avut bătăi mari cu Turcul, că să rădicasă zorba la căzâlbaşi, că să rădicasă viziriul asupra şahului. Ş-apoi l-au bătut şahul pre viziriul, ş-au pierit viziriul. Turcul umblă să facă pace cu Cazâlbaşul şi dă mulţime de bani şahului să facă pace. Cum dă şi Moscului şi Neamţului, aşè giuruieşti şi cazâlbaşilor. Numai au răspunsu Cazâlbaşul că nu poate să facă pace păn' nu s-or împăca cu Moscul.

Început-au şi viniţienii a pomeni de Moriia la turci. Aceste toate s-au făcut într-acest anu, la văl̆et 7244. Iar de acmu, ce s-a mai înnoi la let 7245, de la noiemvrie, s-a scrie la rândul său înainte. Iar la velet 7245, Cazâlbaşul s-au aşădzat cu Turcul. N-au făcut oştire nici Neamţul cu franţozii într-acest an. Iar turcii, de iarnă, s-au dus o samă cu hanul cel nou în Crâm, şi din Crâm s-au luat fără veste ş-au lovit despre Harhov, dispre

Slobodzâia, de-au făcut mare stricăciuni, păn-a prinde moscalii de veste. După ce au prinsu de veste moscalii, au scăpat cu fuga hanul, di s-au întorsu în Crâm.

Aşijdere de la Tighine încă au purces vo 2 soltani şi 2 paşi cu vo 30.000—40.000 de tătari şi 30.000 turci, şi au purcesŭ în Ţara Căzăcească de-au trecut Niprul pre la Perevoloşina. Şi aşè au dat Dumnedzău de i-au chevernisit de bini, că i-au încungiurat, de n-au scăpat nici un turcu. Câţî n-au perit, i-au luat pre toţ de grumadzi. Şi tătarâi, după cum li-i obiceiul, de nu stau la războiu, fugând la Nipru, la trecătoare, fiind gheaţa slabă, s-au rumtu, şi câţî nu s-au înecat, i-au luat căzacii pre toţi de grumadz. Şi au prinsu 2 soltani şi trii paşi şi i-au dus robi la Moscu, vii nevătămaţi.

Aşijdere dup-aceste în urmă au fost mersu un soltanŭ cu o samă de tătarî şi turci. Dacă s-au apropiet de Nipru ş-au vădzut pe ceie tătari şi turci ce au păţit, n-au cutedzat să margă, ce s-au întorsu înapoi, prădând pren Ţara Leşască, dzâcând că-s satele moschiceşti.

Aceste s-au făcut într-această iarnă let 7245. Aceste bogate nevoi s-au făcut în Moldova, cari cu condeiul mieu nu poci să lungesc: civerturi, hârtii, văcărit, pili, ialoviţă greli, podvodzi de fân, de lemne, fiind oaste turcească pre aice, aşădzată la Cartal, la Dunări, de-au iernat.

Iar dac-au trecut iarna, tot într-acesta an, de primăvară, trimis-au leşii omul lor la Poartă, pentru acè robie ce-au făcut tătarii. Că ei ştiu că au pace cu dânşii, şi câţî robi au aflat i-au luat pre toţi înapoi.

Trimis-au turcii un sol de-a lor la leşi, la craiul Frederic, di i-au dat titluş de crăie şi cu daruri, poftindu-l să aibă pace, cum au avut şi cu tată-său, Avgust crai. Şi Frederic au priimit prieteşugul. Şi s-au întorsu la ţara lui.

Triimis-au turcii pre Raiz-afende şi 2 turci mare şi pre Alixandru terdzimanul, fratele lui Grigorie-vodă, şi pre solul nemţesc care era sol la Ţarigrad, de-au mărsu la Nimirova ca să facă pace. Triimis-au şi moscalii dispre partea lor 3 cneji,

anumi Şfer, şi pe altu, sol nemţescu, care au vinit de la împăratul Neamţului pre la împărăteasa Moscului. Cari s-au strânsu cu toţâi la Nimirova la Sfeti Petre.

Iar oastea moschicească, de primăvară, după ce s-au strânsu di la iernatic, s-au împărţit în 2 părţî. O parte, cu Les ghenărariul, 40.000 moscali, 60.000 calmâş, 30.000 donţi, 20.000 căzaci de la Harhov, toţi aceşte, ca la 150.000, s-au dus în Crâm. Şi n-au mersu pre la Orŭ, ce-au marsu pre aiure, că au găsât un vad cari nu-l ştiè tătarii să fie mai fost. Ş-au tot arsu ş-au prădat toată vara Crâmul. Ş-au triimis şi turcii pre căpitan-paşe cu 60.000 oaste levenţ agiutori tătarâlor. Şi s-au bătut în vo 2 rânduri tari, cu năvăli multe. Şi da duiumuri multe peste moscali, cât îi năduşiè, de rămăsesă lucrul di să bătè de-a mână. Şi tot au biruit moscalii, cu multe vărsări de sânge. Şi mulţî mârzaci şi şirimi au pierit, şi au prinsu şi vii mulţî. Şi hanul încă au pierit în războiu. Şi au găsât într-un ostrov mulţime de tătari bejenii şi pe toţi i-au pusŭ tot supt sabie.

Iar Minih fertu-marşalic, cu 120.000 moscali pedestrimi şi cu 60.000 călărime şi cu 50.000 căzaci horodovii, 30.000 zaporojeni, cu 10.000 cătani, au purcesŭ pre Nipru în gios, de la Perivoloşin, pentre Nipru şi pentre Buh. Şi după ce-au trecut Buhul, au ales 15.000 de oaste şi cu Lionte ghenărarul, şi l-au triimis înainte spre Vozia. Ş-au mai trimis şi altă oaste, c-un ghenăral, 20.000, după Leonte, că dacă i-ar mai trebui agiutori, să-i agiute. Iar turcii, înţălegând că mărgu moscalii spre Vozâia, au triimis şi ei 40.000 turci, tot aleşi, şi 30.000 tatari c-un soltan. Şi cum s-au apropiet Leonte cu cele 15.000 de Vozâia, turcii s-au şi slobodzit asupra lui Leonte cu mari năvală, pedestri, cât rămăsesă lucrul să spargă obuzul lui Leonte. Numai au sosit şi celi 20.000 oaste agiutori, şi cum au şi sosit, au şi-nceput a bate rău pre turci, şi i-au gonit, păn-i-au băgat în cetate. Ş-au început a bate cetatea, marţî iulie în 5 dni[1], ş-a arunca bombi. Şi s-au aprinsu geabhanaoa în cetate ş-au aruncat o bucată de

[1] Scris „dni“ în ambele locuri, cu un semn deasupra, care arată scriere prescurtată.

zidiu, ş-au pierit mulţime de turci. Şi a doa dzi, mercuri iuli 6 dni, au dobândit cetatea. Şi au luat pre paşa de Vozia şi pre un beiu de la Bosna robi vii, iar pre alţâi i-au pus tot supt sabie, şi muieri şi copii, ce au găsât. 40.000 numai turci, oaste aleasă, fără muieri, fără copii, au pierit toţi, că i-au pus tot supt sabie.

Numai tătarâi au scăpat o samă, care au fugit, şi i-au gonit căzacii păn' la Nistru. Şi într-această oaste 40.000, au fost mai aleşi 12 bei cu 12 mii de oaste, oameni tot aleş, viteji den Bosna. Şi toţi acolo au pierit. Ş-au făcut o movilă prè mare de trupuri moarte.

Pe urmă au vinit şi Minih fert-marşalih de-au făcut ş-au tocmit Vozia şi Culburul, cu 10 părţî mai buni şi mai frumoasă, şi mai buni de cum au fost întâi, cu feliuri de feliuri de meşterşuguri şi tabii. Şi au lăsat într-însa 7.000 moscali şi 2.000 căzaci, şi în Culburŭ iarăş au lăsat oaste. Şi cu cee oaste s-au tras între Buh şi-ntre Nipru. Şi au şădzut toată vara acolo păn' la octomvrie, aşteptând să facă solii pace la Nimirova[1]. Iar solul nemţesc au scris la viziriul că nu poate să facă pace cu Moscul, deci să ştie că şi împăratul Neamţului au stricat pacea cu Turcul.

Iar într-această vreme, la Simpetriu, s-au pornit şi nemţii, ginerile împăratului, duce de Liutoranghia. Au purces cu obuzul cel mare, ca la 70.000—80.000 oaste, asupra Bosnii, şi au luat Nişul, şi pren Ţara Arbănaşilor a o strica şi a o bate, şi pre Bosna tij a o bate.

Altu ghenăral, anume Valis, şi cu alţî ghenărari de la Sibii, cu o samă de oaste, au purcesŭ a bate Vidinul. Alţii au vinit pren Ţara Ungurească di s-au coborât în Ţara Muntenească, la Bucureşti, şi pre supt munte, ca vo 6.000—7.000. Iar Vădanie, ghenărariul de Braşăv, şi cu alţî 2 ghenărari, cu 5.000 oaste, au ieşit peste munte la Comăneşti şi la Oituz în Moldova, şi în Câmpul Lungu nişte căpitani cu vo 700. Şi au şădzut acolo, pre supt marginea munţilor, vo 2 luni şi mai bini. Stricăciuni n-au făcut nimic în ţară. Tot cu bani cumpăra ce li trebuiè. Numai

[1] În ms. 253 „Nimira".

pre turci căuta, şi bucatele unde le găsiè le lua cu de-a sâla. Numai vo 2, 3 boieri, ce li era casăle pe supt munte aproapi, să închinasă la nemţi, anume Ştefăniţă Ruset vornicul şi cu ficiorii lui, şi Răducanul stolnicul şi Costandin Balşe medelniceriul şi Ştefan Catargiul sulgeriul. Şi ţărănimea ce era pe supt munte n-asculta de domnie.

Iară altă boierime şi mazilime s-au strânsu toţi la Ieş pre lângă Grigorie-vodă. Şi Grigorie-vodă deodat-au ieşit cu tabăra la Frumoasa, dar apoi prè mult n-au zăbăvit acolo, că să temè să nu-l lovască nemţii, să-l iè. Şi nu credè nici pre boierii de ţară, să nu-i facă vrun vicleşug cu nemţii. Şi s-au mutat la Ţuţora, între Prut şi-ntre Jijie. Ş-au şi răpedzit la Hotin de olac, de-au vinit 400 de lipcani, cu Sara Mehmet-paşe, şi la viziriul di i-au triimis 2 paşi, anumi Mahmut-paşe şi Vasli-paşe, cu vo 600 spahii. Şi au triimis viziriul cindzăci pungi de bani, ca să mai facă oaste. Şi i-au triimis bani şi de chili, şi de ialoviţă, şi de cară, şi de fân, şi de ordzu. De câte beialicuri era la ordie, dat-au turcii lui Grigorie-vodă, şi el mânca banii toţi, şi cei de leafă şi ceielalţi toţi. Şi lua aceste toate ce scrii mai sus din ţară, de făcè trebile împărăteşti fără bani. Numai atâta cât da moldovenilor: le da carne, pită, ordzu. Şi după ce s-au strânsu toată oastea ce era: lipcani, turci, moldoveni şi alţâi, s-au făcut ca la 6.000 oaste. Şi au mai ieşit frica lui Grigorii-vodă de nemţi. Şi de frica viziriului şi de ruşine s-au întorsu iarăş înapoi la Gălata. Ş-au făcut hendichiu în giurŭ împregiurul taberii ş-au pusu străji buni. Ş-au şădzut toată vara acolo, păn-în toamnă la Simedriu.

Iar Costantin-vodă, domnul muntenesc, cum au audzit c-au ieşit nemţi în Ţara Muntenească, cum au şi fugit peste Dunări. Şi boierii şi slujitorii munteneşti l-au petrecut 2, 3 ceasuri. Şi ş-au luat dzua bună, şi l-au lăsat toţi şi s-au întorsu la Bucureşti. Ce nu numai boierii, ce şi slugi de a lui, ce au fost la tată-său, l-au lăsat toţi. Şi nemţii, viind la Bucureşti, au luat pre boieri pre toţi şi i-au trecut cu casă cu tot în Ţara Ungurească, pre unii cu voie, pre unii şi can fără voia lor.

Împăratul, Turcul, şi turcii, după ce-au vădzut aceste, tari s-au spăriet, ce împăratul nu numai de moscali şi de nemţi, ce şi de

oastea lui, să nu facă zorba asupra lui. Au şi păzit de-au schimbat pre viziriul ş-au tăiet pre chihaie, dzicând că s-au agiunsu ei cu moscalii de-au dat Vozia. După cum li-i hirea de dulău, de le dzâc că-s dulăi, adivărat că-s dulăi. Dacă văd că nu pot isprăvi, ei dau vina capetelor. Ş-au pus şi han nou, anumi pe Adăle Gheri cel rău, ce fusăsă mai întâi la domnia întâi a lui Gligori-vodă, cându s-au făcut zorba asupra lui[1], înţălegând că acela au pierit în Crâm, cari şede la Tighine păn-acmu, că la Crâm nu poate să margă. Atunce au triimis împărăţia de-au luat pre Manolachie chiurci-başe Psăolu, fratele hatmanului Costandin ce este aice în Moldova. Şi l-au dus la Ţarigrad, la împărăţie, de i-au dat grè muncă păgânească, 5, 6 dzile, păn-au spus toat-averea ce-au avut, di i-au luat tot ce-au avut, ca la 3.000 pungi, cu odoară. Nu numai a lui, ce şi a frăţâni-său, a lui Costandin hatman şi altor rude a lui, gineri şi alţâi. Ce au găsât, tot au luat. Şi apoi l-au spândzurat în mijlocul uliţâi, unde să vând blanile în târgu. Şi i-au pusŭ o blan-în cap, dându-i pricină că el sfătuiè pre chihaie. Atunce l-au agiunsu osinda Ţărâi Moldovii şi Ţărâi Munteneşti. Că acest Manolachi să-nvăţasă de să făcè tot d-è casăli chihaielilor, de mânca aceste săraci de ţări, cum le era voia, cu alţî greci şi alte păşii, de făcè schimbări şi-adauşaguri cu mulţime de bani. Cum şi mai înainte vremi, cându s-au făcut zorba, de s-au schimbat împărăţia, la Ibraim-paşa vizirul, căzdut la mare urgii, precum scrii la rândul său. Atunce au scăpat, şi tot nu s-au lăsat de răutăţi. Dar acmu n-au putut scăpa, după cum să dzâce că nu-s în toate dzilele Paştile. Aşè dzâc că mai mult dispre Costantin-vodă să-i fi fostu pâra, avându pizmă pre dânsul. Ş-au scos ferman să omoare şi pre gineri-său, Ştefăniţă beizade, ficiorul lui Mihai-vodă, care ţinè fata hatmanului Costandin. Numai nărocul lui c-au prinsu de veste, di s-au ascunsu la casăli solilor, multă vremi, păn' s-au îndreptat.

Răiz-afende, solul turcescu de la Nimirova, vădzând aceste lucruri ce să poartă şi moscalii nu priimăsc bani să facă pace,

[1] De la „anumi...“ până aici, adăugat de Neculce.

ce cer Dunărea cu Crâm cu tot, şi nemţii Bosna şi altă somă de bani, cheltuiala oştii, şi robii ce luasă, au făcut izvod de toate de aceste ce cerè moscalii şi nemţii. Şi au dat multe daruri solilor nemţeşti şi moschiceşti şi lui Minih fertu-marşalih moschicesc, ca să mai aştepte 30 dzile, să nu pornească oştile, păn-or trimite la împăratul turcesc să vadă ce-or priimi. De-a priimi, bini, iar de n-a priimi, s-or bate. Tot ca să mai lungească, să treacă vara cu amăgele, după cum este nătura turcilor. Că să spăriesă prè rău. Ce, după cumu-i orânduiala aceştei lumi lacomă, au întunecat mintea solilor nemţeşti şi moschiceşti, de-au priimit să aştepte celi 30 dzile, păn-a vini răspunsu de la Poartă. Şi au şi răpedzit Raiz-avende cu acele scrisori la împăratul turcesc pre terdzâmanul, fratele lui Grigorie-vodă, să umble într-aceste 30 dzile de olac, să aducă răspunsul, cum a fi: ia pace, ia nepace. Ş-au purcesŭ terdzâmanul ş-au vinit pre la Grigorie-vodă, frate-său, la Gălata, şi l-au benchetuit 1 dzi cu mari cinste. Şi l-au mai învăţat şi el meşterşuguri de-a lui, ce au mai ştiut. Că avè Grigorie-vodă mare jeli şi frică, c-or lua creştinii ţara, ce nu numai el, ce şi grecii lui, şi n-or avè ce stăpâni şi ce mânca la Ţarigrad.

Şi la 30 dzile s-au întorsu iarăş înapoi la Nemirova, unde era solii, cu răspunsu că nu priimè turcii să dè nimic, numai să fie bătaie la anul. Şi aşè solii s-au dus cineş pre la stăpânii lor. Şi vodă încă l-au triimis pre aga Enachi grecul cu 600 slujitori înaintea lui Reiz-afendi la Movilău, temându-să de căzaci să nu-l lovască, şi l-au petrecut păn' la Tighine. Iar Vădanii ghenărarul, dac-au ieşit la Oituz cu oaste, au şi poroncit lui Gligorii-vodă să dè paci oaminilor den Sâret încolo de bir şi să-i trimită 150 de pungi de bani, dacă i-i voia sa şadă cu paci în Ieş păn' la o vreme. Deci Gligorii-vodă era la Frumoasa şi n-apucasă să strângă oaste, nici să dusăsă la Prut. Au socotit şi au trimis pe Toderaşco vel-spătar şi pe Alixandru Sârbul tretii-logofăt cu daruri şi cu cărţî de la dânsul şi de la boieri, scriind ghenărarului, lui Vădanii, să-i fii milă de ţară, să n-o strâce. Şi au mersu la dânsul la Oituz, şi i-au priimit cu dragoste, şi s-au

adiverit cu bini. Numai, Grigorii-vodă nu s-au încredzut, ce s-au dus la Prut, după cum s-au scris mai sus, di ş-au strânsu oaste. Aşijdere nici pe Păladi spătarul nu-l credè, fiind moldovan, să nu-i facă vrun meşterşiug. Şi de [a]cee au trimis şi pe Alixandru Sârbul, fiind di casa lui, ca să nu poată faci vrun meşterşiug asupra lui cu Vădanii ghenărarul.

Turcii, păn-a umbla terdzâmanul la Poartă aceste 30 dzile, iar împărăţia au şi pus sarascher pre Chipruliul şi au şi rădicat oaste den Ţarigrad ca la 120.000 şi l-au trimis la Bosna asupra nemţilor. Şi viziriul au triimis pre Meniş-paşe de la Cartal cu 20.000 oaste, şi au purces de la Cartal pre marginea Dunării a mai strânge oaste ce putè. Şi s-au dus şi la Vidin asupra lui Vales, ghenărariul de Sibii, ce bătè Vidinul cetatea, ş-au gonit pre nemţi de la Vidin. Dar tot nu i-au bătut prè rău, numai cât i-au gonit de la cetate.

Ş-au dat şi lui Costandin-vodă, domnul muntenesc, vo 2, 3 paşi cu oaste, de-au gonit pre nemţi din Ţara Muntenească, că era puţinei, numai vo 3, 4 mii în Ţara Muntenească. Ş-au făcut turcii multă răutate şi prad-în Ţara Muntenească, c-au luat munţii în cap. Şi pre unde au găsât bejenii, au tot prădat şi au arsu. Şi au spartu şi mitropolia de la Târgoveşte şi au găsât multă avere a boierilor munteneşti şi au luat-o toată. Ce nu numai într-un rând au prădat-o, ce în câteva rânduri au umblat, prădând şi strâcând biata ţară.

Costandin-vodă, domnul muntenesc, iarăşi s-au aşădzat în Bucureşti cu vo 2, 3 paşi. Şi rè pradă au făcut turcii şi Bucureştilor. Şi mitropolia din Bucureşti au făcut-o mecet, di s-închină într-însa paşii. Şi Costandin-vodă au pus tot boieri de cei de gios, că boierii îs toţ în Ţara Ungurească, cei mari, duşi.

Iar ghenărariul cel mare de la Sibiiu, anume Valis, care mersesă la Vidin, vădzând că nu poate sta împotriva turcilor, că are oaste puţină, au scrisu la Vădanie ghenărariul, ce ieşis-în Moldova cu oaste, de-au trecut muntele înapoi de-au mersu agiutori la Vidin. Numai ce au rămas vo 500 oaste nemţi de strajă la Comăneşti, iar ceielalţi, măcar că s-au dus la Vidin,

tot n-au putut isprăvi nimic împotriva turcilor. Deci ghenărarul Valis, văzdând că au greşit şi ş-au împrăştiet oastea pren Moldova şi pren Ţara Muntenească şi n-au putut isprăvi nimic să-l iè, ori de ciudă, ori de ruşine, ori de frica împăratului, au mâncat otravă singuru ş-au murit.

Mai ispititu-s-au turcii şi cu 2 soltani să margă preste munte în Ţara Ungurească. Şi s-au păzit nemţii mai bine, într-altu fel, că, după ce-au intrat în munte, le-au ţinut calea şi dinainte şi dinapoi. Ş-au pierit un soltan şi cu tătarâi mai toţi, numai unul au scăpat prè cu puţini tătari. N-apucând a intra în munte, la Câmpina, s-au întorsu înapoi prădând şi ardzând. Ş-au lovit pren Bucureşti, fiind domnul în scaun, ş-au prădat târgul tot, cu mănăstiri cu tot, ş-au găsât mulţime de avere. Şi domnul n-au putut să isprăvască nimic, să nu-i lasă să prade. Ce-u găsit a boierilor pribegi şi nepribegi şi a neguţitori pin hanuri, tot au luat[1]. Acest războiu au fost mai pre urmă, la let 7246, la noiemvrii. Să lăsăm acmu Ţara Muntenească, di om scrie înainte la rândul său.

Grigorie-vodă, şedzând cu tabăra la Gălata şi înţălegând că s-au dus nemţii cei mulţî şi au rămas numai 500 nemţi la Comăneşti de strajă, şi vădzând că să găteadză tătarii şi cu turci de la ordia viziriului să margă la dânşii, au scris la viziriul să nu margă nici turci, nici tătari, să strâci ţara. Puţinei ce au rămas de strajă, a triimite oastea lui şi i-a goni. Deci viziriul îndată i-au şi poprit să nu margă. Că era la Gălaţ păn' la Bârladŭ tot tătari, cu 2 soltani, de-au şădzut toată vara de-au mâncatŭ pre beţii oameni, de-au rămas numai cu sufletele. Deci Gligorie-vodă au ales din oastea lui ca la 1.500 slujitori turci, lipcani, moldoveni şi 2 steaguri de căzaci ş-au triimis pre Costandin hatmanul, fratele chiurci-başii, şi pre Toader Pălade spătariul să margă pre la gura Oituzului şi la Comăneşti, să astupe poticile şi să strâci pălăncile ce li făcusă nemţii. Şi mărgând acolo la Comăneşti, numai au şi dat peste celi cinsute de nemţi ce rămăsesă de strajă. De merat lucru este cum au dat Dum-

[1] Această frază a fost adăugată de Neculce.

nădzău o spaimă nemţilor, cât n-au putut să stè la războiu. Că cum s-au tâmpinat şi au discălecat căzacii de-au slobodzit focul şi-au pisat vo 3, 4 nemţi, s-au şi spăriet nemţii şi-au plecat fuga şi n-au apucat să sloboadă focul. Şi-au şi-ntrat turcii cu moldovenii într-înşii şi-au prinsu ca vo 30, vii cu morţi. Şi-au pierit şi colonelul care era pre oastea nemţească mai mari. Şi iarăşi au dat Dumnădzău frică moldovenilor şi turcilor, că nu i-au gonit, temându-să să nu fie oaste supusă, să fie vicleşug, că nu ar hi mai scăpat mai nici unul. Iar nemţii tot gândiè că-i gonesc, că, cum au agiunsu la pălancă, cum şi-au lăsat puşcile şi caii şi 2 sacaluşi şi 2 căruţă, iarbă, şi-au fugit care încotro au putut pren munte pe gios. Şi-a triedze au început a ieşi câte unul, şi vădzând că nu-s nime, şi-au luat puşcile şi ce-au avut şi-au trecut muntele, dincotro vinisă, înapoi.

Iar hatmanul cu oastea, precum mai susu scrii, nici giumătate de ceas n-au zăbăvit şi s-au şi-ntorsu înapoi, fiind grec cu pele de iepuri la spate. Au fugit toată noaptea, făcându-să dzuă la Bistriţă, negonindu-l nime, nici vădzând pre nime, după cum este vorba că nu fac toate muştile miere. Că, când s-au tâlnit cu oastea nemţască, tremura de frică şi vrè să fugă. Iar turcii, vădzând că vrè să fugă, au început a-l sudui şi-au scos şi sabiile asupra lui, să-l taie. Şi vădzând aşè că fac turcii zorba asupra lui, s-au slobodzit de frică asupra nemţilor. Şi s-au tâmplat acè izbândă, după cum scrii mai sus. Numai tâmplându-să Toader Pălade spatariul şi vădzând zorbaoa turcilor, el mai mult au început a îndemna oastea. Şi după ce au vinit la Ieş hatmanul, i-au scris Grigorie-vodă cărţî la viziriul şi l-au triimis cu 10 nemţi vii şi cu 17 capete morţî. Şi cu acè puţină izbândă şi-au mai tocmit treaba, că era să pitreacă şi el de la Poartă, ca frate-său Manolachi chiurce-başe.

Tot într-acea vreme mers-au Chipruliul întâi la Niş, unde luasă nemţii, şi-au încungiurat cetatea Nişul. Şi n-au putut să sprejinească nemţii şi s-au închinat, c-au fost ca la 5.000—6.000 nemţî cu un ghenăral. Şi pre ghenărari şi pre nemţî i-au slobodzit cu pace, iar pre raiè au pus-o tot supt sabii, că să

burzuluisă toată creştenătatea, de ţinè cu nemţii: sârbii, arbănaşii şi alţii ce era prenpregiurŭ.

Purces-au Chipruliul de acolo asupra nemţilor ce bătè Bosna. Deci nemţii nu putè lua Bosna, fiind locurile tari şi raiaoa încă ţinè tot cu turcii, nu vrè să să de nemţilor. Numai ce-au apucat de-au luat vo 2, 3 cetăţî în marginea Bosnii, şi au şi sosât Chipriliul cu oastea lui agiutori bosnenilor. Şi s-au lovit în vo 2, 3 rânduri, ş-au tot can zăticnit pre nemţi şi nu ş-au putut alege. Aceste toate s-au făcut la velet 7245. Iar dup-acee, la văletul 7246, în luna lui octoămîvrie, tot într-această toamnă, vădzând turcii că le-au mersu can bineşor spre nemţi, că nemţii nu făcusă gătire prè bună, în grab-au şi pornit oastea de la Cartal şi de la Tighine, câtă era strânsă, ca la 100.000 de iniceri şi de spahii, c-un sarascher şi cu Medle Gherie, hanul cel nou, cu toată tătărâmea de Bugeag, ca la 60.000 şi 2 soltani, mai can cu toată puterea turcească ce era la Cartal. Şi pre apă, de la Ţarigrad, vo 20.000 să margă să iè Vozia de la moscali. Înţălegând că Mineh fertu-marşalih s-au dipărtat cu oştile moschiceşti la iernatic, la Perevoloşin, după ce s-au dus solii de la Nemirova, şi ei înţălegând că-s numai 7.000 moscali şi 2.000 căzaci, 9.000 de toată oastea, au socotit c-or lua-o prè lesne, şi luând-o, or treci şi or lua şi Culburul ş-or treci şi-n Crâm asupra-celora moscali şi or duci şi pre hanul cestu nou, pre Medle Ghirie. Ş-au luat şi vo 60, 70 puşci din Tighine şi 400 cară moldoveneşti, de-au dus geabhanaoa. Şi după ce-au agiunsu acolo, au început a bate cetatea. Ş-au bătut-o 2 săptămâni şi n-au putut-o lua. Şi aşè da turcii feliuri de feliuri de năvăli straşnici asupra cetăţâi, şi şi mai pierè. Spartu-s-au şi vo 20 de puşci mare, umplându-le mai mult preste măsură, ca s-agiungă la cetate, şi iară pre dânşii îi omorè. Făcut-au un meşterşug cu nişte săcrii noaptea, ca să să apropii de cetate. Iar moscalii au făcut altu meşterşug, di s-au luminat ca dzua, ş-au îndreptat puşcile de i-au făcut fărâmi. Făcut-au turcii 2 lagumuri, şi s-au strânsu acolo mulţime să dè năvală. Iar moscalii le-au găsât unde le pusesă turcii şi le-au bătut dispre dânşii, ca să dè înapoi

spre turci. Ş-au făcut şi ei 2 lagumuri, alături şi cu gauri, din celi turceşti, la a lor. Şi când s-au strânsu mulţime de turci la lagumuri ş-au dat foc, iar lagumurile au dat înapoi, şi s-au aprinsu şi celi moschiceşti, cât au pierit mulţime de turci. Şi atunce au ieşit şi moscalii cu căzacii afară den cetate ş-au început a tăiè şi ei pre câţi nu îi omorâsă lagumul.

Aşijdere sculatu-s-au turcii cu zorba asupra hanului, dzâcând că gâlceava dispre dânşii s-au început întâi şi ei dau năvală di pier, şi tătarâi nu pier, umblă pre de laturi. Deci au luat hanul pre tătari împreună cu turcii, şi carăle celi moldoveneşti le-au umplut de stuh şi-au început a pune pre moldoveni de împingè carăli, şi turcii cu tătarâi după dânşii cu puşcile, ca să s-apropie de cetate, să bată cetatea. Iar moscalii aşè au începutŭ a-i împroşca den cetate, şi au ieşit şi afară, şi aşè au dat o năvală turcilor, cât au pierit mulţime, şi au luat şi o samă de puşci. Aşijdere era o zămculiţă de laturi de cetate, şi şidè nişte moscali. Ş-au îngropat şi moscalii un lagum acolo şi s-au făcut a fugi spre cetate. Iar turcii au şi-ntrat într-acè zămculiţă şi-au găsât lagumul şi l-au scos. Moscalii, vădzând că au gâsât turcii lagumul şi l-au scos, au şi îndreptat puşcile în zămculiţă a bate. Şi au pierit şi acolo mulţine de turci, şi câţî n-au pierit le-au căutat a ieşi, că nu putè să şadă, că-i împroşca den cetate. Aşijdere vinit-au turci cu vasă pre apă, şi moscalii încă avè vasă. Ce nu le-au sporit turcilor nici cu acel fel, că, cum au fost dându moscalii din tunuri de pe apă or den cetate, să şi afunda vasăle turceşti, de s-îneca, cât n-au rămas nici unul, iar moschicesc nici s-au betejit.

Mai pre urmă iarăş s-au rădicat turcii cu năvală asupra cetăţâi, vădzând că au ieşit o samă de moscali din cetate. Şi s-au şi pornit turcii asupra moscalilor să-i iè în unghi, iar moscalii s-au făcut a fugi asupra vasilor şi au lăsat poarta cetăţâi dişchisă. Iar turcii, cum au vădzut poarta cetăţâi deşchisă, au lăsat pre moscali de-a-i mai gonire ş-au şi-nceput a intra în cetate. Şi i-au lăsat de-au intrat vo 4.000—5.000 şi au slobodzit porţile cetăţâi di i-au închis. Şi aşè moscalii den cetate, fiind supuş, au şi-nceput a le

da foc şi din frunte şi din coadă, şi den dos a le da bombi, păn-i-au potopit pre toţi. Da să dè înapoi, porţile cetăţâi era închisă. Şi câţi n-au pierit, i-au luat pre toţi de grumadzî.

Iar turcii cei ce rămăses-afară, de n-apucas-a intra în cetate, i-au şi aruncatŭ lagumul. Atunce moscalii cei de-afară, ce să făcus-a fugi spre vasă, s-au şi-ntorsu înapoi într-înşii a-i omorî câţî scăpasă de lagum.

Aşijdere şi moscalii di pre apă au prins a-i împroşca cari s-apucas-a să lipi de zidiul cetăţâi, că nu putè să să mistuiască nici într-o parte. Ş-au început moscalii a-i bate şi di pe apă, cât i-au potopit, ca la 30.000—40.000 de turci.

Iar în scurtă vreme au şi sosit veste de la soltanul la saraschériul, care soltan era între Buh de strajă, cum că vin de la Minih agiutori cetăţâi prè mulţi moscali pre apă, di s-au făcut spaimă în oastea turcească. Câţî rămăsesă vii nepieriţi au şi fugit preste noapte ş-au lăsat cetatea. 3,4 dzile de-ar fi mai zăbăvit turcii pre loc, nici unul nu vrè scăpa. Că au şi dat Dumnădzău un vicol, că, cum era giumătate răniţî, aşè dzâc că-ntr-acel câmpu 4 părţî ar hi pierit şi una de-ar fi scăpat bini. Fostu-s-au cerşut căzacii să-i lasă, călări, audzind că vin turci la Vozia, şi Minih n-au vrut să-i lasă, fiind la Perevoloşin. Şi au greşit că nu i-au lăsat, că nici un turcu n-ar fi scăpat, sau tătar.

Deci acel soltan ce era de straji între Buh, vădzând că turcii fug de la Vozia, slobodzit-au şi el ceamburŭ pre marginea Ocrainii leşeşti, di-au prădat satele. Ţân şi ei prieteşugul ca cânii vinerea. Ce s-a mai face cu leşii, vremea viitoari va arăta.

Grigorii-vodă, vădzând că s-au dus nemţii din Moldova, scris-au cu giurământ la boierii cei pribegi şi la ţară, cei haini, să să întoarcă înapoi la locurile sale, să nu poarte nici o grijă. Şi i-au iertat pre toţi, numai să nu mai fugă şi alţâi, ca să iè bani. Deci s-au întorsu toţi la locurili sale, şi nimic nu le-au făcut. Numai pre Costandin Balşe, având măraz pre dânsul, l-au bătut la talpe şi l-au slobodzit. Făcut-au şi acestu obicei Grigorii-vodă, de să bată boierii cei mari la talpe, turceşte. Şi pre Ştefăniţă vornicul Ruset, hiind mai bătrân, l-au făcut surgun o lună la

mănăstiri la Dobrovăţŭ ş-apoi l-au adus la Ieş şi l-au iertat. Şi i-au măritat o fată ce avè, cu cheltuiala lui vodă, după Scarlatachie comisul, ficior Lupului Gavriliţi.

Iar pre Răducanul, fiind nepot lui Mihai-vodă şi agiunsesă cu cărţî la Grigori-vodă de la nemţi de făcè ştire ce fac nemţii şi ce li-i sfatul, când era nemţii la casa lui, la Grozeşti, pentru acee mai mult l-au boierit, de l-au făcut păharnic mare.

Pus-au turcii pre ficiorul lui Racoţi, anume [Iosif][1], ca să fii crai în Ţara Ungurească, şi i-au făcut coronă de aur, cu diiamanduri de mult preţŭ. Şi i-au dat şi cinci mii pungi bani, să-i fie de cheltuială şi să-ş facă oaste, osăbit de ce i-au rânduit turci şi tătari.

Şi l-au pornitŭ den Ţarigrad, de-au vinit la Brăila di să găteadză şi-ş strânge oaste. Ispititu-ş-au nărocul, cu 2 soltani şi cu turci, de-au triimis în Ţara Ungurească, ca să treacă pre la Câmpina, pren Ţara Românească. Ce nu i-au slujit nărocul ceastă dată, c-au păţât rău, precum scrie mai sus patima lor.

Împăratul nemţesc, înţălegând de Racoţie, au strânsu toate capetele celi de frunte, boieri ungureşti, di i-au dus pre toţi la Beci, di-i ţinè acolo de le dădè toate ce li trebuiesc. Ce s-a mai alege, vremea viitoare va arăta.

Deci înţălegând Poarta turcească di ce s-au lucrat la Vozia, trimis-au de-au luat pre viziriul la Ţarigrad, la sfat, nu numai pre viziriul, ce şi pi toate cepetele celi turceşti, pre toate unde era. La ce va arăta, vremea viitoare va arăta. Aceste toate s-au făcut într-aceşti 2 ani a domnii lui Grigorie-vodă, păn' la velet 7246, la istovul lui noiemvrie.

După aceste, aşădzându-să Grigorie-vodă în scaun în Ieşi să iernedză, după cum s-au scris mai sus, pus-au în Ieş şi 4 steaguri de turci şi cu 4 de lipcani, steaguri, să iernedză cu dânsul în Ieş, necredzând pre moldoveni. Bogate nevoi şi ruşini făcè turcii beţilor oameni la Ieş şi la ţară, pre unde mergè. Că lua femei şi fete mare şi copii cu sâla, de-ş făcè râs. Şi la drumuri îş râde şi prăda pre oameni.

[1] József, fiul lui Ferenc Rákóczi II. Adăugat de mine.

Iar în luna lui dechemvrii, bine nu s-au aşădzat în Ieş, şi au şi scos hârtii, frunte de 3 ughi, mijlocul de 2 ughi, coada de 1 ughiu, şi cârcimărit tij 5 lei, şi cară pre ţară, de căra fân şi lemne la oaste. Şi fân nu găsiè pre aproapi, că-l mâncasă de cu vară, ce lua ordzu a cui găsiè, fără bani. Şi taberi de cară ducè la Siret, de măcina, că pe aproapi nu era mori. Şi lua boi a cui găsâè, de pre drumuri. Ş-au început şi ciuma a s-aţâţa în Ieşi, şi au ţinutŭ puţin, vo lună, acel omurŭ. Oh, oh, oh! săracă Ţară Moldovă şi Ţară Muntenească, cum vă pitreciţî şi vă dezmierdaţî cu aceste supărări, la aceste vremi cumplite, şi făr' de milă de stăpânii noştri, care singuri noi ţ-am poftit şi ţ-am aflatŭ! Nu ne săturam de domni de ţară, nici de măritat fetele după peminteni, ce dzâcèm că-s proşti şi săraci. Şi alergaţi la cei străini, greci, de-i apucaţ cari de cari să vă hii gineri, că-s cilibii şi bogaţî, şi le daţi moşii şi-i puneţ în capul mesâi. Iacă la ce am vinit! Aceste, adivărat că ne-au făcut cilibii la toate, cu lacrămi pre obraz şi cu suspinuri la Dumnădzău strâgând. Iar altă puteri, făr-a suspina la Dumnădzău, n-au rămas. Ia priviţ pre ţările megieşilor cum ţin pre cei străini! Le dau di mâncat, iar la sfat sau în capul mesâi nu-i pun, nici îi amestecă. Şi pentru acee trăiesc prostimea lor păn-acmu necălcată. De-ş dau vo fată după vun străin, prè cu greu, dar moşan nu-l priimăscu, nici la sfat. Şi pita ce o mânâncă, cu vărsari de singe şi cu multă ostineală şi grijă şi slujbe, o mâncă streinii prentr-alte ţări.

De ce s-au mai lucrat peste iarnă de acmu de la noiemvrii la vălet 7246. Viziriul, cum au sosât la Ţarigrad, l-au şi mazâlit, şi au pus vizir [pre altul].[1] Şi cum l-au pus vizir, cum au început a rândui oaste la Hotinŭ şi la Tighine, şi pre alţâi într-alte părţî, şi a face mare gătire pen ţară. Trecând la Hotin, şi alţâi în gios de la Tighine şi di la Hotin, mare stricăciune şi pozne făce oamenilor pre unde loviè. Unii trece pre Bârlad, unii pre Sâretiu. Şi în Ieş încă au iernatŭ 3, 4 mii de turci. Şi aceşte încă destule răutăţî făcè. Şi era o scumpete mare de pâne şi de fânŭ, cât

[1] Adăugat după Kogălniceanu, în mss. fiind loc gol.

agiunsesă carul de fân 4 lei, pre 2 boi. Şi alte nevoi despre domnu: cară, ialoviţă, chile, văcărit, şi adăoşag peste văcărit câte un tultu de vită.

Aşijdere şi în Ţara Muntenească turcii şi tătarâi au iernat, şi multă prad-au făcut trecând pren ţară la Olt, de să bătè cu nemţii.

Nemţâi şi moscalii au şădzut în paci pre la iernatic, pre marginea ţărâlor lor, făcând mare gătire. Hanul den Bugeag s-au sculat la ghenarie şi s-au dus la Crâm, nefiind moscali în Crâm. Şi de acolo s-au sculat şi au strânsu oaste pre cine au putut, ca la 80.000, amestecaţ tătari şi turci, şi s-au dus în pradă la Slobodzie, spre Harcov. Şi i-au tâlnit moscalii şi i-au biruit. Şi abè au scăpat hanul cu 4, 5 mii de oaste. Şi le-au luatŭ moscalii toţ robii ce au luat de la dânşii, că le stătusă caii în ceambur, şi i-au tot gonit păn-în Crâm.

Mihai-vodă era la închisoare, că-l pârè muntenii să dè 7.000 de pungi de bani. Şi au şădzut la închisoari 11 luni, şi apoi, cădzând acesta vizir ce mai sus s-au pomenit, fiindu-i prietin, l-au scos. Şi fiind doamna lui Grigorie-vodă la Ţarigrad, cu fiiu-său Scarlat, au făcut nuntă, şi au luatŭ pre fiica lui Mihai-vodă, cari mai sus s-au pomenit că-i logoditĕ, la ghenarie, la Bobotează. Iar Grigorie-vodă au făcut vesălie pentru fiiu-său o săptămână, împreună cu toţ boierii. Aceste toate s-au făcut păn' la în dzi întâi a lui aprilie, de primăvară.

Iar în 31 de dzile a lui mai, la 4 ceasuri den dzi, s-au făcutŭ un cutremur mare, de-au cădzut mănăstirea Golâe, şi multe casă, şi mănăstiri în gios. Răchitoasa şi altă mănăstire la Focşeni. Şi s-au cutremuratŭ mai bine de 1 lună, mai în toate dzileli. Şi s-au şi început mare ciumă în Ieş, ş-au ţinut păn' despre iarnă omorul, toată vara păn' la luna lui dechemvrie.

Iar Grigorie-vodă au ieşit afară cu ordia la Socola, în fundul văii, de au şădzut toată vara. Şi începând şi în ordie a pica câte un om de ciumă, s-au mutat la Ţuţora, despre toamnă, ca să să mai răcorească de boală.

Viziriul s-au rădicat cu 300.000 oaste ş-au purces spre Niş asupra nemţilor. Şi au făcut oaste în 3 părţî. Unii cu Racoţi i-au

pornitŭ pre Dunăre în sus, şi cu tătari, de-au luatŭ Ţara Oltului şi alte pălănci ce era pre Dunări. Şi siliè să treac-în Ţara Ungurească, şi n-au putut să răzbască de nemţî, şi s-au apucat a bate cetatea Ruşava. Alţâi şidè împrotiva taberii cei mare nemţeşti şi au bătut-o toată vara, şi nu putè s-o dobândească. Pierè turcii ca frundza, de pica pre Dunări în gios, şi le aducè Dunărea trupurile pre la Gălaţ şi pre la Smil, şi-i prindè oamenii, morţî, de la lua borfili de pre dânşii. Că fiind Ruşava în ostrov Dunării, da turcii năvală tare pre apa Dunării s-o iè, şi den cetate pe turci îi tot prăvălè, di s-îneca în Dunări. Câteva mii au pieritŭ de turci la această cetate. Iar despre toamnă, vădzând nemţii cei den cetate că agiutori, nemţî nu li mai vini de nicăiuri şi bucatile li să sfârşăsc, şi Dunărea încă scădè, şi toată greimea turcilor cearcă prenpregiur, s-au închinat cu 1.500 nemţî. Atâţe nemţî au fost numai în Ruşava. Şi ieşind acel ghenăral den cetate, l-au îmbrăcatŭ viziriul cu căftan şi cu mari cinste l-au slobodzit, de s-au dus la tabăra ce mari nemţască, cu dobi şi cu surle dempreună cu toţ oamenii lui, dzâcându-i viziriul: „Aferim, slugă bună şi credincioasă! Măcar di s-ar afla om harnic şi drept ca tine şi la împărăţia noastră! Cu puţine oasti să stai să te baţî cu atâta puteri atâta vreme!“ Şi după ce-au mărsu la nemţî, încă mai mari cinste au dobândit. Dzâc unii să hie dat viziriul bani să s-închine şi să hie fost cu ştirea împăratului nemţesc, şi viziriul încă să-ş facă obraz despre împăratul turcescu. Că tabăra ce mare nemţască şidè între nişti bălţî la loc tari, iar turcii nu cutedza să margă la dânşii, şi nemţii aşijdere nu cutedza. Şi aşè au şădzut oştile păn-în toamnă, fără câtŭ câte o strajă de să lovie. Iar despre toamnă s-au dus viziriul la Ţarigrad cu [a]cè izbândă. Şi s-au împrăştiet la iernatic oştile, şi cele turceşti şi cele nemţeşti. Iar dincoaci, dispre moscali, au rânduitŭ un sarascheri cu oaste la Tighine, şi altă oaste au mersu, de la Hotin şi de aiure, ca 80.000 oaste, şi cu tătarâi Bugeagului 60.000, de sta pe Nistru d-aştepta pre moscali.

Iar moscalii s-au făcut în 2 părţî. O samă, cu Les ghenăral, s-au dus în Crâm cu 100.000 oaste şi s-au bătut acolo cu hanul

Crâmului şi cu 60.000 turci, ce era cu căpitan-paşe. Şi i-au tot bătutŭ pre turci şi pi tătari. Şi au prădat şi au arsu Crâmul vo 4 luni. Şi apoi au ieşit den Crâm şi au lăsat Crâmul şi au vinit la ceasta oaste, la Perivoloşin, unde era Minih fertu-marşalic. Şi s-au făcut ca la 300.000 oaste. Şi au tot şădzut toată vara, şi apoi de Sfeti Ilii s-au pornitŭ spre Nistru pre încetu. Iar tătarâi şi cu o samă de turci călărime le-au ieşit înainte şi-i tot ceheiè prenpregiur, de le lua oamenii di pre la iarbă, iar să le ste împrotivă nu putè. Să ispitè câteodată, şi pica ca perile turcii şi tătarâi. Şi aşè s-au apropiet cale de 4 ceasuri de Nistru tabăra cè mari, iar fruntea oştii, cu 20.000 oaste şi cu o samă de căzaci, au agiunsu la Nistru, la Calanca, den gios de Raşcov, unde era de ceasta parte şi saraschériul cu toată inecerimea. Şi au început moscalii a-i împroşca den puşci şi den bombe de piste Nistru, câtŭ nu putè turcii să să mistuiască nicăiuri pre di ceasta parte. Iar peste noapte le-au şi vinit ocaz de la Minih să s-întoarc-înapoi. Şi s-au întorsu noaptea la obuzul cel mari, unde era Minih. Şi au purces iarăş cu toţâi înapoi la Buh. Şi murindu-le caii şi boii, ţiindu-i toată vara în herbinteală la Buh, n-avè cu ce tragi privantul, puşcile. Ş-au îngropat acolo în câmpu 500 de cară de glonţuri şi de combarale, osăbit de fănină şi posmagi şi alte bucate ce-au lepădat pre câmpu. Şi după ce-au agiunsu la Buh, au triimis Minih ş-au rădicat şi oastea ce era în Vozia. Şi i-au dat foc ş-au răsipit-o detot, şi Culburului tij. Şi au vinit la dânsul, şi s-au dus cu toţii la iernatic la Perivoloşin.

Iar turcii iniceri vrè să treacă să agiungă pre moscali, dar nu-i lăsa să treacă Nistrul saraschériul, neavând ferman, cât începusă inecerii cu zorba, cum li-i obiceiul lor, să omoare pe saraschériul. De mierat lucru este acesta, cum aşè lesne să întoarsăr-înapoi şi stricară şi Vozia, şi saraschériul încă nu lăsa să treacă inicerii după dânşii, să-i gonească. Unii dzâc că au dat saraschérul mulţimi de bani lui Minih, iară alţâi dzâc că s-au temut Minih de ciumă, să nu i să umple oastea. Şi să temè să nu iè turcii şi tătarâi pre moldoveni în sabie şi-n robie, că aşè să lăuda turcii. Şi să cerè şi la saraschériul, să le dè voie, cum

or vidè că trec moscalii încoaci Nistrul şi nu-i pot sprejini, să şi sloboadă prad-în ţară. Iar pentru Vozia, această pricină dzâcè Minih, că un an de când au luatŭ Vozia, şi ciuma dentr-însa n-au mai ieşit, cât mai bine de 20.000 oaste s-au potopit într-însa, şi pentru acee au stricat-o şi au scos oastea dentr-însa. De nu-s niscai fapte a lui Minih, vremea viitoare va arăta adevărul.

Împăratul turcesc, înţălegând de acest lucru, s-au mânietŭ pre saraschériul şi l-au făcut surgun. Şi au pus pre altu, anume Veli-paşe, vestit viteaz bun, ce au arătat mari îndrăznire la moscali. Şi au tăiet şi 4 paşi, şi au mazâlit şi pe sultanul, căci n-au mersu după moscali să-i gonească. Că era bucuroş, şi totŭ să temè să nu făcă vrun meşterşug, să s-întoarcă.

Tot într-această toamnă, la noiemvrii, murit-au ficiorul craiului unguresc, anume Racolci, la Dunări, ce-l pusesă turcii crai, la Udrii, ca să hie în Ţara Ungurească. Şi nu i-au slujit nărocirea, care mai sus s-au pomenit.

Vinit-au capigilar-chihaie de la împărăţie, cu poroncă la Grigorie-vodă de-au mersu la Nistru să rădice puşcile ce le îngropasă moscalii, să le iè să le ducă la Tighine. Şi s-au dus păn' la Nistru şi au triimis de-au încărcatŭ tot, cu mare frică, să nu-l lovască căzacii. Dar n-au avut nici o ostineală şi au încărcatŭ 500 de cară de glonţuri, cum mai sus s-au pomenitŭ.

Şi au umblat Grigorie-vodă pre la Soroca, pre la Raşcov, pre la Orhei, di s-au primblat să vadză locurile ţării. Şi pi urmă, de la Orhei n-au vinit în Ieş, că murè tari de ciumă, ce au trecutŭ la sat la Deleni, în ţinutul Hârlăului, la vornicul Iordachie Cantacozino Deleanul, de-au şădzut păn-în dzi întâi a lui dechemvrie. Şi apoi, înţelegând că au mai rădicat Dumnădzău focul, s-au dus în Ieş.

Iar nevoili în ţară, prè multe, di chili, de ialoviţă, de cară şi de alte nevoi nespusă, tot ieşite pe catastijile banilor hârtiilor ce fusesă de primăvară. Ca şi la Duca-vodă cel bătrân, ce ieşè pre banii hârtiilor, aşè şi acmu au fost.

Oamenii, de vară, să bejenisă la munţi, la păduri, de frică să nu prade păgânii ţara.

Leşii au avut paci, fără cât în Ocraina, pre unde au fost şleavul moscalilor, au avut oarece stricăciune de tătari.

Franţozul[ui] i-au tot umblat oamenii lui să facă paci turcilor dispre moscali şi dispre nemţî.

Cazâlbaşul încă au avut paci în cest an cu turcii.

Aceste toate s-au lucrat într-acestu an, de la noiemvrii, la vălet 7246, până iarna la istovul lui noiemvrii, la velet 7247. Şi ce s-a mai lucra s-a scrii la rândul lui.

Iar am început a scrie acestu an. Iată, după ce au mersu Gligorie-vodă în Ieş, ciuma s-au potolit. Nevoi totuna au ţinut în ţară, precum scrie mai sus. Pre viziriul şi pe hanul i-au chematŭ la sfat la Ţarigrad. Ce pre viziriul l-au schimbat şi au pus [alt] vizir, iar pre hanul l-au triimis de-au şădzut toată iarna în Bugeag păn-în primăvară, iar pimăvara s-au dus în Crâm. Şi au mersu ş-un poghiaz tătărăsc la moscali, dar puţină pagub-au făcut, iar mai mulţî au pierit ei. Iar de primăvară s-au sculatŭ viziriul cu toată puterea cât-au avut şi s-au dus asupra nemţilor la Beligrad. Şi nemţâi încă au strânsu tabăra lor acolo, 90.000—100.000 oaste nemţî, mai departe de Beligrad. Şi au făcut şanţu şi sta acolo de aştepta pe turci cale 7, 8 ceasuri. Şi după ce s-au apropietŭ turcii de tabăra nemţască, iar nemţâi au ales 18.000 de oaste den tabăra lor şi au triimis să lovască pe turci noaptea, făr' de veste, să-i spargă, înţelegând că nu-s turci mulţî. Şi turcii au fostu prinsu limbă că vin nemţâi şi au fostu stând gata. Şi cum au sosit nemţâi, cum i-au şi împresurat turcii, fiind mulţî. Deci nemţâi, vădzând aşe, au mai ales 12.000 şi au triimis după dânşii, ca să le dè agiutor. Dară nu le-au fost nice de un agiutor, că, când sosă, au început a-i sparge. Şi aşè, au purces turcii asupra taberii cei mare nemţeşti, bătându-i păn' ce i-au băgat în tabără. Dar prè puţini au scăpat. Şi aşè, dând năvală şi taberii cei mare, n-au putut să stè împotriva turcilor. Numai ce le-au căutat de au lăsat şanţul şi s-au supus supt cetatea Beligradului, de s-apăra de turci, că-i încungiurasă turci pre nemţî den toate părţile, de nu le vinè nice oaste de nicăiri nemţilor. Le-au fost viind agiutor 50—60.000 de oaste de la

colegaturi, numai, fiind ciumă, nu cutedza, cu oastea cè proaspătă, să intre în cee oaste, ce sta mai departe, cale de 5, 6 dzile. Şi aşè câteva dzâle apărându-să de supt cetate, au stătut solii la pace. Că nu ştiè nemţâi că au luatŭ moscalii Hotinul şi ce să lucreadz-în ceste părţî, fiind încungiuraţ de turci. Şi să temè nemţâi să nu margă turcii în Ţara Ungurească, să nu să tulbure şi ungurii. Aşijdere şi viziriul, viindu-i veste dencoace despre moscali că au luatŭ Hotinul, au tăinuit şi au făcut veselie mare, cum că au bătut turcii pre moscali la Hotin. Şi audzind nemţâi, au făcut pace. Precum s-au făcut pacea s-a scrii la rândul său.

Moscalii, de primăvară, cu Les ghenăral, cu 80.000 oaste, cu calmâş şi cu căzaci şi cu moscali, s-au dus asupra Crâmului. Şi au avut acolo în Crâm în 2 rânduri bătai cu turcii şi cu tătarâi. Şi s-au rănit şi hanul ş-au murit acolo în Crâm. Şi turcii acmu de iarnă, după ce-au făcut pace, au pus han pe...[1] Şi moscalii s-au întorsu înapoi, neluând nice o cetate, fără câtŭ au strâcat Crâmul pre rău într-aceşti patru ani.

Meneh felt-maşalâc, de primăvară, au purcesu de la Chiov pen Ţara Leşască dreptu asupra Hotinului pre la Nejboj şi pre la Cameniţă, cu 120.000 oaste moschicească, cu donţî, cu calmâş, cu cătane. Şi au venit pre-ncetu toată vara păn' la Hotin den Ţara Căzăcească pen Ţara Leşască, şi numai la Nistru au zăbăvitŭ mai bine de 2 săptămâni. Şi au trecut Nistru pe den sus de Hotin, pren ţinutul Cernăuţului, pe la un satŭ ce să cheamă Gincăul, pre la Vasăleu.

Purces-au şi pe dencoace Veli-paşe saraschériul şi cu 2, 3 paşi, cu 20.000 de oaste turci, şi soltanul cu 30.000 oaste tătari. Şi era şi la Hotin vo 7.000—8.000 de lipcani, şi era şi câteva mii de spafii, şi capegilar-chihai împărătesc, cu bostangii, şi Colceag-paşe, cu inicerii cetăţâi. Şi păn-a treci moscalii Nistrul, le-au ieşit şi tătarâi cu turci înainte peste Nistru asupra Cameniţâi, dar n-au isprăvit nimic, că i-au bătutŭ moscalii prè rău. Şi după ce s-au pornitŭ moscalii de la Nistru asupra Prutului

[1] Loc gol în ms. 253. În ms. 53: «au pus pre alt han».

pe la Zestavna, pre la Sobraneţ, şi le-au tot datŭ năvală turcii şi cu lipcanii, dar au pierit lipcanii mai toţ. Şi turcii cât s-au zăbăvit pe acolo, şi au prădat marginea Ţărâi Leşeşti căzacii şi cu calmâşii şi cu catanile, Horodinca, Snetinul, Cuturile, Tesmeniţa. Păn' la Stanislav au agiunsu de-au prădat. Şi după ce-au agiunsu la Juşca, au luat în gios de-au trecut codrul pe la Stanihorci, pre den sus de un satŭ ce să cheamă Boianul, şi s-au întorsu pe supt poalele codrului, pre la Rerence. Şi acolo iarăş au avut războiu, şi iarăş au bătut pe turci moscalii. Şi de la Rerence au purces pe suptu poalele codrului pre la Grozniţi, şi de la Grozniţi tot în gios pe sup' codru păn' la...[1] Şi acolo era pedestrimea turcească, cu toată puterea. Şi agiungând moscalii acolo într-o vineri, în 17 dzile a lui avgustu, la velet 7247, cum s-au tâmpinatŭ moscalii cu turcii şi au începutŭ a să bate, n-au putut sprejini turcii focul moscalilor, şi s-au şi spărietŭ. Ş-au fugit turcii care încotro au putut, Veli-paşe saraschériul şi cu o samă de turci şi cu soltanul cu tătarâi în gios pre Prutŭ, iar Colceag-paşe au intrat cu o samă de turci în cetate. Iar feltu-maşalâc n-au vrutŭ să lasă pre moscali să gonească pe turci, temându-să să nu facă vrun meşterşug, şi au şădzut toată dzua, într-acel loc, la...[2], unde-i bătusă pe turci. Iar turcii den Hotin, dac-au vădzut că i-au bătut, ş-au tot scos muierile, care cum au putut, într-acè dzi şi s-au dus în gios asupra Tighinii. Deci a trie dzî, apropiindu-să Meneh feltu-maşalâc într-o duminică de Hotin, în 19 dzile a lui avgust, şi i-au ieşit Colceag înainte şi i-au închinat cetatea Hotinul. Şi au purcesŭ cu Meneh şi cu Colceag împreună ş-au intrat în cetatea Hotinul. Şi au luatŭ pre toţ turcii robi, iar pre păşoaia lui Colceagu au slobodzit-o, şi au mersu în gios. Iar pre Colceag şi pre alţî turci i-au pornitŭ la Moscu robi. Şi au zăbăvit [câteva][3] dzile la Hotin şi au întorsu şi câteva mii de oaste înapoi, înţălegând că să tulbură şvedzâi şi leşii asupra lor. Şi dup-acee au purcesŭ în gios pre Prut. Iar Grigorie-vodă

[1] Loc gol în ms. 253. În ms. 53 „ordia turcească", pus de copist pentru a umple lacuna. Altfel se vede uşor că trebuia să apară un nume topic.

[2] Loc gol în manuscrise.

[1] Adăugat de mine.

încă era rânduitŭ de la Poartă cu Sară Mehmetu-paşe să margă la Cernăuţ, să ţii calea moscalilor la Nistru, să nu-i lasă să treacă despre acè parte. Şi au făcutŭ ca patru, cinci mii de oaste, turci, moldoveni, şi s-au dus în sus păn' la Livărda.

Apoi înţălegând că nu-i putinţă a-i sprejini, au mărsŭ spre Prutŭ la Bogdăneşti, şi apropiindu-să moscalii de Hotin, s-au întorsu la Drăgşani, de-au şădzutŭ acolo păn-au luatŭ Hotinul, şi au trecut şi sarascheriul în gios. Atunce au vinit şi Gligorie-vodă la Ieş, la Gălata, cu ordia, puind străj bune. Apoi, prindzând limbă den străj că s-au pornitŭ moscalii în gios pre Prut, au pus caimacani pe Sandul Sturdze vel-logofăt şi pe Iordachie Cantacozino Deleanul vel-vornicŭ de Ţara de Gios, şi el au purces în gios cu câţ boieri s-au tâmplat cu dânsul.

Iar Meneh, după ce-au agiunsu la Işnovăţ, au pornitŭ oastea cè uşoară, donţî, calmăş[i], cătane, şi cu o samă de draguni, 2, 3 polcuri, înainte, cu Costantin Cantimir şi cu Dumitraşco Cantimir, ficiorii lui Antioh-vodă, fiind acolo la moscali înstreinaţ. Deci au şi purcesŭ pen ţară, strângând privantu şi bucate turceşti unde găsè. Şi cai d-è cui găsè, şi turceşti şi boiereşti, îi lua, că le slăbisă caii. Deci Dumitraşco beizadè maior au luat pe suptu munte, pre la Suceavă, şi-n gios muntele a prăda păn' la Bacău şi s-au întorsu la Ieşŭ cu duium. Iar fratesău Costantin Cantimir, ce era bregadiri, au luatŭ de la Işnovăţ Jijia în gios şi pe la Botăşeni şi au răpedzât ca doă mii oaste să prindă pe Gligorie-vodă. Şi au mersu poghiazul pe Bahlui în gios, pe la un satŭ ce să cheamă Căcărădzenii, au trecut Bahluiul ş-au luatŭ pre la Şanta de-u trecut codrul la Vaslui. Şi de acolo s-au întorsu înapoi, că să temè de tătari.

Şi Grigorie-vodă au prinsu veste den Roşieci şi au fugitŭ în gios spre Gălaţ. Deci Costantin beizadè au vinitŭ tot jăcuind păn-în Ieş şi au intrat în Ieş săptemvrie în 2 dzile la velet 7248. Şi i-au ieşitŭ înainte mitropolitul şi cu caimacanii şi cu alţî boieri care să mai tâmplasă, şi călugări, şi neguţitori den laturea târgului, despre muntenime, şi i-au închinat cheile ţărâi şi steagurile slujitorilor. Şi s-au împreunat cu mare bucurie ş-au

purces pen Ieşŭ. Păn' la Frumoasa l-au pitrecutŭ boierii. Şi s-au aşădzat acolo cu oaste.

Iar Meneh feltu-maşalâc au trecut Prutul de la Işnovăţ în ceasta parte şi au tot vinit pre Prut în gios, făcând ocopuri cale câte de cinci, 6 ceasuri unul de altul. Şi de la Podul lui Gherman s-au lăsat obuzul cel mare să treacă Prutul iar în cee parte, şi el, cu vo 10.000 de oaste, au vinit drept la Ieşŭ. A doa dzi, luni, septemvrie în 3, au intrat în Ieş, şi i-au ieşit şi lui înainte mitropolitul şi cu caimacanii şi cu alţî boieri care să tâmplasă, făcându-i mare cinste, păn' l-au adus în curţile domneşti. Şi au şădzut în Ieş o săptămână. Şi cât au sădzutŭ în Ieş, în toate dzâlele chema pe mitropolitul şi pe caimacani şi pe alţi boieri, de-i punè la masă de-i cinstè.

Şi au umblat în giurŭ împregiurul târgului de-au ales loc de cetate. Şi au pus semne şi au pus săldaţi şi salahori, de-au început a săpa de-au făcut şanţu şi tabie. Şi au lăsat 4.000—5.000 oaste, c-un ghenăral maiur, anumi Petre Şipon, şi cu un polcovnic, ca să fie de paza târgului. Şi au rânduitŭ şi pe un ghenăral, anume Levendal, să margă la gura Jijii, să facă şi acolo ocop. Şi n-au apucatŭ a-l face. Şi în Târgul Frumos şi în Roman iarăş au lăsat oaste şi au făcut ocopuri. Şi au datŭ şi aceste ponturi moscalii ţărâi şi au pus pe caimacani, pe Sandul Sturdza vel-logofăt şi pe Iordachie Cantacozino vel-vornic, ce-i dzâce Deleanul, iar. Şi ei să hie mai mare căimăcani, sănaturi, păn' s-a mai alege cum a mai fi.

Ponturile ce-u dat ţeri:

1. Să fie moldovenii credincioşi cu toată inima împărăţâi Rusii.

2. Să n-aibă răspundeţie cu neprietinii împărăţiii Rusiii.

3. Boierii pribegi cu Gligorie-vodă să s-întoarcă toţ păn-într-un an, iar care nu s-ar întoarce păn' la anul să n-aibă iertare, şi moşiile să le hie pierdute.

4. Doaădzăci de mii de oaste să iernedză ţara şi s-o hrănească, şi să şadă pen târguri, unde ar socoti.

5. 3.000 de sălahori să nu lipsască peste toţ anii, să lucredză la cetăţ la ce ar trebui.

6. Oamenii bolnavi de oaste, să cheltuiască cu dânşii şi aptică, să le dè oţăt şi usturoi.

7. Oficerilor ce-ş era cu aceste 20.000 oaste iar să le de ce le-ar trebui.

8. Moscal, grec sau alţi oameni străini să nu încapă nice la o dregătorie în ţară, numai cu neguţătorii.

9. Câţ slujitori sau boieri ce n-or hi la vo dregătorii să încaleci toţ să margă la oaste. Şi leafă să le dè împărăţia, iar la nevoia ţărâi, ce le-a fi partea, să-ş dè.

10. 90 pungi bani să-i dè poclonul lui acmu.

11. 100 pungi masa lui în toţ ani (12 mii galbini de aurŭ. Galbănul umbla 4 lei pre aceste vremi.)

12. Nime să nu tăgăduiască bucate sau haine sau bani turceşti şi greceşti, că cu capul a da samă.

Aceste ponturi au dat Meneh boierilor şi au dzisŭ că, de n-or priimi, a da foc târgului. Şi i-au făcut cu de-a sâla de-au iscălitŭ, că să tâmplasă şi boieri de nu s-învoiè. Şi au iscălitŭ toţ.

Care mai pe urmă viţ vidè la ce au vinit cinstea lui Meneh pe boieri. Că vinul cel ungurescu dulce s-au făcut venin amar, şi râsul plânsu, şi voia ce bună groază şi fricâ, şi oh, oh, oh!, şi bogăţia sărăcie şi lipsă şi blăstăm şi osindă vecinică, neuitată şi neînchegată. Apoi, făcând aceste, Mineh au poftit pe boieri şi pe mitropolitul de l-au petrecut păn' peste Prutŭ la Zagarance. Şi acolo au tocmit oastea şiraguri, de au vădzut-o boierii. Şi au făcut o sfeştenie mitropolitul, şi au blagoslovitŭ oastea şi au stropit-o cu agheazmă. Şi apoi au datŭ den tunuri, şi s-au dus la cortu şi au cinstit toată dzua, dând den tunuri. Şi le-au dăruitŭ caimacanilor câte 200 ughi de aurŭ, şi mitropolitului 300 ughi. Şi apoi s-au întorsu boierii la Ieş. Iar Meneh au rânduitŭ al doiele rându pe Dumitraşco beizadè, cu căzaci şi cu catani şi cu moscali, să margă să prindă pre Gligorie-vodă de la Şărbăneştii cei de pe Sâret, înţălegând că-i acolo. Şi au purcesŭ şi s-au dus tot pe Sâretiu în gios, păn-aproape de Şărbăneşti. Iar

Gligorie-vodă, prindzând veste, au trecut Siretiul cu mare spaimă noaptea pre o ploaie şi au fugit spre Brăila. Iar Dumitraşco beizadè n-au cutedzat să-l gonească, ce s-au întorsu înapoi şi au lovit Focşenii, şi cei de iasta parte şi cei de cee parte, de i-au prădat, de-au rămas oamenii cu peili goale, numai cu sufletele. Şi au lovitŭ şi pe la Mera de au luat pe Lupul aga şi pe socru-său, mitropolitul Sidis. Şi i-au dus la Meneh, având el răspundeţie mai denainte cu Meneh, de când era sărdar la Orhei, cu poronca lui Gligorie-vodă. Iar pe Costantin beizadè l-au rânduit cu oaste catane asupra Huşilor, ca să stè în prejma tătarâlor.

Iar Meneh s-au pornitŭ asupra Tighinii de la Prutŭ. Şi au trecutŭ codrul în fundul Bâcului şi au luatŭ în gios pănă lângă Bârâiac. Şi acolo l-au agiunsu cărţî de la solii franţujeşti, că au făcutŭ pace, să s-întoarcă înapoi. Deci s-au şi întorsu înapoi, iar în Tighine den turci mai nime nu rămăsesă şi totŭ fugiè. Şi tătarâi era morţî, sta înfipţi şi începus-a agiune să s-închine. Şi Meneh s-au întorsu înapoi. Şi scrie Meneh la caimacani că s-au întorsu înapoi, că să apropie iarna, iar pace nu-i, să poarte grijă la oastea ce este în Ieş şi la Roman şi în Târgul Frumos, că el merge la Hotin şi pre marginea Ţărâi Leşeşti, de-a ierna.

Şi au şi întorsu pe atamanul înapoi, şi cu vahmistru[1] cu donţii, şi au luatŭ şi de la Roman şi den Stoian, care s-au făcut 8.000 de oaste, şi au purces în gios pre la Focşani. Ş-au intrat în Ţara Munteneasc-în sus, prădând păn' la Câmpina. Şi de acolo n-au cutedzatŭ să vii înapoi, să nu le iasă turci înainte de la Brăila, ce au trecut în Ţara Ungurească. Iar Meneh au tot mărsu în sus păn' la Hotin şi au şădzut câteva dzile la Hotin. Şi tot scriè cărţî cu scârbe la boieri caimacani să poarte de grijă de privantu, să nu să mai protivască lui Gligorie-vodă, că nu-i pace. Şi scriè şi la Petre Şipon ghenărariul să zapciiască pe boieri de bani. Triimis-au Gligorie-vodă pe un postelnic cu carte

[1] În ms. 153, „capisna"; nu poate fi explicat nici ca nume propriu, nici ca apelatin. Pe foaia 472, v^{0}; rândul 4, copistul acestui manuscris, transcriind acelaşi cuvânt, a început cu „cap", apoi a continuat cu „mistru", deci „capmistru". Este clar că el n-a putut descifra textul pe care-l copia şi unde era, în acest pasaj, „vahmistru", ca în ms. 53.

la caimacani de le-au făcut ştire că s-au făcut pace. Iar ghenărariul au triimis pe acel postelnic cu cartea la Mineh. Meneh l-au pus la calaur, şi s-au mâniet, şi au triimis de au strâcat casăle de la Frumoasa. Şi au cădzut şi caimacanii în mari prepus despre Minih. Mai tare prepus era pe vornicul Iordachii Deleanul Ca[n]tacozino, făcându-l şalvir cu 2 feţe.

Deci şi caimacanii să spăriesă şi să mera ce-or face, că au pus bani pe neguţitori şi pe alte bresle, şi nu putè scoati. Şi pen ţară nu putè umbla să strângă banii, că ţara era bejănă şi plină de tălhari de oaste. Încotro mergè, vinè tot dizbrăcaţi, şi unii tăieţî. În ţinuturile cele de gios nu putè, de Gligorie-vodă, să iè bani.

Vinit-au şi Costantin beizade de la Huş în Ieş, să hie cu boierii sinat. Şi au lăsatŭ acolo o samă de cătane de strajă. Şi i-au lovit tătarâi, şi au pierit vo 300 cătane.

Apoi mai pe urmă au pus şi zacuţii la caimacani, vădzând că nu pot plini banii poclonului ş-a mesâi lui Meneh, cari mai sus s-au scris.

Iar mai pe urmă vinit-au poroncă de la Meneh la ghenărariul Petre Şipon să să rădice den Ieş şi de pen alte târguri, să vii la Hotin toţ şi să iè şi pe boierii caimacani cu calaur, de n-or hi plinit banii. Şi s-au gătit şi au purcesŭ den Ieş sâmbătă în 13[1] dzile a lui octomvrie. Şi au purces a căuta în toate mănăstirili bani sau odoară, şi n-au găsât, iar haine n-au luatŭ în Ieş. Iar greceşti, turceşti au luatŭ tot ce-au găsâtŭ, şi a unora ce era sluge lui Gligorie-vodă. Mai multu Costantin beizadè le lua el. Iar la ţară tot au jăcuitŭ, şi bucate, şi borfe. Şi s-au pornitŭ moscalii den Ieş, iar o samă de cătane şi cu câţva moscali rămăsesă în târgu de jăcuiè. Iar bieţii oameni, pen mănăstâri închiş, săracii, cu atâta groază. Numai Dumnădzău tot nu s-au îndurat de istov, c-au şi sosât Sară Mehmet-paşe cu lipcani şi cu o samă de tătari şi cu Toader Păladi vel-vistiernic de la Gligori-vodă, triimiş înainte de la Branişti. Şi cum au sosit, cum au început a năvăli la obuzul moschicesc, ş-a intra

[1] În ms. 253 este loc gol, iar în ms. 53 textul apare cu totul schimbat. „13“ provine de la Kogălniceanu.

în târgu, ş-a prindi pe cătane, ş-a-i lua cu caiuşuri de grumadz pe lângă cai, ş-a-i face să plătească ce-au băutŭ. Şi oca cè de vin s-au întorsu în sânge şi în bătaie. Şi au sărit şi oamenii de pen mănăstiri de agiuta lipcanilor a-i prinde, şi tătarâlor. Apoi ghenărariul, vădzând că i-au prinsu mulţi moscali tătarâi, şi pe un porocinic, au scris la paşe şi la Pălade să-i sloboadă oamenii, că, neslobodzându-i, s-a-ntoarce cu tot obuzul înapoi ş-apoi a da foc târgului, şi a sparge şi mănăstirile, ş-a pune tot suptu sabie, că acmu este pace.

Deci au stătut paşa şi au strânsu pe toţ, catani, moscali, şi i-au triimis la ghenărariu, pe câţ au găsât prinşi. Şi ei încă s-au rădicatŭ de pe Căcaina şi s-au dus în sus.

Iar tătarâi încă în sus după dânşii s-au dus. Şi au scos multe bucati ce luasă den ţară. Şi au vinitŭ oamenii şi au datŭ câte un leu de vită şi ş-au scos bucatele. Şi de-ar hi lăsat paşa să margă tătarâi după dânşii păn' lângă Hotin, puţini ar hi mersu cu dobândă, mai şi fără dobândă, că-i lovise o ninsoari cu vicol, de-şi sta de capetili lor.

Apoi şi Gligorie-vodă au scris cărţî la Meneh să sloboadă pre mitropolitul şi pe boierii caimacani de la Hotin. Sosind în scaun în Ieş, luni în 16[1] dzile, a trie dze după ce s-au pornit moscalii den Ieş, şi-au arătat milă de iertăciuni, cine era greşit.

Deci Meneh i-au cinstit pe boieri la masă vo 2 dzile şi nu le-au mai cerşut bani ce rămăsesă rămăşiţă den poclon, şi i-au slobodzâtŭ. Şi au vinit la Ieş. Iar Antonie mitropolitul n-au vrut să s-întoarcă. S-au temut di Grigorie-vodă, să nu oblicească că au fost agiunsu mai denainte cu moscalii, şi s-au dus şi el la Moscu.

Şi atunce, şi Meneh au trecut Nistrul în cee parte cu oastea toată. Numai ce au lăsatŭ un ghenăral în Hotin, anumi Levendalŭ, cu 3.000 de oaste. Şi pusesă Minih de făcusă tot gauri pe supt cetatea Hotinul, apoi lagumuri, să-l spargă, dar apoi nu l-au spartu. Şi atunce, la purcesul lui Mineh, triimis-au de au robitŭ toţ oamenii den ţinutul Hotinului şi di pe marginea

[1] Această dată a stabilit-o Kogălniceanu. În manuscrise lipseşte.

Cernăuţului. Şi i-au trecutŭ cu copii, cu femei, la Mosc. Şi împărţè pre oameni ca pre dobitoaci. Unii le lua copii, alţii bărbaţii, alţii muierile. Şi-i vindè unii la alţâi, fără leac de milă, mai rău decât tătarâi. Şi era vreme de iarnă. Bogate lacrămi era, cât s-audze glasul la cer.

Deci Grigorie-vodă, dac-au sosit în Ieşi, a patra dza i-au şi vinit veste că vahmistru şi cu atamanul donţilor ies pe Oituz den Ţara Ungurească, că nemţii nu i-au lăsat să margă prin Ţara Ungurească. Ieşind pe Oituz, au luatŭ în sus pe supt munti pre Bistriţă, pre la Roznov, pe la Neamţu, pe la Suceavă, pre la Cernăuţ, păn-au trecutŭ Nistrul, tot prădând ce le-au fost în calea lor. Aceşte au prădat mai rău, că ce mai scăpasă dentăi au luat aceşte tot. Triimis-au şi Gligorie-vodă pre alaibei, de-au mărsu cu lipcani, tot în preajma lor, păn-au trecut Nistrul.

Deci în scurtă vreme au triimis Gligorie-[vodă][1] pe Sara Mahmet-paşe cu lipcanii, cu poronca Porţii. Şi şidè paşa afară, şi Levendal ghenărariul în cetate la Hotin. Şi au şădzut o lună şi mai bine aşè, ca lupul cu oaia, launloc, de-ş căuta într-ochi. Oamenii de la Moscu ş-a franţojilor tot umbla la Poartă şi di la Poartă la Moscu, păn' la o vremi au vinit poroncă, şi au ieşitŭ moscalii şi s-au dus den Hotin şi au datŭ cetatea pre mâna paşii. Iar dup-acee, în 3 săptămâni, au vinit poroncă la Grigorie-vodă cum că au dat Hotinul în sama lui. Şi în cetate şidè paşa, iar den afară n-avè treabă măcar o palmă. Şi au triimis pre Lupul sărdariul pârcălab la Hotin.

Şi la dzi întăi a lui dechemvrie au scos hârtii, şi la fevrar au scos văcăritŭ, tot una după alta. Şi s-au tâmplat de-au cădzutŭ şi iarnă mare, păn' la brâu. Şi au cădzutŭ de la vinerea mare şi au ţinut păn' la Sfeti Gheorghie. Şi pierè vitele oamenilor, câte mai scăpasă de oaste, şi întrasă şi boal-în vite şi în oi, vărsatŭ, de să potopè cu totul. Că fân nu putusă face oamenii, de oaste şi de ploai multă ce era. Şi cât şi

[1] Adăugat de mine.

făcusă, încă îl mâncasă moscalii păn-a s-întoarce înapoi. Şi agiunsesă stogul de fân 15 lei, şi nu să putè găsî nicăiuri, şi vadra de vin un leu. Socotiţ, fraţilor cititori, cum este osinda şi mânia lui Dumnădzău pre ţara aceasta! Că şi Grigorie-vodă, de cum era, i să schimbasă firea îndoitŭ. Că boierii era toţ în prepus şi n-avè nici o credinţă. Orbitŭ în lăcomie, giudicăţi era multi, de jacuri ce făcusă. Şi era giudecăţâle cu făţării, că cei drepţî era în urgie, şi mulţi din cei vinovaţ era în cinste.

Triimis-au de ş-au adus şi doamna şi beizadelile de la Ţarigrad, cu mulţime de greci. Şi grecii dobândisă mândrie şi obraz, cu clevite şi fără ruşine asupra beţilor boieri şi cu nebăgare în samă într-o nimică pre moldoveni.

Că pe vornicul Iordachie Cantacozino, ce-i dzâce Deleanul, dacă au vinit de la Hotin, nici l-au priimitŭ vodă să s-împreuni cu dânsul. Şi au pus pre baş-cihodar, cu 50 oameni, de l-au străjuitŭ la gazda lui câteva dzâle, apoi l-au pornitŭ la ţară, la Deleni, la casa lui, nice să-l vad-în ochi. Şi era să-l călugărească. Numai nărocul lui au fostu că era cumnatŭ cu Mihai-vodă, şi Gligorie-vodă era cuscru cu Mihai-vodă. Şi pentru voia lui Mihai-vodă l-au lăsat acasă. Că au fost înţăles Gligorie-vodă că scrisesă la moscali şi pecetluiè cu ceara roşie, când era el căimăcan în Ieş şi vodă era fugitŭ în gios la Gălaţ. Şi alte multe ca aceste îl pârâsă ciocoii. Ce la cât va vini pe urmă acest boieri, vremea va arăta.

Aşijdere şi pre mine, Ioan Neculce vornic, tâmplându-mă de am fost la vremea moscalilor în Ieş, m-au amestecat ciocoii şi cu alţi neprietini la Gligori-vodă. Şi m-au închis la baş-bulucbaş câtiva dzâle. Şi copiii miei s-ascunsesă în laturi, şi au triimis un postelnic de i-au căutat în toată ţara, dându-mi şi mii pricină că am bătut un ciocoi la vremea moscalilor, socotind că am fost şi eu amestecatŭ la niscaiva fapte. Dar pre urmă au aflatŭ că n-am fost, şi m-au slobodzit şi pre mini la ţară. Şi atunce, la acè primejdie, am cheltuit mulţ bani, care dè samă la Dumnă-dzău cini m-au amestecat. Ce la cè

di pre urmă şi pentru mine şi pentru alţii, vremea viitoare va arăta.

Iară Gligori-vodă trimis-au la Ţarigradŭ de-u făcut afurisănie lui Anton mitropolitul, căci s-au dus cu moscali şi n-au vurt să vie în ţar-înapoi. Ce Anton s-au dus la împărăteasa, şi i-au făcut mari cinste şi l-au dăruit şi l-au pus mitropolitu în Cernihoi în Ţara Căzăcească pără acmu. Iar în locul lui Anton au pus mitropolit pe Nichifor, grec fiind.

Iară de vară, la văletul 7248, mărs-au soli moscali şi turci de-u hotărât din Iuhurluc dreptu la Buh, în gios turcescŭ, în sus moschicescu, păn-în fundul Ehorlucului, şi din fundul Iuhurlucului dreptu în Buh, şi din Buh în gios apa Buhului hotar păn-în Nipru, şi din Nipru în gios, apa Niprului păn' lângă Vozia, cale de 4 ceasuri din Vozia în sus. Şi au tăiet dreptu la Don, tot din mare, cale de 4 ceasuri în sus, ş-au pus semne, iar din Don în cee parte au lăsat tot moscalilor hotar să fie cu Azac cu Tuman cu tot. Nămai din Or 4 ceasuri cale păn-în Vozia au lăsat cale crâmenilor.

Şi au trecut şi sol mare moschicescu la Poartă şi sol mare turcescu la moscali cu aşedzimântul păcii. Şi n-au apucat a agiunge nici solul cel moschicescu la Poartă, nici cel turcescu la Petreburcu, şi i-au agiunsu vestea pe drumuri c-au murit împărăteasa Anna cè moschicească la văletul 7249, octomvrie în 26. Şi au stătut pe drum aciie doi soli, cari unde i-au agiunsu vestea, câteva dzili, de-u aşteptat răspunsu. Şi pe urmă, viindu-le răspunsu, s-au pornit de s-au dus şi cela la Ţarigradŭ şi celalaltu la Petreburcu. Precum or aşedza, vremea va arăta.

Într-acestu an murit-au şi Carul, împăratul nemţescu. Şi să strângu crai şi alectorii la târgul Amburhu, la alecţie. Ce la ce s-a alege, vremea va arăta.

Într-acestu an let 7248 rădicatu-s-au persi cu toată puterea lor şi au mărsu asupra unui împărat a Indii, anume Gonorŭ. Şi dându războiu tari, au biruit persii şi au prinsu şi pe împăratul

Indii la mână viu. Şi i-au luat toate ţărâle şi apoi l-au lăsat să-i hie birnic. Şi s-au umplut persii de multă avere.

Tot într-această vară, let 7248, la avgust, dat-au o brumă mare, de-u strâcat pânele, mălaiele, păpuşoi. Şi păn-în mart nu putusă ara oamenii. Şi s-au făcut foamete în ţară, şi de pâne, şi de vin, şi de vite. Scumpete mare, că le cumpăra şi de la Crâm, şi vite şi pâne, şi de la Ţarigrad şi den toate părţile, de să scumpisă toate lucrurile: 80 lei, 100 lei părechea de boi, vaca 15, 20 lei. Că şi la Ţarigrad şi la unguri şi în Crâm, şi mai cu preţŭ decât aice era bucatele toate. Aceste s-au făcut într-acestu an let 7248[1].

Şi împărăteasa Anna, la moartea ei, au lăsat pe un copil mic de 2, 3 luni să hie împărat, când a vini la vârstă, iar până atunce să fie pitrop Biron Csenje de Cruleandia, împreună cu alţii. Şi după aceea n-au trecut 2, 3 luni, şi după ce s-au strânsu cnedzii toţi, n-au suferit să fie el cap împărăţiii şi l-au şi făcut surgun, dând pricină că este liuter.

Iară la vălet 7249 au rămas pitropi împărăţiii Moscului îma copilului, anume Anna, nepoată de sor împărătesii cei bătrâne, şi cu bărbatu-său, Antonie Csenje de Lunimburcu, şi cu un neamţu, anume Işterhaz, şi cu vro 2, 3 cnedzi moscali. Şi pe Menih l-au mazilit, să nu mai fie fert-marşalic, iar pe alţi liuteri ce au fost ofiţeri i-au gonit pe toţi. Şi le-au luat moşiile ce le didese, ş-au rămas să fie iarăşi împărăteşti.

Iară tot întru acestaş an văleat 7249 au început a face gâlceavă craiul şvedzilor, ginerele lui Petru împărat, dzicând că nu i să cade împărăţia acelui copil, ce să cade să fie împărăţia ficiorului lui, că este făcut din fata lui Petru, sau Elisaftii, fetii lui Petru, care era fată mare la Moscu. Şi au început a scoate oaste şfedzască, fiind îndemnat de Franţoz, adeverind că le-a da agiutor şi bani, cu îndemnătura Turcului.

[1] Ultimele şase alineate sunt scrise de Neculce, cu excepţia propoziţiei de la sfârşitul primului alineat: „Iar în locul lui Anton au pus mitropolit pe Nichifor, grec fiind".

Ce şi moscalii, după ce au simţit, au trimis oaste împotriva oştii şvedzeşti şi i-au bătut prè rău pe şvedzi.

Tot întru acest an văleat 7249, după ce au agiunsu solul moschicesc la Poartă, pentru oarecare pricini neputându-să aşedza, au pus împărăţia şi au tăiet capul lui Alexandru terdzimanului, fratelui lui Gligori-vodă. Şi pe alţi turci, carii fusese la aşedzământul păcii împreună cu terdzimanul, i-au făcut surguni, dzicând cum că au făcut vicleşug, de au viclenit împărăţia şi au învoit creştinilor.

Iară piste 6 luni, la văleat 7250, septemvrii 13 dzili, au vinit şi lui Gligori-vodă mazilia, şi l-au dus la Poartă cu cinste. Şi în locul lui au vinit Costantin-vodă, ficiorul lui Neculai-vodă Mavrocordatŭ, din Ţara Muntenească, careli au mai fost aice domnu, iară în locul lui Costantin-vodă au mărsu Mihai-vodă Racoviţă cel bătrân. Atunce au trimis turcii în Ţara Muntenească de au tăiet capul unui doftor, anume Testabudza, care acel Testabudza au fost credincios la Poartă. Şi cădzind în prepus cum că să agiungè cu creştinii, au fugit 2, 3 ani. Şi amăgindu-l turcii cu ferman de iertare, aşè l-au prinsu şi i-au tăiet capul.

Acest domnu Grigorie-vodă era foarte grabnicu şi năselnic. Şi în dzilele lui să îmbogăţise ciocoii, că lua slujbele cu dări şi cu mite de la greci. Iară boierii mazili n-avè căutare şi rămăsese la sărăcie. Şi începusă a-i şi boieri pe ciocoi, că să mândrise, socotiè că n-a mai avè sfârşit. Iar Dumnădzău este tuturor giudecător dreptu.

CAP. XXV

A DOA DOMNIE A LUI COSTANTIN-VODĂ NECULAI, LA VĂLEAT 7250 OCTOMVRII 1

După ce au vinit aici Costantin-vodă, ieşitu-i-au toată boierimea înainte cu multă bucurie, ştiindu-l din domnia dintâi că este om blând şi bun. Şi piste 3, 4 dzile au boierit boierii după obicei. Pus-au pe Sandul Sturdze iarăşi vel-logofăt, pe

Costachi Razul, ce era hatman, vel-vornic de Ţara de Gios, pe Iordachi Roset Cilibiul vel-vornic de Ţara de Sus, pe Ianache, ce-au fost spătar mare în Ţara Românească, frate doamnei lui Neculai-vodă, l-au pus hatman, pe ficiorul lui, Adămiţe, ce era cumant lui Costantin-vodă, l-au pus vel-postelnic, pe Andrieş Roset vel-ban, pe Manolachi Costachi vel-spătar, pe Ştefan Rusăt vel-păharnic, pe Toader Păladi vel-visternic, pe Ion Bogdan vel-stolnic, pe Chiriţe Dracul vel-comis, pe Iordache Roset, ficior lui Ştefăniţe Ruset vornicul, vel-medelnicer, pe Dumi-traşco Păladi vel-cliucer. Şi după ce au boierit pe aceşti boieri, făcut-au şi altă socoteală, că au pus, din boierii mazili, pe Ion Neculce biv-vel-vornic şi pe Iordache Dulgheriul biv-vel-postelnic şi pe Aristarhu biv-vel-ban să fie giudecători aici în Ieş, dimpreună cu boierii cei mari, la toate trebile şi giudecăţili şi sfaturili să fie nelipsiţ. Şi le-au făcut şi nafaca câti 50 de lei de boier pe lună. Aşijdere au mai ales câti un boier din boierii mazili şi au pus la toati ţinuturili ispravnici, şi le-au dat ţinuturili cu slujbe în mânule lor, şi le-au ales răsura să iè giumătate mai mult decât soţiile lor. Aşijdere au ales pe alţi boieri mazili, carii n-au încăput la boierii şi la isprăvnicii ş-au fost cu boierii-vel sau ficiori de boieri-vel, pe aceie i-au rânduit să-i puie pe rând pe toţi la slujbe. Şi le-au rădicat dăjdile, să nu dè nemică, nici ei, nici ficiorii lor. Iară pe alţi mazili, carii au fost mai de gios, i-au pus dăjdi uşoare, să dè cineş după putinţa sa puţin. Aşijdere au rădicat şi dajdea tuturor mănăstirilor şi dajdea tuturor preoţilor, să nu dè nemică. Şi câti giudecăţi să facè, toate le scriè la condice şi giudecătorii din Ieş şi ispravnicii de la ţară. Şi când făcè Costantin-vodă divanuri, toate giudecăţili le rânduiè la boieri ori la ispravnici la ţară, de li făcè. Şi dacă nu plăcè oamenilor giudecata boierilor, viniè la divan, cu mărturie de la boieri, şi vidè domnul mărturia şi, pe cum îi părè, le curma giudecata.

Aşijdere alesese vro 5, 6 logofeţi de tainä, de sta de cetiè răvaşeli şi le făcè răspunsuri, şi punè logofătul al treile picete

domnească în răvaşe şi scriè toate răvaşeli la condică. Şi era şi un izbaşe, om de curtea lui vodă, de strângè toate răvaşeli de pe la oameni şi le scotè răspunsu, fără de nici o cheltuială. Numai cât da diecilor oamenii câte 2, 3 parali de scris răvaşeli.

Ispisoacele de moşie, câte mergè la divan, toate le scriè la condică. Mănăstirilor le-au făcut obicei vecinilor să lucredze cum au lucrat şi mai înainte, cât vor. Iar alţi oameni, streini, carii vor şidè pe moşiile lor, să le lucreze câte doăsprădzece dzile şi să le dè şi de a dzecea. Iară boierilor şi mazililor le-au făcut obiceiu să lucredze cu oamenii lor, carii or şidè pe moşiile lor, cât le-a fi voia şi cât or putè. Însă numai acei oameni ce vor şidè pe moşiile lor să lucredze, iar pe alte moşii a altor oameni să nu să întindă a stăpâni. Şi pe ţară au scos întăi banii steagului, câte 105 parali de om, cele 5 parali să fie a boierilor ce or strânge banii, iar 100 parali să margă la visterie. Şi au aşedzat să fie patru civerturi într-un an. Câte 105 parali să dè tot omul căsar, iar holteii cei cu părinţi să dè câte cindzăci şi cinci de parali. Şi le-au dat peceţi tuturor, tipărite anume, feţele lor, numele şi poriclele. Şi după ce s-au cisluit, le-au dat zlotaşii izvoade, şi la visterie le-au scris la condică.

Şi au făcut obicei zlotaşii pe oameni, pe ţărani, să nu-i supere nemică. Ce dintr-acele cinci parali să-ş cumpere bucati, fân, ce le-ar trebui. Şi alte obiceie rele, ce era mai înainte, nici unele de acele să nu fie, nici văcărit, nici pogonărit, nici cuniţe, nici adăoşaguri, nici jacuri de ciocoi să umble pin oameni mâncându-i. Şi Ţărâi de Gios le mergè prè bine, iar Ţărâi de Sus, fiind prădaţi de moscali şi fiind lipsiţi de pâine, le mergè mai greu, can fugiè din cei săraci, iar cei mai cu putinţă era mulţămiţi.

Dat-au şi strânsoare mare, de cerca pe oameni, şi pe unde îi afla îi bătè. Şi pe vornicei carii tăgăduiè pe oameni, de nu vrè să-i spuiè, îi da pe uliţe şi-i trimitè la ocnă. Mai adeverit-au

că, de i-a ieşi somă bună, să poată rădica poroncile împărăteşti, a rădica boierilor mazili şi mănăstirilor desetina şi vădrăritul. Şi aşè toţi au priimit şi s-au bucurat. Numai vro doi, trii, boieri nu le plăce, şi ciocoilor carii jecuiè ţara. Că la acei boieri să strânsese mulţi oameni pin satele [lor], şi alţii nu rămăsese mai cu nime, şi can sta împiedecare aceşti boieri, ca să strice această socoteală, dar nu pot isprăvi nemică. Dat-au şi boierilor celor mari câte 50, 60 de oameni de scuteală, altora, boieri mazili, câte 20, câte 15, cate 5. Aşijdere au dat şi la giupânese sărace, ca de scuteală, câte 10, câte 15, careş după boierie.

Tâmplatu-s-au de-au vinit un turcu de la Poartă cu ferman, să iè pe Lupul sărdariul, ficiorul lui Năstasii vornicul de lemne, pârându-l turcii şi lipcanii de la Hotin că la vremea lui Gligori-vodă, când au vinit moscalii în ţară, în Moldova, acel Lupul sărdariul să fie fost umblat ajungându-să cu moscalii. Şi după ce s-au dus moscalii, l-au pus măria-sa Grigorii-vodă ispravnic pe ţinutul Hotinului, şi i-ar fi jecuit pre turci şi pre lipcani, fiind vreme tulburată, şi este hain şi este bogat, de are o mulţime de bani. Şi fermanul scriè la măria-sa Costantin-vodă să caute să-l trimită pre Lupul sărdariul şi să-i scrie tot ce va avè. Iară măria-sa Costantin-vodă nu s-au îndurat, nici s-au grăbit, ce au chemat pre boierii cei mari şi pre alţi boieri mazili şi pre călugări, pre egumeni şi pre neguţitori şi pre turcii balgii şi i-au întrebat pre toţi pentru Lupul sărdariul cum ştiu: „Fost-au hain?“ Deci boierii şi călugării, egumeni şi neguţitorii şi turcii balgii au mărturisit cu toţii cum nu-l ştiu pre Lupul sărdariul să fie fost hain. Şi aşa făcând mărturie de la toţi, măria sa Costantin-vodă au trimis la Poartă, scriind la prietinii mării sale cum că-i este năpaste Lupului sărdariului. Şi aşa au isprăvit de i-au dat pace. Numai au cheltuit o sută de pungi de bani, şeptedzăci pungi au dat Lupul sărdariul, iar doaodzăci şi cinci de pungi au dat măria sa Costantin-vodă şi boierii, şi l-au scos. Iar mai pre urmă au dat Lupul sărdariul şi

aceli doaodzăci şi cinci [de pungi][1] de bani şi au plinit o sută de pungi de bani de au dat şi au hălăduit.

Tot întru acelaş an 7250, de primăvară, venit-au câteva havalele asupra ţărâi de la Poartă: să facă opt sute de salahori şi o sută şi cindzăci de cară la cetate la Vozia, să o zideascâ den nou să o facă, aşijdere şi câteva mii de chile să li cumpere şi să le trimită la Ţarigrad, aşijdere şi câteva pungi de bani să dè la omul lui casap-başe să cumpere pentru sulgeria împă-rătească. Aşijdere şi solul moschicescu s-au pornit de la Ţarigrad să margă la Petruburgu, la Moscu, şi ajungând la Tighine, din oarecare pricini au şedzut vro trii luni de dzile de au iernat până în primăvară. Şi au rânduit măria sa Costantin-vodă pre dumnealui Costachi Razul vel-vornic de Ţara de Jos de au purtat de grije pentru tot conacul de bucate şi ce au trebuit, că aşe era poronca de la Poartă. Şi făcusă ţinutul Orheiului şi ţinutul Lăpuşnii ca vreo trii sute de cară, de sta pentru treaba solului, că era ca la o mie şi cinci sute de oameni şi mai bine cu solul. Şi purcegând de primăvară din Tighine, l-au dus până la hotarul leşescu. Şi tâlnind pre solul cel turcescu, l-au adus şi pre acela tot cu cheltuiala ţărâi, până l-au trecut Dunărea la Gălaţi. Care au cuprinsu aceste havalele câteva sute de pungi de bani. Şi nemică beilicuri în ţară nu s-au făcut, ce tot cu bani au plătit măria sa Costantin-vodă din soma civerturilor. Numai, înglotindu-să cheltuiala, n-au fost numai patru civerturi în anul dintâi, ce au fost şase civerturi.

Lăsând ale pământului Moldovii, acmu am scris ale striinilor ce s-au lucrat în anul 7250.

Zăbava solului moschicescu ce au zăbăvit la Tighine n-au fost altă pricină fără de cât la Petrburgu tâmplându-să de scotè epitropii împărăţiii oastea cè mare, polcurile cele împărăteşti carele să cheamă Preobrajenschii polcu şi Simio-neţschii polcu, ca să margă asupra şvedzilor. Şi era foarte

[1] Copistul a sărit la transcriere cuvintele puse în paranteză.

cu supărare mare oştenilor, fiind vreme de iarnă. Şi ieşind toată oastea din Petrburgu afară şi aşedzindu-să cu obuzul, au triimis pre tainã la Elisavet, fata lui Petru împărat, care era fată mare, ca să margă la oaste, să o rădice să le fie împărătească. Deci şi è fiind supărată de epitropi şi vădzind că umblă lucrurile prost şi împotrivă, s-au sculat de la casa ei pre tainã într-o noapte şi s-au dus de au intrat în oştile împărăteşti. Iar oştile împărăteşti vădzind-o, foarte s-au bucurat şi îndată i s-au închinat şi au priimitu-o cu mare bucurie, rădicându-o să le fie împărătească. Iară împărăteasa Elisavet au poroncit de au schimbat toate vărţile pre la toate porţile şi au şi triimis câte doao, trii sute de slujitori şi câte un ofiţier cap. Şi sosind la porţile cetăţii, le-au şi deşchis îndată cei dinlăuntru. Şi aşa au mărsu pre la toţi epitropii şi i-au prinsu pre la gazdele lor. Iar mergând şi la Menih şi vrând să-l prindză, au început a să pune împrotivă, şi pănă a-l prinde, au pierit vreo cinci, şase moscali. Şi au pierit şi din oamenii lui Menih vreo cinci, şase. Şi aşa prindzindu-i pre toţi epitropii, i-au închis într-un turnu de piatră. Şi sculându-să şi împărăteasa Elisavet tot întru aceeaş noapte cu toată oastea, au purces şi au mărsu la curţile împărăteşti şi au cuprinsu curţile de toate părţile şi au prinsu cu tainã toate vărţile, de n-au ştiut nime nemică pănă ce au sosit la uşile curţilor împărăteşti. Deci nu s-au putut apuca de nemică. Şi intrând în curţile împărăteşti, împărăteasa Elisavet a doa dzi au şi trimis surguni pre împărăteasa Anna şi pre bărbatul său Antonie Csenje de Luţimburcu şi pre copilul lor Ioan Anto-nieviciu la ţara lor Luţimburgu. Şi aşe pornindu-i, au început a trage clopotile şi a slobodzi puşcile celi mari şi au început a dzice în trâmbiţe şi a striga: „Vivat, vivat, vivat!“ şi a dzice: „Întru mulţi ani să trăiască împărăteasa Elisavet“. Deci împărăteasa Elisavet mergând la biserică şi coronindu-o să fie împărăteasa Moscului, după ce au luat samoderjavie, adecă stăpânirea împărăţiii, au cinstit pre toţi ofiţierii şi pre toţi slujitorii.

Lăsându acmu cele streine, vom scrie iarăş a pământului Moldovii.

Aşijdere Măria sa Costantin-vodă au mai socotit pre unii din ficiorii de boieri carii nu putè să încapă în boierie şi era ficiori de boieri mari şi de neamuri, şi începusă acmu unii şi a îmbătrâni şi nu mai încăpe la boierie, că de la o vreme încoace era tot unii. Iar Măria sa Costantin-vodă au socotit de au făcut dreptate şi au început a-i boieri şi pre aceie ce era căzduţi din cinste. Mai socotit-au Măria sa Costantin-vodă pentru şcoali de învăţătură, de le-au mai întărit şcoalele cele elineşti şi cele sloveneşti. Aşijdere au mai făcut şcoali de învăţătură şi lătineşti şi arăpeşti, şi au dat ştire tuturor mazililor în toată ţara ca să-ş aducă copiii la învăţătură la şcoală, ca să înveţe orice limbă le-ar fi voia, pentru ca să să afle oameni învăţaţi şi în pământul nostru al Moldovii, precum sunt şi printr-alte ţări şi părţi de locŭ. Iar dascalilor li să da plata din vistieria domnească. Aşijdere au dat poroncă la toată boie-rimea să-ş aducă scrisori ce or avè pre moşiile lor, să le scrie la condică, ca să să mai curme gâlcevile.

Socotit-au Măria sa Costantin-vodă şi pentru pârcălăbiile de pre la târguri, având obicei pârcălabii de luoa osăbit di cei doaodzăci de bani, mai luoa şi câte doao ocă de vin de bute de vin sau de horilcă, orice feliu de băutură ar fi fost. Şi pârcălabii nu luoa numai aceli doao ocă, precum era obiceiul, ce luoa neşte tidve mari câte de patru, cinci ocă, de jecuiè oamenii şi neguţitorii, spărgându-le buţile. Iar Măria sa Costantin-vodă au strâcat acel obicei rău, să nu mai fie, să nu mai iè pârcălabii tidve şi oce de vin şi de horilcă, ce numai să iè pârcălăbiile drept pre obicei câte doi potronici de car, iar mai mult să nu supere oamenii şi neguţitorii. Aşijdere toate mănăstirile le-au dat să fie în sama mitro-politului şi a episcopilor pre la eparhiile lor, ca să le iè sama egumenilor şi călugărilor, să nu le prăpădească viniturile moşiilor şi a bucatelor ce or avè fără de ispravă, precum făcè mai înainte vreme.

Făcut-au milă şi întăritură la patriiarhia Alexandriei, de au închinat mănăstirea Hangul, ca să-i fie câte di ceva agiutoriu, pentru că această mănăstire o au fost închinat mai înainte

vreme răpăosatul părintele Mării sale, Nicolae-vodă. Şi având patriiarhia şi hrisov, au socotit şi Măria sa Costantin-vodă de o au închinat iarăş la patriiarhia ce mai sus s-au dzis, la Alexandria.

Iară în dzilele Mării sale lui Costantin-vodă vinit-au şi prè fericitul părinte chirio-chir Parthenie, patriiarhul al Sfintei Cetăţi a Ierusalimului şi a toată Palestina. Şi priimindu-l Măria sa Costantin-vodă cu bine, şi osăbit de milă ce au făcut măria sa de au dat şi au întărit Sfântul Mormânt a Domnului nostru Isus Hristos, au închinat şi aceste patru mănăstiri, anume Tazlăul, Caşenul şi Soveja şi Pobrata. Care dentru aceste mănăstiri, Tazlăul, Caşenul şi Pobrata mai fusese închinate şi mai înainte vreme la Sfântul Mormânt, şi la vreme de nepace le-au fost dat de bună voie patriiarhul de Ierusalim iarăş pre sama călugărilor moldoveni. Iar aşedzindu-să pacea şi fiind mănăstirili câte cu ceva vinit, au socotit măria sa că este lucru cu cale să fie închinate mănăstirile iarăş la Sfântul Mormânt a Domnului nostru Isus Hristos, să să ajutoredze şi să să întărească Sfântul Mormânt, carele este de folosul mântuirii a toată creştinătatea.

Iară în anul 7251, în luna lui iulie în şese dzile, vinit-au şi lui Costantin-vodă veste de mazilie. Că tâmplându-să la Ţarigrad de au luat domnia Ion-vodă Mavrocordat, frate lui Costantin Mavrocordat, tiimis-au omul Mării sali aici la Iaşi, la boieri, cu cărţi, puindu caimacami pre dumnealui Sandul Sturdze vel-logofăt şi pre dumnealui Costache Razul vel-vornic. Iar preste doao săptămâni sosit-au şi turcul capegi-başe, şi cetind fermanul iulie în doaodzăci de dzile şi odihnindu-să Măria sa Costantin-vodă încă dzece dzile, şi grijindu-l bine cu de toate cele ce i-au trebuit la purces şi pre la toate conacele, purces-au în dzi întâi a lui avgust. Şi au mărsu la Poartă, la Ţarigrad, cu cinste şi, neplinind anul mazil, au luat iarăşi domnia Ţărâi Munteneşti. Iar aici la noi în Moldova au vinit domnu Măria sa Ion-vodă Mavrocordat.

GLOSAR

A

acătării, adj. — cum trebuie, bun la ceva, serios.
aclaz, vezi *atlaz.*
acolisi, vb. refl. — a se ţine de capul cuiva, a nu-i da pace, a-l urmări cu intenţii duşmănoase.
adăoşag, adauşag, s. n. — impozit suplimentar, suprataxă.
adeveri, vb. refl. — a-şi făgădui unul altuia ceva, a se asigura reciproc; a se angaja să...
adeverinţă, s. f. — încredinţare, făgăduială, asigurare; *om de ~* — om de credinţă, de încredere.
afendi, afende, avende (corect: *efendi)* s. m. — domn (titlu, formulă de adresare).
agà, s. m. (plur.*agalari), agă* (plur. agi, agii) — ofiţer turc; grad militar.
agarlâc, agărlâc, agărlic, s. n. — bagaj.
agiunge, vb. refl. — a ajunge la înţelgere, a stabili relaţii cu cineva.
agonisită, s. f. — folos, leafă, avere.
ai, plur. lui *an,* s. m.
alai-beiu, alai-bei, s. m. — comandant al unui regiment sau escadron.
alector, s. m. — cel care avea dreptul să aleagă pe împăratul german.
alecţie, s. f. — alegere (e vorba de alegerea împăratului german).
alege, vb. — a hotărî.
(a)mesteca, vb. — a intriga; a cleveti pe cineva, a-l vorbi de rău, a-l ponegri.
(a)mestecătură, s.f. — intrigă.
amestecat, adj. — neclar, încurcat.
aprinde, vb.: *a-şi ~ rogojine în cap* — a reclama pe cineva, a-şi anunţa plângerea împotriva cuiva.
aprod, s. m. — paj din garda domnească.
aptică, s. f. — farmacie.
apuca, vb. refl. — a se angaja, a făgădui solemn, cu jurământ.
arbănaş, s. m. — albanez.
ardz, ardzaun, (h)ar(d)z, s. n. — plângere, reclamaţie, memoriu trimis Porţii otomane de domnii ţărilor noastre sau de boieri.
aret, s. n. — pază, apărare, gardă; *a-i fi ~* (cuiva) — a-l păzi, a-l apăra.
aşedza, aşădza, vb. refl.— a se înţelege, a se aranja, a se împăca, a se obliga.
aşedzământ, aşedzimânt, s. n. — înţelegere, învoială; *~ ul păcii* — încheierea sau întocmirea păcii.
aşădzătoriu, s. m.— om statornic,

cu locuinţă stabilă într-un loc.

aşeşi, aşeş, adv — tot aşa, chiar aşa, întocmai aşa.

ataman, s. m. — căpitan de cazaci.

atlaz, aclaz, s. n.— stofă de mătase fină, cu luciu numai pe o parte, satin de mătase.

au, conj. — sau.

avende, vezi *afendi*.

B

balemez, balimez, s. n. — tun de calibru mare.

balgíu, balgéu, s. m. — negustor turc care aproviziona Poarta otomană cu miere din ţările noastre; *balcì-báşe, balgì-báşa,* s. m. — trimis al Porţii însărcinat cu strângerea mierii şi cerii necesare seraiului împărătesc.

ban, s.m. — rang boieresc, fără funcţiune precisă (în Moldova), ocupând locul între spătar şi paharnic.

baraiam (corect: *bairam),* s.n. — una dintre cele două mari sărbători ale musulmanilor;

baraiamlâc, bariiamlâc, s.n. — dar făcut sultanului şi înalţilor demnitari turci de către domnii ţărilor noastre.

basnă, s.f. — basm, poveste; scornitură.

başcă, s.f. — întăritură de zid sau de pământ cu nuiele împletite, bastion.

batere — infinitivul lung, cu valoare verbală, al lui *a bate*.

băcălie, s.f. — mărfuri coloniale (stafide, smochine, alune).

bănat, s.n. — necaz, mânie; bănuială.

becisniceşte, adv. — ca un becisnic, ca un neputincios.

bei(u), s.m. — guvernator al unei provincii turceşti sau supuse suzeranităţii turceşti; domn al unuia dintre cele două Principate româneşti.

beilic, s.n. — dar sau muncă făcută gratuit pentru domnul ţării, pentru boieri sau pentru sultanul turcesc; nevoie, trebuinţă (în general, cu privire la aceleaşi personaje).

beizadè, beizădiè, beizedè, beza(i)dè, s.m. — fiu de domn.

belacoasă, bilacoasă, s.f. — un fel de stofă de mătase scumpă.

bezzaconic, s.m. şi adj. — nelegiuit.

bihol, s.m. — bivol.

bir, s.n.: *banii ~ ului* — tributul pe care îl plăteau ţările noastre Porţii otomane.

bişug, s.n. — belşug.

biv (în titlurile boiereşti) — fost; ~ *vornic* — fost vornic.

blăstămăciune, s.f.: *lucruri de ~* — ticăloşie, infamie, mişelie.

blem, interj. — haide!, să mergem!

bosnean, s.m. (plur. *bosneni)* — bosniac, locuitor din Bosnia.

bostangíu, s.m. — soldat pedestru din garda împăratului turcesc.

botcă, s.f. — trăsură închisă, caleaşcă.

boţi, vb. — a înghesui, a prinde la strâmtoare; refl. — a se îngrămădi.

bragadir, bregadiriu, bragadiri, s.m. — comandant al unei brigăzi,

general de brigadă.
breslaş, s.m. — apicultor.
bucate, s.f. plur. — alimente, provizii, grâne.
budă, s.f. — prăvălie mică, dugheană.
bugigean, s.m. (plur. *bugigeni)* — tătar din Bugeac.
buiurdi, puiurdi, vb. — a trimite un ordin scris la o unitate inferioară; a confirma, prin decret, o hotărâre.
bulucbaş, bulubaş, s.m. — comandant al unui buluc (alcătuit dintr-o sută de soldaţi, de obicei arnăuţi sau seimeni), sutaş, hotnog; *baş-* ~ s.m. — şeful bulucbaşilor şi al gărzii domneşti (avea în grijă supravegherea închisorii de la curte).
buor, s.m.: *coarne ~ e* — coarne cu vârfurile aduse unul spre altul (ca ale bourului).
burzului — a se răscula; ~ *t* adj. — în dezordine.
(bulzui) — variantă sau, poate, greşeală de transcriere), vb. refl.
busurman, s.m. — musulman, mahomedan.

C

cabániţă, s. f. — manta luxoasă, cusută cu fireturi şi bogat împodobită, pe care o primeau domnii ţărilor româneşti de la sultan la instalarea lor pe tron.
cadéu, s. m. — judecător la turci, cu atribuţii civile şi religioase.
cadie, s. f. — funcţia cadiului (şi instituţia respectivă).
cahpol: hai ghidi ~ — „ce puşlama vicleană mai eşti!"
caimacam, căimăcam, caimacan, căimacan, camaican, s. m. — locţiitor al domnului; membru al căimăcămiei.
caiuş, s. n. — arcan, laţ de curea cu care se prindeau oamenii spre a fi înrolaţi în armată.
calabalâc, calabalic, s. n. — mulţime de oameni, gloată; zarvă, tulburare.
calaur, calaori, s. n. — gardă, patrulă; locul unde se face paza; *a pune la ~* — a pune sub pază, a aresta; *a lua cu ~* — a ridica (pe cineva) cu forţa.
cale, s. f.: *pe ~* — pe drept, cum se cuvine; *fără de ~* — pe nedrept.
calmâş, s. m. — numele unui trib mongolic din sudul Rusiei (sec. XVIII).
calò, s. m. — călău.
cambarà, vezi *cumbarà.*
camenicean, s. m. — locuitor al oraşului Cameniţa.
canavaţă, s. f. (plur. *canaveţe)* — un fel de pânză groasă cu fire rare.
capegíu, s. m. — portar al seraiului; ~ *-baş* — comandant al capigiilor care participa, cu un număr de capigii, la instalarea şi la mazilirea domnilor români.
capegilar-chihaie, capigilar-chihai, capegilar-chihaiè, s. m. — mai mare peste capigi-başi.
capichehaie, capichehai, capichihai, s. m. — reprezentant al domnilor români pe lângă Poarta oto-

mană; reprezentant al unui han sau bei pe lângă sultan.

caplan-paşe, s. m. — comandant al caplanilor (soldaţi turci care purtau un fel de turban din piele de tigru).

carătă, s. f. — trăsură de lux închisă.

casap-başe, s. m. — funcţionar al Porţii otomane care avea sarcina să aprovizioneze armata cu carne.

catargă, s. f. — corabie, în special galeră; *a da la ~* — a condamna la muncă silnică pe galeră.

cataroie, s. f. — dambla, apoplexie.

cavalérie, s. f. — titlu de cavaler (în baza unei decoraţii de acest grad).

cazascher, s. m. — judecător de rang înalt la turci (venea imediat după marele vizir în ordine ierarhică).

cazâlbaş, s. m. — persan.

cădea, vb.: *a ~ domnu, vizir* etc. — a ajunge domn, vizir etc.

căftan, s. n. — haină largă, de culoare albă, cusută cu mătase galbenă sau cu fir galben, în felul cabaniţei, cu care era îmbrăcat domnul, când i se făcea numirea; *a îmbrăca cu ~* — a numi domn al uneia dintre cele două ţări româneşti. Şi boierii erau îmbrăcaţi cu caftan, când erau boieriţi (numiţi în funcţii înalte ale statului) de domn.

căimăcămie, s. f. — locotenenţa domnească, formată, de obicei, din trei boieri mari.

cămară, s. f. — cuhne, trăsură închisă.

cămăraş de ocnă, s. m. — boier care administra minele de sare în numele şi în folosul domnului.

căpitan-paşe, s. m. — comandant al flotei (la turci).

căsar, s. m. şi adj. — căsaş, care are casă, gospodărie (pe cont propriu); bărbat căsătorit.

cătinel, adv. — încetişor, domol, lin.

căuta, vb.: *a-i ~ cuiva ceva* — a se impune ceva atenţiei sau gândului cuiva.

ce, conj. — ci.

cealmà, s. f. — turban.

ce(a)mbur, ceambul, s. n. — detaşament de trupe trimis să prade într-o ţară străină; expediţie de pradă.

ceauş, s. m. — paznic sau însoţitor al prizonierilor; *baş- ~,* s. m. ofiţer superior turc cu diverse atribuţii.

cehei, vb. — a sâcâi, a necăji.

cei, genitiv-dativ al lui *cea,* adj. dem.

ceir, s. n. — loc cu iarbă, neîngrădit, unde pasc caii.

celednic, s. m. — slugă, argat.

cetealã, s. f. *(are ~, pravilă mare)* — învăţătură, erudiţie.

cetlui, vb. — a pune pe capul cuiva ceatlăul (instrument de tortură).

chervăsărie, chirvăsărie, s. f. — vamă turcească în ţările noastre (şi localul ei).

chesăgíu, s. m. (plur. *chesăgii)* — pungaş, hoţ de buzunare.

chihaiè, chihái, s. m. — intendent al vizirului sau al unui paşă; subofiţer.

chilă, s. f. (plur. *chile)* — măsură de capacitate pentru cereale (între 430 şi 679 litri); impozit care se plătea în chile de cereale.
chirigíu, s. m. — cel care transportă marfă sau oameni, cu carul sau cu căruţa.
chiurci-başe, chiurce-başe, s. m. — căpetenia blănarilor.
chizeş, s. m. — garant, om care garantează sau răspunde pentru altul.
cie: să ~ — să ceie (pers. III de la conj. prezent al vb. *a cere)*.
cifed, vezi *şved.*
cifert, vezi *şfert.*
cifert-marşalâc, vezi *felt-marşalâc.*
cilibíu, adj. — distins, nobil (în sens psihologic).
cineşi, cineş, pron. rel. — fiecare, fiecine.
ciníe, s. f. — faianţă.
cinsteş, adj. — arătos, impunător ca înfăţişare, frumos.
ciohodar, cihodar, s. m. — slujbaş care avea grijă de încălţămintea domnului şi a întregii curţi; camerier, valet (la curtea domnească); *baş- ~,* s. m. — şeful ciohodarilor, care avea, în plus, sarcina de a ridica şi a duce la închisoare pe boieri (din ordinul domnului).
ciorti, vb. refl. — a se certa, a se sfădi, a se lua la ceartă din nimic.
cislui, vb. — a stabili impozite pe categorii sociale sau pe contribuabili luaţi individual.
ciudi, vb. refl. — a se mira, a se arăta surprins.
civert, vezi *şfert.*
cârcimărit, s. n. — impozit pe cârciumi.
câşlă, s. f. — cartier de iarnă (tătăresc); aşezare provizorie (tătărească sau turcească).
câzlar-agà, s. m. — şeful eunucilor.
clăţi, vb. — a clinti, a urni din loc; (despre o armată) a pune în mişcare, a porni; refl. — a purcede, a se ridica (cu oaste).
clíros, s. n. — cler.
cluceriu, s. m. — boier de divan, însărcinat cu aprovizionarea curţii domneşti.
cochi-vechii, cochi-vecu, s. m. — licitaţie (la început, numai pentru darea în arendă a strângerii impozitelor), mezat.
codrean, s. m. — om care trăieşte pe lângă un codru (în special Codrul Chigheciului sau Tigheciului); ostaş originar din regiunea respectivă a Moldovei.
codru, s. m. — e vorba totdeauna de Codrul Chigheciului sau Tigheciului, pădure seculară care despărţea Moldova de Bugeac.
colac, s. m.: *a lua ~* — a informa, a da de ştire; a primi răsplată (pentru o informaţie sau pentru altceva).
colegát, colegatúri, s. m. — aliat, prieten, tovarăş de arme.
combarà, vezi *cumbarà.*
comendat, comăndat, s. m. — comandant.
comendă, s. f. — comandă.
cómis, s. m. — boier a cărui funcţie consta în supravegherea grajdurilor domneşti. Existau di-

verse grade; cel mai înalt era „marele comis“.

comisar, s. m. — slujbaş în serviciul armatei având sarcina să supravegheze diversele munci făcute în folosul ei.

conac, s. n. — adăpost, găzduire pentru oaspeţi importanţi, în special pentru reprezentanţii Porţii otomane şi suita lor, precum şi pentru armata turcească în caz de război.

coníţi, vezi *cuníţe.*

contăş, s. n. — haină lungă blănită, purtată de domn şi de boieri.

copil, s. m.: *~ de casă* — fiu de boier care servea ca paj la curtea domnească.

cornărit, s. n. — impozit pe vitele cornute.

coş, s. n. — tabără, lagăr.

cot, s. n. (plur. *cote): a-şi da ~ cu cineva* — a se înţelege, pe ascuns, cu cineva împotriva altcuiva.

credzut, adj. — de încredere.

crâmean, s. m. (plur. *crâmeni)* — locuitor al Crâmului (Crimeii).

croşnă, s. f. — povară, bagaj purtat în spate.

crunta, vb. refl. — a se păta cu sânge; fig. a se murdări, a săvârşi fapte urâte.

cuhne, cuhnie, s. f. — trăsură închisă, numită şi *cămară.*

culonel, s. m. — colonel.

culuc, s. n. — pază militară, strajă, gardă.

cumbarà, cambarà, combarà, s. f. — bombă, obuz, ghiulea, grenadă; aruncătoare de obuze, mortieră.

cumuc, s. m. (plur. *cumuci)* — populaţie de limbă turcă în Caucazia.

cuníţe, coníţi, s. f. — impozit pe vitele cumpărate de străini sau aduse din altă ţară la păşunat în Moldova.

cupar, s. m. — boierinaş însărcinat să umple cupele cu vin la masa domnului; cupărie, s. f. — slujba cuparului.

curătură, s. f. — teren de cultură agricolă între vii sau pâlcuri de copaci.

curtean, s. m. (plur. *curteni)* — mic proprietar (sau împroprietărit) cu drept ereditar, care, în schimbul acestui privilegiu, făcea serviciul militar.

curuţ, s. m. (plur. *curuţi)* — aşe se numeau iobagii şi ceilalţi participanţi la răscoala condusă de Ferenc Rákóczi II (1703—1711) pentru eliberarea Ungariei de sub jugul austriac.

D

dărăban, s. m. — soldat pedestru angajat cu plată.

dăscălie, s. f. — învăţătură, ştiinţă de carte.

dece, dice, adv. — de aici, apoi, pe urmă.

dedinsu, dedânsu, adv. — mai ales, mai vârtos.

delì, adj.: *~ sultan* — sultan nebun.

deodată, adv. — deocamdată, pentru moment.

desetină, s. f. — dijmă, a zecea parte din produse, în special din stupi.

deusébii, deuséghii, adv. — îndeosebi, aparte, pentru sine.
dezbate, vb. — a desface sau a desprinde (o întindere de pământ) de la cineva sau din altă ţară, a lua înapoi; refl. — a se desface, a se elibera.
diac (plur. *dieci)* — secretar, gramatic.
diiată, s. f. — testament.
diregătorie, dregătorie, s. f. — funcţie, slujbă, demnitate oficială.
direge, vb. — a repara; *a ~ un păhar de vin* — a turna vin în pahar şi a-l oferi cuiva.
divan, s. n. — discuţie, ceartă, gâlceavă; sfatul boierilor.
dirji, vb. refl. — a se îndârji.
dârvală, s. f.: *de ~* — de muncă proastă şi istovitoare.
dni, s. f. pl. — zile.
doa (num. ord. cu valoarea adverbială) — în al doilea rând; *a doora* — a doua oară.
dobândă, s. f. — câştig, folos, pradă de război.
domni, vb. — a face domn pe cineva, a-i da domnia ţării.
domnişor, s. m. — pretendent la tron.
donţ, s. m. — cazac de la Don.
dorŭ, adv. — doară.
dosădi, vb. — a obosi, a nu mai putea continua lupta; a ocărî.
dosi, vb. — a da dosul, a fugi.
dovà, s. f. — rugăciune, slujbă religioasă (la turci).
dragun, drăgan, s. m. — cavalerist care putea lupta şi ca pedestru.
drăgănime, s. f. — unităţile de dragoni ale unei armate.
drópică, s. f. — hidropizie.
dub, s. n. — închisoare.
duca, s. m. — duce.
duium, duim, s. n. — mulţime de prizonieri luaţi robi; jaf, pradă.
dvor, s. n. (plur. *dvoruri)* — gospodăria unui ţăran iobag (în Rusia).
dvoreală, s. f. — gospodărire, administrare, chiverniseală.
dvori, vb. — a face treabă, a gospodări; *a ~ inaintea cuiva* — a se ruga pentru ceva, a se înfăţişa cu o rugăminte, cu o cerere.

E

eiţi, s. m. plur. — un trib de cazaci.
epitrop, s. m. — împuternicit, reprezentant, tutore.

F

fantazie, s. f. — un fel de joc militar, imitat de la cavalerii arabi, evoluţii pe cal, cu descărcare de arme, cu muzică (în genul exhibiţiilor de circ similare din zilele noastre).
farfurie, s. f. — faianţă, porţelan.
farman, vezi *ferman.*
farmută, s. f. — discuţie, tratative.
faţă, s. f. — persoană, individ; *pe feţe* — pe persoană, individual; *a scrie feţele oamenilor* — a înregistra contribuabilii.
făninä, s. f. — făină.
făţărie, s. f. — parţialitate, favorizare a unui personaj sus-pus; ipocrizie, făţărnicie.

fece — pers. III sing. a perfectului indicativ de la *a face.*
fecior de trup — fiu adevărat, fiu drept (nu adoptiv).
fedeleş, s. n. — butoiaş.
felt-, feltu-maşalâc, fert-, fertu-marşalâc, fert-, fertu-marşalic, fert-, fertu-marşalih, fercu-marşalâc, cifert-marşalâc, s. m. — feld-mareşal.
feredeu, feridiu, s. n. — baie, localul unde se face baie.
ferman, fărman, farman, s. n. — ordin scris dat de Poarta otomană pentru numirea sau mazilirea unui domn.
fin, s. m. (plur. *finii)* — finez.
fire, s. f.: *a se ţinè de ~* — a se ţine mândru.
fârşi, vb. — a sfârşi.
flintă, s. f. — puşcă.
fortună, s. f. — furtună; fig. năpastă, necaz mare, nenorocire.
frenţit, adj. — sifilitic.
frânc, s. m. *frâncesc,* adj. — originar din occidentul romanic (Italia, Franţa).
fum, s. n. — gospodărie, casă, familie.
fumărit, fumăret, s. n. — impozit pe case, pe gospodării.
fur, s. m. — hoţ, tâlhar.
fura, vb. refl. — a se furişa, a se strecura.
fuzâe, s. f. — un fel de puşcă.

G

galion, s. n. — corabie mare de război.
geabhanà, s. f. — muniţii de război, în special explozibile.
geambaş, s. m. — intrigant, înşelător.
geamie, geami, s. f. — moschee, locaş de închinare la mahomedani.
ghiaur, s. m. — trădător, necredincios faţă de Poartă.
giupâneasă, s. f. — soţie de boier.
giurătoriu, s. m. — martor cu jurământ.
giuruinţă, s. f. — făgăduială solemnă întărită prin jurământ.
gâlcevi, vb. — a-şi arăta nemulţumirea murmurând, vociferând.
gligan, s. m. — porc sălbatic, mistreţ; fig. om mare de statură, prost şi leneş.
gospod, adj. invariabil — domnesc, care aparţine domnului, adică statului.
góştină, s. f. — impozit pe oi şi pe porci.
grammatic, s. m. — scriitor de cancelarie, secretar, diac.
grănitar, s. m. — soldat care aruncă cumbarale.
greime, s. f. — grosul sau greul armatei.
greu, s. n. (plur. *grele)* — greutate, nevoie, povară.
grijit, adj. — îngrijorat.
gropniţă, s. f. — mormânt, criptă, cavou.
gros, s. n. — închisoare pentru oamenii de rând (vezi mai departe *obadă).*
grumadz, s. m.: *a da pe cineva de ~ i* — a prinde, a face prizonier.
gubernat, s. m. — guvernator, ocârmuitor.

H

hagimesc, adj. — persan, oriental (în general).

haini, vb. refl. — a trăda, a deveni necredincios (faţă de Poartă), a se ridica împotriva suzeranului, a se răzvrăti.

hainlâc, s. n. — trădare, răzvrătire.

hamgeriu, hamger, s. n. — pumnal curbat, care se purta la brâu.

hararіu, s. n. — ţesătură, groasă şi rară, din păr de capră (sau de alt animal), din care se fac saci, desagi, ţoale pentru aco-perit căruţele.

harmată, s. f. — tun.

hatar, s. m. — hotar.

hatman, s. m. — comandant al armatei în timp de pace şi de război; şef militar; ~ *coronie* — hatman al coroanei, unul dintre cei doi comandanţi ai armatei (la poloni); ~ *polnie* — hatman de câmp, feld-mareşal (idem); ~ *vilchi litovschii* —mare hatman al Lituaniei, unul dintre cei doi comandanţi ai armatei (idem).

havalè, s. f. — ordin dat de Poartă ţărilor noastre pentru plata tributului sau pentru diverse alte contribuţii (în bani sau în natură).

haznà, s. f. — tezaurul public; sumă importantă de bani transportată în ladă, sac.

haznătar, s. m. — vistier; om însărcinat cu transportul unei haznale.

hălădui, vb. — a fugi, a scăpa cu viaţă de o primejdie; a trăi liber, în voie.

hămei, vb. — a (se) zăpăci, a (se) năuci, a (se) buimăci; ~*t* adj. — zăpăcit, năuc, ameţit.

hămnisi, vb. — a fi flămând, lihnit, leşinat de foame; a fi lipsit de putere.

hănie, s. f. — demnitatea unui han; ţară cârmuită de un han.

hărăţ, s. m. — ostaş însărcinat să înceapă lupta sau să împiedice înaintarea inamicului prin mici încăierări, tiralior; — *i,* vb. refl. — a se încăiera, a se hărţui.

hătmănie, s. f. — funcţia sau rangul de hatman.

hendichiu, s. n. — şanţ de apărare, meterez.

heră, hieră, here, hiere, — plur. lui *her,* s. n. — cu sensul de lanţ, cătuşă; *a pune în* ~ — a pune în lanţuri pe un arestat.

hiclean, adj. — trădător.

hiiastru, hiastru, s. m. — fiu vitreg.

hitcăi, vb. — a alunga, a fugări.

hânsar, s. m. — soldat care face serviciu într-o trupă auxiliară.

hârtie, s. f. — foaie personală de impunere fiscală; impozitul plătit pe baza acestei foi personale.

horă, s. f — naos.

horbă, s. f — vorbă.

horilcă, holercă, s. f. — rachiu.

horodovii, adj. — de oraş, orăşenesc.

hotărî, vb. — a fixa hotarul (între două ţări, două proprietăţi etc.), a hotărnici.

hotnog, s. m. — comandant al unui grup de o sută de oameni, sutaş, bulucbaş.

hramăt, s. n. — zgomot de arme sau de voci omeneşti nume-roase.
hraniţă, s. f. — graniţă.
hrof, s. m. — grof.
hui, vb. — a vui.
hunut, s. n. — cnut.
husar, s. m. — călăraş, cavalerist.

I

ia... ia, conj. — sau... sau, fie... fie.
ialoviţă, s. f. — vacă mare şi grasă; impozit plătit în vaci.
iaspis, s. m. — piatră semipreţioasă, dură şi opacă, de diverse culori.
iepaş, s. m. — hoţ de cai.
ierbărie, s. f. — depozit, provizie de iarbă (praf) de puşcă.
iernatec, s. n. — adăpost de iarnă, mai ales pentru armată.
igumen, s. m. — egumen.
i(m)brihor, imbrivor, s. m. — intendent al grajdurilor sultanului turcesc, având adesea misiuni politice importante, printre ele mazilirea şi instalarea domnilor în ţările noastre.
inicer, inecer, s. m. — soldat pedestru din garda împăratului turcesc.
inicercă, s. f. — puşcă de ienicer, lungă şi prevăzută cu o baionetă.
iscoadă, s. m. — soldat care merge în recunoaştere; spion.
ispisoc, s. n. — act oficial de recunoaştere sau confirmare a unui privilegiu de proprietate.
ispiti, vb. — a pune (pe cineva) la încercare, a se lăsa ademenit, îndemnat.
ispravnic, s. m. — mandatar, delegat, reprezentant, girant.
isprăvi, vb. — a pune la cale, a aranja, a-şi întocmi trebile, a obţine.
istov, s. n. — sfârşit, plată la termen a unei dări sau datorii; *de ~* — detot, cu totul.
istovi, vb. refl. — a se sfârşi, a muri; tranz. — a plăti la termen darea sau datoria.
iuşor, adj. şi adv. — uşor.
izbaşe, s. m. — secretar al curţii domneşti şi al Divanului de boieri, având drept sarcină purtarea corespondenţei ofi-ciale.
izgon, s. n. — grup redus de ostaşi, folosit la manevre uşoare, pentru a izgoni pe inamic.
iznoavă: de ~ loc. adv. — din nou.
izvod, s. n. — listă, tabel, condică, registru.
izvodi, vb. — a copia.

Î

îmă, înmă, s. f. — mamă.
îmbi, îmbe, umbe, num. — amândoi, amândouă.
îmbunătură, s. f. — făgăduială (de lucruri bune); linguşire.
împărăchè, vb. refl. — a se învrăjbi, a se dezbina.
împărăţie, s. f. — împărat, rang sau titlu de împărat.
împizmuluit, adj. — învrăjbit.
împonci, vb. refl. — a se duşmăni, a se certa.
împreuna, împreona, vb. refl. — a se întâlni, a avea o întrevedere.

împroşca, vb. — a arunca bombe, gloanţe, lemne, pietre; a bombarda.
încălăra, vb. — a face pe cineva călăreţ (din pedestru); refl. — a deveni călăreţ (despre un ostaş pedestru).
încăleca, vb. — a porni la război sau la răscoală.
încăşi, adv. — încă, chiar.
încliè, vb. — a încleia, a lipi cu clei.
încredinţa, vb. refl. — a-şi jura reciproc credinţă, a-şi da reciproc asigurări, făgăduieli solemne.
încrop, s. n. — apă caldă.
îndărăpta, vb. — a da îndărăt, a se retrage.
îndrepta, vb. refl. — a se justifica, a se dezvinovăţi.
îndura, vb refl. — a fi dur, nemilos, a-l răbda inima.
îngloti, vb. — a strânge oaste, a concentra oastea în vederea unei lupte; refl. — a se înmulţi, a creşte.
însăşi-stăpânitoare: reprezintă traducerea cuvântului rusesc *samoderjeţă* (vezi acest cuvânt).
înspăimat, adj. — înspăimântat.
întemeiè, vb. refl. — a-şi consolida conducerea, poziţia; (despre armată) a se întări, a face întăriturі.
întemeiet, s. n. — întemeiere.
întreba, vb.: *a ~ sfat* — a cere sfat.
întuneric, s. n. — mulţime mare (de oameni).
învăluitură, s. f. — neajuns, necaz, supărare.
învoi, vb. refl. — a face pe voia cuiva, a se înţelege.

J

jac, s. n. — jaf.
jacaş, s. m. — jefuitor.
jălobă, s. f. — suferinţă; jalbă.
jalovanie, s. f. — dar făcut de domn unui supus pentru un serviciu oarecare, miluire.
jăcui, jecui, vb. — a jefui.
jărişte, s. f. — loc ars, pustiit de foc; vatră.
jicnicer, jitnicer, s. m. — administrator al depozitelor de grâne aparţinând domnului sau destinate cetăţilor turceşti mărginaşe, rang boieresc.
joimir, s. m. — soldat plătit pentru serviciile sale, mercenar (mai ales polonez).

L

lacumiţ, s. m. — guvernator al unei provincii.
ladan, s. n. — un fel de stofă.
lagum, lagun, s. n — şanţ subteran pentru pus mine de aruncat în aer; mină.
láscav, adj. — prietenos, glumeţ.
lat, vb.: *au ~* — au luat.
laz, s. m. (plur. *lazi)* — negustor originar din Asia Mică, de pe ţărmul Mării Negre, care făcea comerţ în ţările noastre.
lăduncă, s. f. — bidon.
leafă, s. f. — soldă, plată pentru serviciul militar.
leat, vezi *vălet.*
leav, s. m. — leah, polonez.
lefe, plur. lui *leafă,* s. f.: *l-au orânduit la ~* — l-au trimis la sediul

lefegiilor, spre a i se aplica pedeapsa hotărâtă de domn.

lefeciu, s. m. — lefegiu, soldat plătit, mercenar.

leftu, s. n. — bijuterie, giuvaer, medalion.

legat, adj. — paralizat prin vrăji sau farmece.

levenţi, levinci (plur.; singularul neatestat în cronică), s. m. — marinari turci din marina de război, originari din Levant şi mai ales din Grecia.

libovnicŭ, libovnic, adj. — amabil, prietenos.

limbă, s. f. — informator, spion; *a lua* sau *a prinde* ~ — a lua informaţii, a căpăta ştiri cu privire la situaţia, acţiunile etc. inamicului.

lin, s. n. — linişte, calm.

lipcan, lepcan, s. m. — tătar de la Hotin (originar din Lituania); soldat recrutat dintre tătarii de la Hotin.

liuter, s. m. — luteran.

logi, vb. — a lovi.

logofăt, s. m. — boier de rangul întâi — preşedinte, în lipsa domnului, al Divanului domnesc — care avea în sarcina sa întocmirea actelor oficiale şi totodată îndeplinea anumite funcţii judecătoreşti de ordin înalt; şef al cancelariei domneşti. Acesta era „marele logofăt“ şi avea ca subalterni logofeţi de gradul al doilea şi al treilea.

loitră, s. f. — scară folosită la asaltul cetăţilor.

lume, s. f. — lumină.

M

madém, s. n. — metal, mină metaliferă (figurat).

majă, s. f. — căruţă de transportat peşte.

mansip, mansup, s. n. — slujbă, demnitate.

mascur, s. m. — porc.

maştehă, maştihă, s. f. — mamă vitregă.

mazâl, mazil, s. m. şi adj. — domn sau boier scos din funcţie; membru al categoriei sociale intermediare între boieri şi răzeşi (moşneni).

mazâli, vb. — a scoate din funcţie un domn sau un boier; *~e,* s. f. — mazilire.

mazilie, s. f. — mazilire.

măcat, s. n. — cuvertură de pat (folosită mai mult ca podoabă).

măraz, s. n. — necaz, supărare.

mărmuri, vb. — a înmărmuri.

mecet, s. n. — geamie, biserică turcească.

med, s. n. — hidromel, băutură făcută din miere fermentată.

medelnicer, s. m. — boier de rang inferior, care avea sarcina să toarne apă pe mâini domnului, când acesta se aşeza la masă.

mediiaturi, mediaturi, s. m. plur. (sing. neatestat în cronică) — mediatori.

mestecătură, vezi *amestecătură.*

mestii, s. m. plur. — meşi, ciorapi de piele fină colorată, peste care se puneau papucii (aceştia se scoteau la intrarea în casă).

meşterşug, s. n. — meşteşug: ~ *ui,* vb. — a mânui bine, cu meşteşug (o armă, un mijloc oarecare, un argument).
mezil, mezâl, s. n. — poştă (staţia şi tot ce aparţinea serviciului poştal).
mierţă, s. f. — măsură de capacitate pentru cereale (egală cu o jumătate de chilă moldovenească, adică 120 ocale).
mijloc, s. n. — mijlocire, intermediu.
mistui, vb. — a (se) ascunde.
mitarnic, adj. — care ia mită, venal.
mâlcom, adj. şi adv. — liniştit, domol, încet.
mândreţe, s. f. plur. — mândrie, fudulie.
mâneca, vb. — a se scula foarte devreme, înainte de a se face ziuă.
mânu (artic. *mânule),* pluralul lui *mână.*
mârzac, s. m. — nobil tătar, căpetenie tătărească.
mojic, mujic, s. m. — ţăran, om de jos.
mojicime, mujicime, s. f. — ţărănime.
mortasipíe, s. f. — taxă plătită la vânzarea mărfurilor, după măsură sau cu bucata.
moşan, s. m. — băştinaş, localnic.
moşie, s. f. — ţară, patrie; *a fi de* ~ (din) — a fi originar (din).
moştean (plur. *moşteni),* s. m. — moşan.
mucarè, s. f. — un fel de impozit.
muftíu, muftéu, s. m. — şeful religiei mahomedane.
mujicime, s. f. — ţărănime.
mulaleli, (plur. artic. de la *mulà),* s. m. — preot turc.
muncă, s. f. — chin, caznă, trudă.
munci, vb. — a chinui, a trudi.
musaíp, s. m. — om de încredere al monarhului.

N

nafacà, s. f. — salariu, pensie, întreţinere (în general).
năpastă, năpaste (termen fiscal), s. f. — dare excepţională, apăsătoare şi nedreaptă, impusă ţăranilor, învinuire nedreaptă; pacoste.
năsélnic, adj. — violent, brutal, crud.
nătreţ, s. n. — nutreţ.
năvod, s. n.: *au făcut* ~ *de oameni* — au trimis grupuri de oameni (să caute pe fugari).
nebun, adj. — care nu e bun.
negrijit, adj. — nepregătit.
nemesnic, s. m. — locţiitor.
nepărăsit, adv. — neîncetat, continuu.
nepriceştuit, adj. — neîmpărtăşit, fără împărtăşanie (înainte de moarte).
nescai, nescarivai, neşticavai, pron. nehot. — niscaiva.
nestătător, adj. — nestatornic.
netocmai, adv. — necum, darămite.
nevoitor, adj. — care se osteneşte pentru ceva sau cineva, care îşi dă osteneală.
ni... ni, conj. — când... când.
nicăiuri, necăiuri, adv. — nicăieri.

nime, nimi, pron. nehot. negativ — nimeni.
noajă, s. f. — haită (de fiare).
nohai, s. m. (plur.) — trib tătăresc, originar din regiunea Donului.

O

oarece, adv. — puţin, puţintel, întrucâtva.
obadă, s. f. — cătuşă de lemn cu care se legau, la glezne, picioarele robilor, prizonierilor, arestaţilor; *a pune (a da) în obedzi pe* cineva — a pune (cuiva) cătuşele.
oblici, vb. — a simţi, a afla, a descoperi.
oboroc, s. n. — tain, lucruri de mâncare (date oaspeţilor acasă).
obuz, oboz, s. n. — tabără militară (în vreme de război), lagăr.
ocaz, vezi *ucaz.*
ócină, s. f. — pământ moştenit din generaţie în generaţie sau stăpânit din moşi-strămoşi.
ocóp, s. n. — şanţ de apărare (pe câmpul de luptă).
oficer, s. m. — ofiţer.
olac, s. n. — curier, poştă; *cal de ~* — cal de poştă (de obicei rechiziţionat); *de~,* loc. adv. — repede, grabnic, în grabă; *a umbla de ~* — a umbla foarte repede; *a răpedzi de ~* — a trimite în grabă mare.
olat, s. n. — ţinutul din jurul unei cetăţi, al unui târg, regiune.
olecăi, vb. refl. — a se văita.
oltar, s. n. — altar.
om, s. m. cu sens colectiv: *atâta ~* — atâta mulţime de oameni.
omenesc, adj. — care aparţine oamenilor de rând, ţăranilor, opus lui *boieresc* şi *domnesc: sate omeneşti.*
omilénic, adj. — milos, binevoitor, omenos.
orânduială, s. f. — dare, impozit.
ordă, orde, ordie, urdie, s. f. — armată (turcească sau tătărească).
ort, s. m. — monedă de valoare mică (un sfert dintr-un piastru, adică zece parale).
osebi, adv. — aparte, separat; în loc. adv. *~ de* — afară de, pe lângă; cf. mai sus *deu-sebiĭ.*
oşti, vb. refl. — a se lupta, a purta război.
oştire s. f. — război; *a avè ~* — a fi în război (cu cineva); *a face ~* — a face război.
otac, s. n. — lagăr, tabără.
oturac, s. n. — popas (mai îndelungat).

P

paharnic, s. m. — boier de Divan, care, la mese mari, turna vin în primul pahar al domnului, după ce mai întâi gusta el însuşi vinul. Acesta era „marele paharnic". În subordinea lui se găseau, având aceeaşi slujbă, paharnici de gradul al doilea şi al treilea.
palancă, pălancă, s. f. — întăritură din trunchiuri de copaci sau din pari înfipţi în pământ.
palmă, s. f.: *a-şi da palme cu cineva* — a se lupta, a se război, a se bate (în luptă).

pas, vb: *~ să ţi-o plătească* — du-te să ţi-o plătească.
paşte, vb.: *ş-au păscut prilejul* — au pândit prilejul.
pără, în loc. adv. — pănă (până).
părcan, s. n. (plur. *părcane)* — întăritură făcută din pari şi scânduri.
părincu, s. n. — păring, mei.
păscui, vb. — a serba Paştele.
păşie, s. f. — demnitatea unui paşă; provincie guvernată de un paşă.
pătaşcă, s. f. — targă.
pătimaş, s. m. — om care suferă; *~ de rău* — cel care suferă (pe nedrept), care este lovit în interesele lui.
pecete, s. f. — hârtie pecetluită în care se arată ce impozit are de plătit fiecare contribuabil.
pecetluit, s. n. — (plur. *~uri)* — pecete.
pecetluţe, s. f. (apare numai plur. *pecetluţele)* — pecete.
pelivan, peilivan, s. m. — saltimbanc, acrobat.
pelivănie, s. f. — reprezentaţie dată de pelivani.
pementean, s. m. (plur. *pementeni)* — pământean.
perifan, adj. — vestit, celebru.
pilă, s. f. — chilă.
pisar coronie, s. m. — secretar al coroanei, al regelui (la poloni).
pistreală, s. f. (plur. *pistrele)* — distanţă egală cu o aruncătură de săgeata.
pitrop, vezi *epitrop.*
pizmătar, s. m. şi adj. — pizmaş.
pâine, pâne, s. f. — grâne, cereale.
pârcălab, s. m. — căpitan de ţinut.
pârcălăbie, s. f. — slujba unui pârcălab.
pláhie, s. f. — plavie, lemne şi crengi, amestecate cu pământ, care plutesc pe o apă curgătoare.
plean, s. n. — pradă de război.
poală (plur. *poale),* vezi *aprinde.*
poate-fi, loc. adv. — poate.
pobedi, vb. — a birui, a învinge.
podán, adj. — supus; clăcaş.
podghiaz, poghiaz, s. n. — incursiune (în ţară străină), de obicei cu scopul de a prăda.
pòdvoadă, s. f. (plur. *podvodzi)* — încărcătură, transport cu carul, făcut de ţărani, în mod gratuit, pentru domn, pentru boieri, pentru oastea turcească.
pofală, pohvală, s. f. (plur. *pofăli)* — strălucire, fast, pompă.
pogonărit, s. n. — impozit pe vii.
pohod, s. n. — marş.
pohvală, vezi *pofală.*
poiede, s. f. — mulţime mare de oameni sau de animale.
pol, adj. invar. — jumătate.
polc, s. n. — regiment.
polcovnic, s. m. — colonel.
polimarĭ, s. n. — cerdac, balcon.
politici, vb. — a aranja treburile, a pune la cale.
politíe, s. f. — atitudine, purtare cuviincioasă.
pomăzanic, s. m. — (domn al ţării) uns al lui Dumnezeu.
pont, s. n. — punct, articol sau dispoziţie într-un tratat, într-o

învoială etc.; fapt, pasaj, amănunt.

popreală, s. f. — arest (la domiciliu), detenţiune.

porocĭnic, porucĭnic, poruşnic, s. m. — locotenent.

postelnic, s. m. — boier de rang mare, care îndeplinea funcţia de mareşal al curţii domneşti.

postrig, s. n. — origine sau proveniență socială, rang.

potronic, s. m. — monedă de origine poloneză, cu valoare variabilă: 10 bani, 6 bani, 5 parale.

povodnicŭ, s. m. — cai purtat de căpăstru.

pozvol, s. n. — permisiune, voie: *a da ~* — a permite.

pozvoli, vb. — a permite: *l-au ~ t să...* — i-au permis să...

pozvosi, vb. — a sprijini, a ajuta.

prag, s. n.: *~ urile Niprului* — cataractă.

prepune, vb. — a bănui.

prepus, s. n. — bănuială.

price, s. f. — ceartă, discuţie vie; *a da cu ~a* — a face caz de ceva; *a sta cu ~a* — a se împotrivi.

prici, vb. refl. — a se certa.

pricistui, vb. refl. — a se împărtăşi.

prínţip, prínţep, s. m. — principe, prinţ.

pripeleac, prepeleac, s. n. — scară întrebuinţală la asaltul unei cetăţi, constând dintr-un stâlp în care se înfigeau de o parte şi de alta cuie lungi de lemn; stâlp lung şi gros, fixat în pământ, cu braţe (ramuri) din loc în loc, de care se spânzurau cei condamnaţi la moarte.

prisăcărit, s. n. — impozit pe stupi.

prisne, adj.: *~ de argint* — pur, neamestecat.

privantu, privant, s. n. — provizii pentru armată.

probozi, vb. — a certa aspru, a ocărî.

proci (cuvânt slav): *i ~* — şi aşa mai departe.

prost, adj. — simplu.

protivi, vb. refl. — a se potrivi cuiva, a se lăsa influenţat de el.

puhă, s. f. — bici mare.

puiurdi, vezi *buiurdi.*

puşcă, s. f. — tun; *~ de apă* — tulumbă, furtun.

putincios, adj. — puternic, capabil.

R

rachieriţă, s. f. — fabricantă sau negustoriţă de rachiu.

raft, s. f. (plur. *rafturi)* — harnaşament de lux al calului de călărie.

raiè, s. f. — ţinut sau oraş întărit, aflat sub stăpânire turcească şi locuit de nemahomedani.

rădica, vb. (despre impozite) — a desfiinţa (în total sau în parte).

rădicătură, s. f. — înlesnire, uşurare, scutire (în materie de impozite).

rădvan, s. n. — trăsură mare de lux închisă sau acoperită.

rămas, adj.: a da ~ (pe cineva) — a declara vinovat, a condamna (la judecată); *carte de ~* — hotărâre judecătorească de condamnare.

răntuna, vb. — a răsturna, a da la o parte rostogolind.
răsări, vb. refl. — a se pierde (despre lucruri), a se rătăci.
răschira, răşchira, vb. — a răsfira, a împrăştia.
răspundé(n)ţie, corăspundenţie, s. f. — corespondenţă.
răsură, s. f. — impozit suplimentar folosit pentru plata slujbaşilor.
rătui, vb. — a scăpa pe cineva dintr-o situaţie grea.
răvaş, s. n. — scrisoare, petiţie.
răzădent, s. m. — locţiitor.
războli, vb. refl. — a se îmbolnăvi.
răzbun, s. n. — linişte, pace; *a da ~* — a da pace.
recipospolită, recepospolită, s. f. — curtea sau suita regelui polon, consiliul suprem al statului polonez.
reĭmentar, ră(ĭ)mentar, rementarĭu, rămentar, s. m. — comandant de regiment, colonel (la poloni).
rocmistru, rohmistru, s. m. — căpitan de cavalerie (la poloni ş.a.)
rumse, rumseră, rumtu etc. — rupse, rupseră, rupt etc.
rumtă, ruptă, s. f. — impozit personal al cărui cuantum varia după criterii mai mult ori mai puţin subiective.
rusfeturi, s. n. plur. (sing. *rusfet* neatestat în cronică) — corp de ostaşi; corporaţie, breaslă.

S

sacáluş, s. n. — un fel de tun mic.
saivan, s. n. — cort deschis.
salt, adj. invar., adv. — singur, fără trupe, fără însoţitori; numai.
samiş, adj. — atent, exigent în chestiuni băneşti.
samoderjávie, s. f. — conducere, putere autocrată.
samodérjeţŭ, s. m. — autocrat.
saragè, s. m. (plur. *saragele)* — soldat neregulat (la turci şi la români).
saraiu, s. n. — palatul sultanului sau al unui înalt demnitar turc.
saraschérlâc, s. n. — comandamentul unei armate turceşti.
saraschérŭ, s. m. — comandant suprem al unei armate turceşti; ministru de război la turci.
satarele, s. f. plur. (sing. *satarà* neatestat în cronică) — impozit pus samovolnic o singură dată.
săcrii, săcrei, s. n. plur. — lăzi, cutii.
săim, seim, s. n. — adunare constituită, dietă, parlament (la poloni ş. a.).
sălihtar, vezi *silehtar.*
sălişte, s. f. — teritoriul unui fost sat, vatra satului.
săninat, adj. — serenisim (titlu de onoare al principilor, acordat de Petru I lui Dimitrie Cantemir).
sărdar, serdar, s. m. — rang boieresc militar (comandant al trupelor care apărau graniţa Moldovei dinspre tătari).
scaon, scaun, s. n. — tronul domnesc.
scăpat, adj. — scăpătat, sărăcit.
schimì-agà, s. m. — reprezentant al Porţii otomane având sarcina să instaleze pe domnul nou numit.
schivernisală, s. f. — chiverniseală.
schivernisi, vb. — a chivernisi.
sconcenie, s. f.: *i-au vinit ~* — s-a sfârşit, a murit.

scópos, s. n. — intenţie, tratament, mod de a se purta.
scutelnic, adj. — scutit de anumite impozite către stat în favoarea boierului, stăpân al scutelnicului respectiv.
seimeni, să(i)meni, si(i)meni, s. m. plur. (sing. neatestat în cronică) — corp de ostaşi mercenari, care alcătuiau garda curţii domneşti.
sfed, vezi *şved.*
sfete(i), sfetâi, sfeti(i), — cuvânt slav, sinonim cu sfânt (apare numai înaintea numelor de sfinţi).
sigeată, s. f. — săgeată.
silehtar, sălih(u)tar, s. m. — mareşalul curţii (la turci).
simăţ (femin. simaţă), adj. — semeţ.
simcelat, adj. — ascuţit.
sin, vezi *sân.*
sindighistru, s. m. — soldat (în armata turcească).
sineţe, s. f. şi n. plur. (sing. atestat sub forma *sâneţă)* — puşcă cu cremene.
singeac, s. n. — steag (una dintre insignele puterii domneşti).
sirgui, vb. — a sili, a constrânge.
sirmă, s. f. — (plur. *sirme)* — fireturi (ca podoabă a îmbrăcămintei militarilor şi a harnaşamentului cailor).
sirmè, s. f. — avere, proprietate.
sâială, s. f. — sfială.
sân, sin, s. m. — fiu (apare totdeauna între două nume personale).
sleit, adj. *(drugi de aur sleiţi)* — topit şi după aceea turnat.
slim, s. n. — adunare obştească la tătari; dezbatere, discuţie.
sliz, s. m. — obiect de îmbrăcăminte.
slobodzâe, s. f. — sat înfiinţat cu oameni aduşi din alte părţi şi scutiţi, în total sau în parte, de plata impozitelor; *cărţi de slobodzâi* — autorizaţii date de domn pentru întemeierea sloboziilor.
slujitor, s. m. — soldat;
slujitoresc, adj. — de soldat, milităresc.
smintealâ, s. f. — pagubă, daună, tulburare, stingherealâ.
sminti, vb. — a scoate, a mişca din loc; a face rău, a provoca pagubă, a dăuna cuiva.
sobol, s. m. — samur, blană de samur.
socoti, vb. — a ţine seamă de, a lua în consideraţie.
soltar, s. n. (atestat numai la plur.) — variantă, necunoscută din alte texte, a lui *cioltar* — pătură de postav sau de alt material, împodobită cu diverse cusături, care se punea pe spinarea calului sub şa; valtrap.
sorbitoriu, adj. — setos (de sânge).
sotnic, s. m. — căpitan de cazaci, comandant al unui grup de o sută de oameni, sutaş, hotnog.
soţâe, s. f. — tovarăş.
spahii, spafii, s. m. plur. (sing. neatestat în cronică) — cavalerist turc.
sparge, vb. — a risipi, a împrăştia.
spătar, s. m. — boier care purta spata (sabia) domnului, în urma acestuia, la ceremonii.

spătari, vb. — a îndeplini funcţia de spătar.
spijă, s. f. — tuci, fontă.
spârcui, vb. — a risipi, a împrăştia.
spogârnicească, s. f. — cataramă.
sprejini, sprejâni, vb. — a sprijini; a rezista, a ţine piept duşmanului.
sprintin, adj.: *oaste ~ă* — oaste uşor înarmată.
sta, vb. — a stărui.
stare, s. f.: *din singură ~ a locului* — din natura însăşi a locului.
stăroste, s. m. — căpitan sau comandant al unui oraş, al unui ţinut.
stărostíe, stărostéie, s. f. — căpitănia unui oraş sau a unui ţinut.
steag, s. n. — unitate militară care avea un steag al ei şi corespundea, aproximativ, unei companii sau unui escadron de astăzi; *banii ~ului* — impozit cu care se aco-pereau cheltuielile prilejuite de instalarea în scaun a domnului (acesta primea de la sultan steagul de învestitură).
stolit, adj. — (despre soldaţi) aşezat în ordine de bătaie.
stolíţă, s. f. — capitală (în Rusia).
stolnic, s. m. — boier care avea drept sarcină supravegherea bucătăriei domneşti şi servea la masa domnului în zilele de sărbătoare.
strajnic corunnii, s. m. — administrator al coroanei, al regelui (la poloni).
strămurare, s. f. — nuia sau băţ ascuţit la vârf cu care se în-deamnă vitele la tras plugul, carul etc.
streina, vb. refl. — a se înstrăina.
streleţi, s. m. plur. (sing. neatestat în cronică) — vânători militari, arcaşi.
strânsoare, s. f. — constrângere, apăsare, necaz, supărare, nevoie, tortură.
subaşi, s. m. plur. (sing. neatestat în cronică) — agenţi de poliţie, poliţişti turci.
sucman, s. n. — suman.
suleiman, s. n. — dresuri pentru faţă.
sulemenit, adj.: *pace ~ă* — pace nesinceră.
sulger, s. m. — boier care îngrijea de aprovizionarea cu carne a curţii şi a armatei.
sulgerie, s. f. — funcţia unui sulger.
supăr, s. n. — supărare.
supăra, vb. tranz. refl. intranz. — a chinui, a trudi, a căzni; — a se sătura, a se plictisi, a-i fi leha-mite.
supune, vb. — a pune dedesubt, a ascunde.
surguci, s. n. — podoabă a căciulii, işlicului sau gugiumanului domnului făcută din pene rare bătute cu pietre scumpe.
surlă, s. f. — un fel de fluier având la unul din capete o deschizătură conică largă.
sveti, svetii, vezi *sfete.*

Ş

şahmarand, s. n. — stofă ţesută cu aur şi argint, brocart.
şalvír, s. m. — înşelător, mincinos; *~ cu doaă feţe* — talger cu două feţe.

şarvanè, s. f. (atestat în cronică numai la plural: *şarvanele)* — haină pe care o purtau mai ales aprozii şi copiii de casă ai domnitorului.
şeică, şăică, s. f. — luntre.
şendilit, adj. — şindrilit.
şenlicŭ, s. n. — manifestaţie publică de bucurie, cu salve de puşti şi de tunuri.
şerim, şirim, s. m. — funcţie sau rang la tătari.
şfed, vezi *şved*[1].
şfert, cĭfert, cĭvert, s. n. — impozit plătit trimestrial, a patra parte din impozit.
şigaci, adj. — glumeţ, şăgalnic.
şipuri, vb. refl. — a se furişa, a se strecura.
şl(e)ah, şle(a)v, s. n. — drum bătut de care şi de oameni; drumul pe care mergeau de obicei armatele.
şleahtă, s. f. — nobilime (la polonezi şi la ruşi).
şlic, s. n. — căciulă de blană de samur, purtată de domn şi de soţia lui, iar mai târziu şi de boieri.
şpagă, s. f. — s⌒bie.
şved, şfed, sfed, cĭfed, s. m. — suedez;
şvedzescu, sfedzescu, adj. — suedez.

T

tábie, s. f. — întăritură, redută.
taină, s. f. — loc ascuns, cameră secretă.
talhâşŭ, s. n. — raport întocmit de vizir pentru numirea sau înlocuirea unui domn.
tambură, s. f. — un fel de mandolină.
tăfţi, s. f. plur. (sing. *taftă,* neatestat în cronică) — mătase fină şi moale.
tălhăret, s. m. — bandă de tâlhari.
tălpiz, adj. — viclean, intrigant.
tălpiz(l)âc, s. n. — viclenie, intrigă.
tefericíe, s. f. — petrecere, distracţie.
temiială, s. f. — temei, început, cauză.
teptil, adv. — schimbat de haine spre a nu fi recunoscut, travestit.
terdzâman, tărziman, s. m. — dragoman, interpret la Poartă (şi la misiunile diplomatice străine din Constantinopol).
testament, s. n. — dispoziţie privitoare la cler, dată de domn în înţelegere cu capul bisericii.
ticălit, adj. — ticălos, mizerabil.
tij(¥), adv. — de asemenea, la fel.
tinde, vb. — a întinde.
títluş, titŭ, s. n. — titlu.
títor, s. m. — ctitor.
tâlni, vb. — a întâlni.
tocmi, vb. tranz. — a repara, a restaura; a cădea de acord, a se înţelege.
tretii, treti (cuvânt slav. redat adesea prin cifra 3) — al treilea; ~ *logofăt* — logofăt de rangul al III-lea.
trezvi, vb. refl. — a se trezi.
trâmbicer, s. m. — trâmbiţaş.
tui, s. n. — steag făcut din (sau împodobit cu) cozi de cal alb, semn al puterii celui care îl primea.
tultu, tult, s. m. — monedă cu valoare variabilă (între $22^{1}/_{2}$ şi 10 parale).

tuneric, s. n. — întuneric.
tvorebnic, s. m. — curtean, boier, nobil.

Ţ

ţară, s. f. — popor, oameni, lume, ţăranii (în opoziţie cu boierii).
ţărămonie, s. f. — ceremonie.
ţărănie, s. f. — ţărănime (opus lui *boierie* — boierime).
ţărmuros, adj. — cu maluri abrupte.
ţigănărit, s. n. — impozit pe ţiganii robi.

U

ucaz, ocaz, s. n. — ordin, decret.
ucis, s. n. — omor, ucidere.
ughiu, s. m. — (prescurtat *ug)* galben unguresc, monedă de aur.
uliţă, s. f.: *a da pe ~* — a da în vileag, a purta pe străzi (pe cineva drept pedeapsă).
umbe, vezi *îmbi.*
umblătoare, s. f. — latrină.
unu, una, num.: *a fi tot ~* — a fi uniţi.
urdie, vezi *ordă.*
urşinic, s. n. — stofă scumpă de mătase.
uşér, s. m. — un fel de slujbaş al curţii domneşti, cu rang boieresc. La Grigore Ureche găsim următorul pasaj, care ne înlesneşte înţelegerea sensului acestui cuvânt: „uşer mare, purtător de grijă tuturor solilor şi tălmaci striinilor la giudeţ".

V

va — vrea.
val, s. n.: *era prè în ~* — era prea tulburat, prea agitat, prea frământat; *a da ~* — a năvăli, a ataca vijelios.
vartă, s. f. (plur. vărţi) — pază, strajă, locul unde stă straja.
várvar, s. m. — om rău, brutal.
văcăret, s. n. — impozit pe vite.
vădrărit, s. n. — impozit pe vii.
văduoiu, văduvoiu, s. m. — văduv.
vălet, vele(a)t, (v)leat, s. n. — an (când e vorba de date cronologice).
văs'că, loc. adv. — pesemne, se pare, doar.
vătăman, s. m. — ajutorul vornicului la încasarea dărilor.
văznosi, vb. refl. — a se îngâmfa, a se fuduli.
vechi, vb. — a învechi.
vecin, s. m. — iobag, rumân.
vedeală: în ~, loc. adv. — vizibil, pe faţă.
vedi, vb. refl. — a ieşi la iveală, a se da pe faţă.
veghea, vb.: *a ~ voia cuiva* — a favoriza pe cineva, a-i ţine partea.
vel, ca determinare pe lângă *boier* şi pe lângă anumite titluri boiereşti, cu sensul de *mare;* (stă uneori şi după cuvântul pe care-l determină: *boier-vel, boierie-vel); -agă; -armaş; -ban; -căpitan; -clucer; -comis; -jicnicer; -logofăt; -medelnicer; -păharnic; -postelnic; -spătar; -stolnic; -uşer; -visternic; -vornic.*

venitic, s. m. — veneţian.
vicol, s. n. — viscol.
vistiernic, visternic, s. m. — boier de divan, care administra veniturile băneşti ale domnului şi ale ţării;
viste¨nicie, s. f. — slujba vistiernicului.
viţ(ĭ), — veţi, pers. a II-a plur. indic. prezent de la auxiliarul *a vrea.*
vârtej, s. n. — un fel de macara, scripete.
voievoda, s. m. — guvernator de provincie (în Polonia); domn (în ţările româneşti).
vólnic, adj. — liber, independent.
volnicie, s. f. — libertate, independenţă.
vornic, s. m. — boier de rangul întâi. Erau doi mari vornici, unul al Ţării de Jos, altul al Ţării de Sus; locţiitori judecătoreşti (la început şi militari) ai domnului.
vornicel, s. m. — subaltern al marelui vornic.

Z

zacingui, vb. — a strânge, a aduna.
zacúţii, s. f. plur. (sing. neatestat în cronică) — posturi de pază, străji.
zaharà, s. f. — provizii, hrană pentru oamenii şi animalele unei armate în vreme de război.
zaman, s. n. *(a-i veni cuiva ~ul)* — prilej, ocazie.
zamcă, s. f. — întăritură, fortăreaţă.
zapcii, vb. — a executa (pe contribuabili), a încasa dările scadente.
zapciilâc, zapceiturĕ, s. n. — execuţie, împlinire a dărilor.
zapcíu, s. m. — cel ce execută un ordin (militar, fiscal etc.); *a sta ~* — a supraveghea (şi totodată a zori) executarea ordinului.
zápis, s. n. — act, înscris.
zapt, s. n. — stăpânire, posesie; *a face ~* (ceva) — a lua (ceva) în stăpânire.
zasluga, s. f. — răsplată bănească.
zavistnic, zavisnic, adj. — invidios, răutăcios.
zăhăi, vb. — a necăji.
zămculiţă, formă diminutivă a lui *zamcă.*
zăticni, vb. — a tulbura, a stingheri, a sâcâi.
zeefet, s. n. — ospăţ, chef.
zlobív, adj. — rău, răutăcios.
zlot, s. m. — monedă cu valoare variabilă (în pasajul respectiv, mai puţin de un leu).
zlotaş, s. m. — slujbaş care încasa dările.
zlotărie, s. f. — încasarea dărilor.
zorbà, s. f. — răscoală, revoltă.
zorbalâc, s. n. — răscoală, revoltă.
zvoncic, s. n. — zorbà.

REFERINŢE ISTORICO-LITERARE

Cugetarea ascuţită şi puţintel sceptică pe care o găsim în proverbe, expresia colorată şi plastică, alternanţa de zâmbet şi tristeţă, tot sufletul poporului, variat ca o primăvară de la noi, le găsim în cel dintâi povestitor artist al nostru, Ion Neculce — care nu e un mare cărturar, cum au fost Costineştii, şi care vorbeşte ca un răzăş sfătos de odinioară. Năcazurile săracei Moldove Neculce le-a avut scrise în inima lui, cum spune însuşi. În marginile limbii simple şi înţelepte, a adunat în cronica lui comori de frumuseţi artistice. Letopiseţul său mi-i carte de căpătâi — şi de câte ori îl deschid mi se umple sufletul de plăceri rare. [...]

De la Ion Neculce şi până la Creangă a curs vreme îndelungată: aproape două veacuri. Şi în unul şi în altul simţesc însă sufletul cel veşnic al neamului. Şi la unul şi la altul găsesc caracterele specifice ale poporului nostru. Şi unul şi altul au înflorit pe aceste plaiuri şi au scos la soare vechile comori. Amândoi au făcut parte din acea familie de oameni rari şi ciudaţi care ies din când în când de pe drumurile obşteşti şi se răzleţesc cântând, cu ochii spre cer. Ca şi ei, odinioară, câte un păstor necărturar se înălţa pe aripi de gânduri şi de visuri, cântând sfios frumuseţa veşnic schimbătoarelor lucruri şi jalea scurtei şi trecătoarei vieţi. Aici e panteonul meu literar, simplu şi rustic, fără podoabe, ca natura, însă măreţ ca şi dânsa. Simţindu-mă al acestui popor şi al trecutului şi ucenic al acestor mari înaintaşi, le închin lor clipa solemnă de acum, în care o adunare aşa de aleasă pe ei îi cinsteşte în umila mea operă.

MIHAIL SADOVEANU, Poezia populară. *Discurs rostit în şedinţă solemnă la 9 iunie 1923, Academia Română.*

Arta este una prin prieteşug, însă diversă prin conţinut şi suflet.

Romanul francez, cu subiect el-ea şi al treilea, e în general operă de analiză şi de fineţă. Cu totul altceva e romanul englez. M-me de La Fayette şi George Elliot stau la doi poli opuşi. Leopardi, Musset, Heine şi Eminescu

reprezintă feţe cu totul deosibite ale artei eterne. Acel suflu de lirism fierbinte pe care îl găsim într-o baladă unică în toate literaturile, cum e „Miorița“*, e una din notele distincte ale literaturii noastre. Tinereţea şi frăgezimea primitivă a literaturii noastre populare nu se putea să nu pătrundă în literatura noastră cultă şi să nu-i imprime, prin aceasta, caracter. Din acest izvor a băut Eminescu; din el purcede Creangă; otrava aceasta dulce o constatăm şi într-un scriitor de istorie cum a fost Ion Neculce. Firea noastră balansează între contemplaţie orientală, ironie, entuziasm liric. Lenea noastră, lipsa noastră de tenacitate, de disciplină, avânturile noastre în gol, capacităţile de jertfă, blândeţa şi toleranţa noastră, toate ies din aceeaşi picătură în plus cu care Dumnezeu a dozat seminţia noastră.*

Răsfoind paginile lui Ion Neculce, îl vom găsi artist subt acest aspect anumit. […] Fără acel mediu prielnic, şi excitant, aş putea zice, fără pildele eroice ale lui Miron Costin şi Dimitrie Cantemir, Ion Neculce ar fi rămas mort şi nevalorificat, cum, fără îndoială, s-a întâmplat de multe ori la noi, în lungul vremurilor de restrişte prin care a trecut acest popor. […]

Aceeaşi simplicitate, aceeaşi naturaleţă, aceeaşi putere de expresie, care fac din Ion Neculce cel dintâi povestitor artist al nostru. Ca şi poezia populară, opera lui Ion Neculce nu este îndestul de bine cunoscută şi îndeajuns preţuită. Ca şi poezia populară, paginile frumoase ale lui Neculce trebuie să fie un îndreptar pentru toţi acei care ţin, în ţara noastră, un condei în mână. Istoria trecutului nostru Neculce a avut-o „scrisă în inima lui“, cum singur zice.

Ca să fim şi noi, ca el, ai neamului nostru, trebuie să ţinem neîntrerupt legătura cu tot ce-i caracteristic şi frumos în trecutul nostru literar, cu izvoarele vii. Să ne începem ucenicia literară de la popor şi de la dumnealui Ion Neculce, biv-vel-vornic în Ţara-de-sus.

MIHAIL SADOVEANU, Ion Neculce, scriitor artist, *Focşani, 1936.*

Odată ce Ureche a făcut cronica lui, Miron Costin şi toţi ceilalţi cari se vor perinda vor sta supt influenţa acestei cronici, şi, la rândul lui, Neculce a suferit-o.

Dar la Neculce sunt de observat încă două lucruri. El s-a întâlnit cu ruşii şi a trebuit să treacă în Rusia, să se găsească în mijlocul societăţii ruseşti, care ţin să observ acest lucru, mai ales faţă de anumite păreri exprimate de scriitori mai tineri, cari în această privinţă hotărât că greşesc — nu-i plăcea fiindcă era prea mult strânsă într-un fel de disciplină de cazarmă, greoaie, care pentru dânsul, moldovean deprins a trăi şi a vorbi

oarecum liber, era o suferinţă de fiecare moment. Şi această judecată o întâlnim, de altfel, şi într-un raport al unui saxon venit în Muntenia pe la 1690: dorinţa lui Petru cel Mare de a câştiga pe munteni nu poate avea sfârşit rodnic, crede el, pentru că era „ein Herr allzu streger Disciplin", „un om de o disciplină prea strânsă". Dar Neculce mai spune şi altceva: lui nu-i place Rusia pentru că nu sunt cărturari, pentru că, am zice azi, oamenii de acolo nu au preocupaţii intelectuale. Petru credea că face o revoluţie atunci când silea pe orice rus să umble proaspăt bărbierit, ori ca fiecare să cetească aritmetica lui. Dar, când, prin măsuri oficiale, cu jandarmul şi soldaţii sileşti o naţie să înveţe ce este aritmetica, îşi poate închipui oricine că acolo nu este prea multă intelectualitate.

În societatea aceasta, dacă nu a găsit intelectualitate, Necule a găsit totuşi altceva: a găsit un orizont politic care nu era în Moldova. Rusia avea ambiţii în toate părţile, ambiţii de putere mare, şi la Ion Neculce, într-o anumită fază a lui, se vede o necontenită privire asupra împrejurărilor de aiurea, care constituiau deci pentru el un nou izvor de informaţie pe care desigur nu l-ar fi avut altfel.

La o parte de povestirea însăşi, prinsă în anumite limite cronologice, fără nici un fel de pretenţie cronicarul adauge un capitol de istoria românilor în ceea ce numeşte O samă de cuvinte. *Originea acestor delicioase scene o cunoaştem; sunt legende pe care le culege Neculce. Simţul poeziei populare a putut fi pierdut în vremea în care scria el şi poezia să fi trecut în proză. Se poate pune astfel, la noi, cu prilejul lui Neculce, întreaga discuţie care s-a pus cu privire la povestirile despre regii franci din cronica lui Grégoire de Tours, singura prin care cunoaştem pe Merovingieni: cuprinde ea legende care fuseseră cândva cântece populare, ceea ce după părerea germaniştilor ar duce la concluzia că trebuie să vedem o origine germanică a cântecului popular însuşi, ori au fost de la început numai simple legende?*

Dar Neculce, indiferent de caracterul plin de ispite literare al acestor povestiri, nu le amestecă niciodată cu realitatea; el le pune de o parte şi face o deosebire între legendă şi istorie, ceea ce nu s-ar fi întâmplat la un om care ar fi avut mai puţin simţ critic. El vede că aici nu este adevărul istoric, dar cu toate acestea le cuprinde lângă cronică întocmai ca şi Stolnicul Cantacuzino, care spune că istoria trebuie să întrebuinţeze şi cântecele bătrâneşti şi legendele din popor. E aceeaşi stare de spirit şi la unul şi la celalt, numai cât unul prelucrează acest material istoric, celalt nu se ocupă de acesta, ci, pur şi simplu, pare a spune: iată, când veţi scrie istoria ţării, vă pun la dispoziţie un material care nu trebuie să se piardă.

Acelaşi orizont occidental, cu un amestec care la Neculce nu se întâlneşte, căci el înţelege să scrie numai moldoveneşte, fără a introduce cuvinte străine, fără a latiniza, se întâlneşte şi în opera istorică a lui Radu Popescu, din Ilfov, marele duşman în scris al lui Şerban Cantacuzino. E un cronicar politic deosebit de interesant, fiindcă, de o parte, în felul cum povesteşte el în memoriile lui, se apropie de Miron Costin şi de Neculce, dar, în acelaşi timp, sau, mai bine zis, într-un anume moment din dezvoltarea scrisului său, el este şi un martor al vremurilor sale, spuind lucruri pe care le-a săvârşit şi el însuşi.

NICOLAE IORGA, Istoria literaturii româneşti. Introducere sintetică, *Ediţie îngrijită, note şi indici de Rodica Rotaru, Prefaţă de Ion Rotaru, Editura Minerva, Bucureşti, 1985, p. 96–98.*

Cele mai strălucite pagini literare în tot cursul literaturii noastre vechi le-a scris Ion Neculce. […]

Dacă am vrea să facem o paralelă între ceilalţi cronicari şi Neculce, atunci cel mai apropiat de el în felul de a povesti e Radu Popescu, care, întocmai ca Neculce, iubeşte amănuntele, îi place să descrie situaţiile în culori vii, cu un cuvânt, îi place să povestească. Şi unul şi altul rămâne personal de la un capăt la altul al cronicii sale. Dar ce deosebire între sufletul curat, între simţul de dreptate şi spiritul aristocrat al lui Neculce, şi firea pornită spre ură şi nedreptate ori lipsa de caracter şi de cultură sufletească a parvenitului Popescu, care scrie ca să-şi răzbune sau să-şi facă mână bună la cei de sus! În privinţa firii sale, Neculce se aseamănă cu Grigore Ureche şi cu Miron Costin, cu acei boieri cu iubire de ţară ori cu patriotism cald, care iau pana în mână pentru ca să nu se uite trecutul neamului moldovenesc. Neculce nu are în măsură tot atât de mare cu logofătul Miron discernământul istoric şi, mai ales, e mai puţin erudit decât Nicolae Costin, de care se deosebeşte mai mult. Cultura lui nu întrecea pe aceea a boierilor de pe timpul său; latineşte probabil că nu ştia. Dar aceste cunoştinţe nici nu le credea necesare şi simţea o repulsiune firească faţă de citaţiile din autori străini. În Prefaţa sa ne spune că şi-a scris letopiseţul până la Duca cel bătrân „de pe neşte izvoade ce au aflat pe la unii şi alţii", dar mai ales „din auzitele celor bătrâni boieri", „iară de la Duca Vodă cel bătrân înainte, până unde s-a vedea, la domnia lui Ion Vodă Mavrocordat, nici de pre un izvod a nimărui, ce au scris singur, dintru a sa ştiinţă, cât s-au tâmplat de au fost în viaţa sa. Nu i-au mai trebuit istoric străin să citească şi să scrie, căci au fost scrise în inima sa".

Totuşi respectul său pentru istoriografie şi pentru istoricii eruditi îl face să renunţe un moment la felul lui de a scrie care-i convenea lui mai mult. Acest scriitor, care înainte de toate era un povestitor, ar fi dorit să împodobească letopiseţul ţării sale cu legendele atât de interesante care circulau pe atunci din gură în gură. Scriitorul deprins a spune totdeauna cuvântul potrivit spre a invia pe un mort scump din istoria ţării sale, găsea în aceste elemente tradiţionale, povestite de bătrâni şi cântate de popor, nota caldă, trăsăturile caracteristice care ar fi dat povestirii sale asupra vremurilor de demult plasticitatea naraţiunii evenimentelor contemporane. Dacă ar fi fost fără premergători, Neculce ar fi plăsmuit desigur din aceste amintiri tradiţionale o istorie vie şi literară a neamului său. Dar citind scrierile celorlalţi, şi mai ales ale lui Miron Costin, el observă asprimea cu care judeca acesta „basnele şi scorniturile" lui Eustratie Logofătul, Simion Dascălul şi Misail Călugărul. Afară de aceea, el rămase oarecum nedumerit văzând că Miron Costin, care desigur cunoştea şi el aceste tradiţiuni, nu le-a dat nici o însemnătate.

De aceea Neculce părăseşte planul de a-şi împodobi letopiseţul cu ele; dar era prea mult un om de gust, era un prea mare artist, ca să renunţe cu totul la ele. […]

Astfel Neculce pune, ca un fel de introducere la Letopiseţul Ţării Moldovei *acea* Samă de cuvinte *ce sunt auzite din om în om, de oameni vechi şi bătrâni şi în letopiseţe nu sunt scrise, în care el ne-a păstrat ştiri preţioase despre vremile apuse. Peste 200 de ani, poeţii noştri mari şi-au scos din ele motivele celor mai frumoase poezii epice româneşti. De aici a luat Bolintineanu subiectul baladei sale* Mama lui Ştefan cel Mare*, de aici Negruzzi şi Alecsandri motivele poemelor* Aprodul Purice *şi* Dumbrava Roşie. *Neculce le-a adunat de unde le-a găsit, din popor şi de la boierii bătrâni, la care se păstrau legendele orale despre începuturile familiilor boiereşti.*

În aceste patruzeci şi două de „istorii" scrise de Neculce în felul simplu şi naiv cum i s-au povestit, putem vedea începutul naraţiunii epice în literatura română. Căci Neculce nu e numai un izvor nesecat pentru istorici, care din scrierile lui pot reconstrui şi istoria culturală, pe lângă cea politică, a veacurilor XVII—XVIII, ci el, prin limba sa frumoasă, prin sinceritatea tonului, prin vioiciunea stilului şi plasticitatea figurilor întrebuinţate, e cel dintâi povestitor literar de talent mare al nostru. Letopiseţul său a fost cel mai citit dintre toate cronicile româneşti, ceea ce dovedesc multele copii în care ni s-a păstrat.

SEXTIL PUŞCARIU, în Istoria literaturii române, Epoca veche*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1987, p. 128, 133–135.*

Opera lui însă continuă şirul marilor cronicari din secolul precedent. Prin conţinutul ei, ca şi prin formă, prin concepţia de care este pătrunsă, ea nu se apropie nici de opera erudită a lui Dimitrie Cantemir, care aparţine unei alte şcoli, nici de compilaţiile puţin reuşite a[le] cronicarilor din secolul al XVIII-lea. Letopiseţul lui Ion Neculce se întegrează ca stil, ca tendinţe şi ca idealuri, în spiritul secolului al XVII-lea, ceea ce ne face să-l tratăm alături de Miron Costin, pe care el a ştiut să-l continue ca nimeni altul.

Nici unul din cronicarii noştri mari şi mici ai epocii n-a ştiut să-şi îmbrace gândul şi sentimentul într-o haină mai aleasă a graiului strămoşesc ca Ion Neculce. Letopiseţul lui este dovada cea mai strălucită că limba poporului nostru este în stare să redea sentimentele omeneşti cele mai gingaşe, să ne zugrăvească pictural orice imagine şi să ne povestească cu toate amănuntele întâmplările trecutului. Sinceritatea şi marea pricepere a lucrurilor, durerea pentru nevoile altora, iubirea caldă de neam şi de ţară — iată notele caracteristice ale scrisului lui Ion Neculce. Este cel mai talentat prozator al vechimii, prevestitor al marelui Ion Creangă. […]

Letopiseţul propriu-zis este precedat de o Samă de cuvinte *[…] Dar ele însele sunt adevărate comori de naraţiuni poetice. […] Ceea ce este caracteristic pentru O samă de cuvinte, este faptul că prin ele se inaugurează în literatura noastră veche un nou gen al scrisului — o naraţiune epică, simplă şi sobră, care păstrează coloritul timpului, un fel de început de nuvelă istorică. […]*

Îmbinarea elementului de tradiţie cu izvoarele scrise, precum şi expunerea liberă, curentă, ca şi limba lui expresivă, plastică, dau un farmec deosebit cronicii lui Ion Neculce.

Cât priveşte partea cronicii lui Neculce în care el descrie evenimentele petrecute sub ochii lui, ea este de o bogăţie neîntrecută. El cunoaşte bine tot ce se petrece în Moldova vremurilor lui: viaţa la curtea domnească, certurile boierilor moldoveni, intrigile la Poartă, raporturile Moldovei cu vecinii, nenorocirile care se abat asupra ţării. Şi Ion Neculce ştie să motiveze anumite întâmplări, să le pună în legătură cauzală unele cu altele, să le dea o interpretate personală. Pentru anii petrecuţi în exil, el dă mai puţine informaţii cu privire la viaţa internă a Moldovei. Aici el se documentează asupra faptelor de la contemporanii lui.

Ion Neculce este un excelent cunoscător al oamenilor. El ştie să observe şi să găsească în om nota dominantă a însuşirilor lui. Personagiile principale din cronica lui sunt oameni vii, cu neajunsurile şi cu însuşirile lor bune. Fiecare din aceste personagii îşi are caracteristica lui.

Şi Ion Neculce ştie să caracterizeze oamenii prin câteva trăsături. El este un foarte bun portretist. […]

De o bogăţie neasemuită sunt ştirile externe din letopiseţul lui Ion Neculce. Cronicarul nostru trăieştre vremurile marilor evenimente din Europa şi aăleî marilor împăraţi şi regi. Epoca strălucită a lui Ludovic al XIV-lea din Franţa, a îndrăzneţului rege Carol al XII-lea al Suediei, a lui Mahomed al IV-lea din Turcia, a reformatorului Rusiei, Petru cel Mare — este o epocă de mari prefaceri, care vestesc vremuri mai noi, epoca războaielor de lichidare a trecutului. Nu există capitol în opera lui Ion Neculce în care să nu se vorbească despre ceea ce se face la vecinii noştri şi în Europa. […]

Opera lui Ion Neculce este pătrunsă de o adâncă idee morală. Sinceritatea letopiseţului lui Ion Neculce şi sentimentul de dreptate de care este străbătut dau o deosebită valoare etică operei lui. După concepţia lui Ion Neculce, viaţa popoarelor şi a indivizilor se conduce după anumite principii care au la bază morala creştină. Omenia, iubirea de oameni, dragostea pentru cei mulţi, pentru cei săraci, sunt principiile după care se conduce Ion Neculce. […]

Ion Neculce este un înfocat patriot. Moldova, nevoile ei, nenorocirile care se abat peste capul ei, suferinţele locuitorilor ei sunt suferinţele şi nevoile lui. Acolo unde este vorba de ţara lui, de nedreptăţile care se fac acestei ţări de către străini când este vorba de exploatarea ei de către fel de fel de venetici, sufletul lui Ion Neculce se umple de revoltă şi fraza din cronica lui devine patetică, tăioasă, ca fraza profetului care aruncă blesteme. […]

Ion Neculce înţelege procesul istoric, ca şi predecesorii săi, ca o manifestare a puterii divine, care se arată oamenilor pentru învăţătură. El se ridică contra acelora care-i pârăsc pe domnitori. Aceştia sunt „stăpâni şi pomăzanici“ (unşi) ai lui Dumnezeu. Moldova se găseşte în mari suferinţe; cronicarul exclamă: „doar Dumnezeu de ar face milă“. Acei care păcătuiesc contra oamenilor sau a ţării ispăşesc păcatul.“ Păcatul şi osânda aduc „sărăcie şi cazne“. „Osânda nu se iartă, nici trece pe om“. În omorârea lui Brâncoveanu cronicarul crede că poate fi osânda Moldovei, în contra căreia el a uneltit. Deci, destinul răzbunător conduce treburile ţării.

Totuşi, ideea teocratică cu fatalismul ei la Ion Neculce nu este aşa de pronunţată ca la Grigore Ureche şi chiar ca la Miron Costin. Divinitatea care conduce omenirea, la Ion Neculce, este identificată adeseori cu „dreptatea“. Acei ce încalcă dreptatea, asupra acestora se răzbună destinul. […]

[În încheiere] rămâne să spunem câteva cuvinte despre limba cronicii lui. Ion Neculce [...] n-a făcut o şcoală sistematică. [...] Faptul că Ion Neculce nu ştia alte limbi constituie un mare avantaj pentru talentul său de povestitor. Limba lui nu este alterată de construcţii şi reguli influenţate de limbi străine. Limba cronicii lui Neculce este un amestec din limba cărţilor noastre bisericeşti cu cea pe care o vorbea poporul. S-a observat că el nu recurge la citate din alte cărţi. Câte o zicătoare luată din limba poporului, câte o învăţătură din Scriptură, citată din memorie — sunt podoabele cu care el îşi presară vorba. Povestirea lui însă este plină de imagini vii, colorate, cum nu se găsesc la nici unul din scriitorii vechi. Ion Neculce a fost un talent descriptiv de o mare putere. Prin întrebuinţarea de amănunte, care, luate în parte, parcă nu au nici o importanţă, el reuşeşte să ne sugereze anumite imagini, să ne redea anumite situaţii. Fraza lui este liberă şi curgătoare, nu se simte nici un fel de sforţare din partea autorului. În povestirea lui naivă de om bătrân, sinceră şi cinstită, se simte puterea mare a limbii vorbite româneşti.

ŞTEFAN CIOBANU, Ion Neculce, *în* Istoria literaturii vechi, *Editura Hyperion, Chişinău, 1992, p. 438, 444, 457–461.*

Ioan Niculce [...], cu tot dispreţul lui de boier pentru neamul „prost", va avea, ca Creangă mai târziu, ticuri de rural: ingenuitatea şireată, obişnuinţa de a se socoti neghiob crezându-se totuşi deştept („Aşa socotesc eu cu firea mea aceasta proastă"), proverbialitatea, filosofia bătrânească, văietătura, darul de a povesti. Experienţa, vârsta înaintată îi dau lui Niculce dezlegarea limbii, tonul bârfitor şi moralizator. Cronicarul e înţepător şi cu un firesc umor popular. Despre pedeapsa cu înhămarea leşilor la Dumbrava-Roşie se spune răutăcios că „ei se rugau să nu-i împungă, ce să-i bată cu biciuşcele, iară când îi băteau cu biciuşcele ei se rugau să-i împungă". Cu doamna lui Duca „şi-au făcut cheful" turcii. Când Duca e mazilit, Niculce parodiază vorbirea munteană a doamnei, fata Brâncoveanului: „Aolio! Aolio! că vă pune taica pungă dă pungă din Bucureşti până în Ţarigrad; şi, zău, nu ne va lăsa aşa, şi iar ne vom întoarce cu domnia îndărăpt". [...] La usturătura cuvintelor se adaugă filozofia proverbelor, de astă dată mai ales din izvor popular: „Paza bună trece primejdia rea...; melul blând suge la două mume...; capul plecat nu-l prinde sabia"; „...şi se potriveau amândoi aceşti boieri într-o fire, după cum se zice: calul râios găseşte copacul scorţos". Cronicarul îşi frânge mâinile de-a lungul letopiseţului, văietându-se şi creându-se pe sine ca tip al boierului cu jale de ţară!... „Oh! oh! oh! Săracă ţeară a Moldovei şi

ţeara Muntenească, cum vă petreceţi şi vă desmierdaţi…“ Însă vaietele de mai sus sunt luate dintr-un portret caricatural al lui Dumitraşco-vodă, căci Niculce e bârfitor, încondeietor bufon al lucrurilor: „şi era om nestătător la voroavă, telpiz, amăgitor, geambaş de cai de la Fanar din Ţarigrad; şi după aceste, după toate, era bătrân şi curvar. Doamna lui era la Ţarigrad; eară el aice îşi luase o fată a unei răchieriţe, de pe Podul Vechiu, anume Arhipoaie; iară pre fată o chema Aniţa, şi era ţiitoarea lui Dumitraşco-vodă; şi o purta în vedeală între toată boierimea; şi o ţinea în braţe de o săruta; şi o purta cu sălbi de galbeni, şi cu haina de şahmarand, şi cu şlic de sobol şi cu multe odoare împodobită; şi era tânără şi frumoasă, şi plină de suliman, ca o fată de rachieriţă.“ Portretul niculcian îşi are tehnica sa, între caricatură şi tablou: o însuşire sau o anomalie fizică, starea intelectului, predispoziţia etică; o însuşire sau o scădere morală, un tic, o manie, un obicei, totul dozat, ritmat şi rotit în jurul unei virtuţi sau diformităţi substanţiale.

Istoriografia moldoveană nu mai prezintă, după Niculce, interes literar.

GEORGE CĂLINESCU, Cronicarii moldoveni*, în* Opere*, vol. 15,* Istoria literaturii române. Compendiu*, Editura Minerva, Bucureşti, 1979, p. 121–123.*

Colegul de divan al lui Nicolae Costin, Ion Neculce, ocupă, prin resursele nesecate ale darului său de povestitor, locul cel mai de frunte pe linia ascendentă a cronicarilor moldoveni. […]

Aşezându-se să scrie, ca un moşneag înţelept şi sfătos ce era, toate cele trecute, pentru ca „fraţii săi cetitori“ să ştie „a se ferire de primejdii“, Neculce are, în ciuda vârstei, un suflet cald, în care amintirile păstrează toată prospeţimea lor. Timpul ştersese mărunţişurile vieţii, lipsite de interes, dar icoanele şi păţaniile care-l impresionaseră mai puternic se desprind din amintire, vii, ca în clipa în care le-a văzut de aproape sau le-a trăit intens.

Cronica lui Neculce, în continuarea cronicei lui Miron Costin, înfăţişează una din fazele cele mai dramatice ale istoriei moldoveneşti: epoca de prăbuşire a domniilor moldoveneşti şi începuturile domniilor fanariote. În dezlănţuirea războaielor crâncene dintre creştini — germani, poloni şi ruşi — de o parte şi turci de altă, domniile moldoveneşti cad ca frunzele vânturate în furtuni. Sunt pagini, încordate de intrigi, de decădere naţională, de umilinţă deprimantă, pe care le simţim din tablourile sumbre pe care ni le înfăţişează cronicarul. Iată bunăoară într-un loc pe domnul Moldovei şi pe cel al Tării Româneşti chemaţi la sfat în cortul paşei la

Hotin, pentru ca paşa să răcnească la ei şi să „scoată hangerul ca să-i lovească". Iată într-alt loc, pe Antonie-vodă, care a făcut mult bine ţării, închis şi chinuit de turci în temniţă: „şi l-au bătut şi l-au căznit în fel de fel de cazne; până şi tulpanuri subţiri îl făcea de înghiţea şi apoi le trăgea înapoi, de-i scotea maţele pe gură. Şi l-au făcut de au dat o mie de pungi" ca să scape. Şi „după ce l-au slobozit turcii şi s-au apropiat de casă, şi numai ce au văzut că-i arde şi casa". Uneori tragicul se împleteşte cu comicul ca în dramele shakespeariene. [...]

Scenele povestite de cronicar sunt pline de mişcare, ca, de pildă, aceea a răzvrătirii poporului împotriva grecilor, în care cronicarul vădeşte şi un deosebit simţ pentru psihologia maselor şi un rar dar de a evoca. [...]

Neculce are un extraordinar dar de a prinde psihologia maselor în mişcare. Se străvede în scrisul lui ochiul ager al hatmanului de oştire moldovenească, atent la toate mişcările şi la toate situaţiile, prinzând din învălmăşeala mulţimilor tot ceea ce poate da povestirii sale contur şi coloare. E neîntrecut în descrierea bătăliilor. Lupta de la Stănileşti este ca un adevărat ziar plin de detalii senzaţionale. De la deschiderea ostilităţilor cu răscoala mahalalelor şi a slujitorilor din casele boiereşti împotriva turcilor din Iaşi (tăierea neguţătorilor şi spargerea prăvăliilor: „băcăliile sta vărsate pe uliţe de era sătui şi copiii; strafide, smochine, alune era destule pre la toate babele") până la tragicul act final, când moldovenii, văzând din obuzul rusesc tătarii încărcaţi de pradă, se „slobozea asupra lor, ca să-şi scoată robii" şi când „ghinărarul Şeremet" îi împiedica „să se bată cu tătarii, că ei au făcut pace" cu ei, spre deznădejdea moldovenilor („Deci moldovenii au început a strigare şi a-l blăstemare şi a zicere cum n-or merge ei să se bată, că ei îşi văd părinţii şi femeile şi feciorii lor robi la tătari, de-i auzea cu urechile, cum îl blestema") — de la început până la capăt, Neculce evocă scene de un dramatism încordat. Toate mişcările şi toată zarva luptei defilează ca într-un film colorat subt ochii cititorului: dispozitivul de bătaie al armatelor creştine, tactica de luptă a ruşilor şi a turcilor, erorile de strategie comise şi viclenia lui Lupu Costachi care se înţelesese pe ascuns cu turcii; desfăşurarea atacului, bravura „ghenerarului neamţ Vitman", care a căzut răpus de o „puşcă turcească", pe când îşi îmbărbăta grenadirii la alac; împresurarea armatei creştine; înflămânzirea ruşilor; tatonările păcii; stăruinţele depuse de ghenerarii nemţi, de Dumitraşco-vodă şi de boierii moldoveni pe lângă ţar ca să continue lupta; condiţiile păcii, acceptarea lor — şi, în sfârşit, exilul moldovenilor. Lui Neculce nu-i scapă nici unul din acele amănunte care însufleţesc naraţiunea şi câştigă interesul cititorului. [...]

Neculce are un mare talent de povestitor; ştie să găsească totdeauna cuvântul potrivit pentru fiece situaţie şi să concentreze tot interesul povestirii în jurul unui eveniment, al unei stări sociale sau al unei personalităţi pe care o evocă cu toată limpezimea.

Predilecţia hatmanului cronicar pentru aspectul dinamic al vieţii, de care am vorbit mai sus, se vădeşte şi în portretele sale. Notele prin care individualizează portretele nu sunt atât calităţi sufleteşti sau trăsături fizice, cât mişcarea. Portretul lui Petru cel Mare capătă viaţă proprie tocmai prin prinderea ticului: „cam arunca câte o dată din cap fluturând", şi prin acţiune: „umbla de multe ori ca un om de rând, pe jos fără alai, numai cu două, trei slugi... şi atâta dragoste arăta... către Dumitraşco Vodă... că se tindea cu amândouă mâinile şi cuprindea pre Dumitraşco Vodă de grumaz şi-l săruta pe faţă, pe cap şi pe ochi, ca un părinte pe un fiu al său". [...]

În această înfăţişare vie, dar senină, a faptelor, nedeformate de aburii patimei, sufletul bătrânului, sub povara amintirilor, zvâcneşte adesea în sfaturi înţelepte pe care le oferă cu duioşie comunicativă, din prisosul unei vieţi bogate în experienţe, ori de câte ori se iveşte prilejul, „iubiţilor săi cititori tineri" sau „fraţilor săi moldoveni". [...]

Cronica lui Neculce înfăţişează însă un interes deosebit şi din punctul de vedere lingvistic. În evoluţia limbii noastre literare ea croieşte un drum nou. Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin şi după ei Dimitrie Cantemir, au căutat să creeze un stil savant cu o structură sintactică modelată după tipare latine. Neculce, însă, care n-a avut parte să-şi petreacă copilăria şi tinereţea în şcolile iezuite ale Poloniei, fiindcă, pe vremea când putea să o facă, îngrozit de decapitarea tatălui său, se afla pribeag în Ţara Românească, scrie în limba bătrânească a timpului său, uşor influenţată de limba înaintaşilor cronicari, dar cu rădăcini adânci în limba populară. Stilul lui nu are acea simetrie a părţilor, acel ritm armonios, acele inversiuni călcate după topica latină pe care le întâlnim la Costineşti şi mai ales la Dimitrie Cantemir. La el nu găsim acea abundenţă de determinări adjectivale aşezate înaintea substantivului, acele construcţii brachilogice, acele syllepse, acele construcţii hyperbate (cu separarea cuvintelor, unitare însă din punct de vedere gramatical). În cronica lui Neculce limba curge limpede ca izvorul de munte, pe albia vorbirii populare, ca la Ispirescu şi la Creangă, obţinând prin simetria părţilor un ritm armonios. [...]

Semnificativ în psihologia limbii din vremea lui Neculce şi caracteristice pentru acea epocă de mari furtuni, este mulţimea expresiilor plastice pentru a reda ideea de primejdia vieţii, — „în cumpăna pieirii", cum zice el — toate în legătură cu cuvântul cap. Lui Duca-vodă boierii stau să-i

mănânce capul. Boierii se temeau să strice ţara că pe urmă a cădea greu în capetele lor; şi-a băgat capul pentru voia banilor; a plăti cu capul; şi-a pus capul; Lupul Vornicul s-a dus cu capul a mână în cortul vizirului; un altul şi-a adus capul la poala împărăţiei; o blană de Mosc neagră i-a scos capul lui Duca-vodă, căci împăratul l-a iertat de cap; boierii pribegi se duc să-şi prinză capetele printr-alte ţări. Sunt expresiuni din enunţul vieţii în care tresare fiorul morţii. Este tragedia Moldovei de la începutul veacului al XVIII-lea transcrisă în limbă. […]

Am apropiat mai sus pe Neculce de marele romancier istoric Sadoveanu. Într-adevăr este o afinitate sufletească între boierul cronicar de la începutul veacului al XVIII-lea şi între cel mai de seamă povestitor al vremurilor noastre. Sadoveanu însuşi, care avea să găsească în paginile lui Neculce viziunea multor romane ale sale, în discursul de recepţie la Academia Română, mărturisea această afinitate, punând alături de Neculce pe Ion Creangă, printre precursorii săi. Cu intuiţia lui artistică, Sadoveanu a avut dreptate alăturând pe cei doi mari povestitori care prin factura lor stilistică şi prin caracterul limbii lor, stau mai aproape de popor.

NICOLAE CARTOJAN, Cronicarii moldoveni: Ion Neculce*, în* Istoria literaturii române vechi*, vol. III, Editura Fundaţiei, 1945, p. 189, 192, 194–197.*

Neculce întrece pe toţi autorii din epoca veche a literaturii noastre prin talentul său de scriitor. Să vedem în ce constă acest talent, pe care i l-au recunoscut tot felul de oameni: istorici şi critici literari, poeţi şi prozatori, simpli cititori ai cronicii lui etc.

Valoarea literară a unei opere ştiinţifice, cum sunt, prin natura lor, scrierile istorice, poate izvorî, într-o măsură mai mare ori mai mică, din însuşi conţinutul ei. Este tocmai cazul cronicii lui Neculce. Dragostea sinceră de ţară a autorului, manifestată sub aspecte multiple (ura contra asupritorilor turci, ataşamentul faţă de ţara Moldovei, înţelegerea pentru nevoile şi suferinţele poporului său etc.), interesul şi curiozitatea de a şti ce se întâmplă peste hotarele patriei, cu scopul de a-şi informa cititorii şi a le îmbogăţi astfel cunoştinţele, dorinţa de a învăţa pe oameni, cu ajutorul faptelor istorice, cum să se poarte în viaţa lor publică şi particulară — toate aceste lucruri şi multe altele, asemănătoare, contribuie incontestabil la crearea impresiei, pe care ne-o lasă lectura cronicii lui Neculce, că ne găsim în faţa unui scriitor şi nu a unui istoric propriu-zis.

Dar un astfel de material nu are prin el însuşi valoare literară. Dovadă, operele similare ale predecesorilor, contemporanilor şi urmaşilor, care, în

general, nu diferă prea mult de a lui Neculce prin conţinutul lor şi sunt, cu toate acestea, departe de a produce în noi impresii de ordin estetic. Pentru a deveni literar, materialul faptic şi uman trebuie văzut cu ochiul unui scriitor autentic şi, în consecinţă, redat cu mijloace scriitoriceşti. Neculce a avut un astfel de ochi, care l-a ajutat să trăiască, cu mintea şi cu inima sa, tot ce a văzut el însuşi şi tot ce a auzit de la alţii şi, în acelaşi timp, să pună pe cititori în situaţia de a trăi şi ei cele povestite de dânsul.

Să vedem care sunt elementele măiestriei artistice a cronicarului nostru. Lectura, fie şi superficială, a cronicii lui Neculce impresionează de la primele pagini prin participarea mereu vie, nu numai intelectuală, ci şi afectivă, a cronicarului la bogata şi variata prezentare a evenimentelor şi a oamenilor despre care vorbeşte de-a lungul operei sale. Rareori povestirea sau descrierea are la el un caracter de simplă relatare, mai mult ori mai puţin rece sau neutrală. Evenimentele şi acţiunile de tot felul el le vede prin oamenii care le săvârşesc, ceea ce îl determină să ia mai totdeauna atitudine, să comenteze, să reflecteze şi să-şi manifeste sentimentele pe care i le provoacă atât faptele, cât şi autorii lor. Aşa se explică marea vioiciune a expunerii şi, drept urmare, impresia pe care o avem tot timpul că prin faţa noastră se perindă, ca într-un vast caleidoscop, oamenii în continuă mişcare. Situaţiile şi scenele cu ajutorul cărora cronicarul scoate în evidenţă o anumită trăsătură psihologică sau marchează un moment important în desfăşurarea unei acţiuni sunt prinse pe viu cu o rară artă. Deseori ai impresia că Neculce procedează ca un regizor de astăzi, preocupat, în primul rând, de efectul pe care trebuie să-l producă scena înfăţişată. Să se compare, în această privinţă, întâlnirea dintre vizirul Chiupriuliul şi Gheorghe Ghica, fostul lui prieten din copilărie (legenda a XXXVII-a din O samă de cuvinte*), sau organizarea meşteşugită a răfuielii dintre domnul Munteniei (Grigore Ghica) şi adversarii lui (cap. I al cronicii). […]*

La fel de plastice, adesea lapidare, sunt portretele, iarăşi foarte numeroase, în general simple schiţe, dar cu atât mai expresive, datorită, între altele, şi faptului că cronicarul nu-şi ascunde nici simpatia, nici antipatia pe care i-o inspiră personajul respectiv. Trăsăturile fizice se împletesc, de obicei, cu cele psihice, lăsând deseori impresia că corespund pe deplin unele altora. […]

Neculce se serveşte de procedee stilistice simple şi sobre, la fel ca toţi scriitorii populari. Stilul lui este, de obicei, direct, adică propriu: spune lucrurilor pe nume, aşa cum face masa cea mare a vorbitorilor, neinfluenţaţi de teorii estetice sau de modele literare consacrate. Expresiile figurate, care există totuşi în opera cronicarului, nu sunt sau nu fac impresia a fi creaţii personale, întrucât aparţin limbii întregului popor,

unde au intrat pe măsură ce au luat naştere în condiţii determinate, devenind, cu timpul, un bun obştesc al colectivităţii lingvistice. Foarte personală, datorită talentului artistic, este numai utilizarea lor, conform cu necesităţile exprimării, dictate de conţinut. Iar atunci când Neculce creează el însuşi procedee stilistice (ipoteză pe care trebuie s-o admitem, chiar dacă nu putem totdeauna s-o dovedim concret), ele nu diferă prin nimic esenţial de cele populare, fiindcă sunt produsul unui om care s-a identificat, în ce priveşte arta literară, cu poporul. De aceea nu-i posibil, în general, să distingem, nici măcar cu o certitudine foarte aproximativă, creaţiile stilistice personale de cele anonime, comune tuturor vorbitorilor. Avem exact aceeaşi situaţie ca la Creangă, scriitor de asemenea popular în sensul arătat aici şi cu care Neculce seamănă foarte mult. Aceşti doi scriitori sunt cei mai autentic populari din întreaga noastră literatură tocmai prin faptul că şi-au însuşit, bineînţeles fără intenţie şi fără să-şi dea seama, mijloacele artistice ale povestitorilor populari anonimi, pe care, graţie talentului lor excepţional, îi întrec din punctul de vedere al măiestriei literare. […]

Un loc destul de important în procedeele stilistice ale lui Neculce ocupă sentinţele, maximele şi proverbele. Iarăşi o particularitate a stilului popular, care îl apropie din nou de Creangă. Potrivit concepţiei sale teologice, cronicarul nostru recurge uneori la textele religioase, ceea ce autorul Amintirilor din copilărie nu face. Dar această deosebire este mai mult aparentă. Pentru Neculce, ca şi pentru masele populare, nu prezintă importanţă izvorul înţelepciunii exprimate cu ajutorul formulelor vechi şi consacrate, devenit bun al tuturora: şi experienţa milenară a practicii vieţii şi cărţile aşa-zise sfinte sunt, pentru oamenii care cred, într-un fel sau altul, în prescripţiile bisericii, tot produsul voinţei lui Dumnezeu. […]

Folosirea înţelepciunii altora sub forma citatelor din cărţile sfinte, din filozofi şi din proverbele populare n-are, în intenţia lui Neculce, scopul pe care putem şi chiar trebuie, în mod obişnuit, să-l presupunem, acela, anume, de a împodobi stilul cu flori culese din grădina altuia. Concepţia sa teologică îi serveşte adesea şi ca formă de critică politică şi socială, care, dată fiind atmostera spirituală a epocii, putea duce la rezultatul scontat de dânsul.

Tot aşa cred că trebuie să interpretăm nu numai citatele biblice şi pe cele filozofice (acestea din urmă cu un puternic colorit religios), ci şi maximele, zicalele etc. populare. Neculce simte nevoia de ordin politic (sau, dacă vreţi, pedagogic) de a întări, cu ajutorul unor autorităţi consacrate, adevărurile la care a ajuns singur, prin simpla observare a oamenilor şi a evenimentelor. În cazul proverbelor, el ţine, uneori, să

adauge, cu o ironie uşor maliţioasă, îndreptată contra celor vizaţi de dânsul, că sunt „cuvinte proaste", care trebuie crezute totuşi, aşa cum face el însuşi (cu „firea lui cea proastă"), fiindcă prea se potriveşte conţinutul lor cu faptele şi situaţiile înfăţişate în cronică.

Cu proverbele seamănă, atât prin fixitate, cât şi prin caracterul lor strict popular, formulele cu care Neculce anunţă în mod perifrastic încetarea din viaţă a cuiva: „au plătit datoria ce de opştie"; „păn' ş-au plătit şi el datoria lumască, de-au murit"; „au plătit datoria, după-obiceiul aceştii lumi"; „şi-au plătit şi el datoria aceştii lumi, cea strămoşască"; „s-au schimbat şi el din viaţa aceasta lumască".

Frecvente sunt şi anticipările: cronicarul cunoaşte toate evenimentele pe care le povesteşte, le vede în desfăşurarea lor până la capăt, şi atunci, la fel ca toţi povestitorii populari, previne pe cititor, asupra unor întâmplări viitoare, folosind în acest scop iarăşi anumite procedee stilistice, mai mult ori mai puţin consacrate. [...]

Un loc important printre procedeele artistice ale lui Neculce ocupă ironia, iarăşi o caracteristică a stilului popular de totdeauna şi de pretutindeni. Ea îmbracă forme multiple şi variate, mergând de la simpla glumă, cu toate nuanţele ei, care o apropie, în largă măsură, de umor, până la izbucnirea mai mult ori mai puţin violentă a nemulţumirii: gradaţia este determinată de natura şi forţa sentimentului stârnit de faptele povestite. [...]

Despre arta literară a lui Neculce s-ar mai putea spune unele lucruri. [...] Lectura repetată a cronicii şi studiul întreprins pe baza acestei lecturi m-au dus la concluzia, pe care sper că am documenta-t-o suficient, că Neculce este un scriitor prin excelenţă popular, în sensul larg şi deplin al cuvântului. [...] El este, în ordine cronologică, cel dintâi scriitor artist al literaturii româneşti, precursor al lui Creangă, cu care prezintă multe şi esenţiale asemănări, cum cred că rezultă destul de clar din analiza limbii şi stilului, precursor, într-un sens diferit, dar deopotrivă de important, al lui Mihail Sadoveanu, care vede în el un adevărat dascăl literar şi dovedeşte aceasta în cele mai frumoase opere cu conţinut istoric ale sale.

IORGU IORDAN, Limba şi stilul lui Ion Neculce*, în* De la Varlaam la Sadoveanu*, Editura pentru literatură şi artă, 1958, p. 97–99, 101, 104–105, 110–113, 116–119.*

Neculce îşi datorează lui N. Iorga renumele de cronicar nepărtinitor. Noţiunea de obiectivitate nu e formulată expres, dar se impune cititorului, prin numeroasele circumlocuţiuni.[...]

Aşa cum prezintă istoricul literar lucrurile, ele n-ar putea fi contrazise în înşisi termenii dibaci ai raporturilor, ca să-l asimilăm pe Neculce unui cronicar „de partid" sau de curte, ca Stoica Ludescu, Radu Popescu sau Radu Greceanu. Ultimul mare cronicar moldovean, într-adevăr, nu şi-a pus condeiul în solda vreunui stăpân. Altă întrebare se ridică însă: fost-a Neculce atât de senin, ca să nu-şi filtreze în letopiseţi veninul? N. Iorga răspunde negativ la această posibilă întrebare.[...]

N. Iorga recunoscuse că este, în cronică, şi laudă şi ocară. Ocara precumpăneşte. Domniile rele se vădesc a fi mai numeroase decât cele bune, cu cât se apropie perspectiva povestirii şi pe măsură ce letopiseţul se afirmă a fi un adevărat memorial. De la domnia lui Constantin Cantemir, într-adevăr, când îşi începe Neculce viaţa publică, care-s domniile lăudate? Să le parcurgem la rând: aceea a lui Constantin Cantemir, înfăţişată cu bilanţul pasiv al intrigilor reciproce, dintre munteni şi moldoveni, un „danţ", o sarabandă care ar fi prăpădit „săracele ţări"; Constantin Ducavodă, adolescent condus de boierii tineri (printre care trei Cantacuzini!) şi de munteni (de Brâncoveanu), sfârşeşte la strâmtoare, judecat cu asprime de boierii ţinuţi deoparte (unul din ei este Bogdan, socrul cronicarului!) şi schimbând „feţe", spre bucuria lui Neculce, poate martor ocular, care îngână dialectul muntenesc al domniţei, fiica lui Şerban Cantacuzino; întâia domnie a lui Antioh Cantemir, cu care cronicarul se înrudeşte prin alianţă, este integral lăudată, fără nici un fel de rezervă; urmează a doua domnie a lui Constantin Duca, chivernisit de odiosul Panaiotachi Morona vel postelnic „că se potrivea cu stăpânu-seu la fire"; urmaşul, în prima domnie, Mihai Racoviţă e condus de o altă bestie neagră a lui Neculce, Iordachi Rusăt, vornicul, pe lângă care chivernisesc „slugile lui cele din boierie... mari, şi tari, şi obraznici, după cum este firea mojicilor", încât „nu sămăna curtea nimică a domniei, de atâta obrăznicie", în timp ce domnul, „precum se arată în boierie, iară atunci îţi părea că este un om zălud". [...] Nicolae Mavrocordat, succesorul lăudat pentru cultura lui, dar înfăţişat ca mânios şi sever, în politica de supunere a boierimii de ţară, care fuge în Polonia, este încondeiat pentru politica sa în favoarea ţăranilor şi împotriva boierilor; capitolul consacrat celor zece luni de domnie a lui Dimitrie Cantemir, în schimb, este disproporţionat, mai mult de dorinţa cronicarului de a-şi pune în lumină propria acţiune, decât calităţile domnului („bun şi blând, că tuturor le era uşile deschise, şi nemăreţ, de vorovea cu toţi copiii"), căruia i se aminteşte însă „numele de om rău", ieşit cu prilejul primei domnii, de câteva săptămâni, neconfirmată de Poartă; când se întoarce iarăşi în scaun (acum spre „norocul ţării"), Nicolae Mavrocordat, de astă dată înfăţişat în culori luminoase, pentru că

domnitorul a încercat să-l aducă pe vel spătarul din surghiun (se păstrează în acest sens o splendidă scrisoare), dar şi pentru faptul că la mazilirea domnului acesta a fost insultat „cu voroave proaste" de Lupu Costachi din neamul Gavriliţeştilor, acelaşi care-şi însuşise pe nedrept moşiile lui Neculce, refugiat cu Dimitrie Cantemir în Rusia; în a treia domnie, de zece ani, a lui Mihai Racoviţă, când cronicarul îşi recapătă prin judecata dreaptă a divanului avutul uzurpat, domnul nu mai este prezentat ca zălud, ci ca un „om foarte chivernisitor bun", deşi politica sa fiscală, în ajutorul ţăranilor şi spre paguba boierilor, îi este lui Neculce nesuferită; Grigore Ghica-voievod, înfăţişat ca un exemplu de bunătate („Un domn străin, şi câtă milă au arătat!"), îl reprimeşte pe Neculce în divan şi-i face cinstea să-l viziteze la conacul lui, de la Prigoreni (cronicarul „obiectiv" îi critică însă cu înverşunare politica fiscală şi lasă urmaşilor pomenirea unui „curvar" care „multe ţiitoare fete mari ţine şi apoi le înzestra şi le mărita cu haine, cu odoare, ca pe nişte fete de boieri") [...]; cronica se încheie cu elogiul, care i s-a părut şi lui Iorga suspect, al lui Constantin Mavrocordat, în a doua domnie, pe atât de ideală, pe cât de păcătoasă fusese cea dintâi. Din această nouă domnie datează reformele de structură, care nu-i puteau fi plăcute lui Neculce, dar cronicarul fusese „miluit" de domnul, consultat la întocmirea măsurilor fiscale şi poate şi fiii cronicarului se înfruptaseră din bunăvoinţa voievodului.

Am parcurs domniile zugrăvite de Neculce ca martor. Spaţiul nu ne-a îngăduit să reţinem toate înfricoşatele zugrăviri ale cronicarului, risipitor în osândiri, pe cât de zgârcit în laudă. Dorim ca cititorul sceptic să verifice textele, ca să vadă că am exagerat în minus. [...]

Socotit de Iorga un „bătrân foarte bătrân", când îşi redactează cronica, Neculce este la dreptul vorbind un moşneag viguros, plin de simţiri aprige şi de resentimente vii. S-a dovedit că memoriul fiscal fusese redactat de septuagenar la cererea lui Constantin Mavrocordat, iar nu de către vel-vornicul lui Grigore Ghica, cu zece ani înainte. Să fie adevărat că „vremea slăbise contururile, îndulcise colorile, îmblânzise şi poetizase aducerile aminte"? Nimic nu îngăduie să credem în aceste convenţionale cuvinte literare, nepotrivite cu întunecimea colorilor, din paleta meşterului zugrav. Cronica nu reprezintă „interesele unui partid", ci pe acelea ale unei caste, pe care secolul luminilor avea s-o disloce de pe unele poziţii privilegiate, şi mai reprezintă reacţiunile subiective ale unei personalităţi, pe cât de simplă în aparenţă, pe atât de complexă şi ascunsă.

Meşterul scriitor, la care nu ne sfiim a admira talentul pamfletăresc, avea o fire ascunsă. Dacă păstrăm termenii caracterizării morale a lui Mihai Racoviţă, cu înlocuirea doar a numelui, obţinem cheia personalităţii

cronicarului: „(Neculce) nu este, cum se arăta, blând şi şagaciu (glumeţ) cu toţi şi moale, ce este într-alt chip, că are multe firi, nu numai o fire". Una din ele, şi cea mai înşelătoare, este „firea cea proastă", adică simplitatea cugetului, care a înşelat posteritatea, de o sută de ani încoace. În redactarea cronicii sale, Neculce a fost atent să nu-şi dezvăluiască politica, acoperind-o sub haina iubirii de ţară. Gestul larg şi interjecţiile patetice i-au cucerit generaţii compacte de naivi duioşi, gata să plângă de suferinţele mulţimii, cu care n-aveau vreo altă atingere. Semănătoriştii şi — ceea ce e de mirare — chiar şi poporaniştii, mai orientaţi în direcţia politicii practice, au văzut într-însul un iubitor al ţărănimii şi duşmanul dezinteresat al domnilor răi, nerecunoscând în unii din aceştia pe cei dintâi sprijinitori ai şerbilor, iar în adversarul lor teatral, pe feudalul ireductibil.

Aceiaşi cititori naivi sau grăbiţi au fost înşelaţi de tonul temperat care i-a îngăduit cronicarului, fals bonom, să-şi strecoare toate insinuările (ne gândim îndeosebi la zvonurile de otrăviri, puse pe seama Cantacuzinilor şi a altor domni neprieteni), cu o irezistibilă candoare. Până la interpretarea sagace a lui G. Călinescu, nimeni nu adulmecase bârfelile omului lui Dumnezeu.

Rândurile noastre nu se cade a fi privite ca pornire iconoclastă. Înconjurând pe artist cu o nesfârşită admiraţie şi cu un nesecat interes faţă de duplicităţile sau pluralităţile psihice ale cronicarului, ne-am socotit însă datori a împărtăşi cititorilor noştri câteva din rezultatele unei lecturi cât se poate de atente. Dacă ne-am înşelat, am fi bucuroşi să ne înclinăm înaintea unor argumente întemeiate.

ŞERBAN CIOCULESCU, La bicentenarul lui Neculce*, în vol.* Varietăţi critice*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1966, p. 81–85.*

Istoria literaturii române ar fi putut înregistra cel de al doilea pătrar al secolului al XVIII-lea ca pe un hiatus, urmând admirabilei înfloriri din etapa anterioară, dacă aproape de cumpăna veacului ce va deveni curând „al Luminilor" n-ar fi răsărit o operă care umple întregul interval cu un splendid apus de soare. Scrisă între 1733 şi 1743, când strălucita cărturărime de odinioară era, toată, sub pământ (Cantemir murise în 1723, iar Radu Popescu în 1729), Cronica lui Ion Neculce este cântecul de lebădă şi totodată apogeul artistic al literaturii române vechi. Ea întrece, nu numai sub raportul artei, dar şi al proporţiilor, tot ce se scrisese până atunci în acest gen. Cele aproape 400 de pagini ale ultimei şi celei mai bune ediţii nu-şi au echivalent decât în operele monumentale ale lui

Cantemir: Hronicul şi Istoria imperiului otoman*, ele însele reprezentând apogeul ideologic şi ştiinţific al aceleiaşi epoci. […]*

Fără a fi un om lipsit de cultură, Neculce n-a fost un erudit şi nici n-a căutat să fie. Ca şi Ion Creangă mai târziu, el a fost însă produsul şi beneficiarul unei mari epoci a culturii naţionale. Opera lui Ion Neculce concretizează relieful original al unui vast proces de acumulare şi stratificare prin sinteză, în care au intrat eforturile de creaţie a peste două veacuri de spiritualitate românească. Aşa cum Creangă nu poate fi imaginat la culmile artei lui mai devreme decât epoca marilor clasici în frunte cu Eminescu, tot astfel Neculce nu putea lua fiinţă artistică decât după ce cultura română dăduse, în Moldova, pe Varlaam, Grigore Ureche, Miron şi Nicolae Costin, Dosoftei, în sfârşit, pe Cantemir. Fără ei, Neculce ar fi fost un Stoica Ludescu, talentat, colorat, cu amintiri personale, dar nu o personalitate rotundă şi excepţională, tot aşa de genială, în felul ei, ca şi savantul şi creatorul multilateral ce i-a fost prieten şi domn. Cu un strict necesar de cultură spre a evada din primitivismul frust, „popular", şi a se plasa pe orbita marii arte, Neculce a avut, ca şi Creangă, facultatea osmotică datorită căreia a reuşit să ia, integral, ţinuta clasicilor săi contemporani. Lectura celor trei mari predecesori: Ureche, Miron şi Nicolae Costin i-a fost de ajuns, precum lui Creangă lecţiile lui Maiorescu la „Preparandală" şi contactul viu cu Eminescu şi cu cercul Junimii. Instinctul şi înzestrarea de mare creator şi-au spus cuvântul, şi este de ajuns să comparăm pe Neculce cu Axinte Uricariul, ştiutor de limbi străine şi copist al tuturor cronicilor muntene şi moldovene, spre a vedea diferenţa uriaşă săpată de acel imponderabil care se cheamă geniu.

Între limba „populară" a lui Neculce şi limba populară vorbită în timpul său este distanţa între înregistrarea folclorică de arhivă fonografică şi limba clasicului Ion Creangă, sau a clasicului Sadoveanu. Paralelismul şi identităţile lexicale ori sintactice nu pot estompa ciclul complet parcurs, ciclu trecând prin limba lucrată pe modele latine, slavone, polone ori greceşti, a marilor predecesori. Simplitatea limbii lui Neculce este ea însăşi un triumf al culturii naţionale, la data aceea o solidă realitate.

Neculce ne apare astfel ca ultimul scriitor român al epocii vechi în stare să compună la scara unui Miron Costin, într-un moment când istoriografia se redusese, ca orizont, ethos şi mijloace artistice, la toată acea producţie menţionată, pe care Letopiseţul Ţării Moldovei de la Dabija-Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat *avea să o pună, artisticeşte, în umbră. […]*

În fond, mai puţin „ideologic" sau om politic — şi trebuie renunţat la clişeul pedagogic în favoarea realităţii — Neculce este structural un mare scriitor al cărui gen a fost tradiţionala „cronică", transformată de el în cele dintâi autentice memorii ale literaturii române. Ca mare scriitor şi cel dintâi mare memorialist al literaturii române (egalat numai de Ion Ghica), trebuie, deci, citit acest cronicar. El deţine în literatura română locul lui Saint-Simon în literatura franceză, pe care nimeni nu-l cercetează cu aceleaşi mijloace ca pe Voltaire sau Montesquieu. Nu este un educator, un creator de conştiinţă naţională (tentativa de a face din el aşa ceva l-a compromis de două ori, falsificându-l în două direcţii opuse); el e notarul „balzacian" al unei întregi epoci, născut şi format într-o vreme tulbure şi în cuprinsul unei clase ce nu mai trăia sub vraja gloriilor stinse, ci în atmosfera de pără reciprocă la Poartă, de jafuri, războaie, spoliaţie financiară, molime, tâlhării, călcări de oşti străine, năvăliri tătăreşti, ascensiune rapidă a unor puteri noi, curând dovedite la fel de rapace şi cotropitoare, declin rapid al imperiului otoman. O epocă de contraste vii, de sfârşit şi început de ev istoric, mai tulbure încă în Moldova, unde n-a existat un Brâncoveanu să clădească sub furtună până în ceasul al 12-lea. Un ochi de artist, o memorie prodigioasă, o sensibilitate, vie, capabilă să reţină şi să coloreze totul în tonuri personale, o pană de mare scriitor puteau scoate din toate acestea o capodoperă literară, deci nu direct ideologică, şi e ceea ce a reuşit să facă Neculce.

Ca şi contemporanul său francez care scria în aceeaşi vreme (Saint-Simon şi-a redactat memoriile între 1723 şi 1750), Neculce este supravieţuitorul unei mari epoci şi martorul începuturilor unei lumi noi. Cea mai mare parte din cronică învie o Atlantidă scufundată sub apele istoriei, dar trăind vie în inima cronicarului, care o recreează pentru generaţiile viitoare cu magia artei. Lectura acestei cronici în care o jumătate de secol este desfăşurată pe 300 de pagini dă senzaţia transpunerii aievea într-o lume de o extremă varietate şi culoare, care nu şi-a pierdut nimic din tonuri şi viaţă, „inima" cronicarului păstrând-o şi fixând-o în dinamismul ei originar. Structura saint-simoniană a geniului neculcian este izbitoare şi uneori suntem înclinaţi să-l caracterizăm aplicându-i fără nici o schimbare formule emise în contul marelui francez. [...]

La baza reuşitei literare excepţionale a cronicarului Neculce stă o tehnică originală a naraţiunii istorice, în care culminează totodată geniul narativ al poporului nostru şi care valorifică pe planul artei faptele acumulate de-a lungul atâtor ani de viaţă. De fapt, întreaga cronică este

prefigurată de cele 42 de legende din O samă de cuvinte*, aşezate ca într-un limb, întrucât autorul nu le conferea suficientă veracitate documentară. Nici când povesteşte legende sau fapte reale, Neculce nu-şi schimbă tehnica. Ea constă în acumularea de fragmente narative închegate în jurul unui personaj, unei situaţii, unui eveniment , unele epuizându-se în câteva rânduri, altele acoperind zeci de pagini, toate însă având o autonomie artistică perfectă, de „atomi" prin a căror integrare ia naştere întregul. E o artă rară de a face viu evenimentul, ca şi o artă neîntrecută de a zugrăvi portrete. Dar compoziţia prozodică rămâne bazată pe juxtapunere, materializând fluxul povestirii însăşi, în detaliile ei infinitezimale, ce reconstituie ansamblul. Este un simţ al dramaticului, al „înscenării", extraordinar şi permanent. Cronica poate fi divizată în sute de subiecte de nuvele şi romane, de unde prolificitatea ei în cadrul literaturii moderne. De la marile scene istorice ca apariţia lui Petru cel Mare la Iaşi (Saint-Simon ni-l descrie pe ţar în călătoria sa franceză), pregătirea luptei, bătălia de la Stănileşti, retragerea dramatică, toate decupându-se ca un adevărat roman istoric, la schiţa de nuvelă romantică din episodul evadării cutărui deţinut politic, binecunoscut ca viteaz, cronica ne trece prin faţă o infinită gamă de mijloace narative, toate legate interior cu mortarul stilului aşa de puternic individualizat, care susţine lectura, o înviorează, o pigmentează mereu cu reflecţii şi proverbe („O adevărată poveste a vorbei", cum arăta Călinescu). Istoricii literari au scos citate numeroase, ca dintr-o mină inepuizabilă, şi nu se poate spune că o nouă lectură nu poate descoperi alte fragmente afară de cele deja celebre.*

Saint-simoniană este, la Neculce, tocmai enorma cantitate de fapte de toate felurile extrase dintr-o memorie infinită, unde stau alături domnii şi dregătorii, cărturarii şi obscurile apariţii episodice prinse însă în plasa infailibilă a observaţiei şi puterii de expresie a cronicarului. Că în locul curţii lui Ludovic al XIV-lea, teatrul de observaţie este realitatea românească a ultimelor decenii ale veacului al XVII-lea şi primele din veacul al XVIII-lea (memoriile lui Saint-Simon cuprind perioada 1691—1723) şi că în locul clasicilor francezi avem profilate aici, in contururi deopotrivă de legendă şi documentar, figurile lui Miron Costin, Nicolae Milescu, Dosoftei, Dimitrie Cantemir, acestea nu schimbă tipologia literară în sine, ciudatul paralelism de destine spirituale: ca şi Saint-Simon, Neculce a fost un scriitor „pentru mai târziu", fără prezenţa şi influenţa în epocă a unui Varlaam, Ureche, Costin (tatăl şi fiul), Cantemir. Însuşi stilul său, straniu amestec de arhaism şi uimitoare modernitate („un style à la fois archaïque et tout moderne"), este o apariţie unică în epocă, şi va rămâne suprema izbândă de această

natură a literaturii noastre vechi. Pe Neculce l-au descoperit, l-au admirat şi imitat modernii, generaţia romantică, pentru care a devenit scriitorul de căpătâi, influenţa sa fiind uşor detectabilă la generaţia lui Bolintineanu şi Alecsandri, ca şi a lui Iorga şi Sadoveanu. Încheind capitolul Saint-Simon, Lanson scrie: „Entre Voltaire et Montesquieu, il écrit comme il faut écrire pour être admiré au temps de Hugo et de Michelet. Quand la première édition de ses Mémoires parut en 1830, nos romantiques lui firent fête; et c'était justice: le duc de Saint-Simon etait des leurs". Şi Neculce asemeni...

Participant la cea mai mare parte a evenimentelor, Neculce arborează un ton de confesiune lirică, ipostaziind propria sa vibraţie afectivă, convertită într-o suită de exclamaţii şi interogaţii retorice. Ca în mult citatele imprecaţii:

„Oh, oh, oh! săracă ţară a Moldovei, ce nărocire de stăpâni c-aceştia ai avut! Ce sorţi de viiaţă ţ-au căzdut! Cum au mai rămas om trăitor în tine, de mare mirare este, cu atâtea spurcăciuni de obiceiuri ce să trag până astădzi în tine, Moldovă!"

Dar amprenta memorialistică o dă „cancanul" de curte, în cadrul, dealtfel, al unor circumstanţieri de atmosferă şi portretistice. Căci atât de patetic evocata stare a Moldovei se trăgea din incompatibilitatea conduitei morale a domnului cu îndatoririle lui, surpate de uşurătate:

„Dumitraşco-vodă [...] era om nestătător la voroavi, tălpiz, amăgitor, geambaş de cei de la Fener din Ţarigrad. Şi după-aceste, după toate, era bătrân şi curvar. Doamna lui era la Ţarigrad, iar el aice îşi luasă o fată a unei rachierițe de pe Podul Vechiu, anume Arhipoaie, care o chema Aniţa, ţiitoare, de o purta în vedeală între toată boierimea, de-o ţine în braţi, de-o săruta şi o purta cu sălbi de galbeni şi cu haine de şahmarand, cu şlic de sobol şi cu multe odoară împodobită. Şi era tânără şi frumoasă şi plină de suleiman, ca o fată de rachieriță. Şi o triimiţè cu carăta domnească cu siimeni şi cu vornici [...]".

Un Filimon nu descrie atât de pregnant pe Kera Duduca romanului său de peste un secol şi ceva. Cât despre portretele lui Neculce, ele sunt adevărate sinteze caracterologice, în care identitatea personajului străbate timpul prin forţa trăsăturii fizico-morale încadrată — aceasta — în atmosfera de epocă şi definitorie pentru însăşi situaţia generală în care cel astfel evocat prindea precise linii de contur. Iată-l pe cel — nu mai puţin celebru — al lui Constantin Cantemir, pe care, de data aceasta, un Sadoveanu nu l-ar fi depăşit cu mai mult decât cu decalajul acumulării de vastă experienţă literară:

„Carte nu ştiè, ce numai iscălitura învăţasă de făcè. Practică bună avè la voroavă, era sănătos, mânca bine şi be bine. Semne multe avè pe trup de la războaie, în cap şi la mâini, de pe cându fusese slujitoriu în Ţara Leşască. La stat nu era mare; era gros, burduhos, rumăn la faţă, buzat. Barba îi era albă ca zăpada. Cu boierii trăiè până la o vreme, pentru că era om de ţară şi-i ştiè pe toţi, tot anume, pre careli cum era. Şi nu era mândru, nici făcè cheltuială ţării, că era un moşneag fără doamnă. Şi avè doi ficiori, beizadele, pre Antiohii şi pe Dumitraşco, şi era zălog la Poartă şi cu alţi ficiori."

De notat că în textura portretului moral, memorialistul introduce cu o artă, până la dânsul profilată doar de Ureche, datele de epocă, împrejurările de aspect politic, într-o naraţiune succintă, de o densitate a faptului semnificativ cum încă literatura noastră clasică veche nu înregistrase. De aici şi forţa atâtor episoade din letopiseţ devenite memorabile, precum cel cu uciderea Costineştilor, cu moartea, apoi, a lui Cantemir-vodă însuşi, cel cu drumul lui Duca-vodă prin ţara sărăcită, şi multe altele.

Trăind în circumstanţele istorice ale unui om de stat, observator din vârful piramidei sociale, pe ale cărei înalte trepte adesea a urcat, dar şi de pe care a trebuit adesea să coboare, scriind, deci, cu satisfacţie, dar mai ales cu invidie şi ciudă, privind asupra lucrurilor din jur cu un ochi pătimaş dar şi filosofând ad-hoc asupra lumii, înscriindu-se pe spirala memorialistică, opera lui Neculce se apropie astfel nu o dată, până la deplina identitate categorială, de stadiul, superior, al literaturii artistice.

GEORGE IVAŞCU, Un Saint-Simon moldav, *în* Istoria literaturii române, vol. I, *Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 269, 272–273, 276–279.*

Neculce îşi scrie letopiseţul după moartea lui Cantemir şi a lui Radu Popescu, dar locul lui, prin tradiţie, se află în seria cronicarilor moldoveni, pe care-i continuă. E adevărat, pe de altă parte, că această continuitate nu mai apare astăzi la fel de indiscutabilă ca ieri, când N. Iorga, după care s-au luat toţi istoricii de şcoală, l-a socotit pe Neculce, într-o pornire tipică de romantism ideologic, „un om de cinste, un moldovean cuminte şi cu frica lui Dumnezeu", incapabil să defăimeze sau să linguşească, „un bătrân foarte bătrân, cari, privind în urmă, în dunga din ce în ce mai umbrită a trecutului său, vede înşirându-se acele ce au fost, atât de liniştite, de orânduite, de frumoase". S-a arătat, în anii din urmă, mai degrabă lipsa de legătură sufletească a cronica-

rului din veacul fanariot cu moldovenii din veacul anterior şi înrudirea lui temperamentală, dacă nu şi stilistică, cu muntenii contemporani, între care Radu Popescu şi Anonimul Brâncovenesc sunt cei mai însemnaţi ca scriitori (Şerban Cioculescu, 1966, Valeriu Cristea, 1974). Spre deosebire de Ureche şi de Costin, Neculce nu e ceea ce se cheamă un cărturar; e lipsit de entuziasm pentru idealurile care-i animaseră pe aceştia; ca atitudine etică, letopiseţul său e mai curând o istorie secretă, din raţiuni vădit personale, decât o operă de educare a spiritului public. Autorul face figura unui mic boier de ţară, prudent şi chivernisit, intolerant, fricos de schimbări, cu parapon pe cei care au reuşit mai bine decât el, precar ştiutor de limbă, xenofob, dând vina relelor pe greci (deşi are dublă ascendenţă grecească). Valoarea îi vine din personalitatea savuroasă şi din geniul limbii şi al povestirii. El redescoperă oralitatea populară, un veac după ce Ureche descoperise scrisul intelectual, şi, prin ea, tot acel caracter naiv, local şi strâmtorat în orizontul moşiei proprii, care se deosebeşte atât de mult de universalismul şi europenismul costinian sau cantemirian. Chiar felul în care a ţinut să se întoarcă din exilul rusesc, unde Cantemir a rămas şi şi-a continuat opera, neînţelegerea lui pentru reformele lui Petru cel Mare, indică o altă formulă spirituală decât aceea a enciclopediştilor de tipul lui Milescu sau Cantemir, deloc preocupaţi de depeizare şi găsindu-şi locul oriunde este cultură. Până la un punct, deşi continuă cronologia faptelor de unde o părăsise Costin, letopiseţul lui Neculce înfăţişează o reacţie la acesta şi anume reacţia autohtonismului la europenism, a naţionalului la universal. Acum, spre mijlocul secolului XVIII, când îşi termină Neculce opera, această reacţie se produce pentru prima, dar nu şi pentru ultima oară în cultura română. O vom mai întâlni de câteva ori în epocile următoare. Un teoretician al spiritului etnic ar putea fi condus la ideea că noi nu am fost niciodată până la capăt europeni, fără să se fi născut opoziţia localistă, că orice universalism este la noi corectat de naţionalism şi chiar de xenofobie, că, în fine, perioadele dominate de cărturărism elitist alternează cu cele în care se infuzează simţul popular cel mai „sănătos" şi mai riguros cu putinţă. […]

Interesant e şi faptul că Neculce a ţinut să anticipeze cronica propriu-zisă de acele patruzeci şi patru de legende cunoscute sub titlul O samă de cuvinte. […] Spre deosebire de Costin şi apoi de Cantemir şi de stolnicul Constantin Cantacuzino, care au o mentalitate aproape ştiinţifică, Neculce se întoarce la aceea folclorică. […] Dorinţa care le stă la bază este aceea

foarte firească de a produce uimire. Şi nu ca „un capitol de istoria românilor“, cum zicea Iorga […], trebuie legendele citite, ci ca întâia noastră operă de imaginaţie.

Căci dacă Neculce n-are multă cărturărie, are un talent de prozator înnăscut, ca nimeni altcineva în întreaga noastră literatură medievală. Două trăsături sunt izbitoare în O samă de cuvinte *(şi vor fi şi în letopiseţ). Întâi, faptul că aceste istorioare n-au mare lucru de legendă în ele, culegând întâmplări dintre cele mai obişnuite, uneori chiar derizorii, şi nu numai împrejurarea că sunt puse de obicei în sarcina unor personaje cu statut istoric le învăluie într-un abur eroic. Altfel, înfăţişarea foarte pământească a lucrurilor n-ar ridica nici o dificultate. În al doilea rând, istoriile cu pricina reprezintă un veritabil triumf al spiritului anecdotic: nici descrieri, nici portret, nici comentarii: narativul pur, redus la esenţă. […] Darul de povestitor al autorului este învederat atât pe spaţii mici, cât şi în construcţii mai ample. Câteva dintre aşa-zisele legende n-au decât câteva rânduri, dar conţin, ca într-un degetar, materia unor adevărate nuvele. […] Sunt şi câteva legende construite ca nişte ample naraţiuni. De exemplu, biografia spătarului Milescu, prima de acest fel la noi, sau visul lui Rareş, când mergea cu carele de peşte la Iaşi, sau, mai ales, extraordinara povestire, scoasă parcă din Halima, despre un albanez şi un turc deopotrvă de tineri şi de săraci, care-şi caută norocul la Ţarigrad, juruindu-şi să nu se uite unul pe altul de vor izbândi în viaţă, turcul ajungând vizir şi punând pe albanez domn în Moldova. Meritul acestor atât de celebre povestiri, încât au devenit pentru români arhetipale, constă în simplitatea lor fără cusur, în stilul „jos“, familiar, lipsit de orice solemnitate, pe care Neculce îl introduce în proza naţională.*

Acest stil se remarcă de la început şi în cronică. […] Neculce are plăcerea faptului divers, din care cronica lui ne oferă nenumărate mostre. Iliaş-vodă tocmai îşi îngropa tatăl, în taină, „cu multă grijă şi frică de datornicii tătâne-su, să nu-l prindză, să-l închidză“, când un ceauş al sultanului îl ia şi-l duce la serai ca să fie căftănit domn; Duca e mazilit şi pe cale de a-şi pierde capul, dar se nimereşte să aibă o blană rusească de vulpe neagră pe care i-o dăruieşte vizirului în schimbul unei vorbe bune pe lângă sultan […].

Neculce e un Procopius care plăteşte contemporanilor toate polițele, încondeindu-i pentru posteritate. Cu excepţia aceluia al lui Dosoftei, toate portretele sunt răutăcioase. […]

Cu Neculce revin în forţă, în proza noastră istorică, spiritul popular şi oralitatea, ajutate de un talent de narator incomparabil şi de o intuiţie a oamenilor, care compensează îngustimea concepţiei şi netemeinicia culturii. Cel mai mare povestitor de până la Creangă şi Sadoveanu […].

NICOLAE MANOLESCU, Istoria critică a literaturii române, vol. I, *Editura Minerva, Bucureşti, 1990, p. 58–59, 60–62, 64–65.*

O samă de cuvinte *prin însuşi titlul său semnifică, ca şi mai târziu „povestea vorbii“ a lui Anton Pann, un sentiment profund al limbii culte şi literare. Deşi Neculce nu este întâiul în ordine istorică, el este primul întemeietor al literaturii române în sensul major al folosirii neinventate a limbii. Nemărturisit, în* O samă de cuvinte *el creează literatura în ciuda aparenţei că face istorie.* O samă de cuvinte *are un mit în centrul său, şi un personaj devenit mitologic, Ştefan cel Mare, erou de legendă.*

Mitul meşterului Manole, mitul sacrificiului care stă la baza oricărui act de creaţie, se transformă „avant la lettre“ în mitul întemeierii mânăstirii Putna.

Mânăstirea Argeşului a atras la sine un mit preexistent, de natură folclorică, acelaşi pe care-l găsim transformat şi istoricizat cu pregnanţă în mitul întemeierii mânăstirii Putna. […]

E firesc şi logic să înţelegem naşterea literaturii române ca o literatură de curte. Dealtfel, numărul celor care ştiau să citească era atât de mic încât practica literaturii scrise nu comunica decât cu o elită. Nu numai Neculce a făcut o astfel de literatură, ci ea avea o tradiţie încă de la Grigore Ureche. Acesta ni se vădeşte prin stil un curtean şi un diplomat desăvârşit.[…]

Neculce este vădit influenţat de stilul lui Grigore Ureche. Mai puţin apt decât Ureche să generalizeze istoric, totuşi Neculce ştie să creeze legendarul, dar şi să dea note de verosimil realului printr-un talent literar neegalat. Hotărât, el este cel mai talentat dintre cronicari, tocmai de aceea îşi şi depăşeşte canonul, fiind pe pagini întregi pur şi simplu literat.

La Neculce zona esteticului depăşeşte pe aceea a istoriei. Din cele câteva scurte schiţe despre Ştefan cel Mare, el ni se relevă ca autorul primelor nuvele istorice. În ciuda întinderii extrem de zgârcite a textelor sale ni se arată ca nuvelist şi romancier din numai câteva pagini. Ştefan cel Mare, aşa cum rezultă din paginile lui, ni-l aminteşte pe cel descris de Eminescu după o pictură pe zidul mânăstirii Putna pe care

bănuim că au văzut-o în prototip şi Ureche şi Miron Costin şi Neculce.[…]

Cu câţiva ani în urmă, Gheorghe Tomozei mi-a atras atenţia asupra paragrafului 20 din O samă de cuvinte, care este prin el însuşi un superb poem epic, o baladă modernă demnă să figureze în cele mai zgârcite antologii de poezie românească. Iată mai întâi paragraful aşa cum se găseşte el în Neculce: „Având Radul-vodă o fată din trupul lui, să fie fugit cu o slugă, ieşind pre o fereastră din curţile domneşti din cetatea Hârlăului. Şi s-au ascunsu în codru. Şi au făcut Radul-vodă năvod de oameni şi au găsit-o la mijlocul codrului, la o fântână ce se cheamă Fântâna Cerbului, lângă podul de lut. Deci pre slugă l-au omorât, i-au tăiat capul, iar pre dânsa au dat-o la călugărie, de-au călugărit-o", şi iată un nou paragraf fără nici o literă schimbată şi fără nici o virgulă adăugată, ci numai aşezat tipografic după ritmul său interior care ni-l vădeşte ca pe o capodoperă a poeziei noastre epice:

Având Radul-vodă o fată din trupul lui,

să fie fugit cu o slugă,
ieşind pre o fereastră
din curţile domneşti din cetatea
Hârlăului.
Şi s-au ascuns în codru.
Şi au făcut Radul-vodă năvod de oameni
şi au găsit-o în mijlocul codrului
la o fântână
ce se cheamă Fântâna Cerbului,
lângă podul de lut.
Deci pre slugă l-au omorât,
i-au tăiat capul,
iar pre dânsa au dat-o la călugărie,
de-au călugărit-o.

NICHITA STĂNESCU, Ion Neculce*, în* Amintiri din prezent*, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1985, p. 56–57, 59–61.*